LIJEČNICA U KUĆI

LIJEČNICA U KUĆI.

KNJIGA PROSVJETLJENJA.

UPUTE ZDRAVIMA I BOLESNIMA O NAJVAŽNIJIM PITANJIMA IZ NAUKE O ZDRAVLJU I LIJEČENJU BOLESTI.

NAPISALA

DR. MED. JENNY SPRINGER

PRAKTIČNA LIJEČNICA.

SA 957 ORIGINALNIH CRTEŽA I 60 SLIKA I UMJETNIČKIH PRILOGA.

PREVEDENO
IZ NJEMAČKOGA PO MEDICINSKIM STRUČNJACIMA.
ZA UREDNIŠTVO
DR. S. SIROČIĆ.

U 2 SVESKA.

NAKLADA
DRESDENSKA NAKLADNA KNJIŽARA M. O. GROH, DRESDEN
ZAGREB.

ODLIKOVANO

NA MEDJUNARODNOJ HIGIENSKOJ IZLOŽBI
U
DRESDENU,
WIENU I
SALZBURGU.

ZAŠTITNA MARKA ZA SJEVER. AMERIČKE SAVEZNE DRŽAVE:
COPYRIGHT 1926 BY DRESDNER VERLAGSBUCHHANDLUNG
MAX OTTO GROH, DRESDEN.

SVA PRAVA, UKLJUČIVO PRIJEVODA, PRIDRŽANA.

SADRŽAJ

DRUGOG SVESKA.

(Alfabetsko kazalo se nalazi na kraju drugog sveska.)

Strana

ŽENA 641

Bolesti ženskih spolnih organa 642
Menstruacija i njezine smetnje 646
Bolesti vanjskih dijelova spolnih organa 654
Bolesti rodnice 658
Bolesti maternice 664
Sluzni (kožni) polipi 669
Promjena položaja maternice 670
Bolesti jajnika 690
Bolesti jajovoda 698
Upale trbušja 700
Bolesti sisne žlijezde (dojke) 704

TRUDNOĆA, POROD I MATERINSTVO 709
Trudnoća 709
Tijelo matere za trudnoće 714
Znaci trudnoće 717
Kako se odredjuje vrijeme trudnoće 718
Higijena trudnoće 720
Normalan porod 724
Prohodni putevi 724
Trudovi — Položaj djeteta — Tok poroda 726
Razni položaji djeteta i njihova važnost pri njihovu porodjaju 730
Narkoza za vrijeme poroda 734
Babinje 734
Higijena babinja 736
Vladanje matere dojilje 737

Strana

- Sposobnost dojenja 738
- Smetnje u dojenju 739

Nepravilnosti u toku trudnoće 742
- Mrtvi plod u maternici 744
- Pometi (abortusi) 746
- Trudnoća izvan maternice 747

Porodjaj blizanaca 749

Nepravilnosti pri porodu 750
- Preširoka zdjelica — Kosi položaj djeteta 752

Pomoćne operacije pri porodjaju 754
- Rani porodjaj 756
- Ozljede kod poroda. Proderi našve (medjice) 757
- Proderi rodnice i grljka maternice — Krvarenja za poroda 760

Babinja groznica 761

Eklampsija 763

Žaštita od trudnoće 763
- Kako se možemo zaštiti od trudnoće? 764

BRAK 771
- Važnost braka 771
- Opomena za sve one, koji misle osnovati obitelj 772
- Temelji braka 774
- Nesretni brakovi 775

DIJETE 777

Prividno mrtvilo novorodjenčeta, obamrlost (asfiksija) 777

Prva tjelesna njega 779

Vikanje djeteta 783

Tjelesni život djeteta u prvim danima 783

Kupanje i njegovanje kože kod djece 784

Hranjenje dojenčadi 787

Odijelo dojenčadi 798

Razno iz higijene dojenčeta 806

Bolesti dojenčeta 810

Rastenje zubi (prozubljenje) 819

Higijena djeteta 820
- Tjelesna njega 821

Hranjenje 825

Strana

Kako se imadu djeca odijevati? 825

Cijepljenje 826

Igranje djeteta 826

Odgoj djece 827

Školske godine 830

Školske bolesti 833
- Nervoznost školske djece 836
- Smetnje u ishrani školske djece 837

Onanija ili samoblud 838

Mokrenje u postelju 839

Mucanje i tepanje 840

Položaj tijela kod spavanja 841

Seksuelno prosvjetljenje 845

PROSTITUCIJA I SEKSUELNI MORAL 849

ALKOHOLNO PITANJE 851
- Što je dakle istina o alkoholu? 851

PRVA POMOĆ U NESREĆI 859

Ozljede 859

Krvarenja 861

Prelomi kostiju 864

Otpremanje unesrećenika 867

Opekline 870

Utapljanje 872

Smrznuće 879

Ugušenje 880

Besvjestica, kljenut od vrućine i sunčanica 882

Otrovanja 882

Najvažniji povezi 887

KUĆNA LJEKARNA 891

Za sastav male kućne ljekarne preporučuju se ovi lijekovi . . . 892

LJEKOVITO BILJE 895
- Komorač, kumin, metvica paprena i aniš 895
- Rebarbara, krkavina, senino lišće, ricinus i a'oj 896
- Podanak obične paprati, koštice od buča i citvar 897

Strana

Kitica, pelin, srčenik (encijan) — Odoljan (Baldrian), kamilica (titrica) — Lipov cvijet, bazgov cvijet kao čaj ili uvarak 898
Borovica, rusomača, peršin, mahune od graha, preslica — Podbjel, trputac šiljatolisti, korijen sljeza bijeloga, stolisnik, plućnjak, čaj za prsa 899
Moravka i laneno sjeme 900
Otrovno ljekovito bilje 900

UPUTE ZA PRIREDJIVANJE BILJNIH PREPARATA ZA KUĆNU PORABU 903
Priredjivanje biljnih recepta 904
Sabiranje i spremanje ljekovitog bilja 905

VRIJEME CVATNJE I SABIRANJA BILJKA 907

UPORABA KORISNOG LJEKOVITOG BILJA ZA RAZLIČITE BOLESTI 913

PUČKO LJEKARSTVO 925
Akutne (grozničave) bolesti 926
Kronične (zastarjele) bolesti 929
Razne pučke metode liječenja 930
Liječenje biljevnim kupeljima 931
Liječenje voćem i voćnim sokovima 934
Domaća sredstva 937
Liječenje biljem po pučkoj metodi 940

UPOTREBA LJEKOVITOG BILJA PO PUČKOJ METODI 942
Astma (zaduha) — Bjelotok 942
Bljedobolja, slabokrvnost — Bô, vratna — Bolest kože — Bolest mokraćnog mjehura 943
Bolest, srčana — Bolesti mokraće i bubrega 944
Bolesti, spolne — Bolesti, ženske — Bubrežni bô — Bubrežna bolest 947
Crijevne smetnje — Crijevni grčevi (kolika) — Crijevni katar — Cr jevni zatvor (tvrda stolica) — Čaj za dojenčad 948
Čaj za prsa — Čaj za znojenje — Čankir, mekani —

Strana

Čankir, tvrdi — Čir na nozi 949
Čirovi, za omekšanje — Čišćenje krvi 950
Difterija — Disanje, teško (kratko) — Engleska bolest . . 951
Glavobolja — Gliste — Gliste, čaj — Gonila za mokrenje 952
Gorkilo za želudac — Grčevi — Groznica iza prehlada . . 953
Hemeroide, bolovi — Hemeroide (šuljevi) — Hipohondrija, histerija — Hunjavica 954
Influenca — Ispiranje crijeva — Ispiranje rodnice — Išias 955
Izmet gonila (čistila) — Jetra, otečena — Jetra, sredstva za ojačanje — Jetrobolja 956
Kameni, žučni — Kašalj, dječji — Kašalj hripavac (kukurikavac) 957
Katar grkljana — Katar mjehura — Katar ždrijela — Klistir — Kolika (bolovi) — Kolika, crijevna i želučana 958
Lišaji, — Lišaji i nečiste kože 959
Lišaji, tvrdokorni — Menstruacija, prejaka — Menstruacija, smetnje — Migrena (nervozna glavobolja) — Mjehurne smetnje 960
Mlijeko, pomanjkanje — Mokrenje u postelju — Nadimanje 961
Nadimanje kod djece — Nadimanje s trbuhoboljom . . . 962
Navale krvi u glavu — Nazebljine — Oblozi (za rastjeranje oteklina) — Očna slabina 963
Očni bô (skrofuloza) — Opekline (opržine) — Osip kože — Ovapnjenje žila (arterioskleroza) — Peručac, mliječni u djece 964
Plućni katar — Plućno krvarenje — Podražaj na kašalj — Podražaj želuca — Pomanjkanje teka (bestečnost) . . 965
Potonoga (znojonoga) — Pozderi (crvi) — Prehlada, trbušna — Pretilost — Pretilost, salovna (korpulentnost) 966
Probava, slaba — Proljev kod djece — Proljev (kolika) . 967
Promuklost i kašalj — Prsobolja 968
Rahita — Rane — Reumatizam — Reumatični bolovi, natiranje 969
Sifilis — Skorbut — Skrofuloza u djece — Slabost živaca i neuralgije — Sredstva protiv groznice 970
Sredstva za kašalj — Sredstva za prsa (rastvarajuća) — Stolica, spora — Stolica tvrda 971
Sušica (plućna) — Šećerna bolest — Trakavica — Trbušni bolovi — Triper, akutni 972

Strana

Triper, kronični — Ulozi, reumatizam 973
Upala mudašca — Upala sluznice mjehura — Upala vrata i žabica 974
Upala vratna — Upala žabica — Uspavalo — Ustobolja — Ušna bô, reumatička — Vidovica (Veitstanz) 975
Vodena bolest — Zasluzenost — Zasluzenost prsiju — Zaudaranje iz ustiju — Znojenje, noćno — Znojenje nogu — Zubobolja — Želudac, tištenje 976
Zelučana bolest 977
Želučana kiselina — Želučana slabina — Želučane boli — Želučane kapljice — Želučane nervozne smetnje — Želučane smetnje 978
Želučani grč — Živci, bolesti — Živci, umirenje — Živčane smetnje 979
Žutica 980

HOMEOPATIJA 981
Osnovi homeopatijskog liječenja 981
Homeopatijski lijekovi 983
Upotreba homeopatijskih lijekova 987
Anemija — Astma — Astma u djece — Basedovova bolest — Bjelotok 987
Boginje, Poteškoće od cijepljenja — Bronhijalni katar — Dobrac — Epilepsija — Glavobolja 988
Gliste — Grčevi (žila) 989
Grčne žile — Groznica (hladna, izmjenična) — Hemeroidi (šuljevi) — Hunjavica — Influenca (gripa) 990
Kašalj - Kašalj hripavac — Kolika (zavrta trbušna) . . . 991
Kolera — Kolika (žučna) — Kratelj (domaća kolera) — Krstobolja (Hexenschuss) — Krupice (soor) 992
Krvarenje, crijevno — Lišaji — Menstruacija (perioda) . . 993
Migrena — Mjehurna upala — Mjehurni grč — Mokraćne smetnje (zapor vode) — Mokrenje u postelju (bolest mjehura) — Mora 994
Mrlje (osip) — Navala krvi u glavu — Nespavanje (besanica) — Nosno krvarenje — Obrazna bô 995
Očinja slabina — Očinja upala 996

Strana

Maternica — Menstruacija 1003
Smetnje u menstruaciji — Bolesti mjehura i mokraće . . 1005
Mora — Morska bolest — Mućnina 1008
Nadimanje — Nagnječine — Nazebline — Nos — Oči . . 1009
Omaglica — Opar — Opekline 1010
Osip — Otekline — Otrovanja 1011
Otrovanje alkoholom 1012
Otrovanje arsenikom — Pluća 1013
Poganac — Polucije — Porebrica 1015
Pozderi — Proležanje — Proljev — Proljev uz povraćanje 1016
Rane — Reumatizam 1017
Sise — Škrlet — Škrofuloza 1018
Slabina — Slezena — Slinotok 1019
Spolne bolesti — Srce 1020
Stolica tvrda 1021
Strup — Sušenje — Svrab 1022
Šećerna bolest — Šarulje — Štucavica — Šupak 1023
Tifus — Ubodi od kukaca — Ubodi od pera — Ugrizi — Ulozi 1024
Usta — Uš, široka 1025
Uho — Vidovica — Vodena bolest 1026
Vrat — Vrbanac — Zglobovi 1027
Zimogroza — Znojenje — Zubi 1028
Želudac — Žgaravica 1029
Živci 1030
Žlijezde — Žuč 1031
Žutica 1032

HOMEOPATIJA. Osnovi homeopatijskog liječenja 1033
Homeopatijski lijekovi 1035
Upotreba homeopatijskih lijekova 1039
Anemija — Astma — Astma u djece — Basedovova bolest — Bjelotok 1039
Boginje, Poteškoće od cijepljenja — Bronhijalni katar — Dobrać — Epilepsija — Glavobolja 1040
Gliste — Grčevi (žila) 1041
Grčne žile — Groznica (hladna, izmjenična) — Hemeroidi (šuljevi) — Hunjavica — Influenca (gripa) 1042
Kašalj — Kašalj hripavac — Kolika (zavrta trbušna) . . . 1043
Kolera — Kolika (žučna) — Kratelj (domaća kolera) — Krstobolja (Hexenschuss) — Krupice (soor) 1044
Krvarenje, crijevno — Lišaji — Menstruacija (perioda) . . 1045

Strana.

Migrena — Mjehurna upala — Mjehurni grč — Mokraćne smetnje (zapor vode) — Mokrenje u postelju (bolest mjehura) — Mora 1046
Mrlje (osip) — Navala krvi u glavu — Nespavanje (besanica) — Nosno krvarenje — Obrazni bô 1047
Očinja slabina — Očinja upala 1048
Očinja upala vjedja — Odebljica krvi, Trbušna punokrvnost — Omaglica (vrtoglavica) — Opar (lišaj u bradi) — Osip (kožni) — Osip projasti — Oteklina, obrazna 1049
Otok čahurac i mrtva kost — Peručac, mliječni — Plućna upala — Plućno krvarenje, proljev krvi — Plućno raširenje 1050
Posrk (zasrknuće) kod male djece — Prehlada — Pretilost — Probavne smetnje — Proljev 1051
Promuklost — Prsna slabost (kataralna) — Reumatizam . . 1052
Skorbut (zubnog mesa) — Skrlet (groznica) — Slabokrvnost — Srčana bolest 1053
Srdobolja (disenterija) — Svrbež kožni — Škrofuloza — Tek, pomanjkanje — Trbuhobol — Trudnoća — Tvrda stolica 1054
Udo i zglobobolje — Ulozi 1055
Upale opne pogrudnice ili porebrice — Upala trbušne opne — Usta, zaudaranje — Ušno trganje 1056
Vidovica (chorea) — Vodena bolest, trbušna — Vrbanac — Zubi (lakše prodiranje) — Zubni boli 1057
Zubno meso (bolesti) — Žabice, povećanje — Žabice, upala — Želučana slabina 1058
Želučani čirovi — Želučani grč i bô — Želučani katar — Žgaravica sa podrigivanjem 1059
Živčana groznica — Živčana slabina, neurastenija — Žlijezdobolja — Žutica — Žutica novorodjenčadi 1060

BIOKEMIJA 1061
Dr. med. Schüssler-ovo liječenje bez otrova 1061
Biokemijski lijekovi 1063
Upotreba biokemijskih lijekova 1068

ISTRAŽIVANJE MOKRAĆE 1077
Upoznavanje bolesti po mokraći, zaštitne mjere i liječenje njihovo 1077
Mokraća 1080
Pomoćni aparati za istraživanje mokraće 1084
Istraživanje mokraće 1086
Mokraćno kisela diateza i ulozi 1089

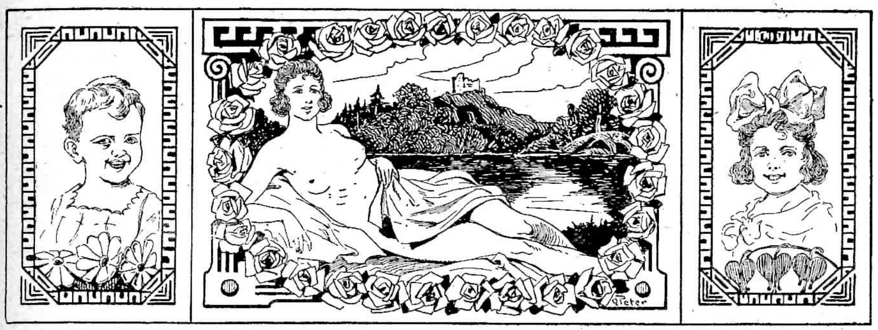

ŽENA.

Najznamenitije područje medicine je žensko područje, koje se najviše tiče žena, a koje žene ipak najmanje poznavaju. U najnovije je doduše vrijeme unešeno mnogo svjetla u to tamno područje — i to baš sa strane naprednih žena, ali se to prosvjetljenje tiče ponajviše samo izabranih krugova, koji imadu vremena baviti se tim stvarima. Drukčije je to sa ženama, koje se za te stvari i te kako zanimaju, ali nemaju ni vremena ni prilika, da ih proučavaju, pa tek tu i tamo čuju štogod o njima.

Spisateljica imala je često puta prilike prigodom svoje prakse razgovarati sa ženama o tim pitanjima, pa je kod svog upućivanja naišla na vrlo lijepi odziv — osobito na seksualnom području, koje im nije nikako ili jako slabo poznato. Uzrok tom nepoznavanju leži očito u starom, običajnom naziranju, da je spolni život nešto nečisto i prosto, i da upoznavanje njegovo znači griješiti protiv čistoće i nevinosti ženske. Naravno da je to zabluda, jer poznavanje seksualnog života nije identično s razbludom i nemoralom. Griješi se doduše mnogo pod tim imenom, ali se zato ne smije žigosati one, koji idu za prosvjetljivanjem već one, koji griješe protiv naravi.

Pitanje seksualnog prosvjetljivanja danas je aktuelno pitanje, koje sa svojim problemima duboko zasijeca u socijalni život. Nu način, kako se to prosvjetljivanje do danas provadjalo, vazda se kretao oko onog „nečistog i prostog“, pa je doista skrajno vrijeme, da se ljudi priviknu na moderni način poimanja i naziranja na svijet. Osobito to vrijedi za mladež, na koju svaki čas vrebaju pogibelji.

A kako bijaše to dosada? Kako se došlo do spoznaje tih naravnih stvari, koje se nijesu dale ušutkati? Roditeljima bijaše jedino spasonosno sredstvo, da se na pitanje svoje djece spašavaju s „rodom, koja donaša djecu“ — mjesto da im na zgodan i oprezan način protumače seksualne pojave. Tako ne preostajaše znatiželjnoj djeci drugo, nego da se na drugim mjestima propitkivaju za te stvari, pa su tako obično i zaglavila. Učitelji im bijahu sluškinje i sluge, stariji školski drugovi i ini dobri prijatelji, koji su ih po vlastitom iskustvu podučavali u tim misterijama ali i svojim pikanterijama pobudili u njima i skrivenu želju i nasladu za zabranjenim voćem. Grijesi i nesreće, koje su time prouzročene, bijahu silne i velike — jer su se njihovi učitelji ogriješili nesamo o dječju čistoću nego i o najsvetiji moral.

Zadaća je upravo žena, osobito liječnica, da pomognu svojim sestrama, kako bi seksualnom prosvjetljenju utrli čiste puteve, a da tjelesno i duševno ne nastradaju. Dašto da lektira te vrsti ne smije biti napeta i tendenciozna, jer inače će se postići baš protivno. Ta radi se o najbitnijim uvjetima života, o kojima valja samo stvarno i ozbiljno raspravljati.

BOLESTI ŽENSKIH SPOLNIH ORGANA.

Točan prikaz o rasplodnim organima obaju spolova — i muške spolne organe je nužno upoznati — nalazi se u prvom poglavlju ove knjige (anatomija), pa ne će bit sgorega, da si ga svak prije čitanja ovoga poglavlja još jednom pročita. Lakšeg shvaćanja radi uvršteno je još nekoliko slika, da se može pomnije razabrati položaj pojedinih organa u trbušnoj utlini.

Spolni organi su u djece već od poroda razvijeni, ali dozrijevaju istom od 12. godine. Kod obaju spolova nastaju stanovite vanjske i nutarnje promjene, koje sve jače ističu spolne tipove. Zajednički im rastu bruce, koje polagano zastiru bručik (Venerino brdo). Forme djevojačkog tijela, koje su dosad bile suhe i šiljaste, počinju se debljati i obliti, prsa, koja su dosad bila nalik dječačkima, se nadmu i razviju do ljepote, koja je ponos svake žene. Kod dječaka mijenja se glas, jer se grkljan brže razvije nego glasilnice, pa tako nastaju razlike u tvorbi zvuka.

Time se ujedno počinju razvijati spolni organi, koji postaju zrelima za rasplodjivanje. Taj se odsjek u razvitku spolnih organa nazivlje **p u b e r t e t o m**, a u fiziološkom pogledu sačinjava prvi veliki odsjek u životu čovječjem.

U djevojaka se javlja **p e r i o d a** — tjelesni znak djevojačke muževnosti, a u dječaka **s j e m e n č e n j e** i sposobnost ispražnjivanja.

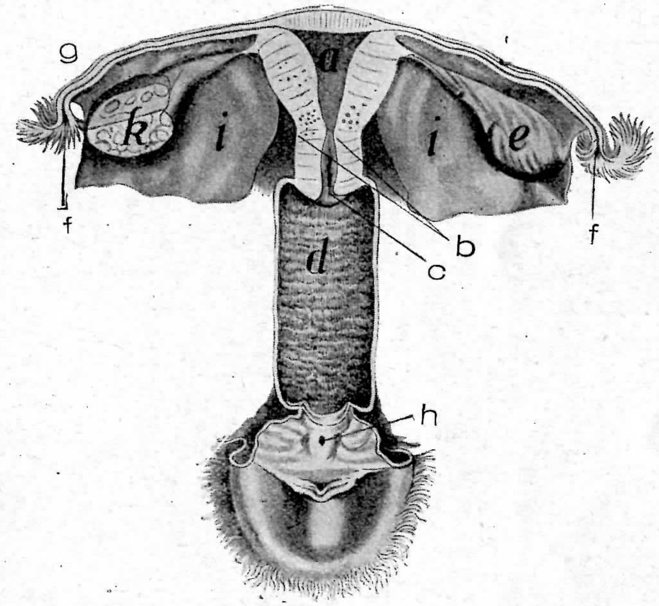

Slika 655.

Ženski spolni organi u medjusobnoj vezi.

Prerez po dužini, odostraga gledano.

a maternica (tijelo), b grljak maternice, c dio materničnog prohoda, d prohod (rodnica), e jajnik, u cijelosti, f g jajovod (maternična trublja), h mokraćna cijev, iznutra, i široka maternična sveza, k jajnik (jajnjak) prerezan.

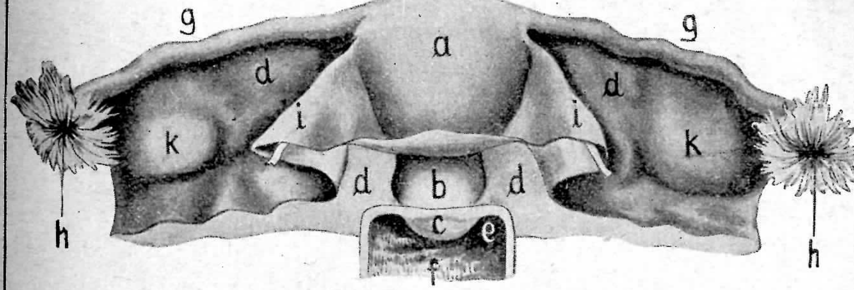

Slika 656.

Maternica sa svojim privjesima. (Sprijeda gledano.)

a tijelo, b grljak maternice, d široka sveza maternična, c dio prohoda (rodnice), e f rodnica (maternica odozgo gledana, prednja stijenka skinuta), g h jajovod (maternične trubljice) sa svojim otvorima, i okrugle sveze maternične, k jajnici.

(Pomislite si rodnicu prema dolje produžeu.)

(Usporedi muške spolne organe u anatomiji.) Promjene se ali ne zbivaju samo u tijelu već i u duši. Razvije se tipični karakter, koli u muških toli u ženskih, koji se dosad tek tu i tamo mogao raspoznati. Kod dječaka je taj prijelaz polaganiji i jednoličniji, a kod djevojaka mnogo brži i nagliji, katkad upravo prenapadan. Često se u najkraće vrijeme iz djeteta razvije prelijepa dijeva, s krasnim tijelom i dušom, da nam se čini, e je taj lijepi stvor poput leptira netom izašao iz

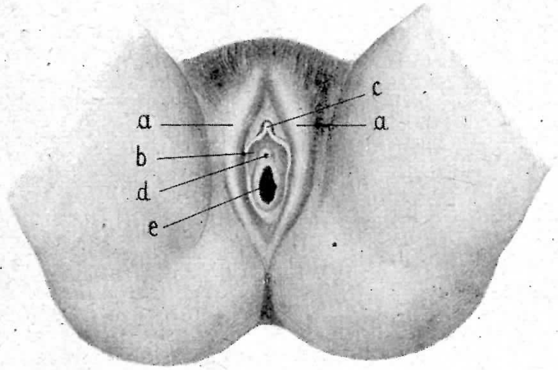

Slika 520.

Vanjski dijelovi spolnog uda.

a velike stidne usne, c sikilj (clitoris, Kitzler), b male stidne usne, d otvor mokraćne cijevi, e ulaz u prohod (rodnicu).

svoje čahurice. Po tome je lako razumjeti, zašto su djevojke u istim godinama puno razvijenije od dječaka, nesamo u tjelesnom nego i u duševnom pogledu.

Osobito se oštro razlikuje spolno ćućenje jednog i drugog spola. Dok se u dječaka vrlo rano izrazuje spolni nagon, kao neka prijeka potreba, to su dozrele već djevojke poštedjene od prijeke putenosti. Djevojke osjećaju doduše neko tajnovito i nepoznato čeznuće za ljubavlju i nježnosti, ali ne sa strane svoje porodice i prijateljica, već od nepoznatog muškoga lica, o kom one snatre i koga obožavaju u mladjahnoj svojoj fantaziji. Nu ti ideali ne pobudjuju u djevojaka strasti, dočim je osjećaj mladića za djevojkom, koju ljubi, prožet jakim spolnim požudama. Važnu ulogu igra tu i naravna sklonost žene, jer se zna iz iskustva, da je mnogim udatim ženama, koje su osobitom ljubavi privržene svome mužu, spolno općenje u braku odurno i ogavno.

KOJOJ SVRSI SLUŽI SPOLNI NAGON? Ne govori se danas samo o spolnom nego i o razplodnom nagonu, jer o njemu ovisi razplodjivanje i uzdržanje čovječje vrste. U tu svrhu imadu pojedini spolovi različit zadatak. Hoće li svak svoju zadaću ispuniti, treba najprije da se jedan drugome najtijesnije pridruže i priljube. Pri tom sudjeluje muž aktivno kao plodonosac, a žena pasivno kao trudnica.

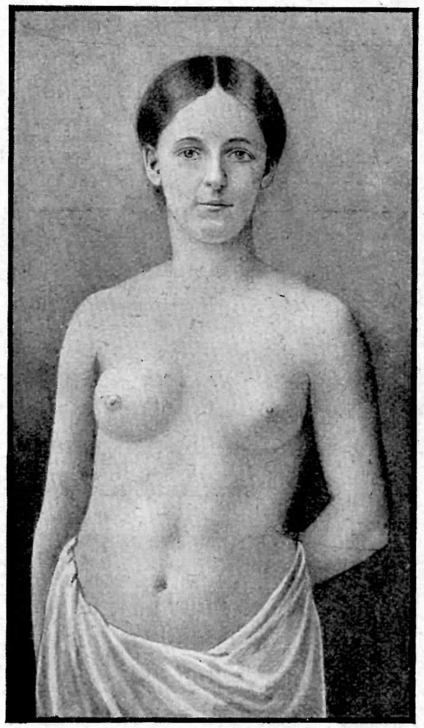

Slika 658.

Mladjahne grudi lijepo razvitog ženskog tijela.

Prapočetak su svakom, novom živućem biću sjeme i jaje, a nosioci istih su muž i žena. Od tih počela može se stvoriti novi individij samo tako, da se muž i žena medjusobno spoje, jer se bez toga rasplodne stanice nebi mogle sastati. To se spajanje izvršuje posebnim jednim činom, koji je znamenit nesamo po svojoj fiziološkoj nego i po svojoj psihiološkoj važnosti. Ono nam predočuje najvažniji čin u životu čovječjem, vrhunac čuvstvene slasti, čuvstva razblude, i osjećaja neodoljive i zamamljive privlačivosti muža, koji sve žrtvuje, samo da si priušti spolni užitak, i to što češće. Tom nagonu ima prostitucija da zahvali svoj opstanak.

Puteno združenje može muškarac izvršiti tek onda, ako je u uzbudjenom stanju, dok je u žena čuvstveno razpoloženje nuzgredno. Za spolno općenje služe muškaračko udo i ženska rodnica (vidi anatomiju). Muško je udo obično mekano i mlitavo, ali odmah promijeni svoj oblik, čim se spolno uzbudi. Uzbudjenje to zbiva se na vrlo čudnovat način: krvne žile (šupljikave nabrekline) napune se krvlju i time se znatno proširе; na taj način udo natekne, te se znatno poveća odnosno postaje ukočeno i uspravno. Oblik mu je preudešen prema obliku ženske rodnice (prohoda), jer drukčije ne može u nju ulaziti. Čin je taj (koitus ili spolno općenje) skopčan s vanrednim uzbudjenjem osobito sa strane muškarca, a traje tako dugo, dok iz uda ne štrcne

tekućina sa sjemenjem. Iza toga obično prestaje uzbudjenje, udo se splosne, a spolni je čin dovršen. Neko vrijeme iza koitusa osjeća se još neka slaba umornost.

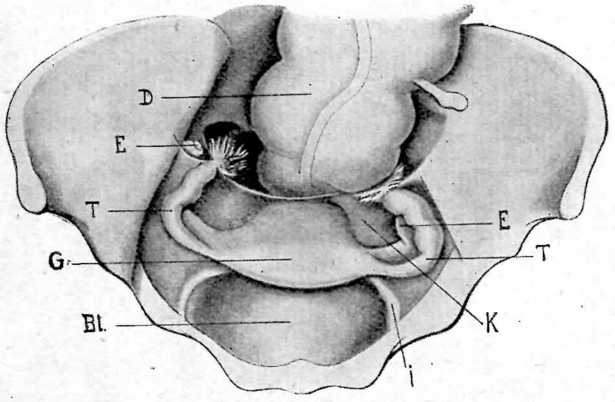

Slika 659.
Nutarnji spolni organi u maloj zdjelici.
(Odozgo gledano.)
B mokraćni mjehur, E jajnici,
G maternica, T jajovodi,
D crijevo, K široka veza maternična,
i okrugla veza maternična.

Prije nego ćemo raspravljati o naravnim posljedicama združenja muža i žene, mora da upoznamo najprije tjelesne učinke, koji se odigravaju u spolnim organima žene, u normalnom i u bolesnom stanju.

MENSTRUACIJA I NJEZINE SMETNJE.

Početak je spolne dozrelosti t. j. sposobnosti razplodjivanja, menstruacija ili perioda, mjesečnica, žensko vrijeme (pranica, cvijet), koja sastoji u otjecanju krvi iz rodnice, što po nekoliko dana traje. Dok je žena sposobna za rasplod (do 45—50 godine života), perioda se u normalnim prilika opetuje svakih 28 dana. Traje 3 do 4 dana, a zatim nestaje.

O uzroku i biti periode postoje u ženskom svijetu najčudnije i najnejasnije predodžbe. Obično se drži, da se periodom odstranjuje nečista i pokvarena krv — nazor, koji daje povoda, da se žene strašno uzbudjuju, ako bilo u kojem slučaju perioda izostane. Muče se mislima, da im prijeti opasnost od oboljenja, koje će izbiti iz pokvarene krvi, koja ne otiče. Vječita je pomisao ženskoga svijeta na tu mjesečnu bolježljivost, pošto u njoj nazire uzroke narazličnijih tjelesnih pojava Ovo bi se čudnovato poimanje moglo prispodobiti poznatom običaju,

da se sve dječje bolesti izvadjaju od bolesti zubi, kao da dijete ne može od čeg drugog oboljeti. I ma da i jedno i drugo izazivlje različite smetnje, ipak se ne smije sve po starom običaju svesti na periodu i na zube.

Perioda je uistinu samo nuzpojava jednog fiziološkog učinka, koji se u periodičkim razmacima redovito opetuje, a sastoji u dozrijevanju jednog jajeta. Kako je to već u poglavlju anatomija prikazano, sadržaje svaki od obaju jajnika mnogo hiljada mikroskopsko malenih jajnih zametaka, koji su već u ženskom djetetu, čim se ono narodi. Do spolne dozrelosti oni miruju, a iza toga počinju djelovati t. j. svaki mjesec dozrijeva po jedno jaje. To se zbiva na taj način, da se jajna vrećica proširi, napuni tekućine i oteče poput mjehura, koji na jednom odebljalom mjestu nutarnje stijenke,

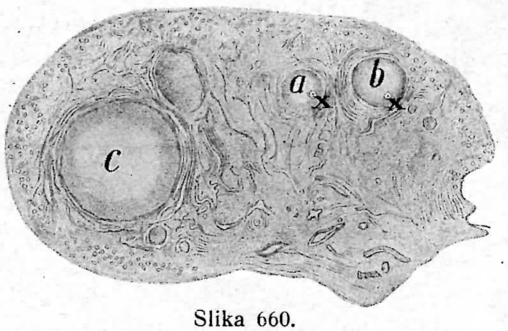

Slika 660.
Prerez jajnika 8 godišnje djevojke s vrećicom jaja.
(10 puta povećano.)
a, b, c jajna vrećica,
a, b jajni kvržuljak s jajetom (prerezan.

(na jajnom kvržuljku), nosi jaja (vidi sliku). Kada jajna vrećica potpuno dozrije, tad pukne, a jaje dospije u trbušnu utlinu, gdje ga uhvate resasti okrajci jajovoda.

Taj je čin spojen s jakom navalom krvi u trbuh i u trbušne organe, rad česa nabrekna sluznica maternice, koja svoj pretičak krvi odaje krvarenjem. To je krvarenje perioda, kao vidljiv izražaj periodične dozrelosti jaja.

Nastup i konac periode nije uvijek jednako odmjeren. U umjerenom pojasu nastupa prosječno sa 13—14 godina, a prestaje sa 45.—50. godinom. U sjevernim krajevima počinje i svršava znatno kasnije. Na jugu se već javlja prije 10. godina života i traje razmjerno kratko vrijeme. Tako gube žene u tropskim krajevima periodu već izmedju 20—30 godine, pa stoga i rano venu i ostare.

Kako je nestalan početak spolne dozrelosti, tako su nestalni i početak i trajanje pojedinih perioda. Fiziološki im je tip siderski mjesec (28 dana, kalendarski mjesec imade 30—31 dana), ali znade i kraće i dulje potrajati. Prosječno može se računati 26—30 dana od jedne periode do druge, bez ikakvih smetnja ili bolesnih uzroka. (Ovom zgodom neka bude spomenuto, da se perioda uvijek računa od prvog dana; većina žena obično računa od zadnjega dana, a to je krivo). Krvarenje traje u većini slučajeva 3—4 dana, a može trajati i kraće i duže. Čestoput ono traje i 5—6—8 dana, nu to su već bolesne promjene. Najčešći je uzrok neredovitom tipu periode, osobito kod mladih djevojaka, bljedobolja, poradi koje perioda nastupa sad prečesto ili prerijetko, sad preoskudno ili pregusto.

Izlučina periode sastoje većinom iz krvi, ali osim toga sadržaje i znatnu količinu sluzi, koja protječe dijelom iz maternice a dijelom iz rodnice, što podaje periodi onaj osobit miris. Ta je sluz vrlo potrebna za krv, jer bi se ona inače zgrušala. Uzrok toj pojavi je kisela sastavina izlučine rodnice, koja sprečava zgrušanje. Samo u posebnim slučajevima se krv zgruša te izlazi u grudama.

Znatan je upliv periode na opće zdravstveno stanje žena. Zato ju i obično nazivlju boležljivošću. Upliv se taj osjeća i kod djevojaka i kod žena, pa ako i nema drugih poteškoća, ipak se opaža neko razdraženje i uzbudjenje. Katkad postaju žene nestrpljive i razdražljive radi kakvegod malenkosti, te svojim ponašanjem muče cijelu svoju okolinu. Mnoge žene formalno obole od uzbudjenja. Perioda je skopčana s bolovima naročito u križima i glavi, koji se javljaju već nekoliko dana prije nastupa periode. Katkada se javljaju bolovi u stegnu, koji mogu biti tako žestoki, da kod svake kretnje prouzrokuju muke. Često nateku noge. U gdjekojim opet slučajevima javlja se perioda uz znakove slabosti i umornosti, koji tijelo silno oslabe, a prestaju istom onda, kad nastupa krvarenje. I probavni organi trpe katkad. Beztečnost, povraćanje, tvrda stolica ili proljev, sakupljanje plinova, vjetrovi obične su im posljedice.

Čudnovata je pojava, da se tijekom godina te sve nuzpojave periodički mienjaju, pri čemu trpe sad ovi sad oni organi.

Periodom izražena sposobnost razplodjivanja traje u žena, kako je već spomenuto, po prilici trideset godina — protivno rasplodnoj sposobnosti muškaračkoj, koja nije godinama ograničena — i time se svršava njezin zadatak. Dogadjaj taj — prestanak periode doista je važan dogodjaj u životu žena —, obično se ne zbiva jednim mahom, već polagano i stalno. To je doba — od početka prvih znakova do konačnog prestanka periode — poznato pod imenom GODINA MIJENE ženskoga svijeta (povratak razvoja, klimakterij).

Većina žena proživljuje u ovo doba vrlo teške časove i smetnje. U glavnom se bit ove mijene sastoji u utrnuću spolnoga djelovanja, što je istovetno s djelovanjem jajnika. Prestaje li ova djelatnost, tad nastaju čudne promjene, koje se općenito nazivlju pojavima SPOLNOGA NEDOSTAJANJA, a slične su onima, kad se jajnici operativnim putem odstrane. Danas je općenito mijenje, da zadatak jajnika nije samo stvaranje jajašca, već i izlučivanje nekog žlijezdanog soka — jajnici su zapravo žlijezde —, koji uništava stanovite otrovne produkte, nastale tvarnom izmjenom u kolanju krvi. Mijene te dakle prouzrokuju na neki način samootrovanje uz sudjelovanje živčanog sustava. Normalno se stanje vraća istom onda, kada se je organizam već odučio djelovanja protuotrova, koji spolne žlijezde izlučuju.

Svi organi, koji ne obavljaju svojih funkcija, omlitave i zakržljave, a tako je i sa spolnim organima. Maternica i jajnici se skvrče, te se umanjuju poput trešnje. Rodnica (prohod) se takodjer suzuje i postaje kraćom.

Perioda postaje savim neredovita. Obično je nestaje po više tjedana i mjeseci, da se opet vrati uz velik gubitak krvi. Te stanke bivaju sve dulje, dok perioda konačno sasvim ne prestane. Katkad je tok periode tako neredovit, da iza 1—2 tjedna nastupa novo krvarenje. To obično traje vrlo dugo, katkad ne će ni da prestane, te postaje vrlo opasno. Uzroci takvim promjenama većinom su kronični katari maternice, koji ju trajno podražuju. Dokle god traju krvarenja, makar i u redovitim razmacima, dotle se još uvijek stvaraju jajašca, te je žena sposobna da zanosi.

Te su promjene u ritmu periode vrlo neugodne, jer se mnoge žene boje da će kasnije zanositi ali još su neugodnije živčane nuzpojave naročito žestoke n a v a l e k r v i u g l a v u, koje obično nastupaju kao preteča godinama mijene, te traju još neko vrijeme iza toga. Te su navale krvi ženama već poznate, pa stoga lako mogu zaključiti na predstojeću mijenu. Opetuju se one po nekoliko puta na dan, a višeputa su tako žestoke, da lice pocrveni i pomodri. Katkada se javljaju besvjestica i stezanje srca, te žene teško uzdišu za zrakom. Dok perioda još traje, pa makar i rijetko, navala je krvi umjerena, ali čim perioda prestaje, to su tegobe sve češće. U gdjekojim slučajevima manjkaju one posvema.

Uz ove smetnje u kolanju krvi javljuju se često i različne živčane pojave, koje se ponajvećma očituju u smetnji probave. Zato su i vrlo česti bolovi želuca, tvrda stolica i sakupljanje plinova u crijevima.

Žene su obično bez iznimke jako razdražljive, a mogu postati neurastenične u visoku stepenu (vidi ovu). Razdražljivost se izmjenjuje s mlitavošću, sa strahom i slabim pamćenjem. Kako duboko zasijecaju ti učinci u živčani sustav žena, vidi se najbolje po tome, što se mnoge živčane smetnje pretvaraju i u duševne smetnje. Nujnost, sjeta (melankolija) sve su to posljedice toga, koje mogu i dulje vremena potrajati.

U to kritično doba mijenja se obično i vanjština ženskog obličja. Na trbuhu i oko kukova skuplja se potkožno salo, što je u napadnoj protimbi s drugim djelovima tijela. Poznata je i činjenica, da s prestankom periode odnosno djelovanja jajnika znadu često ženama narasti bradice i brčići, koji bi gdjekojem mladiću dobro pristajali. Uz to imade još pojedinih izraslina dlaka na podbradju, koje još češće nalazimo nego same brkove.

HIGIJENA MENSTRUACIJE. Valjda se nigdje i nikada toliko ne griješi protiv higijene, koliko za vrijeme mjesečne periode, i to nesamo proti najjednostavnijim pravilima zdravlja, već i proti zdravom, ljudskom razumu. Jedva se može vjerovati, kolike majke prepuštaju svoje kćerke na milost i nemilost, ne brineči se nimalo, da ih zaštite od eventualnih šteta, koje mogu nastati zbog neznanja i nemarnosti.

Nakon svega toga, što smo gore rekli, ne treba nam opetovano svraćati pozornost na važnost periode u mladjahnom organizmu. Jasno je, da taj tol važni fiziološki učin silno upliva na mladu djevojku i tjelesno i duševno, te ju čini vanredno osjetljivom. Sasvim je prirodno, da se tijelo u takvim momentima mora čuvati, osobito u mladih djevojčica, pa makar se zapustili i ini poslovi. Tako se ne bi smjelo puštati slabašne djevojčice, da prva dva dana periode idu u školu, nego na protiv treba im naložiti, da legnu u krevet ili na divan. Jačim djevojkama dovoljno je, da miruju jedan dan ostajući kod kuće i njegujući se. U nijednom slučaju ne valja, da se za vrijeme periode obavlja kakav naporan tjelesni posao.

Kako se moraju čuvati djevojčice, što još polaze u školu, tako se moraju čuvati i odraslije djevojke, što već polaze društva. Ni na to se ne pazi. Padne li kojim slučajem početak periode u isto doba, kad i zabava, to se mnoge djevojke ne mogu nikako oteti tomu, a da ne posjete zabavu, premda moraju tu svoju lakoumnost često put okajati žestokim bolovima i krvarenjima. Ples i šport moraju se za periode najstrože izbjegavati.

Požaliti valja mlade djevojke radnice, koja se radi svog socijalnoga položaja ne mogu da čuvaju. U njih perioda obično ranije počinje nego u djevojaka iz bogatijih krugova, a tjelesno su lošije razvijene i slabije hranjene. Stoga dvostruko trpe štetu, ako ih se sili,

da za periode moraju raditi. Tkogod zaposluje takove mlade radnice bilo u kakovom poslu, neka ih po mogućnosti čuva za vrijeme njihove periode. Valja ih poštedjeti od svakog napornog rada, osobito od nošenja težih tereta i mnogog bježanja, i brinuti se oko toga, da i one posvete malo više pažnje higijeni.

Njegovanje tijela je osobito važno za periode. Ima bezbroj žena, koje još ne znaju zato, jer se još uvijek drže zastarjelih običaja, kao da je perioda nešto nečasno. Osnova je periodske higijene: najveća čistoća! Priroda već sama zahtijeva, da se dnevno operu spolni dijelovi tijela, pogotovo pak za vrijeme periode, kad se još više onečišćuju krvlju. Krv se obično osuši na vanjskim dijelovima spolnog organa, podražuje kožu i lako prouzrokuje upalu; kroz to se krv rastvara, te postaje leglom bezbrojnij bakterija. Pored toga širi se neugodan miris, koji može biti tako intenzivan, da ga se već ćuti iz stanovite daljine. Tako se žene odavaju, što ne bi smjelo da bude. Oko čistoće se dakle mora nastojati nesamo iz higijenskih nego i iz estetskih razloga.

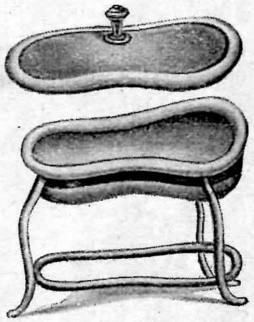

Slika 661.
Bidet.
(Posuda.)

Barem u jutro i uveče trebalo bi pomno oprati spolovila i mrlje krvi odstraniti. U tu svrhu treba uzeti toplu ili mlaku vodu, jer mrzlom vodom se lako prouzrokuje mjehurni katar. Uporaba spužve nije baš higienski, jer se u njezinom šupljinama nakuplja bezbroj bakterija, koje mogu i najmanju ozljedu infiscirati. K tomu se spužve teško daku desinfiscirati (u razkužujućoj rastopini), jer na podnose iskuhavanje, koji je najtemeljitiji način desinfekcije. Zato se preporučuju sapunaste krpe, koje se nakon uporabe moraju dobro očistiti ili obična vata, koja se iza čišćenja baci. Izpiranje lugom ili soli takodjer ne valja, jer podražuje kožu sasvim bezpotrebno. Dobar je blagi sapun, ali nije baš nuždan. Za čiščenje se preporuča naprava tako zvana bidet (posuda), koja odgovara svim higienskim propisima. Ispiranje i kupanje za vrijeme periode nije uputno, jer obično prouzrokuje jače krvarenje. Samo ako je izlučina osobito neugodna mirisa, preporuča se ispiranje. U takvim slučajevima valja se uvijek posavjetovati se liječnikom, jer obično predleže kakovi bolesni uzroci. Osim pranja nužno je i mijenjanje rublja, osobito košulje.

Dobro je nositi i povoj. Nošnja je povoja u toliko nezgodna, što mu se rubovi, kad se osuše, i otvrdnu, taru u unutarnju stranu stegna. Tome se dade doskočiti tako, da se povoj češće mijenja.

Kupljeni povoji baš nijesu praktični, jer su previše debeli, pa smetaju. Najbolji su povoji iz višekratno složenog tkiva, ili pleteni ili vezeni povoji, koje si može svatko sam učiniti, a koji se dadu dobro prati i iskuhavati.

SMETNJE MENSTRUACIJE. Normalni tečaj periode često pokazuje i iznimaka, koje su sad veće sad manje, a očituje se u bolovima. Ima slučajeva, gdje se perioda zbog prirodjenih pogrješaka unutarnjih spolnih organa (naročito maternice) uopće ni ne javlja, ali dešava se i to, da ona i bez toga znade izostati i to na dulje vrijeme. Uzroci su tome naravni ili bolesni učinci. Tako prestaje perioda za vrijeme trudnoće, što je jedan od najpoznatijih naravnih uzroka, a isto tako i za vrijeme dojenja, premda imade i tu iznimaka. Druge se smetnje najviše očituju u lošoj hranidbi i u bolestima, od kojih organizam jako oslabi kao na pr. od tuberkuloze ili teške zaraze. Najjača smetnja u hranidbi je bljedobolja. Često se opaža kod mladih djevojaka, da zbog bljedobolje izgube svoju periodu na kraće ili dulje vrijeme. U posljednjem slučaju izazvan je taj manjak zbog nedozrijevanja jajašca, koje izostaje radi poremećenja u hranidbi.

I uzbudjenje ćudi može takodjer biti uzrokom izostatku periode. Tako se često dogadja, da se perioda od iznenadnog straha zaguši ili se pak dulje vremena ne javlja. Ovamo spada i čudna činjenica, da perioda često izostane i onda, kad si žene ili djevojke utvaraju, da su zatrudnjele, a bez faktičnog uzroka.

Katkad nastaje prekid periode zbog prehlade ili promočenja — dogadjaj, koji žene napunja strahom, a koji je uistinu posve bezazlen. Topljom kupelji se perioda opet vraća natrag.

L i j e č e n j e je u glavnom d i e t s k e n a r a v i, da organizam što više ojača. Što češći boravak na slobodnom zraku, kupelji, hladna masiranja, lako probavljiva hrana, mnogo povrća i voća, malo mesa, mlijeka, nikakovog alkoholnog pića, sredjeni tjelesni i duševni rad vanredno potpomažu zdravlje. Kod bljedobolje je neophodno nužno uzimati željezo. Uzimanja lijekova i droga, koje gone na krv, valja posvema zabaciti, jer krvarenje kao takovo nema nikakove važnosti za organizam. (Usporedi menstruaciju.) U slučaju izostajanja periode vrijede tople sjedaće kupelji ili kupanje nogu, jer se na taj način pospješuje kolanje krvi u trbuhu. Svakako treba u liječnika tražiti savjeta.

Protivno izostajanju periode je p r e v e l i k o k r v a r e n j e, koje je gotovo uvijek posljedica oboljenja spolnih organa. Katkad nastupa kao posljedica srčanih bolesti, pa je u tom slučaju vrlo opasna. Liječenje prejakih krvarenja ovisno je o uzrocima, te se ne smije nikad obavljati bez liječničke pomoći.

Najčešće tegobe periode jesu b o l o v i. Skoro sve žene i djevojke, koje inače ne trpe od periode, ćute bolove u trbuhu i u križima. U bolesnih ili osjetljivijih žena znadu bolovi biti tako mučni, da perioda za njih znači gotovu propast. Obično mnogo trpe bljedobolne djevojke, koje se muče godinama i godinama.

Tečaj tako zvane periodske ZAVRTE (KOLIKE) skoro je posve nalik na trudove za poroda. Bolovi nastupaju u obliku žestokih grčeva u trbuhu; katkad udaraju mahomice, te postaju sve žešći, bolesnice oblije hladan znoj po čelu, a često ih snadje i besvjestica. Često i opetovano povraćanje, uz mučno davljenje, bljedoća lica, modrina usana sve to prati zavrtu, od koje žene teško pate. Zavrta traje katkad samo nekoliko sati, a svršava s povraćanjem, nu može potrajati i cio dan a i preko toga.

Uzroci tih zavrta nijesu jedinstveni. Samo im je jedno svojstvo zajedničko, a to je zapreka u otjecanju krvi. Maternica može biti svinuta, upaljena, posuta novotvorinama, radi česa je izlaz krvi oteščan. Baš iz tog razloga nastaju žestoke zavrte prije krvarenja, a prestaju istom onda, kad krv potječe. Zavrte te posve su slične bolovima kod porodjaja. U oba slučaja nastaju iz istog uzroka, pošto se maternica skvrči, te se želi riješiti svog sadržaja.

L i j e č e n j e je ovisno o temeljnom uzroku, ali i o liječničkom pregledu. Tom zgodom valja upozoriti na dvije stvari, koje se ne smiju zanemarivati. Prvo: ne valja se kod takovih smetnja obraćati na primalje, koje imadu doduše praktičnog, tehničkog znanja, ali nemaju pojma o medicini. Rad je njihov na tom polju sasvim bezlišan, pa bi se morao zabraniti.

Drugo: običaj je liječnika, da mlade djevojke pregledavaju po istoj metodi, kao i odrasle žene. Znak je djevičanstva neozlijedjeni zalistak (koža, himen) na ulazu rodnice (vidi anatomiju). Samo je po sebi razumljivo, da se prije pregledbe mora biti oprezan, a da se ta koža ne ošteti, jedno radi boli, koji od toga nastaju, a drugo radi eventualne sumnje, koja bi mogla uništiti sreću djevojke prije udaje. Zato se kod mladih djevojaka ne vrši pregledba kroz rodnicu nego odostraga kroz guzno crijevo (Mastdarm), što je posve isto. Samo u iznim je slučajevima obična metoda opravdana i to samo znanjem roditelja ili bližnjih. Uopće je pregledba djevojaka po muškim liječnicima neugodna, pa zato djevojke neka idu radije ženskom liječniku.

Prema nalazu liječničke pregledbe slijedi liječenje, koje sastoji bilo u mjesnim bilo u općenitim odredbama. Naročito je važno, da se suzbiju bolovi. Ima različitih priprema za lakše oticanja krvi. U prvom su redu vruće sjedaće i nožne kupelji, koje valja uzimati 2 ili 3 dana prije nastupa periode, zatim lagana izmet gonila (čistila)

da se očiste crijeva, jer puno crijevo znatno povećava bolove. Ako je ikako moguće, neka bolesnice — takove i jesu u tim danima — legnu u krevet, jer jednomjerna toplina i ispruženi položaj vanredno djeluju na tok periode. Uz to se stavljaju vrući oblozi, koje valja vazda držati u pripremi. Ako nastupe žestoke boli, tad dolaze u obzir sredstva, koja stišaju boli, a to su morfij i kodein i to u obliku crijevnih čepića. Kod zavrte periode ne djeluju lijekovi, što se uzimlju kroz usta. Obično ih bolesnica odmah izbaci, a ako ostanu u želucu, tad djeluju tako kasno i slabo, da je bolji i ne uzimati ih. Ni slavljeni opijum ne djeluje, a osim toga i kvari tek. Vrlo je koristan vrući čaj, osobito baldrianov (Baldrianwurzel, macina trava), koji jako ublažuju grčeve.

Osim tih općenitih mjera propisuju se još i posebne mjere, koje izviru iz pojedinih slučajeva, a temelje se na higienskim načinu života i normalnom kolanju krvi.

BOLESTI VANJSKIH DIJELOVA SPOLNIH ORGANA.

GRIJEŠKE U RAZVOJU. U embrija (zametak) su mokraćni spolni organi sasvim drukčije gradjeni nego u kasnijem razvitku, kad dijete dodje na svijet. Ženske novorodjenče, ako je normalno razvijeno, imade za sve organe trbušne utline posebne otvore, mokraćnu cijev, prohod (rodnicu) i šupak. U embrija slijevaju se sva ta tri otvora u jedan zajednički otvor, u kloaku (skupno stjecište). Katkad ostaje to stanje i iza poroda, te dijete dolazi na svijet s kloakom. Obično se uz kloaku nalazi i druga kakva nagrda, koja onemogućuju daljni život djeteta. Imade dašto iznimaka, koje se dadu operacijom odstraniti, premda je uspjeh govoto uvijek dvojben.

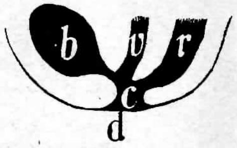

Slika 662.
Griješke u razvoju:
Sačuvana kloaka.
b mjehur,
v prohod (rodnica),
r guzno crijevo,
c kloaka,
d vanjski otvor.

Češća i važnija je DVOSPOLNOST ili HERMAFRODIZAM t. j. griješke u razvoju, gdje su uz muške spolne organe obično razvijeni i ženski ili obratno. Kod žena je sikilj (sramni jezičak v. anatomiju) tako jako razvijen, da je skoro tako sličan i velik kao muško udo. Velike su stidne usne skupa srasle, a nalikuju na mošnju (kesu). U gdjekojim slučajevima upadnu obostrani jajnici kroz kilu slabina u stidne usne te izgledaju ko muda. Razvoj taj nalikuje posve muškaračkom razvoju. Od ove vanjske dvospolnosti razlikuje se p r a v i h e r m a f r o d i z a m, u kojega su razvijeni nutarnji razplodni organi. Kod takovih spolnika nalaze se jajnici i muda u jednog te istog individija. Čestoput su

vanjski spolni organi tako nejasno razvijeni, da se kod poroda djeteta ne zna, kojem spolu pripada. Obično se tek za puberteta razjašnjuje spol.

Osim tih prirodjenih griješaka imademo još izvrglih tvorba, koje su poznate pod imenom h o t e n t o t s k i h p r e g a č a. Sastoje u tom

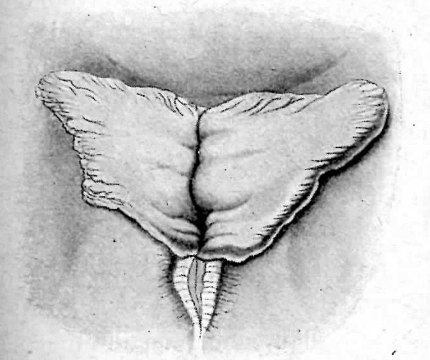

Slika 663.
Hotentotska pregača.

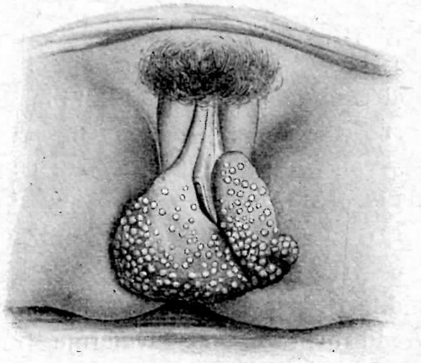

Slika 664.
Hipertrofija sikilja.

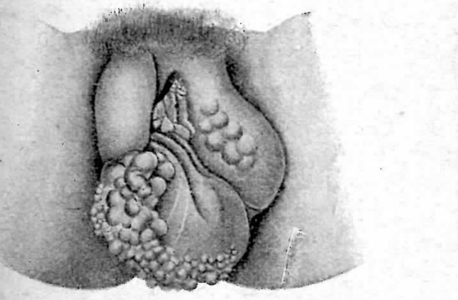

Slika 665.
Hipertrofija (elefantiasis) velikih stidnih usana, nalik na oteklinu.

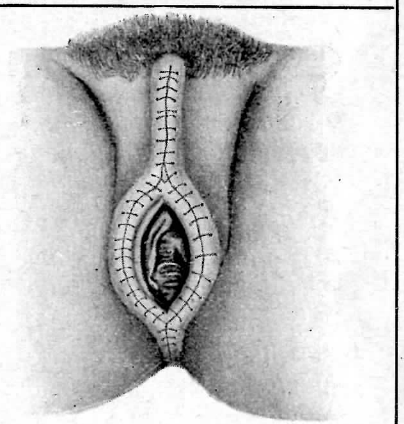

Slika 666.
Isto operirano.
(Po Schröderu.)

što su male stidne usne vanredno povećane, a izvode ju hotentotske žene umjetnim načinom, pošto to smatraju nekom osobitom ljepotom (vidi sliku).

U to područje spada i nateklina (hipertrofija) s i k i l j a. Ovo je povećanje (kao i u stitnih usana) posljedica umjetnog podraživanja spolnih dijelova, a i onaniranja (rukobludnosti). Ako te izvrgline preotimlju maha, moraju se operativno odstraniti.

NATEKLINE NA VANJSKIM DIJELOVIMA SPOLOVILA. Gore opisane hipertrofije čine prelaz nateklinama t. j. novotvorinama stidnih

dijelova. Mogu se razviti na svakom mjestu i dostići zamjernu veličinu. Uz ove tipične oblike nalazimo u tim dijelovima tijela još posebnih *israslina* (bujevina), bradavičastog oblika, koje nastaju infekcijom. To su tako zvani *svorci* (Feigwarzen), koji se u velikoj množini pojavljuje kod kapavca (tripera) i sifilisa. Kod *kapavca* javljaju se bradavičave tvorine u obliku huhoraka (kresta od kokota) i *šiljastih svoraka*, koji se kasnije razviju kao cvijet u kupusa. Kod sifilisa se oni razvijaju u plosnate uzvisine, koje se nazivlju širokim svorcima. Pobliže o tome u poglavlju spolne bolesti.

Medju *zle novotvorine* ubraja se *rak*, koji je vrlo važan, ma da je na vanjskim dijelovima spolovila razmjerno rijedak. Smetnje te naravi mogu i biti neznatne, ali se oboljeli dijelovi ipak moraju odstraniti.

UPALE VANJSKIH STIDNIH DIJELOVA. Od svih oboljenja stidnih dijelova najčešće su upale. Uzroci tome leže u položaju i gradji ovih organa. Nutarnje površine velikih i malih stidnih usana u neprestanom su doticaju, te se uvijek taru jedne o druge. Osim toga se vanjski dijelovi taru o stegno, što se naročito dagadja kod debljih ljudi. Uz to izlučuju još i sluznica iznutra mokro izlučinu, a velike stidne usne izvana nu rubovima mast iz žlijezda lojnica. Sve to podržaje vlagu u gušljivoj toplini, pošto su spolni organi pristupačni zraku, i zbog toga stvaraju razne upale. Osobe, koje trpe na sluzotoku, osobito su izvrgnute toj neugodnosti. Najčešće je uzrok tome *nečištoća*, ali i mnoge hodanje i jako znojenje. Katkad nastaje upala i povodom *promjena u mokraći*. Ako je mokraća odviše oštra, može vrlo osjetljivo podražiti stidne dijelove spolnih organa. Od kužnih je uzroka *kapavac*, pod čijim se uplivom takodjer razvija upala stidnih dijelova.

Posljedice akutne upale sastoje u vrlo bolnim i mučnim teškoćama. Sluznica nateče i pocrveni, ugrije se i peče ko oganj. Stidne usne, osobito malene, postaju napadno čvrste i debele. Pokrite su nekom sluzavo gnojnom izcjedinom, te medjusobnim trenjem prouzrokuju vrlo neugodnih bolova. Hodanje je vrlo mučno. To djeluje i na žlijezde lojnice vrlo neugodno. Uslijed upale začepe im se otvori, mast im ne može izaći, pa se sakuplja u nutrini. Zbog toga se stvaraju *gnojne bubuljice*, koje nerijetko prelaze u *pogance*, te se *ognoje*.

Drugi zapletaj, koji se javlja samo za kapavca, je *upala tako zvane Bartholinijeve žlijezde*, koja leži u dubini s jedne i druge strane rodnice. U bolesti ona silno oteče (do veličine jajata) te je puna gnoja. Oteklina je tako ispupčena, da onemogućuje svako gibanje, a katkad i samo ležanje.

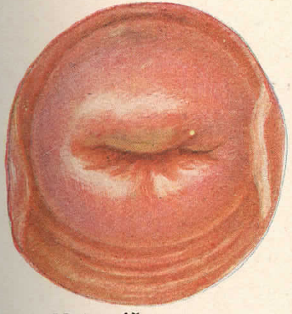

Materinične usne
nabreknute.

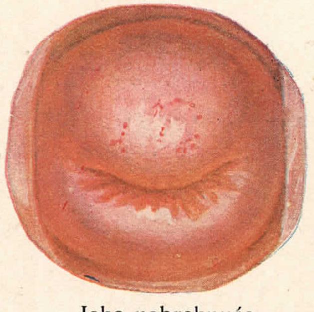

Jako nabreknuće
s početnim čirom.

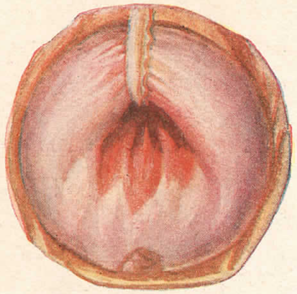

Čir
duboko u maternici.

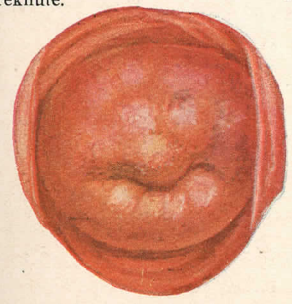

Jako nabreknuće
s mjehurkama, prepunim krvi.

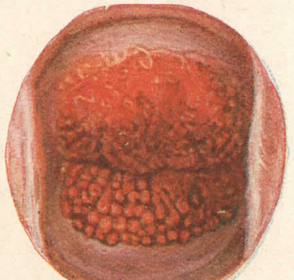

Jaki kronični katar natečene sluznice
na nutarnjoj strani materničnih usna.

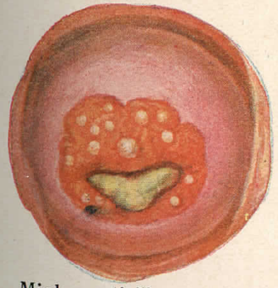

Mjehurasti čir ognojen
(iz ušća maternice teče gnoj).

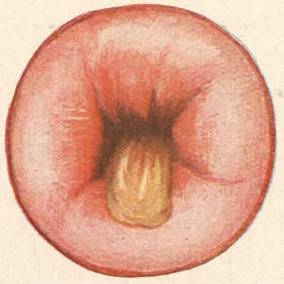

Katar grljka maternice
kod kapavca (gonoreje)
sa žilavim sluznim čepom.

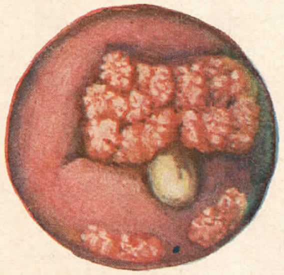

Isto s triperastim
bujevinama.

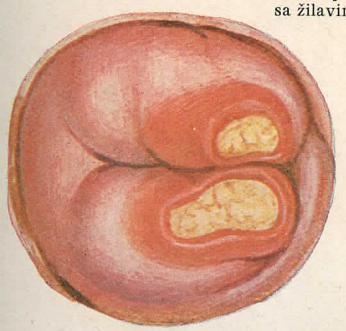

Sifilitični katar grljka
maternice s dubokim čirovima.

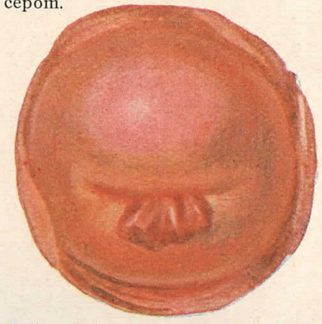

Katar grljka maternice s nahodima (polipima) sluznice.

Prohod kod različitih katara grljka maternice.

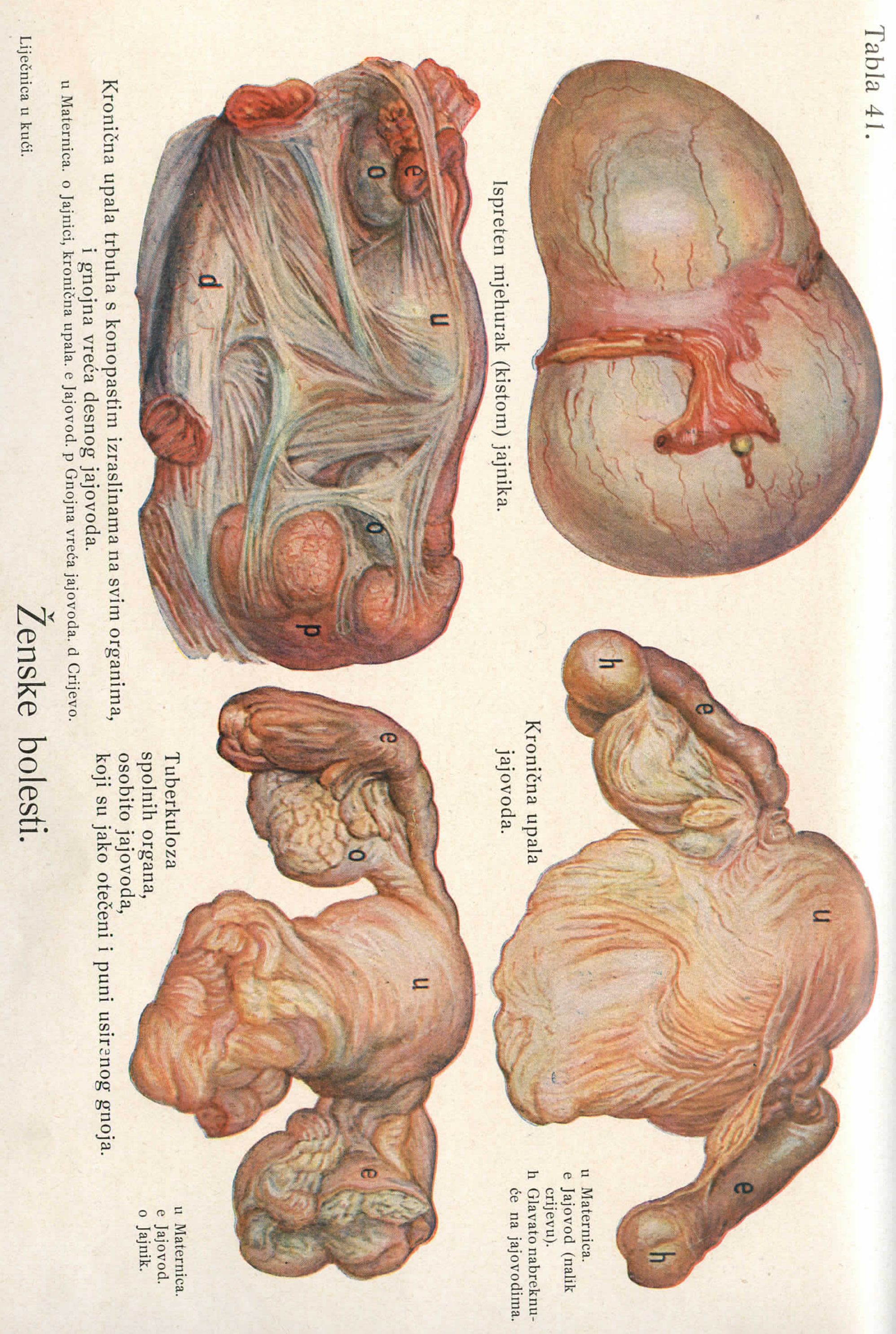

Liječenje jednostavne i lake upale stidnih dijelova iziskuje što veći tjelesni mir i čistoću, da se poštede podraženi dijelovi. Kod žestokih upala, koje jako peku, valja stavljati hladne obloge od razkužujućih rastopina, koje dobro djeluju, premda su često nepodnoslive. Zaštitna naslaga masti (uz prethodno čišćenje upaljenih dijelova) ublažuje boli, a isto tako i posipavanje s praškom magnezijeva silikata ili cinka. Ne valja se prati oštrim tvarima kao octom, sodom, soli i sapunom, kako se to čestoput čini. Prije svega treba zatražiti stručnjački savjet u liječnika, jer će liječenje biti mnogo uspješnije, ako se najprije ustanovi uzrok bolesti, a zatim tek uzimlju odgovarajući lijekovi.

Ako se Bartholinijeve žlijezde ili žlijezde lojnice ognoje, tad valja ići što prije liječniku, da se zapriječi stvaranje gnoja. Ne uspije li to, tad valja ognojak otvoriti.

S upalom stidnih dijelova spojena je često i upala nutarnje strane stegna, koja je poznata pod imenom vuka (utrša). Obično ga ljudi liječe pranjem, nu uslijed toga biva sve nesnosniji, jer kožni podražaji ne podnose vlagu. Najbolje ga je namazati mašću ili još bolje praškom, koji ublažuje boli te sprječuje trenje.

Kronično vanjsko oboljenje potječe od upale šećerne bolesti (diabetes). Katkad se ta bolest (smetnja u tvarnoj izmjeni) opaža tek onda, kad je upala zahvatila stidne dijelove. Bolest obično počinje sa žestokim svrbeži spolnih organa, koja svojom tvrdokornošću upravo dovadja žene do zdvojnosti. Obično napada starije žene. Što se više svrbe i češu, to se jače ispoljava bolest. Sluznica se oboljelih dijelova raspadne u musavu tvar, što je iskusnom liječniku već dovoljno, da prepozna uzrok bolesti. Pregledba mokraće obično potvrdjuje sumnju, da je po srijedi šećerna bolest.

Ti se slučaji moraju odmah liječiti. Najprije se mora odstraniti mjesna upala, zatim suzbiti diabetes kao osnovnu bolest. Osobito valja paziti, da se ne rabe oštre tekućine. Izvrsno djeluju pranje i oblozi od blagih tekućina, kao na pr. čaj od kamilice. Šećerna bolest zahtijeva strogo odmjereni način života (v. pod šećerna bolest). Tim sjedinjenim liječenjem brzo nestaje mjesne upale.

NERVOZNI SVRBEŽ STIDNIH DIJELOVA. Svrbež stidnih dijelova nije uvijek nuzpojava drugih bolesti. Ona se često javlja i kao samostalan oblik, naročito kod starijih žena nakon prestanka periode. U tom slučaju poremećenje je čisto nervozno (neuroza).

Svrbež počinje na ulazu rodnice i to u najdonjem dijelu stražnje pregrade, ali prelazi i na stidne usne, na bručik i na presredak, pače i na stegno. Pojedini napadaji obično nastupaju takovom

žestinom, da žene upravo zdvajaju. Konačno se svrbež pretvara u jarosnu bol, koja pali i žeže. To stanje može trajati po nekoliko sati. Najžešći su bolovi, kad se čovjek legne u krevet, pa se ugrije, ili za toplog vremena ili uzrujanja. Svrbež je jača nakon užitka podražljivih pića — alkohola, kave, čaja ili oštro začinjenih jela.

Kod liječenja svrbeža treba potražiti liječničke pomoći, jer je metoda liječenja sasvim individualna, već prema slučaju oboljenja. Čuvati se valja nadriliječenja, koje može samo pogoršati bolest. Kraj toga treba uredno živjeti i čuvati se svega, što bi moglo podražiti živce.

SKVRČENJE STIDNIH DIJELOVA. Bolest se ova ne javlja samo u godinama mijene već i kod mladih žena, koje još nijesu prešle 40. godinu života. U početku se tomu obično ne posvećuje nikakove pažnje, jer svak drži, da je to jednostavni podražaj. S vremenom se ali podražaj pretvori u žestoki svrbež, a sklizavi dijelovi postaju sve suši, dok se konačno žene ne ćute ponukanim, da potraže liječnički savjet. Pregledbom se ulazi u trag bolesti, koja nam odaje čudnovatu promjenu stidnih dijelova. Stidne usne, kao i ostali dijelovi, osobito sluznica, znatno su skvrčeni, utanjeni i tako suhi, da na rubovima naboraju i ispucaju. Napadna je sluznica, koja je postala tanka kao papir, a nije više crvena i svijetla, već gotovo bezbojna i tupo sjajna. Obično se skvrče i donji dijelovi rodnice, uslijed česa je ulaz vanredno sužen.

Uzrok su toj bolesti po svoj prilici cjepogljivice, koje su ušle u gornje naslage sluznice.

Liječenje. Valja nastojati, da se osušeni dijelovi uzdrže u trajnoj vlazi, nu pri tom se valja čuvati oštrih raztopina. Prati se smijemo samo blagim tekućinama kao na pr. čajem od kamilica. Protiv žestokog svrbeža i žeženja valja upotrebljavati masti. Ako je bolest tvrdokorna a sluznica ispucana, ne preostaje ino, već da se ti dijelovi odstrane.

BOLESTI RODNICE.

GRIJEŠKE U RAZVOJU. Rodnica u embrija nije samo jedna cijev, već postoji iz dva kanala, koji su se sjedinili u zajednički organ: u maternicu i rodnicu. Zbog te rastave javljaju se na tim organima čitav niz nagrdnih tvorba, koje mogu biti djelomično i od praktične važnosti. Katkad se ti kanali ne sjedine, pa su maternica i rodnica dvostruke, a katkad se jedan ili drugi kanal uništi ili manjkavo razvije tako, te nestane maternice ili rodnice.

Ovamo spadaju uske ili kratke rodnice, koje baš nijesu rijetke.

Katkad srastu ti kanali tako, da je put maternici posve neprohodan. Sraštenje to može biti raznog stepena, pa se to ni ne opaža

do puberteta. Tek onda nastaju poteškoće. Kad se javi perioda, ne može krv da otječe, pa se rad toga stvara krvna oteklina, koja može da ispuni svu šupljinu maternice.

Prema mjestu zapora ravna se i veličina i raširenje te krvne vreće. Zaustavljena je krv gusta, tamnosmedje boje, ali nije gnjila. Posljedica su toga žestoke boli nalik trudovima, koje se u početku javljaju samo za vrijeme periode, kad krv ne otječe, a kasnije sve to više i sve to jače upravo do nesnosljivosti.

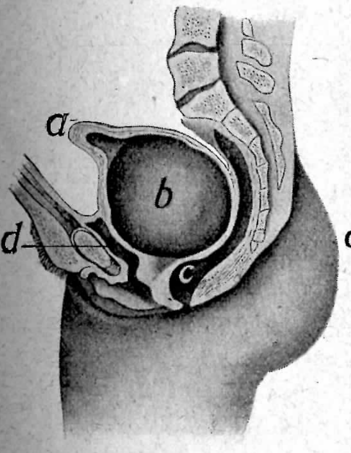

Slika 667.
Sakupljanje krvi u rodnici, kojoj manjka donji dio.

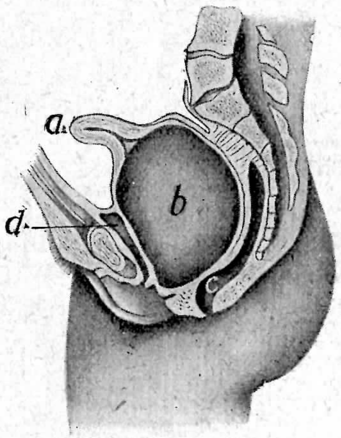

Slika 668.
Isto, ali više rašireno, uz zapor stidnog zaliska.

a maternica,
b s krvlju napunjena rodnica slijepo svršavajući,
c guzno crijevo,
d mjehur.

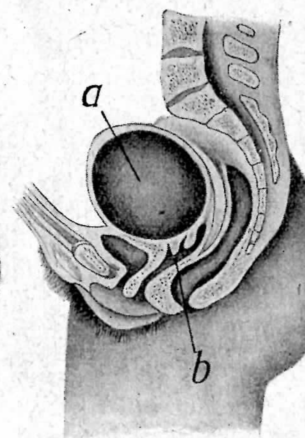

Slika 669.
Sakupljanje krvi u maternici uz zapor nutarnjeg ušća maternice.
(Rodnica je slobodna.)
a maternica,
b rodnica (prohod).

Osobito su opasni slučajevi, gdje zapor leži visoko gore, jer krv provali u jajovode, te ih tako proširuje, da mogu puknuti. Krv se zatim prolije u trbušnu utlinu, iza čega obično nastupa smrtna upala potrbušnice. Ako zapor nisko leži, može takodjer doći do provale krvi, ali ne u trbušnu utlinu, već u mjehur ili guzno crijevo. Tim izlazom obično nije skopčana životna pogibao.

Liječenje je operativno.

UPALA RODNICE. Najobičnija je bolest rodnice UPALA ili RODNIČNI KATAR, koji se javlja u svako doba pače i kod djece. Uzroci su mu različni. Kod male djece je katar nastavak upale vanjskih stidnih dijelova, a kod odraslih obično posljedica katara maternice odnosno jakog izlučivanja, koje protječe kroz rodnicu. Uzroci mu mogu

biti bakterije, naročito gonokoki, koji prouzrokuju kapavac, ali i prekomjerno sakupljanje krvi u trbušnim organima. Skoro sve osobe, koje onaniraju (rukoblude), trpe od te bolesti, jer čestim, umjetnim podraživanjem provaljuje krv u rodnicu. Ovamo se ubraja i katar za trudnoće, gdje je kolanje krvi vrlo otešćano.

Ini uzroci jesu mehanični podražaji, prouzročeni raznim predmetima za spolno općenje kao što su pesari (prsteni).

Glavni pojav bolesti jest SLUZOTOK (istok), trajno i vlažno izlučivanje, koje može biti raznog oblika i jakosti. Istjecanje je ili vlažno, ili pak neprestano teče Istok je sad voden sad otežljiv i sluzav, sad bijel i mliječan, sad opet gnojan. Obična je pojava svrbež i žarenje, a ulaz u rodnicu znatno nateče. Osobito je žestok i tegoban katar rodnice uslijed kapavca (tripera).

Sluznica je većim dijelom jako crvena i natečena. Kod starijih je žena obično obratno, jer je sluznica znatno utanjena, te pokazuje samo crvenkaste mrlje. Nakon mijene katar je uopće posve drukčiji no u mladjim danima. Čini dojam staračke bolesti, jer slijepljuje dvije suprotne strane sluznice, koje opet sa svoje strane dovode do suženja i pokraćenja rodnice.

Katar traje dosta dugo, jer su mu i uzroci dugotrajni. Najgadniji je k a t a r k a p a v c a (tripera). Dugo vremena prkosi liječenju, a kad čovjek drži, da je već izliječen, eto ti ga opet. Uzrok je tomu, što se gonokoki, uzročnici kapavca, ugnijezde u dubokim slojevima sluznice, te tamo stvaraju uvijek nove mladice, do kojih je teško doći.

Drugačija je i mnogo škodljivija upala rodnice, koja se javlja iza infekcioznih bolesti kao što su: koze, škrlet, tifus, kolera i difterija. U takovim se slučajevima javlja učac, koji uništava čitave dijelove sluznice. Za liječenja se ti dijelovi srastu, a rodnica se gotovo posvema zatvori. Uslijed toga mogu kod periode nastati isti učinci kao kod prirodjenog začepljenja rodnice.

Katar se rodnice ne smije zamijeniti s tečenjem sluzi, koja se normalno javlja nekoliko dana prije periode i poslije nje. To nije učinak kakove upale, već prolazni podražaj, koje teče zbog dozrijevanja jajašča (vidi periodu).

Posebno je i s t j e c a n j e k o d b l j e d o b o l j n i h o s o b a, kojem nije uzrok upala, već neka smetnja u kolanju krvi.

U svakom je slučaju dugotrajan istok vrlo nepovoljan po opće zdravstveno stanje. Na tijelo ne djeluju samo mjesne smetnje kao što neprestana vlaga, svrbež, žeženje rodnice i vanjskih stidnih dijelova, već i živčani podražaji. Većina žena postaju nervozne, loš im je izgled, blijede su i gube tek i razpoloženje. Uz to se vazda boje opasnije bolesti, koja bi mogla iza katara nastati.

L i j e č e n j e je ovisno o uzroku, koji valja da liječnik ustanovi. Napose treba suzbijati istok u bljedolikih djevojaka, što je sada, gdje imade već dosta liječnica, lakše provedivo, jer se mlade djevojke ne trebaju stidjeti, kao što je to prije bilo kod pregledavanja po muškim liječnicima. Ako postoje organske smetnje, to treba bolest l o k a l n o l i j e č i t i; uz to su vrlo važna sistematska i s p i r a n j a r o d n i c e. Time se ograničuje istjecanje, a djeluje protiv upale te popravljuje kolanje krvi.

Ispiranje rodnice treba da bude svrsi shodno. Obično se to čini u sjedećem položaju, što je doduše s općeg higijenskog gledišta dovoljno, ali ne dostaje u slučaju katara. Tu valja ispirati rodnicu u ležećem položaju, da tekućina za ispiranje može prodrijeti i do najdubljih dijelova rodnice. Tekućina ne smije da je prevruća, a niti prehladna; a da bolje djeluje, treba joj dodati kakav lijek ili mirodiju. Izbor je ovih dodataka velik, a pošto pravo njegovo djelovanje ovisi o množini, koja se stavlja u tekućinu, treba da se ti dodaci uzimaju samo po propisu liječnikovu.

NOVOTVORINE U RODNICI. Natekline rodnice nijesu baš česte. To su ili nedužni s l u z o k o ž n i p o l i p i, koji vrlo polagano rastu, a primjećuju se tek onda, kada prodru do ulaza u rodnicu, ili kad ga zatvore. C i s t e (mjehurci) su šupljine, napunjene tekućinom, koje se stvaraju u sluznici, te kasnije mjehurasto nateku. Ciste stoje ili uporedo ili su grozdasto sastavljene. I one se opažaju istom onda, kad već dopru do ulaza rodnice. Ako je kakova operacija nužna, što nije uvijek slučaj, tad se polipi odstrane, a ciste punktiraju t. j. šupljine se nabodu, da se tekućina iz njih isiše. Razumije se samo po sebi, da to smije samo liječnik učiniti.

Pogibeljne novotvorine, koje se ali rijetko javljaju, jesu r a k i s a r k o m (hudi staničevac). Kod njih vrijedi samo operativni zahvat.

STIDNA PREOSJETLJIVOST ili GRČ U RODNICI (VAGINIZAM) je dosta česta bolest, a javlja se najradije u mlado udatih žena, poslije prvog pokušaja spolnog općenja. Bit ove bolesti leži u v i s o k o j p r e o s j e t l j i v o s t i i p o d r a ž l j i v o s t i h o d n o g u l a z a, a izražena je u žestokim bolovima i grčevitom stezanju nesamo mišićja rodnice, već katkad i cijelog mišičja zdjelice.

Uzrok je tom pojavu raznolik. Ili je nepravilna gradja ženskih stidnih dijelova, osobito ako hodni ulaz strši previše naprijed, pa ga muško udo ne može pravo doseći ili je rodnica opet preuska, a muško udo prejako. Uz to ponešto djeluje i bojažljivost mladih žena od prvog spolnog općenja. Katkad je i neiskusan muškarac kriv tomu

bolesnom stanju. U cijelosti je efekat taj, što muškarac ne može sa svojim udom kroz rodnicu, pa to ženu silno radzražuje, te mora radi toga liječniku. Preosjetljivost je katkad tako znatna, da je i liječniku višeput nemoguće pretraživanje, jer čim se prstom dotakne rodnice, žene već vrišću od boli, te se brane svakog doticaja. Po tome se već može prepoznati narav bolesti.

U gdjekojim slučajevima nije uzrokom bolesti spolno općenje, već čisto živčana afekcija. Javlja se to obično u djevičanskih osoba, a posljedice su iste, kao što smo prije spomenuli. Udavaju li se takove djevojke, tad je svako spolno združenje onemogućeno, jer je preosjetljivost — ovdje bez boli — već otprije postojala.

Jasno je, da je ta kobna patnja vrlo nezgodna za bračni život. Zato je i tim važnije njezino izliječenje. Nijesu ipak svi slučajevi vaginizma izlječivi, premda se u većini slučajeva postizava dobar uspjeh. Najnepovoljiniji su slučajevi živčane spolne preosjetljivosti, koji se običnom liječenju tvrdokorno opiru. Anatomski slučajevi pružaju više izgleda za liječenje, koje sastoji — već prema pojedinim slučajevima — u mehaničnom raširivanju preuskih dijelova ili u posvemašnjom odstranjenju stidnog zaliska (himena). (Sjedište je preosjetljivosti obično na rubu). Što dulje traje to bolesno stanje, to duže traje liječenje i suzbijanje.

Kod svježih slučajeva t. j. nekoliko dana poslije pokušanog spolnog općenja liječenje je najuspješnije.

U svakom slučaju mora se što više poštediti organ. Mora se odstraniti lokalna upala i upotrijebiti metoda liječenja, koja odgovara danom slučaju. Liječenje obično iziskuje narkozu (omamu), barem tako dugo, dok ne popuste najžešći živčani podražaji.

PIŠTANCI RODNICE. Pod tim nazivom razumijeva se skupina ozljeda, koje većim dijelom nastupaju za porodjaja i koje su radi svojih posljedica vrlo važne. Tuj se radi o nenaravnoj vezi sa susjednim organima rodnice, s mokraćnim mjehurom i guznim crijevom. Dok su pištanjci rodnice i guznog crijeva dosta rijetki, to su pištanjci rodnice i mokraćnog mjehura naprotiv dosta česti.

Nastaju oni tako, što za poroda glava djeteta pritište na prednju stijenku rodnice i to prema tvrdom rubu stidničkog luka. Jaki i kratkotrajni pritisak nije tako osjetljiv kao umjereno jaki i dugotrajniji. Taj je pritisak tako jak, da zgnječi pritisnuto mjesto i da zaustavlja kolanje krvi, nakon čega se tkivo, koje se ne može više krvlju hraniti, uništuje i konačno raspadne. Na tome mjestu stvara se luknja t. j. pištanjak.

Pištanjci rodnice i mokraćnog mjehura ne nalaze se uvijek na istom mjestu, već su ovisni o položaju, u kojem se nalaze rodnica i

mokraćni mjehur za vrijeme poroda. Budući da se ovaj položaj često mijenja, djeluje taj kobni pritisak na najrazličitija mjesta. Gornje tri slike jasno nam pokazuju te medjusohne odnose.

Veličina je pištanjaka takodjer različna. Mogu biti tako maleni, da ih je jedva naći, a mogu biti opet tako veliki, da su mjehur i rodnica široko rastavljeni medjusobno. Oblik im je nalik okrugloj luknji.

Posljedica je mokraćno rodničnog pištanjka, svejedno na kojem se god mjestu pojavio, neprestano istjecanje mokraće kroz rodnicu, kamo ulazi tekućina pištanjkovom luknjom. Tegobe, skopčane s tom pojavom, vrlo su mučne i teške. Bolesnice su neprestano mokre, a poradi neprestanog ovlaživanja upale se stidni dijelovi i koža stegna, što prouzrokuje silne boli i žeženje. Urin je vrlo neugodna

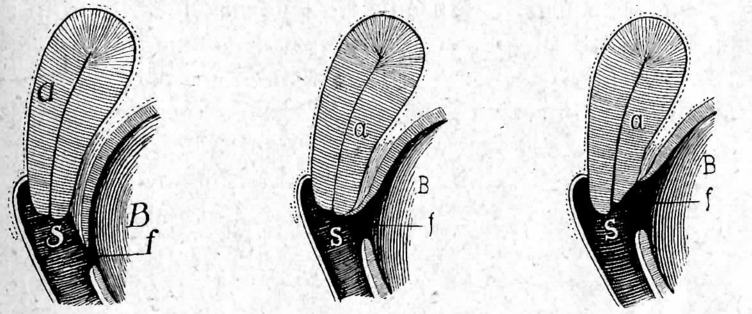

Slika 670. Slika 671. Slika 672.

Pištanjci mjehurova prohoda.

I. u gornjem dijelu prohoda. II. visoko gore, tik do maternice. III. dio maternice, koji je oštinut.

a maternica, S prohod, B mjehur, f pištanjak.

mirisa, te su siromašne bolesnice prisiljene, da izbjegavaju svako društvo, jer se vonj jako osjeća. Da pod ovakovim prilikama silno trpi i duševno raspoloženje žene, o tom ne treba ni govoriti.

Posebne su vrsti gužnjačko rodnički pištanjci, koji većinom nastaju pri porodu, ali mogu nastati i uslijed ognjojenja u maloj zdjelici ili ozljeda gužnjačkog crijeva. Ti se pištanjci mogu lako prepoznati po crijevnoj sadržini, što proteku kroz pištanjke u rodnicu. Izmetine izlaze kroz rodnicu mjesto kroz šupak, a mogu biti krute ili tekuće.

Stanje je to vrlo nesnosno, a bolesnice se tako pate, da im dojadi i život.

Liječenje se ravna prema naravi pištanjka. Rijetko kad zacjeljuju pištanjci sami od sebe (i to samo maleni), pa stoga ih treba operativno odstraniti. Te su operacije prilično teške, jer se pištanjci ne dadu tako lako otvoriti. Ima slučajeva, gdje treba operaciju nekoliko puta opetovati, dok pištanjci opet ne zarastu.

BOLESTI MATERNICE.

GRIJEŠKE U RAZVOJU MATERNICE. Griješke maternice osnivaju se na pogrješnom razvoju maternice, te se posvema podudaraju s griješkama u rodnice ženškog spolovila. Iz toga rezultiraju griješke, koje su zajedničke čitavom organu. Maternica može posvema zahiriti, a može i sastojati iz dvije medjusobno sraštene maternice, od kojih je jedna ili druga posve naravna ili zahirena.

Najčešći je oblik pogrješnog razvoja maternice t. z. dječja maternica, koja ne sudjeljuje u rastu ostaloga tijela, već ostaje na istom stepenu razvoja. Zajedno s njome zahiriše i jajnici, rodnica i vanjski stidni dijelovi. U većini slučajeva fali i menstruacija ili pako nastupa jako neredovito i u manjoj količini.

Važnost je tih pogrješaka u tome, što žene s takvim griješkama rijetkokad mogu imati djece, jer maternica ne može da ispuni svoj naravni poziv.

SUŽENA MATERNICA (STENOSA) je maternica s preuskim ušćem, što je ili prirodjeno ili kasnije nastalo. Kasnije nastale stenoze jesu posljedice iza upala ili brazgotina, koje su zaostale kod raspeća prigodom poroda.

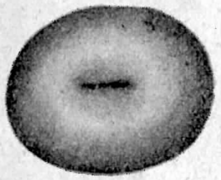

Slika 673.
Normalno ušće maternice.

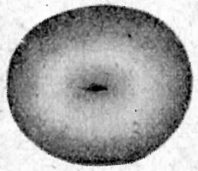

Slika 674.
Preuzko ušće maternice.

Posljedice stenoze mogu biti neugodne. Jedna je od najtežih posljedica zavrta (kolika) maternice, koja nastaje za periode i to poradi toga, što krv ne može dosta brzo da proteče kroz ušće maternice, pa ju stoga steže i prouzrokuje grčeve. Što krv obilnije teče, to su jači i bolovi. Kad je krv istekla, bolovi jenjavaju, jer se je maternica oslobodila jakog pritiska. Druga je posljedica stenoze nerodica djece. Uzrok joj nije samo uskoća materničkog ušća, kroz koje još uvijek mogu prolaziti mikroskopski malene sjemenjice, nego silno ljepiva sluz, koja se skuplja na dnu maternice, te začepljuje rodnicu.

Liječenje je kod materničkih zavrta isto kao i kod smetnja mjesečne periode. Samo u težim slučajevima preporuča se operativni zahvat. Drugačije je kod nerodice. U mnogim porodicama, gdje nema djece, bježe žene nerodkinje od liječnika do liječniku tražeći pomoći ali sve badava, ne pomaže im ništa. Tu je osim stenoze još i katar, koji puno doprinaša općoj tegobi.

UPALA MATERNICE. Upala je maternice jedna od najvažnijih ženskih bolesti. Nije ona važna samo radi poremećenja i bolova nego i radi toga, što upala odavle prelazi i na susjedne organe i na malu zdjelicu.

Maternica sastoji iz debele naslage mišičja, koje je nutrina prevučena sluznicom, a vanjština — barem većinom — opnom trbušnicom (vidi anatomiju). Svaki od ta tri dijela može zasebice oboljeti, a svaka bolest ima svoj poseban značaj. U mnogim slučajevima prelazi upala s jednog sloja na drugi i tako oboli konačno čitav organ. Najviše je izoliran nutarnji sloj t. j. sluznica.

UPALA MATERNIČNE SLUZNICE ILI KATAR MATERNICE je najčešća i najraširenija ženska bolest. Uzroci su joj različiti: poremećenja u kolanju krvi u zdjeličnim organima, onaniranje (drkanje), spolna prerazdraženost, prerane babinje, zaraza od bakterija (putem rodnice) na pr. kod nečištoće za periode. U potonjem se slučaju katar maternice vrlo rado pridružuje upali rodnice. Od zaraza je najčešća gonoreja (triper), koja kod ženskih bolesti igra sudbonosnu ulogu.

Ovdje nam je spomenuti, da se kataralne upale maternice ne javljaju samo u žena, što spolno opće nego i u djevičanskih osoba. Činjenica ta izlazi već iz samih uzroka upale, kao na pr. kod prirodjene seksualne sklonosti, pa stoga treba na to jako paziti.

Znakovi su upale različiti već prema tomu, koji je dio maternice, gornji ili donji, obolio. Vrat (cervix) je maternice češće izvržen upali, a to je t. z. KATAR CERVIKSA (grkljana maternice). Glavni mu je znamen, kao i kod rodničnog katara, istjecanje sluzi, koja je više puta gusta i staklena, a često i smedje zamazane boje. Katkad je tako čvrsta, da se dade navlačiti poput gume, pa stoga i teško izlazi iz rodnice. Bolovi su tako jaki, da utroba sva peče, te se jedva može izdržati. I krstača (križa) znade vrlo boljeti.

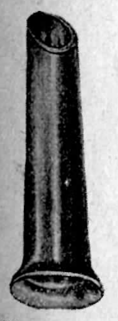

Slika 675.
Prohodno zrcalo.

Bolest je ova dosta dugotrajna (kronična), a djeluje štetno na čitav organizam. Neprestano istjecanje sluzi znači gubitak tjelesnih sokova i snage, pa ako to dulje vremena potraje, to mogu žene strašno patiti. Izgube tek, postaju umorne, nervozne i strašljive a konačno smalakšu.

Kad zatim podju liječniku, da ih pregleda sa zrcalom (cijev koja sa svojim stražnjim otvorom upravo pristaje na maternicu i njezino ušće), imaju i šta vidjeti (vidi tablu). Usne su maternice natekle te proviruju iz ušća; samo je ušće maternice obrubljeno tamno crvenim rubom, koji je iz početka malen, ali se onda sve to više širi, dok ne zahvati čitavi vrat (cervix). Sluznica je sva crvena i ranjava, a proteže se prema nutrini maternice ili prema van (osobito kod dugotrajnijeg katara). Oboli li uz sluznicu i mišičje, začepljuju se sluzne žlijezde na bolesnom organu. Zbog jake natekline sadržaj žlijezda ne može iscuriti, količina nakupine raširuje stijenke žlijezda, te stvara

ciste (šupljinice tekućinom ispunjene), koje prožimlju čitavu partiju. Kroz to se povećaju i boli. Ako je cerviksnom kataru uzrok spolna bolest — triper ili sifilis —, onda nastaju uz katar karakteristične promjene: šiljasti svorci ili mazni sifilitični čirovi.

U gdjekojim slučajevima dolazi za katara i do novotvorina, koje poput polipa vire iz ušća maternice. Bolest doduše nije opasna, ali se može tako pogoršati, da je prijeka pomoć potrebna. Makar je bolest i lakša, može ona potrajati nekoliko nedjelja. Osim općenitih odredaba treba osobite pažnje posvetiti mjesnom liječenju t. z. jetkanju. Rabe se sredstva, koja ublažuju podražaje maternice i to jetkanjem u sluznici — postupak bez boli, ako ga marna ruka izvede. Bolesni se dijelovi odbiju, te bivaju nadoknadjeni sa svježim tkivom. U slučajevima, gdje je bolest zastarjela, nema druge pomoći van da se čovjek posluži spomenutim već postupkom.

Opća primjedba. Uz gornje razmatranje valja nam još istaknuti nekoja opažanja spisateljice, koja si je stekla iz vlastitog izkustva. Žene imadu naviku, da se u pitanja ženskih bolesti, osobito pri sluzotoku, medjusobno savjetuju ili bolji reći zabavljaju. I ma da se o tim stvarima ne bi smjelo samo onako govoriti, izlaze višeput takve strašne stvari na vidjelo, da se nekoje žene upravo plaše ići liječniku. Mjesto da uskusnije žene upute svoje neiskusne drugarice u liječničko umijeće, da znadu u liječnika potražiti savjeta, one se većinom pozivlju na svoje vlastito iskustvo, te ih vode stramputice. Doista bi već bilo vrijeme, da se stim ludostima prestane.

Ista je stvar, kad koja žena potraži liječnika ili liječnicu, pa onda raštelali svojim prijateljicama, što je liječnik u nje pronašao i što joj je savjetavao. Posljedica toga je nepotrebno uzrujavanje i strah, pa treba svojskog nagovora, dok se gospodje ne umire. Nigdje se toliko ne griješi koliko baš u tim ženskim stvarima, koje često puta služe samo za zabavu. Razumne bi žene morale protiv toga ustati i uputiti svoje nerazumne drugarice, da se takova pitanja riješavaju samo izmedju bolesnice i liječnika i eventualno još koga bližnjega, koga se stvar tiče.

KATAR GORNJEGA DIJELA MATERNICE ILI ENDOMETRITIS (UPALA MATERNIČKOG GRLA). Cerviks katar ima svoje sjedište u donjemu dijelu maternice, a katar endometritis obuhvata cijelu šupljinu maternice. I taj je katar kroničan, nu po svojim posljedicama od mnogo većeg zamašaja. On ne izlučuje samo sluzi nego i krvi u manjim ili većim količinama. Krv obično teče samo za periode, i to u silnim količinama, a katkad i izmedju perioda nepravilno i neredovito. Većinom mu manjka sluz i vodotok, koji se samo tu i tamo javlja prije periode ili poslije nje.

Uvijek ga prate bolovi, koji su osobito jaki za vrijeme periode, a gdjekad traju neprestance ili samo vremenito izmedju dviju perioda (srednji bolovi). Bolovi dovadjaju bolesnice upravo do očaja, osobito ako dulje traju.

Poseban je oblik endometritisa za periode. Uz krv, štono curi, ispadaju i manje ili veći komadi sluznice u obliku krpa. Ispadanje to biva uz jaku navalu krvi i bolova.

Bolest žlo djeluje na opće stanje, jer gubitak krvi silno slabi organizam. Tome se još pridružuje i nervozni želučani bol, kao bljuvanje, glavobolja i krstobolja, pa jaki živčani bolovi. Većina žena postaje jako nervozna, a uz to se gotovo uvijek javlja sterilnost (neplodnost).

Liječenje se ravna prema anatomskoj osnovici bolesti. Kod običnog katara sluznica više popušta i naoteče, a kod endometritisa se nekud izraste. Puna je krvi i mekana poput spužve, a katkad naraste do 1 cm. U teškim slučajevima to spužvasto tkivo ispunjava cijelu šupljinu maternice, tako da često nastaju krvarenja. Liječiti se može bolest samo simptomački t. j. da se zaustavi krv, nu samo tako dugo, dok su smetnje lakše naravi. Čim se smetnje pogoršaju, mora se obojela sluznica odstraniti ili bolje reći izvajiti (isgrebsti) iz maternice. Uspjeh dakako nije odmah momentani, pa se operativni zahvat mora pače i ponoviti.

Od drugih metoda liječenja navodimo uštrcavanje jetkih tekućina u maternicu, nu ta je metoda već zastarjela, pošto ne odgovara pravoj svrsi.

UPALA MATERNICE, METRITIS. Pod tim imenom razumijevamo kroničnu promjenu maternice, koja unatoč svom imenu „upala" nije uvijek upaljive naravi. Pojavi su vrlo različiti, a potječu od različitih uzroka, nu slika im je vazda ista kao i kod upale.

Osnova je metritisa, da maternica jako odeblja (nabrekne) i to zbog vezivnog tkiva, koje prodire kroz mišičje. Kroz to postaje mišičje vrlo rahlo i puno krvi, služnica se upali, a pojavi su isti kao kod endometritisa. U tom se stanju pati maternica godinama, dok ne prodje tok bolesti. Iza toga se vezivno tkivo zgrči u neku vrst brazgotnog tkiva, zbog česa se skupi i mišičje; na taj način skupi se i maternica, koja je dosad bila nabrekla i puna krvi, pa postaje s vremenom sve manja i tvrdja.

Glavni je uzrok bolesti, što se maternica pred porodom jako povećava, a poslije poroda slabo ili nikako ne izravnava. Ona se za vrijeme razvitka ploda skoro 60 puta povećaje, a iza poroda je ipak još dosta velika, a da je potrebna oporavka. Tu svrhu ispunjavaju

babinje, koje traju obično ili bi bar morale trajati 10—12 dana. Žene često griješe protiv toga, jer se već dižu iza nekoliko dana. U mnogim je kućama dašto nemoguće držati se toga roka oporavka, pa zato se i metritis tako često javlja medju ženama siromašnijih slojeva. Vrlo su škodljivi izmeci (abortusi) osobito u prvim mjesecima trudnoće, jer žene ne posvećuju izmecima toliko pažnje, koliko bi trebalo.

Drugi su uzroci različite promjene, koje prouzrokuju prenapunjenje krvi u maternici. Ovamo spadaju kronična tvrda stolica i obično zadržavanje mokraće, protiv česa mnoge i mnoge žene griješe samo stida radi. Kako maternica leži izmedju mjehura i crijeva gužnjaka i kako osim toga još i crijeva pritištu na nju, to nam je lako razumjeti, da prenapunjenje susjednih organa djeluje i na maternicu, te se i ona na neki način zabrtvi. To isto zbiva se i kod svinute maternice, kod prečestog spolnog općenja i onaniranja.

Boljetica je ta s početka slaba, pa se često drži prolaznom. Malo pomalo, osobito iza babinja, osjeća se tek, da nešto nije u redu. Pojavljuju se boli u križima, pritisak u trbuhu, protok u rodnici i opće nesnosno stanje, a katkad i krvarenja.

To se stanje kadikad momentano pogorša: boli se u križima i u trbuhu tako pojačaju, da se bolesnice ne mogu dizati s kreveta, a osjećaju se sve slomljene. To stanje može potrajati i po nekoliko dana, a poboljšanje nastupa tek iza nekog vremena.

Uza sve to stanje nije normalno. Bolesnice se ne ćute najbolje, a boli u križima i u trbuhu ne prestaju. Najgore su boli kod kronične tvrde stolice.

I opće je zdravstveno stanje porušeno. Žene postaju nervozne, probava već ne djeluje, kako treba, a tijelo propada. Perioda ne izostaje, ali je krvarenje sve to jače.

Nutarnja pretraga daje nam karakterističan nalaz. Maternica je jako povećana i odebljana, pri dodiru jako osjetljiva, a prati ju vazda katar (upala).

Liječenje kroničnog metritisa stavlja velike zahtjeve koli na liječnika toli na bolesnicu. Bolest traje dugo, osobito ako se kasno počinje s liječenjem, što se obično dogadja. Temeljno je liječenje mjesna odvodnja krvi, ispiranje rodnice i sjedaće kupelji, uredni način života i ne prenapinjat se u poslu. Spolno je općenje — kao kod svih ženskih bolesti — nedozvoljeno. Vanredno koriste kupelji, ali samo iza mjesnog liječenja.

Nutarnja masaža vrlo potpomaže liječenje.

Osim liječenja važna je i profilaksa. Babinje vrijeme neka traje tako dugo, dok se roditeljica sasvim ne oporavi, jer inače bi mogla biti izvržena dugogodišnjim patnjama. Isto to vrijedi i kod izmetnuća.

Vrlo je važno — što se opetovano mora naglasiti —, da se žene kod liječenja ženskih bolesti ne povjeravaju muškim i ženskim nadriliječnicima, t. j. osobama, koje nemaju naučne medicinske spreme. Spisateljica je na tome polju stekla toliko iskustva, da joj je upravo dužnost opomenuti svoje drugarice žene, neka se mane tog pogibeljnog posla, jer bi se mogle gadno razočarati — a izim toga još i teško štetovati. Tako zvani „zavodi za prirodno liječenje“, koji su obično u posjedu takvih nadriliječnika, liječe sve ženske bolesti na jedan te isti način. Osobito rado upotrebljavaju nutarnju mašažu, a u tome baš i leži pogibao. Spisateljica imala je par takvih slučajeva, gdje se liječenje unatoč teškom krvarenju i još težim bolovima obavljalo nutarnjom masažom. Bolesnice smalaksale su iza te kure kao iza najteže bolesti, premda narav same bolesti nije u sebi uvjetovala takvih posljedica.

Nutarnja masaža neka se dade samo po liječniku provesti. Koliko će nevješta ruka laika naškoditi, toliko će vješta liječnikova ruka koristiti. Mnoge i mnoge žene skupo su platile pokušaje „liječnika-vidara“, a bile su sretne, što su još za vremena dospjele u ruke pravom liječniku, koji ih je spasio od najgorega zla. Nu dešava se, da se po koja sirota tako „sfuša“, da cijelog života okajava svoju lakomišljenost.

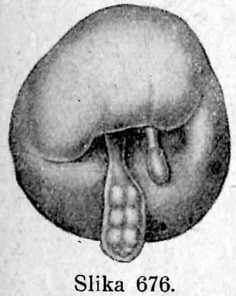

Slika 676.
Sluzokožni polipi, koji vire iz ušća maternice.

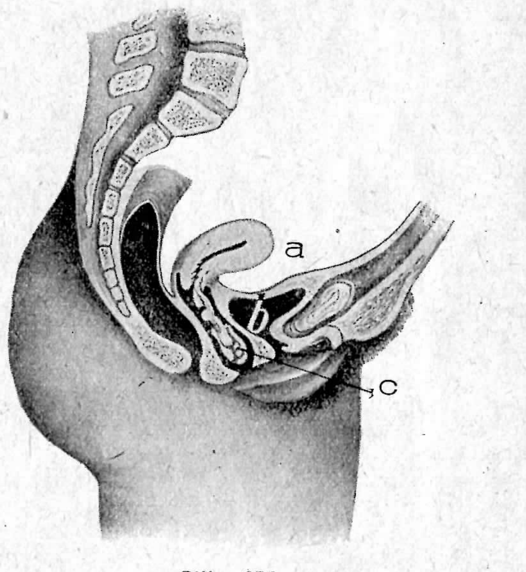

Slika 677.
Bujevine (izrasline) nalik na polipe na prednjim usnama materničnog ušća.
a maternica, b mjehur, c bujevina u cijeloj dužini rodnice.

SLUZNI (KOŽNI) POLIPI.

Sluzokožni polipi jesu dobrodušne (nepogibeljne) novotvorine, kojima su skoro vazda uzroci kronički katari. Dugoljasti su i uski, te poput drška vire iz ušća maternice (vidi sliku).

Veličina je sluzokožnih polipa različita. Katkad su nalik dršku, a veliki poput oraha, katkad opet podvezici ili im je oblik sasvim različit (vidi slike kao i tablu). Osobito su čudne bujevine (izrasline), što no izviruju iz sluznice materničnog ušća poput vjesiljka (vidi sliku). Većinom su to sluzne žlijezde, koje su se izrodile u male ciste (šupljine napunjene sluzi), što su klipasto nadute.

Katkad se polipi ni ne osjećaju. Tek kad postaju tako dugi, da već ulaze u rodnicu onda se dobrano osjećaju. Čestoput prouzrokuju krvarenja, što su katkad vrlo jaka i — jer se rado opetuju — opasna.

Liječe se polipi samo onda, ako su već veliki i to operativnim putem.

PROMJENA POLOŽAJA MATERNICE.

Maternica je jedini organ tijela, kojega se položaj mijenja nesamo zbog boležljivih smetnja nego i inače posve pravilno i normalno. Priložene slike pokazuju nam, kako položaj maternice ovisi o napunjenosti susjednih joj organa, osobito mjehura (Isporedi i anatomiju).

Maternica, nalik na krušku, visi tako reći na vezama materničnim i to tako, da joj je gornji i širi dio ili tijelo okrenut prema naprijed, a donji ili uži dio, vrat prema guznom crijevu. Nu u tom je položaju samo onda, kad je mjehur i guzno crijevo prazno. Napuni li se mjehur, tad se maternica potisne prema natrag i u vis, tako da iz svog vodoravnog položaja prelazi u okomiti. Napunjeno guzno crijevo manje djeluje na položaj maternice, nu katkad potisne maternicu naprijed, osobito ako je mjehur prazan.

Od tih se naravnih promjena položaja razlikuju boležljive promjene, kod kojih maternica ne mijenja svoj položaj, već trajno ostaje u nepomičnom, abnormalnom položaju. Stanje ovo nastupa zbog raznih upala i sraštenja ili zbog abnormalnog oblika maternice.

Abnormalni oblik maternice nastaje uslijed svinuća. Pri tome tijelo i vrat maternice ne sačinjavaju više onu nježnu oblinu, kao što u normalnom položaju, već su medjusobno vezani (priklonjeni) u šiljastom kutu.

SVINUĆE MATERNICE PREMA NAPRIJED (vidi sliku) je ili prirodjeno ili kasnije stečeno, kao posljedica upaljivih procesa u maloj zdjelici. Kroz to vrat maternice izgubi svoju gipkoću, a tijelo se maternice — koje je jednako gibivo — prema naprijed svine ili priklanja.

Posljedice su svinuća žestoke boli osobito na početku periode i — barem u mnogim slučajevima — u slučaju bezrodice. Uz bolove dolazi česta nužda uriniranja, prouzročena time, što svinuta maternica pritište na mjehur koji — i premda nije pun — nastoji da se oslobodi tereta.

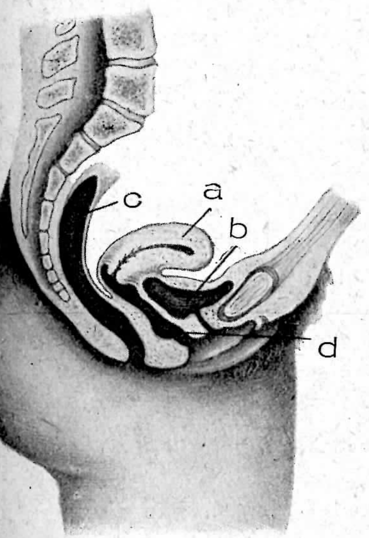

Slika 678.
Normalni pložaj maternice.
a maternica, c guzno crijevo,
b mjehur, d rodnica.

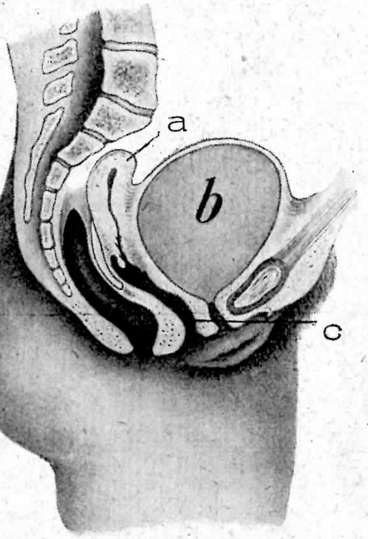

Slika 679.
Položaj maternice kod napunjenog mjehura.
a maternica, c rodnica.
b mjehur,

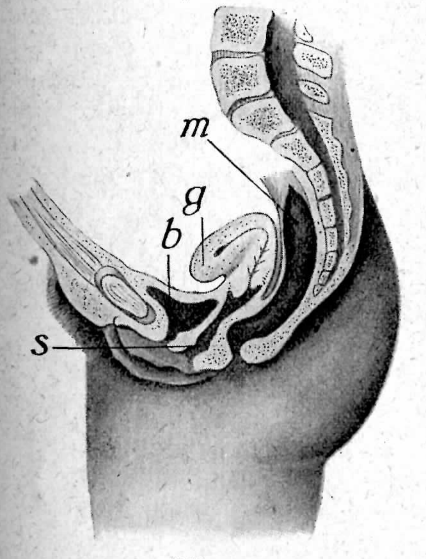

Slika 680.
Svinuće maternice prema naprijed.
b mjehur, m guzno crijevo,
g maternica, s rodnica.

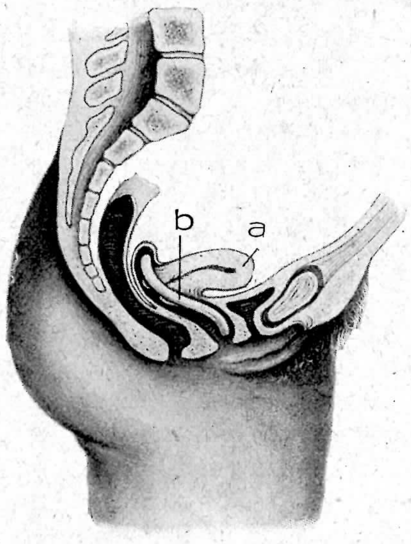

Slika 681.
Rasteg maternice prema naprijed.
a tijelo maternice
b grljak maternice

Druga je promjena položaja maternice, kad se maternica skoro VODORAVNO ISPRUŽI prema naprijed (vidi sliku). U tom slučaju stvaraju glava i grljak maternice skoro ravnu liniju, tako da cijela maternica leži vodoravno u maloj zdjelici. Ovaj se položaj razlikuje od normalnoga time, što je ušće maternice normalno okrenuto prema rodnici (dolje), a u ispruženom položaju prema krstači (odstraga).

Uzrok je toj promjeni kronična upala maternice (metritis). Cijeli je organ zbog upaljivih procesa odebljao i ukočen, pa gubi naravni svoj oblik. S tog razloga su tuj smetnje djelomično skoro iste kao i kod metritisa. Ako je maternica ostala pomična, tad lako mijenja svoj položaj zbog vlastite težine, osobito ako se promijeni držanje tijela ili ako je mjehur ispražnjen. Čuvstvo je to vrlo mučno, jer se čini, ko da se u utrobi njiše kakav teret. Srastu li se pojedini dijelovi tako, da je pomicanje maternice onemogućeno, tad je glavni poremećaj prisilno i često u r i n i r a n j e, koje nastaje zbog pritiska maternice, što leži upravo na mjehuru.

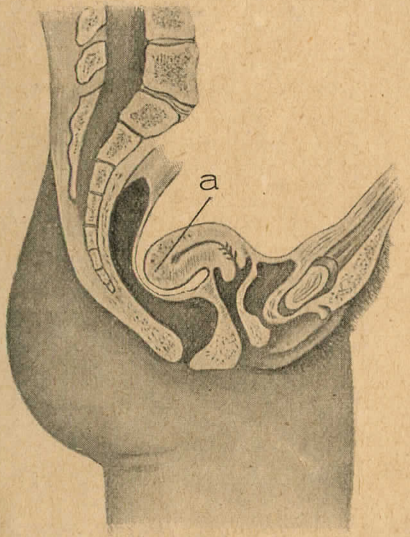

Slika 682.
Svinuće maternice prema natrag
a tijelo maternice, koje je natrag spalo.

SVINUĆE MATERNICE PREMA NATRAG je vrlo česta pojava. Rijetko je kad prirodjeno, nastaje većinom zbog popustljivosti širokih materničnih veza, obično nakon poroda.

Boljetica napada i žene i mlade djevojke. Dok mu u žena znamo za uzrok, dotle je u djevojaka uzrok teško objasniti. Svinuće nastaje u njih istom iza spolnog dozrijevanja, dakle s nastupom menstruacije, te je po svoj prilici takodjer posljedica popustljivosti maternice ili materničnih veza.

Svinuće je to, nastalo ma iz kojih uzroka, spočetka samo prelazno stanje, koje malo pomalo prelazi u stanje promjenljivosti. Kad je maternica natrag porinuta, što se zbiva uslijed napunjenja mjehura ili uslijed kakvag tjelesnog napora, to njezino mjesto zauzmu crijevne vijuge, koje ju sprijeda tako jako pritištu, da se sve više svine i da sve više padne natrag (vidi sliku).

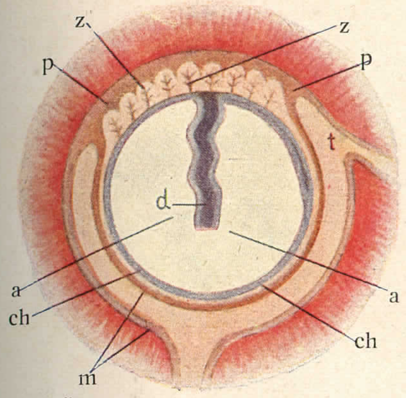

Šematska prikaza plodnih ovoja u čovjeka.
a Vodenjak ili ovčja blonja (amnion). ch Blonja kudrasta (plodni ovoj). p Plodva (placenta). z Kudre (čupe). t Izvodnice jajavoda. m Obje naslage sluznice maternice. Nutarnja se naslanja na jaje, a vanjska na maternicu. d Pupčanik (trak pupka).

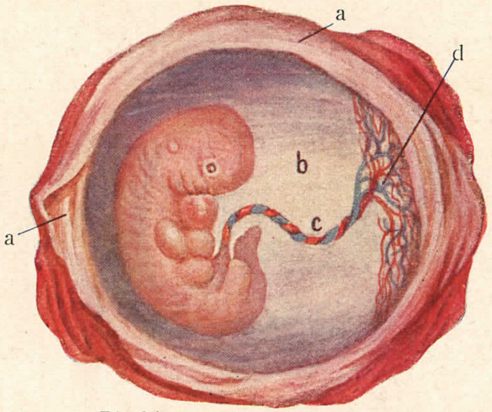

Plod (zametak, embrio) s plodnim ovojima u maternici (šematski).
a Prevrnuta blonja kudrasta. b Nutarnja, prozirna blonja, (vodenjak), u kojoj leži plod (embrio). c Pupčanik (trakovi pupka). d Plodva (placenta) sa staničevljem pupčanika.

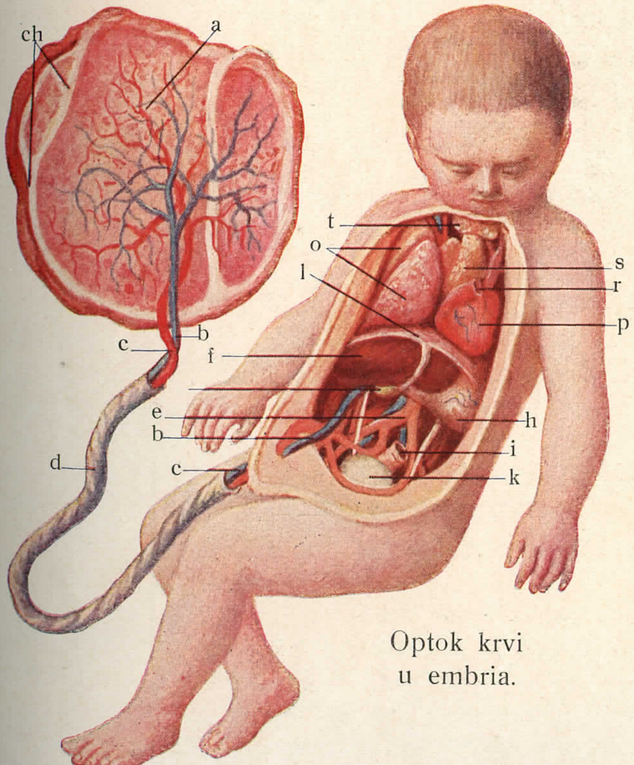

Optok krvi u embria.

a Plodva s razgranjenim staničevljem pupčanika.
ch Plodni ovoji.
d Pupčanik s razrezanim prohodom (na početku i na kraju), da se vidi poredak i tok krvnog žilja.
b Žile kucavice u pupka (kod embria plavo).
c Žila krvnica u pupka. (kod embria crveno).
e Velika žila kucavica (aorta).
f Jetra
g Žučni mjehur.
h Želudac.
i Stražnje crijevo (odrezano).
k Mokraćni mjehur.
l Ošit.
o Desno pluće. (Lijevo pluče izvadjeno, da se vidi srce.)
p Srce.
r Žila kucavica.
s Grudna žlijezda.
t Štitna žlijezda.

Razvoj čovječjeg embria.

Tabla 43.

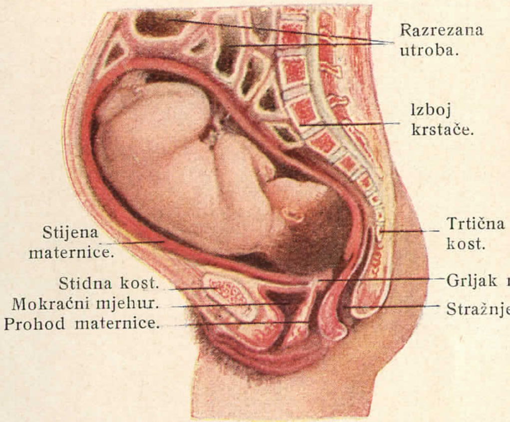

Posljedniji mjesec trudnoće.
Glava je već u maloj zdjelici.

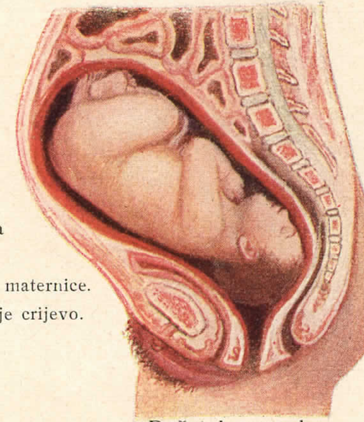

Početak poroda.
Mjehur je već puko.

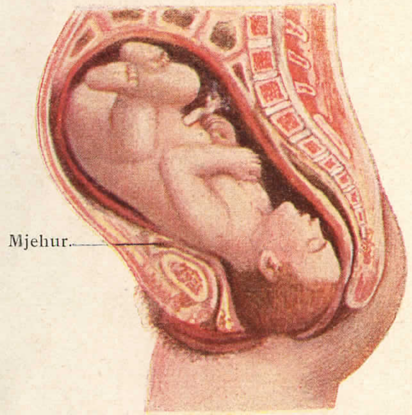

Glava se tiska u stidnu pukotinu.

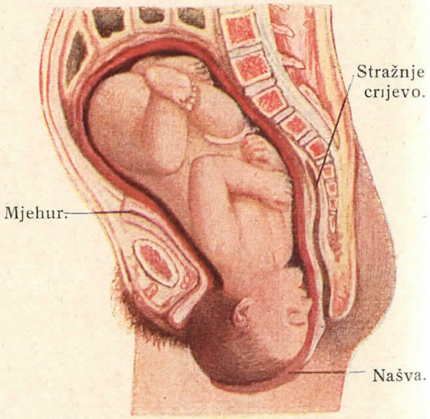

Glava se gura kroz stidnu pukotinu.

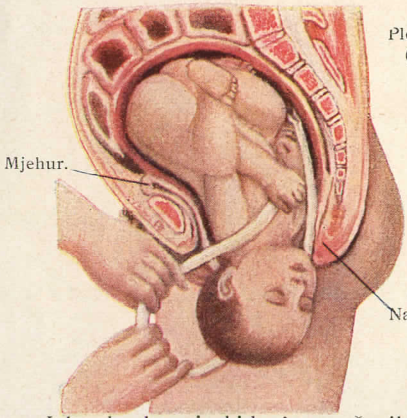

Izlazak glave i skidanje pupčanika, koji se ovio oko vrta.

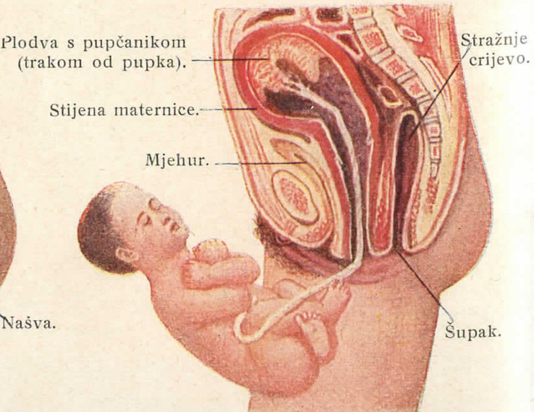

Dijete se narodilo, nu pupkovina još nije prerezena.

Tečaj poroda pri normalnom položaju glave.

Posljedice te promjene nijesu uvijek jednake. Ponajviše se razvijaju znakovi podražaja, koji s vremenom postaju silno jaki. Svinućem trpi i cirkulacija krvi, koja se očituje u venoznom zastoju krvi i u oteknuću maternice. Konačno se razvije metritis (vidi ovu) sa svim svojim posljedicama, osobito katarom sluznice maternice. Ti pojavi obnjašnjavaju nam i žestoke bolove u križima i u glavi i osjećaje pritiska i težine u trbuhu. Najviše smetaju crijeva. Svinuta maternica pritišti na guzno crijevo, te oteščuje stolicu, čega radi se i vrlo često razvije tvrda stolica. K tomu se pridružuje vrlo mučni pritisak u guznom crijevu — osobito prije nastupa periode, kad je trbuh pun krvi — tako, da se katkad ne može ni sjedjeti, i da katkad nastupaju grčevi.

Perioda obično prolazi vrlo bolno. Zbog sprečavanja oticanja krvi mogu nastupiti žestoke zavrte (kolike) maternice, koje traju dotle, dok krv redovito ne otiče.

Traje li bolest dulje vremena, mogu nastupiti nervozne smetnje, koje se ispoljuju u histerijskim pojavima. Osim glavobolje mogu nastupiti bolovi u svim organima tijela — i astma može nastati od savinuća —, bez da postoji kakva mjesna bolest. To su t. z. refleks neurose ili reflektorne živčane boli, koje se prenašaju putem živaca.

POSTUPAK KOD SVINUĆA MATERNICE (RAZLIČITIH PROMJENA POLOŽAJA). Svinuća, koja ne smetaju, ostavljaju se na miru. Ako je upala po srijedi, mora se najprije nju liječiti, a tek iza toga maternicu, daju se povrati u svoj normalni položaj. Kad upala već jenjava — mirovanjem i čistilima —, onda se oprezno kuša, da se maternica pomakne. To se postizava kombiniranom ručnom masažom kroz rodnicu ili guzno crijevo ili preko trbušne stijenke. Naravno, da to uvijek ne uspije, jer se maternica višeput ne da pomaknuti, pošto je radi kronične upale i podražaja prirasla uz stijenku zdjelice ili njenu bližu okolinu.

Nu ako nam to i uspije, još nas čeka teška zadaća, kako da maternicu učvrstimo, a da se opet ne pomakne iz svog normalnog položaja. Moramo ju poduprijeti prstenima ili vijencima (pesari, Mutterringe), koji su baš za to priredjeni. Priležeće slike pokazuju nam, kako se s tim kolutićima barata. Valja ih tako postaviti, da čvrsto obuhvataju vrat maternice, i a da se tijelo maternice uzdrži u ravnovjesju.

Prsteni imadu i svoju lošu stranu, pa ih treba upotrijebiti samo u krajnoj nuždi t. j. onda, kad su zdjelični organi toliko omlitavili, da im se drukčije ne da pomoći. Prsteni neprestano podražuju sluznicu

i lako prouzrokuju upalu. Zato treba rodnicu svaki dan ispirati toplom vodom, a prstene svaka par tjedana izvaditi i dobro očistiti. Žene su doduše u tome dosta nemarne, ispiranja se ne obavljaju u redu, a prsteni ostaju često i po 6, 8 mjeseci u rodnici. Posljedica te nemarnosti je jaki katar s musavim i smrdljivim sluzotokom. U takvim slučajevima treba liječničke pomoći, a da se kataru stane na put. Prsten je sav prevučen musavo gnojnom prevlakom, a kad ga se iz rodnice izvadi, udara nam u oči jaka upala sluznice, koja često

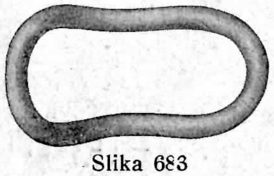

Slika 683.

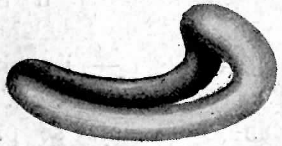

Slika 684.

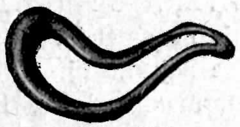

Slika 685.
Razni prsteni maternice (pesari) iz tvrde gume, izdjelani prema promijenjenom položaju maternice.

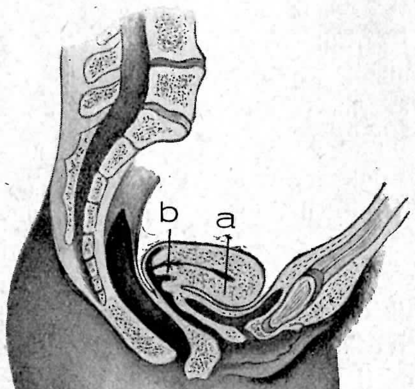

Slika 686.
Prsten maternice, uložen za zaštitu maternice.
a maternica,
b prsten maternice.

krvari. Katkad je prsten zbog jake upale prirasao uz sluznicu, te ga se jedva može izvaditi. Višeput se stražnja stijena rodnice proluknja — zbog dugotrajnog pritiska kolutića — pa se iz toga razvijaju pištanjci na rodnici i na guznom crijevu.

Ako se iole može, neka se naravnim načinom ojačaju omlitavjeli dijelovi i obnovi cirkulacija krvi, da se maternica — ma u kojem položaju — i bez potpore prstena uzdrži u svom normalnom položaju. Vanredno pomažu n u t a r n j a m a s a ž a — koju smije samo liječnik izvesti — sjedaće kupelji, topla ispiranja rodnice i sredjeni način života. Ne koriste li ta sredstva, tad se još uvijek možemo uteći prstenima.

Prsten mora biti tako namještu, da ne prouzrokuje nikakvih smetnja. Krivo ili zlo namještenje se odmah osjeća, jer prsten tišti na mjehur ili na guzno crijevo, dok se dobro namješteni prsteni ni ne osjećaju. Obično se prsten mora dulje nositi — ne uračunajući ovamo vrijeme čišćenja, kad se prsten mora izvadi i —, dok se maternica priuči i bez njega stajati. To može trajati i mjesece i godine.

Ne pomažu li ta sredstva, da se maternica natrag svine t. j. natrag premjesti, onda se moramo uteći k i r u r š k o m p o s t u p k u, jer je inače svaki trud i novac uzaludan. Maternica se mora prišiti na prednju trbušnu stijenku ili na gornji dio rodnice. Ne valja se odmah latit operacije — kako to mnogi muški liječnici čine — jer obično već koriste gore opisane metode liječenja.

Ako se maternica sraste, onda se mora ta smetnja odstraniti, jer inače se ne može pomaknuti. U tu svrhu služimo se toplim ispiranjima, nutarnjom masažom i upojnim sredstvima, koja se pomoću tampona (čepa) umeću u rodnicu. Te se buturice pamuka, nakvašene s lijekovima, moraju dosta visoko namjestiti, a da jače pospješuju cirkulaciju sokova. I to umetanje treba samo liječniku povjeriti.

U svakom pogledu moraju se žene čuvati. Neka uvijek nastoje oko redovitog ispražnjenja mokraće i stolice, da se maternica uslijed pritiska ne pomakne iz svog položaja i da se od oslabljenja ne svine, naprijed ili natrag.

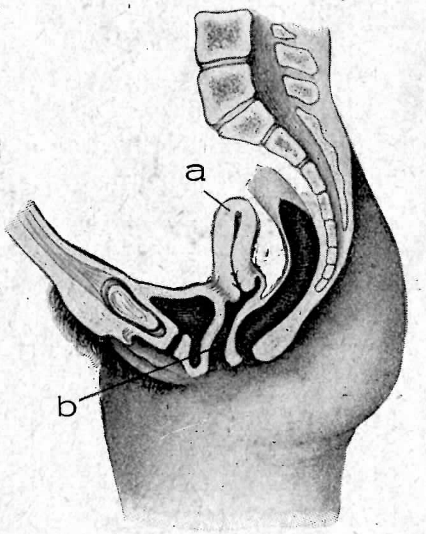

Slika 687.
Stanje spolnih organa, koje pospješuje izvalu maternice.
a uzdignuta maternica,
b široka rodnica s jako širokim izlazom.

IZVALA MATERNICE I RODNICE. I kod izvale se mijenja položaj maternice, ali sasvim drukčije nego kod svinuća, jer se maternica spušta dolje. Ta se promjena položaja ne tiče samo maternice već i rodnice, koja je zapravo uzrokom toga. Zato je to i zajednička bolest.

Izvala se zbiva najprije na prednjoj ili na stražnjoj strani (a i na objim stranama) rodnice, uslijed česa se i maternica slegne. Taj se stadij obično nazivlje s l i j e g o m maternice, iz koje se onda tek razvija prava izvala.

Pravi je uzrok izvale maternice povećanje rodnice, zatim oslabljenje rodničnih stijena prigodom poroda. Zato se i izvala maternice rijetko nalazi u žena, koje još nijesu rodile. Već za vrijeme trudnoće se rodnica umanjuje, ali ne sasvim, — pa se na taj način stvaraju, osobito na donjemu dijelu rodnice, poprečni nabori. Predere li se k tomu još stidno šupčana medjica ili se otvori stidna pukotina, tad su dani svi uvjeti za izvalu maternice. Izvalu pospješuje još i natraški položaj maternice, koja leži u istom pravcu s rodnicom (vidi sliku).

Anatomijskim svojstvima pomaže i trbušni pritisak. Oslabljenje (smalaksalost) djeluje i na crijeva, koja se pod teškim pritiskom oslobadjaju stolice. Spočetka je to samo privremeno, nu kasnije ostaje to trajno. Izim trbušnog pritiska djeluje na izvalu i preteški naporni rad, pojava vrlo česta kod žena nižih slojeva, u kojih se najčesće nalazi izvala maternice. Teški rad spojen s čestim gibanjem i prigibanjem još jače djeluje na trbušni pritisak, koji upravo sili omlitavjele organe, da izadju napolje.

Najčešće se izvaljuje prednja stijenka rodnice, dok je stražnja stijenka obično izolirana; izvaljuje li se i ona, tad obično potegne sa sobom i guzno crijevo. To je izvala rodnične stijenke i donjega dijela guznoga crijeva (vidi sliku), kojoj se često pridružuje i izvala mokraćne stijenke (što graniči s rodničnom stijenkom). Zbog toga se pomakne i mokraćna cijev (sgora prema dolje), koja uslijed toga često sili na mokraćenje. Što je jači otvor stidne pukotine, to je jača i izvala, a rodnica jače nateže maternicu. Naravna je posljedica toga, da maternica popušta, i da se dolje spušta tako, da je skoro u rodnici vidljiva. To je t. z. n e p o t p u n a i z v a l a m a t e r n i c e, gdje medju nabubrenim stijenkama rodnice proviruje ušće maternice (vidi sliku.)

Posljednji je stupanj izvale, kad maternica sasvim iskoči — p o t p u n a i z v a l a m a t e r n i c e — te iz rodnice van viri vukuć za sobom mokraćni mjehur i guzno crijevo. Ako je maternica u normalnom položaju, t. j. ako je okrenuta prema naprijed, tad ušće maternice gleda prema dolje, ako li je savinuta prema natrag, tad je obratno (prema naprijed, vidi različite slike).

Izvaljena koža sluznica gubi svoju vlažnost i sjaj, postaje posve suha i glatka, te je nalik na vanjsku kožu; nu stanje to ne biva odjedamput nego tek pomalo. Interesantno je ta promjena u crnica, gdje sluznica postaje isto tako crna ko koža.

Smetnje nastale uslijed izvale maternice, jesu vrlo karakteristične. Čuvstvo je to slično, kao da te nešto p r i t i š t i p r e m a d o l j e, što je skopčano s bolovima u k r i ž i m a, koji jednako nastupaju kod

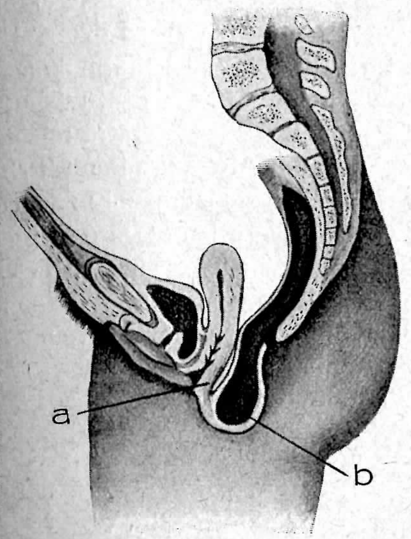

Slika 688.
Izvala rodnice na stražnjoj strani stijenke, s povučenim guznim crijevom.
a stražnja stijenka rodnice,
b guzno crijevo.

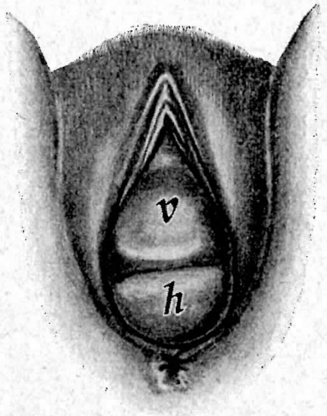

Slika 689.
Izvala rodnice nakon predrte medjice.
v prednja stijenka rodnice,
h stražnja stijenka rodnice.

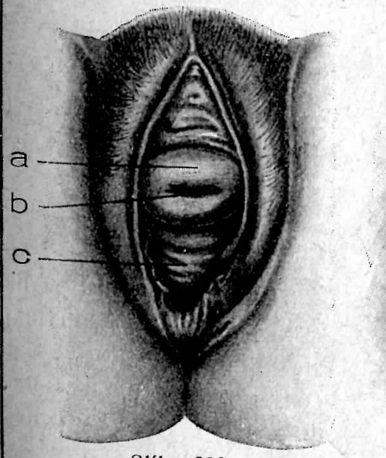

Slika 690.
Nepotpuna izvala maternice i izvrnuće (suvraćenje) stražnje stijenke rodnice nakon totalnog predora medjice.
a izvala jednog dijela rodnice na maternici,
b ušće maternice,
c stražnja stijenka rodnice.

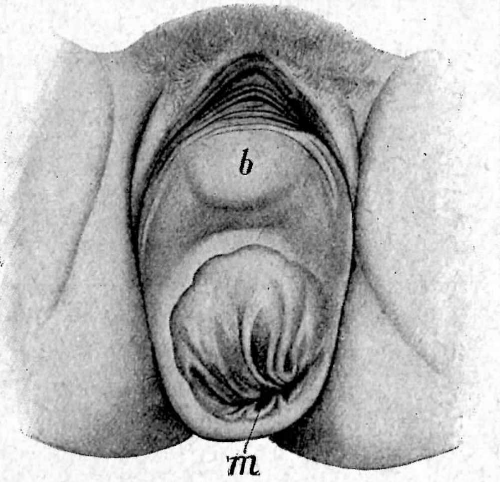

Slika 691.
Potpuna izvala maternice.
m ušće maternice,
b mjehur.

potpune i nepotpune izvale. S križnim bolovima spojen je i osjećaj, ko da su se kriši otrgnuli potpornja, te da će se raspuknuti na dvoje. Uz to se javljaju i smetnje kod mokraćenja uslijed podizanja mokraćne cijevi. I u blažim slučajevima postoji nužda, bez da u mjehuru ima puno mokraće. U težim slučajevima, gdje se je mokraćni mjehur takodjer spustio dolje, nastaju još veće smetnje. Kod uriniranje treba cijelu izvalu poduprijeti rukom, jer se inače ne može isprazniti mokraća.

Kod potpune izvale se izvaljeni dijelovi neprestano taru o stegno, što prouzrokuje vrlo neugodno čuvstvo, pošto su ti organi vrlo osjetljivi. Ako je bolest lakša, organi ispadnu samo onda, kad se dulje vremena stoji ili hoda ili obavlja kakav teži posao, nu ako stanje dulje vremena potraje, onda je izvala potpuna, te su pojedini dijelovi neprestano

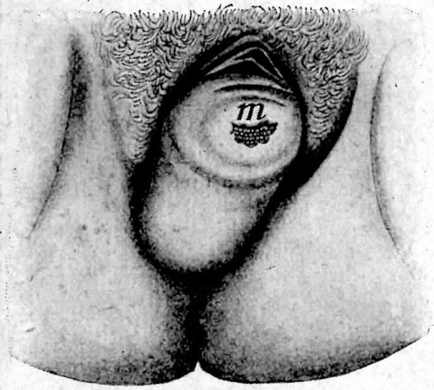

Slika 692.
Potpuna izvala maternice, koja se otrag svinula.
m ušće maternice.

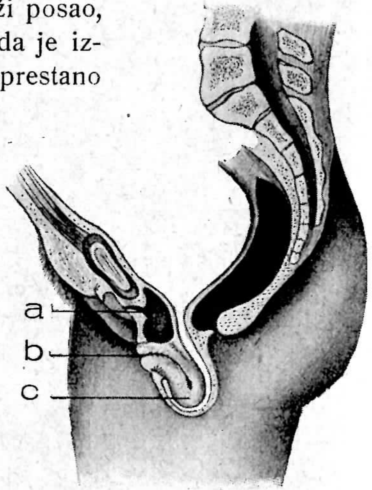

Slika 693.
Isto sa strane.
a mjehur,
b ušće naternice,
c izvaljena maternica.

izvrgnuti trenju, što lako može dovesti do upaljenja sluznice ili stegna. Nastaju čirovi i otekline na sluznici i na stegnu, koji mogu biti tako žestoki, da se čovjek ne može ni gibati.

Menstruacija ne trpi kod izvale. I spolno općenje ne trpi, ako se maternica porine natrag. Zatrudni li žena, tad se maternica uslijed povećanja samo potegne natrag.

Ne liječi li se izvala, to postaju komplikacije sve to veće. Zbog sraštenja i upaljenja maternica se ne može više potisnuti natrag. Sama od sebe se ona — kako to mnoge žene misle — nikad ne vraća.

Liječenje. Prije svega valja nastojati, da se predusretne svakoj izvali. Iza svakog poroda treba dobrano mirovati i čuvati se svega, što bi moglo prouzročiti izvalu. To naravno vrijedi samo onda,

ako je maternica ostala iza poroda normalna. Pukotine na rodnici i na medjici se moraju pomno sašiti. Ako li se je maternica ipak izvalila, onda ju se mora pomoću prstena (pesara) zaštiti od daljneg ispadanja.

Kod srednjih izvala treba pokušati s nutarnjom masažom i ispiranjima, da omlitavjeli dijelovi rodnice opet ojačaju i da ne trebaju prstena. Ne uspije li to, onda se mora upotrijebiti potporanj. Najčešće

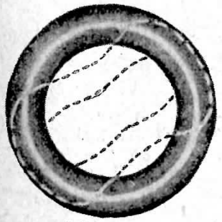

Slika 694.
Prsten od kaučuka protiv izvale maternice.
(Crtkane linije pokazuju, kako se daleko smije prsten stisnuti.)

Slika 695.
Ploštinasti prsten od tvrde gume protiv izvale maternice.

Slika 697.
Košarasti prsten od tvrde gume.

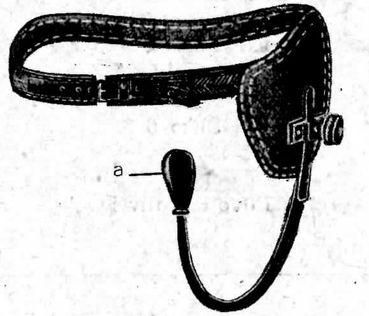

Slika 696.
Povoj protiv izvale prednje stijenke rodnice.
a tvrda gumena ploča za zaštitu stijenke rodnice iznutra.

se upotrebljava prsten od kaučuka — kaučuk ili kaučukom omotana bakrena žica —, koji se umetne u rodnicu, da maternica ne ispadne (vidi slika). Mekani je kaučuk za to bolji, jer se daje lakše prilagoditi obliku rodnice, a osim toga ne podražuje sluznicu. Manje se preporuča prsten iz trvde gume, jer neugodno djeluje. Zbog tvrdoće pritišti na rodnicu i na guzno crijevo i tako izazivlje jaki katar rodnice. To isto vrijedi za prsten od tvrde gume, koji je providjen s držkom (vidi sliku).

Posebni su aparati t. z. povoji protiv izvala. (Vidi različite slike). Upotrebljavaju se obično onda, kad već prsteni ne drže, premda baš puno ne vrijede. Snabdjeveni su s posebnim držcima od tvrde

Slika 698.

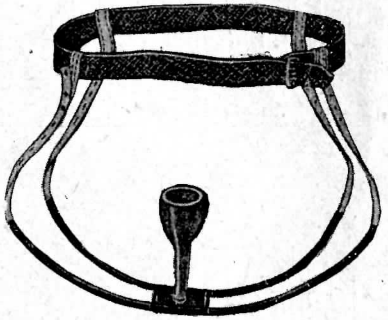

Slika 699.

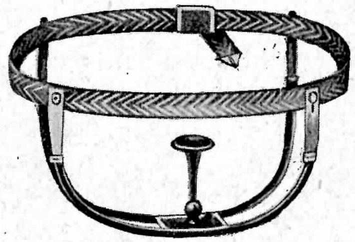

Slika 700.

Povoji protiv izvale s posebnim uporima za maternicu.
(Za potpunu izvalu maternice.)

gume, s kugljastim držcima i čaškama, pa s jedne i druge strane služe kao potporanj maternice, — ali kako već rekosmo — nespretni su i neprikladni. Rodnica, koja inače samo služi kao potporanj, ne podnaša tvrdih uložaka, jer inače posvema izgubi svoju elastičnost. Osim toga pojas, koji obuhvaća svu zdjelicu, tako čvrsto tišti, da je sluznica vazda podražena.

Najopasniji je t. z. „krilati nosač maternice“ (vidi sliku), koji se poput zatvorenog kišobrana tura u rodnicu, a zatim otvori i razapne naprijed i otraga, da rodnica ne spadne. Opasnost je u tome, što može probiti stijenke rodnice i prouzročiti pištanjke na mjehuru i na guznom crijevu. Srećom je taj aparat već zastario, ali je mnogima naškodio.

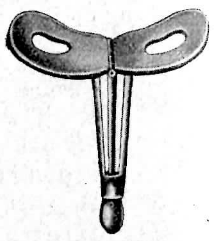

Slika 701.
Krilati držak maternice.

U slučajevima, gdje se izvala maternice ne da više suzdržati, ne preostaje drugo van operacija, da se uspostave normalni odnošaji. Od različitih metoda najvažnija je ona, kojom se sužuje rodnica i ulaz u nju, da se učvrsti osnovica zdjelice.

Tkogod nosi prsten, mora nastojati, da rodnica bude vazda čista, jer je svaki prsten kao tudje tijelo, koje može prouzročiti upalu. Rodnicu treba svaki dan ispirati, da se odstrani sakupljena sluz, a prsten svaki mjesec izvaditi, te ga dobro očistiti zajedno s rodnicom.

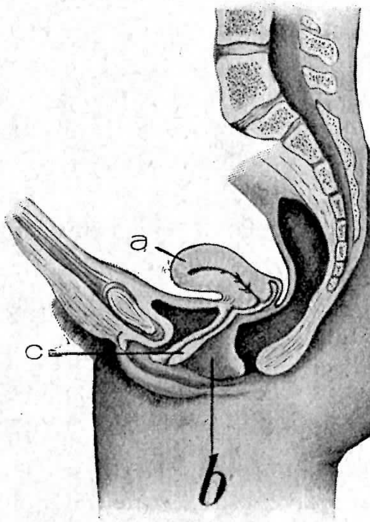

Slika 702.
Djelovanje sužene rodnice.
a maternica,
b novo dno zdjelice,
c sužena rodnica.

NOVOTVORINE MATERNICE.

Od novotvorina t. j. oteklina maternice spominjemo dva oblika, koja su oba vrlo važna, i to dobrodušne (nepogibeljne) mišične i vlaknate otekline i zlodušne (pogibeljne) kao rak. Oba su oblika vrlo česta.

MIŠIČNA i VLAKNATA OTEKLINA, RASTEŽ ili MIOM sastoji iz istih elemenata kao i maternica: iz mišičnih vlakanaca i spojnog tkiva, od kojih premašuje sad ovaj sad onaj dio. Kod mišičnih vlakanaca površina je prerazane otekline crvenkasta, a kod spojnog ili vlaknastog tkiva više bjelkasto sjajna.

Miom se razvija u oštro odrezanom ognjištu poput čvor otekline, koja je opkoljena čahuricom, te se sve više povećaje. (Usporedi različito slike za ovo poglavlje). Maternicu mogu prožimati više pojedinih čvor oteklina (veliki miomi), koje se mogu veoma proširiti. Izlazište je mioma neodredjeno, jer se oteklina može razviti u svim dijelovima maternice, sad na stražnjoj stijenki, ili na grljku maternice. U posljednjem slučaju može miom tako daleko izrasti, da rastegne rodnicu i posvema stisne mjehur i guzno crijevo (vidi sliku). U gdjekojim slučajevima izraste na kraju mioma držak, koji se onda dalje razvija, te poprima svakojake oblike, koji se šire na sve strane.

Miom raste polagano kao sve dobrodušne novotvorine; treba po nekoliko godina, dok oteklina postaje veća. O uzroku njezina postanka nije nam ništa poznato, ali se uzimlje, da se u embrijonalnim ostacima — koji su izvrgnuti posebnim dražilima — razvija nova energija, koja stvara otekline. Dražilo ne treba biti spolne naravi, jer se miomi nalaze već u mladih djevojaka, koje su nesumnjivo još djevice. Dobro je na to upozoriti, jer mnogi ljudi i danas drže, da miomi u neudatih žena znači njihov pad.

Pojmljivo je, da takve novotvorine moraju prije ili poslije dovesti do promjena i smetnja, koje nastupaju u različitim oblicima već prema sjedištu i veličini otekline. Zajednička im je pojava *križna bol*, koja je katkad vrlo žestoka i bolno *napijanje* u trbubu. Male se otekline skoro i ne opažaju, a veće se osjećaju već po pritisku, što ga izvadjaju na svoju okolinu. Pritisak na mjehur, na guzno crijevo i na živce prouzrokuje često *mokraćenje*, a na guzno crijevo *poteškoće* u stolici, a na živce *išias* (neuralgiju u kukovima), koji često siže od križa do nogu, te žestoko boli. Katkad *naoteku i noge* zbog pritiska krvnih žila na trbuh.

Kao osobiti pojavi pridružuju se tim smetnjama *krvarenja*, koja se ali ne javljaju kod svih mioma, već samo kod onih, štono sjede blizu materništa (šupljina maternice) i tik pod sluznicom. Zbog podražaja oteklina upali se sluznica, koja se napuni krvlju, te jako odeblja. Neprestanim bujanjem pretvori se ona konačno u debelu, krvavo crvenu površinu, što posve nalići na katar maternice. Slično je i kod mioma, koji sjede u muskulaturi maternice, dok oni blizu površine nemaju krvarenja. Krvarenja javljaju s početka kao perioda, samo većom žeštinom; kasnije prestaju redovito dolaziti, ali zato u sve kraćim razmacima. U teškim slučajevima uopće ne prestaju.

Stanje se ovo za vrijeme periode još više pogoršava, jer se uz krvarenja javljaju još i žestoki bolovi, nalik na trudove. Najgore je, kad ima više mioma u maternici, jer oni svojim rastom tako izobličuju i zabrtvuju maternicu, da krv jedva može prolaziti.

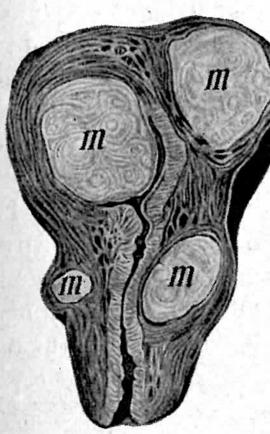

Slika 703.
Pojedini miom-čvorovi u maternici.
m čvorovi mioma (u prerezu).

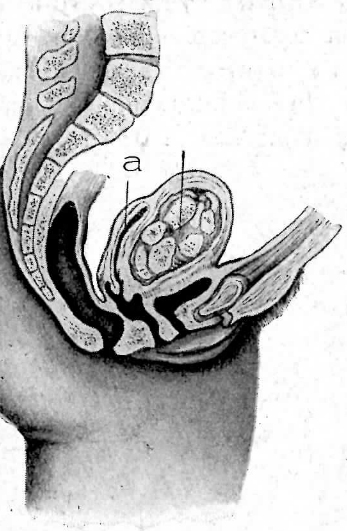

Slika 704.
Miom u prednjoj stijenki maternice.
a materičnik, b miom.

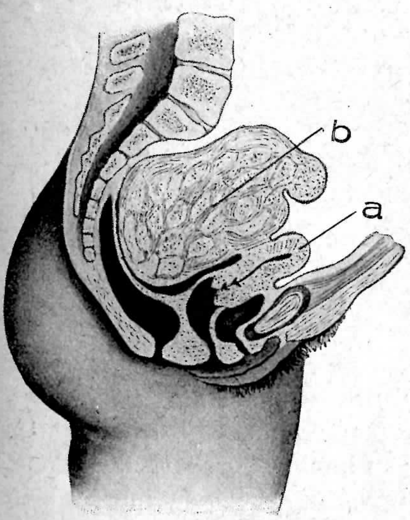

Slika 705.
Veliki miom, što izlazi iz stražnje stijenke maternice, te potpunoma ispunjuje malu zdjelicu.
a maternica, b miom.

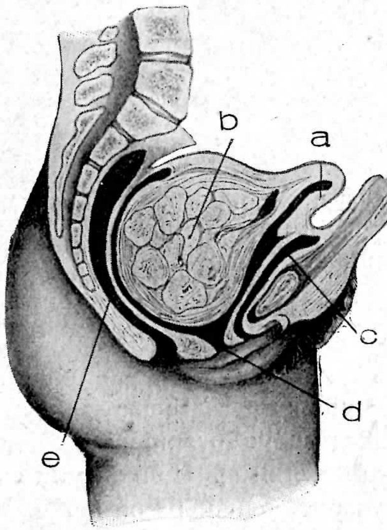

Slika 706.
Veliki miom materničog grljka, koji duboko siže u rodnicu.
a maternica, b miom,
c mjehur, d rodnica,
e guzno crijevo.

Sudbina je mioma različita. Obično prestaju nakon nekog vremena rasti (osobito miomi na vanjskom opsegu maternice), dok u godinama mijene nazadaju, te se smežuraju i kroz to postaju sve manji. Nu ima i drugih izlaža bolesti, osobito iza smetnja u tvarnoj izmjeni (oteklina). Nastaju ognjišta i šupljine, u kojima tvrda masa omekša poput kaše ili se pretvori u tekućinu (vidi sliku.) Biva takodjer da se vezivno tkivo skvrči, tako da miomi otvrdnu poput hrskavice. Iza toga može slijediti ovapnjenje ili okamenjenje, koje nastaje od toga, što se vapnene soli u tkivu nakupe te otvrdnu.

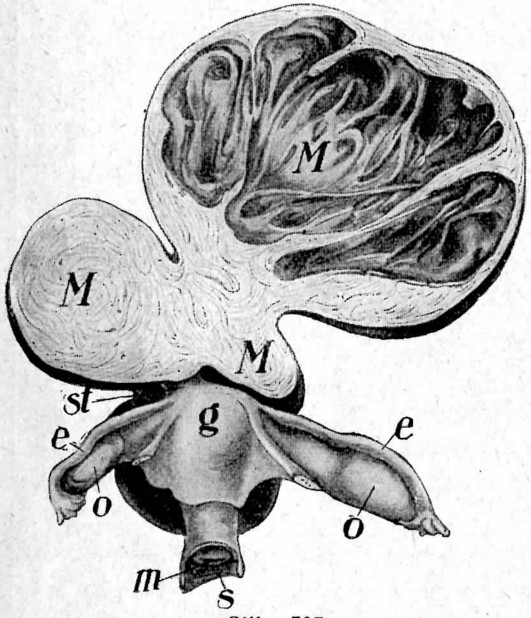

Slika 707.
Veliki trorežnji miom, koji se s kratkim drškom otisnuo od maternice.
(U prerezu.)
M miom, g maternica, o jajnik,
st držak, e jajovod, m ušće maternice.
s rodnica.
(Po Schröderu.)

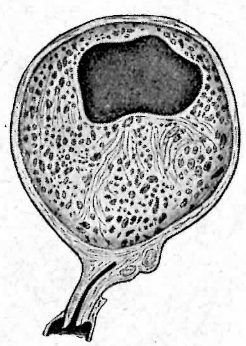

Slika 708.
Mekani miom s velikom šupljinom.
(U prerezu.)

Čudnovata ali rijetka je pojava, da se miomi mogu i roditi t. j. izbaciti (osobito ovapnjeni i okamenjeni miomi, koji ispod sluznice strše u maternište). U srednjemu vijeku igrali su ovakovi nazivi porodi vrlo važnu ulogu u parnicama protiv vještica, koje su mjesto djeteta izbacili miom t. j. hrskavičnu mješinu ili kamen. Naivni ljudi si to nijesu mogli drukčije rastumačiti, nego da su te „sirote“ morale općiti s vragom.

Liječenje se mioma ravna prema njihovoj veličini i smetnjama. Manje se otekline, koji baš ne smetaju, puštaju netaknute. Križni se

bolovi — koji ih obično prate — liječe na način reumatičnih ili neuralgijskih bolova. Nastupaju li uslijed mioma krvarenja, tad se mora odmah liječnički postupati. U prvom je redu apsolutno mirovanje u krevetu, zatim davanje lijekova (preparati ržene snijeti i stipticina), da se zaustavi krv. Ne koristi li to, mora se maternica istrugati, da se sluznica, prenapunjena krvlju, otereti.

Posljednje je sredstvo, da se oteklina operativno odstrani. Operacija se poduzimlje u ovim slučajevima: kod neprestanog krvarenja, nepodnošljivih bolova, prejakog pritiska na trbušne organe i kod prekomjerne veličine mioma, koji diže ošit u vis, te prouzrokuje smetnje u disanju. Nagli zahvati ne valjaju — kao što to mnogi liječnici čine —, jer dok je miom podnošljiv, najbolje je ne dirati u nj.

Kod operacije je vrlo važna životna dob bolesnice. Kod starijih žena, koje stoje u godinama mijene, operacija se ne poduzimlje, jer se sa smežuranjem maternice umanjuje i oteklina. Smetnje naravno ne smiju biti takove, da bi bolesnice mogle nastradati. Obično se uslijed mioma produžuju godine mijene.

Čvorovi se mioma iz maternice istrugaju (ako ih nema previše), a šuplji se prostori sašiju. Ako se pojedini dijelovi ne dadu istrugati, mora se izvaditi cijela maternica. Operacija je ta doduše vrlo ozbiljna, nu kraj današnje medicinske tehnike i prakse, svaki će ju savjesni kirurg moći obaviti bez velike opasnosti. Nu unatoč tomu ima se operacija izvesti samo u najvećoj nuždi. Poslije odstranjenja maternice bolesnice još dugo trpe od nervoznih smetnja.

S praktičnog gledišta važno je pitanje, u kakvoj su svezu miomi s rasplodjenjem. Kod omanjih mioma teče trudnoća i porod svojim normalnim tokom. Kod većih mioma — koji sižu čak u maternište, te, zatvaraju ušće maternice — žene obično ne zanose, a ako se to slučajno dogodi, tad je porod skopčan s teškim zapletajima. Žene s većim miomima su obično nerodice.

Konačno da spomenemo još jednu nepriliku kod mioma, koja je posljednjih godina sve više preotela maha. To je nutarnja masaža mioma, ponajčešće od nepozvanih osoba, koje većinom unesrećuju svoje žrtve. Masaža mioma je najgora metoda liječenja, jer obično izazivlje jako krvarenja. Spisateljica doživjela je mnogo takovih slučajeva, gdje su bolesnice skoro podlegle nesretnoj masaži. Zato se treba čuvati tih eksperimenata.

RAK MATERNICE je opasna i česta bolest, koja se posljednjih godina vrlo raširila. Prije je rak obično napao samo starije žene, nu danas hara već i medju mladjima, tako da ga se sve žene boje.

O postanku njegovu ne znamo još ništa stalno. Možda je spolno općenje po srijedi, jer je većina bolesnica iz redova žena, koje redovito spolno opće, te su već prošle koji porod. Nu uz to ga nalazimo i u djevojaka, koje su još često djevice.

Ni o baštinjenoj sklonosti ne možemo govoriti, jer je malo slučajeva, gdje bi se to moglo dokazati.

Rak maternice je oteklina, koja se najradije hvata grljka maternice, a rjedje same maternice. Svakako počinje na grljku, odaklen se dalje širi u različitim oblicima. Oteklina, koja izlazi iz usana maternice, obično je plosnata oblika. Ona raste ili prema gore ili prema dolje (rodnica, prohod). U rodnici se izvrgne u bujevine, koje su nalik na gomolje. (Bujevina cvjetača, vidi sliku).

Plosnati je rak spočetka ko tvrda naslaga, zbog koje se usne maternice jako raširuju i odebljaju (vidi slike). Katkad se rak javlja i u obliku plosnata čira, koji se sve više širi (vidi sliku). Rak u rodnici maternice prelazi s vremenom i na susjednu sluznicu rodnice.

Prije ili kasnije prelazi rak i na sluznicu grljka maternice, gdje brzo počinje njegovo razorno djelovanje (u bujevine cvjetače rak se jasno ističe kao novotvorina). Najstrašnije hara rak na grljku maternice. Može da izdube svu maternicu, a napada i susjedne organe, osobito mjehur, koji je u uskoj vezi s maternicom. Katkad probija medjustijenku maternice i mjehura ili guznog crijeva, te stvara pištanjke (vidi sliku). Napredujući sve više zahvata obje strane i zdjelicu.

Siptomi maternice se spočetka ni ne opažaju, jer su većinom slabe naravi, tako da su posve nalik na trbušne smetnje. Većina bolesnica obraćaju se liječniku istom onda, kad je novotvorina već tako daleko napredovala, da je već za svaki zahvat prekasno. Najočitiji je znak pojave raka k r v a r e n j e u obliku t. z. „mesnato vodenog istjecanja“ ili čiste krvi, pomiješane s nešto sluzi. Pravo krvarenje može nastupiti posve iznenada; može biti tako jako i dugotrajno, da prouzrokuje anemiju. Katkad se krvarenje javlja iza mesnato vodenog istjecanja, ali tako naglo, da krv stubokom provali (proljev krvi, krvotok).

Iza prvih krvarenja javlja se i smradjivo istjecanje, koje je spočetka smedje, a kasnije sve tamnije boje, dok konačno ne postane sasvim crno zeleno i gnjilo. Pošto se rak (čir) raspadne, a pojedini dijelovi zajedno izlaze s gnojem, to je miris istjecanja uprava strašan i oduran. Čim taj stadij nastupi, krvarenja postaju sve češća, jer uslijed raspadnuća raka rasprsnu i krvne žile.

Bolovi su spočetka maleni (tek u križima i u trbuhu), nu postepeno tako ojačaju, da bolesnice strašno pate. Najjači su bolovi, kad rak

Slika 709.
Plosnati rak u rodnici maternice.
a tijelo maternice,
b grljak maternice s rakom na odebljalom dijelu.

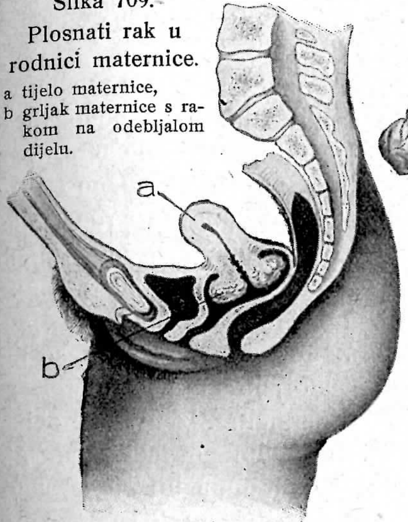

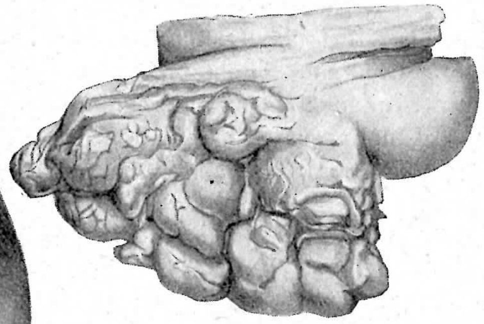

Slika 711.
Gomoljasti rak (cvjetača) u rodnici maternice.

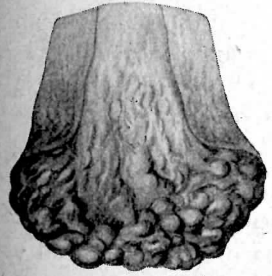

Slika 710.
Isto, povećano, ali neprerezano.

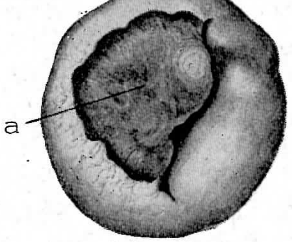

Slika 712.
Početni rak u obliku čira na usni maternice.
a čir raka.

Slika 713.
Grljak maternice, razoren od raka.
a čirom razoreni dio.

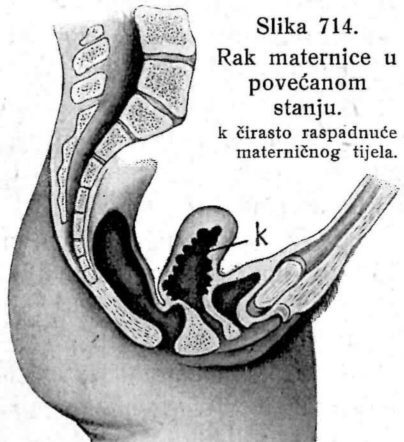

Slika 714.
Rak maternice u povećanom stanju.
k čirasto raspadnuće materničnog tijela.

zahvati zdjelišnu supljinu, te ju svu ispuni tvrdom masam. I maternica trpi od zavrte (kolike) radi upale trbušnih organa, koji se srastu medjusobno i sa zdjelišnom stijenkom.

Prijedje li rak na mokraćni mjehur, javljaju se simptomi mjehurnog katara, naime često uriniranje i bolovi. Raspadne li se novotvorina, onda se probuši stijena izmedju rodnice (prohoda) i mjehura, te se stvaraju pištanjci (vidi ovu). Ista sudbina može zadesiti i guzno crijevo, samo što su tuj pištanjci rjedji. Nu mjesto toga se javlja tvrda stolica, osobito ako čvorovi raka iz maternice i susjedne crijevne stijenke proviruju kroz crijevo. Strašno je stanje, ako rak probije mjehur i guzno crijevo, jer kroz rodnicu prolazi tad i urin i blato.

Rak znade prijeći i na gornji dio mokraćnog aparata (preko materničnih veza), koji je višeput tako pun bujevina, da je sasvim neprolazan, pa urin uopće ne može više protjecati (vidi sliku). Iz toga se obično razvije vrećasti bubreg (vidi ovaj) sa svim svojim posljedicama. Ako su oba mokraćnjaka pogodjena, to konačno nastupa uremično stanje, t. j. krv se prepuni mokraćinom, pa otruje organizam. (Usporedi uremiju.) Tijelo sve više obmamljuje, dok ga konačno ne pokosi smrt.

Bolest traje poprečno godinu do godine i po.

Rak maternice je za ženski svijet nemila pojava. U poznije vrijeme — osobito odkad se rak maternice počeo tako širiti — došlo se do spoznaje, da je ta bolest od najveće socijalne važnosti, i da treba ženski svijet podučiti, kako se ima tim opasnostima predusresti. U Njemačkoj dijele se godimice na tisuće i tisuće naputaka izmedju ženski svijet, a da se žene poduče, kako se treba prema toj bolesti vladati. Pokusi urodiše već dobrim plodovima, jer se žene više ne stide ići liječniku, čim opaze, da štogod na maternici nije u redu. Najvažnije je, da se odmah ide liječniku, a ne da se čeka, dok se rak dalje razvije. U početku se još dade pomoći, nu kasnije je sve zaludu.

Bludnja je, kad žene misle, da su krvarenja, koja se javljaju u kasnijim godinama (iza mijene) tek zakašnjela perioda. „Mislila sam, da mi se perioda opet vratila.“ To je običan odgovor na pitanje liječnika, zasto bolesnica nije prije došla k njemu. U godinama mijene znade izmedju dva krvarenja katkad nastupiti odulja pauza (od 8—9 mjeseci), nu unatoč tomu treba svako krvarenje smatrati sumnjivim znakom, te odmah poći liječniku. Krvarenje, koje nastupa iza godinu dana, nije više znak menstruacije, već naprotiv — skoro bez iznimke — siguran znak novotvorine, i to ponajvećma raka.

Isto to vrijedi za mesnato vodeno istjecanje, na što se žene — kojima obično samo imponira tamno crvena krv — skoro nimalo ne obaziru. Ni tu se ne smije čekati, već odmah zatražiti liječničku pomoć.

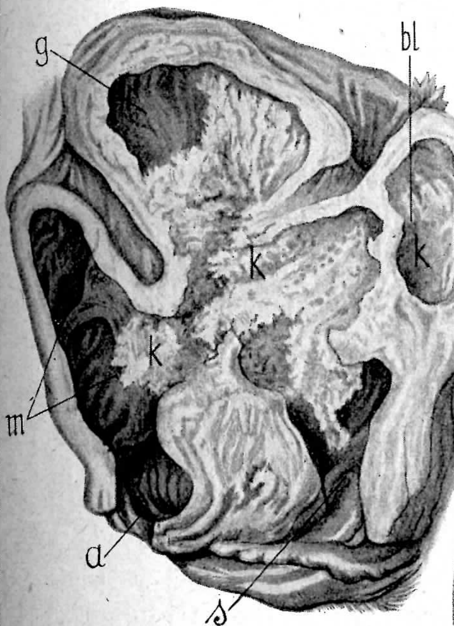

Slika 716.
Razorena maternica od raka, koji je probio mjehur i guzno crijevo.
(Bijelo sive pjege označuju razorene dijelove maternice.)
g maternica, m guzno crijevo, a šupak,
s rodnica (prohod), bl mjehur, k rak.

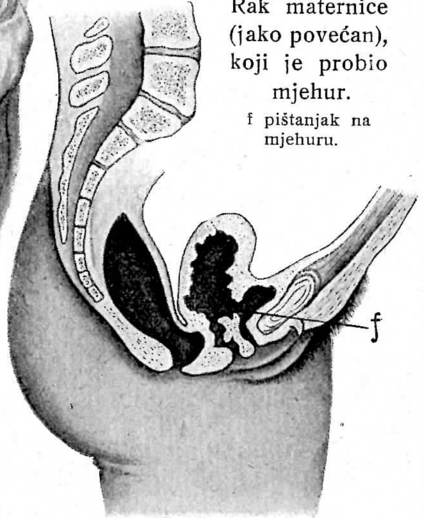

Slika 715.
Rak maternice (jako povećan), koji je probio mjehur.
f pištanjak na mjehuru.

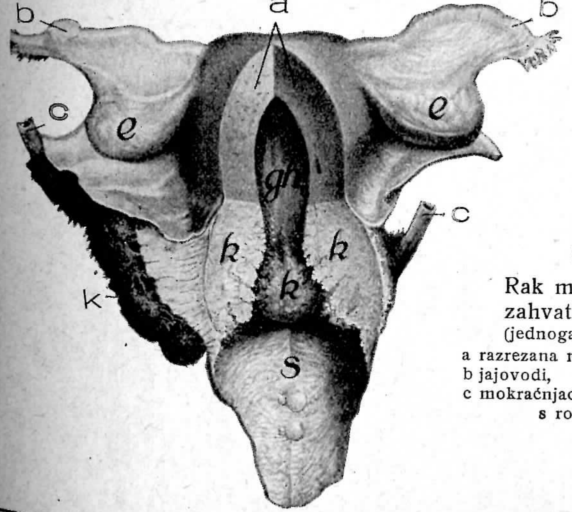

Slika 717.
Rak maternice, koji je zahvatio mokraćnjake (jednoga od njih posvema).
a razrezana maternica, e jajnici,
b jajovodi, gh materniště,
c mokraćnjaci, k rak,
s rodnica, (prohod),

Kad bi žene bolje pazile na te simptome, broj bi unesrećenih žrtava bio mnogo manji. Poželjno bi bilo, da se i u nas povede propaganda, a da se i naš svijet upravi na pravi put k ozdravljenju.

Liječenje. Jedina je metoda liječenja operativni zahvat t. j. odstraniti bolesni organ. Ako se operacija provede prije, no je rak zahvatio susjedne organe, onda još ima pomoći, da se bolesnica spasi. Nu ako se vrijeme promaši, a rak je već napao susjedne organe, onda nema druge pomoći do li bolest pobijati simptomatički t. j. odstraniti boležljive promjene, koje proistječu iz temeljne bolesti. (Gnjiljenje, raspadnuće, istjecanje i odvratan miris.)

U novije doba liječi se rak, koji je već prošao na druge organe, pomoću t. z. fulguracije ili munjevitog osvjetljenja električnim iskrama. Kroz to se omekšaju tvrdi čvorovi i otekline raka, do kojih je inače teško doći s nožem, pa ih je lakše izvezati iz zdravoga tkiva. Dosadanji pokusi urodiše vrlo dobrim rezultatima. Od drugih metoda ističemo liječenje radijem, koji vrlo intezivno djeluje na tjelesna tkiva i na terapiju raka po metodi ženijalnog liječnika Adamkiewicza, koji je prvi dokazao otrov raka (antitoksinička neutralizacija otrova).

Čuvati se valja kojekakvih pokušaja sa strane nadriliječnika i nevježa, jer tima se samo pogoršava bolest. Jedino je danas spasonosno sredstvo, da se što prije ide liječniku i da se dade rak što prije operirati.

BOLESTI JAJNIKA.

UPALA JAJNIKA (OOFORITIS) je ili akutna ili kronična.

AKUTNA JE UPALA ponajčešća za vrijeme babinja iza infekcije kod poroda. Zapravo je ona samo djelomična pojava infekcioznog oboljenja trbušne opne, pa zato i nema posebnih simptomatičkih znakova.

KRONIČNA JE UPALA mnogo češća bolest, te spada u onu grupu ženskih bolesti, koja je općenitim predmetom neprestanih smetnja i bolova. Kao prvi uzrok bolesti navadjamo gonoreu (triper), koja prouzrokuje najviše upala spolnih organa. (Usporedi spolne ili zarazne bolesti.) Izlazište je bolesti obično katar rodnice (prohod), koji kasnije prelazi na nutarnje spolne organe.

Bolovi su uslijed upale vrlo žestoki, osobito u trbuhu (na oboljelom mjestu). Čeljade nije sposobno za nikakav tjelesni rad, pače ni stajat ni hodat ne može, te mora — ako hoće da ga minu najgori bolovi — leć u krevet. S tim je obično spojena i tvrda stolica. Balega se skupi te jako pritiskuje upaljeni organ. I ispražnjivanje stolice prouzrokuje bolove, pa se žene zbog toga jako muče.

Opće je stanje vrlo loše. Bolesnice su jako nervozne, gube tek, ne mogu spavati, i život im dodija, jer ih neprestano muče bolovi. Perioda je većinom neredovita, te pospješuje samo bolove, koji popuštaju tek onda, kad protječe dovoljno krvi.

Kod pretrage se vidi, kako su jajnici povećani i vrlo osjetljivi.

Liječenje je kronične upale katkad vrlo dugotrajno, pošto je bolest — kao sve kronične trbušne bolesti — vrlo opora. Glavno je sredstvo potpuno mirovanje upaljenog organa, ležanje u krevetu i redovito ispražnjivanje stolice. Spolno je općenje posvema zabranjeno. Toplo vlažni oblozi i topla ispiranja rodnice ublažuju bolove. Kad se bolest donekle popravi, uzimlju se sjedaće kupelji i specijalna ispiranja odnosno isisavanja pomoću tampona (posebno priredjeni komadići vate), koji su pokvašeni s ljekovitim supstancama. Tamponi moraju se duboko usaditi u rodnicu, nu to smije samo liječnik učiniti. Prepusti li se to nevježama, može se lasno dogoditi, da zbog prejakih tekućina izgori sva rodnica.

Dobro djeluju crijetne i slatinske kupelji. Od specijalnih kupelji za „ženske bolesti" preporučamo Františke Lázně, Elster, Schlangenbad i Kreuznach, a u nas Daruvar, Topusko, Stubičke Toplice, Ilidže, Soko-Banja i Čateške Toplice.

Uz kupelji treba nastojati oko sveopćeg jačanja tijela.

NOVOTVORINE JAJNIKA. Nijedan organ nije tako izvržen novotvorinama, kao jajnici, pa stoga i igraju te novotvorine vrlo važnu ulogu medju ženskim bolestima. Dvije su grupe novotvorina jajnika: čvrsti i cistovni oblik. Posljednji je oblik karakteristični tip jajnika, te je vrlo čest. (Pod cistama razumijevamo šupljine u čvrstim organima tijela, napunjene s tekućinom ili sluzi.)

CISTOVNE NATEKLINE (KISTANI, ISPRETINJANI MJEHURCI) su zapravo novotvorine, ali često samo izvrgline jajnika t. j. pojedinih jajničkih vrećica. Vrećice te nabubre, pa se tako raširuju, da se konačno sliju skupa. Kroz to se izvrgne jajnik u šupljinu, koja je napunjena tekućinom (vidi sliku). Šupljina je obično srednje veličine, nu zna katkad narasti i do veličine glave. Obično sastoji samo iz jedne klijetke.

Mnogo su češće cistovne natekline jajnika, koje sastoje iz mnogobrojnih klijetaka odnosno cista (vidi sliku). Te natekline mogu biti jako velike, pošto brzo rastu. Težina im može narasti do 30 i 40 kg (vidi tablu).

O uzrocima tih nateklina ne znamo ništa sigurno, nu uzima se, da se tuj radi o prirodjenim zamecima ili o upaljivim promnjenama.

Kistomi se mogu razviti u jednom ili u oba jajnika, ali skoro uvijek zasebice, najprije u jednom, a onda u drugom (dugo iza njega).

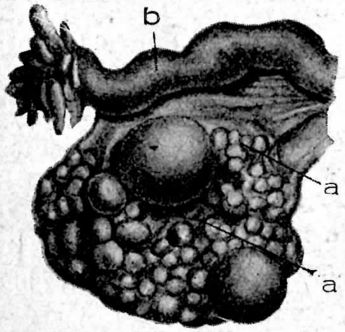

Slika 718.
Mjehuravi jajnici od male ciste.
a jajnici, b jajovodi.

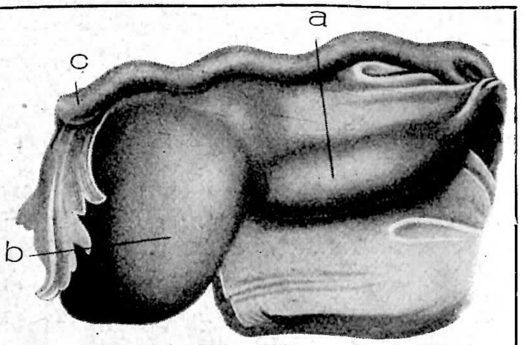

Slika 719.
Mjehuravi jajnik od veće ciste.
(za $1/_6$ umanjeno) a jajnik s cistom (b), c jajovodi.

Slika 720.
Velike ciste na jajnicima.

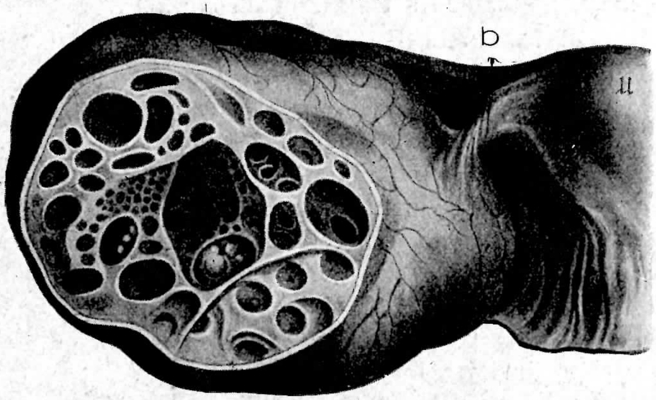

Slika 721.
Nutrina jajničkih cista.
(U vezi s maternicom.) u maternica, b držalo natekline (obrnuto).

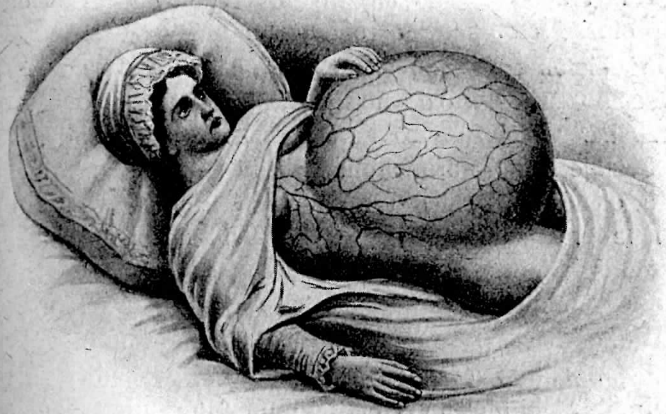

Slika 722.
Veliki otok jajnika.

Slika 723.
Jajnička cista sa zavrnutim držalom.

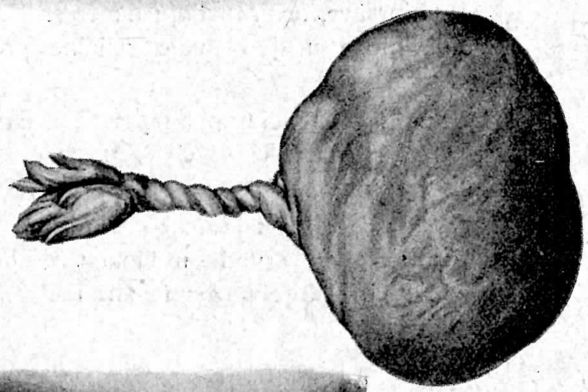

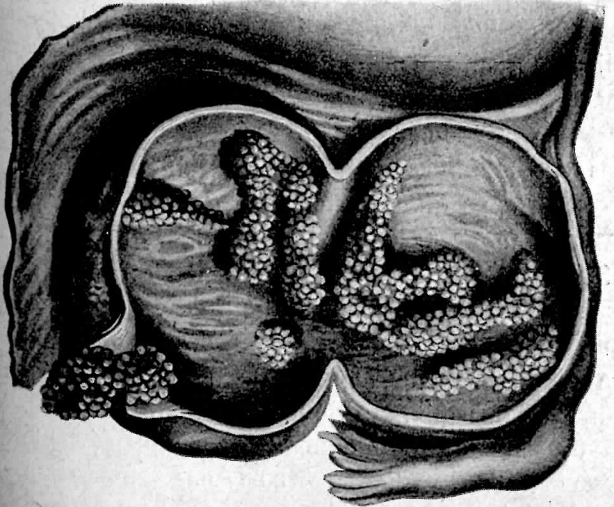

Slika 724.
Prijelaz jajničke ciste u rak.

S maternicom ih veže držak (vidi sliku), koji može biti sad kratak i debeo, sad dugačak i tanak. Sadržina im je često tako žilava i otežljiva, da jedva prolazi kroz operiranu stijenku.

Simptomi kistoma su spočetka tako neznatni, da se ni ne opažaju. Ako su po srijedi upaljiva stanja, nastupaju bolovi već i kod manjih nateklina. Obično se razvijaju poteškoće istom onda, kada narastu jajnici. Sastoje se oni u trbušnom pritisku i punoći, u bolovima i tvrdoj stolici, u oteščanom dihanju i nadutosti trbuha. U kasnijim stadijama trpi i mokraćni mjehur, pošto ga kistomi tako pritiskuju, da urin ne može više isteći. Konačno postaje trbuh tako velik, da ga se više ne može ni nositi.

Što se natekline više povećavaju, to se i opće stanje sve više pogoršava. Izim spomenutih već poteškoća najteža je posljedica bolesti, što kistomi oduzimlju tijelu bjelanjčevine, pa time vrlo škode organizmu. Bolesnici brzo omršave, te propadaju naočigled. Ako se kistom prepusti svojoj sudbini, može uslijed svoje veličine prouzročiti smrt, jer se cijelo tijelo napuni vode.

Liječenje. Jedini je spas izliječenja, da se nateklina operativnim putem odstrani, jer čovjeku prijete još druge opasnosti.

Najviše se je bojati obreta osi u drška kistoma (vidi sliku). Ako se to brzo zgodi, nastaje teško i opasno stanje, jer se u dršku skupljaju krvne žile, koje vode u kistom. Zbog nenadanog zapora nastupa zastoj krvi, slabije se krvne žile rastrgnu, a sadržina krvi razlije u pojedine ciste. Od nenadanog se pritiska raspuknu i ciste, pa im sadržina i krv provali u trbušno duplje. Posljedice su upale trpušne opne, koja često svršavaju smrću.

Kod polaganijeg obrtanja osi nema toliko opasnosti po život, ma da i tuj nastaju upaljive promjene. Bolest je više kroničnog karaktera, a posljedice su, da se nateklina i susjedni organi srastu.

Daljna je opasnost u tomu, što cistovne natekline vrlo rado prelaze u pogubne natekline, u rak. Pošto se to dosta često zbiva, to se još većma preporuča, da se cistovne natekline operativno odstrane.

GRUPA ČVRSTIH NATEKLINA obuhvata RAK i SARKOM. Rjedje se ispoljava nedužni FIBROM (vlasnasta nateklina), od kojega jajnici odebljaju (poput svake druge natekline).

RAK JAJNIKA razvija se najvećma iz cistovne natekline, ali se razvije i na površini jajnika u obliku cvjetolike bujevine, koja doskora prelazi na trbušnu opnu i na drugi jajnik (vidi sliku). Nateklina ta redovito dovodi do trbušne vodene bolesti, koja zna biti veoma jaka.

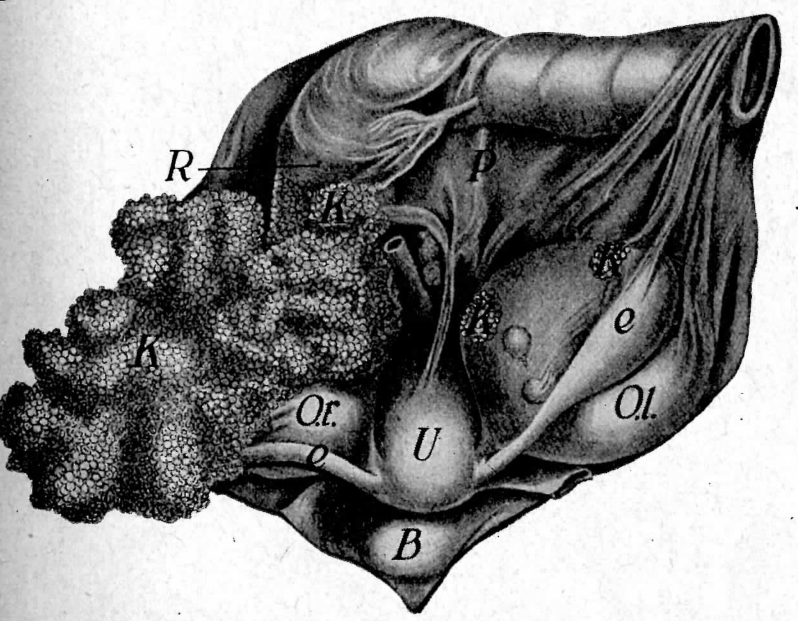

Slika 725.

Rak desnog jajnika, koji je već prešao na lijevi jajnik i na opnu trbušnicu (K).

U maternica, B mjehur, e jajovod, O.r. desni jajnik, O.l. lijevi jajnik, R guzno crijevo, K bujevina raka, P opna trbušnica.

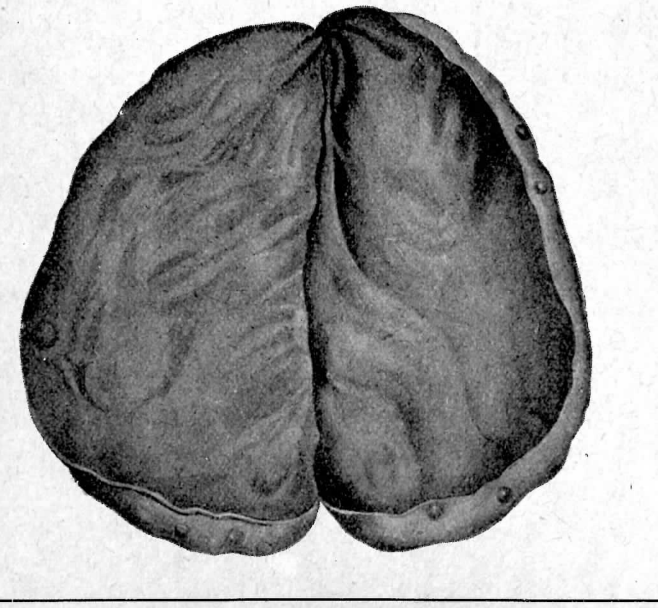

Slika 726. Sarkom jajnika. Jajnici su prerezani.

Spočetka su teškoće od raka iste kao kod svih oteklina jajnika. Nu čim nateklina naraste, to je propast i smrt gotova. Simptomi su isti ko u kronične upale opne trbušnice.

Liječenje. Operativni zahvat vrijedi samo u slučaju, ako rak još nije zahvatio susjedne organe. Inače može liječenje samo ublažiti boli.

SARKOM JAJNIKA. U sarkoma jajnika isti su pojavi kao i u raka. Razlikuje se od raka po tomu, što mu je nateklina jedinstvenija (vidi sliku), što mu je nastup obostran i što napada i mladjane osobe.

Liječenje isto kao i u raka.

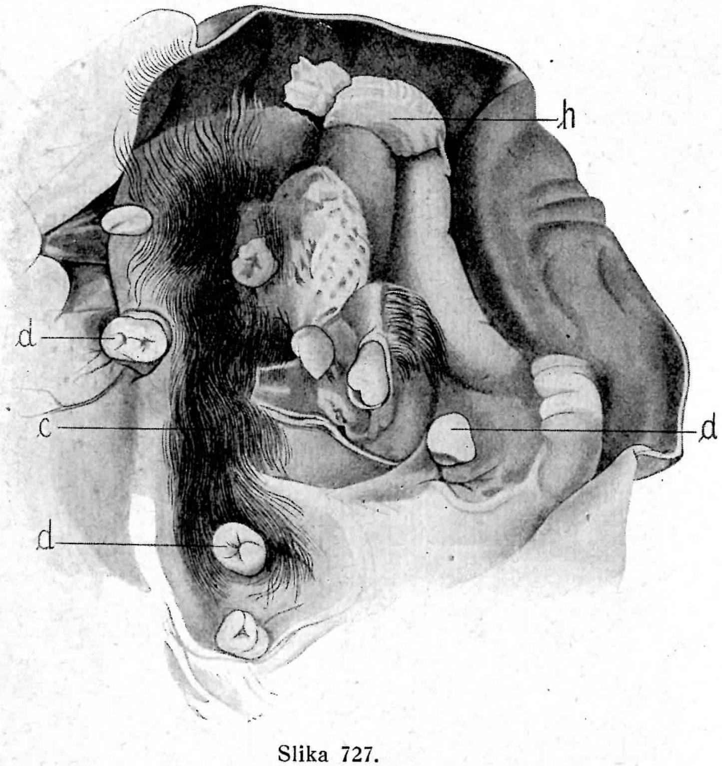

Slika 727.

Izrezak iz stijenke jedne dermoidne (kožaste) otekline.

h komadiće kože i masti, d zubi, c vlasi.

DERMOIDNA NATEKLINA (KOŽASTA CISTA). — Često se na jajniku ukazuje čudnovata nateklina t. z. DERMOIDNA CISTA. Ime joj potječe iz grčkoga (derma = koža), te nam već samo karakteriše narav njezinu. U šupljini svojoj naime sadržaje sve elemente vanjske kože zajedno s vlasima i zubma. Vlasi su obično duge i guste (vidi sliku), a boja im je (u jednoj te istoj cisti) različita.

I zubi se javljaju u masi — ima slučajeva, gdje je bilo do stotinu zubi — dapače i u karieznom (načetom) obliku. Našao se već i mliječni zub s trajnim nastavkom.

Izim zubi i vlasi sadržaje dermoidna oteklina i kožnatog i masnog tkiva (vidi sliku), naslaga kože, mišičnih vlakna i živčanih elemenata. Ostala im je sadržina masna kaša.

Tvorina ta je po svoj prilici embrionalnog zameta, koji je proizašao iz jajnika, te se nije mogao dalje razviti. Katkad se u jednom jajniku nalazi po više takovih izrodjenih zameta, a katkad su opet

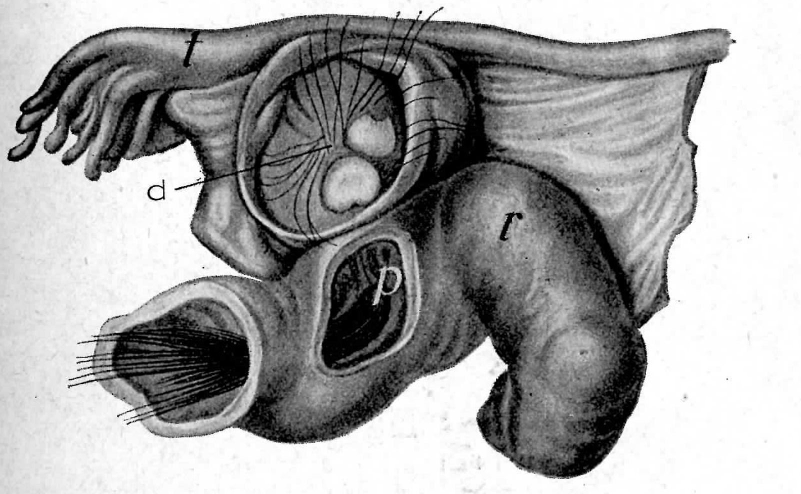

Slika 728.

Provala dermoida u guzno crijevo.

d dermoidna cista sa zubima i vlasima, koja je probila guzno crijevo,
p mjesto provale,
r guzno crijevo s dugim vlasima, koje potječu od otekline,
t jajovodi.

razdijeljena u oba jajnika. Veličina im je različita, a nerijetko probiju i susjedne organe, najčešće mjehur i guzno crijevo (vidi sliku).

Svaka se dermoidna cista mora odstraniti, jer se rado ognoji. Vrlo je važno za ženski organizam, ako se moraju oba jajnika izvaditi. Za žene to znači, da nijesu više sposobne za rasplodnju, uslijed česa nastupaju pojave rane mijene (pojavi obavnog nedostajanja). S njima su skopčane teške nervozne smetnje, koje znadu trajati godine i godine. Ako je ikako moguće, mora se nastojati, da se barem jedan jajnik spasi.

BOLESTI JAJOVODA.

Najčešća oboljenja jajovoda ili tuba — materničπne trublje — jesu upale, koje sa susjednih organa prelaze na jajovode. Upala se oč tuje u bolovima, a opasna je zbog toga, što rado zahvata i opnu trbušnicu. (Tube su cijevi, koje s jedne strane stoje u otvorenoj vezi s maternicom. a s druge strane opet s opnom trbušnicom. Usporedi anatomiju.)

UPALA SE TUBA obično nadovezuje na katar maternice,. jer sn sluznice obaju organa u neposrednoj vezi. Ponajčešći su uzroci oboljenju infekcije za vrijeme babinja i veneričke bolesti (triper). Rjedje su tuberkuloze tuba.

Upala je većinom dvostrana, a nastupa u kataralnom i gnojnom obliku.

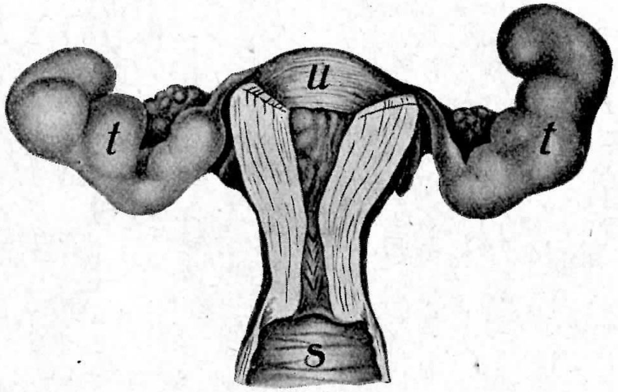

Slika 729.
Gomoljasto upa jeni jajovodi sa zaporom na slobodnim okrajcima.
u maternica (razrezana), s rodnica (prohod), t jajovodi.

KATARALNA UPALA napada spočetka samo sluznicu, nu kasnije prelazi i na stijenke tuba, zbog česa se one pretvore u tvrdo i debelo konoplje.

GNOJNA UPALA je nmogo ozbiljnijeg karaktera. Tube su mjesto sluzi napunjene gnojem, koji jako raširuje tubnu cijev. Opasnost je u tome, sto infekciozni gnoj može nenadno prijeći u trbušnu opnu. Obično su krajevi cijevi uslijed upale slijepljeni, ali zapori lako puknu zbog pritiska gnoja.

Oba su oblika upala već po svojoj anatomskoj gradji vrlo karakteristična za prepoznavanje bolesti. Zajedničko im je svojstvo, što se krajevi tuba, koji su rašireni poput trublje (zato i materničπne trublje), rado slijepljuju i zatvaraju. Zbog trajnog izlučivanja sluzi ili gnoja se tube neprestano proširuju — jer sluz i gnoj ne mogu otjecati, — te se pretvaraju u gomoljastu nateklinu (vidi sliku i tablu).

I kod TUBERKULOZE TUBA nastaju iste promjene (vidi sliku). Sadržina im je sirasto gnojna masa (vidi tablu.) I susjedni su organi isprepleteni s bezbroj tuberkuloznih čvorića.

Simptomi bolesti tuba ovise nesamo o veličini nateklina, već i o djelomičnoj upali trbušne opne, kojom su tube prevučene (vidi i anatomiju). Svaka je upala — i ona kroničnog oblika — skopčana s bolovima. Bolest se još više pogoršava, kad se pojedini trbušni organi zbog upale medjusobno srastu (vidi tablu). Budući da spolni organi leže izmedju mjehura i guznog crijeva — koji su uvijek različito napunjeni, — to se srastenje vrlo neugodno osjeća, jer se srašteni organi teže miču amo tamo. Katkad se veze rastrgnu, pa su bolovi sve to jači.

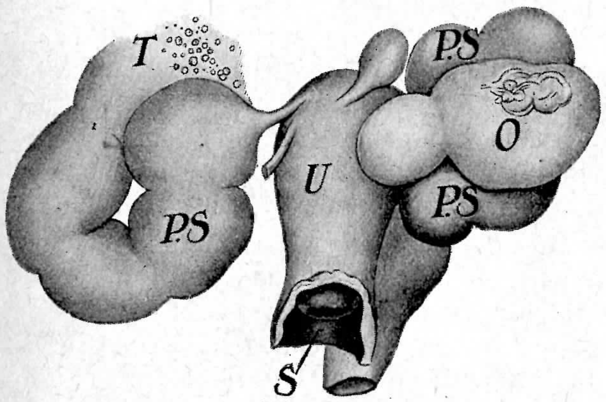

Slika 730.
Tuberkuloza jajovoda.
u Maternica, P.S tuberkulozni gnojni tobolci zatvorenih jajovoda, O jajnička cista, T tuberkuli, S rodnica (prohod).

Žestoke smetnje prouzrokuju GNOJNI TOBOLCI TUBA, premda se katkad dogadja, da se tobolci od veličine pesnice jedva i osjećaju. Nu čim se upala iznova rasplamti, — osobito iza napora ili potresenja trbuha — to se bolovi odmah povećaju. — Poprečno trpe žene trajno od upale tuba, samo su smetnje bolovi promnjenljive naravi.

Perioda je obično nepravilna, a žene postaju sterilne (neplodne).

SLUZNI TOBOLCI TUBA nijesu opasni, ni onda, kad puknu, te im se sadržina razlije u trbušnu opnu. Katkad liječi i sama narav, pa sadržina tobolca isteče kroz maternicu i rodnicu. Gnojni su tobolci naprotiv vazda opasni.

Liječenje ravna se prema naravi bolesti. Kataralni oblik liječi se na isti način kao i upala jajnika (vidi ovu), dočim se gnojni toboli moraju operativno odstraniti. Operacija se poduzimlje samo u najkrajnem stučaju, kad već ne pomažu druga sredstva i kad prijeti pogibao, da će gnojni tobolac puknuti.

Pitanje operacije kod ženskih bolesti. Do nedavna bijahu operacije u ginekologiji (na području ženskih bolesti) tako ušle u običaj, da je od toga ženama već zaprijetila pogibao. Ne operirahu se samo pogubne novotvorine kao što su rak i druge otekline — koje do danas ne možemo drukčije pobijati van nožem, — već i posve nedužne bolesti, za koje ne bijaše ni najmanje nužno, da se operiraju. Nema sumnje, da je svaka operacija skopčana s nekom pogibelji, pa makar operater bio i potpuno vješt i siguran — što nije uvijek slučaj, — a instrumenti apsolutno prosti svakih bakterija (aseptički). Ima još i drugih opasnosti, zbog kojih se poduzimlje operacija samo u najkrajnjem slučaju.

Uzrokom sve češćih operacija bijaše brzi razvitak operativne tehnike, koja je izgubila svaki smisao za žensko tijelo. „Rezati, samo rezati" bijaše geslo, a nije se imalo na umu, da bi se kroz to moglo osakatiti taj tol' nježni organizam. Koliko je žena nastradalo lakoumnošću operatera, jer su im bez potrebe izvadili spolne organe. Izvana im se doduše nije ništa opažalo, ali zato im je nutrina trpjela od teških i ozbiljnih nervoznih smetnja, koje im kidahu tijelo i dušu.

Osobito su tim raznim eksperimentima bile podvrgnute žene iz nižih stališa, koje nijesu ni pojma imale, što se to s njima zbiva. Nasreću danas to bjesnilo operiranja pomalo jenjava. Nitko, pa ni liječnik, nema prava, da bez predhodnog razjašnjenja i dozvole odluči tudjom sudbinom, osobito ako čeljade još nije tako bolesno, da si ne bi bilo svijesno, koje ga posljedice čekaju. Samo u iznimnim slučajevima — kad bolesnica izgubi svijest — može se poduzeti operacija bez znanja i volje bolesnice.

UPALE TRBUŠJA.

Upale trbušja t. j. upale, koje izlaze i opne trbušnice i zdjelice (vezivno tkivo, kojim je zdjelica prevučena), oštro se razlikuju od prije obradjenih upala spolnih organa. Prema uzrocima imamo dvije grupe trbušnih upala: neinfekciozne i infekciozne.

NEINFEKZIOZNA SE UPALA nadovezuje na razne podražaje, koji se očituju u svim izražajima spolnoga života — menstruacije, onanije, spolnog općenja, porodjaja i inih spolno organskih bolesti. Ona je tako reći istovetna s upaljivim nuzpojavima pojedinih organskih bolesti. Karakteristična je za nju pojava upaljivog znojenja trbušne povlake spolnih organa, koje se razvija u obliku površnih naslaga. Dodiruju li se te upaljene površine, one se medjusobno slijepe i srastu (vidi tablu).

Smetnje te skopčane su s bolovima, koji ponajviše nastaju zbog toga, što se medjusobno sraštene površine neprestano stežu i rastežu.

Liječenje je isto kao i kod kroničnih upala pojedinih organa.

INFEKCIOZNA JE UPALA mnogo opasnija. Ishodištem joj je obično kakva infekcija, koje su posljedice vrlo ozbiljne. Razlikujemo septičku i gonorejsku formu — prva nastaje od gnojnih koka (bakterije, koje prouzrokuju gnojenje), a druga od gonokoka, uzročnika tripera (gonoreje).

SEPTIČKA INFEKCIJA obično brzo protječe. Pod sepsom razumijevamo otrovanje krvi, prouzročeno kroz to, što bakterije izlučuju produkte tvarne izmjene, koje su za čovječji organizam najgori otrov. Infekcija nastaje skoro isključivo kod poroda i operacija, kad se kod desinfisciranja dovoljno ne pazi, da instrumenti budu posve prosti od klica bakterija (asepsija). Posljedica je toga gnojenje u trbušnoj utlini.

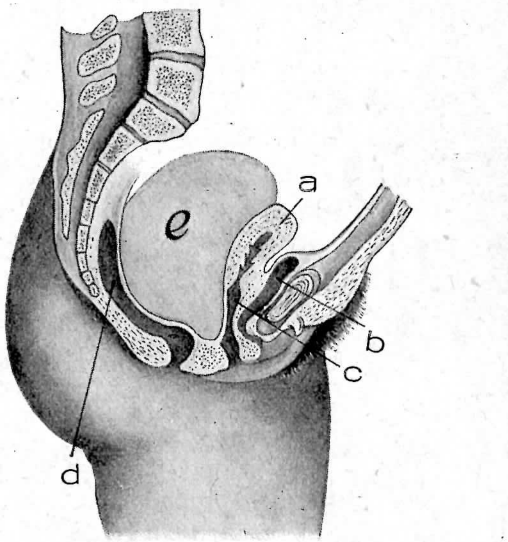

Slika 731.
Eksudat iza infekciozne upale trbušne opne u zdjelici.
a maternica, c rodnica (prohod), b mjehur, d guzno crijevo, e eksudat.

Septička infekcija u najtežim slučajevima dovodi do akutne upale trbušne opne (vidi ovu), koja ima grdnih posljedica. Nasreću su tragični slučajevi rijetki, makar je i bolest pogibeljna. Gnoj, štono se stvara u trbušnom duplju — eksudat (upaljiva iscjedina) infekciozne upale je spočetka serezan (vodnjikast), a kasnije gnojan — spušta se u najdublje dijelove trbušnog duplja, osobito u malu zdjelicu, koja leži izmedju maternice i krstače. Nastaju zalijepljenja, zbog kojih se crijevne vijuge i pojedini dijelovi spolnih organa tako medju sobno srastu (začahure), da je bolesni dio trbušnog duplja posve odijeljen od zdravog.

Eksudat (vidi sliku) može biti jako velik. Sudbina mu je različita: može da probije prema van kroz trbušnu stijenku ili prema unutra u mjehur ili guzno crijevo ili ostaje začahuren, te pomalo splasne. Posljednji je slučaj najčešći.

INFEKCIJA OD TRIPERA (GONOREJSKI OBLIK) javlja se u slici gnojne upale jajovoda (vidi ovu). Bolest doduše nije tako strašna kao kod septičke forme, ali je zato tvrdokornija. Jajovodi, kojih se okrajci medjusobno slijepljuju, pretvore se u gnojne tobolce, koji su puni debelog, zeleno žutog gnoja. Pošto mogu svakičas da se razliju u trbušnu utlinu, to mogu izazvati najteže komplikacije.

Ima poseban jedan oblik upale trbušja, koji ne izlazi iz opne trbušnice već iz vezivnog tkiva, kojim je prevučena zdjelica. Rijetko to tkivo ispunjava rupice trbušnih organa, pa pošto je s njima u vezi, to živo sudjeluje kod svih bolesti trbušja. Karakteristična joj je pojava — za razliku od trbušne opne zdjelice — da je bolest, njome izazvana, čisto mjesne naravi, i da ne prelazi na druga područja.

Glavno je sjedište tih upala, koje skoro isključivo nastaju za vrijeme babinja, u širokim vezama materničnim, koje izlučuju želatinastu tekućinu nalik na hladnetinu. Te se izlučine skupljaju u očima vezivnog tkiva, gdje se kasnije stvaraju otekline, višeput tako velike i tvrde, da ih se izvana (kroz trbušne stijenke) može napipati. Sadržina se oteklina ili zgusne (absorbira) ili se ognoji. Posljednji je slučaj vrlo važan, jer je gnojenje vrlo dugotrajno. Mora se nastojati (operativnim putem), da gnoj otječe, pošto inače probija prema van (kroz trbušne stijenke) ili prema unutra, (u rodnicu, mjehur ili u guzno crijevo). Katkad gnoj udara i odzad, te se pojavljuje ispod zadnjice.

Svi su oblici infekcioznih upala spojeni s groznicom i žestokim bolovima, osobito kod stvaranja akutnog eksudata. Glavni znamen septičkih upala je visoka groznica, jako nadimanje i bolovi u trbuhu i opće tjelesno propadanje. Katkad bolest tako brzo protječe, da smrt nastupa još prije, nego se stvorio eksudat. To su ona opasna otrovanja krvi, koja većinom nastupaju kod umjetnog pometnuća, kad se s nečistim instrumentima ulazi u maternicu. U slučajevima akutne sepsis često manjkaju mjesni pojavi bolesti; samo visoka groznica i velika slabina srca, u pratnji sa žestokim kucajima bila, odavaju nam težinu bolesti.

Gonorejski oblici obično protječu kronično, te se, što se smetnja tiče, posvema podudaraju s većinom bolesti trbušja. Opasni su najviše zbog toga, što se iznenada mogu pogoršati, i što im gnoj može provaliti u trbušnu utlinu.

Liječenje. U grozničavom stanju treba leći u krevet i stavljati ledene obloge. Skupi li se veća masa gnoja, mora se nastojati, da gnoj otječe. Obično se otvori absces (kroz rodnicu), i to samo onda, ako je groznica trajna i ako gnoj ne prestaje teći. Kod gnojenja u trbušnoj utlini mora se izvesti trborijez (laparotomija) kao kod upale trbušne opne.

Kad prestanu akutni pojavi, mora se gledati, da se odstrane posljedice. Vazda zaostaju ostaci eksudata i zaraslina, koje kroz godine i godine prouzrokuju smetnje, te ne dadu čeljadetu da potpunoma ozdravi. Liječenje to iziskuje mnogo strpljivosti, a sastoji u kupkama, ispiranjima i masaži. Kod nutarnje masaže mora se osobito paziti, da bolesnica ne dospije u ruke nevješe, jer bi se inače još više mogla pokvariti. Treba se povjeriti dobrome liječniku, koji je u stanju pojedine faze bolesti kritički prosuditi.

Ne može li se tim teškim infekcijama predusresti? Pitat' će se mnoge žene i to s potpunim pravom, jer je to pitanje — obzirom na obiteljski život — od najveće važnosti. Da se može izbjeći infekcijama i njihovim opasnostima, dokazuje nam povijest moderne kirurgije. Dok je prije od posljedica operacija nastradalo sijaset ljudi — osobito u bolnicama, gdje su otrovanja krvi bila na dnevnom redu —, to danas jedva da imade pokoji slučaj smrti, prouzročen operacijom.

Najčešći je izvor akutnih septičkih upala, u umjetnom izmetnuću (abortusu), kojemu najviše žena pada žrtvom. Zakon više štiti oplodjeno jaje, makar je samo mikroskopički maleni stvor, negoli prava žene nad svojim tijelom. Kad bi se ženama ta prava priznala, ne bi se kod izmetnuća dogadjale tolike nepodobštine, koje se potajice izvadjaju. Naravno da zakon o zaštiti ženskoga tijela ne bi smio prelaziti granica, osobito ako je po srijedi razvijeni embrio, koji već živi i bitiše. Ali dok je embrio još u neživom stanju, a život majke u nesredjenim prilikama — bilo obiteljskim bilo zdravstvenim —, to je sveta dužnost, da se više štiti život matere negoli djeteta.

Mnogi će prigovoriti tomu, da bi tobož u slučaju zakonom dozvoljenog izmetnuća odnosno uništenja ploda spao broj djece na minimum. Nu i taj je prigovor vrlo labav, jer se i kraj današnje zakonite zabrane dogadjaju izmetnuća — možda u većem broju negoli onda, kad bi to zakonom bilo dozvoljeno. Imamo za to dokazanih slučajeva nesamo iz t. z. boljih nego i iz siromašnijih krugova, gdje je krajna bijeda i tjelesno propadanje uzrokom izmetnuća. I neudate se žene podavaju tomu što zbog siromaštva, što zbog svog socijalnog položaja. Sve se to zbiva pod pritiskom krajne nužde, dok se zakon na to nimalo ne obazire — što više on to dapače osudjuje i kažnjava kao zločin. Čudnog li poimanja, slijediti zakon prirode — pokloniti nekome život i ne imati, recimo, čime da ga uzdržavaš.

Još je jedno zlo, što se umjetna izmetnuća obično vrše po ljudima, koji nemaju ni pojma o operativnom zahvatu, nit imaju potrebitog orudja za to. Čestit liječnik se ne će potajice baviti tim stvarima — a ako žene ili djevojke dospiju u ruke kojekakvih baba ili primalja,

koje se tim poslovima obrtimice bave, onda im je obično odzvonilo. Zbog nečistoće ili drugih zaraza uhvate akutnu sepsu, pa su za par dana gotove. Na taj način država gubi više ljudskih života negoli inače, kad bi jednim modernim zakonom nredila to tol' važno socijalno pitanje.

Drugi je izvor septičkih upala infekcija od tripera poslije svadbe. Nema žalosnijega, nego kad se nedužne djevojke udaju za bolesne muškarce, koji ih već prve noći zaraze s triperovim otrovom. Koliko li je već ženskih života propalo radi toga, te su godine i godine morale okajavati svoju nesmotrenost. Svejedno, da li infekcija nastupa iznenada (kao upala potrbušja) ili malo pomalo — u svakom je slučaju čekaju teške posljedice kao na pr. kronične upale spolnih organa, koje zauvijek uništuju sreću jadnih žrtava. Dapače su lišene i materinskih slasti, jer zbog zagnojenja jajnika i jajovoda ne mogu nikad više imati djece.

Tom se zlu jedva može predusresti. Glavni je uzrok tomu, što se triper kod muškaraca pojavljuje i nakon mnogo godina, te nitko ni ne sluti, da može zaraziti ženu. Koliko li se muškaraca ženi u čvrstom uvjerenju, da su potpuno zdravi, a kad tamo već su u prvoj noći dogodi otrovanje uslijed infekcije. Ima i dosta slučajeva, da žene samo zbog svoje lakoumnosti (tobožnje ljubavi) padaju žrtvom triperove infekcije — uzimajući muškarce, koji sa svježom infekcijom, dakle svijesno bolesni, stupaju u brak. Ponajviše su tomu krive matere, koje ne upućuje svoje kćeri u spolni život i u spolne bolesti.

Jedini je načni, kako će se predusresti pogibelji, da se svaki muškarac prije ženidbe dade liječnički pregledati. Liječnik mora savjesno izvršiti pregledbu, a dužan je o nalazu izdati pismenu potvrdnu. Svako bi se zatajivanje moralo strogo kazniti. Samo tako bi se moglo izbjeći nesrećama, kojima tolike nedužne žene padaju žrtvom. Zahtjev je taj posve opravdan, osobito ako se uzme, da je 80 % muškaraca zaraženo od tripera i da većina ženskih bolesti potječe od infekcije tripera. Ni najstrašniji sifilis nije tako sudbonosan za žene, koliko najnedužniji triper.

O infekcijama za vrijeme babinja govorit ćemo u poglavlju o pomoći pri porodu.

BOLESTI SISNE ŽLIJEZDE (DOJKE).

UPALA SISNE žlijezde jedna je od najčešćih bolesti kod dojenja. Razvije se ona iz malene ranice na pupčiću dojke (pipnice), iz t. z. rasjeline, koja nastaje kod sisanja djeteta. Kroz rasjelinu ulaze bakterije u žlijezdu i tako se infisciraju prsa.

Upala sisne žlijezde nastaje skoro isključivo za vrijeme dojenja, a rjedje prije poroda. Upala (infekcija) se očituje u jakoj trešnjavici i u visokoj groznici. Oboljela dojka čvorasto nateče, te jako boli. S vremenom postaje sve više crvena, uz nju nateku i pazušne žlijezde, te čeljade nije u stanju da giblje rukom.

Upala se mora utišati hladnim oblozima od burove vode i povezom prsiju (vidi sliku). Ako upala ne prodje, potreban je kirurški zahvat. Oboljeli se dio ognoji, a absces se širi prema površini kože, gdje ju najzad probije. Makar si gnoj i sam nadje izlaza, mogu ipak nastati novi gnojni čvorovi, koji produžuju tok bolesti. Zato se mora oboljeli dio duboko urezati, da sav gnoj oteče. Kod pretrage osjeća se bibanje tekućine, što je siguran znak, da se u žlijezdi nalazi gnojna tekućina. Daljni je postupak isti, kao kod ostalih abscesa.

Absces se mora u pravo vrijeme otvoriti, da se ne izobliče prsa. Kod predugog gnojenja tako se spline tkivo prsne žlijezde, da se ni nakon izliječenja ne može više nadomjestiti. Stoga se prsa skvrče, te postaju sasvim plosnata. Gube svoj naravni oblik, te neestetički djeluju na gledaoca.

Slika 732.
Kako se imaju vezati sise.

USPOR (ZASTOJ) IZLUČINA U SISNOJ ŽLIJEZDI. U prsima nastaju tvrdice, koje i kod najmanjeg dodira prouzrokuju bolove. Žene brzo trče liječniku od straha, da ne bi uhvatile raka. No pretraga nam sve razjašnjuje. Radi se tuj o usporu ili zastoju izlučina u prsnim žlijezdama, gdje se mjestimice sakupio ukrućeni sekret. U manjim količinama stvara vretenaste čvorove, dok kod jačih nakupina ispunjava uzduž i poprijeko žlijezdane hodnike, koji kroz to postaju tvrdi kao konopci. Ti su uspori uvijek skopčani s bolnim osjećajem.

Kod mnogih djevojaka i žena uspori se javljaju prije periode, a nakon par dana opet uminu. Ali dešava se često, da i ne prolaze, već ostaju trajni, te se pomalo povećavaju. U takovim je slučajevima nužno, da se uzrok boljetice ustanovi po liječniku.

Liječenje. Vlažni oblozi i često ispražnjivanje crijeva.

NEURALGIJA SISNIH ŽLIJEZDA. Često se u sisnim žlijezdama oćućuju bolovi, koji sve to više rastu, a bez da im se zna uzroka. Obično nastupaju napadice, a osobito za vrijeme periode. Katkad se javljaju i pod uplivom studeni, najradije zimi.

Liječenje. Topli oblozi i antineuralgijski lijekovi.

NATEKLINE SISNIH ŽLIJEZDA. Kao što svi organi, koji imadu žlijezda, naginju k oteklinama, tako je i sa sisnim žlijezdama. Novotvorine te su često nedužne, ali mogu postati i pogubne.

NEDUŽNE ŽLIJEZDANE OTEKLINE stvaraju tvrde okrugle č v o r o v e, velike kao malene jabuke, koji se u koži dadu s l o b o d n o amo tamo m i c a t i. To je micanje i dokazom, da je narav tih oteklina dobroćudna, jer pogubne se otekline srastaju s kožom i podvlakom (podlogom). Obično ne prouzrokuju smetnja, zato ih se ne zamjećuje prije, dok ne narastu. Ima slučajeva, gdje žestoki neuralgijski bolovi prate otekline.

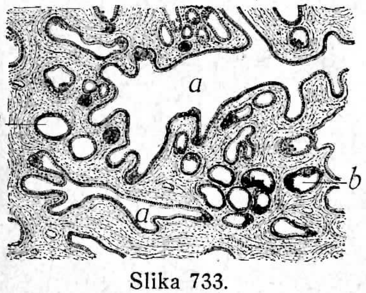

Slika 733.
Komad nedužne otekline na sisi.
(Mikroskopička slika, 5 put povećana.
a raširene žlijezdane cijevi u dužinskom prorezu
b žlijezdane cijevi u vodoravnom prorezu.

Posebna su grupa oteklina sisnih žlijezda CISTE ili šupljine, napunjene tekućom sadržinom (mjehurove otekline). I one naginju k tomu, da izgube svoj dobroćudni karakter, te da postanu opasne. Javljaju se one i u mladjih i u starijih žena. Ishodište im je oteklina žlijezda, koje se proširuju i tako stvaraju sve to veće šupljine (vidi sliku). Katkad sastoji cijela oteklina iz jedne jedite velike ciste, nu obično nastaje iz pojedinih cista.

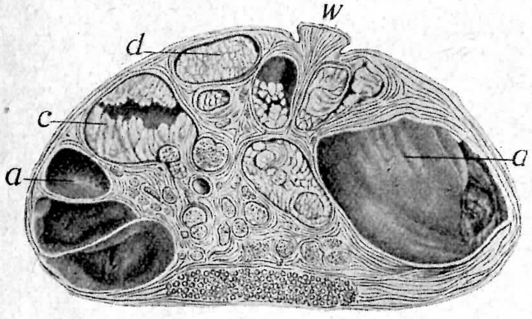

Slika 734.
Cistina oteklina na sisi.
(Prorez.)
a cista s glatkom stijenom, d ispunjene ciste,
c cista s bujevinama, w sisa (žlijezda).

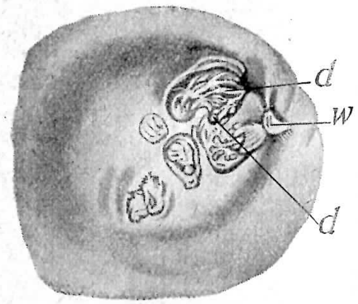

Slika 735.
Cistina oteklina na sisi, koja je probila vanjsku kožu.
w pupčić od sise
d probile bujevine.

Prijelaz k pogubnim oteklinama čine bujevine, koje se spočetka javljaju samo na stijenkama pojedinih cista, a kasnije ispunjavaju svu njihovu šupljinu (vidi sliku). Katkad se dogadja, da probiju kožu, te se javljaju na samoj površini sisa (vidi sliku).

POGUBNE SU OTEKLINE SISNE ŽLIJEZDE RAK I SARKOM. Posljednji se obično razvija iz cista, ali je dosta rijetka bolest.

Zato tim više hara RAK. Javlja se on u žena češće negoli u muškaraca, i to najradije izmedju 40. i 60. godine. Obično napada samo jednu, rijetkokad obje sise. U tom slučaju obično prelazi bolest s jedne sise na drugu.

Rak počinje s o t v r d n u ć e m žlijezda, većinom bez boli. Rijetko se kad javlja uz bolove, i to kao tvrdi okrugli čvor, koji se ali ne da — za razliku od nedužnih oteklina — amo tamo micati.

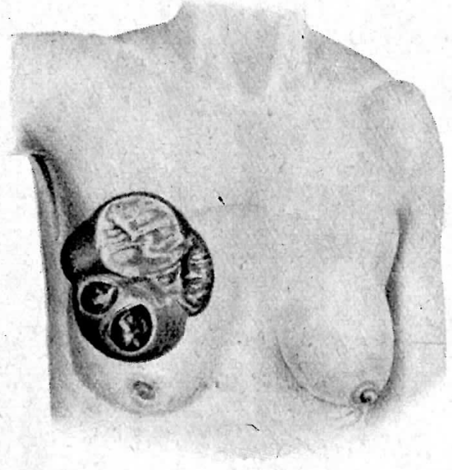

Slika 736.
Rak na sisi, koji je probio njezin gornji dio.

Prave uzroke raka još ne poznajemo. Kao povod njegovu postanku uzimlje se obično upala sisne žlijezde, udarac ili pritisak steznika. Najradije se javlja na gornjemu vanjskome dijelu sisne žlijezde i na ogradici pupčića.

Prsni rak traje — kao i ostale pogubne bujevine — obično 1, do 3 godine. To je redoviti tok njegov, nu ima slučajeva, koji se polaganije razvijaju, te traju mnogo godina.

Rak, koji se brzo razvija, obično probije kožu, te se pretvori u kvrgastu oteklinu (vidi sliku) ili u plosnati čir (vidi sliku), koji posvema razori prsa. Vazda ga prate žestoki bolovi.

Od tih se oblika razlikuje t. z. r a k o d b r a z g o t i n e (novotvorina s brazgotnim tkivom), koji je veoma tvrd, te jako polagano raste. On ne buja, već se smežura (skvrči). Ako je sjedište novotvorine

u okolini pupčića, to ga smežurano tkivo povuče sa sobom u dubinu. Zato su i prsa posve sploštena i tvrda. Takav rak može trajati i više od 10 godina, nu konačno se ipak raščiri te uništuje sva prsa.

Istá sudbina stiže većinu bujevina raka, koje izbijaju na površinu, samo im je tijek mnogo brži. Površina im se raspadne, te je pokrivena krvavo zamazanom povlakom, koja katkad i zaudara.

Liječenje. Jedan jediti način liječenja raka, t. j. da se odstrani sisna žlijezda. I pazušne žlijezde moraju se operirati, jer se u

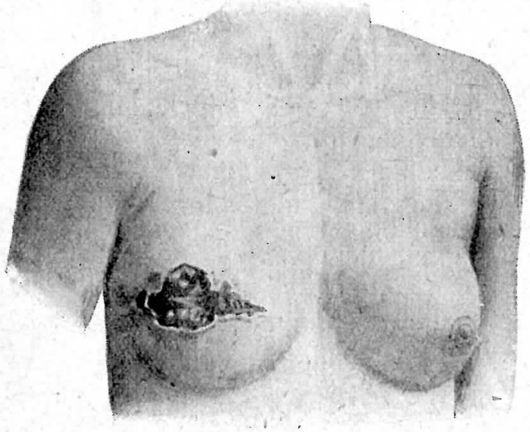

Slika 737.
Čir od raka na sisi.
(Sisa je razorena.)

njima razvijaju nove klice raka (prijenosi, metastaze), koje se mogu proširiti i po ostalim područjima tijela. Liječenje je uspješnije, ako su mezgovne žlijezde iz podpazušja još proste od rakovih klica. Ako su žlijezde već oboljele, postoji opasnost, da će se rak ponoviti. Što se ranije poduzimlje operacija — odstranjenje sisne žlijezde i očišćenje pazušnog duplja, — to su veći izgledi u potpuno ozdravljenje.

Kod drugih oteklina sisne žlijezde isti je postupak kao i kod raka, jer se je uvijek bojati, da se nedužni oblici mogu pretvoriti u pogubne.

TRUDNOĆA, POROD I MATERINSTVO.

TRUDNOĆA.

Naravna je posljedica spolnog općenja izmedju muža i žene, oplodnja (začeće), koja se ukazuje u znaku trudnoće. Pod oplodnjom razumijevamo spajanje muških i ženskih zametnih stanica, t. j. sjemena i jajeta. Kod spolnog općenja (koitusa) uštrca se sjemenska tekućina u rodnicu, pri čemu sjemenske niti (plodonosci) ulaze kroz materničnо ušće u maternicu. Sluznica je maternice ispunjena mikroskopički malenim trepuljkama, koje neprestano trepteći (prema unutra) tjeraju sjemenske niti duboko u maternicu, višeput čak i u jajovode. (Usporedi anatomiju spolnih organa).

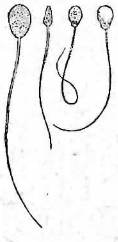

Slika 738.
Sjemene niti (sjemenke) iz sjemenotoka.
(Jako povećano.)

Za vrijeme menstruacije dozrijeva svaki put po jedno jaje, koje se nalazi u jajniku. Dozrijevanjem jaje nabrekne, te sili prema van. Zbog pritiska pukne tanka kožica jajnika, a resasti okrajak jajovoda obuhvati jaje na izlazu, te ga pomoću trepuljaka (i jajovod ima trepuljakâ) goni u smjeru maternice. Na taj način susretu se sjemenske niti i jaje u maternici. (Sjemenske niti bivaju tjerane protivnim smjerom). Uspije li kojoj niti, da udje u jaje, tad je ono oplodjeno. Glava se sjemenske niti stopi s jajetom u jedno novo tijelo, iz kojega nakon različitih varijacija nastaje čovjek.

Vrijeme, koje protječe od stapljanja sjemenske niti s jajetom (začeće), pa do narodjenja novoga čovjeka, nazivljemo trudnoćom. Kroz to vrijeme doživljuju žene, koje se ćute majkom, sudbonosne tjelesne i duševne promjene.

Neoplodjena jaja uginu, a oplodjeno jaje ostaje u maternici do svog potpunog razvoja. Trudnoća traje neko 280 dana ili 40 tjedana.

Laici računaju 9, a liječnici 10 mjeseci, jer se pojedini stadiji trudnoće lakše dadu pregledati. Razlika je u tome, što laicima služi kao osnova računanja kalendarski mjesec (30 odnosno 31 dan), dok liječnici uzimlju za to siderski mjesec od 28 dana.

Vrijeme trudnoće ne računa se od dana spolne oplodnje već od posljedne menstruacije. Dan porodjaja ćemo lako izračunati, ako od početnog dana posljednje periode odbijemo 3 mjeseca, a dobivenome datumu dodamo još 7 dana. (Na pr.: posljedna perioda neka je počela 1. travnja; odbijemo li od toga 3 mjeseca, dobijemo datum 1. siječnja [slijedeće godine]; dadajemo li k tomu još 7 dana dobit ćemo približni dan poroda t. j. 8. siječnja). Ovi datumi nijesu sasvim sigurni, jer varijacije iznašaju višeput i do 3 tjedana.

RAZVOJ PLODA. Oplodjeno jaje silazi do dna materničné sluznice, koja je jako odebljala. Stijenke sluznice rastu zajedno s jajetom, dok ga konačno ne prerastu i potpunoma ne obaviju. Na istom mjestu, gdje se je jaje naselilo, razvije se kasnije plodva (posteljica, placenta). Maternica se u svemu povećaje (osobito mišičje), a trouglasti joj se oblik pomalo prilagodjuje obliku jajeta t. j. ploda. Perioda prestaje, što je **prvi i najočitiji znak** trudnoće.

U svojoj čahurici razvija se jaje u dvostrukom pravcu: nutarnji joj razvoj služi za usavršenje, a vanjski za zaštitu i uzdržavanje embrija. Sredstva za zaštitu i uzdržavanje pružaju mu **plodni ovoji** i **plodva**. Plodni su ovoji trostruki: vanjski ovoj pripada maternici, dakle materinskom tijelu, a ostala dva plodu, te se nazivlju **plodnja** ili **opna žilovnica** (chorion) i **vodenjak** ili **blonja** (košuljica amnion).

PLODNJA ŽILOVNICA (RESNATICA) je spojna naslaga izmedju materinjeg i djetinjeg tijela, koja prolazi vrlo čudnovate faze razvoja. Na početku izbijaju sa površine jajeta malene kudre (resice), koje se poput korijena puštaju dolje u sluznicu maternice, da tamo zakvače odnosno pričvrste jaje (vidi sliku). U svakoj je kudri po jedna krvna žila, koja je preko pupkovine u veži s tijelom ploda. Poslije nekih 6 tjedana većina kudra nazaduje u svojoj tvorbi; preostaje samo onaj dio, gdje se je jaje spočetka naselilo. Na tom dijelu napreduju kudre dalje i to u takovoj mjeri, da stvaraju moćno stablo, kojega se krošnja duboko uvalila u maternicu. To djelomično nazadovanje i napredovanje kudra traje neka dva mjeseca. Na početku četvrtog mjeseca jaje je posve prosto od kudra, a iz novo stvorenog stabla razvija se nova tvorina: plodva ili **placenta** (vidi sliku i tablu).

VODENJAK ili BLONJA (KOŠULJICA, AMNION) najbliža je plodu. To je svijetla i tanka kožica, koja ne pokriva samo nutrinu jajeta, već

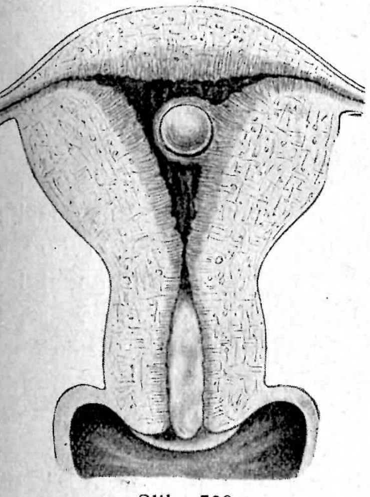

Slika 739.
Smještaj oplodjenog jajeta u sluznici maternice.
(Za 1/3 umanjeno.)

Slika 740.
6 tjedana staro jaje s plodom.
(Naravna veličina.)

Slika 741.
8 tjedana stari plod.
(Naravna veličina.)
n pupčanik.

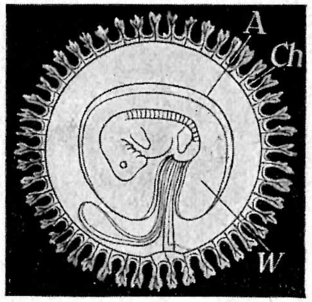

Slika 743.
Razvoj srednjeg ovoja ili plodnje žilovnice.
Ch plodnja žilovnica (chorion),
A vodenjak (amnion),
W plodna voda.

Slika 742.
12 tjedana staro jaje s plodom.
(Naravna veličina.) n pupkovina.

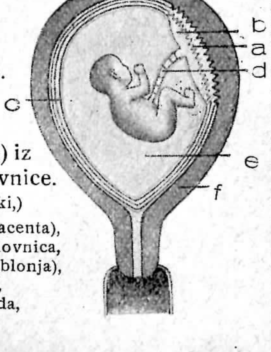

Slika 744.
Razvoj plodve (placente) iz plodnje žilovnice.
(Šematički,)
a plodva (placenta),
b plodnja žilovnica,
c vodenjak (blonja),
d pupkovina,
e plodna voda,
f maternica.

i pupkovinu čak do pupka djeteta. U zadnjim mjesecima slijepe se žilovnica i vodenjak, nu iza porodjaja se dadu opet lako razriješiti.

Vodenjak izlučuje plodnu ili zaštitnu vodu, mutnu i bjelkastu neku tekućinu, u kojoj pliva plod. Zadaća je vode, da što više rastegne maternicu i plodne ovoje, kako bi plod imao što više prostora, a da se može bez ikakva pritiska slobodno razvijati.

PLODVA ili PLACENTA. Kako smo već spomenuli, razvija se plodva iz kudra vanjskog plodnog ovoja. Ona je puna krvnog žilja, koje potječe od pojedinih kudra, što su se združile, te je ponajglavniji izvor hrane za embrio. Sva je hrana embrija materinska krv, koja mu dovodi sve tvari, što mu trebaju za izgradnju tijela. Veza izmedju materinskog i djetinjeg krvnog žilja nije direktna. U vanjskom dijelu plodve nalazi se bezbroj krvnih žila, koje se šupljikasto raširuju. U ove šupljine ulaze kudre sa svojim krvnim žiljem, i tako se zbiva, da materinska krv oplakuje djetinje krvno žilje, bez da u nj' utječe (vidi tablu). Na taj način prima dijete sve hranljive tvari u sebe, dok netekuće tvari odbija. Pupkovina sa svojim krvnim žiljem veže embrio s plodom.

Plodva je plosnato spužvasto tijelo okruglog oblika i smedjo crvene boje. Kad je posve izraštena (na koncu trudnoće), poprečna joj je debljina 3 cm, promjer 20 cm, a težina do 500 grama. Počiva na prednjoj ili stražnjoj stijeni maternice (na gornjem dijelu), a s djetinje je strane pokrivena s glatkom blonjom. Tu je i sjedište pupkovine, koje se krvno žilje na plodvi razgranjuje poput stabla (vidi slike). Na onoj strani, gdje je sraštena s maternicom, ima bezbroj brazda, koji joj davaju kusasti izgled (vidi sliku).

Poslije porodjaja se plodva, plodni ovoji i pupkovina izbace. (Posteljica).

PUPKOVINA. Pupkovina je zapravo trak od pupka, koji izlazi iz djeteta. Ulazi u plodvu sa tri krvne žile, koje podržavaju spoj izmedju materinske i djetinje optoke krvi (vidi tablu).

Pupkovina je dugačka po prilici po metra, debela ko prst, i zavojito pletena. Temeljna joj je supstanca hladnetinasto neko tkivo. Pošto je dosta dugačka, to katkad obavije pojedine dijelove djetinjeg tijela. Kod porodjaja mora se stoga oprezno baratiti s pupkovinom.

RAZVOJ PLODA. Čovječje jaje prolazi bezbroj faza razvoja, od kojih ćemo spomenuti samo najvažniju i najzanimljiviju. Zna se, da dijete prolazi isti stepen razvoja, koji je prošao životinjski svijet počevši od jednostaničkog praživa pa do najsavršenijeg stvora — čovjeka. Stoga se na početku trudnoće (prva dva mjeseca) ni ne može

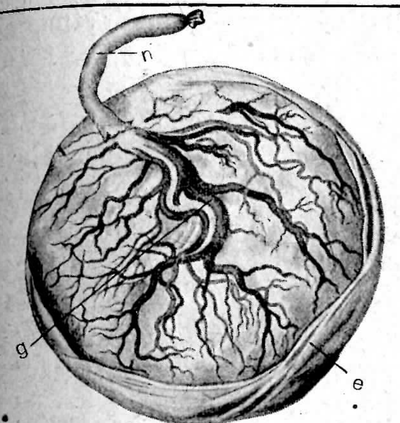

Slika 745.
Plodva s dječje strane.

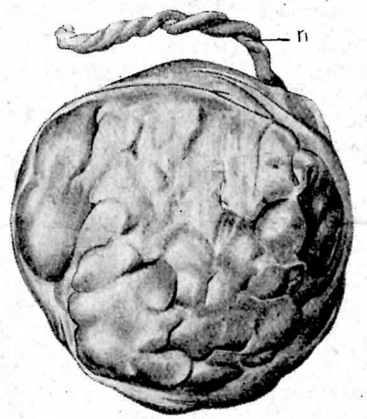

Slika 746.
Plodva s majčine strane.

n pupkovina, g razgranjivanje žila u pupkovini e zavrnuti plodni ovoji.

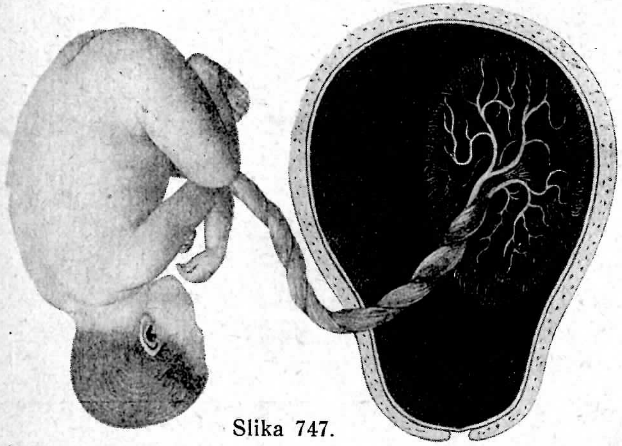

Slika 747.
Maternica s plodvom, pupkovinom i djetetom.

Slika 748.

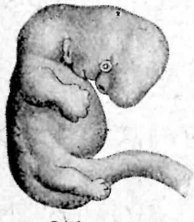

Slika 749.

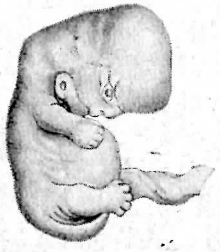

Slika 750.

Čovječji embrio u 2. i 3. mjesecu, koji prikazuje prijelaz iz životinjskog oblika u čovječji.

Slika 751.

razlikovati čovječji embrio od životinjskog. Tek nakon dva mjeseca ispoljava se čovječji oblik. Za taj oblik služi nam posebno ime **fetus**.

U petom se mjesecu već točno raspoznaje čovječja vrsta. Nakon 40 tjedana dijete se potpuno razvilo: ono je **zrelo** ili **iznošeno**. Poprečna mu je dužina 50 cm, a težina 3000—3600 grama. Muška su djeca obično duža i teža od ženskih.

UZROCI SPOLNOG RAZVOJA. Od vajkada su se ljudi bavili problemom, koji su uzroci postanku muškog ili ženskog spola. Po starodrevnom naziranju imala bi muška djeca izaći iz desnog, a ženska iz lijevoga jajnika. To naziranje naravno ne stoji, jer je dokazano, da su žene s jednim jajnikom — nakon operacija — donašale na svijet raznospolnu djecu.

Drugo je naziranje, da se spol odredjuje tek u času oplodnje. Zato je važna dob oca ili matere. Ako li je muškarac stariji, nastaju muška djeca, a ako su muž i žena u jednakoj dobi, onda je broj muške i ženske djece poprilici jednak. Nu ni to se ne da ničim dokazati.

Od različitih hipoteza, koje su ljudi postavili, najvjerojatnija je ova: naime da na odredjivanje spola djeluje **hrana**. Opažanja iz životinjskog i bilinskog svijeta pokazala su, da dobro hranjenje pogoduje postanku ženskoga spola. Istraživanja **Schenkova** urodiše sličnim rezultatima. Pitanje ovo medjutim još nije riješeno.

TIJELO MATERE ZA TRUDNOĆE.

Zbog razvoja djeteta zbivaju se u tijelu matere različite promjene, koje nam odavaju karakteristične znakove trudnoće.

Na spolnim organima opažamo **bujanje** (narašivanje) i **sakupljavanje tkiva**. Stidne se usne povećaju, sluznica rodnice tako silno nabrekne, da skoro viri iz ušća rodnice (izvala).

Najviše se povećava **maternica**, koja u sebi krije plod, što neprestano raste (vidi sliku). Naravna joj je veličina 7 cm, a za trudnoće znade narasti i do 40 cm. Volumen joj je 60 puta veći od naravnoga, a težina bez djeteta do 1000 grama. To su naravno samo poprečni brojevi, jer razlika zna katkad biti veća ili manja.

I vanjski se oblici zdjelice mijenjaju, jer se kukova hvata salo, pa su žene deblje.

Zbog povećanja maternice trpi i **cirkulacija krvi** u trbušnoj utlini, pošto nema dovoljno prostora. U venama t. j. u žilama krvnicama, štono vode krv natrag k srcu, nastaju **zastoji** (uspori), koji se u donjemu dijelu tijela očituju na najrazličitije načine. Vanjski su im znakovi **nabrekline** i **grčne žile** na nogama, **hemeroide** i — što nije uvjek slučaj — tamno plavi žilni konopci

(otekline) na vanjskim stidnim dijelovima. Sluznica, što se nalazi izmedju stidnih usana, je plavo crveno obojena, pojava, koja se sa zrcalom može ustanoviti i na nutarnjim spolnim organima.

Povećanje maternice upliviše i na susjedne organe, naročito na mokraćni mjehur i na guzno crijevo. Pritisak na mjehur sili na često uriniranje, a pritisak na guzno crijevo prouzrokuje opet tvrdu ili oteščanu stolicu. Osobito mnogo trpe žene, koje se i inače moraju boriti s probavnim smetnjama.

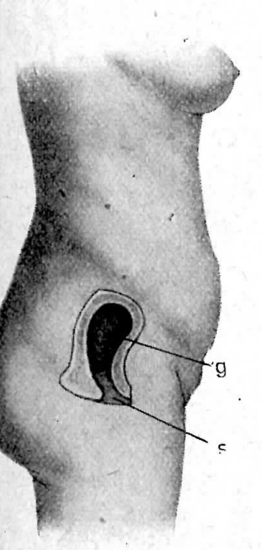

Slika 752.
Maternica u naravnom (netrudnom) stanju.

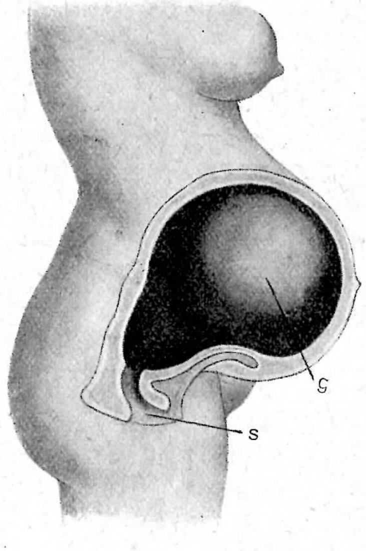

Slika 753.
Maternica u trudnom s anju.

Promjene za trudnoće obuhvataju i vanjske tjelesne oblike. U četvrtom mjesecu postaje trbuh već obao, a potrbušine se hvata salo. Nu dok oblina trbuha sve više raste, dotle se salovna naslaga sve više razilazi. Mjestimice nastaju plavo bijele pruge, što blistaju kroz kožu, te su nalik na brazgotine. To su t. z. **zbabne brazgotine** ili **pruge** (vidi sliku). Mogu se one razviti i na stegnima i na sisama (bijele pruge na sisama). I poslije poroda ih se vidjeva.

Osim spomenutih već pruga vuče se sredinom trbuha jošte jedna pruga tamno smedje boje, koja siže od stidnih dijelova sve do pupka, a katkad i preko njega. Ta se pruga osobito ističe kod tamnoputnih žena. Pupak se zbog trbušnog rasta sve više spljošti, a konačno se skoro sasvim izgubi.

I sise mijenjaju svoj oblik. Već u drugom mjesecu se one pripravljaju, da skupe hranu za svoje dojenče. Sisne se žlijezde povećavaju, a pupčići sisa postaju dulji i osjetljiviji. Sisa se hvata masna

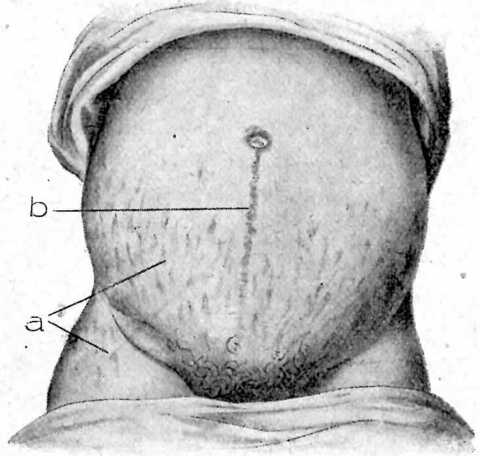

Slika 754.
Mijena trbuha na koncu trudnoće (bremenitosti).
a brazgotine trudnoće, b tamno obojenje (srednje linije).

naslaga, — slično kao i na potrbušini, — a dojne bradavke i ogradice mijenjaju svoju crvenu boju u smedju. Što je boja kože smedjija, to tamnije bivaju i bradavke.

Pritisneš li oprezno rukama sise, proteći će iz njih svijetla tekućina, t. z. colostrum (mlezivo, prvo mlijeko), kao znak, da se u sisnim žlijezdama već počelo stvarati mlijeko — prva i glavna hrana djeteta.

Izim tih promjena na spolnim organima i sisama zbivaju se još i druge razne promjene, koje baš nijesu u vezi s oplodnjom. Takove su na pr. promjene boje na licu, smedje mrlje na licu i na čelu, na sljepočnicama, na nosu i na gornjoj usni. Tuj se skuplja kožno mastilo (pigment), zašto i kako, toga još ne znamo. Poslije poroda nastaje mrlja s lica, premda na drugim dijelovima tijela ostaju.

Većina žena mijenja za trudnoće svoj izgled. Il' izgledaju uvehle i mlitave il' svježe i cvatuće. Gdjekoje imadu velike podočnjake

(plave kolobare oko očiju), a u gdjekojih se opet ističu grube crte lica. Malo je žena, koje će zadržati svoj stari izgled. Tek poslije poroda nestaje tih pojava. Mnoge žene se dapače iza prvih babinja poljepšavaju, te iznova procvatu.

Čudna je pojava trudnoće mučnina, koja stiže skoro sve žene, osobito u prvašnje vrijeme. Najradije se ona pojavljuje u jutro, katkad i preko dana. Mučninu često prati i bljuvanje, osobito u žena koje su prvi puta začele. Kod kasnijih začeća obično izostaje. Bljuvanje je vrlo neugodna pojava, nu u drugoj polovini trudnoće obično prestaje. Ne prestane li, može dovesti do teških smetnja, koje jako oslabe tijelo. Neutaživo bljuvanje je najopasnija komplikacija trudnoće, koja se jedino može odstraniti nedospjelim porodom (umjetnim izmetnućem).

I živčane su smetnje vrlo česte, makar one i ne sačinjavaju karakteristične pojave trudnoće. Najradije se javlja glavo- i zubobolje, krstobolje i išias, koji nastaje otuda, što maternica pritiskuje dotične živce. Neuralgija kukovnog živca (išias) prelazi katkad na čitavu nogu, što prouzrokuje velike bolove.

Najčudniji su svakako perverzni prohtjevi trudnih žena, kao što su na pr. za stanovitim jelom i pićem, što katkad nije ni zdravo ni korisno. Najčešće se ti prohtjevi odnose na razne kiseliše (ugorci i t. d.) i slatkiše.

I duševni život žena trpi mnogo zbog trudnoće. Raspoloženje im se mijenja skoro svaki čas, osobito iza prvog začeća. Sad su vesele i prokšene, sad opet turobne i žalosne. Katkad se rasplaču, te ih se jedva može umiriti. Uopće se opaža, da trudne žene postaju mnogo ozbiljnije, i da gledaju sasvim drugim očima u svijet. I najhrabrija će nikom poniknuti pred takim ozbiljnim dogodjajem, gdje se radi nesamo o životu njezinu, već i o životu njezina djeteta. Prije se razvija strah no materinska ljubav za malim čedom, jer su oba života u pogiblji. Materinstvo se javlja tek onda, kad mati u svojoj utrobi osjeća prvo gibanje djeteta i — kad ga nakon velikih muka daje na svijet.

ZNACI TRUDNOĆE.

Ima sigurnih i nesigurnih znakova trudnoće. Nesigurni su znaci opće promjene žene, a sigurni, što proizlaze iz samoga djeteta.

NESIGURNI ZNACI. Od tih je znakova najvažniji izostajanje periode, koje je u stanju svaku ženu pokolebati. Nesiguran je to znak već poradi toga, što perioda može izostati i zbog drugih uzroka i što se i nakon začeća može opetovano pojaviti. Tek kad se uz prestajanje periode pojavljuje i mučnina ili bljuvanje može se s većom vjerojatnošću računati, da je žena zatrudnjela.

Ni povećavanje maternice nije siguran znak trudnoće. Cestopu su se mjesto trudnoće pojavile razne otekline na maternici kao što su na pr. miomi, te se maternica kroz to povećala. Ako iole predleži kakva sumnja, treba se dati liječnički pregledati. Miomi rastu polagano, pa stoga se maternica ne može kroz par tjedana bogzna kako povećati. Ako je naprotiv maternica trudna, ona će se za to vrijeme već dostatno povećati. To je već siguran znak trudnoće.

Nesigurni su znakovi i mučnina i bljuvanje. Višeput se žene boje, da će zatrudnjeti, pa ih od samoga straha hvata mučnina i bljuvanje, premda nijesu izgubile periodu. Obično su tomu krive probavne i nervozne smetnje, prouzročene od straha pred začećem.

SIGURNI SE ZNAKOVI ukazuju tek sredinom trudnoće, kad se dijete počinje gibati u materinoj utrobi i kad se čuju kucaji srca. Nu i to se mora dati liječnički pregledati, jer se žene višeput i varaju. Treći je sigurni znak, kad se mogu napipati pojedini dijelovi dječjeg tijela.

UOBRAŽENA TRUDNOĆA. Ima slučajeva, gdje žene misle, da su trudne, a u istinu ni pojma o tomu. Samo po sebi to nebi bilo ništa čudnovato, mada se i češće dešava. Ali čudnovato je to, što pri tomu postoje svi znaci trudnoće. Trbuh raste, sise nabreknu, i javljaju se kojekakve nervozne smetnje. Nekoje žene dapače ćute u svojoj utrobi gibanje djeteta, te se polagano pripravljaju za porodjaj. Pojavljaju se i trudovi — ili bolje reći žene si utvaraju, da ih hvataju trudovi. Konačno tek uvidjaju, da je sve to bila samo obmana.

Obično je toj obmani uzrok histerija.

Znakovi trudnoće nijesu u svih žena jednaki. U nekih je trbuh čvrst i napet, a u drugih opet mlohav i neelastičan, osobito iza čestih poroda. Stidna je pukotina nakon poroda jače razvaljena, a zalistak je rodnice (djevojačka opna) tako rastrgan, da visi u pojedinim krpama.

KAKO SE ODREDJUJE VRIJEME TRUDNOĆE.

Vrijeme se trudnoće odredjuje po dužini maternice, odnosno po njezinoj vršiki, koja se u pojedinim mjesecima tipično mijenja. U prvom je mjesecu teško raspoznati nježin porast, u drugom je mjesecu već velika poput guščjeg jajeta, a u trećem skoro poput dječje glave. U to je vrijeme još u maloj zdjelici.

U četvrtom mjesecu se uzdiže iz male ždjelice u veliku, a u petom je mjesecu s vršikom već dva prsta ispod pupka. (Ova data se podudaraju s vremenom od 10 mjeseci = 10×28 dana). Na koncu petoga mjeseca, dakle nekako u sredini trudnoće računajući 9 mjeseci (9×31 dana), zamjećuju se prvi kucaji srca djeteta, koje se već nešto prije toga počelo gibati.

U šestom mjesecu stoji maternica u istoj visini s pupkom, u sedmom je mjesecu već tri prsta nad pupkom, a u osmom stoji izmedju pupka i grudne kosti, t. j. u sredini želučane ožice (vidi slike).

U devetom se je mjesecu maternica uzdigla do svoje najviše visine, te već siže do rebara. U tom je mjesecu već otešćano disanje, jer se je ošit pomaknuo u visinu, te pritiskuje pluća.

U desetom se mjesecu maternica opet spušta dolje, te je u istom stanju kao u osmom mjesecu. Gornji dio trbuha (želučana ožica),

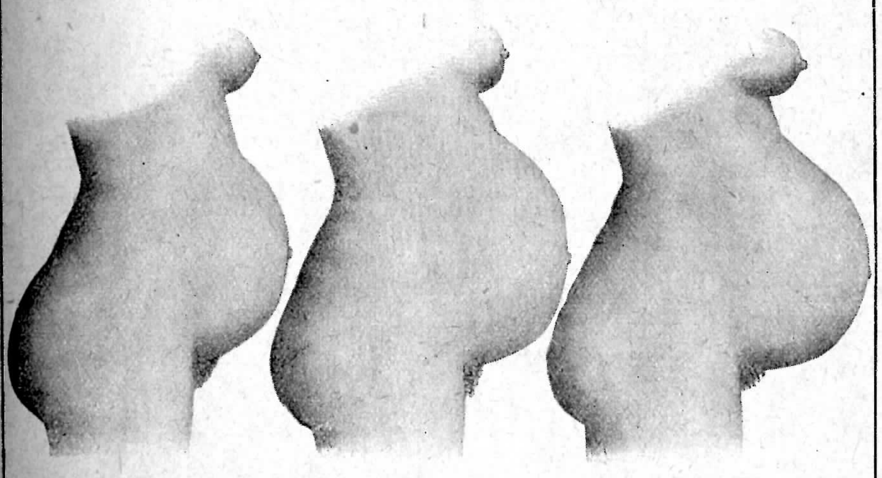

Slika 755. Oblik trbuha u 8. mjesecu.

Slika 756. Oblik trbuha u 9. mjesecu.

Slika 757. Oblik trbuha u 10. mjesecu.

koji je dosad bio tako napet, postao je opet slobodan, te se lako dade utisnuti. Donji dio trbuha (utroba) iskoči, te je dostigao svoj najveći opseg. Trudnica već može lakše disati.

Pošto je položaj maternice u osmom i desetom mjesecu skoro isti, to je dosta otešćana liječnička pregledba, osobito u slučajevima, kad manjkaju ina data. (Mnoge se žene pomute u računu, pa ne znaju ništa stalno reći.) Zato se mora izvršiti nutarnja pregledba. U osmom mjesecu leži glava djeteta još visoko gore, te se lako giblje, a u desetom je mjesecu već u zdjelici. I po resastom dijelu maternice, koji je u posljednim tjednima već u rodnici, dade se lako odrediti dane porodjaja.

HIGIJENA TRUDNOĆE.

Pošto je začeto dijete u svemu ovisno o svojoj materi, mora se nastojati oko dobre njege matere. Nažalost je danas to teško postići, jer većina trudnica živi u siromašnim prilikama, pa si ne može tu njegu priuštiti.

Kako je trudnoća sasvim prirodna stvar, to mora i način života trudnice biti posve prirodan. Žene, koje su već prije živjele u higijenskim prilikama, neka žive isto tako, kako su i prije živjele. Nu ipak valja nekojima stvarima posvetiti stanovite pažnje, jer bi inače lako moglo doći do ozbiljnih poremetnja. Sve su žene trudnice nemirne i uzrujane, pa im i najnedužnija stvar može naškoditi.

Sve „suvišno" treba odbaciti, koli tjelesno toli duševno. Naročito treba izbjegavati teški tjelesni rad, kao što su na pr.: ribanje, nošenje tereta, svakodnevno šivanje, jer se previše strese trbuh, pa može doći do abortusa (uslijed prenapunjenja krvi). Škodi i šport, plesanje, skakanje, bicikliranje, daleko hodanje, duga vožnja na kolima ili željeznici

I duševni život mora da teče svojim redovitim tokom. Ne valja biti dugo u društvu, često polaziti koncerte i kazališta, kasno lijegati, čitati napeto pisane knjige — uopće maniti se svega, što bi čovjeka moglo uzrujati. Sve to škodi materi i djetetu.

Žena trudnica neka se ne uzbudjuju i uzrujavaju, jer bi zbog nagle promjene ćudi mogle da abordiraju. Ne valja im pripovijedati kojekakove pripovijesti i grozote o porodjaju, jer ih to straši i oduzimlje im svu snagu.

Sve to dašto ne znači, da se žene moraju raznježiti i da baš ne trebaju ništa raditi. Neka se čuvaju svakog napora — ali nek pomalo obavljaju svoje kućne poslove i ine malenkosti. Svakako im valja za vrijeme trudnoće dati pomoćnu silu, da ne moraju obavljati teže poslove.

Vrlo je važno i potrebito, da se žene trudnice m n o g o g i b l j u n a č i s t o m e z r a k u. I soba trudnice neka se češće prozrači, jer čist zrak je za nju pola života, pošto kroz nju i dijete dobiva kisika, koji mu je tako potreban. Redovite šetnje na čistomu zraku podražuju organizam na živahnije djelovanje, osobito kod probave i cirkulacije krvi. Žene, koje se ne giblju, te bježe od čistoga zraka, trpe od probavnih i nervoznih smetnja, vazda su zlo raspoložene, i ne mogu počivati, a ni spavati.

I č i s t o ć a je vrlo važna. Mnoge žene griješe protiv toga, bilo iz neznanja ili iz nemarnosti. Kako se za periode boje vode, tako se i tu boje. A voda je najzdraviji lijek, jer njom češ očistiti nesamo tijelo nego i dušu.

Vanjski dijelovi spolnih udova moraju se dnevno prati, jer su vazda zamazani od sluzi, koja se za trudnoće u velikoj mjeri izlučuje. Voda neka je umjereno topla, jer od hladne vode ćeš lako dobiti katar mjehura. I rodnicu treba ispirati, ležeći ili nad bidetom (posudom), ali ne pod prejakim pritiskom (irigator neka je umjerenoj visini). Za ispiranje uzmi prekuhanu vodu ili slabu rastopinu lisoforma, do 28 ° R. Kod ispiranja rodnice treba oprezno postupati. U posljednim mjesecima treba ispiranja napustiti, da se izbjegne svakoj opasnosti (izmetnuću).

Vrlo su korisne t o p l e p u n o k u p e l j i od 28° R, barem dva do tri put na tjedan. Jako osvježuju i podražuju djelatnost organizma, a to mnogo pomaže kod porodjaja. Hladne su kupelji škodljive.

N o ž n e i s j e d a ć e k u p e l j i su obično zabranjene, nu škodljive su zapravo samo nožne, jer prouzrokuju jaku navalu krvi u trbuh. Sjedaće kupelji su — barem u prvim mjesecima trudnoće — vanredno korisne za regulisanje optoke krvi u trbušnoj utlini. Isto tako podražuju crijeva, da lakše ispražnjuju stolicu. U ostalom valja se najprije posavjetovati s liječnikom, jer nije svačija konstitucija za kupelji.

Od velike je takodjer važnosti, kako se trudnice o d i j e v a j u. Dandanas ne postoji više luda moda sa stezanjem tijela (steznik, vidi „higijenu odijevanja"), ali svakako treba izbjegavati takova odijela, koja bi i najmanje pritisnula unutarnje organe. Kroz to ne trpi samo mati, već i dijete, koje treba prostora, da se slobodno razvije. Stiskanjem sužuje se dječji ležaj, pa tako dijete zakržljavi.

Odijelo treba neprestano primjenjivati oblicim tijela, koji takodjer mijenjaju svoj oblik. Od steznika se jedino smije nositi reformni ili široki steznik, koji je razdijeljen na dva dijela, i to na gornji i donji. Gornji je za sise, a donji za trbuh. Struk mora biti posve slobodan, da se želučana ožica može radi maternice suživati i raširivati. Povezice za čarape ne smiju ići s unutrašnje strane (preko trbuha), već samo sa vanjske. Žene, koje ne nose steznika, neka se posljednih mjeseci opašu s trbušnim pojasom, da im trbuh odviše ne spane („viseći trbuh"). Što se tiče vanjske odjeće, neka se žene trudnice ne povadjaju za modom, jer je to nehigijenski i neestetički. Najbolje je nositi reformnu odjeću, koja je dosta široka i zamašna. Odjeća mora biti i topla, da se žene ne prehlade. Svakako je dobro nositi i donju suknju.

Sise moraju se čuvati od svakog pritiska, jer se inače ne mogu dovoljno razviti. Osobitu pomnju treba posvetiti sisnim b r a d a v k a m a. Mora ih se svaki dan prati mlakom vodom i s njih odstraniti eventualne kraste. Kasnije ih treba naribati s francuskom žestom i — ako

su zaostale u rastu — nježno i oprezno rukom masirati (kružno masiranje). Ako su se bradavke preduboko uvalile, treba ih malo potezati, da bude dulje i napetije. Inače na čudu mati i dijete.

Hranu, ako je bila u normalnom stanju dobra i krepka, ne treba mijenjati. Ne valja jesti za „dvoje" osobito ako se nema teka, jer će se time prenatrpati želudac. Trudnica neka jede, ako ćuti potrebu, i malo više, ali ne previše. Mnoge se žene boje mučnine i bljuvanja, pa uopće slabo jedu. Ni to ne valja. „Zlatna je sredina" najbolja — jedi ako ti prija, a pusti, ako ti ne prija.

Nekoja jela valja brisati iz običajnog jelovnika. Ne valja jesti previše mesa, jela koja nadimlju ili se teško probavljaju. Trudnica može jesti i takova jela, koja joj specijalno prijaju, ali mora paziti, da joj ne naškode.

Alkoholička pića su najstrože zabranjena. Alkohol škodi djetetu već prije, no dodje na svijet. Osobito djeluje na mozak i na živce. Djeca, koja su zasićena alkoholom, slabo su otporna protiv vanjskih štetnih upliva, te rano postaju nervozna. „Danas su već i djeca nervozna" viču matere, nu tko im je kriv, kad ih već u svojoj utrobi opajaju „vinom i pivom". Osobito za pivom ginu žene trudnice, jer da ono tobož „stvara mlijeko", ali to je isto tako ludo i besmisleno, — ko da piju rakiju — pošto je pivo isto tako alkohol ko i rakija.

Jaka kava i čaj takodjer škodi trudnicama, pa je bolje, da se toga mane. Ako se umjereno pije, još kako tako, ali se svejedno treba čuvati, da se želudac odviše ne natrpa tekućinama.

U slučajevima, gdje se predvidjaju eventualne poteškoće pri porodjaju — kao što je to na pr. kod prvog poroda, — bolje je, da žene trudnice ne postanu odveć pretile, jer pretilost prelazi i na dijete, pa bi moglo biti i komplikacija. Djetetu treba doduše dati sve, što mu je potrebno za izgradnju tijela, ali što mu je tijelo vitkije, to lakše dolazi na svijet. Stoga valja manje jesti jela, koja su bogata na ugljikohidratima, — na pr. tjestenine, mlijeko i slatkiše, — jer ona stvaraju masti, pa dijete suviše odeblja. Bolje se hraniti povrćem i voćem, jer od toga se dijete takodjer jača, samo što ne će biti tako pretilo.

Žene, koje mnogo bljuju, neka uzmu hranu u ležećem položaju. Dobro je u jutro malo dulje ležati, pa u krevetu uzeti prvi obrok. Obično ta mjera već koristi — ako ne bi, najbolje, par dana ostati u krevetu i odmoriti se. Gdje to nije moguće, mora se bljuvanje suzbijati ljekovitim sredstvima (osobito bromom).

Osobito valja paziti na dnevno ispražnjivanje crijeva tj. da stolica bude vazda u redu. To se dade lako postići, ako se jede više povrća i voća, i ako se dnevno malo šeće. Ne bi li to koristilo, moraju se uzeti blaga gonila (sredstva za pospješenje stolice), kao što su gorka voda, purgeni i laki čajevi. Jaka se sredstva ne smiju uzimati,

jer bi mogla trudnicama naškoditi. Jako dobro djeluju klistiri, ali ih se ne smije redovito upotrebljavati. Ako bi sve te metode zatajile, treba u liječnika tražiti savjeta.

Na mokraćenje treba takodjer paziti, jer maternica pritiskuje mjehur, pa ga češće sili na uriniranje. Ako se urin silom zadrži, može lako doći do zastoja mokraćenja i do katara mjehura.

Spolni je život trudnica vrlo važno poglavlje u higijeni trudnoće. Mnogo se tuj griješi na štetu matere i djeteta. Vrlo su česti slučajevi, gdje trudnice spolno opće sve do zadnjeg časa. I ma da su žene u blagoslovljenom stanju mnogo podražljivije, te više čeznu za spolnim užicima, to bi se ipak muškarci morali malo više suzdržati, a da se ne ogriješe o higijenske i etičke momente kod stvaranja novoga bića. Čim trbuh malo naraste, te se dijete počne gibati, treba prestati žrtvovati na oltaru Venerinom. Neka se ljudi ugledaju u životinje. Čim je ženka oplodjena, prestaje spolno općenje. Ako životinje smatraju apstinenciju prirodnom nuždom, neka i ljudi doprinesu tu žrtvu, jer inače će upropastiti ženu i dijete. (Često i strastveno žrtvovanje može dovesti do izmetnuća.)

Mučni su pratioci trudnoće grčne žile i zubne boli. Kod grčnih žila treba noge oviti jednostrukim ili dvostrukim povojem od trikota. Gumene se čarape ne preporučuju, jer se noge previše ugriju. Kod zubnih boli treba odmah ići zubaru i dat si uredit zubalo. Ne stoji nikako, da trudne žene nebi smjele ići zubaru. To im ne škodi.

Pojave li se kakvi drugi bolovi za vrijeme trudnoće, mora se nastojati, da ih se suzbije. Mogu se protiv njih upotrijebiti i lijekovi, ali samo u malim dozama i od vremena do vremena. Često je uzimanje lijekova, osobito narkotičkih, što uspavljuju, apsolutno škodljivo, pošto prelaze na dijete, te mu jako škode.

Na koncu da spomenemo još nešto o t. z. „vidovitosti ili začaranosti trudnica". To je tobožnje djelovanje vanjskih upliva na razvoj dječjeg tijela. Ovamo spadaju madeži i ine griješke, koje nastaju navodno zbog toga, što je trudnica negdje „nešto" vidjela ili se „nečega" prestrašila.

To je praznovjerje — koje se je osobito uvriježilo u puku — ludo, a i opasno. Osobito se time bave stare babe (vračarice), koje plaše nemoćne žene, samo da ih mogu izrabljivati. Začarati ili očarati ih doduše ne mogu, ali dosta je, ako se jadnice trudnice neprestano uznemiruju. Hvata ih mora, koje se ne mogu otresti, pa tako postanu nervozne i time upropašćuju i dijete. Vide li kakovu životinju (crnu mačku ili psa) ili kakvog siromaha (kljastog ili grbavog), odmah si počnu utvarati, da će i njihovo dijete biti takovo i onda bjež glavom bez obzira. Skrajna je glupost, koja se mora svim sredstvima suzbijati, a da se puku otvore oči.

NORMALAN POROD.

Pod porodom razumijevamo niz djelovanja, uslijed kojih dijete prohodi na svijet ili bolje reći biva istjerano iz materinog organizma. Porod (radjanje) je prirodni konac trudnoće, a početak samostalnog bivstvovanje djeteta.

Dva su faktora od osudne važnosti po porodjaj: p r o h o d i i t r u d o v i. Odnos im je u otporu, što ga prohodi — zdjelica i spolni udovi — suprotstavljaju trudovima. O veličini tog otpora ovisi, da li je porod lahak ili težak.

PROHODNI PUTEVI.

Prohodi t. j. putevi, kojima dijete izlazi na svijet, sastoje iz k o š t a n o g d i j e l a, zdjelice, i m e k a n o g d i j e l a, grljka maternice, rodnice i vanjskih dijelova spolnih udova.

ZDJELICA sastoji iz gornjeg i donjeg dijela. Donji joj je dio m a l a z d j e l i c a, koja igra važnu ulogu kod porodjaja. Gornji joj je dio važan samo za mjerenje, pošto se donji dio ne da direktno izmjeriti. Iz dobivenih mjera, t. z. p r o m j e r a (pomišljajne crte izmedju odredjenih točaka), stvaramo si sliku velike i male zdjelice (vidi sliku).

Na zdjelici razlikujemo poprečne, kose i ravne promjere. Posljednji spajaju prednju i stražnju stijenku zdjelice, te nam predstavljaju najvažnije mjere za porod. Nazivljemo ih k o n j u g a t a m a ili s p o j n i c a m a. Stražnja stijenka, koja je viša od prednje, dijeli zdjelicu na više dijelova: na zdjelišni ulaz, zdjelišno duplje i zdjelišni izlaz. Potegnemo li si više ravnih promjera ili konjugata, te ih spojimo s pravcem, koji raspolovljuje svaku pojedinu konjugatu, to dobijemo tako zvani p r o v o d n i l u k. U tom se pravcu giblje pri p o r o d u dječja glava (vidi sliku). Najvažnija je kod poroda — u koliko naime zdjelica ulazi u obzir — t. z. c o n j u g a t a d i a g o n a l i s, pravac, što spaja krstačni oglavak s donjim dijelom stidnične kosti. Iznosi ona 12,5—13 cm. Po tomu možemo zaključiti, da li je zdjelica široka ili uska. Njezina se veličina mjeri iznutra (vidi sliku). Kako je zdjelica iznutra prevučena mekačom, to ćemo naći njezinu pravu veličinu, ako od konjugate diagonalis odbijemo 2 cm.

Pojedine kosti zdjelice su medjusobno vezane napregnutim osugama (vezovima). Kod poroda popuštaju osuge, te se kosti ponešto raširuju kod izlaza glave. Makar to raširenje iznaša samo 1—1,5 cm, ipak to uvelike olakoćuje porod.

MEKANI PROHODNI PUTEVI se takodjer odupiru porodu, ali pošto većim dijelom sastoje samo od mekanih dijelova, to im je o t p o r vrlo malen.

Donji dio maternice i rodnice tako su elastične, da se za vrijeme t. z. periode otvaranja (početnih trudova) raširuju poput mješine, kroz koju dijete prohodi na svijet. Iza raširenja zaostaju na ušću maternice proderi, koji traju cijeloga života.

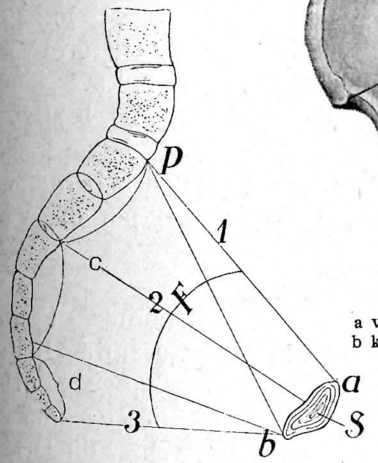

Slika 759.

Mala zdjelica u prerezu.

P krstačni oglavak, koji poput rta strši iz stražnje koštane stijenke,
Pa granica male zdjelice,
Pb conjugata diagonalis, spojni pravac izmedju oglavka i donjega okrajka stidnice (stidničkog spoja).
S stidnica (stidnički spoj),
F provodni luk,
1 ulaz zdjelice,
2 zdjelišno duplje,
3 izlaz zdjelice.
c krstača (kost),
d trtična kost.

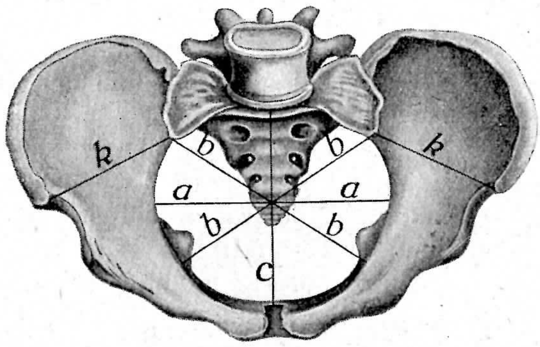

Slika 758.

Zdjelica sa svojim promjerima

a vodoravni promjer, c okomiti promjer,
b kosi promjer, k gornja granica male zdjelice.

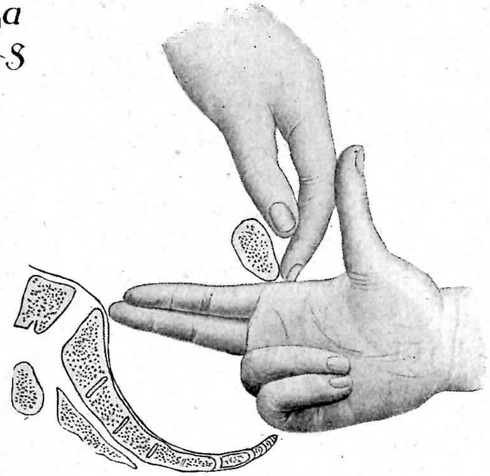

Slika 760.

Kako se mjeri conjugata diagonalis.

(Po Schauti.)

Vanjski se dijelovi raširuju razvlačenjem našve. (Našva je odjelak izmedju otvora rodnice i guznog crijeva.) Našva sastoji samo iz mekanih dijelova, koji su vrlo popustljivi. Kod poroda se ti dijelovi katkad tako rastegnu, da našva pukne. Zato ju se mora izvana poduprijeti.

TRUDOVI.

Trudovi (hipovi, naponi) su motorne sile pri porodu. Zapravo je to stezanje maternice, kojim se tjera plod napolje. S trudovima skopčani su jaki bolovi. U početku su umjereni, nu kasnije postaju sve jači i jači. Nastupaju vremenito, u pauzama, nu čim je porod pri kraju, to su sve brži i jači. Najjači su u času, kad dijete izlazi iz zdjelice.

Bolovi od trudova počinju najprije u utrobi, zatim u križima, odkud se razilaze prema trbuhu i stegnima. Križni su bolovi jako karakteristični po trudove, a znadu biti vrlo žestoki. (Zbog pritiska mišičnih vlakna maternice na živce.) Što je otpor maternice veći, to su trudovi jači. Čim dijete izadje iz zdjelice, trudovi bivaju sve slabiji.

Osim trudnih bolova javljaju se još i porodjajni bolovi, koji nijesu u nikakvoj vezi s trudovima. Nastaju ti bolovi zbog rastezanja mekanih prohoda i zbog pritiska i izlaska glave djeteta iz rodnice. Njihova jakost ovisi takodjer o otporu dječjeg tijela pri porodu.

POLOŽAJ DJETETA.

Položaj je djeteta od velike važnosti po tijek poroda. Prema mjestu, što ga dijete zauzimlje u zdjelici, razlikujemo položaj na glavu, na lice, na trticu i na noge. Najčešći i najnormalniji su položaji na glavu (do 96%). To su tako zvani ravni položaji. Njima su nasuprot kosi položaji, koji su već patološka pojava, jer dijete leži koso u zdjelici, te ne može naravnim putem prohoditi na svijet.

Najnezgodniji su položaji i po mater i po dijete na trticu i na noge.

TOK PORODA.

Već nekoliko tjedana prije poroda javljaju se prvi trudovi (preteče glavnim trudovima). Obično su umjereni, nu znadu katkad biti tako žestoki, da čeljade misli, e će sad poroditi. Pa svejedno ima još dana i tjedana do poroda.

Kod poroda razlikujemo tri odsjeka: doba otvorenja (početni trudovi) od početnog do potpunog raširenja ušća maternice, doba istjerivanja, kad dijete izlazi na svijet i doba posteljično (poslijeporod).

DOBA OTVORENJA. U tom se stadiju maternica i njezino ušće počinju razilaziti, a da može glava djeteta napolje. Zajedno s tim vrši se proces „plodnog mjehura" (vidi sliku).

Od pritiska trudova oteče veća količina plodne vode u plodne ovoje. Kroz to se jajni ili plodni mjehur napne, i pritiskuje grljak maternice, da otvori svoje ušće. Za vrijeme pauza — kada trudovi časovito prestanu — plodni mjehur opet splasne. Gonjen sve češćim trudovima ostaje konačno tako dugo napet, dok ne pukne i dok ne

protječe „prva voda". Ušće se maternice medjutim već tako razišlo, da joj je jedva vidjeti grljak. Katkad pukne mjehur još prije, no se je ušće maternice posvema otvorilo. Ako voda protječe u većim količinama (više od 20 do 25 grama), onda mogu nastati vrlo neugodne posljedice po dijete.

Stezanjem maternice se stijenka njezina pomiče prema jajnim ovojima. Pošto je ona ali vezana za sluznicu maternice, to prigodom pomaknuća nastaje malo krvarenje. To je krvarenje početak poroda, odnosno istjerivanja.

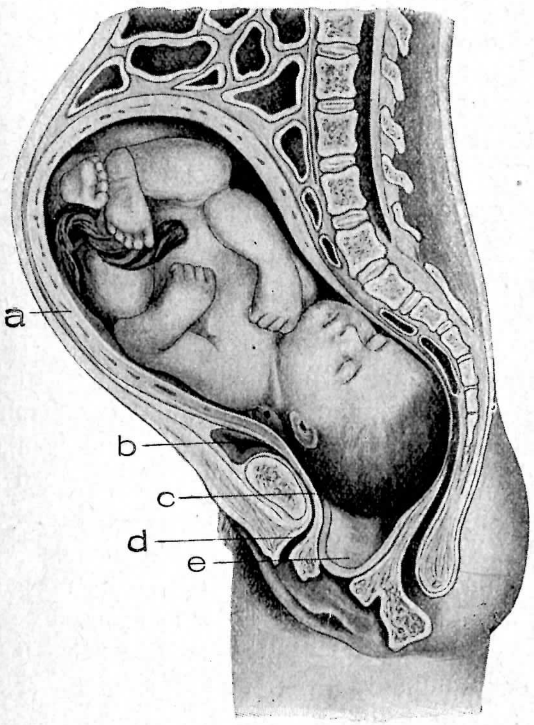

Slika 761.

Napola otvorena maternica s plod im mjehurom.

(Doba otvorenja maternice prije raspuknuća plodnog mjehura.)

a maternica, b mokraćni mjehur, c ušće maternice, d mokraćna cijev, e plodni mjehur.

Za početnih trudova tj. u doba otvorenja slobodno je još trudnicama, da se kreću tamo amo. U tom su stadiju žene već nervozne i nemirne, jer ćute, da će im doskora „kucnuti čas". Većina se žena šeće po sobi, da lakše mogu odoljeti trudovima. Dozvoljen im je svaki stav i položaj, samo im se mora strogo zabraniti, da tiskanjem ne pospješuju trudove. Može se dogoditi, da mjehur prerano pukne, pa je time poremećen normalni tok poroda. A to zna biti i opasno.

DOBA ISTJERIVANJA počinje s razilaženjem ušća maternice. Uz trudove javlja se i **trbušni pritisak**, koji je — protivno od trudova — podredjen slobodnoj volji trudnice. Čim glava djeteta udje u mekane prohode, trudnica je tako reći prisiljena, da tiskanjem trbuha pripomogne djetetu, jer inače glava pritiskuje crijeva, te ih sili na izpražnjenje. Da trbušni pritisak bude što jači, treba koljena pregibati i nogama i rukama uprijeti se o postelju. Dobro je i rukama uhvatiti se konopa, koji je privezan za kraj postelje.

Kad prva krv potječe, trudnica neka leže u krevet, da sabere daljne sile. Trudovi slijede sada mnogo brže i intenzivnije, jer se mora dijete išćerati kroza zdjelicu. Zato i nazivljemo te trudove **gonilcima**. Kad je glava na podini zdjelice, slijedeći ju trudovi istiskuju do stidnih usana. Glava je već vidljiva, ali silno pritiskuje našvu i šupak. Od tog pritiska izlaze često i izmetine. Za vrijeme pauza glava se opetovano vraća natrag, dok konačno ne ostane trajno vidljiva. Bolovi su sada najjači, jer se kraj trudova još i vanjski dijelovi napinju i rastegnu. Cijelo tijelo radi svom snagom, da se dovrši porod. Katkad nastupaju i lisni grčevi. Posljednjim trudovima izlazi glava djeteta napolje — trudnica može odahnuti, jer je obavljen najteži dio poroda. Iza kratke stanke slijedi uz manje trudove tijelo djeteta i ostatak plodne vode, t. z. „druga voda" (vidi tablu).

S narodjenjem djeteta svršena je perioda istjerivanja. Dijete počiva medju stegnima matere, te se obično počinje gibati i drečati, osobito ako je mahom došlo na svijet.

U DOBA POSTELJIČNO radja se posteljica. Poslije najtežeg posla nastupa pauza mira, za koje se trudnica odmara. Većina je žena izmorena i kao u groznici. Zato ih treba pokriti lakim i toplim pokrivačem.

Nu porod još nije dovršen. U maternici zaostali su još plodva, plodni ovojci i dio pupkovine — što sve skupa nazivljemo posteljicom, — koji moraju takodjer napolje. Taj posao vrše **konačni trudovi**, koji počinju iza nekoliko časaka, nu koji nijesu ni izdaleka tako jaki i žestoki kao početni. Obično ih se jedva ćuti.

Iza „druge vode" počinje teći krv. Maternica se je, oslobodivši se djeteta, opet stegnula, prigodom česa se plodva odrješuje materništa, a krvni se sudovi otvore. (Na odlupljenim mjestima.) Krv se javlja mahomice, iza pojedinih trudova, koji gone posteljicu napolje. Čim se je plodva odriješila, ispadne kroz rodnicu, a maternica se sasvim stegne.

Maternica se sva skupi poput kugle, te se lako može izvana napipati. Stezanjem ona zatvara krvne sudove, da spriječi daljne krvarenje. Kad se nebi stegnula, nastalo bi opasno krvarenje.

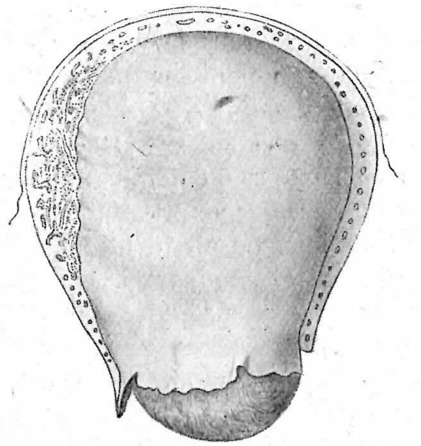

Slika 762.
Doba stjerivanja.
Glava izlazi iz raspuknutog plodnog mjehura.

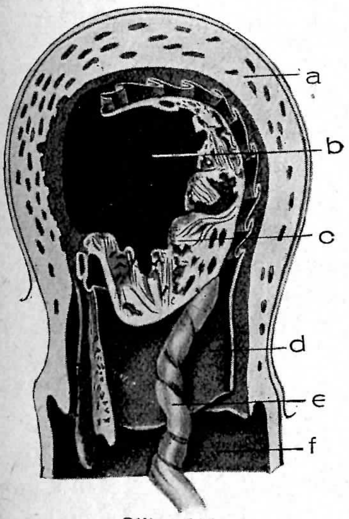

Slika 763.
Doba izlazka posteljice.
Posteljica se odrješuje.
a stijenka maternice,
b maternište,
c posteljica, koja se odrješuje,
d grljak matern ce,
e pupčanik,
f rodnica.

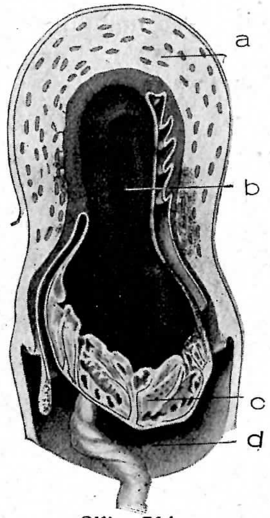

Slika 764.
Doba izlazka posteljice.
Posteljica se već nalazi u rodnici.
a stijenka maternice,
b maternište,
c posteljica je većinom odriješena,
d rodnica.

TRAJANJE PORODA je vrlo različito. Sitna i nježna se djeca lakše radjaju no velika i jaka. Široka zdjelica pospješuje porodjaj, dok ga uska zdjelica otešćava. I o jakosti trudova ovisi trajanje poroda. Prvi je porod obično dugotrajan.

Poprečno traje prvi porod 18—22 sata, a dalji 10—12 sati. Najdulje traje početak (doba otvaranja), a istjerivanje ploda 1—2 sata. Posteljica se radja za pola sata, nu porod njezin može se i dulje zavući, osobito ako je posteljica jako prirasla uz maternicu. U takvim slučajevima mora se porodjaj pospješiti nježnom masažom maternice (izvana sa trbušne strane). U zgodnom času — kad su trudovi najjači — uhvati se izvana vršika maternice, te se iz nje spretnim pokretom ruke istisne posteljica.

S posteljicom svršava porod, nu prije toga mora se prerezati PUPKOVINA, da konačno odriješimo dijete od matere. Čeka se tako dugo, dok u pupkovini — u kojoj protječu, kako smo već spomenuli, krvni sudovi izmedju plodve i djeteta — ne prestane kucanje bila. Iza toga se pupkovina poveže na dva mjesta, a zatim se kroz sredinu (izmedju oba poveza) proreže. Dio pupkovine, koja ostaje u djetetu, mora biti 4—6 cm dugačak (2—3 prsta debljine).

RAZNI POLOŽAJI DJETETA I NJIHOVA VAŽNOST PRI NJEGOVU PORODJAJU.

Učinci poroda ne djeluju samo na majku, već i na dijete. I kod najnormalnijeg poroda dijete će osjetiti njegove učinke, pa makar samo kroz neko vrijeme.

PROMJENA OBLIKA GLAVE PRI PORODJAJU. Kako smo već spomenuli, najteži je porod djetinje glave pri njezinu izlazu iz zdjelice. To je radi opsega i radi tvrdoće njegove. Zapreke bile bi kudikamo veće, da lubanja rodjenčeta nema svojih posebnih anatomijskih osebina, koje olakšaju cijeli porod.

Pojedine kosti, koje sačinjavaju lubanjsku čahuru, nijesu naime, ko u odraslih, medjusobno sraštene već su skupa vezane kožnatim medjudijelovima. Uske medjašne crte nazivljemo š a v o v i m a, a široke kožnate plojke f o n t a n e l a m a (mehčavom, tjemencima). Fontanele se u normalnim prilikama već na koncu prve godine okoste (vidi slike).

Zbog te anatomijske gradje kosti su djetinje lubanje ponešto pomične, tako da ulazeći jedne u druge umanjuju opseg glave. Zato se i oblik djetinje glave vrlo karakteristično mijenja, već prema položaju, u kojem dijete dolazi na svijet (vidi slike). Ako se dijete rodi

naglavce, i to otražnjim svojim dijelom, kako to većinom biva, onda mu je glava produžena i šiljasta. Ako li naprotiv prohodi na svijet prednjim dijelom glave, tad mu je oblik skoro posve naravan. Najgore mu je glava, ako se rodi čelomice.

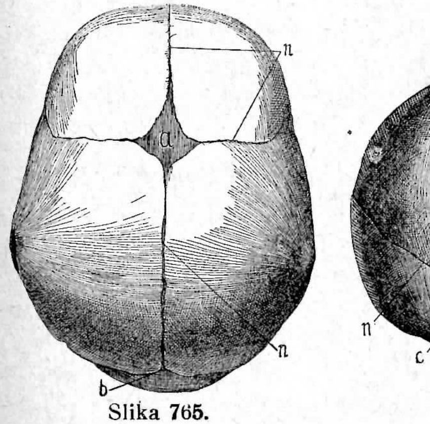

Slika 765.
Glava zrelog djeteta odozgo gledana.
(Polovica naravne veličine.)

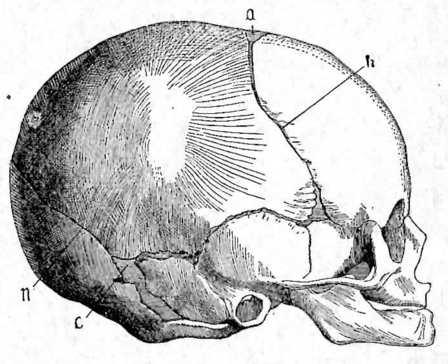

Slika 766.
Glava zrelog djeteta sa strane gledana.
(Polovica naravne veličine.)

a veliki, b mali, c postrani tjemenac (fontanela), n koštani šavovi.

Slika 767.
Oblik glave kod poroda naglavce.
(Zatiljni ležaj.)

Slika 768.
Oblik glave kod poroda naglavce.
(Ležaj na lice.)

Slika 769.
Oblik glave kod čeonog ležaja.

Vrlo je napadan oblik glave, kad se dijete rodi n a l i c e. Budući da je razlika izmedju opsega glave i promjera zdjelice, kuda dijete prohodi, prevelik, to glava zbog pomaknuća kosti posvema izgubi svoj oblik. (Priložene tri slike pokazuju nam jasno, kako su deformirane glave u djece, što su se rodila na lice.)

Svi dosadanji oblici porodjaja, osim onoga na čelo, prilično su normalni i neopasni po dijete. Porodjaj na lice produžuje doduše proces istjerivanja, ali obično nije opasan. Vrlo je opasan porodjaj na čelo, jer je glava pri izlazu izvržena velikim zaprekama. Katkad

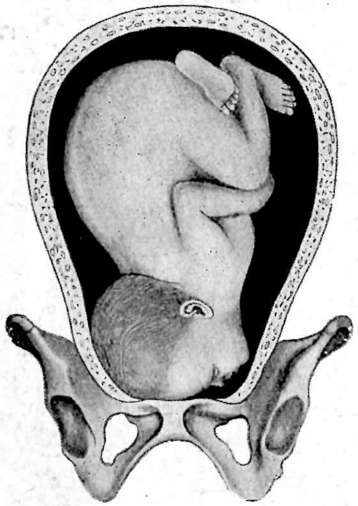

Slika 770.
Položaj djeteta na lice.

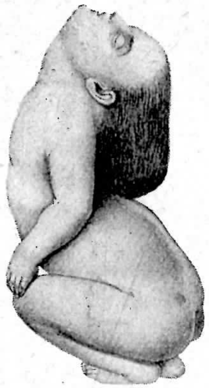

Slika 771.
Oblik glave u djeteta, koje se rodilo na lice.

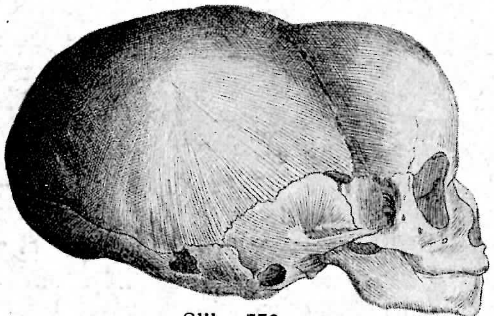

Slika 773.
Pomicanje kosti lubanje kod položaja na lice.

se dogadja, da se taj položaj za porodjaja mijenja (naglavce ili na lice), a porod teče normalno dalje. Nu najčešće biva, da se dijete mora preokrenuti t. j. postaviti u drugi položaj. Položaj je na čelo nasreću dosta rijedak. Promjena na glavi, nastalih uslijed izobličenja, nestaje za par dana.

Slika 773.
Pomicanje kosti lubanje kod položaja na lice.

Slika 774.
Glava, što najranije izlazi, pritiskuje pupčanik o zdjelicu.
(Po Runge-u.)

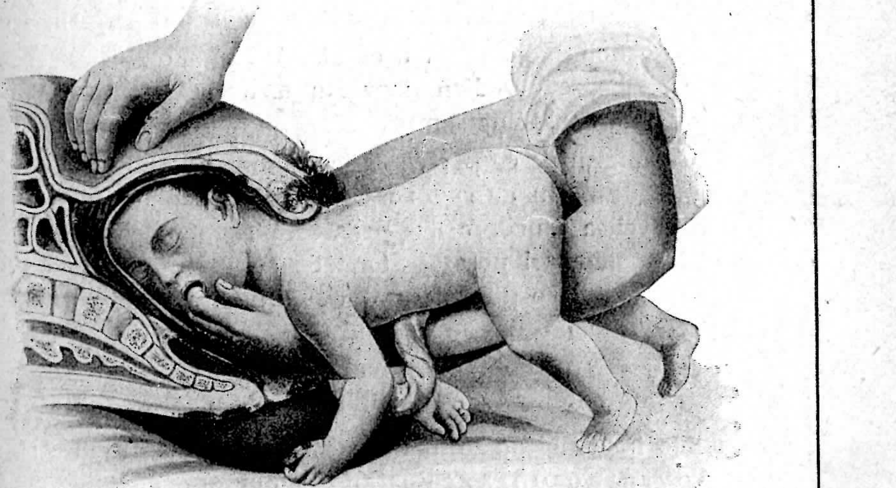

Slika 775.
Vještački rukokret za oslobodjenje glave kod položaja na zdjelicu.

Mnogo su nezgodniji porodjaji **na trticu i na noge**, jer tu dijete izlazi svojim užim dijelom. Opasni su ti položaji poradi toga, što glava, koja kasnije slijedi, pritiskuje pupkovinu, te sprečava kolanje krvi i kisika izmedju matere i djeteta (vidi sliku). Ako je porodjaj kratkotrajan, dijete može izdržati pritisak, nu ako je dugotrajniji, dijete se lako može ugušiti. Najdulje može izdržati 8—10 časaka.

Opasno je takodjer po dijete, ako **plodna voda prije vremena** oteče, pošto trudovi popuste, te dijete pomalo obamire. Kod porodjaja na glavu voda ne može tako brzo oteći, ali zato tim brže teče kod porodjaja na noge. Glava si sama stvara zapor, dok su noge uže, te voda lako može proteći.

Nezgodna je komplikacija **izvala pupkovine** prije, no je tijelo djeteta došlo na svijet. I u tom slučaju prijeti opasnost od ugušenja, pošto tijelo pritiskuje pupkovinu, i na taj način sprečava dovoz zraka.

Dogodi li se kod ovih abnormalnih položaja, da glava djeteta ne može izaći, mora se smjesta zatražiti liječnička pomoć, da se dijete ne uguši. Priložena nam slika pokazuje, kako se ima glava djeteta izvući iz zdjelice.

NARKOZA ZA VRIJEME PORODA.

Narkoza (omamljivanje) se u prijašnje vrijeme rabila samo u skrajnem slučaju t. j. kod operativnog zahvata ili kod prejakih trudova.

U novije doba ušlo je ali u običaj, da se narkoza sve češće rabi. Ima zavoda, gdje se porodjaji obavljaju tako reći u snu — pomoću injekcija od morfija i skopolamina.

Nitko pametan ne će poreći, da je narkoza vrlo pomoćno sredstvo u slučaju nužde. Nu da se ona primjenjuje na svakidašnji slučaj, to je doista velika i neoprostiva grieška. Time se naime isključuje sudjelovanje matere pri porodu, što katkad znade biti i sudbonosno. Kod dulje narkoze lako popuste trudovi, a trudnica je tako lišena svoje najjače potpore, te može lako nastradati.

BABINJE.

Babinje traju obično 6—8 tjedana. To je vrijeme za **vidanje rana i povratno obrazovanje** spolnih organa, koji su se za vrijeme trudnoće promijenili. U puku se obično drži, da za vidanje maternice dostaje 14 dana počinka. To bi još kako tako bilo, ali ima u nas krajeva, gdje žene odmah nakon poroda ustaju, te idu za svojim poslom. To je vrlo škodljivo, i zato u nas žene i tako rano ocvatu.

Do odlučujućih je faktora, poglavito liječnika, da se žene iz puka upute u higijenske mjere pri porodu, a da si sačuvaju zdravlje za daljne potomstvo.

Poslije poroda trudnice su vrlo umorne, te ćute potrebu spavanja San ih silno osvježuje. Prvih dana se vrlo znoje (**babinjsko znojenje**), i zato silno žedjaju. I stolica im izostaje tri do četiri dana.

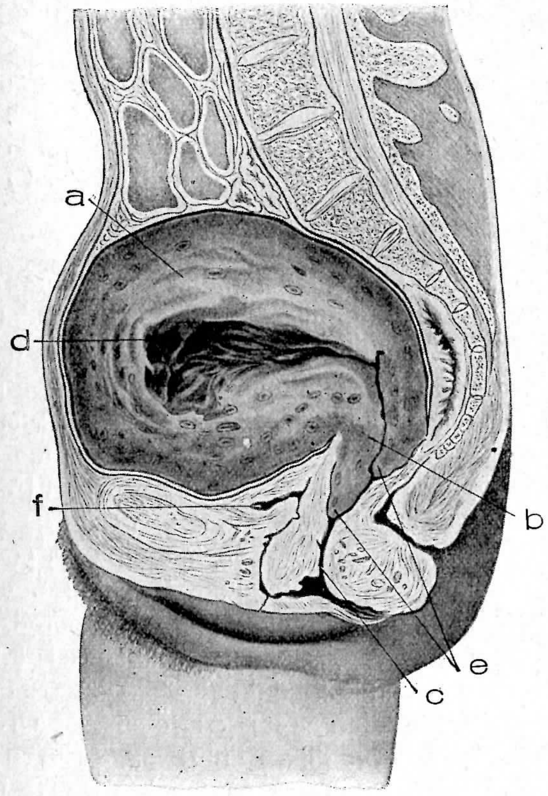

Slika 776.

Maternica u prvim danima iza poroda.

a tijelo maternile, b grljak maternice, c rodnica prohod), d ranjava površina, e usne maternice, f mokraćni mjehur.

Najvažniji proces povratnog obrazovanja zbiva se u maternici pomoću tako zvanih POSLIJEPORODJAJNIH TRUDOVA. To su trudovi bez boli, a svrha im je, da se maternica **stegne i umanji** t. j. povrati u svoj prvotni položaj. Cijeli se taj proces obavlja u vrijeme babinja, kad žene miruju. Koliki je to posao, vidi se već po tome, što se maternica iza poroda mora barem za

dvadeset puta umanjiti. (Težina joj je za poroda 1000 grama, a u normalnom stanju t. j. četiri mjeseca iza poroda tek 50 grama.)

Vidanje rana u maternici traje nekih 6 tjedana. Najbrže zacijeli sluznica maternice, a najteže sjedište plodve. Otkinućem plodve zaostala je ranjava površina s bezbroj rastrgnutih krvnih i mezgovnih sudova. Zgrušenjem krvi (krvnim čepovima) začepe se sudovi, a malo pomalo se zaodjenu vezivnim tkivom, koje ih posvema zatvara.

S vidanjem rana teče uporedo raspadanje otrgnutog tkivnog veziva. Raspadnute stanice, pomiješane s krvlju i gnojem, bivaju izbačene (babinja pranica, izlučivanje), pa se na taj način vrši porodjajno ČIŠĆENJE, koje je sad dulje, sad kraće. (U žena dojilja traje čišćenje samo 3—4 tjedna.) PRANICA je spočetka jako krvava, kasnije postaje sve svijetlija, ali i gušća, jer se sastoji od sluzi i gnoja.

HIGIJENA BABINJA.

Najvažniji su higijenski faktori za vrijeme babinja: asepsa (besklićnost) i dostatno ležanje (mirovanje). O njima ovisi zdravlje trudnice.

Pod asepsom razumijevamo najveću čistoću u baratanju s trudnicama, kojima prijeti infekcija od bakterija. Ranjava površina maternice (rastrgnuto krvno žilje) i rodnice vazda je izložena infekciji, pa stoga treba jako paziti na čistoću. I najmanja nečist može dovesti do najtežih posljedica, kao što su na pr. babinja groznica i trbušna upala, od kojih pogiba dosta žena.

Manje je opasno, ali ipak škodljivo, ako žene iza poroda prerano ustanu. U prijašnjem smo poglavlju upozorili na zao običaj, koji u nas vlada, da se žene iz puka nimalo ne štede iza poroda. Posljedice su toga: trajno povećanje i svinuće maternice (vidi dotično poglavlje o bolestima maternice).

Ostale su higijenske mjere: često zračenje sobe, vanjska čistoća i tjelesni i duševni mir. Svako je uzbudjenje makar bilo i veselo, škodljivo, jer upliviše na tok babinja, te lako izazivlje nova krvarenja.

Spolno općenje za vrijeme babinja apsolutno zabranjeno. Čin je taj već sâm po sebi nehigijenski i nemoralan, a sa zdrastvenog gledišta upravo zločinački. Koliko imade primjera, gdje su bijedne žene već u četvrtom ili petom mjesecu ponovno zanosile. Jedva su se oplodni organi malo oporavili, već su iznova opterećeni. Pod tim teretom mora da žene klonu, jer imadu dva stvora da čuvaju: jedno, što ga treba uzdržati na životu a drugo, što ga treba tek začeti. Tom nemoralnom i kažnjivome činu ponajviše su krivi muškarci, koji u neubrojivom jednom času uništuju svu sreću žene i djeteta.

Spolna apstinencija valja da traje najmanje 10—12 tjedana. I iza toga treba nastojati, da žena odmah ne zanosi, jer dok se maternica povrati u svoje normalno stanje, treba do 3 mjeseca.

Za vrijeme babinja mora po svoj kući vladati mir. Iza poroda svaka je žena bolesnica, pa joj treba dati, da čestito otpočine. Najmanje tri dana mora ležati na ledjima. Svako gibanje, svaki pokret joj škodi. Dodju li česti „posjeti“, česta „pitanja za zdravlje“, žene su nehotice primorane, da se giblju i da se „bolesne“ zabavljaju. Na taj način se ne će nikad oporaviti. Treba svakog potjerati — bar prvih dana —, tko nema oko bolesnice posla.

Hrana neka je prvih dana lagana i tekuća. Zato bolesnica ne treba gladovati. Ponajviše joj se daje: mlijeka, hranljivih juha, čaja, bijele kave i nešto bijeloga kruha. Ako joj dobro ide, može joj se treći dan dati malo bijeloga mesa (piletine) i ukuhanog voća. Jela, što jako nadimlju ili što su jako začinjena, valja se čuvati. Od hladnih pića preporučaju se obična voda, lagana mineralna voda i voćni sokovi.

Nakon 12—14 dana može bolesnica prvi put ustati. Malo je žena, koje mogu tako dugo izdržati. Nu svakako treba najmanje 9 dana ležati. U početku smije samo dva sata izvan kreveta izbivati, zatim malo pomalo i po više sati. Još u trećem tjednu se mora čuvati, a tek poslije četiri tjedna može izaći i pomalo se latiti svog kućnog posla

Na koncu da spomenemo još nešto o PODVORBI bolesnice i NJEGOVANJU tijela. Za podvorbu su najzgodnije izučene primalje, koje imadu bar nešto pojma o ženskome tijelu, te znadu i aseptički njime baratati. Izbor je primalja zato vrlo važan. Spretna i savjesna primalja je od neprocjenljive vrijednosti, jer će uvelike olakotiti muku i trud bolesnice — a i u eventualnom slučaju spasiti je od neugodnih posljedica.

Njegovanju tijela treba takodjer posvetiti pažnje, jer je tijelo iza poroda dosta izobličeno, osobito u svome donjemu dijelu. Žene koje ne paze na to, dobit će „viseći“ trbuh, koji ju iznakazi. Da se izbjegne toj nakazi, treba trbuh odmah, čim prestanu posljednji trudovi, povezati (trbušnim ovojem), da se pospješi rad izmorenih mišica (stezanje). Na taj način sačuvat će se normalni oblik trbuha.

VLADANJE MATERE DOJILJE.

Naravna je hrana djeteta materino mlijeko. Kojagod mati može, neka sama doji svoje dijete, jer će dijete uz naravnu hranu najbolje i najljepše uspijevati.

Pravo se mlijeko stvara istom poslije poroda. (Vidi mlezivo, kolostrum.) Kod prvog porodjaja javlja se mlijeko tek nakon 2—3 dana. Starije žene imadu odmah mlijeka.

Prvo je mlijeko vodene boje, prožeto žućkastim tracima. Kasnija mu je boja plavkasto bijela. Dok se nakupi, brizga na najmanji pritisak. Katkad se dojke tako brzo napune, da iz njih samo „izbija“ mlijeko.

Pri stvaranju mlijeka sise nabreknu, te jako bole. Vrlo su osjetljive, nu čim dijete počne sisati, prestaju boli.

Sise se nasišu tek iza nekoliko sati, kad su se mati i dijete ponešto već odmorili. Nije više običaj, da se djetetu prije sisanja dadu čajevi ili šećerna voda. Najbolje je, da se dijete odmah privikne na majčino mlijeko, a ako toga nema, na dojkinju ili kravlje mlijeko. Obroci neka budu redoviti, svaka tri sata, da se dijete nauči redu i da se može dojilja odmoriti. Sise se dadu naizmjence, sad jedna, sad druga. Ne valja prerijetko, ni prečesto djetetu davati sise. Prerijetko davanje prouzrokuje smetnje, jer sisanje podražuje sisne žlijezde na sve jače skupljanje mlijeka. Ako se sise napune previše mlijeka, ne valja mlijeko umjetnim načinom ili prečestim sisanjem izbijati, jer će se opet prenapuniti. Suvišak mlijeka će sam od sebe proteći.

Podražaj na sise djeluje i na maternicu, koja se mahomice steže. Na taj se način pospješuje povratno obrazovanje maternice.

Život dojilje mora da bude u svemu umjeren. Dobra i krepka hrana jačat će i nju i dijete. Izbjegavati valja jela, što se teško probavljaju ili što se nadimlju, alkoholička pića i pivo. Čuvati se valja naglih duševnih uzbudjenja, srdžbe, straha, jer sve to jako upliviše na mlijeko. Neka se drži stroga dieta, jer će inače dijete postati nemirno, dobit će trbušni bô, proljev i bljuvanje.

Sise valja pomno njegovati, osobito p u p č i ć e (bradavke), jer se na njima lako stvaraju rasjeline, preko kojih se inficiraju sisne žlijezde (vidi „Bolesti sisne žlijezde“). Pupčiće neka se svakiput prije sisanja operu prekuhanom vodom, isto tako i usta djeteta. Kod pranja treba vrlo nježno krpicom baratati, da se ne ozlijedi osjetljiva dječja sluznica. Pupčiće ne valja primati rukama, već ih treba oprati krpicom prije i poslije sisanja.

Za vrijeme cijelog dojenja treba sise čuvati svakog pritiska i prehlade. Dobro ih je opasati reformnim steznikom, a s umetkom od toplog flanela, da ih se podupre i zaštiti od prehlade. (Za upijanje mlijeka, što sâmo brizga, dobro je staviti još jedan mekani umetak.)

SPOSOBNOST DOJENJA.

Svaka bi zdrava žena, koja je postala majkom, morala sâma da doji svoje dijete. Nu nažalost mnoge i mnoge majke nijesu više toga u stanju, osobito iz gradjanskih i radničkih krugova. Dok je na selu skoro svaka mati dojilja, dotle ćeš ih u gradovima rijetko naći.

Nesposobnost dojenja očituje se u različitim oblicima i stepenima. Gdjekoje žene imadu spočetka mlijeka u izobilju, nu kasnije ga sve više gube, te konačno jedva dostaje, da se dijete nasiti. Druge opet imadu odmah spočetka tako malo mlijeka, da se dijete ne može ni pridajati (priložiti prsima). Često puta dojilje i smalakšu od dojenja, pa izgube sve mlijeko.

Uzroci su tim pojavima jako različiti, nu u glavnom se dadu svesti na dvije grupe: na p r i r o d j e n e i s t e č e n e g r i j e š k e u d o j e n j u.

Prirodjena griješka u dojenju sastoji u zakržljenju sisnih žlijezda. U mnogih žena opažamo, da imadu prekrasne i prepune sise, ali su im sisne žlijezde unatoč tomu slabo razvijene. Griješka je ta po svoj prilici u vezi s uživanjem alkohola, koja je već zahvatila i ženske generacije.

Druga je griješka zakržljalost iz baštinjenja, koja prelazi od babe do unuke.

Za prirodjene griješke žene dakako nijesu krive, ali t'm većma su odgovorne za stečene griješke, koje su većinom posljedice mode. (Steznici, preuske haljine.) Najgora je tako zvana m o r a l n a g r i j e š k a u d o j e n j u, koja nije toliko u vezi s tjelesnim razvitkom, koliko s ćudorednim naziranjem žena. Toj moralnoj griješki robuju većinom žene iz višega društva, koje su pune taštine, ispraznosti i sebičnosti, te ne će da doje svoju djecu. Te su žene niže no zvijeri, koje se i te kako brinu za svoje potomstvo.

SMETNJE U DOJENJU.

Svako se dijete mora priložiti prsima, makar mu mati spočetka i ne imala mlijeka. Prvo će joj to podražiti sisne žlijezde, a drugo će dijete priviknuti sisama.

Čestoput je sva griješka u tomu, što BRADAVKE (pupčići) PREDUBOKE LEŽE. Već smo kod trudnoće spomenuli, kako treba bradavke njegovati. Ako se je to zanemarilo, onda se mora upotrijebiti m l i j e č n o s i s a l o, da se bradavke na umjetni način izvuku. (Priložena nam slika pokazuje upotrebu mliječnog sisala.)

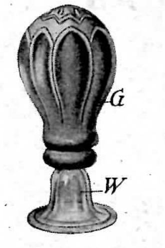

Slika 777.
Mliječno sisalo s pipnicom i balonom od gume.
($^2/_3$ naravne veličine.)
G balon od gume, W pipnica od stakla.

Najviše smetaju pri dojenju RASJELINE na pupčićima, koje jako bole. Sisanjem se te ranice mogu i ognojiti. Iza toga se razvije upala sisnih žlijezda, koja škodi i majci i djetetu. (Vidi pobliže pod: „Bolesti sisne žlijezde“ i „Upala sisne žlijezde“.) Kod rasjelina je najbolje prigodom sisanja pupčiće prekriti s gumenom kapicom, da se ranice ne podraže. Dijete se brzo nauči tomu, a ujedno se ublažuju i bolovi. U medjuvremenu,

kad dijete ne siše, moraju se pupčići ovlažiti finom i mokrom krpicom, nakvašenom u lakoj rastopini alauna. Nu u svakom je slučaju nužno potražiti liječničke pomoći.

Kod boležljivih promjena na prsima vrlo će nam koristiti, ako sise podvežemo s trouglastim ili četverouglastim, nakoso složenim, rupčićem. Priložene nam slike pokazuju, kako se imadu sise podvezati.

Dogadja se katkad, da dijete ima PRIRAŠTENI JEZIK, pa ne može da uhvati ża sisu. U takvom slučaju se jednostavno stavi dulja kapica na pupčić — a ako to ne bi koristilo, mora se jeżik odnosno jezična uzica „odriješiti“ t. j. malo urežati.

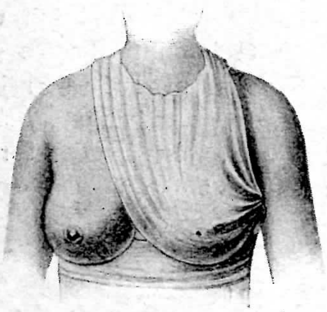

Slika 778.
Trouglasti rubac za podvezivanje sise.

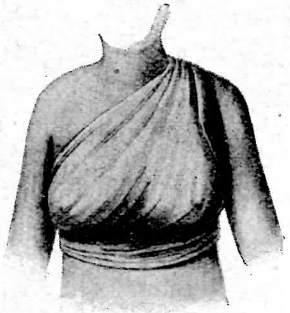

Slika 779.
Isto za obje sise.

Mnogim ženama mlijeko neprestano brizga, tako da djetetu ne preostaje dovoljno hrane. To su ponajvećma nervozne smetnje, zbog česa žene oslabe. Sise se moraju podvezati, i višeput hladnom vodom oprati. Izbjegavati valja topla jela i podražljive tekućine.

Vrlo je važno držanje djeteta kod dojenja. Dojilja mora, poduprta jastucima, tako sjediti, da se dijete može čvrsto nasloniti na njezinu ruku. Dijete mora više ležati, negoli sjediti. Slike 780. i 781. prikazuje nam pravo i krivo držanje matere i djeteta.

Kad se dijete obikne prsiju, — bilo odmah ili kasnije — sise obično nabreknu, postaju napeta i tvrda, te jako bole. Mlijeko se ne smije silom izbijati, jer to škodi materi. Sise se podvežu i zamotaju

toplo vlažnim oblogom, da se utaže bolovi. Osim toga se mora nastojati oko odvodnje vode iz tijela. To se postizava tako, da se što češće ispražnjuju crijeva (najbolje gorkom vodom) i da se pije što manje tekućina. Tim načinom se mlijeko izgubi već za tri dana.

Sliku 780.
Kako moraju mati i dijete kod dojenja sjedjeti.

Slika 781.
Kako ne smiju sjedjeti.

KAD NE SMIJE MAJKA DA DOJI SVOJE DIJETE? Samo zdrava žena može da doji svoje dijete. Ako li je jako slaba, epileptična, umobolna ili tuberkulozna, mora joj se dojenje zabraniti. Osobito se kod tuberkuloznih žena mora biti na oprezu, jer se latentna (skrivena) tuberkuloza u trudnica može lako pretvoriti u akutnu. Ni kod akutnih grozničavih bolesti ne smije se dijete dojiti.

NEPRAVILNOSTI U TOKU TRUDNOĆE.

Za trudnoće mogu da nastupe razne bolesti, nu ima nekoliko oblika, koji osobito rado napadaju trudnice. Tako su medju inima:

NEUTAŽIVO BLJUVANJE, koje je po svoj prilici nervozno histerijske naravi. Bolest se očituje u neprestanom bljuvanju (dapače i za praznog želuca), koje silno oslabljuje organizam. Nakon žestokih želučanih bolova, potpune tvrde stolice i oslabljenja nastupaju besvjestice i deliriji, koji konačno svršavaju smrću. Tu i tamo bolest jenjava, nu ako u prvoj polovini trudnoće ne prestane, onda obično nema pomoći. Začudo, te se bolest ova javlja samo u boljim krugovima, dok ju u nižim slojevima gotovo i ne poznaju. Prije nastale želučane i probavne smetnje pospješuju bljuvanje za vrijeme trudnoće.

Liječenje sastoji u dietskim propisima — apsolutno tjelesno i duševno mirovanje, hladne tekućine — i ljekovitim sredstvima, koja umiruju živce. Ne pomažu li ta sredstva, jedini je lijek rani porodjaj.

ZBABNI BUBREZI javljaju se na početku trudnoće, a prestaju tek iza poroda. Očituju se oni u površnom otjecanju kože. (Drugo je otjecanje nogu, koje se javlja u posljednjim mjesecima trudnoće zbog pritiska maternice na žile.) Nateku li ruke i lice, tad su već bubrezi u neredu. Pretraga se urina odaje po bjelanjčevini. Katkad je koža — osobito na rukama — mjehurasto nabreknuta.

Zbabni bubrezi se najčešće javljaju za prvog poroda ili kod blizanaca. Većinom prolaze iža poroda; rjedje prelaze u kroničnu upalu bubrega. U osobito teškim slučajevima pridružuju im se i grčeviti napadaji (eklampsija).

Uzrok bolesti još nije ustanovljen, pošto joj manjkaju pravi pojavi upale. Liječenje sastoji u dietskim propisima i u odvodnji tijela (znojenjem). Ne pomaže li to, mora se poduzeti rani porodjaj tim više, što je svaka bubrežna bolest opasna po život djeteta. U tom slučaju naravno više vrijedi život matere negoli djeteta.

AKUTNE INFEKCIOZNE BOLESTI. Sve grozničave bolesti zlo uplivišu na trudnoću, te često dovode do preranog porodjaja Nema skoro infekciozne bolesti, koja ne bi svršila preranim izmetnućem

SIFILIS je jedna od najvažnijih bolesti za trudnoće. Prelazi ona na dijete još prije, no je siroče ugledalo svijetlo svijeta— dakle još u doba začeća.

Većina te djece uopće ne dolaze živa na svijet. Imade sifilitičkih žena, što su neprestano u trudnom stanju, ali nikad ne radjaju žive djece, jer prerano izbace plod. To je tako zvani običajni pomet (abortus). Katkad se radja i živo dijete, nu obično prerano. Pošto su mu organi skroz i skroz sifilitični, to brzo pogine.

Dogodi li se, te je žena sifilisom infiscirana za vrijeme trudnoće, i to posljednjih mjeseci, onda dijete ostane zdravo. Nasuprot u prvim mjesecima vazda postoji opasnost od infekcije.

Zanimivo je, da prema najnovijem liječničkom naziranju sifilis embrija, koji je začet po sifilitičkom ocu, ne prelazi na mater u svojim tipičnim formama. On doduše upliviše na organizam matere, u negativnom smislu, naime da mati postane imuna protiv sifilitične zaraze. To je po svoj prilici latentna forma sifilisa, koja se ne odaje nikakvim vanjskim znacima.

Svaka sifilitična trudnica mora se podvrgnuti antisifilitičnoj kuri živom. Dolaze li djeca sifilitičnih roditelja na svijet, ne smije ih se priložiti prsima, jer bi se mogla dadilja infiscirati.

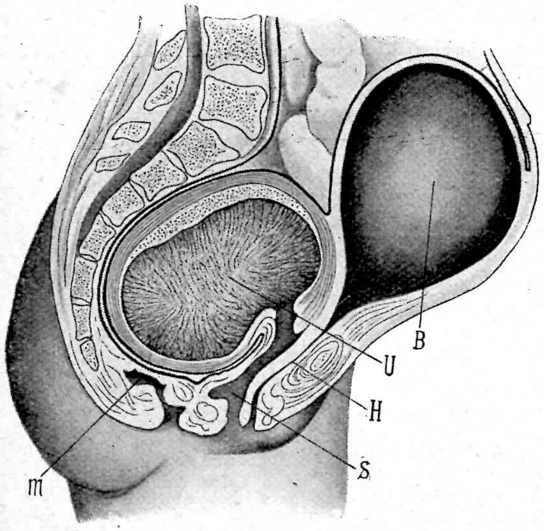

Slika 782.

Uštinuta trudna maternica, koja se svinula prema natrag.
B mokraćni mjehur, pun, U sagib trudne maternice, H stisnuta mokraćna cijev, S rodnica (prohod), m guzno crijevo.

SVINUĆE MATERNICE. Ako iza svinuća maternice žena zatrudni, mogu u daljnemu toku trudnoće nastati različite smetnje. Ima da se maternica može nesmetano povećavati — izlaskom iz male zdjelice, — to može ipak zbog prejakog napunjenja krvi, prouzročenog svinućem, doći do pometa (abortusa).

Kad maternica ispuni svoj odredjeni prostor, može lako nastati uštinuće sa strane mokraćnog mjehura i guznog crijeva. Mokraćni mjehur i crijeva tako su stisnuta, da urin i izmetine ne mogu izaći (vidi sliku).

Nastaje potpuni zastoj mokraćenja i stolice. Čim taj slučaj nastupi, treba smjesta zatražiti liječničke pomoći, a da se odstrane uzroci smetnje.

Ispražnjivanje mokraćine biva procurkom (katetrom). Maternica se mora podići. Ako to ne uspije, mora se plod izbaciti.

SMETNJE U MOKRAĆENJU USLIJED VISEĆEG TRBUHA. U posljednjim mjesecima trudnoće nastaju često smetnje u mokraćenju uslijed toga, što se je trbuh previše spustio dolje. Kod uriniranja treba ga stoga podići, a da mokraćna cijev imade slobodan prolaz.

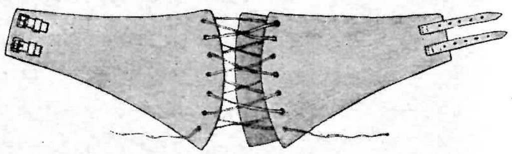

Slika 783.
Povoj za podupiranje visećeg trbuha.

Slika 784.
Isti, privezan.

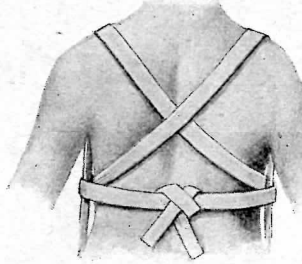

Slika 785.
Isti, otraga.

Pošto viseći trbuh smeta i kod hodanja, to ga je najbolje opasati trbušnim ovojem. Priložene nam slike pokazuju, kako ga treba namjestiti (preko ramena).

MRTVI PLOD U MATERNICI.

Čestoput se dešava, da plod pogine u maternici. Uzroci su tomu različiti, a izlaz je obično a b o r t u s. Nerijetko se plod izbaci tek nakon nekoliko tjedana. Za to vrijeme mogu s plodom nastati različite promjene. Plod se ili rastvori (osobito prvih tjedana) ili m u m i f i c i r a (smežuri). Zagnojiti i usmrdjeti se ne može, jer je plodna

voda sasvim prosta od bakterijskih klica. Mumificiranje je najobičnije kod blizanaca, gdje jedan plod obamre, a drugi se razvija dalje. Kod poroda izadju oba ploda.

Ima slučajeva, gdje se jaje iza poginuća embrija razvija dalje, pri čemu kudre na plodnji žilovnici na čudan način zakržljaju. Takvo

Slika 786.
Grozdasta ili mjehurava izrodina u naravnoj ve'ičini.
(Po Schultzu.)
a šupljina jajeta s ostatkom embria.

se izvrgnuto jaje nazivlje m o l a ili izrodina. Ima izrodina, što su nalik na m j e h u r e ili na g r o z d o v e (vidi sliku). Obično brzo rastu, katkad i do veličine dječje glave.

Ima i k r v a v i h i z r o d i n a, koje su pune krvi. Izgled im je crveno smedj i mesnat. Obično dovode do krvarenja i do pometa.

Obamiranje ploda se ne osjeća odmah. Obično je s tim procesom spojena jaka zimogroza. Ako li je plod već prilično razvit, to trudnica osjeća, ko da joj se u utrobi vrza kakvo strano tijelo. Kod živog ploda se obamiranje brže osjeća, jer se plod više ne giblje.

POMETI (ABORTUSI).

Pometi su vrlo česti. Izbacaj u roku prvih 28 tjedana nazivljemo POMETOM (abortusima), a daljne NEDONOŠČETOM (rani porodjaj). Svaki je pomet mrtav plod, dok nedonošće može pod zgodnim prilikama ostati i na životu. Najčešći su pometi na početku trudnoće. Mnoge žene, osobito prvorotkinje, koje još ne poznaju pometa, zamjenjuju ga sa zakašnjelom periodom.

Uzroci su mu većinom — osim u umjetno izazvanim slučajevima — u naglim stresajima trbuha i u kroničnim oboljenjima maternice. Teži rad, pranje rublja i nošenje teških predmeta takodjer mogu izazvati pomet. Lijekovi vrijede samo onda, ako ih se uzme u tolikoj količini, da djeluju kao otrov. Toliko proslavljena pučka sredstva: rimske kamilice, šafran, sredstva za bljuvanje, jaka izmetgonila, ražena snijet i t. d. ne vrijede baš bogzna koliko. Nema sredstava, koja bi ubijala plod, a da ne bi oštetele plodonosilicu. Svaki je pomet, izazvan tim sredstvima, d j e l o m i č n o o t r o v a n j e, koje djeluje na materinski organizam. Ovamo spadaju i otrovanja olovom (u radionicama olova) i morfijem (morfinistkinje).

Prvi je znak pometa p r o t o k k r v i. Bolovi se ravnaju po tom, kako dugo traje trudnoća t. j. da li se već razvila plodva ili ne. U prvim tjednima pomet je bez osobitih boli, a nalik na jaku periodu. Od trećeg mjeseca počevši javljaju se već žestoki trudovi. Jaje izlazi kao krvavo klupko ili u cijelosti ili na komade.

Preteče pometa traju katkad i po nekoliko tjedana. Krvarenje čas prestaje, čas se opet pojavljuje bez da uslijedi pomet. To odugovlačenje silno oslabljuje žene, pošto izgube mnogo krvi. Nu ti su slučajevi rijetki. Općenito nijesu pometi opasni, ali svakako treba l j j e č n i č k e p o m o ć i, a da se predusretne zlim posljedicama.

Prijeti li pomet, valja nastojati, da ga se mirnim ležanjem i ublažujučim sredstvima prekine. Ne uspije li to, a krvarenja bivaju sve jača, valja ga na svaki način pospješiti. Imamo raznih metoda za to, koje se primjenjuju na stanovite slučajeve. U slučaju da porodjaj još uvijek izostane ili da se jaje počinje rastvarati, (što se osjeća po groznici i smrdljivom istoku), treba rukom „izvaditi“ plod i maternicu očistiti.

Nerijetko dolazi do s e p t i č k o g p o m e t a, osobito iza prisilnog pobačenja, od kojega pogiba mnogi i mnogi cvatući život. Tomu su ponajviše krive „vračarice“, koji potajice i neoprezice, bež ikakvih desinfekcionih sredstava, obavljaju svoj podvrgli zanat. Uslijed nečistog baratanja ulaze bakterije u maternicu, pa se odanle dalje šire

i o t r u j u k r v. Teško je spasiti život nesretnih žrtava. Uspije li kirurgu, da pravodobno t. j. prije, no što je septički otrov dospio u opći krvotok, iz maternice izvadi infekcioznu i gnjilnu sadržinu, onda je će jade spašeno.

Često se dogadja, da iza pometa zaostaju u maternici male krpice jajnih ovojaka. Posljedica toga je trajno krvarenje i povišena temperatura. U takvim slučajevima treba i s t r u g a n j e m m a t e r n i c e te krpice izvaditi, jer inače prijeti rastvorba.

S pometom treba postupati kao i s porodjajem. Treba leći u krevet i čuvati se barem tjedan dana. Inače mogu nastupiti kojekakve komplikacije i smetnje.

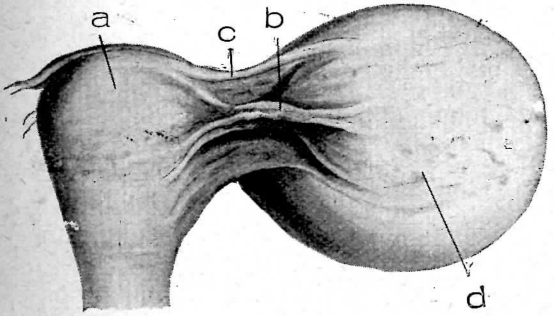

Slika 787.
Trudnoća u jajovodovima.
(Po Runge-u.)
a maternica,
b jajnik,
c jajovod,
d plodna vreća na kraju jajovoda.

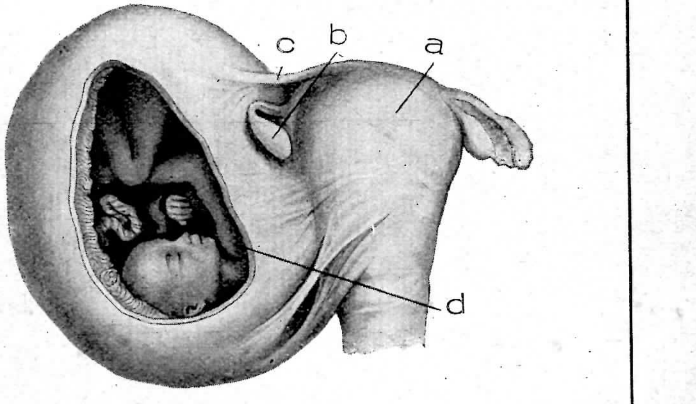

Slika 788.
Trudnoća u jajovodovima.
a maternica,
b jajnik,
c jajovod,
d otvorena plodna vreća.

TRUDNOĆA IZVAN MATERNICE.

Ima slučajeva, gdje se proces trudnoće ne zbiva u maternici, već izvan nje, u j a j o v o d i m a, a rjedje u j a j n i c i m a. Uzima se, da oplodjeno jaje — u koliko su se jaje i sjemenična stanica u jajovodu sastali — nije moglo, bilo kakvim slučajem, dospjeti u maternicu, već se je naselilo drugamo i na tom mjestu počelo razvijati. Ta je

abnormalnost vrlo nezgodna poradi toga, što se dijete, koje se je razvilo izvan maternice, **ne može radjati**, pa makar se i potpuno razvilo.

Tok je takve abnormalne trudnoće vrlo karakterističan, te vazda opasan po život matere. Postigne li plodna vrećica (vidi sliku) stanovitu veličinu, te ne može više slijediti daljni rast djeteta, mora da pukne. Posljedice toga su **nutarnja krvarenja**, koja mogu biti smrtonosna. Katkad se krv skupi na najdubljem mjestu trbušne utline, izmedju maternice i crijeva, pa se zgruša kao krvava oteklina. Vremenom biva usisana (resorbirana), nu uza sve to je prate upale trbušnih organa.

Slika 789.
Iznošeni plod (fetus) nakon trbušne trudnoće, nastale zbog izlaženja jajeta iz jajovoda u trbušnu utlinu.
(Plod je posvema ovijen kožama vezivnog tkiva. Izvadjen je operativno poslije 2 godine nakon zametka.)

Najpovoljniji je izlaz trudnoće, ako embrio rano obamre, te se potpunoma resorbira. Rijetko kad dospijeva u trbušnu utlinu, gdje se onda dalje razvija po nekoliko godina. Ni kod te **trbušne trudnoće** nema porodjaja. Oblik djeteta ostaje manje više sačuvan, nu vremenom bude obavit vezivnim tkivom, po kojemu se sležu vapnene soli. Takvu tvorbu nazivljemo **kamenim djetetom** (dijete se skamenilo), koje je nalik na otekline u trbušnoj utlini, te se zato mora operativno odstraniti.

Pogibelji su pri abnormalnoj trudnoći tim veće, što ih je vrlo teško prepoznati. Uz sve znakove normalne trudnoće (izostajanje periode, povećanje maternice) maternica ostaje ipak prazna. Obamre li plod, nastaju iz maternice krvarenja, koja se obično smatraju pometom, te se prema tomu i liječe. Ako se toj bludnji ne udje brzo u trag, može plodna vrećica puknuti i prouzročiti spomenute već zle posljedice. Javljaju se odmah znakovi **nutarnjeg krvarenja** (besvjestica, velika bljedoća, kratko, žestoko kucanje bila), bez da i jedna kap krvi isteče na površinu. U takvom slučaju nužna je operacija, da se zaustavi krvarenje.

Plodna vrećica, koja se nalazi izvan maternice, ima isto značenje kao i svaka pogubna novotvorina, pa ju se radi toga mora što ranije odstraniti.

PORODJAJ BLIZANACA.

Blizanci nijesu baš rijedak pojav, rjedje su već trojci ili četvorci. U blizanaca obično oboje djece dolazi živo na svijet, dok se od trojaka i četvoraka po koje mrtvo radja ili odmah iza poroda umre. Blizanci nastaju, ako se oplode dva jajeta ili ako se u jednom jajetu stvaraju dva plodna zametka. U ovom su slučaju oba djeteta istoga spola, a vrlo nalik jedno na drugo. Prema iskustvu se porodjaji blizanaca često opetuju, osobito nakon više porodjaja i u poodmakloj dobi matere.

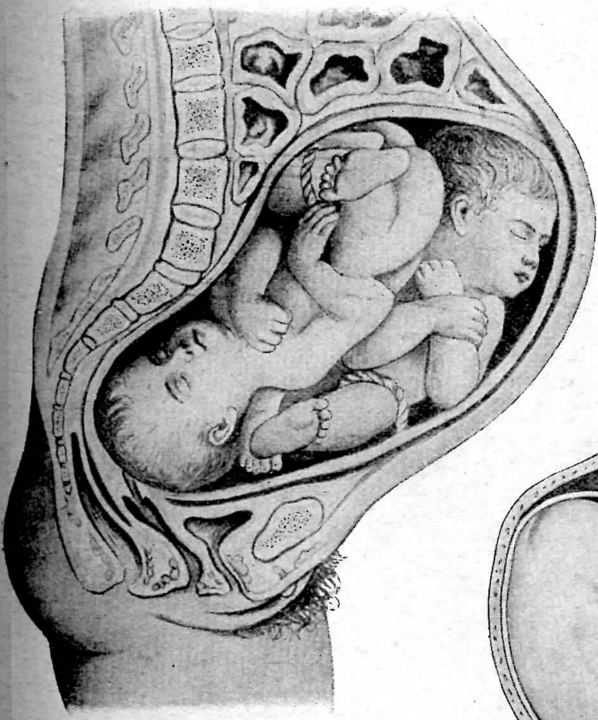

Slika 790.
Najčešći i najzgodniji položaj blizanaca.

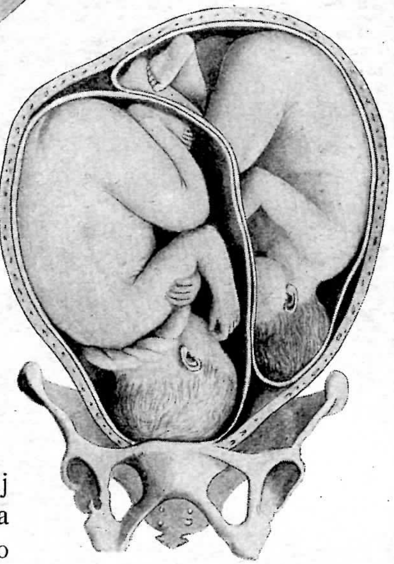

Sliku 791.
Sužena zdjelica od rahite.

U blizanaca je trudnoća i porodjaj mnogo teži no kod normalnih slučajeva (jedno dijete). Tok porodjaja ovisi o položaju jednog i drugog djeteta. Najzgodnije je, kad jedno dijete leži nasuprot drugome (vidi sliku). Svaki je drugi položaj (vidi sliku) već teže naravi. Katkad trudovi popuste zbog prejakog rastega maternice. Pri porodjaju blizanaca mora vazda biti pokraj trudnice liječnik, pošto mogu lako nastati komplikacije. Kod glatkog poroda obično se radja jedno dijete za drugim.

NEPRAVILNOSTI PRI PORODU.

Normalni porod ovisi o pravilnoj gradji zdjelice. (Vidi „Prohodni putevi"). Nepravilna gradja zdjelice uvelike otešćava radjanje. Te smetnje ovise ponajviše o raznim promjerima zdjelice.

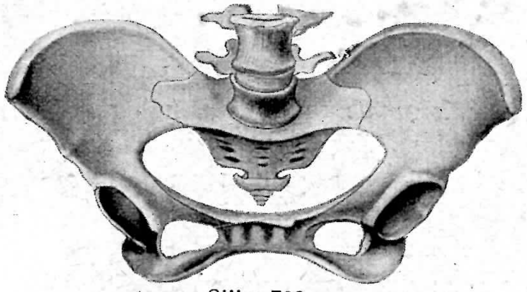

Slika 792.
Sužena zdjelica od rahite.
(U vodoravnom promjeru.)

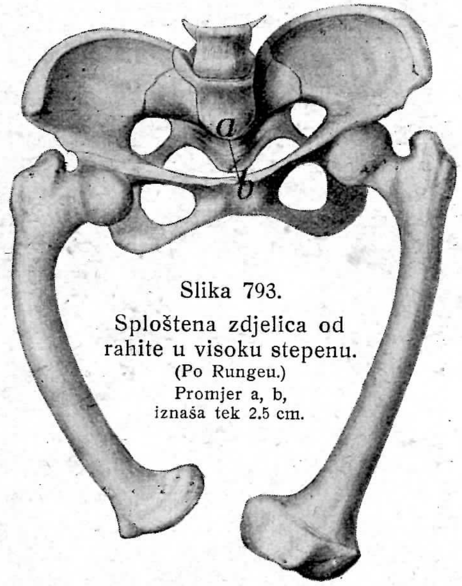

Slika 793.
Sploštena zdjelica od rahite u visoku stepenu.
(Po Rungeu.)
Promjer a, b, iznaša tek 2.5 cm.

Najčešća je smetnja pri porodjaju PREUSKA ZDJELICA t. j. takova, koje su promjeri manje ili više pokraćeni, jer se njima otešća porodjaj glave. Ako li je ravni promjer u male zdjelice manji od 6 cm, onda glava uopće ne može kroza nju proći. Iznaša li promjer 6—9 cm,

porodjaj je doduše moguć, ali uz teške zapreke. Pogibao je osobito za dijete, jer je porod dugotrajan, pa se dijete može ugušiti.

Glavni je uzrok preuskoj zdjelici rahita (engleska bolest), koja već u najranijoj dobi upliviše na gradju zdjelice. Ini su uzroci omekšanje kostiju (osteomalacie), bolesti zglobova u kukovima i prirodjene anormalnosti.

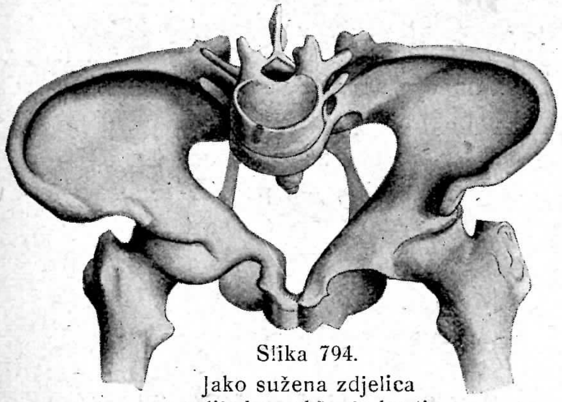

Slika 794.
Jako sužena zdjelica uslijed omekšanja kosti.
(Po Runge-u.)

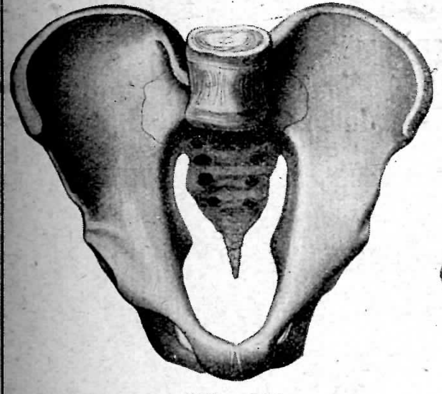

Slika 795.
Okomito sužena zdjelica.

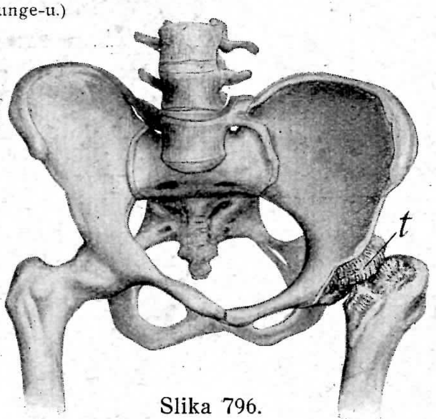

Slika 796.
Koso sužena zdjelica uslijed tuberkuloze kukovnog zgloba (t).

Priložene slike pokazuju nam najvažnije oblike male zdjelice i njihove odnose s porodjajem.

Uskoću zdjelice možemo samo mjerenjem ustanoviti. Zato treba svakako prije prvog poroda zdjelicu izmjeriti, da ne nastanu komplikacije. Kod promjera od 6 cm ne može se dijete radjati naravnim

putem. U takvom slučaju vrijedi jedino klasični CARSKI RIJEZ (Kaiserschnitt, trbušni rijez), da se dijete izvadi iz utrobe materine, bilo živo bilo mrtvo. Operacija se izvadja na taj način, da se otvori trbušna utlina i maternica, pa da se izvadi dijete i plodva. Nakon izvršene operacije se rane opet sašiju. Cijela se operacija mora izvadjati pod narkožom i uz najstrožu asepsiju i oprez.

Danas operacija carskoga rijeza već nije tako opasna stvar kao prije. Dok je prije umrlo do 80% žena od posljedica operacije, to ih danas umre jedva 18—20%. I unatoč opasnosti u mnogo je žena tako razvijena želja za djetetom, da se dobrovoljno podvrgnu operaciji, pa makar i više puta. Djetetu ne prijeti nikakva opasnost.

Svakako mora žena znati za opasnost, koja joj prijeti — to joj nijedan liječnik ne smije zatajiti, — pa ako je protiv operacije, mora se pravovremeno nastojati oko toga, da se trudnoća prekine.

Ako uskoća zdjelice nije baš prejaka, nu pri tome ipak prijeti opasnost po mater i po dijete, mora se gledati, da dijete ugleda svijetlo svijeta prije odredjenoga roka. Nu rok mora biti tako odredjen, da je dijete sposobno i dalje živjeti i razvijati se. Ima liječnika, koji i u ovom slučaju preporučaju carski rijez, nu dok je god moguće tomu izbjeći, neka se radije izvede rani porodjaj.

Svaki porodjaj, koji je vezan za usku zdjelicu, mora rukovoditi liječnik, koji je točno upućen u anatomijsku gradju ženskoga tijela. Potrebiti aparati (primaljske kliješte), moraju biti posve aseptički.

PREŠIROKA ZDJELICA

je, protivno od preuske, vrlo podesna za porodjaj, ali se može dogoditi, da se dijete prenaglo rodi t. j. iskoči (prenagli porod). To je takodjer skopčano s opasnostima, pošto dijete tako naglo izleti iz rodnice, da se lako može pupkovina prekinuti ili maternica izvrnuti. Javljaju se uz to i krvarenja i proderi, pošto je djelovanje trudova prekratko.

Dijete je u opasnosti, da zbog prekinuća pupkovine zakrvari ili da pri naglom iskoku lupi o kakav tvrdi predmet. Dogodilo se već, do se dijete rodilo na zahodu, pa je palo u jamu.

KOSI POLOŽAJ DJETETA.

Kosi položaj djeteta ide protivno od dužinskog presjeka maternice. To znači, da se dijete u takvom položaju ne može normalno roditi. Ne pazi li se na to, može se dogoditi, da dijete rukom i ramenima svojima zabrtvi izlaz iz zdjelice, pa da uopće ne može van (vidi sliku).

Posljedice takvog zabrtvljenja mogu biti — ako pravodobno ne stigne pomoć — sudbonosne i po mater i po dijete. Dijete obamre, a maternica se rastrgne.

Suoči li se ta pogibao još prije, no je izlaz zaglavljen, treba dijete okrenuti t. j. iz kosog položaja staviti u normalni, da mu glava i udovi budu naprijed položeni (vidi „Pomoćne operacije pri porodjaju"). U tom će slučaju porod prilično glatko proteći. Ako je pravi

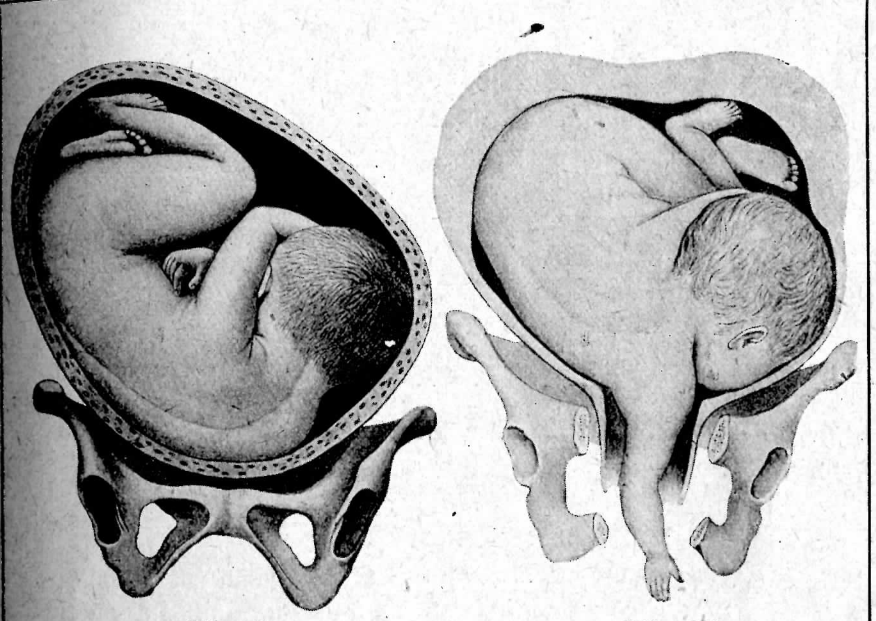

Slika 797. Prijeki položaj.

Slika 798. Razvučeni prijeki položaj.

čas promašen t. j. ako je zabrtvljenje već uslijedilo, tad nema druge, već dijete sasjeći na komade, a da se spasi život matere. U protivnom je slučaju rastrgnuće maternice neminovno, zbog česa nastaje nutarnje krvarenje, koje svršava smrću (iskrvarenje) — ako se još u posljednji čas ne izvede trbuhorijez, i rana na maternici ne sašije.

Svaka je primalja dužna, da kod svakog kosog položaja djeteta smjesta zatraži liječničke pomoći

POMOĆNE OPERACIJE PRI PORODJAJU.

Pomoćne operacije nijesu u pravom smislu kirurške operacije — kako to mnogi misle — već samo izvanredne mjere, koje se poduzimlju u svrhu lakšeg radjanja. Obično ih izvadjamo bez noževa — izim kod trbuhorijeza, — tako da nema nikakve opasnosti.

Dva su ponajglavnija uvjeta kod pomoćnih operacija: potpuna tehnička sprema i najstroža asepsa. I najmanja nečist može prouzročiti infekcije i babinju groznicu (vidi ovu).

Mi ćemo vodje spomenuti samo dva najvažnija pomoćna zahvata i to: OKRET DJETETA i POROD NA KLIJEŠTE.

Pod okretom razumijevamo promjenu položaja djeteta, da materi olakšamo radjanje (kosi položaj, položaji na glavu i na noge i obratno). Razlikujemo nutarnji i vanjski okret. Prvi je mnogo češći, te se obično primjenjuje u onim slučajevima, kad hoćemo, da se dijete rodi na noge. Najprije se pomoću noge izvrši okret djeteta, zatim se izvadi prva, a onda druga noga (vidi slike). Pomoćni se taj zahvat vrši u dubokoj narkozi.

Služimo se njime kod kosog položaja i kod preuske zdjelice, da izvučemo dijete živo, ako je još ikako moguće. Nu ako smo promašili pravi čas, te je plodna voda već davno protekla, a maternica tako usko prilegla uz dijete, da ne možemo više rukom do njega, onda nam ne preostaje drugo do li embriotomija (sasjeći dijete na komade i ovako ga izvaditi).

Vanjski okret nije tako važan ko nutarnji, te se rabi samo onda, ako više nije moguć nutarnji okret. Primijeniti ga se smije samo onda, kad se dijete još dade tamo amo gibati, a nipošto kad je već u zdjelici.

Za vanjski okret ne treba trudnicu narkotizirati, jer se okret vrši izvana (preko trbušne povlake).

POROD NA KLIJEŠTE nije tako strašna stvar, kako si to mnoge žene utvaraju — naprotiv baš jedno vanredno sredstvo, samo ako je u rukama vještog liječnika.

Priložene nam slike (665 i 666) pokazuju kliješte, i kako se ih ima upotrijebiti.

Kliješte nadomještaju trudove, da se lakše izvuče glava iż zdjelice. Pošto djetinja glava trpi od pritiska kliješta, treba vrlo oprezno s njome baratati.

Kliješte upotrebljavamo onda, ako materi ili djetetu prijeti opasnost t. j. kad vidimo, da porod ma iż kojeg razloga ne ide naprijed.

Slika 800. Zaokret na noge.

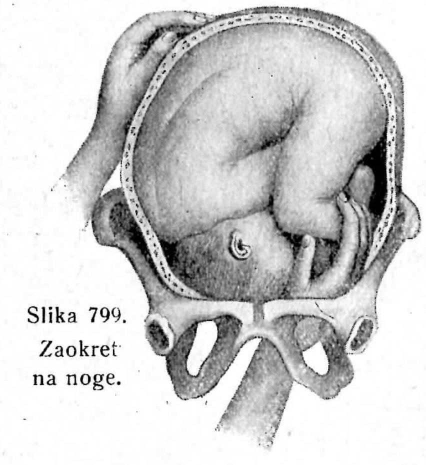

Slika 799. Zaokret na noge.

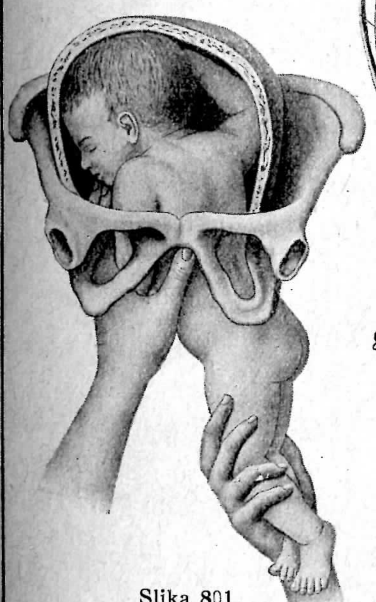

Slika 801. Poslije zaokreta se di ete izvadi.

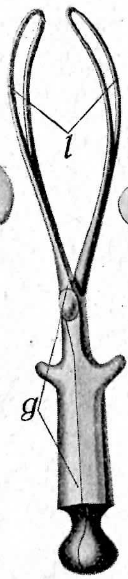

Slika 802. Primaljske kliješte. l žlica, g držak.

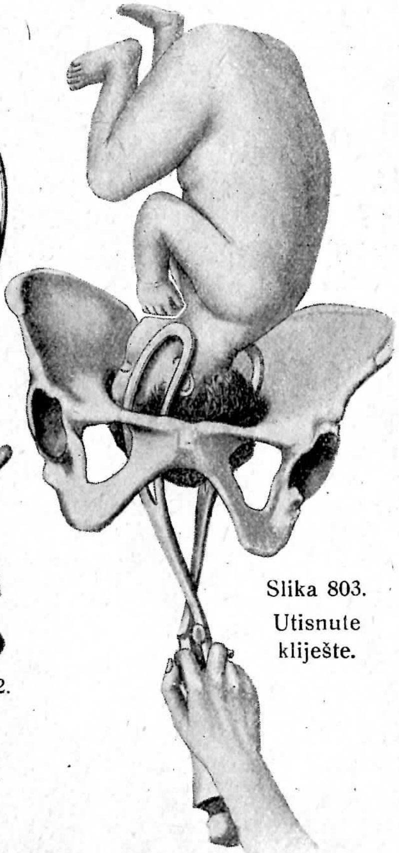

Slika 803. Utisnute kliješte.

Najčešće ih rabimo kod opasnosti zgnječenja (natučka) sa strane matere i kad djetetu prijeti pogibao od ugušenja (za predugog poroda). Zgnječenje se očituje u nenadanom povišenju temperature i kucanju bila matere, zatim u suhoj vrućini njezine rodnice. Preteče su ugušenja kod djeteta nepravilno kucanje bila i padanje srčanih zvukova.

Da se kliješte mogu valjano namjestiti, mora da je materničnou šće posve otvoreno, a glava da ne bude ni prevelika ni premala. Važno je i to, da glava već počiva u zdjelici (i to u najvećemu svojemu opsegu). Što je glava dublja, to je isklieštenje lakše. Ako je glava visoko gore, mora se jako paziti, da se ne ozlijede mekani prohodi materinskog organa.

Isklieštenje obavlja se u narkozi. Glava se mora polagano i oprezno izvući. Ako je glava već napolje, lako je izvaditi i tijelo.

Kliješte se smiju upotrijebiti samo u slučaju, kad trudnici ili djetetu zbilja prijeti pogibao. Ima žena — osobito u gradovima — kojima je do toga, da se što brže riješe muka pa poduzimlju sve i sva, da im liječnik dozvoli isklieštenje. To ne valja! Ma da je i isklieštenje spasonosno sredstvo, ipak mogu njegovom uporabom lako nastati ozljede, budi na materi budi na djetetu. Proderi na našvi i u rodnici, izljev krvi na kostima glave, kljenuti živaca, krvarenje možga, ugušenje — sve su to posljedice pritiska kod isklieštenja. Zato se isklieštenje ne smije tako lakoumno dozvoliti.

RANI PORODJAJ.

Razlikujemo UMJETNI POMET i UMJETNI ili RANI POROD. U prvom slučaju dijete nije sposobno, da dalje živi, dok u drugom slučaju može da proživi, ako je najmanje 34 tjedana staro.

Umjetni pomet dozvoljava se samo u slučajevima teških bolesti matere, od kojih joj može, u vezi s trudnoćom, zaprijetiti smrt. Ovamo spadaju tuberkuloza, bolesti bubrega, neutaživo bljuvanje itd. (Usporedi „Trudnoću".) S humanog gledišta ta je dozvola još previše ograničena. Ima slučajeva, gdje je socijalni položaj matera tako mizeran (zbog siromaštva i slabe hrane), da bi se iz čistog čovjekoljublja morao dozvoliti umjetni pomet. Zbog toga ne trpe samo matere već i djeca, pošto već stradaju u materinoj utrobi. Kakva će to istom djeca bit, kad dodju na svijet? Kakvu će korist imati društvo a i država, od njih, kad su već zakržljali u materinoj utrobi? Dašto — iz puke obijesti se toga ne bi smjelo dozvoliti! Neka se najprije povede vijećanje — i sa strane medicinske i sa strane socijalne, — i

neka se saberu data iz pojedinih obitelji, pa onda neka se donese odluka. U takvom slučaju imat će obitelj i država više koristi, negoli štete, jer će imati zdravo potomstvo. — Za umjetni pomet služe razne metode. U najranijim stadijama služi nabubrivi klinac, koji se utakne u maternično ušće, da se prigodom nabubrivanja izazovu trudovi (vidi sliku). U kasnijim mjesecima, kad je plod već narasao, vrši se nabod plodnih ovojka ili bolje reći jajeta, da se pomoću izazvanih trudova izbaci plod.

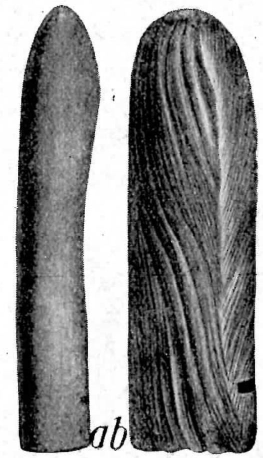

Slika 804.
Nabubrivi klinac za umjetno pometnuće (abortusa).
a suh, b nabubren.

Umjetni ili rani porodjaj rabi se najčešće kod trudnica, koje imadu preusku zdjelicu. Najpoznatija je metoda umjetnog izazivanja poroda, da se u rodnicu utakne mekana cijev, koja ima da leži izmedju maternice i plodnog mjehura. Nu rabi se i nabod plodnih ovojaka.

Svi se ti zahvati moraju izvesti uz najveći oprez i čistoću (asepsija), da ne dodje do teških posljedica infekcije.

OZLJEDE KOD PORODA. PRODERI NAŠVE (MEDJICE).

Zbog jakog rastega mekanih prohoda zbivaju se prigodom izlaska glave iz zdjelice česti proderi, od kojih su najvažniji proderi našve.

Našva je dio mekane medjice izmedju rodnice i šupka. (Usporedi k ovom poglavlju dotične slike.) Prigodom izlaska glave našva se silno rastegne, pa ako popusti elastičnost njezina, tad lako popuca.

Ima više vrsti prodera našve. Jednostavni je proder ograničen samo na rodnicu i na medjicu, dok potpuni proder doseže do guznog crijeva, tako da rodnica i šupak više nijesu rastavljeni. U rijetkim slučajevima pukne medjica u sredini, dok gornja i donja granica ostaje neozlijedjena.

Bolovi prodera se zbog jakih trudova i rastegnuća spočetka ni ne osjećaju. Tek kasnije nastupa žestoko žeženje na stidnim dijelovima — siguran znak ozljede. Krvarenje je obično umjereno, nu ako proder seže visoko do rodnice, može biti i vrlo jako.

Svaki se proder mora, pa bio i te kako neznatan, sašiti radi kasnijih posljedica i radi babinja, jer od prodera može nastati teška infekcija i babinja groznica.

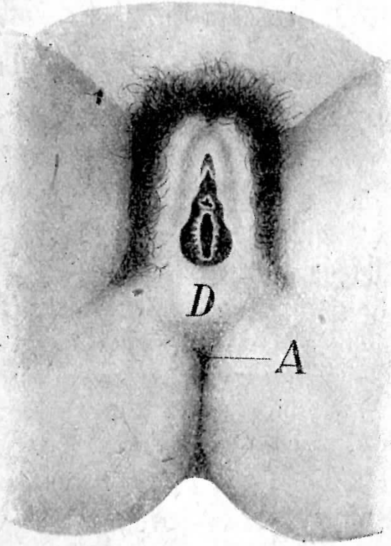

Slika 805.
Normalna našva.
(Sramno šupčana medjica.)
D našva.
A šupak.

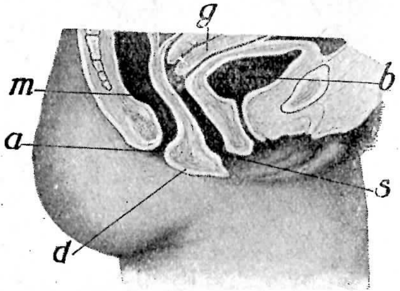

Slika 806.
Normalna našva sa strane.
a šupak, b mokraćni mjehur, d našva, g maternica, m guzno crijevo, s rodnica prohod).

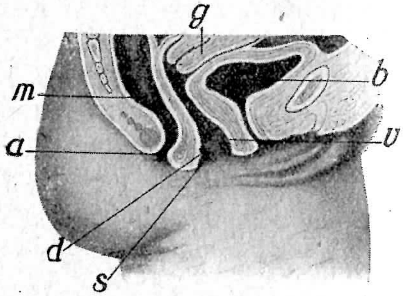

Sliku 807.
Proder našve srednjeg stepena.
(Prednja stijenka rodnice (v) izgubila je svoju potporu.)
a šupak, b mokraćni mjehur, d prodrta našva, g maternica, m guzno crijevo, s rodnica (prohod).

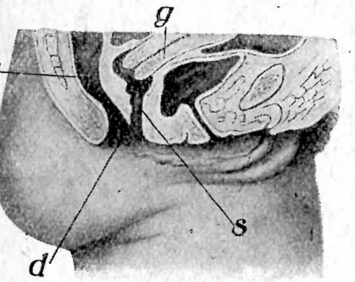

Slika 808.
Potpuni proder našve.
d mjesto, gdje je nestalo našve, g maternica, m guzno crijevo, s rodnica (prohod).

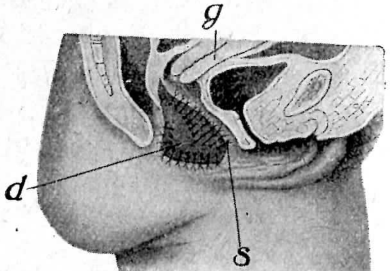

Slika 809.
Plastika našve. (Umjetno sašivena našva.)
d novo stvorena našva g maternica, s rodnica (prohod).

Ako se proderi, koji zauzimlju više od jedne trećine medjice, ne sašiju, moga s vremenom nastati jako neugodne posljedice. Prvo se može rodnica, koja je izgubila svoju potporu, dolje spustiti, a drugo može se prodrti i šupak, po tom i zapor guznog crijeva. To je vrlo neugodno, jer žene s takvim proderima slabe su petlje te ne mogu suzdržati vjetrove i tekuću stolicu.

Za suzbijanje te bolesti služi posebna jedna plastika — operacija, gdje se mekani dijelovi sašiju, da se stvori nova našva, koja služi i kao potporanj rodnici.

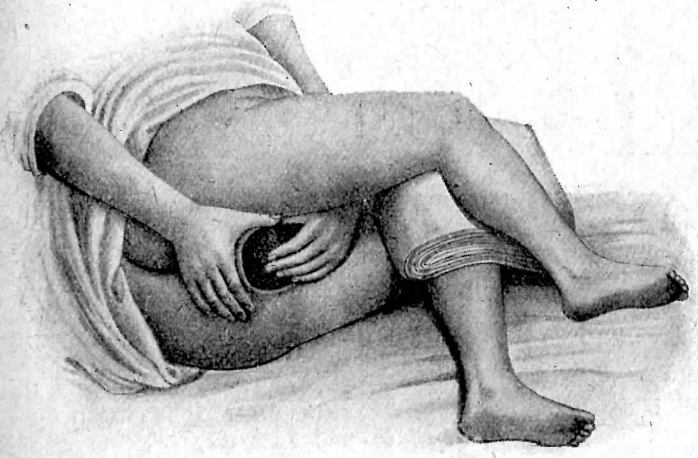

Slika 810.
Zaštita našve kod poroda.

Vrlo je važno PREDUSRETATI pogibiji prodera. Ako se proderi ne mogu potpuno zapriječiti, ipak se može umanjiti njegov opseg. Kao zaštita za našvu nam služi MEDJOBRAN (DAMMSCHUTZ), koji je vanredno sredstvo u rukama vješte i savjesne primalje. Umeće ga se sa strane, a svrha mu je dvostruka: da se protupritiskom zaustavi prebrzi izlaz glave, i da se glava tako vodi, da s najmanjim svojim opsegom t. j. sa stražnjim dijelom i s čelom izadje na površinu (vidi sliku). Na taj način može se izbjeći mnogim štetnostima. Poslije svakog poroda treba tačno pregledati našvu, da li je pukla ili je ostala cijela.

PRODERI RODNICE I GRLJKA MATERNICE

jesu sama onda ozbiljni i važni, ako zauzimlju veći opseg ili ako preduboko sežu. U tim slučajevima dolazi do krvarenja, koja se ne dadu tako lako zaustaviti. Manji proderi zarastu sâmi od sebe, nu veće treba uvijek sašiti.

KRVARENJA ZA PORODA.

Redovito se iza poroda brzo skupi krvno žilje, koje je bilo rastrgnuto iza odlupljenja plodve. Poslijeporodni trudovi stežu maternicu i žilje.

Nu čestoput nastaju smetnje, koje dovode do jakih krvarenja. Uzroci su im slabi trudovi, koji zatajuju već za poroda ili poslije njega. U posljednjem ih slučaju često nalazimo kod blizanaca ili kod djece, koja imadu obilno plodne vode. Od prevelikog rastezanja maternica izgubi snagu, te se ne može dosta energično stegnuti, tako da krvno žilje ostaje otvoreno, i dalje krvari. Maternica je dosta visoko, a mekana i mlohava.

U inim slučajevima nastaju krvarenja radi presporog izlaska posteljice, za koju neupućeni laici drže, da je „prirasla". Može i to biti, nu većinom je grijeŝka u maternici, koja se u svojemu donjemu tijeku grčevito stisla (suzila), pa ne dopušta, da posteljica izadje. Spretnom manipulacijom posteljice može se i tom zlu izbjeći.

Pošto krvarenja — bilo sad prije ili poslije porodjaja plodve — mogu biti jako opasna, valja brzo raditi, da ih se što prije zaustavi. Prvi je način, da zgodnom masažom — trenjem maternice preko trbušne povlake — pospješimo trudove odnosno izlazak posteljice. Možemo se još poslužiti s posebnim rukohvatom (istiskivanje posteljice), a ako ni to ne pomaže, mora se ići rukom u maternicu, da je odriješimo od plodve. Naravno, da se pri tom mora postupati najvećom čistoćom i opreznošću, a da se ne inficiraju rane. Poslije obavljenog čina treba maternicu aseptički ispirati.

Nastupe li krvarenja poslije svršenog poroda, možemo se poslužiti raznim metodama, da ih zaustavimo. Prvo je masaža (trenje izvana) da se stegne maternica, i skupi krvno žilje, a drugo hladno ispiranje rodnice i hladni oblozi, koji čestoput jako brzo djeluju. I vruća su ispiranja vrlo korisna. Osim toga služimo se još i preparatima ržene snijeti, bilo iznutra ili izvana (u obliku injekcija), da se izazovu trudovi. U vrlo teškim slučajevima moramo svu maternicu i rodnicu istamponirati (napuniti) jodoformgazom. Iza te upotrebe krvarenje obično smjesta prestaje. Preporuča se najstroža asepsija.

BABINJA GROZNICA.

Najveća opasnost, koja može trudnice stići, je babinja groznica, koja je u prijašnje doba poharala tisuće i tisuće skupocjenih ženskih života. Osobito je groznica ta vladala u rodilištima i na klinikama. U gdjekojim zavodima umrlo je do 26%, dakle više od jedne četvrtine trudnica, koje su se dale pod okrilje liječnika.

Prvi je ustanovio uzrok toj bolesti bečki primalj Semmelweiss, koji je dokazao, da je babinja groznica posljedicom infekcije uslijed nečistoće. Tim otkrićem postao je Semmelweiss spasiteljem žena, jer se otslije počelo više paziti, pa je uslijed toga i spao mortalitet žena.

Babinja je groznica bolest od rana, u koju dospješe bakterije putem rodnice u maternicu. Nutrina je maternice sva ranjava, a rastrgnuto je tkivo najbolji izvor infekcije. Infekcija biva i putem prodera. Nečistim baratanjem — osobito rukom, kad se mora ući u rodnicu i u maternicu — bakterije ulaze u rodnicu i u maternicu, te odavlen šire svoj otrov dalje.

Dva su oblika groznice: laka i mjesna, i teška i općenita, koja zahvata cijeli organizam. To je zapravo ta groznica, koja je tako opasna po život žena.

Mjesne su babinje infekcije nalik na trbušne upale (vidi iste) s fibrineznim i gnojnim eksudatom. Liječenje je dugotrajno i bolno. Ako bolest vremenom i prodje, ipak zaostaju grijeŝke (zaraštenja) na spolnim organima, koje se osjećaju još kroz godine i godine.

Prava babinja groznica prolazi pod vidom otrovanja krvi (sepsa) uz visoku groznicu, srčanu slabost, žestoko udaranje bila i opće tjelesno propadanje. U inim slučajevima dolazi do upale opne trbušnice sa žestokim bolovima u trbuhu, bljuvanjem i teškim disanjem.

Bolest počinje odmah na početku babinja (prvih triju dana) uz žestoku trešnjavicu, visoku temperaturu i jako udaranje bila. Najteži slučajevi svršavaju već za 2—3 dana smrću, dok kod sporijih slučajeva nastupa smrt istom u drugom tjednu bolesti.

Ima još poseban oblik babinje groznice, koji kasnije počinje (obično tek u drugom tjednu), a vrlo je karakterističan zbog svojih čestih groznica trešnjavica i visoke temperature tijela. Ovo se otrovanje ponajviše očituje u upalama različitih organa (pluća, porebrice, zglobova i bubrega), iz čega se odmah može zaključivati na babinju infekciju. Provalu infekcioznih masa (gruševine) u optok krvi vazda prati trešnjavica, pri čem se stvaraju novi rasadi bakterija.

Izlaz bolesti nije siguran — su svakako je manja opasan negoli čista sepsa. Bolest može svršiti i potpunim izlječenjem, nu ti su slučajevi rijetki.

Danas ova strašna bolest već nije tako česta kao prije, ali unatoč tomu im još dosta slučajeva, kojima su najviše krive same žene odnosno njihove primalje. Žene treba da se upute u bit bolesti, pa će same znat, što im je činiti i na što moraju paziti, da ih primalje ne unesreće.

Pošto infekciozne klice dolaze vazda izvana, treba paziti na najstrožu čistoću t. j. na aseptički postupak s bolesnicama. Glavni su nosioci bolesti r u k a i o r u d j e (instrumenti), koji ulaze u rodnicu i u maternicu. I najmanja klica nečistoće može zaraziti ranu. Za čistoću su odgovorni liječnici i njihovo pomoćno osoblje, osobito primalje, kojima to još nikako ne ide u glavu. Dok je prije bio najveći postotak bolesti na klinikama i u rodilištima, danas je baš obratno — najveći kontingenat bolesnica dolazi iz kućne njege, gdje su bile pod okriljem primalje. Stoga treba na njih paziti i — ako je moguće — raditi s liječnicima.

Glavni su uvjeti aseptičkog postupka, da svi predmeti i orudje, koji dolaze u doticaj s trudnicom, budu što jače desinfiscirani. Ruke se moraju čestito oprati u vrućoj vodi (sapunom i keficom), a nokti se moraju napose još očistiti keficom. Zatim čisto opranu kožu otrti s apsolutnim alkoholom, i tek iza toga je desinfiscirati sa sublimatom, lisolom ili lisoformom. Orudje se mora iskuhati. Primalja i liječnik moraju imati posebnu odjeću (gornju pregaču).

Često se babinja groznica prenaša s jedne bolesnice na drugu. Tomu su ponajviše krive primalje, a i liječnici, koji imadu istodobno posla sa više trudnica. Čim su došli u doticaj s infisciranom bolesnicom, ne smiju vršiti pretragu kod druge bolesnice.

MLIJEČNA GROZNICA (OGNJICA). Veliko je praznovjerje u žena, da se tobož treći dan iza poroda javlja t. z. mliječna groznica. Ta je zabluda višeput kriva, što se zanemaruje prava babinja groznica, jer se misli, da je to samo mliječna groznica, koja će sama od sebe proći.

MLIJEČNE GROZNICE NEMA! Zdrava žena nema groznice, ma koliko joj brizgalo mlijeko. Svaka je groznica boležljiva pojava i t. z. mliječna groznica nije no početak teške infekciozne bolesti. Čim kod mjerenja temperature (ispod pazušne šupljine) termometar iznaša 38,5°, već je groznica tu.

Temperature od 38 do 38,5° nijesu za vrijeme babinja baš tako rijetke (uslijed rastrgnuća tkiva ili tvrde stolice), nu čim takva groznica traje dulje od jednog dana, valja biti na oprezu.

L i j e č e n j e je individualno, već prema pojedinim slučajevima. Nu u svakom slučaju treba brzo i energično raditi i smjesta pozvati liječnika — jer svako zakašnjenje znači korak bliže smrti.

EKLAMPSIJA.

Pod eklampsijom razumijevamo nagle PADAVIČASTE GRČEVE uz BESVJESTICU, koji se najčešće javljaju za poroda, rjedje za babinja ili trudnoće. Spadaju oni medju najteže komplikacije poroda.

Grčevi su slični epileptičkima, samo su još strašniji, ma da su i kraći. Počinju oni naprije na licu, zatim prelaze na cijelo tijelo, koje biva tamo amo bačeno. Iz ustiju viri pjena, čestoput i krvava od ugriza jezika. Grčevi brzo popuste, nu besvjestica ostane, ko da je bolesnica zapala u duboki san.

Pojedini se napadaji, koji traju najviše 1 do ½ časa, opetuju u kraćim razmacima, te bivaju sve žešći. Obično slijede 30, 40 i do 50 napadaja, jedni za drugima. Izgled je bolesnice upravo strašan.

Eklampsija je najopasnija za vrijeme poroda, jer prijeti materi i djetetu najveća pogibao, da se ne uguše (od prezasićenosti krvi kisikom, koji se nakupio uslijed nedisanja).

Prema iskustvu prestaje s porodom većina eklamptičkih napadaja. Stoga se i vazda nastoji, da se što više pospješi porod, ako je skopčan s padavičastim grčevima. Napadaji se suzbijaju s narkotičkim sredstvima, osobito morfijem, kloralom i kloroformom. Kad napadaji prestanu, bolesnica dolazi u vruću kupelj (na pola sata), a zatim ju se zamota u vruće plahte i vunene pokrivače. Posljedica toga je jako znojenje, iza česa se bolesnica obično brzo oporavi.

Kako smo već spomenuli, s porodom eklampsija obično prestaje, nu ima i smrtnih slučajeva. I ako bolesnica ozdravi, mogu još uvijek nastupiti grdne posljedice, kao što su kljenuti, oslijepljenje, smetnje u govoru i pomračenje svijesti. I bubrezi često obole.

Uzrok te strašne bolesti još nije točno ustanovljen, ali je sigurno, da nije jedinstvene naravi. Pošto se najčešće opaža, da se za eklampsije smanjuje urin odnosno da je bogat na bjelanjčevini, to se uzimlje kao najčešći uzrok eklampsije uremija t. j. otrovanje mokraćinom (vidi uremiju). Gdje manjka bjelanjčevina, tamo je sigurno drugi otrov, koji je možda s djeteta prešao na mater.

ZAŠTITA OD TRUDNOĆE.

Moderno je doba i u pitanju spolnoga života iznijelo nove vidike, koji se ponajviše tiču radjanja djece: S m i j e m o l i u k l o n i t i t r u d n o ć u i l i n e?

Mnogima je doduše zazorno o tome povesti riječ, nu današnji socijalni i ekonomski položaj žena i obitelji traži dapače, da se o tom pitanju javno raspravlja. Život postaje svakim danom sve teži, jedva

se roditelji mogu prehranjivati, a kamo li još djeca, osobito ako ih je više. Pred tim faktom pada i ona biblijska: „Budite plodni i množiti se!“ jer je tu jedna viša sila, koja je stubokom preokrenula staro naziranje o svijetu i njegovu potomstvu.

Razvojem trgovine i kapitala postala je i ženidba na neki način „trgovački posao“, koji se samo onda rentira, ako žena, donese dovoljno para u kućanstvo. U tom slučaju može si bračni par već dozvoliti, da imade po nekoliko djece, jer ih može uzdržavati. Nu u čijim je rukama danas takav kapital? Ima ih samo izabranih, koji si mogu priuštiti pravo „roditeljsko“ čuvstvo. Sve ostalo je „raja“, koja doduše može „ljubiti“, ali ne smije u ljubavi „začeti“, jer nema sredstava, da „plod“ svoje ljubavi uzdrži na životu. Što je bolje za dva sirotana, koji se ljube? Ili pod ili nad oltarom t. j. „divlji“ ili „zakoniti“ brak. S gledišta moralno higijenskog svakako je bolje zakoniti — ali bez djece, jer tko će ih uzdržavati? Stoga moraju hoćeš, ne ćeš, sami nastojati, da ih Bog prebrzo i previše ne obdari djecom, jer su inače skiknuli.

Drugi uzrok: žena, koja je već imala više djece, oboli i sruši se iznenada, jer ne može više da podnosi vlastitog tereta. Izmorena je i ubijena od preteškog rada, — pomagačicu nije imala i ne može imati — pa da još i dalje udovolji svojim „bračnim“ dužnostima za ljubav mužu, koji se ne može ili ne će da odrekne spolnog užitka. Što joj preostaje drugo — no gledati, da već pri začeću ukloni plod svoje ljubavi.

Pita se, kamo bi došla država, kad bi se nerodicom umanjio broj gradjana ili vojnika? Nu i na taj je argumenat lako odgovoriti: A što ima država od zakržljalih gradjana ili vojnika? Pogledajte si djecu radnika i činovnika, osobito u industrijskim i vele gradovima? Što rade tu žene? Moraju r a d i t i, — pomagati mužu, da lakše uhvate kraj s krajem. Pa da onda još radjaju djecu? I kakva će to biti djeca, kad ugledaju svijetlo svijeta. Dosta je i previše jedno, da „živući“ umire od gladi i nevolje.

Jedini bi grijeh bio, kad bi se žene bavili „uklonjenjem ploda“ športa radi, da ostanu čile, zdrave i lijepe — na sve vijeke. Ili kad bi se bogatiji ljudi žacali djece — ljudi koji bi mogli i stotinu djece uzdržavati? To bi bili čisto egoistični razlozi, koji svakako nijesu opravdani. Ali inače — zar da uz dvojicu još treći komrači!

KAKO SE MOŽEMO ZAŠTITI OD TRUDNOĆE?

Najjednostavniji je način „ne imati“ djece, ako SPOLNO NE OPĆIMO (spolna uzpregljivost). Nu kraj slabe volje ljudi ne može o tom biti ni govora. Treba dakle naći sredstava, da muž i žena mogu spolno općiti, ali bez posljedica t. j. bez da žena zanosi i da si naprti novo breme na vrat.

Ima tih zaštitnih sredstava i za muškarca i za ženu. Za muškarce služe k o n d o m i (prezervativi) — prevlake iz gume ili ribljeg mjehura. Oni su dosta veliki, da zaodjenu muško udo i da uhvate sjeme, ali zbog svoje slabe otpornosti čestoput puknu. Time je dakako promašen cilj, za kojim se je išlo.

Drugi je način, kojim se može zapriječiti trudnoća, t. z. c o i t u s i n t e r r u p t u s ili p r e k i n u t i p r i l e g, koji se sastoji u tom, da se pred završetkom spolnog akta zadrži ištrcaj sjemena (općiti na suho). Nu taj je način vrlo opasan za muškarce, jer jako štetno djeluje na živce. Velika je to muka, na vrhuncu slasti odjednom prekinuti, pogotovu gdje pri aktu sudjeluje čitavo centralno živčevlje. A kraj toga žena svejedno nije sigurna, da ne zanosi, pošto muškarac u svojoj uzrujanosti lako promaši cilj.

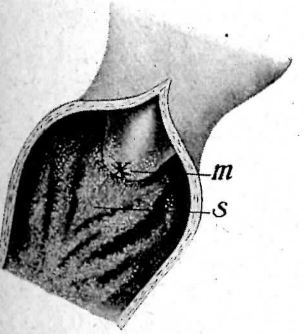

Slika 811.
Zaprašivanje normalne maternice.

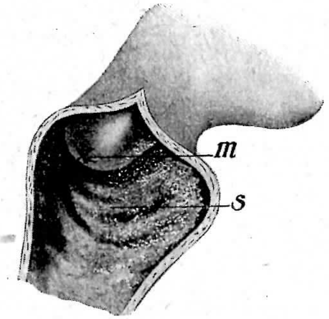

Slika 812.
Zaprašivanje maternice, koja je promijenila svoj položaj.

s rodnica, m donji dio (grljak) maternice s ušćem (X).

Žena posjeduje veći broj zaštitnih sredstava negoli muškarac, pa stoga je bolje, da ih ona primjenjuje na spolni akt. U glavnom ima dvije grupe tih sredstava: k e m i j s k a, koja ubijaju sjemene stanice (sperme, sjeme), i m e h a n i č k a, koja služe kao zapori maternice.

K e m i j s k a s r e d s t v a prave se od kakaovog maslaca u obliku kuglica ili pilula. Kad ih se metne u rodnicu, one se brzo rastope, te ubiju sjemene stanice. Teoretski nema tomu prigovora, ali praktički je to posve drukčije. Pilule moraju u pravi čas bit umetnute, da se u času ištrcaja rastope, jer inače ne djeluju. Osim toga im je glavna sastojina kinin i sublimat, koji jako podražuju sluznicu rodnice. Tako može doći do upale i — ako se pilule češće upotrebljavaju — do potpunog spaljenja rodnice. Iz tih razloga ne možemo ih dakle preporučiti.

Srednja je veza izmedju kemijskih i mehaničkih sredstava tako zvani aparat za zaprašivanje. To je tanka cijev, koja je prilagodjena rodnici, a ima na kraju svom gumenu loptu. Cijev se utakne u rodnicu (tako da joj kraj upravo dodje pred ušće maternice), a loptom se pritisne, da iz nje izadje prah, koji ima da ubije sjemene niti. I tu vrijedi teorija više od prakse. Prah ima doduše ubojito svojstvo, ali ne dospije uvijek na pravo mjesto. Priložene nam slike razjašnjuju anatomijske uvjete, o kojima ovisi djelovanje praha. Kod normalnog položaja maternice, gdje je ušće njezino okrenuto prema dolje, može prah da djeluje, ali čim se maternica odnosno ušće njezino samo malo pomakne, eto već neprilike, pošto prah ne pogodi cilja.

Prije upotrebe ovog dosta skupog aparata treba svakako dat pretražit maternicu, u kakvom se položaju nalazi, da ne bi troškovi bili uzaludni. Nu ni onda nije žena posve sigurna.

Od mehaničkih sredstava žene najvole ispiranje rodnice poslije svršenog akta, nu to je baš najnesigurnije. Ispiranje je uvijek vrlo dvojbeno, pa makar se odmah poslije akta upotrijebilo. Uzrok je tomu u fiziološkom držanju maternice za vrijeme akta. Ušće maternice ima naime sluzni čep, koji viri u rodnicu. Za ištrcaja se sjemene niti uhvate čepa, pa kad se maternica iza svršenog akta stegne to povuče za sobom i čep, koji ostaje zatvoren u njezinoj utlini. Pošto se maternica iza akta više ne otvara, to je svako ispiranje iluzorno, jer su sjemene niti već u njoj.

Najsigurnije je zaštitno sredstvo protiv začeća mehanički zapor na materničnom ušću. To je pamučna butura (od vate) i spužva, koja se stavlja u rodnicu. Obje moraju biti dosta velike, da točno pristanu ušću maternice. Ako su premalene, mogu se pomaknuti sa središta, ako li su prevelike, opet previše ispunjaju rodnicu. Spužva je zbog svoje elastičnosti mnogo zgodnija nego butura od pamuka. Da ne upija previše sluzi, mora ju se prije no se metne u rodnicu, malo nakvasiti vodom (najbolje kiselastom). Naravno da mora biti posve čista. Da ju se može opet istegnuti, pričvršćene su za nju niti, koje vire iz rodnice.

Kao mehanički zapor služi i oklusiv ili zaštitni pesarij. To je kolobar ili prsten sa šupljom poluloptom od gume, koje je okrajak nabit perom, da čvršće zahvati stijenku rodnice. Ima ih više vrsti, od kojih je svakako najzgodniji dvostruko savijeni pesarij po Carletu, jer obuhvata obje stijenke rodnice (vidi priložene slike).

Što se sigurnosti tiče, vrijedi za pesarije isto, što i za spužvu: u mnogim slučajevima su vanredno sredstvo, a gdjekad opet zatajuju. Apsolutno sigurnog mehaničkog sredstva uopće nema.

Jednostavni pesarij si može svaka žena sama nastaviti, ali za dvostruki već treba liječničke pomoći. Najglavnije je, da pesarij točno pristane, jer inače ne pomaže ništa.

Što se baratanja tiče, najbolji su pesariji od žute mjedi, jer se lako nastavljaju. Dvostruki pesarij obično ostane u rodnici od jedne periode do druge. Nu zbog rastvaranja gume može lako doći

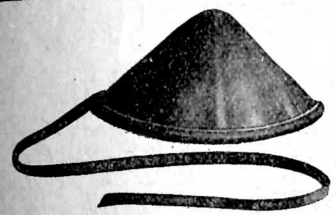

Slika 813.
Zaštitni pesar na pero.
(Po Mensingu.)

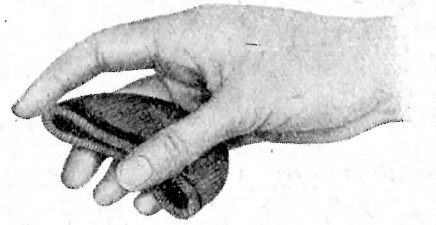

Slika 816.
Kako se dvostruko savijeni pesar priredjuje za uvedenje.

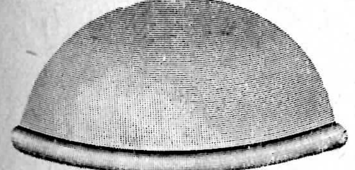

Slika 814.
Okrugli zaštitni pesar na pero.

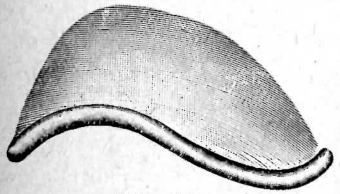

Slika 815.
Dvostruko savijeni zaštitni pesar na pero.
(Po Carletu.)

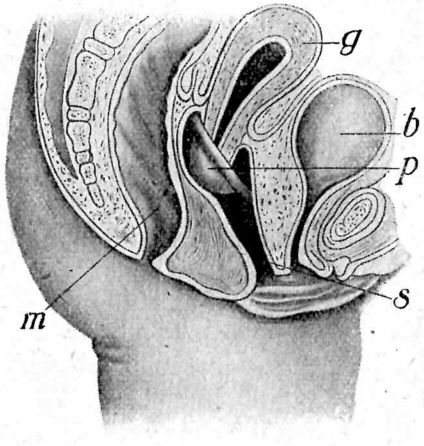

Slika 817.
Zaštitni pesar na mjestu.
b mokraćni mjehur, m guzno crijevo,
g maternica, s rodnica (prohod),
p zaštitni pesar.

do podražaja sluznice, a i do katara rodnice. Osim toga se u lopti nakupi sluzi, koja dosta zaudara. Stoga se rodnica mora češće ispirati, a iza svakog umetka liječnički pregledati. Toga svega kod jednostavnog pesarija nema, jer se ga može lakše izvaditi i nastaviti. Treba naravno i tu vještine, ali to žene bržo nauče, osobito ako prviputa podju primalji ili liječniku.

Prije svakog nastavka pesarija treba se dat liječnički pregledati, da se ustanovi, u kojem se stanju nalaze spolni organi. Ujedno treba uzeti mjeru, da se ustanovi veličina pesarija. Bez toga pesarij ne će puno koristiti. Ako nije po mjeri ili dobro namješten, može lako ispasti, kao što se to i često dogadja.

Ako pesarij dobro „sjedi“, kako se kaže, onda može i po nekoliko sati iza spolnoga akta ostati u rodnici. Ispiranje može se i kasnije obaviti, kad se izvadi pesarij. Za ispiranje treba uzeti toplu vodu, najbolje nakvašenu s malo octa.

Ima još sva sila zaštitnih aparata, ali tko će ih sve nabrojiti. Najbolji su oni najjednostavniji, jer su jeftini i jer je lako s njima baratati.

Pita se, nema li osim tih umjetnih sredstava još kakvih naravnih, koja bi se s uspjehom mogla upotrebljavati protiv začeća. Staro je shvaćanje, da spolni akt u trećem tjednu poslije periode ostaje bez ikakvih posljedica. I doista možemo uzeti, da je jaje zadnje menstruacije u to vrijeme već propalo i da se stoga ne može oploditi. Pitanje je sad samo, da li sjemene stanice, koje su dospjele u maternicu, ne živu do slijedeće periode, kad dozrije novo jaje. U tom bi slučaju ipak došlo do oplodnje.

Jedino je naravno sredstvo, da se žene zaštite od trudnoće, tako zvana cohabitatio lateralis ili spolno općenje sa strane po metodi Dr. Damma.

Postupak je slijedeći: Muškarac legne na desnu stranu, a žena uz njega na lijevu. Kohabitacija (općenje) obavlja se sasvim naravno, dakle bez ikakvog ograničenja i bez ikakvih zaštitnih sredstava.

Kod općenja „sa strane“ muško udo ne može doseći ušće maternice. Prema tomu ištrcano sjeme ne može ući u maternicu tim više, pošto se gornji dio vulve (vanjsko žensko spolovilo) stisne, te ne pušta da sjeme dalje prodre.

Kroz to je posve nemoguće, da žena zatrudni. To se može dogoditi jedino u slučaju, ako je vulva abnormalno kratka (normalno je maternično ušće 9 cm udaljeno od ulaza) ili ako je uslijed poroda omlitavila. Nu ti su slučajevi vrlo rijetki.

* * *

Na početku ovoga poglavlja naveli smo nekoje razloge, koji opravdaju zaštitne mjere protiv začeća. Da još jače potkrijepimo njihovu obstojnost, donašamo ovdje dva izvještaja poznatog liječnika Dr. Mensinge, izumitelja zaštitnih pesarija, o kojima smo malo prije govorili.

Mensinga proučavao je ovo pitanje već godine 1859., kad je kao asistent vježbao na klinici u Leipzigu.

Kao liječniku bijaše mu dodijeljena jedna četvrt, u kojoj stanovahu sami radnici i sirotinja. Česti slučajevi smrti matera, koje su umrle za poroda, ostavivši iza sebe već dobar kup djece — neopskrbljene, pobudiše u njemu samilost spram nesretnih žrtavâ. Gledao je u gdjekojim kućama po sedmero malene djece, kako ih starija, deset do dvanaestgodišnja, sestra mora njegovati. Otac je išao na radnju, i kasno dolazio kući — a siromašna djeca pogiboše redom od neimaštine, nereda i nečistoće. Gledajući tu bijedu nametnulo mu se i nehotice pitanje: „Zašto je ta siromašna žena morala umrijeti i ostaviti nejaku svoju djecu na milost i nemilost svijeta?” i „Zašto ta žena nije već u prvom porodu podlegla sušici, nego tek iza šestog, sedmog djeteta”? Konačno je našao odgovor:

Radjajući toliko djece izgubila je sve svoje sile, pa je tijelo njezino moralo bankrotirati. Ne bi li bilo razumnije i čovječnije, da je bila mati spašena prije, no su je toliki porodi doveli do groba. A da može živjeti i trošiti svoje sile za onu djecu, koja su već bila na svijetu! Opazio je i to, da tolika djeca umiru. Zašto? Jer nijesu uživala blagodati prirode, da se na majčinim grudima ojačaju. U pomanjkanju majčinog mlijeka i ljubavi njene odoše netragom za njom. Kušao je svemoguće preparate, da uzdrži djecu na životu, ali sve zaludu. Došao je do zaključka, da je jedino majčino mlijeko u stanju, da dijete procvate. „Nu zašto — pitao se dalje — tolike matere nemaju mlijeka?“ „Ne da li se tomu pomoći?“ Nakon mnogogodišnjih študija našao je uzroke tomu, a ujedno i pomoćno sredstvo: zaštitne mjere protiv trudnoće. Uzroci dakle ležahu u tom, što su matere prekobrojnim radjanjem izgubile mlijeko i tako unesretile djecu — lišavajući ih najpotrebitijih životnih uvjeta.

Zanimljivo ali tragično je i pismo, što ga je mati jedna, pacijentkinja istoga liječnika, upravila na nj:

„Kad mi je nakon četvrtog poroda uslijed neimaštine zaprijetila pogibao, da bih od velike slabine mogla podleći bolesti, i da bi mi djeca mogla pasti na milost i nemilost tudjim ljudima, stvorila sam čvrstu ali sudbonosnu odluku: nikad se više približiti svom suprugu, nit mu dat, da se on približi meni.

Nježnim riječima i milovanjima, koja su samo svojstvena bijednim materama, nastojala sam mu to dokazati zarad ljubavi naše djece i uspjelo mi je — premda se u meni nešto prekinulo, ko da sam se silomice od njega otrgla . . . Boli njegove i muke, koje su se zrcalile u njegovu potištenom i rezigniranom vladanju, parale su mi grudi, te su me skoro doveli natrag u njegov naručaj — ali jasni i bistri pogledi moje dječice, koja kao da su me molila: „Majčice, ne ostavi nas!“,

spasili su me od napasti. Naša spavaća soba, u koju sam prije nekom prelesnom slasti ulazila, pričinjala mi se kao zatvor, kao grobnica — pa ipak spavahu u njoj mališi moji, nad kojima je vazda lebdjela pogibao smrti. O, koliko sam se puta teško ogriješila o muža svojega, kad sam ga krvarećim srcem nukala, neka ode na večer medju svoje prijatelje, u klub ili kamo drugamo, samo da me mine napast. Gledajući za njim, kako se poput zločinca tihano šulja iz kuće, plakala sam i bacila se ničice kraj postelje svoje djece, moleći Boga, da mi ga ne iznevjeri . . . .

Tri sam godine izdržala — sile mi smalaksaše, srce mi se zakrvarilo, gledala sam svoju propast, jer mi je počeo duh tamnjeti . . . Na koncu mi je i potamnio, te se sruših od muke — odlučivši, da mu se opet podam, pa makar i umrla . . . . I smrt je doista nakon mog ponovnog poroda pokucala na naša vrata — ali vi ste me spasili obećavši mi, da ćete me u buduće zaštititi od daljne trudnoće i radjanja. Inače pogiboh jer nijesam vidla drugog izlaza . . . .

I od onda uskrsnuh na novi život. Već su prošle dvije godine, sretne dvije godine, — i ja sam najsretnija žena pod suncem, jer smijem opet ljubiti svog supruga, bez da u očima svoje djece gledam kakav prigovor ili predbacivanje: „Majčice, čuvaj se za nas!“ Ta ja se čuvam za njih — ali opet ne uskraćujem svoga ljubljenoga muža, koji mi je uz sve muke, što sam mu ih priredila, ostao vjeran. Svi smo sad sretni, a to imademo zahvaliti samo vama, spasitelju našemu.

Doista „tragičnost“ ove žene, koja je bô svoju tako dirljivim riječima opisala, ruši svaki prigovor protiv samouništenja žena, jer mati priroda ne može biti tako nemilosrdna, da ljubav žene — matere naplaćuje smrću.

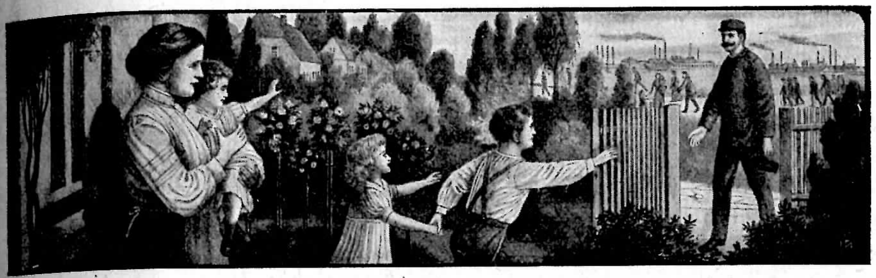

BRAK.

VAŽNOST BRAKA.

Nekoć bijaše riječ, da se brakovi sklapaju na nebu, nu danas su prošla ta vremena. Današnji su brakovi više „trgovačka” no „idealna” veza, gdje obje stranke — zaručnik i zaručnica — stavljaju svoje predpostavke i uvjete. Ima doduše i danas još po koji „idealni” brak, koji se ne osniva samo na materijelnoj osnovi, već i na ljubavi i na harmoniji duša, ali to su rijetke iznimke.

A što je drugo brak, no medjusobna veza duša, koja ima svoj korijen u etičkoj bazi? Sklapajući takvu vezu muž i žena stapaju se duševno i tjelesno u jedno novo biće, koje ima da ispuni sve njihove životne potrebe. Nu kao što mora duševna harmonija biti potpuna, tako mora biti i tjelesna obzirom na spolno općenje i uživanje.

Većina djevojaka sklapaju brakove, bez da imadu pojma o značenju spolnoga života po daljni razvoj braka. One znadu doduše — hvala svojim materama, — u čem je fizička ljubav, ali ne znadu, da o načinu spolnog općenja s mužem ovisi najveći dio bračne sreće. One su muževima svojima predane na milost i nemilost, bez pitanja i sigurnosti, da li je to u skladu s higijenskim i etičkim prohtjevima. Nema ničesa na svijetu, što bi tako razaralo bračno štovanje i sreću, no prekomjerno spolno općenje, koje dovodi do tjelesne prezasićenosti, do odurnosti i gadjenja. Ko liko li imade slučajeva, gdje su najsretniji i najstrastveniji brakovi u najkraće vrijeme razrušeni, jer su obojica — muž i žena prebrzo i previše žrtvovali na oltaru ljubavi.

Nijedna žena ne smije se slijepo pokoravati strastima svojega muža, nego mora vazda misliti na svoje dostojanstvo i na svoje zdravlje.

„Bračne dužnosti“ ne smiju stavljati takovih zahtjeva, po kojima bi se žena morala sama žrtvovati, već bi morale više služiti ćudorednoj svrsi za rasplodjivanjem odnosno za uzdržavanjem čovječje vrste. U nijednom slučaju pak ne smiju služiti kao izliku za prekomjerno spolno uživanje. Iz toga slijedi pitanje, u koliko je dozvoljeno spolno općenje, a da ne bude štetnih posljedica po zdravlje. Poprečno se ne bi smio vršiti spolni akt (druženje) više, no jedamput na tjedan. To dostaje za muža i za ženu. Žena će više omiliti mužu, a mužu ne prijeti pogibao, da će prerano izgubiti svoje sile.

Matere bi morale svoje kćeri upućivati — ili po liječnici dat upućivati — u seksualni ljubavni život, koji ih čeka u braku. Na taj bi se način moglo izbjeći mnogim i mnogim razočaranjima u braku.

Kao što je spolni nagon, tako je i brak — združenje izmedju muža i žene — čisto naravna stvar, koja se očituje u medjusobnim užicima muža i žene. Nu prekorači li se granica, tad nagon prelazi u strast, koju ne može više nijedan prirodni a ni ćudoredni zakon zaustaviti. To je već boležljiva promjena, koja se silno osvećuje. Zato je i od prijeke nužde, da se nesamo ženama već i djevojkama otkrije sva golotinja spolnog i bračnog života.

OPOMENA ZA SVE ONE, KOJI MISLE OSNOVATI OBITELJ.

Svaki čovjek stoji jednom u životu pred velikim odlukama, koje su za njegovu budućnost od najveće važnosti i odgovornosti.

Nu nijedna odluka u životu nije tako važna kao ona, gdje se radi o izboru bračnog druga ili družice.

Osnivanje obitelji nije samo važna po muža ili ženu kao pojedince, već i po općenitost — po općinu i po državu.

Obitelj ne odlučuje samo sudbinom bračnih drugova, već i novih generacija, iza kojih slijede opet nove i nove.

Najveće je blago, što ga bračni drugovi donose sobom u brak, tjelesno i duševno zdravlje!

Što koristi bogatstvo i položaj, ako muž prenosi bolest na ženu ili obratno, ako bračni drugovi nemaju djece ili ako su im djeca boležljiva i zakržljala! Teške ih brige čekaju, osobito ako si postanu svijesni, da je bolest bila prenešena odnosno uvjetovana. Peče ih savjest i ne mogu se osloboditi môre, koja ih neprestano tišti.

Zašto nas nije nitko savjetovo?

Teško bi doduše bilo odreći se tol željkovane veze, ali što bi to značilo tek prema onome, kad bi i supruzi i cijela njihova obitelj morali trpjeti kroz cijeli život.

A što bi tek onda bilo, kad bi se došlo do spoznaje, da je bolest i prije združenja mogla bit izlijećena — a nije samo poradi toga, jer se naprosto za nju nije znalo ili nije htjelo znati.

Očaj i grižnja savjesti pratili bi nas kroz cijeli život.

Nu bolje je predusresti bolesti, negoli je liječiti, osobito ako znamo, da je baštinjena i da je neizlječiva.

To osobito pogadja žene, koje s bolešću donašaju novu bolest na svijet.

Žene i muževi, koji si hoćete osnovati obitelj, buditi na oprezu!

Obračunajte sami sobom, da li ste u stanju — ako udjete u brak — udovoljiti svim svojim dužnostima obzirom na svoje potomstvo — na ono najsvetije, što vas čeka u braku.

Obratiti se na kojega liječnika i upitajte ga, jeste li zdravi. Ako pronadje, da ste bolesni, dajte se liječiti, samo da ozdravite.

Savjetuje li vam, da još čekate, a vi počekajte!

Savjetuje li vam, da se ne vjenčate, poslušajte ga i snosite svoju sudbinu!

Može vas i ovako stići sreća u životu — a možete si sa svojim izabranima biti i dobri prijatelji!

Samo nemojte nikog unesretiti, pogotovu ne one siromašne crviće, koji bi tek imali doći iza vas i koji nijesu nikomu ništa krivi!

Istina je, žrtva je velika, ali žrtvujte se, jer je stoput veća muka, ako unesretite čitave generacije.

Trpjet ćete i vi i vaša djeca i njihove potomstvo — kroz desetljeća i stoljeće, jer ste u jednom nepromišljenom času upropastili sebe i njih.

Sve su to posljedice toga, što se nijeste dali liječnički pregledati, što nijeste znali, jeste li zdravi ili bolesni.

Vi možete nesreću ograničiti na jednoga ili na dvije osobe — na muža ili na ženu ili na oboje.

Posmatrajte to pitanje s najvećom zbiljom i dajte se uputiti po vašem najboljem prijatelju — po liječniku ili po liječnici.

Nemojte se dat siliti, odlučite slobodno sami.

Osjećaj dužnosti prema samom sebi i prema vašem potomstvu neka vam pokaže put, kojim imate da krenete kroz život — kroz more jada i nevolja.

Najveća sreća u braku jesu djeca — ali zdrava i čila djeca.

Kakova radost i veselje, gledat ih, kako se cvatući razvijaju!

Vaša prošlost i vaša budućnost je u njima!

Vaša obitelj bit će jedna država i jedan svijet za sebe!

Imat ćete divnu zadaću — izgraditi svoju državu, svoj svijet, da iz njega niknu novi ljudi i nova pokoljenja.

TEMELJI BRAKA.

U starome vijeku, a i danas još, vlada običaj imati više žena, već prema polažaju i imetku.

Većinom je jedna žena gospodarica kuće, a druge su joj podredjene — sluškinje ili ropkinje.

Poligamija (mnogoženstvo) nam je poznata po Muhamedancima, kojih je lijep broj i u našoj državi.

Rjedja je poliandrija (mnogomuštvo). Uvedena je većinom tamo, gdje su žene u manjini, kaó što na pr. u Nigeriji.

Tek malo pomalo razvila se monogamija (jednoženstvo) pod utjecajem kršćanstva. To je u nas jedini — zakonom dozvoljeni oblik braka.

Koji je od tih oblika braka najbolji, ne da se danas ustanoviti. Svaki je protekao iz neke potrebe, pa tako se uzdržao do danas.

Nu svakom će bit jasno, tko se bavio kulturnom povijesti braka, da je monogamija jedini i pravi oblik braka.

Liječnicima je poznato, da nijedna stvar ne iziskuje tol' radikalno ispražnjenje i odavanje sila, kao spolni akt, osobito kod muškarca. On daje sve svoje najbolje sokove i sile, višeput i u vjetar. A kad bi ih bio štedio, i prometnuo u drugu duševnu i tjelesnu energiju, možda bi postao velik i odužio se čovječanstvu.

Zato je Istok u poligamiji tako duboko zagazio. Svaki kulturni radnik, koji želi nešto veliko postići, više je suzdržljiv, kao što na pr. učenjak ili aktivni športista.

Da se prištedi više muških energija, da ih se privede višem cilju, uvelo je kulturno čovječamstvo monogamiju.

Ali još i iz drugih razloga uvedena je monogamija.

Da se postigne jedinstvo karaktera, da se razvija dublji duševni život, da se razvija svijest i dostojanstvo.

Dajemo li nagonu slobodnog oduška, on će probuditi bijesnu životinju u čovjeku.

Zato neka žene ne izrabljuju previše spolnu energiju svojih muževa, jer će u njima probuditi zvijer, koja ne poznaje više etičkog i moralnog zakona.

Za njega više ne postoji kultura, dom i ognjište, obitelj, posjed i baština.

Žena ima uzde u svojim rukama. Ona može muža podići, ali i sunovratiti u ponor.

Nu zato neka ne bude despotkinja. Neka poštuje svoga muža, neka u njem gleda svoj ideal bilo tjelesne bilo duševne jakosti, pa će naći svoje zadovoljstvo u njemu.

NESRETNI BRAKOVI.

Priroda traži, da se poštuju misteriji (otajstva), u kojima se očituje spolni nagon i oplodnja vrste. Zato je najzgodniji brak, u kojemu nema raspuštenosti i raskalašenosti.

Tko je zlim odgojem naučan robovati svojim strastima, taj će se baciti u naručaj kakvegod hetere ili će si na nenaravni način tražiti oduška. Kroz to će izgubiti svaku vezu izmedju spolnog života i naravnog odredjenja.

On ne pozna najveći cilj u životu — bračnu sreću, koja služi tom naravnom odredjenju. On gleda samo na strast, dok priroda traži, da se s tim misterijem postupa kao s najvećom svetinjom.

Nu i brak — ta najjača veza izmedju spolnog života i naravnog odredjenja — biva katkad rastrgnut grubim prekršajem protiv naravi.

Najviši cilj mladića i djevojaka je svakako, da si medjusobnom bračnom vezom osnuju obiteljsko gnijezdo, u kojem će naći sreću i zadovoljstvo za sav svoj život. Za tu sreću uložili su sve svoje mišljenje i djelovanje, trpljenje i stradanje.

Ali su se prevarili u svom očekivanju, jer nijesu našli ono, za čim su težili. Kad su se već približili svom cilju, i mislili naći ljubav, sreću i zadovoljstvo u braku, nadošlo je razočaranje — silno razočaranje, zbog kojega su mjesto u nebo došli u pakao.

Da si nadju oduška, rastresenja i zabave, bacaju se u vrtlog kipućih strasti, te se rastavljaju sa svojom obitelji. I doista su posljedice nesretnih brakova ponajviše brutalna sila, pijanstvo, svadja i nered u obitelji, katkad i rastava i ubojstvo.

Gdjekoje su žene katkad junakinje, te pretrpe i najstrašnije muke iz ljubavi prema mužu i djeci. One ne kazuju nikom svoj bol, ali trpe, jer ljube i jer se nadaju, da će im se muž povratiti.

Nu što rade žene slabog karaktera? One doduše trpe možda i iz ljubavi prema djeci, ili iz strahu pred bijedom ili pred javnošću — ali pogoršavaju sebi i mužu taj pakao, jer ne će da popuste.

I jaki se ženski karakteri često žacaju u takvom slučaju silomice prekinuti odnošaj sa svojim mužem (rastava). Staro je iskustvo, prevari li koja žena muža, tad doznaje zato cijeli svijet, nu u obratnom slučaju žena šuti i nastoji da sakrije svoju sramotu.

Uzroci su nesretnim brakovima katkad i eksaltirani ili pretjerani pojmovi o braku. Najvećma su tomu krivi čitanje pustolovnih romana, posjećivanje lascivnih komada u kazalištu, kinima i. t. d.

Mjesto „ideala“ i „kula u zraku“ naći ćemo samo jednostavne, slabe i lakoumne muškarce — osjetljive, lakomišljene i histerijske žene. Mjesto prijatelja i pomagača, sreće i zadovoljstva, naći ćemo

tirane i Ksantipe, brige i muke, mnoštvo djece, bolesti i. t. d. I tad nam se najednom otvore oči, te se pitamo, kako je do toga došlo?

Najbolje je sredstvo protiv tog razočaranja, da prije braka upoznamo svijet onakav, kakav je, sa svim svojim slabostima i manama. Ne treba u svijetu očekivati previše sreće, tražiti prejakih ljudi, već se zadovoljiti s onim, što jest. Uz to treba se vježbati u umjetnosti života: umanjiti zahtjeve svoje i biti zadovoljan s onim, što se ima.

Ima još i drugih uzroka nesretnim brakovima — uzroka, koji su doduše rjedji, ali su zato zahvatili više krugove, koji bi morali prednjačiti nižima. To je perverznost (razvraćenost) izmedju supruga, koja je već uništila tolike brakove.

Razvraćenost se sastoji ili u seksualnoj anesteziji (i hipersteziji) i u homoseksualnosti bilo sa strane muškarca bilo sa strane žene (u žena skoro više razvijeno negoli u muškarca). Razvraćenost je ili prirodjeno ili kasnije stečeno pomanjkanje spolne osjetljivosti, koje se najviše očituje u medjusobnoj simpatiji (ili ljubavi) istoga spola. Taj se abnormalni nagon može pojaviti i sasvim nesvijesno.

Ima bezbroj mladića i djevojaka, koji su sasvim nedužni, ali im je spolni razvoj naopaki. Ljube se medjusobno — muškarci muškarce, djevojke djevojke —, a to je baš ono abnormalno. Kako li tek izgleda, kad ta „djeca“ stupe u brak?! U žena se uopće malo tko obazire na ljubav ili na spolni nagon. Većinom važe materielne ili konvencijonalne okolnosti, koje posvema isključuju ljubav i spolni nagon. Dosta su puta čule, pa zato i vjeruju svojim materama da „ljubav dolazi u braku.“ Ako se pod time misli „normalna ljubav“ i „normalni nagon“, tad je možda pravo. Nu kako je to u perveznih i homoseksualnih?

Osjeća li homoseksualac, da ga žena ni najmanje „spolno“ ne privlači ili obratno, da muž ženu ne privlači, onda je već nesreća tu. Što im koriste ljubav, cjelovi i zagrljaj? Mogu doduše godine i godine živjeti skupa, ali što im to koristi. Muž i žena čine svoje dužnosti, ali nijesu sretni. Nemaju ni djece, što je ponajčešće, i stoga im je život još dosadniji. Nu ako se slučajno i dogodi, da imaju pokoje dijete, mogu li imati veselje s tim djetetom? Ne, jer to dijete nije plod prave ljubavi i nagona, već nešto, što se je silomice uturalo medju njih. Pošto je takav život nesnosan, bolje je, da ne živu skupa, već da se rastave. Imali su oboje pravo na sreću, pa ih je zbog medjusobnog nepoznavanja ta sreća minula, neka se razidju — svak na svoju stranu.

Možemo uživati sreću, ali ta sreća ne smije ići na račun našega zdravlja. Ne ćemo da bludnju svoju okajemo svojom srećom samo zato, — jer se moramo bojati „javnog mnijenja“. Svijetu za ljubav — ili još bolje, „radi njegove kritike“ ne smijemo se žrtvovati, jer svijet ne uzima naš grijeh na sebe.

DIJETE.

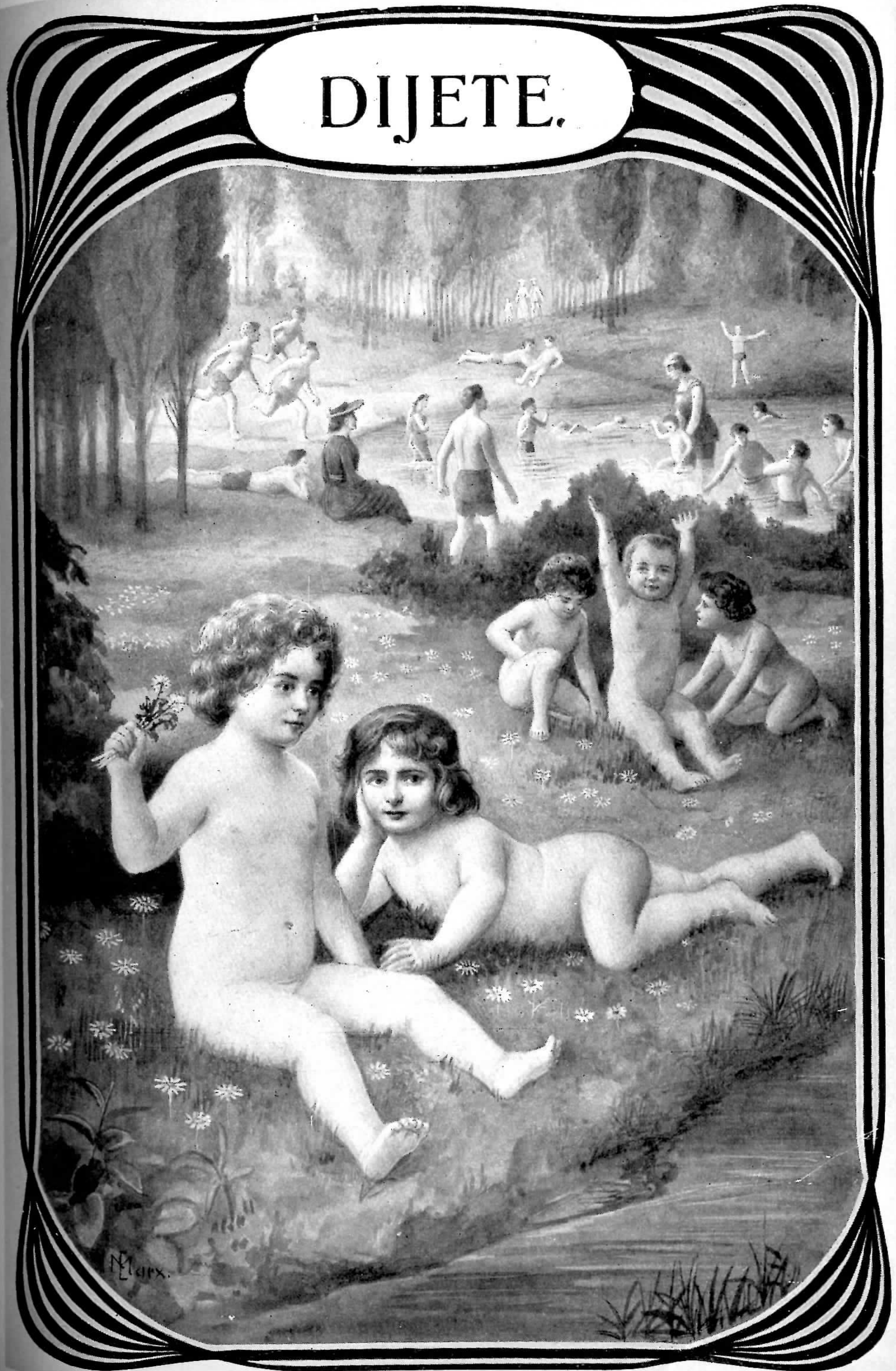

DIJETE.

U prijašnjim poglavljima o trudnoći i porodu upoznali smo se s razvojem djeteta iz jajeta do rodjenja. Sam porod nije uvijek bezazlen čin, jer se često dešava, da se dijete rodi prividno mrtvo, pa ga treba neumornim nastojanjem opet privesti životu. To nastojanje može da potraje nekoliko sati.

PRIVIDNO MRTVILO NOVORODJENČETA, OBUMRLOST (ASFIKSIJA)

je izraz ugušenja, koje prouzrokuje nedostatna izmjena plinova izmedju majke i djeteta, nastale obično zbog dugog trajanja poroda i zbog toga, što se plodva (placenta) prerano odjeljuje od maternice ili zbog pritiska na pupkovinu.

Stepen prividnoga mrtvila djeteta utvrdjujemo po izgledu djeteta, koje može da bude modro crveno ili blijedo. Prema tome govorimo u m o d r o m i o b l i j e d o m prividnom mrtvilu, od kojih potonje pretstavlja viši stepen. Modro crvena djeca imadu podmukli izgled, a udovi (noge i ruke) pokazuju ipak neku čvrstoću i ma da se nalaze u dobokoj besvjestici. Na pupkovini se osjeća kucanja srca (bilo).

Blijeda djeca nasuprot pokazuju potpunu klonulost, doljna se čeljust objesila, usta su otvorena, udovi ne pokazuju ni traga čvrstoće. Kucanje srca na pupkovini se jedva ili nikako ne osjeća.

Modro prividno mrtvilo može da se dobro svrši, kako se to često dešava, dočim blijedo prividno mrtvilo obično dovodi do smrti. Rijetke su od toga iznimke. U svakom slučaju treba odmah sve učiniti, da se odmah upotrijebi umjetno disanje. Samo na taj način možemo zapriječiti ugušenje djeteta.

Novorodjenče ne može da diše, jer mu se usta i ždrijelo napune sluzi, koja potječe iz majčinog spolovila, a dolazi djetetu u usta i ždrijelo,

Slika 818. Slika 819. Slika 820.

Šultzeovo njihanje za umjetno disanje kod prividnog mrtvila novorodjenčeta.
I Hvat djeteta. II Njihaj gore s pasivnim izdihajem. III Njihaj dolje s pasivnim udihajem.

kada prerano počne da diše. Tu sluz treba što prije ukloniti. Često možemo to na taj način odstraniti, da turimo djetetu prst dosta duboko u usta, te izvučemo sluz, koja se u ustima nalazi. Gdje to nedostaje, mora se sluz isisati pomoću elastične cijevi (kateter). Kod modrog prividnog mrtvila dijete često već samo pokušava da diše, a pomažemo mu kod toga podraživanjem kože. Izdašno škropljenje mrzlom vodom i trljanje tijela obično dovodi do cilja t. j. da dijete počne pravilno da diše, na što se tek pupkovina podveže i odreže.

Ne uspijemo li tako brzo, tada moramo upotrijebiti jače podraživanje. Pupkovina se odmah podveže i odreže. Dijete uronimo naizmjence u toplu i hladnu vodu. Djelovanje ovoga sredstva često iznenadjuje, jer dijete počne plakati i otvarati oči, čim ga uronimo u hladnu vodu. Ostane li i to sredstvo bez uspjeha, tada moramo da se utečemo umjetnom disanju. Kod blijedog prividnog mrtvila novorodjenčeta se odmah počinje umjetnim disanjem, jer u tom slučaju ne valja gubiti vremena bilo kojim slabijim sredstvom.

Općenito se upotrebljava Šultze-ovi njihaji, koji proizvode umjetno disanje. Slike 818—820 prikazuju nam te njihaje. Uhvatimo dijete za ramena, kažiprstom pod pazuhom, i držimo ga tako, da prsni koš djeteta ne bude stisnut, nego da sva težina dječjeg tijela počiva na našim kažiprstima. U tom položaju njišemo ga naprijed i gore. U mrtvoj točki tog zamaha svinemo dječje tijelo k sebi, te ga svratimo u prvotni položaj. To njihanje ponavljamo 8—10 puta i na to položimo dijete u toplu kupelj, da se previše ne ohladi. Ne počne li dijete još disati, tada ponovimo njihanje toliko puta, dok umjetno disanje ne uspije ili dok se ne pokaže, da je svako nastojanje uzaludno. Ovaj način umjetnoga disanja možemo potpomoći time, da dijete brzo uronimo u hladnu vodu, a zatim opet u toplu.

Pojedini njihaji odgovaraju disanjima: njihaj naprijed i gore je izdisanje, jer se pluća kod toga skupe, te istisnu sluz i tekućinu, koja sprečava pristup zraka u pluća; povrat dolje t. j. u prvotni položaj odgovara udisanju, jer se prsni koš jako rastegne, a pluća usisu zrak kao kod naravnog disanja.

Tako su mnoga prividno mrtva djeca spašena od smrti.

PRVA TJELESNA NJEGA.

Novorodjenče pokriveno je krvlju i sluzi, pa ga stoga treba najbrižnije očistiti. Čim je pupkovina odriješena, okupa se dijete u vodi srednje topline, u kojoj se očisti od sluzi, sukrvice i krvi. Tijelo djeteta je obično pokriveno još nekom masnom prevlakom t. z. sirnom pokošću, koja se čvrsto drži kože i koju voda ne otapa. U tom se slučaju dijete natare sa maslinovim uljem, no kod toga treba oprezno postupati, da se vrlo nježna i osjetljiva koža djeteta ne oguli. Novorodjenče se ne smije prati sapunom.

Lice i oči ne smiju doći u vezu s vodom, nego se moraju posebno očistiti. To je mjera opreznosti, da se dijete očuva od bolesti očiju, budući da sluz spolovila često sadržaje klice priljepčivih bolesti, zbog kojih bi oči djeteta mogle nastradati.

Ta je opasnost podvostručena, kad žene boluju na sluzo ili na gnojotoku (Fluss), kome je obično uzrok gonorrhoea (triper, kapavac), jer upala očiju od kapavca može da prouzroči potpuni gubitak vida. Da se tomu predusretne, uvodi se staklenim štapom u oči novorodjenčadi kapljica slabe vodene otopine lapisa. Ova otopina uništava zlokobne gonokoke, zametke kapavca, a to očima ništa ne škodi. Mnogobrojnoj je djeci spašen vid, otkada se to provadja. U novije se doba oči novorodjančadi ispiraju skuhanom vodom, u kojoj nema zaraznih klica, čime se polučuju jednaki uspjeh. (U bolnicama se to beziznimno provadja.)

Nakon kupelji osušimo dijete s toplim flanelom, te točno pregledamo njegovo tjelesno ustrojstvo, da ne bi gdje opazili kakovu manu ili nepravilnost. Iza toga metnemo dijete spavati, jer svako novorodjenče ćuti veliku potrebu spavanja. No prije nego dijete metnemo spavati, zavežemo brižno pupak i ostatak pupkovine, jer u protivnom slučaju mogu da nastanu teške infekcije, koje se mogu dalje na tijelo prenijeti. Dijete obučemo u prvo odijelo, koje se sastoji od košuljice za gornje tijelo, i u trokut složene pelene za doljne tijelo, koje se još zamota u oveći komad flanela. Time je završena prva toaleta i dijete može da spava. Rublje treba da je toplo, a isto tako i krevet, jer se dječje tijelo svim tim dosadanjim poslovima ohladilo, pa potrebuje topline.

Za iznošenu djecu dostaje toplina kreveta, a kod preuranjene djece treba naročitim sredstvima nadoknaditi tu toplinu. U tu svrhu služimo se toplom kadom ili ormaron. Kada gradjena je dvostrukim zidovima, izmedju kojih se nalazi šupljina, u koju puštamo odnosno lijevamo tople vode ili iz toplog vodovoda ili kroz šupljinu za termometar (vidi sliku). Topli ormar predstavlja tako reći trajno loženu sobu, u kojoj je uvjek stalna toplinu. Toplina se u taj ormar dovodi cijevima izvana. Izvor je topline obično svjetiljka, koja je posebno za to gradjena. Toplomjer, koji je pričvršćen u ormaru (s nutarnje strane), pokazuje nam točno stupanj topline u ormaru. Ovakav je topli ormar skupocjen i po svojoj gradji odredjen u prvom redu za dječje klinike. Njegovo je djelovanje i mnogo uspješnije od djelovanja tople kade. Toplim ormarom treba da rukovodi školovana osoba.

I ako svako novorodjenče potrebuje više topline, nego li odraslije dijete, te se ipak ne smije u tome da pretjerava, kako se to nažalost dešava. Ako je soba dobro ugrijana, ili ako u njoj vlada primjerena toplina, kao na pr. ljeti, a krevet topao, tada dijete samo razvija dovoljno topline. Ne valja ga previše razmaziti turajući ispod njega tople boce ili crijepove ili natovariti ga brdom jastuka.

Kod vrlo slabašne djece, kojih je život svaki čas u opasnosti, možemo upotrijebiti takova sredstva, jer su opravdana i potrebna, ali kod zdrave djece su na svaki način nepotrebna.

Dijete najbolje spava u svom vlastitom krevetu, koji se postavlja uz majčin krevet. Nazor, da je dijete najbolje spremljeno u krevetu kraj matere, posve je neopravdan, što više škodljiv. Na svu sreću takovo naziranje sve više i više iščezava. Posve je naravno, da će majka, ako je budna, uzeti dijete k sebi, da ga se naužije. No posve je drukčije, kada ona spava. Nijesu baš rijetki slučajevi, da su djeca u snu bila ugušena, pa zato ne smiju djeca spavati kod matera ili dojilja.

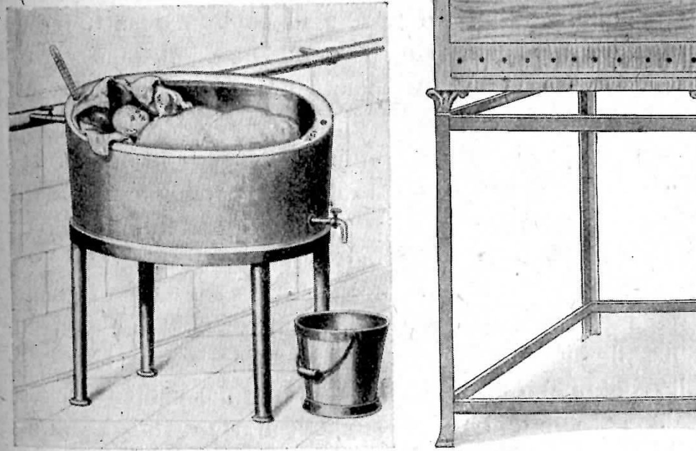

Slika 821.
Kada za grijanje
prerano rodjene djece.

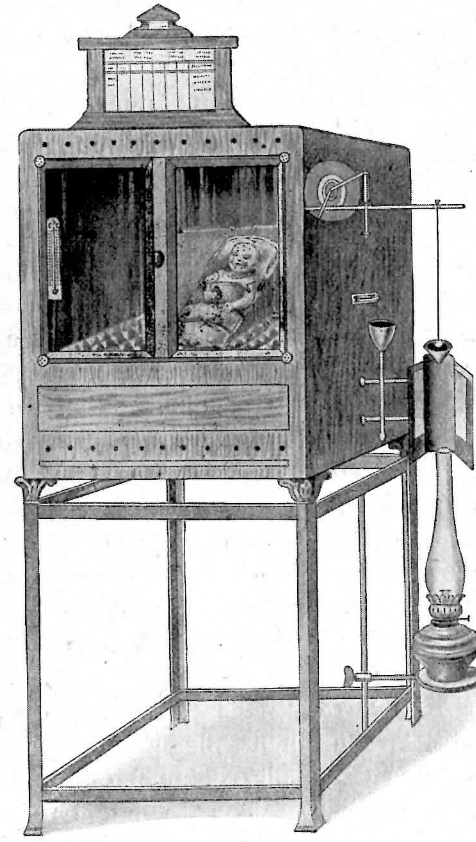

Slika 821 a.
Ormar za grijanje (couveuse)
prerano rodjene djece.

Zipku nikako ne preporučamo. Uvijek je bolji krevet, koji čvrsto stoji. Za nuždu može i košara da posluži, no najbolje je odmah s početka upotrijebiti dječji krevet. Jednako ne valja upotrijebiti dječja kolica mjesto kreveta. I zipka i kolica navode nas na to, da dijete zibamo ili vozimo, čim se uznemiri, i na taj način odgajamo u dijetetu silnika, pod čijim će gospodstvom za kratko

vrijeme čitava kuća stenjati. Naučimo li naime dijete na zibanje i vozenje, tada ono bez toga uopće više ne će da zaspi, pa tako imademe s djetetom muke i neugodnosti.

Viče li maleno dijete umjesto da spava, tada mu obično nešto fali, te moramo nastojati da pronadjemo uzrok njegovoj zlovolji. Odstranimo li taj uzrok, tada se dijete odmah umiri i bez daljnega zibanja ili vozenja spava. Posve je krivo, da dijete na umjetni način uspavamo t. j. zibanjem ili vozanjem. Nasuprot treba istražiti uzrok njegove vike i odstraniti ga.

Dječji krevet treba da je zaštićen od prejakog svijetla, ali ne valja ga držati posve u mraku, da danje svjetlo ne može do njega. U dječjoj sobi mora da zrak i svijetlo imaju nesmetano pristupa, budući da dijete oboje treba za svoj razvoj. Ukloniti treba svaki propuh i svijetlo, koje zasljepljuje, ali soba ne smije da bude zagušljiva i nezračna, kako to nažalost često biva.

Napose spominjemo običaj, da se dijete odmah nakon rodjenja zamota u čvrste povoje. Higijenski nema ništa lošijega od ovakovog povoja. Povoj zamata baš najvažnije dijelove tijela, te sprečava pluća u njihovu razvoju. Rastezljivi povoji su osobito opasni, jer se kod omatanja restegnu, a poslije se opet stegnu. Uslijed toga se trup djeteta tako stisne, da pluća nedostatno dišu, a može se i dijete ugušiti.

Spisateljica je u svojoj praksi doživila ovakav jedan slučaj, koji nam može služiti poukom, kako se sa novorodjenčadom ne smije postupati. Bila je jednog jutra pozvana jednom 14. dnevnom djetetu, koje su roditelji mrtvo našli u krevetu. Točnom pregledbom bilo je ustanovljeno, da je inače krepko dijete bilo umotano u pleteni povoj tako čvrsto, da je disanje postalo nemoguće i jadno se je dijete ugušilo. Možda bi roditelji jecanjem djeteta bili upozoreni, da kod njega nešto nije u redu, nu nastale su komplikacije, koje su to spriječile. U prvom je redu dijete bilo pokriveno brdom jastuka i perina, uslijed česa bi se već lako ugušilo, a u drugom redu — gotovo nevjerojatno — dijete je spavalo samo samcato u trećoj sobi, pošto ga je majka već sad htjela priučiti samostalnosti. Dijete je još rodjeno nakon dvanaestgodišnjeg neplodnog braka. Smrt je očito nastupila već u noći.

Tijelo novorodjenčeta mora biti prosto od svakog pritiska. Povoji (Wickelbinden) se ni u kojem slučaju ne smiju upotrebljavati, jer ih nikakovi razlozi ne opravdavaju. Vrat djeteta takodjer ne smije biti stišnjen ovratnikom košuljice ili majice. Izmedju ovratnika i vrata kao što i flanela, kojim je tijelo omotano, mora biti toliko slobodnog prostora, da se nesmetano može rukom unutra. Samo u tom slučaju je moguća nesmetana, pravilna cirkulacija krvi. Jednako

moraju nožice djeteta imati toliko slobodnog prostora, da se mogu gibati. Flanel se ne podvija neposredno na kraju nogu već nešto podalje. Na taj način može dijete do mile volje da se koprca, a da se ipak ne prehladi.

VIKANJE DJETETA.

Vikanje djeteta tako je važan čimbenik u životu djeteta da nikako nije suvišno, da se majke i dadilje potanje s njim upoznaju. Tko svoje uho priuči na sve stepene i raznoličnosti tih zvukova, ubrzo će se znat snaći, zašto dijete viče. Dijete viče zbog najrazličitijih uzroka, koje moramo naravno poznati. Jedan od glavnih razloga je glad i tjelesna neprijatnost, koja se očituje tužnim plačem. Pored toga ima vikanje i važnu fiziološku zadaću: ono nadoknadjuje tjelesno gibanje, stavlja mišice prsiju u djelovanje, širi prsni koš i dovodi izdašnijim disanjem plućima veću količinu kisika. Ovo fiziološko vikanje može se brzo razlikovati od tužnog plača, jer nema onog tužnog prizvuka.

Naravno je, da se ne smijemo kod vikanja jedino osloniti na akustične oznake, nego se morano u svakom pojedinom slučaju uvjeriti o tome, koji je pravi razlog viki. Predleži li kakva tjelesna potreba ili neprijatnost, moramo ju odstraniti odnosno joj udovoljit. Pokaže li se, da djetetu ništa ne treba, neka slobodno viče do mile volje. Često prestane dijete vikati, čim ga otkrijemo, to se bacaka nožicam i rukicama i radosno klikće. Time nam je odmah i razjašnjen razlog njegove vike.

Mnoge mlade majke se silno uzrujavaju, čim im dijete počne da viče, te pokušavaju sve i sva, da ga umire, makar često i ne postignu cilja. Zibanje, vozanje i nosanje djeteta u takvom slučaju loša je navika. Dijete se možda smiri, ali samo za kratko vrijeme, jer skoro počne podvostručenom silom da viče. K tomo se dijete priuči na uljuljavanje, pa zapamti uspjeh svog vikanja, te tako postaje tiranom za svoju okolinu, koja mu previše udovoljava. Ovdje pomaže samo ovo pravilo: ukloniti uzrok vikanju, a inače — ako nema uzroka, — neka viče koliko hoće. Samo na taj način može se spasiti noćni mir. Djeca, koja su naučena da ih se digne i nose, čim zaviknu, ne dadu svojoj okolini po cijele noći da spava, a umire se tek onda, ako ih se nekoliko sati okolo nosi. Naravno, mati ili dadilja ili oboje su drugi dan iscrpljene i do skrajnosti umorne.

TJELESNI ŽIVOT DJETETA U PRVIM DANIMA.

Neposredno nakon poroda udiše dijete po prvi put zrak u svoja pluća, koja su do tada bila prazna. Do poroda je dječji ustroj optoka

krvi kroz pupkovinu spojen s majčinim optokom krvi. Prvim disajem počinje u djetetu samostalan optok krvi. Čim se je pupkovina odriješila od majke, postalo je dijete fiziološki samostalnim bićem.

Ovoj prvoj i najvažnijoj promjeni pridružuju se još različite druge promjene, koje su još u savezu sa zametnim (embrijonalnim) životom. U prvim danima izlučuje dijete iz svojih crijeva žilavu, crno zelenu tvar, koja se nazivlje *dječjom smolom*. Nakon 3—4 dana prestaje to izlučivanje i dijete dobiva uslijed primanja hrane poznatu žutu i kašastu stolicu.

Svako novorodjenče izgubi prvih dana 220—250 grama od svoje težine. To nije bolesna pojava, nego, dolazi otuda, što se kod prvog vaganja (odmah nakon poroda) uračunava dječja smola, mokraća, ostatak pupkovine i masni ovojni sloj, što se sve doskora izgubi. Primanje je hrane u prvim danima neznatno, tek nakon tjedan dana dobiva dijete opet prvotnu svoju težinu.

Od velikog je značenja zacijeljenje ostatka pupkovine. Ako se je kod odriješenja pupkovine brižno postupalo, ostatak se jednostavno osuši i otpadne nakon nekoliko dana. Poprečno otpadne ostatak pupkovine peti dan, no može i prije ili poslije otpasti. Nije li se kod odriješenja dosta brižljivo postupalo, tada se može ostatak da zagnoji prije nego otpadne, pa treba upotrijebiti antiseptička sredtsva, da se zapriječi zaraza (infekcija). Rana otpale pupkovine zaraste sama od sebe, te se ponešto uvuče. Na taj način nastaje jamica pupka.

Čim je ostatak pupkovine otpao, dijete prestaje biti novorodjenčetom.

Gotovo kod sve novorodjenčadi, kod dječaka i djevojčica, *nabreknu prsa* par dana iza poroda. Uzrok je tome, što se u prsima stvara mlijeku slična tekućina, koja gdjekada sama procuri, a nazivlje se *vilinim mlijekom* (Hexenmilch). Nabreklina se obično sama od sebe izgubi, ako se prsa malo čuvaju. Svaki pritisak i opipavanje ili čak istiskavanje tekućine treba najstrožije izbjegavati, jer se u protivnom slučaju prsa mogu da upale i zagnoje.

KUPANJE I NJEGOVANJE KOŽE KOD DJECE.

Hoćemo li da dijete uspijeva, treba mu brižljivo njegovati kožu. Dijete treba svaki dan kupati, jer kupelj pospješuje i potpomaže tjelesne funkcije. Toplina vode treba da je 28° Reaumira=(35° Celzija), što se mora uvijek toplomjerom kontrolirati. Stari običaj rukom ili laktom kušati vodu, što mnoge dadilje još i danas običavaju, ne valja jer dijete može lako nastradati. Opora ruka, naučena na teški rad, ne osjeća tako toplinu vode, pa se dijete lako može ofuriti.

Slika 822.
Banjica za kupanje.

Slika 825.
Kako se dijete *ne smije* držati pri kupanju.

Slika 823.

Slika 824.

Kako se mora dijete držati pri kupanju.
(Zapravo ostaje samo glava izvan vode.)

Mlade majke obično ne znadu, kako se ima dijete držati kod kupanja, pa se boje tijelo poduprijeti samo jednom rukom. Jedna ruka, i to lijeva, potpunoma dostaje, da se dijete sigurno pridrži. Samo treba znati, kako se to radi. Obje naše slike (823 i 824) prikazuju, kako se jednostavno dade taj prividno teški zadatak riješiti. Raširenom pesti lijeve ruke podupremo ledja i šiju odnosno prsa djeteta, a desnom ga rukom peremo. Dijete ovako pliva, a potone li malo, možemo ga svaki čas pridići. Pripaziti treba, da glava ne bude ukočena i previsoka, a kod kosog položaja tijela, da ne visi natrag.

U prvo vrijeme peremo dijete mekanom krpom bez sapuna, pri čem treba paziti, da ne naribamo kožu. Kasnije tek upotrebljavamo mekani sapun, osobito za glavu, da zapriječimo stvaranje peruti i grinta (krasta). Bore moramo čuvati, jer se u njima skuplja znoj i loj, pa ako se ozlijede, lako postanu kraste. Lice se uvijek posebno opere posebnom, za to pripravljenom krpom i u posebnoj, hladnijoj vodi. Oči se brišu u smjeru prema nosu, a ne prema gore, jer se u nutarnjem uglu očne šupljine često nakupi sluz i druga nečistoća, koja lako dospije u oko. Kupanje traje obično 5—10 minuta.

Dijete valja brisati toplim flanelom, jer se inače lako prehladi. Dok ostatak pupkovine nije otpao, mora se pamuk (vata), s kojim je pupkovina obložena, češće mijenjati. Pupkovina se ne smije natezati, da se prije reda ne otrgne i dijete ne izloži opasnoj zarazi na tom mjestu. Ako li je pupak prirodnim putem otpao, tad ga se posipa salicilnim prahom i ponovno zamota pamukom. Preko svega toga se stavi povoj, koji dijete nosi kroz nekoliko tjedana.

Kad je dijete osušeno, posipljemo prahom sve dijelove tijela, gdje se nalaze kožni nabori kao sjedalo, spolovila, pazusi i vrat. Kod djece, koja imadu osobito osjetljivu kožu, preporuča se da se ta mjesta najprije namažu vazelinom — no sasvim tankim slojem — i onda tek posiplju prahom. Poslije kupanja metne se dijete spavati.

U prvoj godini života treba dijete dnevno kupati, jer o tom ovisi razvoj djeteta. Kasnije dostaje kupanje svaki drugi dan. Toplina se vode može kod odraslije djece postepeno sniziti, ali uvijek treba sa snizivanjem početi ljeti, i paziti da hladna kupelj ne bi djetetu naškodila. (Vidi poglavlje o jačanju.)

Osim kupanja mora se dijete svaki puta očistiti i iznova zamatati, kadgod je obavilo nuždu. Spava li dijete, tad se pričeka, dok se ne probudi. Ne valja dijete buditi oda sna, jer će se neugodno trgnuti i dulje vremena plakati. Ne će mu škoditi, ako ga tek poslije očistimo.

HRANJENJE DOJENČADI.

Prirodnu hranu dobiva dijete od majčinih prsa. Majčino mlijeko je po svojem sastavu najsavršenija hrana za organizam nježnoga stvora, kojega je probavilo isključivo udešeno za tvari, koje se nalaze u njemu.

Sastavni dijelovi mlijeka jesu bjelanjčevina, kazein, mast, slador so i voda. Oni pružaju djetetu u tome obliku materijal za izgradnju tijela. Sastav majčinog mlijeka ostaje kroz cijelo vrijeme dojenja u glavnom isti, jedino u prvim danima sadržava mlijeko t. z. kolostrum mlezivo (prvo mlijeko), s više bjelanjčevine i soli, a manje sladora i masti. Za vrijeme dojenja dobiva mlijeko na sladoru i kazeinu, dočim se postotak masti poslije nekoliko mjeseci umanji.

Promjene u majčinom organizmu mnogo uplivišu na sastav mlijeka i na njegovo djelovanje na dijete. Poremećenje ravnoteže u ćudi majke dojilje pokazuje se i kod djeteta. Dijete postaje nemirno i pokazuje sve znakove živahne neugodnosti, i ako nema direktnih bolesnih promjena. Opreza radi ne smije dijete u takvim slučajevima sisati, dok se uzrujanost ne stiša i dok se majka ne umiri. Slično se opaža i onda, kada za vrijeme dojenja nastupi mjesečno krvarenje. Djeci to često toliko smeta, da se moraju odbiti od prsiju, jer im mlijeko upravo škodi.

Razumljivo je, da hrana majke takodjer djeluje na dijete. Stanovita jela i pridodaci jelu mijenjaju sastav mlijeka, tako da ono postaje nesnosno, te mu prouzrokuje manje ili više jake smetnje u probavi. Ovamo spadaju sva jela, koja nadimlju kao kelj, repa, mahunarke, sve mirodije, luk crljenac, češnjak, luk vlasac, ljuti sir, kiseline, raci i jastoci. S toga razloga iziskuje dojenje krepku i tečnu hranu, ali prostu od svih dražila i ekstravagancija. Majka dojilja si mora biti svijesna, da svaki prekršaj protiv prirodnog načina života znači škoditi djetetu.

I različiti lijekovi prelaze u mlijeko te djeluju nepovoljno na dijete. Za vrijeme dojenja treba stoga izbjegavati uzimanje lijekova, koji sadržavaju opij, morfij, rabarbaru, nadalje sva sredstva za stolicu, velebilje i dr.

Osobito je štetno, kad majka odnosno dojilja uživa alkoholna pića. Alkohol takodjer prelazi u mlijeko i vrlo škodi djetetu, jer iz temelja truje njegov živčani sustav. Pogrješno je mišljenje, da je pivo potrebno dojilji radi veće količine mlijeka. Istina je, da pivo sadržaje manju količinu alkohola, ali kada se ono u većoj mjeri uživa, imade isti učinak kao i ostala alkoholna pića. Dojilje moraju potomu biti potpune apstinentkinje; treba da se odreknu svakog uživanja olkoholnog pića, a žedju svoju da namire juhom, mlijekom ili kojim drugim pićem, koje ne sadržaje alkohola. Time će koristiti i djetetu i sebi.

Alkohol je najopasniji otrov za živce. Kod djeteta su živčane stanice tako nježne i neotporne, da ih alkohol upravo nemilosrdno razara. U dječjoj bolnici u Bernu na pr. neosporno je utvrdjeno, kako alkohol naglo djeluje na živčani sustav djece. Djeca, što ih je dojila majka alkoholičarka, trpjela su od grčeva; čim je majka prestala uživati alkohol, prestali su i grčevi kod djeteta i ono je bilo svežije i bolje. Kad je majka ponovno počela uživati alkohol, odmah su se pojavili i grčevi kod djeteta. Opažanja ova — uzrok i posljedice — bila su izvan svake sumnje. Trajno trovanje djeteta alkoholom znači doživotna slabost dječjeg živčanog sustava.

Ne može li majka sama da doji dijete, tad treba da uzmemo DOJILJU. Pitanje dojilje na žalost jedno je od najtežih pitanja u dječjem životu. Ono je spojeno s toliko neprilika, da se sve više nastoji biti bez dojilja. Često je tome već razlog vladanje dojilje, koja si je svijesna svog značenja, pa cijelu kuću tiranizira po svojoj volji. Osobito su mlade majke često previše bojažljive i ne će dojilju da mijenjaju, da time ne bi naškodile djetetu. Obijest dojilje višeput prelazi sve granice, i sva obitelj jedva iščekuje čas, kada će se dijete odbiti od prsiju, da se dojilja može otpustiti.

Osim tih tamnih strana, koje se tiču obitelji, može i dijete biti izloženo opasnosti prijenosom bolesti od dojilje na dijete. Makar i dajemo dojilju liječnički pregledati, ipak ona može da bude nosilicom klica bolesti. Za vrijeme pregleda se klice nijesu mogle dokazati, ali su se mogle kasnije razviti. Najopasnije su bolesti tuberkuloza i sifilis. K tome se pridružuje još jedna neprilika, osobito u većim gradovima. Mnoge dojilje podržavaju potajno spolni odnošaj, te često spolno obole. Od straha da ne izgube svoje mjesto, one to taje i time izlažu dijete najvećoj opasnosti. Spisateljica ove knjige imade žalosnih opažanja na tom području. Mnoge su dojilje upravo zločinački postupale i inficirale nedužna stvorenja, koja su im bila povjerena. Nakon točne liječničke pregledbe dojilje i njezinog djeteta (i o tome se moramo uvjeriti, da li je dijete uistinu njezino) moramo još ispitati količinu i sastav mlijeka. Pritisnu li se sise, treba da iz njih šikne mlijeko. Sise srednje veličine obično stvaraju više mlijeka nego li prsa bogata na masti. Što je mlijeko bjelije, to sadržaje više masti. Najbolji dokaz o sastavu mlijeka dojilje pruža nam stanje njezina djeteta. Najpodesnije je, da dojilja preuzme dijete 2—3 nedjelje nakon poroda svog vlastitog djeteta, kad se je već digla iz kreveta. Kasnije sadržaje njeno mlijeko više kazeina i lako prouzrokuje smetnje kod probave novorodjenčeta.

Hrana dojilje ne smije da bude premasna, jer prouzrokuje manje količine mlijeka. Najbolje je hrana, na koju je dojilja od kuće naučena, jer promjena hrane nije probitačna. Svaka dojilja neka dnevno ide na svježi zrak, no i u kućanstvu neka pomogne. Nikada ne smije uzeti dijete k sebi u krevet, da ga doji, nego mora uvijek da se digne.

UMJETNO HRANJENJE upotrebljava se u svim slučajevima, gdje majčino mlijeko izostaje ili gdje nije moguće držati dojilje. Pod umjetnim hranjenjem razumijevamo ishranu životinjskim mlijekom, mlijekom od krava, od koza, kobila i magarica. Mlijeko od magarice po svom je sastavu navodno vrlo slično ženskom mlijeku.

Dijete teže probavlja kravlje mlijeko radi veće množine bjelanjčevine i sastava kazeina. Kazein ženskog mlijeka skrućuje se u dječjem želucu u male krpice, koje se lako probavljuju, dočim se životinjski kazein skrućuje u oveće komade, pa se teže i polaganije probavljaju.

Da kravlje mlijeko bude probavljivije, mora se prorijediti s prokuhanom vodom. U prvom mjesecu uzimlje se 1 dio mlijeka na 3 dijela vode, u 2 mjesecu 1:2, u 3. mjesecu 1:1, t. j. pol mlijeka i pol vode. Tek od 6. mjeseca možemo uzeti čisto kravlje mlijeko. Prorijedjenom mlijeku pridodaje se mliječnog sladora, koji je najbolji u ljekarnama. Uzimlje se 50 grama, otprilike 3 žlice na 1 litru razrijedjenog mlijeka. Djetetu se daje topla hrana. Unatoč svemu tomu ne dostiže kravlje mlijeko materino mlijeko. Mnogo djeluje na sastav kravljeg mlijeka, kako se krava hrani. Zelena hrana nije loša, ako u njoj nema mnogo vodenih ili možda čak otrovnih bilina. Škodljiva je hrana trop, kelj i repa. Mlijeko od jedne krave pokazuje često velike razlike u svom sastavu i zato se preporuča t. z. miješano mlijeko, koje se dobiva miješanjem mlijeka od nekoliko krava, koje se jednako hrane. Mlijeko iz velikog mljekarstva mnogo je bolje za djecu nego li iz malog mljekarstva.

Najveća neprilika kod umjetnog hranjenja je nečist, kojemu je mlijeko izvrženo na dugom putu, koje ono ima da prevali od producenta do konsumenta. Prijete mu mnogobrojne infekcije, osobito bakcili tuberkuloze. Imade mnogo tuberkuloznih krava, a i tuberkuloznih osoba, što barataju s kravama te izbacivanjem pljuvačke šire klice bolesti.

Zbog tih razloga smije se djetetu dati samo kuhano mlijeko. I vodu, kojom razredjujemo mlijeko, moramo prokuhati, jer samo na taj način se mogu uništiti klice bolosti u njoj. Nije dovoljno da mlijeko samo uzavrije, pošto klice tek nakon 4—5 minuta kuhanja uginu. Mora li netko zbog štednje mlijeko da kuha u otvorenoj posudi, tada se mora nastojati da ne prekipi. Zato ga se mora neprestano miješati. Poslije 5 minuta su tek sve škodljive klice uništene.

Mlijeko se najbolje kuha u Soxhletovim aparatima, gdje mlijeko postaje prosto od svih klica bolesti. Aparat taj sastoji iz velike limene posude i umetka od 10 malenih bočica od 200 grama sadržine (vidi sliku). Svaka se bočica zatvara čepom od gumije i limenom čašicom, da zrak nema do nje pristupa. Uporaba aparata je ova: razredjeno i zasladjeno mlijeko nalije se u bočice, koje se dvostruko zatvore — čepom od gumije i limenom čašicom — i zatim se čitav aparat stavi u lonac, koji je do polovice napunjen vodom. Nakon 20 minuta kuhanja izvadi se umetak i spremi na hladnom mjestu. Prije uporabe se svaka bočica ponovno ugrije na 28° R.

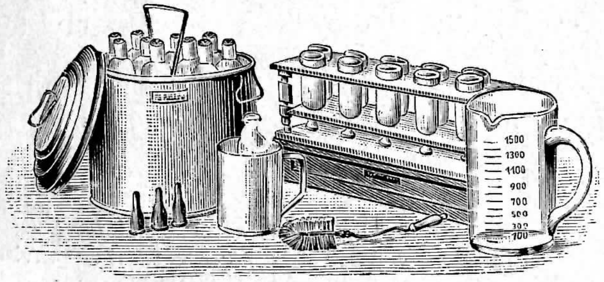

Slika 826.
Soxhlet-aparat.

Slika 827.

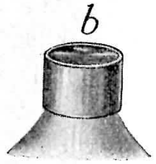

Slika 828.
Zapor Soxhlet-bočice.
a gumeni čep,
b limena čašica.

Prednost ovakovog pripravljanja (sterilizacije) mlijeka je u tome, što se bakterije i gljivice unište, i što se mlijeko kasnije već ne može pokvariti, pošto su bočice vrlo dobro zatvorene. Nu makar se mlijeko i prokuha, ipak zaostaju u njemu zameci nekojih bakterija t. z. spore, iz kojih se tek razviju prave bakterije, koje se moraju naknadno uništiti. Da zapriječimo njihov daljni razvoj, treba bočice neposredno nakon kuhanja brzo ohladiti i spremiti na hladno mjesto. Spore naime potrebuju stalnu toplinu za svoj stalni razvoj, a ako im se toplina oduzme, brzo će uginuti. Tako dobijemo bezprikorno mlijeko — čisto sterilizirano — bez ikakvih klica bolesti.

Ovim se postupkom ali kemijski sastav mlijeka znatno promijeni, a isto tako i tek i okus. Mnoga djeca ne uspijevaju uz sterilizovano mlijeka. S tih razloga uveden je drugi postupak t. z. pasterizovanje,

pri čem se mlijeko kroz 15 minuta ugrije do 75° C ili kroz 30 minuta do 68° C. Tim kuhanjem klice bakterija uginu, a kemijski se sastav mlijeka ne mijenja. Ovaj je način vrlo dobar, ali spojen s velikim troškovima, tako da ga se može samo u velikim zavodima provesti. Stoga je samo malenom broju djece omogućeno, da se hrani pasterizovanim mlijekom. Za siromašnije slojeve je preskupo, a baš ovdje ima najveći broj smrtnih slučajeva.

Posude za mlijeko, ruke i nokte moraju vazda biti čisti. Bočice treba prije uporabe iskuhati i temeljito očistiti. Najbolje se

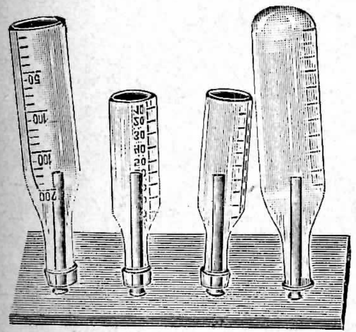

Slika 829.

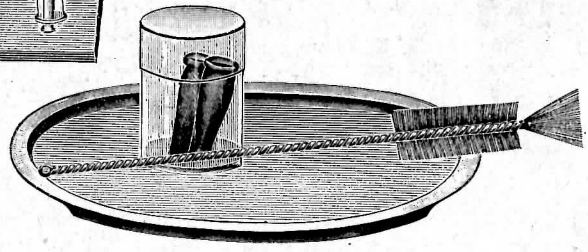

Slika 830.
Kako se moraju spremiti bočice i čepovi.

bočice čiste keřom za bočice (slika 829). Kada su bočice temeljito očišćene, postave se naglavce na dasku, da se ne bi kroz otvor onečistile. Bočice treba da su glatke i ne smiju imati na donjoj površini nikakovih udubljenih ili izbočenih ukrasa, jer se time čišćenje otešćuje. Grlo bočice ne smije biti preusko. Dudica neka je samo iz crne gumije i neka je uvijek čista. Stoga se svaki puta poslije hranjenja izvana i iznutra opere. Kod pranja iznutra mora se nutarnja strana preokrenuti. Dudica se sprema u čistoj marami ili u pokrivenoj čaši. Nikako ne valja upotrijebiti dudice s cijevima, koje sižu do dna bočice (slika 832) ili t. zv. patent-dudice. Kada se dudica natakne na bočice, ne smiješ ju primiti na vrhu nego na rubovima.

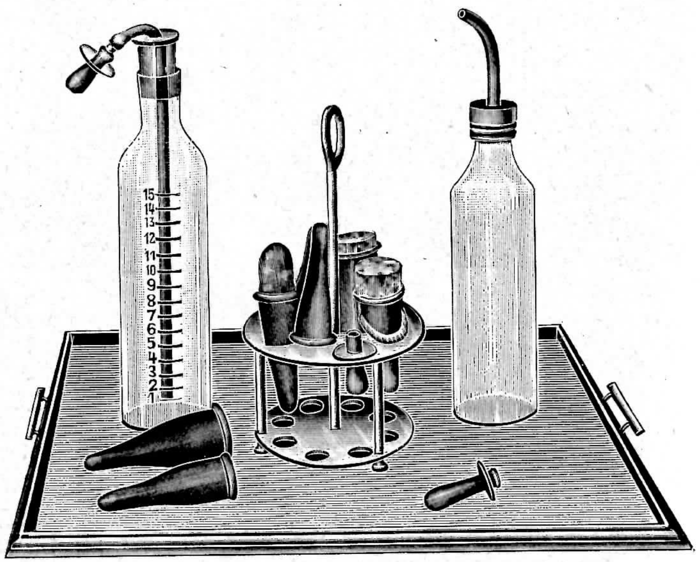

Slika 831.
Kako nemarne majke i dadilje često krivo spremaju bočice i čepove.

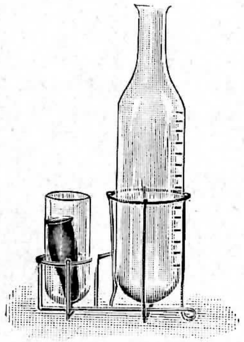

Slika 832.
Higijenska bočica s čepovima.

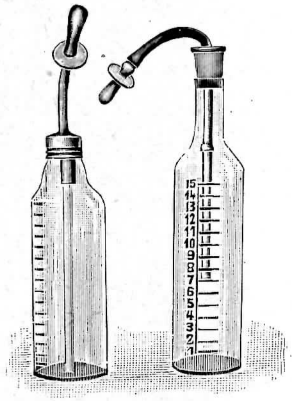

Slika 833.
Nevaljale bočice s čepovima.

Upozoravamo tom zgodom na zao običaj, koji se često dešava naime da majka ili dojilja najprije sama pokuša da siše, prije nego dade djetetu, da se tobože uvjeri je li je sve u redu. To je vrlo nerazborito, jer usna šupljina upravo vrvi bakterijama, koje se tako izravno prenose na dijete.

Bočica se djetetu tako pruža, da se dudica dotakne jezika, na što dijete obično odmah počinje krepko da siše. Mlijeko se prije toga još jednom prigrije. Poznati način mjerenja topline mlijeka je taj, da se bočica prisloni na zatvoreno oko. Osjećaj kod toga ne smije da bude ni hladan ni vruć. Iskustvo nas podučaje, da djeca obično ručicama uhvate bočicu, ali je odmah i ispuste, čim nešto nije

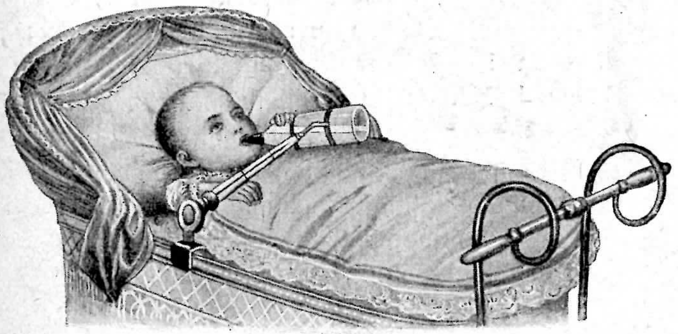

Slika 834.
Patentirana naprava za bočice.

u redu. Da se zapriječi polijevanje u krevetu, preporuča se naprava, za držanje bočice. Takova naprava (slika 834) dade se svuda pričvrstiti i na svaku udaljenost udesiti.

ŠTO TREBA DJETETU, DA DOBRO USPIJEVA? Uspijevanje djeteta mjerimo vagom. Ne mjerimo samo težinu svakog pojedinog obroka hrane, nego i prirast tjelesne težine. Poprečno teži novorodjenče 3000 — 3500 grama. Prema toj težini udešeni su slijedeći brojevi, koji vrijede samo, ako majka dijete doji.

Dijete treba dojiti poprečno svaki treći sat. No nema zato stalnog pravila, jer su nekoja djeca u prvo vrijeme više, a nekoja opet manje gladna. O razmacima dojenja odlučuje samo dijete, što treba pažljivo ispitati. Prvih desetak dana treba dijete i noću dojiti, ali poslije se ima priučiti i u noći na pauzu od 11 sati uveče do 5 sati ujutro, budući da je i majci i djetetu noćni mir potreban.

Prvi i drugi dan prima dijete vrlo malo hrane. Prvi dan otprilike 40—50 grama, a drugi 100—120 grama. Razlog je u tome, što mliječne žlijezde tek treći dan izlučuju dovoljno mlijeka. Treći dan prima dijete 300—350 grama mlijeka. Pod danom razumijevamo 24 sata. Tijekom prvog mjeseca naraste količina mlijeka na 550—600 grama. Drugi i treći mjesec prima dijete dnevno 650—800 grama, četvrti i peti mjesec 850—900 grama, a u daljnim mjesecima do 1000 i više grama.

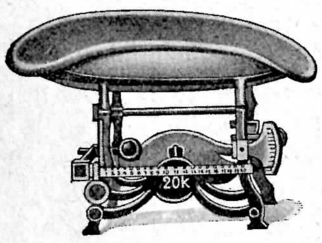

Slika 835.
Dječja vaga.

Količina pojedinih obroka nije uvijek ista. Neznatne razlike ne čine ništa, ako je dnevni potrošak stalan ili ako dijete dobro uspijeva. Većom količinom dnevnog potroška uvećava se i količina pojedinog obroka otprilike za 10—20 grama. Slijedeća skrižaljka pruža nam pregled o broju i količini pojedinih obroka za vrijeme dojenja:

1. dan	4	puta po	10— 12	grama.
2. „	6	„ „	18— 20	„
3. „	7	„ „	40— 50	„
1. mjesec	8	„ „	70— 80	„
2. i 3. „	8	„ „	80—100	„
4. i 5. „	7	„ „	120—130	„
6. do 9. „	7	„ „	140—150	„ .

Mala skrižaljka pokazuje, da je broj obroka prvih dana manji, što proizlazi iz toga, što novorodjenče ima u prvim danima veću potrebu sna, nego li jela.

Osobito je važno, da pazimo na trajanje pojedinog dojenja. Nekoja djeca sišu preko pola sata, što nema nikakove svrhe. 15 minuta, najviše 20—25 potpunoma dostaju. Ako je to vrijeme prošlo, i ako dijete samo ne prestaje da siše, treba dojenje prekinuti, pa će dijete doskora zaspati. Dozvoljavamo li djetetu usporeno sisanje, ono tome brzo privikne, i majka imade kod svakog dojenja s njime muke. Kao svuda, tako je i ovdje potrebna pravilnost u načinu života.

Da li dijete uspijeva, to se najbolje pozna po prirastu tjelesne težine. Kako smo već spomenuli, izgubi dijete prvih dana nešto od svoje težine, i tek nakon tjedan dana postigne opet svoju prvotnu težinu. Odsad treba dijete dnevno da dobiva poprečno 28—30 grama, sve do konca 2. mjeseca, u 3. i 4. mjesecu 25—28 grama, u 5.—9. mjesecu 15—20 grama. Koncem prve godine života dnevni je prirast samo 12—14 grama. U 9. i 10. mjesecu često opažamo zastoj, uslijed česa

se mnoge majke uzrujavaju. Nu ako se dijete inače dobro osjeća, to ovaj zastoj u prirastu tjelesne težine nema nikakvog značenja.

Osim težine treba da mjerimo i dužinu dječjeg tijela. Novorodjenče je dugačko poprečno 48—52 cm. Raste li dijete pravilno, to naraste do konca prve godine za 20 cm. Važemo li i mjerimo dijete redovito, to dobijemo pouzdan sud o njegovu razvoju. Još jednom napominjemo, da su svi navedeni brojevi samo poprečne vrijednosti. I posve zdrava djeca mogu se udaljiti od tih brojeva.

KADA TREBA DIJETE ODBITI? Uz dobro zdravlje majke i djeteta treba dijete odbiti od prsiju u 8. ili 9. mjesecu. U to vrijeme počinju se kod djeteta razvijati zubi i probavni sokovi. Želudac i crijeva djeteta prilagodjena su prvih mjeseci samo za probavu mlijeka, a tek u 6. mjesecu postaju sposobna, da i drugu hranu probavljaju. Predugo dojenje utječe takodjer loše na majčino zdravlje. I ako mnoge žene ne pretrpe izravno kakovu štetu, ipak često nastaje živčanje smetnje i klonulost. Dijete odbijamo od prsiju na taj način, da mu naizmjence uz majčino mlijeko dajemo i drugu hranu. Dva su postupka: ili odbijamo dijete brzo u nekoliko dana, ili polagano, da mu dajemo isprva dnevno jedan obrok druge hrane, a kasnije 2—3 obroka. Kravlje mlijeko, kojim se kod toga služimo, miješamo isprva kuhanom vodom (2 dijela mlijeka i 1 dio vode) i sladorom, a kasnije ga dajeme čisto. Kod toga dajemo djetetu sve rjedje prsa, a na koncu nikako. Zravu djecu možemo mirne duše brzo odbiti. Mnoga djeca dapače bolje podnose brzo odbijanje, nego li polagano i postepeno, jer potonje jače upliviše na dosadašnje navike.

UMJETNO SE HRANJENJE u mnogočemu razlikuje od ishrane majčinim mlijekom. Dijete probavi majčino mlijeko već za 2 do 2 ½ sata, dočim kravlje tek za 3 do 4 sata. Mora se zato paziti, da se osjetljivi želudac i crijeva djeteta ne prenatovare, jer su smetnje u probavi kod malene djece osobito opasne. Stoga dajemo djetetu u prvom mjesecu samo ½ litre razredjenoga mlijeka, u drugom ¾ litre, a tek u trećem mjesecu 1 litru. Pojedini obroci daju se u većim razmacima, jer dijete kravlje mlijeko sporije probavlja. Poprečno dobiju takova djeca dnevno 1 jedan obrok manje od djece, koju hranimo majčinim mlijekom. No i ovdje nema stalnog pravila, budući da se hranjenje djeteta uvijek mora udesiti prema potrebama djeteta.

Savjesnom provedbom umjetnog hranjenja, uz potrebnu pažnju čistoće posudja, uspijevaju djeca obično vrlo dobro. Promotrimo li cjelokupni rezultat hranidbe kravljim mlijekom, vidimo, da je kud i kamo nepovoljniji, negoli kod hranidbe majčinim mlijekom. Djeca naime u prvim mjesecima obično slabije uspijevaju i češće imadu

poremetnje u probavi. Jednako je poznata i žalosna činjenica, da je smrtnost male djece, koja se bočicom hrane, neobično mnogobrojna. Gdjekada moramo već zarana spojiti umjetnu hranidbu s naravnom. Nerijetko se dešava, da majka nema dovoljno mlijeka, i ako bi od srca rado dojila svoje dijete. Dešava se, da je majka svojim zvanjem zaposlena i preko dana odsutna, pa se može djetetu posvetiti tek uveče. U takovim slučajevima dobije dijete bar 3—4 puta u 24 sata prsa, a u ostalim obrocima kravlje mlijeko. No i u tom slučaju je od najveće koristi za dijete, ako barem dobije i to malo majčinog mlijeka.

Nakon hranjenja treba dijete pravilno njegovati. Djetetu treba brižljivo izbrisati usta s čistom krpom, koju smo umočili u kuhanu vodu, da dijelovi hrane u njima ne zaostanu. Zatim ga metnemo spavati. Položimo ga na jednu stranu, da mlijeko, koje katkad izcuri na usta, ne dospije u dušnik.

BEZUVJETNO TREBA ZABACITI PRAZNE DUDICE (FOPERE). Upravo je zločinački običaj djeci davati u usta dudice, koje vrve bakterijama, te su prožete tvarima, koje se rastvaraju, a sve zato da budu mirna i da ne smetaju okolini.

Tko je točnije promatrao, u kakovom se stanju ovakav aparat nalazi, znat će, da je često puta uzrok smrti djeteta dudica — upala crijeva —, a ne kravlje mlijeko, na koje se obično svaljuje krivnja. I s pravom treba na to paziti. Pogledajmo samo, gdje se te dudice obično drže. U prašnim kutovima, u ladicama, krcatim svim i svačim, u žepovima, pod krevetom, dapače i na podu. Obično s tih mjesta dudica izravno putuje u dječja usta, mjesto da se temeljito prije očisti. Za odrasloga je čovjeka ovakovo leglo bakterija opasno, a kamo li ne za maleno djetešce, kojega je staničje tako nježno i neotporno.

Dudicu će prema tome upotrebljavati samo nerazumna majka ili dadilja. Ne valja djetetu turiti dudicu u usta, kada se ono uznemiri, nego treba nastojati pronaći pravi uzrok dječjeg nemira i odstraniti ga. Dijete će se tada ubrzo smiriti, a mi ga nijesmo izložili opasnosti, da oboli. N e t r e b a n a m d a k l e d u d i c e!

Ako djetetu poslije hranjenja, kad ono leži u svom krevetu, na usta navrije nešto mlijeka, ne moramo to smatrati povraćanjem, niti bolesnom pojavom. To je obično samo znak, da je dijete nešto malo više popilo, nego mu je bilo potrebno. Želudac kod malenog djeteta leži okomito, a ne poprečno kao kod odraslih, i uslijed toga suvišak mlijeka lako iscuri. Njemačka narodna poslovica kaže: „S p e i k i n d e r — G e d e i h k i n d e r“, što u našem jeziku znači: d j e c a k o j a p o v r a ć a j u, d o b r o i u s p i j e v a j u. U glavnom i jest tako. No svakako je bolje, da djeca ne piju više nego li je potrebno, jer mogu da priviknu tome, pa si prenatrpaju želudac. Ako li suvišak mlijeka ne iscuri, može lako doći do upale želuca.

Druga se jela osim mlijeka davaju uspješno počevši od 6 ili 7 mjeseca. Isprva su to samo brašnena jela, koja se mogu dati u najrazličitijem obliku. Djeca obično rado uzimlju i dobro podnašaju dvopek u mlijeku, na rijetko ukuhanu zob, rižu ili krupicu u mlijeku (gris), juhu iz dječjeg brašna (Nestle, Kufeke ili Mellin).

U novije se doba mnogo upotrebljavaju s l a d n i p r e p a r a t i i m l a ć e n i c a (sirutka od maslaca) kao hrana dojenčadi. Od sladnih preparata osobito je obljubljen t. zv. „L i e b i g o v j u š n i p r a š a k“ (Liebigsuppenpulver). Ovi preparati nijesu samo odlična hrana, nego ujedno pokazuju najpovoljniji utjecaj na stolicu, a djeca ih rado uzimlju. Ima li dijete tvrdu stolicu, obično dostaje, ako se pridometne njegovoj hrani takav sladni preparat, i dijete doskora opet normalno probavlja.

U širokim krugovima se često čude, kako bi m l a ć e n i c a mogla biti dobra hrana za dojenčad, jer ju djeca navodno teško probavljaju. Uistinu ona djeci vrlo prija, često upravo onoj djeci, koja su od majčinog ili kravljeg mlijeka oslabila i dnevno propadala. Naravno da se mlaćenica daje djeci samo po odredbi liječnika.

DJEČJA BRAŠNA. U ishrani dojenčadi igraju dječja brašna veliku, nažalost često i nesretnu, ulogu. Probavni sokovi djeteta u prvim mjesecima ne mogu da probave glavni sastav brašna: škrob. Djeca postignu tu sposobnost tek u 4. mjesecu. Iz toga slijedi, da se mala djeca ne smiju hraniti brašnom. Kod takove hranidbe djeca pomalo umiru od gladi. Djeca kod toga naravno ne osjećaju glad, jer im je želudac pun, ali sva sadržina želuca izlazi iz tijela, tako da je tijelo ostalo bez hrane.

Nažalost mnoga djeca propadaju uslijed toga, što ih se je prerano hranilo brašnom. U tom je dakle jedan od bitnih razloga smrtnosti djece. To je u većini slučajeva zbog toga, što su roditelji siromašni, i što kod radničkog staleža i žene moraju na rad, te ne mogu svojoj djeci posvetiti dovoljno brige. Stoga i upotrebljavaju razna dječja brašna, da se što brže riješe briga i muke.

Prije petog mjeseca ova su jela potpunoma neprikladna. Otada su vrlo dobar pridodatak dječjoj hrani, ali ipak ne mogu da nadoknade mlijeko. Ima bezbroj vrsti dječih brašna. Najpoznatiji su fabrikati: Nestle, Kufeke, Klopfer, Theinhardt, Liebig, Mellin i dr.

Druga su sredstva za umjetnu ishranu MLIJEČNI PREPARATI od kojih osobito ističemo mješavine skorupa od Biederta i kondenzirano mlijeko od Löflunda. Postoji još velik broj sličnih preparata. U svim slučajevima treba da odluči liječnik o izboru i upotrebi takovog hranidbenog sredstva.

Ne ćemo li mlijeko razredjivati s vodom, tada se upotrebljavaju različiti PRIDODACI MLIJEKU. Najbolje će poslužiti rijetka sluz od zobi ili krupica, krupice od dječjeg brašna, koju miješamo s mlijekom. Ovim se pridodacima služimo samo, ako to liječnik odredi. Nije dobro trajno ih pridodavati mlijeku, barem ne u prva 4 mjeseca, jer dijete ne može škrob da probavi, a zdrava crijeva ne trebaju, da im dovodimo umjetnu sluz.

MIJEŠANU HRANU dajemo djeci počevši od 8. mjeseca. Ipak mlijeko ostaje glavna hrana. Nešto juhe od mesa s žumanjkom, čokolade, kakao, od variva špinat i mrkve, sve dobro usitnjeno, a od voća kaša od jabuka i zasladjeni sok od naranče, što se može zdravom djetetu bez bojažni dati. Vrlo rado užimlju djeca slatku kašu od krupice (grisa), kašu od krumpira i bijeli hljeb s maslacem. Sporno je pitanje, da li su jela, koja sadržavaju mnogo bjelančevina, kao jaja, meso, u to vrijeme probitačna. Ako dijete male količine takove hrane rado užimlje i dobro probavlja, t. j. ako mu stolica ostane normalna, tada mu se može i to dati.

OPĆENITA NAPOMENA. Ishrana se djece, koja već brbljaju, često više rukovodi po prastarim običajima, nego li po higijenskim načelima. Uslijed toga starija djeca više štetuju nego li dojenčad. Ne bi smjeli biti mjerodavni savjeti baba i babica, nego odredbe liječnika. Ako je igdje higijena, t. j. nauka o zdravlju, od praktične važnosti, to je kod njege dojenčadi. Učitelji zdravlja samo su liječnici. Stoga ih ne bi smjeli zvati tek u slučaju bolesti, što više trebali bi za vremena brigu voditi o tomu, da prema njihovim higijenskim savjetima zapriječimo razvitak kojekakvih bolesti. Nikada ne bi smjeli preduzeti na svoju ruku kakovu promjenu u ishrani dojenčeta. Mnogo je dijete zbog takvog eksperimenta propalo. Nježni i osjetljivi organizam djeteta potrebuje vodstvo, koje si je svijesno cilja.

ODIJELO DOJENČADI.

Odijelo mnogo doprinaša dobrom uspijevanju djeteta. Razumljivo je, da posebne prilike kod djeteta — koje je naime svaki čas mokro — iziskuju posebne mjere opreznosti, da se ne prehladi. Odijelo ne smije da tišti i steže, da se nježna koža ne podraži i ne sprečava slobodan optok krvi i pravilno disanje.

Dječje odijelo treba da je iz mekanih i gibljivih tkanina, koje samo po sebi ne hlade tijelo. Moderno odijelo dojenčadi pravi se iz propusnih (poroznih) tkanina (vidi poglavlje o higijeni odijela). Osobito su važne t. zv. bisus- tkanine (byssus). Ove su propusne tkanine tople, ne sprečavaju isparivanje, i omogućuju stalnu tjelesnu toplinu. Svaki pojedini komad odijela mora se lako dat odjenuti i skidati. Pričvršćeno smije biti samo vrpcama i pucetima, a nikako ne iglama.

S prvim odijelom novorodjenčeta smo se upoznali već u poglavlju „Tjelesni život djeteta u prvim danima“, u kojem smo i upozorili na štetno djelovanje povoja. Ali postoji još jedna nezdrava

Slika 836.
Umatanje djeteta u veliku nehigijensku gumenu maramu.

stvar, koju često umeću izmedju flanela i pelena, a to je gumena marama. Ona treba navodno da čuva dijete od prehlade, zato u nju umataju čitavo doljne tijelo djeteta.

Upotreba je gumene marame posve nehigijenska. Tijelo se zamata u maramu, koja ne propušta zrak, i time onemogućuje isparivanje. Dijete potrebuje zrak kao i odrasao čovjek, i to kroz odijelo, da toplina kože ostane stalna. Ova neophodno potrebna regulacija topline onemogućuje se upotrebom velikih gumenih marama. Posljedica toga je, da dijete stalno leži u toplom, ali mokrom zraku. Mokraća ne može da se isparuje, nego uvelike draži kožu, pa često nastaju kožne upale (ekcemi), a kada se izmijene peleni, dijete se lako nahladi.

Zbog ovih razloga trebalo bi takovo umatanje odlučno zabaciti. Ili metnemo pod pelene malu gumenu maramu, da se ostali komadi odijela ne onečiste, ili uopće ne upotrebljavamo pelene. Odličan način

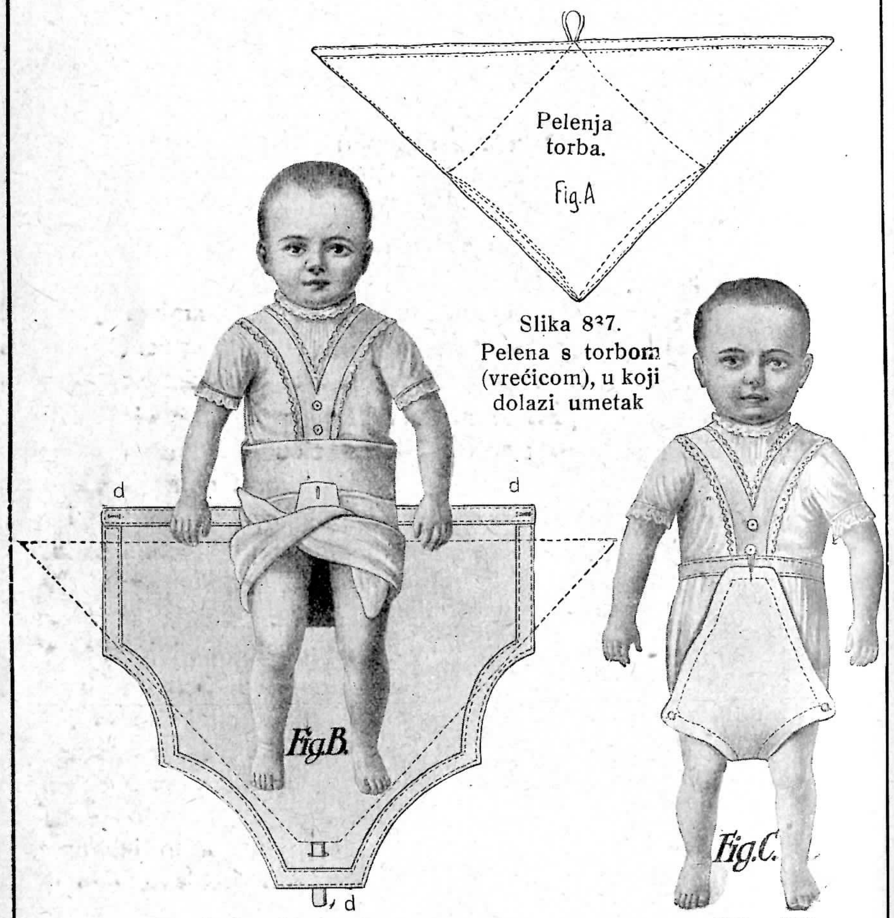

Slika 837. Pelena s torbom (vrećicom), u koji dolazi umetak

Slika 838.
d d hlačice raskopčane.

Slika 839.

Higijensko bebi-odjeća po Dr. Assmusu.

odijevanja novorodjenčadi daje nam Dr. Assmus (vidi sliku 837—842). To su hlačice s umetkom, koje upijaju mokraću. Sam izumitelj opisuje svoju reformu ovim riječima:

„Novi način odijevanja novorodjenčadi sastoji iz dva dijela i to iz vanjskog i nutarnjeg. Vanjski dio sastoji iz haljetka, na koji je prikopčana vreća. Nutarnji sastoji iz košuljice i hlačica s umetkom, koji upija. Umetak se nalazi u hlačicama, u posebnoj kesici, koja se dade otkopčati.

Haljetak je načinjen iz pamuka ili polu-vune, jedinstveno satkane, bez ikakva šava i potpunoma zatvoren, dakle i odostraga. Da se lako

Slika 841.

Higijensko bebi-odjeća po Dr. Assmusu.

Slika 840.

Slika 842.

može odjenuti i skinuti, privezani su rukavi dolje i sa strane ramena. Haljetak se navuče preko glave, a rukavi se pojedinačno prikopčaju. Pleća su potpunoma pokrivena i zatvorena istom tkaninom. Na haljetku se sprijeda i straga nalazi jedno puce, na koje se prikopča četverouglata ili dolje zaobljena vreća od flanela, koja je samo s gornje strane otvorena, a sa svih ostalih strana zatvorena. Ovim jednostavnim

odijelom i načinom se postiže, da je dječje tijelo svuda jednako umotano, a uz to da se može slobodno gibati. Uslijed toga, što je vreća samo jednim pucetom sprijeda prikopčana, možemo u svako doba pogledati, da li je dijete mokro, i da li treba rublje izmijeniti, a da kod toga uopće ne moramo dijete dizati".

Mjesto pelena dakle rabimo hlačice s umetkom, koji upija mokraću i vlagu; to je zapravo najpraktičnije i higijenski najvažnije kod čitave te novotarije. Time se odstranjuju svi nedostaci starinskih pelena. Platnene pelene, koje se dosad upotrebljuju, ne ispunjavaju dovoljno svoju svrhu t. j. ne upijaju mokraću i izmetine. One su uvijek jednolično mokre, isto tako i flanel i ostalo odijelo djeteta, pa i sama posteljina. To sve treba 12 i više puta izmijeniti. Stoga se majke i tuže, a teško je naći i pralju, koja će neprestano to rublje čistiti, prati i rediti. Daljna je nezgoda u higijenskom pogledu ta, što se u malenim stanovima zimi suše pelene u sobi, u kojoj se i spava. Bez obzira na neugodan vonj, koji se kroz to širi, i koji je upravo karakterističan za takove stanove, zrak se silno kvari i štetan je za disanje.

Trebalo je dakle pronaći tkaninu ili tvar, koja će bolje od platna upijati mokrinu, ali koja će biti i dosta mekana i tako jeftina, da se može uvesti u svim slojevima naroda.

I našla se je takova tvar, a to je mahovina tresetar (Sphagnum). Treset te mahovine posjeduje vanrednu sposobnost, da upija tekućine. On može da upija 16 puta toliko tekućine, koliko mu je volumen. Ujedno se izgubi neugodan vonj od tekućine. Ovaj se materijal upotrebljuje u obliku jastučića. On potpunoma upija mokraću kroz 20 sati, a da se sam ne namoči. No pošto je to vrijeme predugačko, to su dovoljni jastučići do 150 grama težine kod djece, koja se hrane majčinim mlijekom, a od 200 grama težine kod djece, koja se hrane bočicom. Jastučići se mogu po nekoliko puta osušiti i ponovno rabiti (vidi slike).

Postupak je i kod ispražnjivanja stolice vrlo jednostavan. Zdrava djeca imadu dnevno (kroz 24 sata) jedan do dva puta stolicu. Izmetine će se skupiti u umetku t. j. u torbici, koja se dade skinuti i oprati. Da se mahovina odviše ne praši, umota se u svilenu papirnatu vrećicu.

Takve se pelene (jastučići) trebaju samo dva puta dnevno mijenjati. Time se prištedi na pranju i na novcu. Ujedno je olakoćen i posao oko djeteta.

Time je udovoljeno i higijenskim propisima, o kojima čestoput ovisi zdravlje djeteta — osobito kod bolesti koža od mokrine.

Ako je dijete mokro, dostaje promijeniti vrećicu i jastučić. Pri tom se ne treba dijete odmotati, jer se procedura ta može brzo obaviti.

Kroz to je dijete uvijek suho, pa se ne treba bojati prehlade. Tehniku tog baratanja lako je naučiti za nekoliko dana. (U ostalom je svakom primjerku jastuka priložena i uputa.)

Povijanje djeteta pelenama (vidi sliku), koje je skoro posvuda još u običaju, traži stanovitu vještinu, a da dijete ne bude predugo otkriveno. Osobito treba paziti na dizanje dječjeg tijela, kad se ispod njega stavljaju pelene. Lako se može dogoditi, da se djetetu učini što krivo, pa će se dugo drečati. Priložene slike pokazuju nam, kako treba i kako ne treba stavljati pelene.

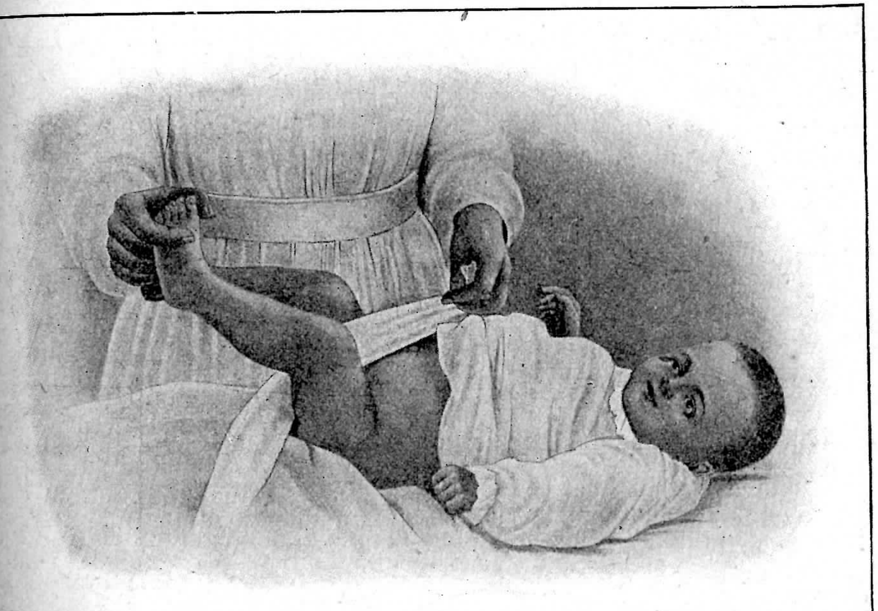

Slika 843.
Povijanje djeteta pelenama.

Kod nas se dijete obično nosi u dječjem jastuku. I to je ostatak iz pretpotopnih vremena, kada se o higijeni još nije ništa znalo, i stoga bi ga se trebalo odbaciti. Ovakovi su jastuci upravo tortura za dijete, osobito oni s mnogostrukim podvezicama (vidi sliku 847). Izgledaju doduše vrlo kićeno, ali su iz higijenskih razloga neuporabivi, budući da djetetu oduzimlju svaku mogućnost gibanja.

Dijete se mora gibati kao i odrasli, ako hoćemo da dobro uspijeva. Prisilno i mirno ležanje je za nj' neizdržljiva muka, pa stoga ono i protestira nesmiljenom vikom. Gibanje i koprcanje je

Slika 844.
Nespretno dizanje djeteta.

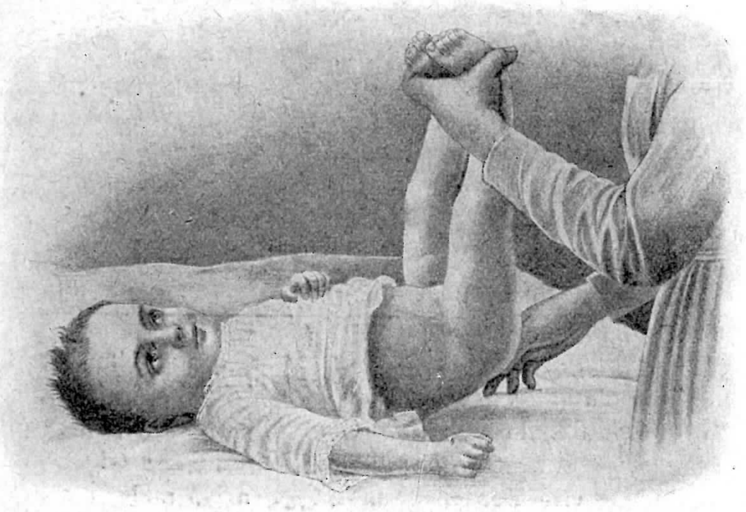

Slika 845.
Kako treba dijete dizati.

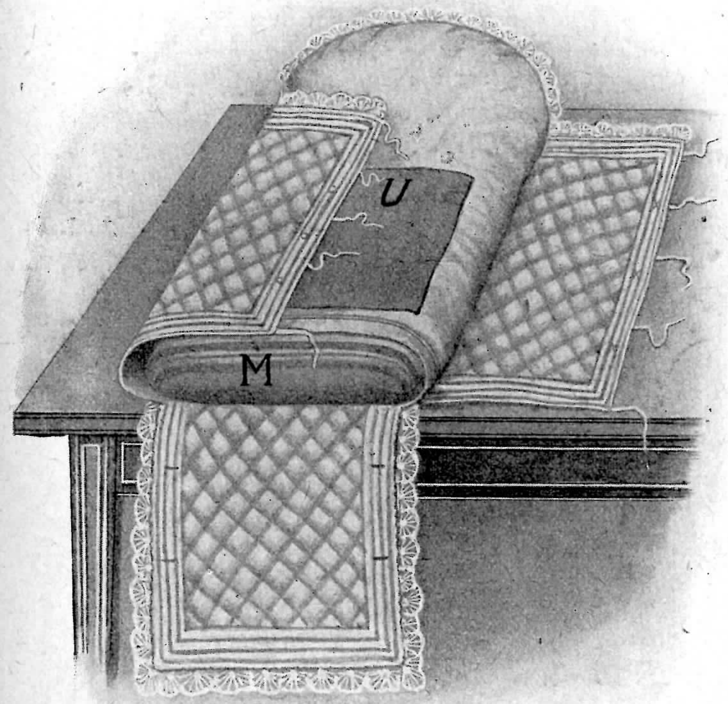

Slika 846.
Praktičan i udoban jastuk za nošenje djeteta.
U gumena podloga, M madrac.

Slika 847.
Nepraktičan i neudoban jastuk.

djetetu isto kao i gimnastika. Promatrajmo samo, kako se povezano dijete brzo umiri, čim ga odvežemo, jer se može slobodno da proteže.

Kad več hoćemo dijete nositi u jastuku, tada treba izabrati onakav jastuk, u kojem će se moći slobodno da giblje (vidi sliku 846). No najbolje je, ako dijete nosimo p r o s t o n a m a d r a c u. K tome treba dugi haljetak i odnosno rublje. Ovaj t. zv. engleski način je od svih ponajbolji.

U drugoj polovici prve godine se dugi haljetak zamjenjuje kratkim. I obuća se promijeni. Do sada je dijete nosilo čarape i pletene cipele, a sada dobiva cipele od sasvim mekanoga sukna. Cipele moraju sprijeda biti vrlo široke i moraju imati mekane potplate. Kožnate cipele ne bi mala djeca smjela da nose.

RAZNO IZ HIGIJENE DOJENČETA.

Dijete neka n i k a d n e s j e d i. Treba ga uvijek tako nositi, da se nalazi u v o d o r a v n o m p o l o ž a j u. Hrptenica mu je naima još preslaba, a da bi se kod sjedenja mogla uspravno držati. Nelijepa je slika, kad malo dijete sjedi, jer se već nakon kratkog vremena sruši. Nerazumne majke — a tih je nažalost dosta — još se i ponose time, što im dijete sjedi, tvrdeći da sjedenje dijete ne umara. Pri tom ga još podupiru s prednje strane, te mu stisnu prsni koš. Tako se prenapornom svijanju hrptenice pridružuju još i smetnje u disanju.

Tek počevši od 6. mjeseca smijemo dijete pustiti da sjedi, ali ne u njihajućem položaju na ruci, nego na tvrdoj podlozi i to samo onda, ako dijete sâmo pokazuje volju da sjedi. Posljedice preranog nošenja djeteta na rukama mogu biti vrlo ozbiljne. Mogu naime nastati opasna svinuća hrptenice.

Jednako se dešava, ako dijete prerano stoji ili hoda. Prije 8. i 9. mjeseca nebi nikada smjeli dopustiti, da dijete stoji ili hoda, pa makar to dijete iz vlastite pobude pokušava. Mišice su možda već dosta jake, nu kosti često još nijesu dovoljno čvrste, da nose težinu tijela. Posljedica toga je svinuće doljnih udova, koje znade izazvati jakih promjena.

Hoćemo li djetetu prirediti osobito zadovoljstvo, treba ga pustiti da se slobodno koprca u košuljici. Obično to činimo, kada dijete oblačimo. Dijete ležeći potrbuške na jastuku sve klikće od zadovoljstva. Obje naše slike prikazuju taj položaj zadovoljstva, a ujedno kakav ne smije da bude.

Nagon za gibanjem može da postane i opasan, ako se on pojavljuje na nepravom mjestu. Leži li dijete u kolima, pa se koprca

tamo amo, to prijeti opasnost, da ispadne iz kola. To se može desiti i uz najveću pažnju dadilje, jer je gotovo nemoguće slijediti različita gibanja djeteta. Vrlo korisne su zaštitne naprave, koje sprečavaju, da dijete ne ispadne. Slike na drugoj strani (850—852) prikazuju nam dvije ovakove naprave.

Slika 848.
Ugodan položaj djeteta.

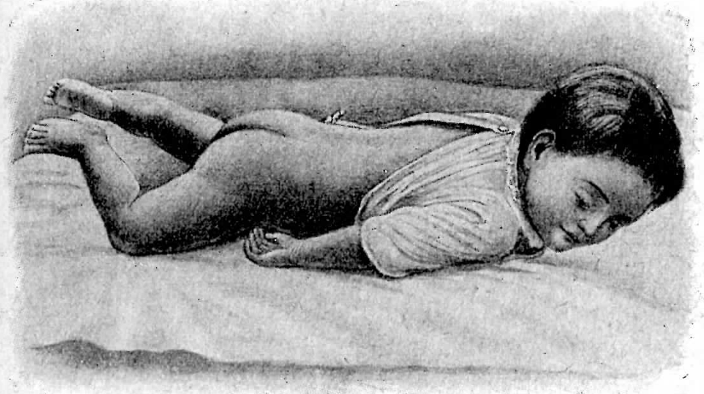

Slika 849.
Kako dijete ne smije da leži.

Prva sastoji iz četiri kolutića sa šarafima, koji se pričvrste na gornjem rubu kolica (s nutarnje strane). Za njih privežemo dva čvrsta konopa, koji su spojeni sa širokim opasačem, kojim dijete opašemo. Opasač ne sprečava dijete u slobodnom gibanju, a zaštićuje ga, da iz kola ne ispadne. Drugi opasač ograničuje ponešto slobodno gibanje

Slika 850.
Zaštitni opasač na dječjim kolicama.

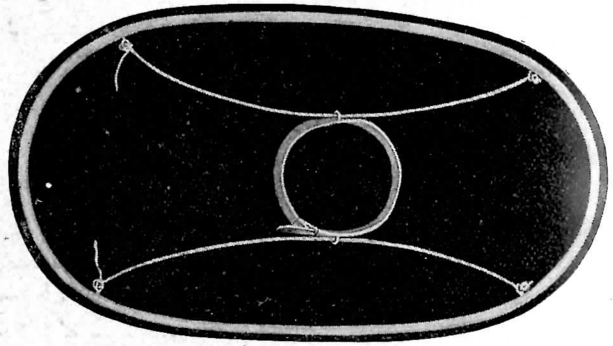

Slika 851.
Zaštitni opasač odozgo gledan.

Slika 852.
Zaštitni opasač.

Slika 852 a.
Dječja kolica s pokrovom i opasačem.

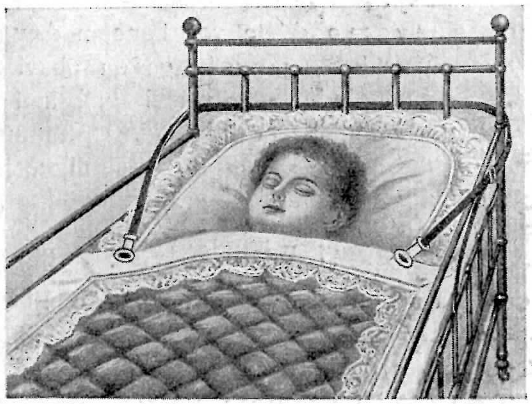

Slika 853.
Zaštitni držak za pokrivalo.

djeteta, ali imade tu prednost, da se može pričvrstiti na različitim komadima pokućtva na krevetu, stolcu i t. d. Slika 852a prikazuje nam ovakova kolica u zatvorenom stanju. Opasači su iznutra pričvršćeni, da se dijete ne bi možda u snu prebacilo i ispalo iz kolica.

Kako se djeca, — osobito veća, koja nijesu više zamotana, — u snu često otkrivaju, to imamo i za taj slučaj vrlo zgodnu napravu, koja sprečava, da se noću ne otkrivaju. Tim je pri̇štedjeno majci ili dadilji, da ne moraju svaki čas prekinuti san i dijete pokrivati, da se ne prehladi. Ovakovu jednostavnu i praktičnu napravu prikazuje nam slika 853.

Ležaj djeteta treba da je ovako udešen: odozdo madrac od konjske strune, pokriven ponjavom i gumenom maramom, i jastuk od iste; odozgora pokrivač. Jastuk od perja nije dobar, jer jako grije, a glava treba da bude hladna i slobodna. Samo u izvanrednim slučajevima možemo se poslužiti jastukom od perja. Perina spada doduše k dječjem ležaju, no upotrebljava se samo prvih par tjedana i za hladnog vremena. Zdravo dijete ne valja perjem pokrivati, jer je to nehigijenski, a dijete se samo razmazi. Za vrlo nježnu i bolešljivu djecu je nasuprot perje vrlo dobro, jer mu daje stalnu toplinu. Znoji li se dijete previše, tade se perje mora odmah odstraniti.

Dijete treba da bude što više na zraku, ljeti dulje, a zimi kraće. Najbolje ga iznijeti oko podneva, ali se mora paziti, da dijete ne bude na propuhu. Ako je maglovito ili vrlo hladno, ne valja s djetetom izaći. Od vjetrova škode mu sjevernjak i istočnjak. Dječje tijelo ne smije biti izloženo zračnoj struji.

Čistoći priučavamo dijete već koncem drugoga mjeseca. Treba ga češće metnuti na kahlu i pustiti ga da obavi svoju nuždu. Dijete se tome brzo priuči. Jednako se priuči zvati, kad treba. Dobro odgojeno dijete mora da bude koncem prve godine potpuno čistoljubivo, u koliko ne predleži kakova bolest. Onečisti li se dijete još u toj dobi, tada je to krivnja okoline.

BOLESTI DOJENČETA.

Dijete je od časa svojega rodjenja, a katkad još i u utrobi materinoj izloženo najrazličitijim opasnostima. Pozabavit ćemo se ukratko s onima, koje su najčešće i najvažnije.

KRVAVA OTEKLINA GLAVE (KRVNI NAGLAVNIK). Ne smijemo je zamijeniti s jednostavnom oteklinom, koju prouzrokuje pritisak kod poroda, gdje se samo koža glave ispupči bez ozljede. (Vidi tok poroda.) Krvava oteklina glave nastaje uslijed toga, što se krvne žilice izmedu kostiju lubanje i kože glave razderu. I ovdje je razlogom jaki pritisak, kada pri porodu prolazi glava kroz zdjelicu. Obično sjedi oteklina na jednoj od tjemenih kosti, bez da prekorači rub njezin. Sačinjava bućkavu izbočinu, koja se do trećeg dana obično još povećaje, pošto krvarenje traje tako dugo. Oteklina ova nema utjecaja na opće stanje djeteta, samo ako se oteklina dirne, počne dijete vikati.

Rodi li se dijete s krvavom oteklinom, treba naravno odmah pozvati liječnika. Obično se izljev krvi postepeno izgubi bez daljnih štetnih posljedica.

ŽUTICA. Kod mnoge se djece koža nekoliko dana iza poroda žuto obojadiše. Žuta boja može da prolazi sve stupnjeve od blijedožute do tamno žute. Što je koža djeteta od iskona nježnija i ružičastija, to se jače obojadiše. Pojavi li se žutica u neznatnoj mjeri, to opet brzo iščezne. Nakon nekoliko dana dijete poprima opet normalni izgled. Pojavi li se tamno žuta odlika, to mnogo dulje traje. Kada žutice nestane, koža se oljušti.

Uzrok žutice u novorodjenčadi do danas još nije sasvim poznat, ali se češće i u jačoj mjeri opaža kod preuranjene djece, kod nepravilnog poroda t. j. kad se dijete rodi na trticu ili na noge. Djeca slaboga ustroja osobito rado naginju žutici.

U slučaju lake žutice ne treba se uzrujavati, pogotovu ako se dijete inače dobro osjeća. Pojavi li se žutica u jačoj mjeri i potraje li dulje, onda je to već ozbiljnije oboljenje. U svakom slučaju treba pitati liječnika za savjet.

UPALA PUPKA. Ako se pupak ne drži strogo aseptički, može doći do teške infekcije i upale okolišnjeg dijela kože. Prelazi ona i na trbušnu opnu, koja se takodjer upali ili otruje (otrovanje krvi). Konac je tad obično smrt.

Katkad se pojavljuje oko pupčane rane divlje meso t. z. spužva, koja nije no jednostavna novotvorina tkiva.

Infekcije pupka dolazi većinom od nečištoće. I od babinjeg čišćenja može se dijete infiscirati (sluzotok).

O ZARAZNOJ UPALI OČIJU govorili smo već na početku poglavlja „Dijete“ (vidi: „Prva tjelesna njega“).

BOLESTI PROBAVE. Probavne su smetnje u dojenčadi vrlo česte, jer su im želudac i crijeva vrlo osjetljiva. Dijete smjesta reagira na te smetnje, nu reakcija se ne smije pustiti s vida, je se može kasnije ljuto osvetiti. Kojekakve domaće čarolije i vračanja ne valjaju, već se mora smjesta liječnika pozvati.

Važnosti radi spominjemo, da je većina slučajeva smrti dojenčadi u prvoj godini života i to najviše zbog probavnih smetnja.

Osobito su u opasnosti djeca, koja se umjetno hrane. Na njih otpada do 80 % smrtnih slučajeva, dok kod ostale djece, koja se hrane majčinom mlijekom iznaša taj broj tek 20 %.

Najglavniji su uzroci dječjih probavnih smetnja neredovito i neumjereno sisanje, a kod umjetno hranjene djece još i slabo ili pokvareno kravlje mlijeko ili dječje brašno.

Najčešća je smetnja u TVRDOJ STOLICI, osobito kod djece, što sišu iz boce (pitanče). Dijete mora *barem jedamput* na dan na stran, a u *prvim* mjesecima pače i 2—3 puta, ako će da uspijeva.

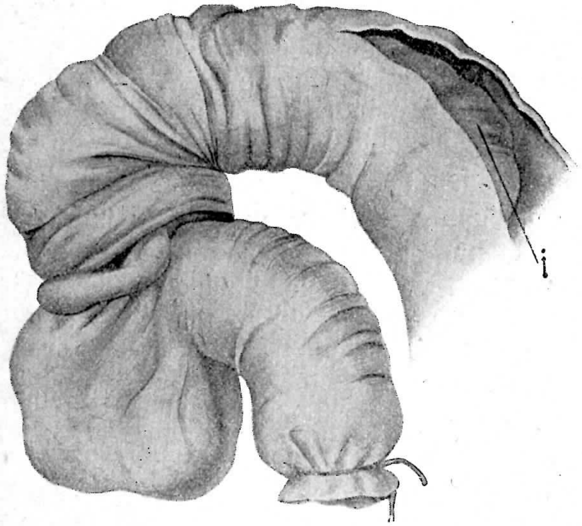

Slika 854.
Zavrnuće gornjega dijela debeloga crijeva.
(Po Ziegleru.)
i zavrnuti komad crijeva.

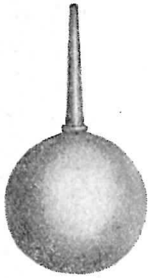

Slika 855.
Gumena lopta-štrcaljka.

Slika 856.
Šmuć od sapuna.

Ako li je stolica suha i tvrda, te se dijete pri tom muči ili ako uopće nema stolice, onda predleže već boležljive smetnje. Katkad se uz tvrdu stolicu javlja i vrućina, te se dijete nemirno trza zbog nadimanja trbuha.

Često je puta i ZAVRNUĆE CRIJEVA uzrokom tvrde stolice (zavrnuti ko prst u rukavice). Glavni znakovi ove teške bolesti jesu: *tvrda stolica, bljuvanje i krvarenje iz šupka.* Obično počinje bolest iznenada uz gornje znakove. Izmet gonila (čistila) i klistiri ne pomažu tuj ništa. Mjesto balega izlazi krv, i to obično već prvi dan. Trbuh je nadut, napet i vrlo osjetljiv, tako da se već po tim znakovima može prepoznati bolest.

Ispad bolesti je obično nepovoljan, nu dogadja se, da se crijevo opet uzvrne. Svakako je liječnička pomoć vrlo hitna, jer je bolest smrto opasna.

Djeca, koja trpe od tvrde stolice, se strašno muče. Ako im se ne pomogne, to su po nekoliko dana zatvorena, te se teškom mukom ispražnjuju. Katkad im balega izleti tvrda poput kamena, zbog česa se lako ozlijedi sluznica šupka. Male te ranice (fisure, pukline) strašno bole, i još više pogoršavaju bolest, jer djeluju reflektorički t. j. *grčevito stegnu* guzno crijevo, zbog česa je stolica uopće nemoguća.

Tvrda je stolica obično u vezi s ishranom, pa stoga treba nastojati, da se promijeni hrana djetetu — ali samo po liječničkom savjetu. Kod umjetno hranjene djece vanredno pomaže Liebigova juha (sladni preparat), jer se balega brzo razmekša. I Lahmanovo biljno mlijeko je vrlo dobro, nu jedno i drugo sredstvo smije se samo primijeniti specijalnom slučaju.

Časovito i brzo djeluju mali *klistiri* (40—50 gr) mlakom vodom ili uljem, koji se pomoću gumene štrcaljke (vidi sliku) polako uštrcaju u crijeva. Voda brže djeluje no ulje, nu od ulja se balega razmekša. Dobar je i šmuć od sapuna, da podraži sluznicu. (Šmuć si možemo i sami izrezati iz običnog sapuna za pranje. Može bit dug do 3 cm, debeo ko olovka i čunjasta oblika). Prije upotrebe mora ga se omastiti, da brže otsklizne u crijevo.

Dobro je takodjer, ako se trbuh otare s toplim uljem, jer to djeluje poput masaže. Gdjekoji preporučuju za klistire hladnu vodu, što je bez dvojbe radikalno sredstvo, ali se pri tome mora jako paziti, da se djetetu ne naškodi.

Kod tvrdokorne stolice mora se promijeniti dadilja ili dijete obiknuti prsiju. Nu uza sve to može dijete i dalje trpjeti od tvrde stolice. Tek miješana hrana i tjelesno gibanje u kasnijim godinama može da prekine to boležljivo stanje.

BLJUVANJE u male djece nije isto što obični *pljuvanjak* ili *izbacivanje*, koje se zbiva još u tekućem stanju, odmah iza sisanja. Kod bljuvanja dijete izbacuje ugrušano mlijeko, koje jako kiselasto zaudara. Kad dajemo djetetu bočicu s mlijekom, treba uvijek mlijeko pretražiti, da ne bude kiselo. Česti je uzrok bljuvanju u *pogrješnoj dieti*, osobito u neumjerenom pilu.

Čim dijete počinje bljuvati, treba odmah prekinuti davanje mlijeka, jer se od mliječne kiseline još više podražuje želudac. Djetetu se daje mala količina utanjenog ovsjaka (zobna juha, Haferschleim) ili sirova bjelanjčevina s mlakom vodom i nešto soli. Time se ne otešćava i ne podražuje želudac, a djetetu se ipak koristi. Ne prestane li bljuvanje, treba pozvati liječnika, da se izbjegne daljnim posljedicama.

PROLJEVI u male djece su znak CRIJEVNOG KATARA, nastalog ili zbog osjetljivosti crijeva ili zbog prehlade. Dijete neprestano sili na stran — ako je više od 4 puta na dan, to je već boležljiv pojav —, a ispražnjena balega je većinom zelenkasta, vodena i smradljiva. Često sadržaje i tvrdje komade, nalik na isjeckana jaja ili na sluzne čepove. S proljevom skopčani su i bolovi, pošto je šupak vrlo podražen.

Svaki je crijevni katar opasan po dijete, pa stoga treba brže liječničke pomoći. Mjesto običajne hrane daje se djetetu tanki ovsjak ili rižnjak (ljepiva juha). Trbuh treba omotati toplim flanelom ili vlažno toplim oblozima. Lijekovi se bez liječnika ne smiju davati.

DJETINJI KRATELJ je proljev, skopčan s bljuvanjem. To je jedna od najtežih bolesti probave, a napada mladju i stariju djecu, a osobito dojenčad, koja se umjetno hrane. Silan je pomor djece od kratelja, osobito u siromašnim slojevima, gdje još i nečistoća igra veliku ulogu. Djeca, koja sišu materino mlijeko, mnogo teže obole.

Kratelj nastupa većinom ljeti ili iznenada ili uz višednevne probavne smetnje. Bolest obično počinje iznenada, uz žestoko bljuvanje, kruljenje u trbuhu, trbušne bolove i česte proljeve. Izbacine i izmetine su vodenaste, zeleno žućkaste i služive, te se često povraćaju. U teškim slučajevima sadržaj je izmetina nalik na rižinu vodu, te čini utisak azijatske kolere (vidi ovu). Od ove se raspoznaje kratelj jedino bakteriološkom pretragom (manjkanje koma bacila). Zato ga i nazivljemo dječjom kolerom.

Teška ova bolest silno hara medju djecom. Znakovi bolesti su upravo strašni: nestanak urina (zbog velike odvodnje bljuvanjem i proljevom), bljedoća i mrzlina kože, umornost i obnemoglost, neprestana žedja, apatija i grčeviti trzaji. U tom stadiju bolesti brzo nastupa smrt, kao posljedica naglog propadanja. Gubitak je tjelesne težine do 500 grama dnevno.

Čim se pojavi kratelj, mora se smjesta po liječnika, jer ako zakasnimo dva do tri dana, teško je već dijete spasiti iz pandža smrti. Djetetu se ne smije davati nikakva druga hrana do li ohladjena ljepiva juha iz riže ili tarane, i to češće i u manjim količinama. Ne prestane li dijete bljuvati, mora mu se dati rastopina od bjelanjka kokošjeg jajeta. (Bjelanjak dobro pomiješati u pola litre kuhane vode i zatim mješavinu filtrirati.) Ako bljuvanje ni onda ne prestane, treba posegnuti za ledenom vodom (u manjim količinama).

Hladnoću tijela odstranjujemo čestim toplim kupeljima i zamatanjima u suhe i tople rupce. Žedju gasimo gutljajima ledene vode. Od lijekova rabimo kalomel i solnu kiselinu kao najbolja pomoćna sredstva protiv bljuvanja. Specifično ljekovitog sredstva protiv te ubojite bolesti još nema.

Na svakin način treba predusresti bolesti i to najstrožom čistoćom i brižljivošću. Dudu treba smjesta baciti, jer ona nije no leglo bacila.

KRUPICE, SPUŽVICE ili SOOR (vidi bolesti usne šupljine). U neke spada ova bolest medju probavne smetnje, kojima im se obično priključuje. Nastaje ona i posve samostalno zbog nečistoće usne šupljine ili dulje upotrebe dude.

Krupice su bijele i tanke naslage gljiva (bjelasice), koje pokrivaju sluznicu usta, nutrašnju stranu usana i okrajke jezika. Izgledaju ko ugrušani ostaci mlijeka, pošto su sasvim bijeli. Razlika je u tom, što se mliječne naslage lako dadu obrisati, a krupice se čvrsto drže svoje podloge.

Da zaštitimo dijete od te neugodne bolesti, treba mu češće ispirati usta i najradikalnije oprati boce i dude.

(Ostalo vidi pod: „Bolesti usne šupljine“).

GRČEVI (KONVULZIJE). Dječji je živčani sustav vrlo osjetljiv, te na svaki jači podražaj reagira grčevima. Zato ova bolest i tako često nastupa u prvim godinama života, a osobito u doba doještva.

Dječji su grčevi posve nalik epileptičkim napadajima. Počinju sasvim iznenada: djeca prevrću očima, izgube svijest, te postanu sasvim ukočena. Lice im pomodri oko nosa i ustiju, a tijelo se sve trza od grčeva, sad jednostrano sad dvostrano, dok ne zahvati i mišice lica. Zbog toga im ide pjena na usta, a katkad i krv, kad se ugrizu za jezik. Od muke puštaju i urin i izmetine. Napadaj traje samo nekoliko časaka, iza toga prestaju grčevi i tijelo se opet umiri. Dijete je obično u besvjestici, makar ga i minula ukočenost i iscerenost lica.

Često se napadaji opetuju, pa je dijete u neprestanoj besvjestici. Što su češći napadaji, to je i veća pogibao, koja im prijeti.

Lakši napadaji nijesu tako opasni. Obično dijete zapadne u duboki san, a kad se probudi, kao da nije ništa bilo. Ipak moramo bit vazda na oprezu, jer se napadaji rado opetuju. Rijetko kad nastupaju samo pojedinačno.

Uzroci su dječjim grčevima različiti, nu poglavita su im podražaji probavnih organa i rahita. Svako izobilno hranjenje može izazvati grčeve, a pogotovu rahita, koja silno podražuje živčani sustav.

Uzrok bolesti može ležati i u mozgu. To je ili boležljiva promjena u mozgu ili preteča epilepsije. I infekciozne bolesti, kao što su upala pluća, meningitis i t. d. mogu biti uzrokom grčeva.

Mnoge matere uzimlju grčeve odveć lako i neoprezno, pa se tješe, da su to zubni grčevi. U zdrave djece nema zubnih grčeva; grčevi ti, ako se kad pojave, mogu bit samo u svezi s temeljnim grčevima.

Liječenje. Čim dijete dobije grč, mora se smjesta poslati po liječnika. Dotle se djetetu daje klistir od kamilice, te ga se stavi u toplu kupelj. U kupelji ga se polijeva malo hladnijom vodom. Od inih sredstava spominjemo narkotička sredstva, pijavice, hladnoću i sredstva za bljuvanje i izmet gonila, koja se ali smiju primjenjivati samo pojedinim slučajevima.

Od dječjih grčeva se osobito ističu dva oblika grč čeljusti i grč glasiljaka, koji najčešće napadaju sitnu djecu.

ČELJUSNI JE GRČ posljedica infekcije, kojoj je skoro isključivo ishodište rana na pupku. Spada u red grčevite ukočenosti ili tetanusa, te je jedna od najopasnijih bolesti (vidi ovu). Nasreću je dosta rijetka. Djetetu se ukoče mišice žvataljke, pa ne može ni sisati ni piti dapače ni usta otvoriti. Na taj način dijete pogiba od gladi.

GRČ GLASILJKA se većinom javlja u rahitičke i slabo hranjene djece. Uzrok mu je takodjer u boležljivom podraženju živčanog sustava (kao i kod drugih grčeva), pa zato se obično i pridružuje grčevima.

Nu često nastupe i posve samostalno usred najvećega mira ili poslije sna, a najčešće iza vikanja. Dijete izgubi dah, jer mu se stegnu glasilnici, preko kojih ulazi zrak. Baca se nauznak, poblijedi i pomodri, te katkad izgubi i svijest. Napadaj traje nekoliko sekunda, iza toga dijete sa dva tri fijuka usiše novi zrak i time opet oživi. Najteži su napadaji, kad dijete ne može do zraka, što se već poznaje po tomu, što nema fijukanja.

Napadaji se često i opetuju, a mogu se vući tjednima i mjesecima. Dijete može ozdraviti, ali i podleći za vrijeme napadaja.

Liječenje je dvostruko: pobijati pojedine napadaje, a napose još temeljnu bolest rahitu. Za napadaja se dijete posjede na krevet, a lice i prsa mu se poškrope hladnom vodom. To obično pomaže, te dijete dolazi do daha, koje se odaje fijukanjem.

Katkad povuče dijete u strahu, da se ne uguši, i jezik za sobom, te si time posvema zabrtvi grkljan. Na taj se način najlakše zaguši

Zato je dobro u slučaju ugušenja (kad dijete pomodri) odmah prstom u usta, te opipati jezik, da li je na mjestu. Ako se je preklopio, treba ga natrag povući.

Liječnička je pomoć nužna već poradi toga, što se katkad moraju primijeniti i narkotička sredstva.

KOŽNE BOLESTI DOJENČADI. Najčešća je bolest kože u dojenčadi RANJAVOST ili upala na naborima kože ispod pazuha ili vrata, izmedju stegna i na zadnjici. Pojava se ta najradije javlja u pretile djece.

Bolesna su mjesta crveno upaljena, te imadu na sebi malenih mjehurića ili tamnocrvenih mrlja. U težim slučajevima se mjehuri uzdižu iznad kože kao kod opeklina, te se rane ispod mjehura ognoje. Djeca se strašno pate, izgube tek, te ne mogu spavati. Kraj toga se neprestano deru vapijući za pomoć.

Uzrok je ranjavosti kože ponajviše nečistoća i pomanjkanje dječje njege.

Liječenje. Glavno je brižljivo NJEGOVANJE djeteta. Dijete ne smije ležati na mokrom, jer urin i izmetine jako podražuju kožu. Vrlo su dobre mlake mekinje kupelji (mekinje od pšenice), nježni prašci ili masti. Upotrebu njihovu mora liječnik propisati, jer nije svaka upala kože jednaka. Sva ranjava mjesta moraju se dnevno dobro zaprašiti, da se nabori kože ne taru medjusobno. Kod pranja ili kupanja treba paziti, da se rane previše ne ovlaže vodom.

Česta je bolest dječja i EKCEM ili OSIP (Ausschlag), koji se u djece već pojavljuje u prvim tjednima života, osobito na licu (mliječni perućac, kraste). Zanemari li se osip, može se raširiti po svem licu ko jedita krasta. Djeca su inače vesela i zdrava, ali su jako svrabljiva. Zato se i grebu, te se često krvare.

Perućac može trajati mjesece i godine, nu konačno ipak zacijeli. Kraste opadnu, a lice postaje opet normalno.

Uzroci ekcema nijesu nam još sasvim jasni. Uzima se, da je tomu kriva pretilost (pretilo mlijeko), ali može biti i škrofuloza. Svakako su po srijedi i probavne smetnje.

I izbijanje zubi je u vezi s ekcemom.

Ako bolest prijedje na glavu, u nos ili u uho, onda to već nije perućac, već obični ekcem (vidi isti).

Liječenje je u dieti i u skidanju krasta. Kraste se moraju omekšati uljem, zatim oprezno odstraniti, očistiti sapunom i — kad se osuše — namazati mašću. Svakako je potreban liječnički savjet.

LJUŠTAVI mjehuri (klopci) jesu zarazna kožna bolest, koja se javlja u prvom ili drugom tjednu iza poroda. Obično se pojavljuju na tijelu,

rjedje na udovima, a nikad na dlanu ili na tabanima. Mjehuri su su vodenjasti, te ili puknu ili se naprosto osuše. Ako puknu, hvata ih se kora, koja kasnije opada.

Bolest je dobroćudna, osim u iznimnim slučajevima, kad su mjehuri jako veliki i mnogobrojni. Pošto je bolest jako zarazna, treba smjesta pozvati liječnika i dijete rastaviti s okolinom.

BAŠTINJENI SIFILIS očituje se u djece u raznim oblicima, ali najčešće u t. z. sifilitičkim mjehurima ili klopcima (Pemphigus syphiliticus). Razlikuju se od običnih mjehura (vidi prijašnje) po tomu, što se nalaze i na dlanovima i na tabanima, i što im je sadržaj mutniji i gnojniji. Jadna su to djeca, a još jadnije pogibaju (bar u većini slučajeva).

Drugi oblik baštinjenog sifilisa počinje s t. zv. šmrcanjem. Djeca su naoko zdrava, ali teško dišu kroz nos, pa moraju obično šmrcati, da dodju do zraka. Iz nosa im teče gnojna sluz, a nosnice su im pune smedjih krasta, koje još više otešćuju dihanje.

Doskora se po tijelu javljaju crvene mrlje, najprije na licu, na rukama i nogama i u okolini šupka. Oko usana (u kutovima) stvaraju se rasjeline i oderine, koje se zbog gibanja ustiju često zakrvare. Često ispadaju i vlasi i obrve. Mrlje zahvataju čak i usnu šupljinu, te uslijed gnojenja prouzrokuju silne boli.

U čestim slučajevina obole i kosti, osobito na rukama i nogama, koji se u zglobovima nadimlju poput rahite, te strašno bole. Dijete se ne usudjuje udovima gibati, pa čini utisak, ko da je uzeto. (Sifilitična pseudo kljenut.) Tečaj bolesti ovisi o dobroj hrani i njezi djeteta. Djeca, što sišu majčino mlijeko, lakše odole bolesti, nu umjetno hranjena djeca brzo propadnu, jer nemaju otporne snage.

Liječenje. Od raznih metoda liječenja jedino je specifično i sigurno sredstvo živa, u obliku kalomela (vidi sifilis) i uz potporu sublimat kupelji. Liječenje je upravo čudesno, ali se naravno mora provadjati pod liječničkom kontrolom i kroz nekoliko tjedana. Izim običnih izlaza bolesti — smrti ili ozdravljenja ima još i treći jedan izlaz, koji je upravo strašan. Djeca ili zakržljaju posvema ili oslijepe.

BARLOVA BOLEST javlja se u najranijoj dječjoj dobi, te nas sjeća djelomice na rahitu, a djelomice na skorbut. Prava joj je osnovica velika sklonost krvarenju.

Najčešći joj je izražaj osjećaj bola, osobito na rukama i nogama, koji je kasnije tako intenzivan, da se djeca ne usudjuju ni maknuti. Skoro iza toga razvija se oteklina na kostima — krvarenje izmedju kosti i opne pokosnice, — koja prouzrokuje velike bolove.

Na skorbut nas sjeća spužvasta upala zubnog mesa, koja takodjer naginje na krvarenje. Osobito mnogo trpe djeca, koja već imadu zube, jer ne mogu pravo jesti. Groznice obično nema ili vrlo umjereno.

Opće je stanje djece takodjer loše. Djeca su blijeda, spavaju nemirno i gube tek. Opasnosti baš nema, ma da bolest može i dulje trajati.

Uzrok je bolesti po svoj prilici u nezgodnom hranjenju.

Liječenje. Dieta i mjesno liječenje prema općim odredbama.

RAHITA ili ENGLESKA BOLEST, od koje djeca najviše trpe, opisuje se u poglavlju: „Nauk o bolestima".

RASTENJE ZUBI (PROZUBLJENJE).

Dojenče prelazi u dječje doba od onoga časa, kad mu probijaju zubi (obično u sedmom i osmom mjesecu). Svega se prozube 20 zubi, koji sačinjavaju mliječno zubalo. Najprije izlaze oba srednja sjekutića u donjoj čeljusti, zatim u gornjoj čeljušti, iza toga slijede četiri vanjska sjekutića, četiri ličnjaka i pomalo ostali zubi.

Stara je mana, koja se je uvriježila u svim slojevima puka, što matere za vrijeme probijanja dječjih zubi rado zamjenjuju ine bolesti sa zubnima. Tako su im proljev, bljuvanje, kašalj, grčevi sve posljedice prozubljenja. To je zabluda, koja se mora na svaki način pobijati, jer može doći do nesporazumka, zbog kojega može dijete da nastrada. Dijete može i opasno oboljeti, a mati u misli, da je to u vezi s probijanjem zubi, zanemaruje liječnika i eto ti zla. Treba zapamtiti, da prozubljenje u zdrave djece nikad ne prouzrokuje boležljivih smetnja. Djeca su doduše nemirna, izlučuju mnogo sline i ćute bolove, ali nikada ne dobivaju zbog zubi proljeva, kašlja ili bljuvanja.

Isto je tako sa zubnim grčevima, koji mogu doduše biti u vezi s rastenjem zubi, ali se to obično zbiva samo kod slabe, nervozne i rahitičke djece.

Dakle ako dodje za vrijeme probijanja zubi do kakvih boležljivih promjena, treba odmah pozvati liječnika — a ne čekati i tješiti se, da je to „od zubi" i da će to već proći samo od sebe.

KAKO SE IMA POSTUPATI S DJECOM KOD PROZUBLJENJA? Kod probijanja zubi treba u prvom redu nastojati, da se djeca ne uzrujavaju i previše ne ugriju. Za rastenja zubi povećana je naime optoka krvi u zubalu, koja se očituje nesamo u crvenilu usne sluznice (i naotečenju), već i u crvenilu lica i glave. Stoga je nužna odvodnja krvi iz glave, što se postizava redovitim ispražnjivanjem crijeva, hladnim pranjem (iza kupelji) i hladnim oblozima oko čela.

Dijete se mora čuvati od prekomjernog jela i pića, koja ugrijavaju (kojekakvi čajevi, koji su u običaju), te prekomjerne topline u sobi i u krevetu. Svakako treba to oprezno raditi, da se dijete ne prehladi.

Djeca, koja su jako nemirna, puštaju se gola na pod (s trbuhom dolje), pa nek se po njem valjaju po miloj volji. To je vrlo jednostavno, za odvodnju krvi iz glave i — da djeca igrajući zaborave na zubne smetnje i boli. Kad se dignu, odmah im je bolje.

Ne valja djeci davati kojekakvih „korijena i koštanih pločica", da se lakše „prozublju", jer zbog pritiska i zgnječenja zubnog mesa može lako doći do upala i nateklina. Narav će sama pospješiti probijanje zubi, pa zato je najbolje ne dirati u njih.

U gdjekoje djece javljaju se zubi odmah iza poroda — pojava dosta neugodna, koja ima da znači brutalnost dječjeg karaktera. Zubi ti (nalik na koštane izraske) zapravo i ne sjede u zubnoj čeljusti, već samo u zubovini, pa stoga lako ispadnu. Pošto mogu bit opasni koli za mater toli za dijete (kod sisanja i ugriza), to ih treba izvaditi pincetom. Čvrsti se zubi ostave unutra.

Mnogo je češće, da zubi zakašnjuju t. j. da kasno probiju. To je osobito u rahitičke djece, koja u svemu zaostaju. Ako se temeljna bolest popravi, zubi će brzo narasti.

Na koncu da spomenemo još jednu metodu, koja se je u prijašnje vrijeme posvuda (osobito u Engleskoj) upotrebljavala, da se olakša probijanje zubi. To je t. zv. narez (sjekotina) zubnog mesa, s kojim se je htjelo dati oduška zubu, da lakše prodre. Metoda je ta sasvim kriva i besmislena.

HIGIJENA DJETETA.

Čim dijete prestaje sisati, nastupa za nj nova dob, u kojoj se ono posve drukčije razvija nego dosada.

Nažalost nije svoj djeci dano, da uživaju blagodati higijenskog razvoja, o kojemu ovisi njegov daljni tjelesni i duševni napredak. Ovo se stoljeće doduše nazivlje „dječjim stoljećom", jer se dijete više ne smatra „igračkom" već posebnim individujem — ali što se odgoja tiče, još smo daleko zaostali za tim stoljećem. Trebat će još dosta muke i truda, dok se to postigne.

Stara je poslovica: zdrav duh u zdravom tijelu (mens sana in corpore sano). Tu riječ neka si svaka mati dobro ucijepi u dušu, jer o njoj ovisi sreća njezina djeteta. Čim manje zapreka dječjem razvoju, tim će dijete bolje uspijevati.

TJELESNA NJEGA.

Djeca moraju imati zraka i svijetla, te se moraju mnogo gibati u prirodi. Mnoge se majke boje zraka, pa zamataju svoju djecu u rupce i kapute, tako da zrak uopće ne može do njih. Djecu valja doduše obući i čuvat ih propuha i hladnih vjetrova — ali zdravom djetetu ne škodi, ako i za lošeg vremena izadje napolje.

Kod slabe djece treba se posavjetovati s liječnikom, ali ako ih čuvamo, i ona će priviknuti zraku.

Idemo li korak dalje, doći ćemo do toga, da djeca treba i da otvrdnu na zraku. Spomenuli smo već u poglavlju: „Higijena dojenčadi", da dijete treba što prije otvrdnuti. Treba s njime što ranije početi, a da steče što više otporne snage protiv bolesti i nezgoda.

Svrha je otvrdnuću, da tjelesna toplina djeteta bude što manje ovisna o vanjskim uplivima. Tu zadaću ima da vrši koža, koja sa svojim bezbrojnim krvnim žiljem ima da reguliše toplinu našega organizma. Za jake vrućine se kožni sudovi raširuju i na taj način odavaju svoj suvišak topline. Obratno se za hlada i studeni stegnu (zapravo gone krv sa površine tijela), da sačuvaju što više topline za sebe. Iz toga se razjašnjuje crvenilo i bjedilo kože.

Jasno je, da samo takva koža može funcionisati kao dobar regulator, koja je dosta izvržena zraku. Stoga je i glavna zadaća tjelesne njege, da nam najprije koža otvrdne.

Kako ćemo otvrdnuti? Svako jačanje tijela mora se početi ljeti, kad je zrak topao i to malo pomalo. Prva su pomoćna sredstva voda i zrak, kojima se koža mora priučiti. Najprije treba počet s pranjem tijela, s početka toplom a zatim sve hladnijom vodom (uvijek za pola stupnja hladnije), da djeca što brže priviknu hladnom pranju i otiranju. Ne smije se odveć naglo početi, jer se inače djeca prestraše, pa ne će nikad ni blizu vode.

Kod male djece ne ide se ispod 20^0 R, a kod starije do 15^0 predpostavivši, da djeci temperatura još uvijek prija. Uostalom nema tu stalne šeme, jer je postupak više individualan prema naravi djeteta.

Nu pranje tijela ne dostaje, ako koža ne dodje u doticaj sa zrakom. Tu poglavito vrijedi odijelo, koje mora biti propusno, a da se izlučine tijela mogu dovoljno ishlapljivati. (Vidi poglavlje „Odjeća".)

Krivi je nazor, da pojedini dijelovi tijela moraju bit razgaljeni, ako hoćemo, da otvrdnu. Tako su u novije doba uvedene kratke čarape i po zimi, jer si matere utvaraju, da će djeca tako postati otpornija. Nu gledajte te mališe, kako su im noge plave i kako naršću od zime. Odrasli ljudi nose zimske čarape, a djeca neka hodaju gola.

Djelomično ohladjivanje djeluje baš protivno t. j. oslabljuje djelovanje kože, te prenaglo ohladjuje tijelo. I crijeva i mjehur se lahko prehlade, pošto hladne noge silno uplivišu na njih. Zato treba zimi odbaciti kratke čarape, i mjesto njih nositi duge, koje su rjedje pletene.

Slika 857.
Kako se ne smije voditi dijete.

Za otvrdjenje tijela vrlo su pogodne zračne kupelji. Dostaje već, ako puštamo djecu, da u košulji skaču u sobi, kraj otvorenih prozora, jer zrak vanredno podražuje kožu.

Mogu li se mala djeca hladno kupati? Sasvim malu djecu ne smijemo kupati ni u rijeci, ni u vodi. Isto tako ih se ne

smije hladnom vodom tuširati. Tek u petoj godini mogu se djeca u hladnoj vodi kupati, i to samo onda, ako to čine svojevoljno. Upravo je gadno gledati prizore po kupalištima, gdje se djeca dreču, jer ih matere nemilosrdno bacaju po vodi tamo amo. To je nesamo okrutno

Slika 857 a.
Kako se vodi dijete po stubama.

i nepedagoški već i opasno. Okrutno, jer ne smijemo djecu bez potrebe izvrgnuti duševnim mukama, nepedagoški, jer ne će djeca kasnije nikad htjeti u hladnu vodu i opasno zbog toga, jer nenadano ohladjivanje tijela — osobito u takvom uzbudjenom stanju — može imati vrlo zlih posljedica po dječje zdravlje (nervoznost, razdražljivost i strah).

Tjelesni razvitak djece trpi još od nekih štetnosti, koje svakako treba izbjegavati. Tako na pr. škodi djeci, ako ih predugo nosimo na rukama, jer im lako možemo svinuti hrptenicu, ili ako ih pri hodanju natežemo tamo amo (vidi sliku 857) i. t. d.

Kolikoput vidimo po šetalištima, kako odgojiteljice natežu i vucare djecu za sobom. (Ima i takvih nerazumnih majka, koje to čine.)

Slika 858.
Kako se dijete diže.

Siromašna djeca plaču i deru se od bola — a koliko ih ima, koja pri tom i nastradaju (uganuće ili iščašenje ruke ili noge). Tkogod vidi ovakav barbarizam, neka smjesta pograbi odgojiteljicu (ili majku), pa neka ju prijavi redaru. Slika 857 a pokazuje nam zorno, kako se imaju djeca zu ruku voditi.

I kod dizanja valja paziti, da ne ozlijedimo dijete. Slika nam 858 pokazuje, kako treba dijete dizati.

HRANJENJE.

djeteta ravna se prema dobi starosti. Vrlo je važno, da se djeca što ranije nauče umjerenosti, jer im neumjerenost više škodi nego odraslima. U drugoj godini dobivaju uz mlijeko i mliječnih jela nešto tjestenine (lake), lako probavljivog variva i voća, te — ali ne redovito — nešto mesa i jaja. Počevši od treće godine može već hrana biti miješana, ali glavna sastojina neka bude ipak varivo. Najbolje se posavjetovat s liječnikom, jer svaka promjena hrana djeluje na dijete.

Alkohol, kava, čaj i mirodije moraju se posvema zabaciti (vidi alkohol). Zato im treba davati što više voća (i ukuhano i neukuhano), jer je voće vrlo ukusno i hranljivo, a osim toga djeluje i na probavu crijeva. Od pića neka im se daje mlijeko, kakao i voda, a ljeti voćne sokove, pomiješane s vodom.

KAKO SE IMADU DJECA ODIJEVATI?

U poglavlju „Higijena odjeće“ istaknuli smo glavne principe odijevanja; kod djece moramo se još napose osvrnuti na pedagošku stranu odijevanja. Ima matera, koje vole djecu što cifrastije odijevati, pa prave iz njih lutke. Lijepo je doduše vidjeti ovakovu djecu, ali čim cifrarija prelazi granice, te se matere povadjaju za modom, već je promašen cilj higijene i pedagogije. Za djecu nema i ne smije biti mode, jer ih moda vodi stramputice, pogotovu, ako ih se hoće uzdići nad drugu djecu. Time se postavlja kastna razlika, pa si djeca počnu štošta uobražavati. A i inače je to zlo, jer su djeca uz modu previše ograničena u svojoj slobodi, pa se ne mogu po volji kretati i igrati. Zato i toliko krike i vike, kad djeca kod igranja zamažu ili poderu svoje odijelo.

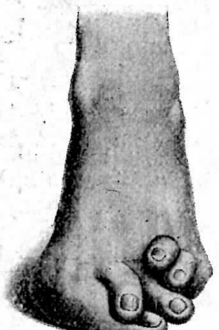

Slika 859.
Iskrivljenje nožnih prsti zbog loše obuće.

Odijelo za djecu neka bude jednostavno i svrsishodno t. j. ono ga ne smije smetati u slobodnom gibanju i sprečavati mu dovoz zraka, da se tijelo ne može isparivati (usporedi: „Higijenu odjeće“.) Djevojčice neka već iz malena nose zatvorene gaćice, da kod igre budu zaštićene od lakomih pogleda i da se ne prehlade. I obući treba posvetiti osobite pažnje, jer si djeca uslijed pretijesnih i nepraktičkih cipela lako pokvare noge. Priložena nam slika pokazuje jedan takav primjer, gdje su se nožni prsti posve iskrivili.

CIJEPLJENJE.

O zaštitnim mjerama protiv boginja govorili smo već u dotičnom poglavlju (vidi boginje, crne koze), a ovdje ćemo tek spomenuti nešto o njegovanju djeteta iza prvog cijepljenja.

Cijepljenje prouzrokuje mjesnu upalu mezgovne žlijezde, što se očituje u poznatim već bubuljicama i oteklinama ruku. Posljedice su toga nemir, groznica, slabi san i bolovi, od kojih djeca manje ili više oslabe. Zato treba dijete čuvati i oprezno s njime baratati. To osobito vrijedi, od 6.—8. dana, kad smetnje dostignu svoj vrhunac.

Važno je i vrijeme odnosno rok, kad se imadu djeca cijepiti. Slaba i rahitička djeca ili koja imadu kakav kožni osip, ne smiju se cijepiti prije, dok ne ozdrave i dok se ne oporave. Ako bi roditelji u takvom slučaju bili pozvani, da dadu djecu svoju cijepiti, neka se najprije obrate na liječnika, koji će odrediti, kad se imade cijepljenje obaviti.

Kad je dijete cijepljeno, treba nastojati, da ne bude izvrženo kojekakvim napastima. Ne treba mijenjati način života, ali kod čišćenja i pranja treba paziti, da se ne ogrebu kraste i ne infisciraju bubuljice; za pranje i čišćenje je najbolja vata, koja se poslije baci. Osobe, koje njeguju djecu, treba da paze na najveću čistoću, jer bi se mogle i same infiscirati. Zato si moraju prije i poslije njegovanja dobro oprati ruke.

Bubuljice treba da su hladne i s u h e, jer će se ovako lakše osušiti. Kraste su najbolja zaštita protiv vanjskih štetnih upliva; zato se mora paziti, da ne bi prerano otpale. Najbolje ih je pokriti sa suhim i mekanim platnom. Vlažni oblozi ne valjaju, jer se bubuljice previše omekšaju, pa rado puknu. Ni masni povoji ne vrijede. Kod većih upala dobro djeluje češće pranje hladnom vodom, a ako bubuljice puknu, treba ih namazati borovom masti.

Uopće treba paziti, da se dijete ne udari ili ne ozlijedi na ruci. Ako bi cijepljenje prouzročilo većih smetnja, treba liječničke pomoći.

IGRANJE DJETETA.

Igranje je od velike važnosti po dječji razvoj nesamo zbog obične razonode, već i zbog tjelesnog i duševnog napretka djeteta. S gibanjem mišica pospješuje se proces tvarne izmjene, dijete življe diše i radije jede, mirnije je i zadovoljnije, te dobro spava. Nu i u duševnom se pogledu ono razvija, mašta mu dobiva poleta i razum mu se oštri, dijete počinje slagati, kombinovati i tako sve više razvija svoj talenat.

Zato je krivo, ako djetetu dajemo već gotovu ili kompliciranu igračku, jer ne zna, što bi s njime počelo. Što je savršenija

koja igračka, to je djetetu dosadnija. Ono će se nekoliko dana zabavljati s njome, nu poslije će ju slomiti ili odbaciti. Igračka treba da je jednostavna, da ju dijete može samo dalje usavršavati. Dijete je svako znatiželjno, ono ogledava i raskopava svaku igračku i time si daje oduška i poleta. A to je i svrha igranju.

S tog gledišta treba udariti osnov igranju: dijete neka se što više igra na slobodi, neka se igra s onim, što ga veseli i neka si igračkom ne razbija glave. Kup pijeska, lopatica ili žličica i kantica — pravit će mu više veselja nego lutka, koja govori ili koja se dreči, ili željeznica ili parobrod, koji automatski vozi i t. d.

Za veću djecu su takodjer bolje igračke, koje se dadu sastavljati i rastavljati. Tu se vidi, što koje dijete može i umije. Vrlo su poučne igračke, koje služe za zornu obuku iz raznih struka znanosti.

Posvema odbaciti valja igračke, koje probudjuju u djetetu zle nagone kao na pr. igre s vojnicima, ratovi, klanja i t. d. Bolje, dati im u ruke igre gospodarskog, kućanskog i trgovačkog sadržaja, da djeca ranije priviknu korisnom radu i životu.

Kod izbora igračaka treba paziti i na e s t e t s k u s t r a n u, da se u djetetu razvija smisao za ljepotom i harmonijom. U novije doba dolaze u trgovinu kojekakve k a r i k a t u r e od igračaka, tako da djeca dobivaju posve krive pojmove o harmoniji i ljepoti. I to valja zabaciti, jer može nauditi dječjem čuvstvu i karakteru.

Ne smiju se djeci davati igračke, koje prouzrokuju p r e v e l i k u v i k u, b u k u i g a l a m u. Time djeca postanu neotesana i nasilna, pa prave neprilika i roditeljima i drugim ljudima. Mjesto plemenitih čuvstava razvija se u njima surovost, koja uvelike upliviše i na njihov karakter.

Mnoga djeca ne znaju i ne umiju se igrati. Zato ih treba upućivati i voditi, da postanu spretnija i samostalnija. Obično se to prepušta odgojiteljicama, koje nemaju ni volje ni smisla za to. Roditelji treba sami da se uhvate u kolo s djecom, a da ih dovedu na pravi put. Djeca će onda sama nastaviti dalje, ali ne će krenuti stramputice.

ODGOJ DJECE.

Ne mislimo ovdje nadaleko i široko raspredati načela odgoja, već samo u glavnome istaknuti nekoje činjenice, koje se tako često propuštaju, a koje su ipak vrlo važne.

Kod odgoja sudjeluju dva faktora: o d g a j n i k (dijete) i o d g o j i t e l j. Odgoj više ovisi o odgojitelju nego o djetetu, koje mu je povjereno. Makar je dijete katkad i nepristupačno, ipak je češća krivnja na odgojitelju, jer n e m a s m i s l a z a d j e č j u d u š u i j e r j e n e s t r p l j i v

u izvršenju svoje dužnosti. A to su baš dva najglavnija uvjeta odgoja. Osim toga mora odgojitelj djetetu prednjačiti dobrim primjerom i biti konsekventan u svojim činima.

Tko ima strpljenja s djecom, taj će brzo imati i smisla za njih. Treba ih samo promatrati, i udovoljiti njihovim interesima, pa će ih brzo upoznati. Nu većina odgojitelja toga ne čini, već traži, da mu dijete bude u svemu podložno. Naravno, da djeca ne smiju biti tirani, ali zato ne trebaju ni robovi biti, kojih prava ovise samo o dobroj volji odgojiteljovoj.

Grijesi odgoja počinju već s prvom godinom dječjeg života; pošto matere drže, „da se s odgojem djece ne može nikad dosta rano početi". Ima ih pače, koji misle, da djeci treba već u povojima batina. To nije samo barbarski, nego i glupo i bedasto. Razumni odgoj se ne smije zamijeniti s mehaničkom navikom, koja ne djeluje na usavršivanje mozga.

Mozak je jedini organ u djeteta, koji pri porodu još nije posve razvijen. Anatomijski je doduše dotjeran, ali nije fiziološki, pošto mu manjkaju vanjski utjecaji, koji djeluju na njegovu potpunu izgradnju. (Usporedi anatomiju mozga). Zato i odgoj u fiziološkom smislu nije ništa drugo, do li razvijanje najfinijih živčanih niti mozga, koje bivaju na neki način izbrušene, a da mogu jače djelovati na izgradnju mozga. Pošto je ali pri tom razvoju najjače opterećen mali mozak, to treba dijete što više štediti i čuvati. Taj je organ u toj dobi toli nježan, da se svako prenapinjanje strašno osvećuje. Što se s njime opreznije postupa, to će bit jače i otpornije.

Je li tko od matera misli na to? Baš protivno — one priučavaju djecu već od najranije mladosti kojekavom umijeću, te se vesele tomu, da djeca tako brzo shvaćaju. A baš u tomu leži preopterećenost mozga — koja nije, mimogred da kažemo, nikakav duševni, već prosti mehanički napredak.

Dijete nalazi dosta duševne hrane u novim utjecajima, koje dnevno prima izvana. Što je više živčanih niti izbrušeno, to se dijete više okorišćuje. Zato se i duševno bolje razvijaju djeca, koja su naravno odgojena, nego ona, koja su umjetnički dresirana. Ovamo spada učenje pjesama naizust, pjevanje, računanje jedamput jedan i. t. d. Matere dakako u tome uživaju — u suštini svojoj to ali nije ništa drugo no „majmunsko oponašanje", od kojega dijete nema ama baš ništa, što više samo muke i jada.

I pri odgoju se dječjeg karaktera mnogo griješi. Karakter je djetetu isto tako prirodjen, kao što mu je prirodjen i tjelesni ustroj. Razvijati dječji karakter dakle znači: ukloniti, promijeniti ili utišati naravne sklonosti, koje je dijete već sobom donijelo na svijet. Nažalost

se matere premalo brinu za to, da upoznaju te naravne sklonosti. Izražaji se dječjeg karaktera obično ocjenjuju sa „pristojno je" ili „nije pristojno" — već prema tomu, kako koga pogadjaju. Katkad se i najopravdanije djelovanje ili želja djeteta smatra nečim nepristojnim, jer se materi ili odgojiteljici baš u taj čas ne rači, da se udovolji pravednom zahtjevu djeteta. Čim dijete počne prosudjivati — a to se obično ranije zbiva, negoli ljudi misle —, ono i nehotice dolazi do zaključka, da mu mati ili odgojiteljica krivo čine ili da su obične neznalice, pa tako izgube svaki rešpekt pred njima. Posljedica toga će biti, da dijete ili ne priznaje više istine ili da ju u sebi zatomi. Tuj onda ne koriste više ni kazne ni batine. Dječji je karakter uslijed nepoznavanja krenuo stramputice, kamo ga roditelji vrlo teško ili nikako ne mogu više slijediti.

Iz svega toga slijedi, da odgoj djece nije nuzgredna stvar, s kojom se možemo pozabaviti samo onda, kad nam zato dostaje vremena, već da je to jedna od najglavnijih stvari, o kojoj ovisi sreća i zadovoljstvo nesamo djeteta već i roditelja. Najprije treba dakle upoznati karakter djeteta, i onda ćemo ga lako moći voditi dalje.

Još je jedna grijeŝka u odgoju, s kojom matere takodjer ne računaju, a to je česta mijena dječjih misli i čuvstava. Već je u naravi djeteta, da je vrlo gibljivo, da rado prima nove utiske, da rado zaboravlja i da voli mazenje. Stoga mora da je svaki odgojitelj vrlo strpljiv, jer dijete će se nebrojeno puta obratiti na njega za ovo i za ono. Najsigurnija je metoda odgoja, steći si povjerenje djeteta. Djeca imadu oštar dar opažanja, te brzo otkriju čovjeka, kome se mogu povjeriti. Sad ovisi samo o odgojitelju, da bude na svom mjestu.

I na ćud djeteta treba reagirati, ali ne način sprdnje i prostakluka, kako to mnogi ljudi obićavaju. I dječje suze imadu svoje razloge, kojima treba ući u trag. Njegov je bol — nastao ma iz kojega razloga — isto tako jak i velik ko u odrasla čovjeka, pa ga zato treba prigrliti k sebi i utješiti ga. Nema gorega, nego dječji bol ismijavati ili ga izvrći ruglu. Dijete izgubi svoju najjaču potporu te lako posrne.

Isto tako treba u djetetu njetiti osjećaj časti, jer je to krepost koja ga uzdiže. Kazniti i postidjeti ga pred drugima ili sumnjati u njega — sve su to pogrješke, koje pravi odgojitelji ne bi smjeli učiniti. Dijete se ćuti poniženim i nesretnim, pa često opakim načinon reagira na to.

SMIJE LI SE DJECU TUĆI? Tko se god služi batinom, slab je pedagog. Batinaši ne postizavaju ništa drugo, do li da u djetetu „izbiju" osjećaj časti i da u nj' „utuku" licemjerstvo.

Vajni ti pedagozi gube svaki ugled pred djetetom, jer ga ili tuku zbog toga, što se ne mogu svladati ili zbog toga, što ne mogu u njemu pobuditi smisla držeći ga prkosnim ili lijenim. Čim to dijete progleda, izgubi sav rešpekt. Mnogi je lijepi dječji karakter već pao žrtvom batinaškog odgoja, jer ga nijesu znali drukčije odgajati. Pokoja čuška u pravo vrijeme i na pravom mjestu ne će doduše djetetu škoditi, jer je gdjekoje tako glupo i neotesano, da se inače ne može s njime na kraj. Ali je uvijek bolje apelirati na njegovo častoljublje, nego ga batinama dozvati k svijesti. Sa strpljivošću i s tumačenjem, a pogotovu s mirnom konsekvencom može se u djece sve postići. Prevelika strogost ili popustljivost obično ne dovode cilju.

ŠKOLSKE GODINE.

Sa šestom godinom svršava najsretnija doba djeteta. Odsada počinje za nj' nova doba, jer dolaze prve dužnosti i strogo uredjeni život i nauka.

Zadaća je škole, da metodički i sistematski razvije umne sposobnosti djeteta, njegove duševne vrline i karakter. Posao taj baš nije lahak, pogotovu ne u školama, koje nagomilavaju toliko toga u dječju glavu, da im to mozak ne može preradjivati. Još je veća pogrješka u tome, što se gdjekoje škole ne obaziru dovoljno na životne potrebe, pa djeca izlaze nepripravna u svijet.

Najmanje nam pruža škola u karakternom pogledu. Da se djeluje na dječji karakter, potrebna je što uža lična suradnja izmedju učitelja i djeteta, što je u školi već onemogućeno poradi prevelikog broja učenika. Zato škola i ne odgaja, već nivelira, t. j. izjednačuje ili bolje reći izbrušuje karaktere, mjesto da ih individualizira. Škola ne prosudjuje učenika ni po sposobnostima ni po karakteru, već jedino po općenitom srednjem mjerilu.

Prosudjivanje je djece po učiteljima višeput jedino mjerodavno, tako da mnoga djeca nastradaju. Nekoja su djeca kraj najbolje svoje volje i trsenja najlošiji učenici, a nekoja su opet zločesta, nepristojna i tvrdoglava samo zato, što im temperamenat ne dozvoljava, da se silom podvrgnu školskom zaptu. Roditelji ih muče i kažnjavaju, a konačna je posljedica, da djeca posvema zataje ili da pače — što se nažalost dosta često dešavaa — kidišu na svoj život.

Loše je takodjer prosudjivanje, kad škola stvara tako zvane „uzor učenike“, koji imadu da služe kao svijetao primjer drugima. Pametni pedagozi dobro znadu, da prava, naravna djeca ne mogu nikad biti uzor učenici. To mogu biti samo „štreberi“ — učenici neiskreni i bez temperamenta, koji će se u životu uvijek pretvarati i robovati drugima.

S tog gledišta treba da roditelji po svom vlastitom opažanju prosudjuju djecu i da ne lome odmah štap nad njima, ako baš ne uspijevaju tako, kako to škola hoće i zahtijeva. Treba se obratiti liječniku, da se najprije ispitaju tjelesne i duševne sposobnosti učenika, jesu li dorasli teretu, što im ga škola nameće. Onda ne će biti tih uzrujavanja i lomljenja štapova.

Vrlo je važno, da se osvrnemo i na tako zvanu nepažnju djece, koja i učiteljima i djeci zadaje toliko muka i briga. Dječji mozak nije uslijed svog živahnog razvitka u stanju, da misli svoje dulje vremena koncentrira na jedan predmet. Svako prisilno sredstvo, koje ide zatim, da se mozak djeteta navrne u „pravu kolotečinu“, je za dijete ubojito sredstvo, koje se prije ili kasnije osvećuje. Nepažnja je zapravo samo sigurnosni ventil, što ga je sama narav dala djeci, da ih zaštiti od prekomjernog napinjanja mozga. Zato neka to učitelji ne smatraju samo svojim ličnom stvari, koja ih tobož vrijedja i ožalošćuje.

ĆUDOREDNI (ETIČKI) RAZVOJ. U pedagogiju ne spadaju samo tjelesni i duševni, nego i ćudoredni odgoj djece. Tuj doduše nema propisa ili sistema, već je jedino odgojno sredstvo prednjačiti djeci dobrim primjerima. I izabrana lektira može mnogo djelovati na ćudoredni razvoj dječje duše.

S time bi trebalo početi već u najranije doba, da se u djeci pobudjuje sućut, taj najfiniji osjećaj, koji štiti svakog čovjeka od sebičnosti i samoljublja. Sućut ne smije biti samo prosta dobrota ili sentimentalnost, već se mora očitovati u pravoj spoznaji i djelovanju. O njoj ovisi socijalno osjećanje prema bližnjima, s kojima će djeca danas sutra doći u doticaj. Ćudoredni odgoj ne ubija lični ponos, ali štiti od oholosti i uznošenja, koja stvara društvene razlike (kaste) medju ljudima.

Još je jedno područje ćudorednog odgoja, kojemu se dosada posvećivalo malo pažnje, a to je pobuditi u djeci SUĆUT PRAMA ŽIVOTINJAMA (zaštita životinja). Iz sućuti prema životinjama razvit će se i sućut prema ljudima. Djeca, koja nemaju sućuti prema životinjama, postat će surova i krvoločna, te se ne će danas sutra žacati, da kidišu i na svoje bližnje. Sudbena statistika dokazuje, da je većina zločinaca pala poradi toga, što nije u njima bila razvita sućut napram životinja.

Treba dakle djecu već zarana upućivati, da životinje isto tako ćute bol, kao i čovjek. Ako si i plačem ne daju oduška, ipak trpe, možda još i više nego čovjek. Životinju se ne smije mučiti, pa ni muhu, jer kroz to postaje čovjek gori od životinje. Dobre knjige i dobri primjeri iz životinjskog carstva mnogo će doprinijeti etičkom razvoju djece.

IMADU LI SE DJECA IZIM ŠKOLE JOŠ BAVITI DRUGIM POSLOVIMA? Mnogi roditelji nagomilavaju svojoj djeci izim školskih još i ine dužnosti, koje im otimlju sve slobodno vrijeme, u koje bi se mogla odmarati. Na prvom mjestu moramo istaknuti tako zvani „umjetnički odgoj“ i „bon ton“, koji su sad posvud uvedeni — ne da djeca postanu umjetnici i Evropejci, nego paceri i klovni. To osobito vrijedi za muzički odgoj, u koji se troši i previše novaca i vremena. Tko nema pravog talenta za muziku, neka se radije mane toga. Roditelji bi morali na to više paziti, a ne stvarati polutane, koji će izgubiti i ono malo poetičnog osjećaja, što ga imadu od naravi.

Treba li djeci razonode kao i odraslima? I na to pitanje moramo negativno odgovoriti, jer djeci dostaju igračke, šetnje i lektira. Kazalište, koncerti, kina nijesu za djecu, jer ih previše uzrujavaju, pa djeca izgube nesamo svoje fizičko nego i duševno ravnovjesje. Uopće se ne bi smjelo voditi djecu ispod 12 godina na javne predstave ili športske produkcije, jer ih to vrlo uzbudjuje. Jedino im se mogu preporučiti dječje predstave, koje djeluju na njihovu ćud i maštu.

Isto tako ne vrijede dječja udruženja, zabave i pozivi, jer to odvaja djecu od naravnog načina života, te pobudjuje u njima želju za kićenošću, dopadnošću, zavišću i ogovaranjem.

Igranje karata neka se djeci strogo zabranjuje, jer ih to dovodi do raspirenja neplemenitih strasti, zanemarenja dužnosti i lakoumnog života.

LEKTIRA ZA DJECU. Knjige mogu biti najbolji prijatelji, ali i najgori neprijatelji čovjeku. Jedna od najgorih vrsti lektire je poznata detektivska lektira, koja je već zahvatila i mladež, te joj truje život i maštu. Poznati su nam mnogi slučajevi, gdje je baš detektivska lektira navela mladež na razna zločinstva i nedjela.

Dobra lektira je duševna hrana za djecu, pa stoga treba strogo bditi nad njom. Ako roditelji nemaju smisla ili vremena za izbor lektire, neka se obrate na učitelja ili učiteljicu, da im nadju zgodnu knjigu. Najzgodnije je štivo prirodoslovnog sadržaja, koje ujedno poučava i djeluje na duh.

Ne valja djeci davati previše patriotskih knjiga u ruke, jer će postati fanatici, koji ne će nikad poštovati tudje. Dosta nam je ratova i klanja, a da djecu već odrana priučavamo puški i sablji. U mladeži treba više probuditi ljubav za svjetskim mirom i smisao za čovječanskom kulturom, o kojoj ovisi spas cijelog ljudskog roda.

ŠKOLSKE BOLESTI.

Školske bolesti spadaju medju veće smetnje, koje sprečavaju zdravi tjelesni razvoj djece. Ovamo spadaju: iskrivljenje hrptenice, kratkovidnost, nervoznost i hranidbene smetnje.

ISKRIVLJENJE HRPTENICE i KRATKOVIDNOST opisani su već u prijašnjim poglavljima (vidi ova).

Kod iskrivljenja hrptenice moramo još istaknuti različite ručne i luksuzne radnje, koje su vrlo škodljive, osobito ako se djeca intenzivnije s njima bave. Ovamo spada i šivanje, krpanje i pletenje,

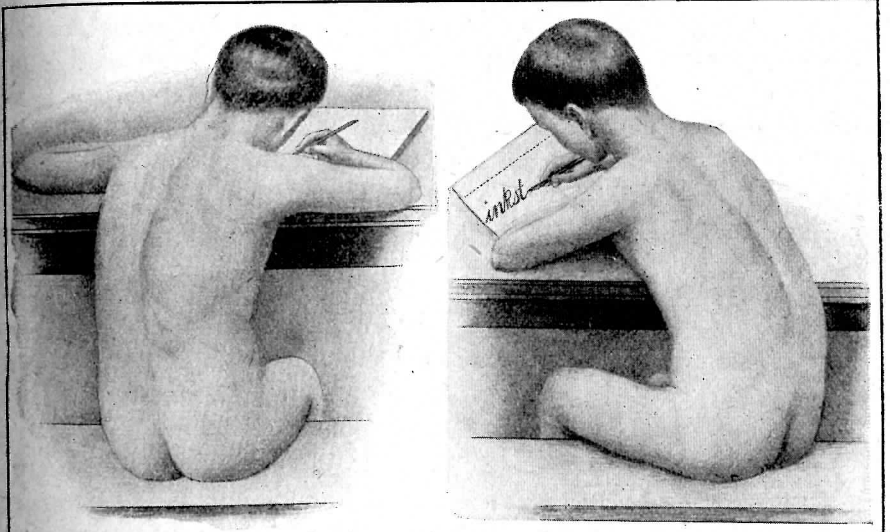

Slika 860. Slika 861.

Iskrivljenje kralješnice zbog krivog držanja teke.
(Kralješnica se svija u protivnom smjeru krivo položene teke.)

jer djeca moraju neprestano raditi u sjedećem položaju. To ih naravno sprečava u razvoju. Ovakve poslove neka radije obavljaju stariji ljudi, kojih se organizam već potpunoma razvio.

Pošto većina iskrivljenja hrptenice i kratkovidnosti potječe iz školskoga doba, to se u novije doba upotrebljuju u školama razni aparati, koji ima da spriječe zakržljalost tjelesnih oblika. Slike 860, 861, 865 i 866 pokazuju nam te aparate i principe, na kojima se oni osnivaju.

Slika 864 prikazuje nam stolac za ravno sjedenje, gdje se dijete pričvršćuje posebnim pojasima, koji mu doduše omogućuju gibanje, ali ga ipak sile, da mora ravno sjediti.

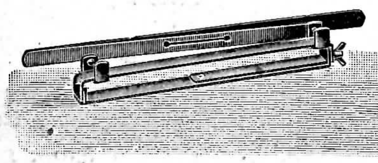

Slika 862.
Potpora za knjige (Složeno).

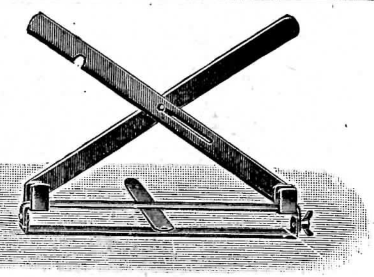

Slika 863.
Potpora za knjige (otvoreno).

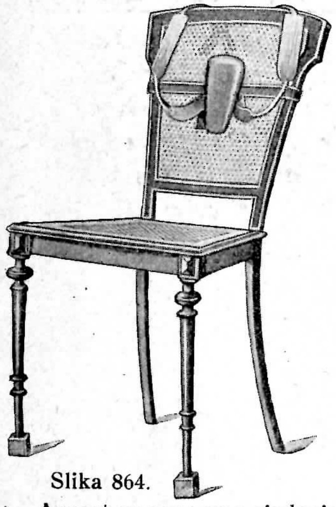

Slika 864.
Aparat za uspravno sjedenje.

Slika 865
Krivo držanje
bez potpore.

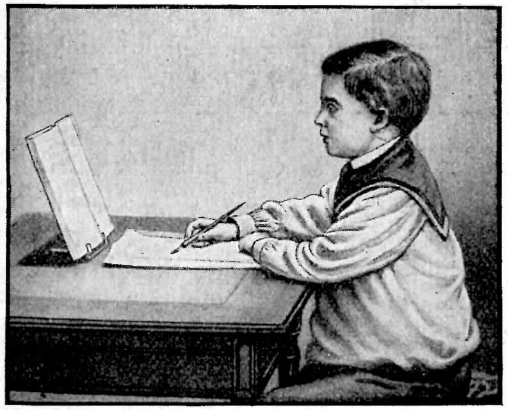

Slika 866.
Pravo držanje uz potporu.

Slika 867.
Aparat za uspravno sjedenje.

Slika 868.
Iskrivljenje hrptenice kod
jednostranog naboranja
suknje.

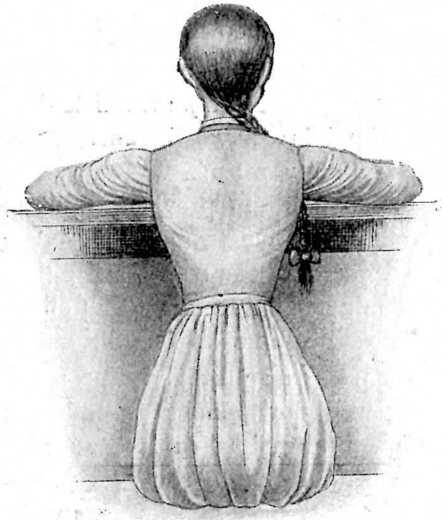

Slika 869.
Kako moraju
djevojke sjediti
pri pisanju.

Slika 870.
Krivo držanje
tijela kod jednostranog
nošenja knjiga.

Vrlo je praktičan aparat, koji služi kao potpora kod čitanja knjiga (vidi sliku). Aparat se može posvuda namjestiti, a rabi se za ravno sjedenje i normalno gledanje.

Važna je i **visina** stola, na kojem djeca pišu. Ako je stô prenizak, moraju se prigibati t. j. svinuti ledja, što im škodi kod disanja i gledanja. Često im i krv navali iz nosa, pošto je kod krivog sjedenja prevelik pritisak krvi u mozak.

Ako li je stô previsok, onda se djeca opet previše koso nagiblju, te kroz to iskrive hrptenicu.

Kod djevojaka se mora paziti, da ne bi kod sjedenja uslijed krivog naboranja suknje zauzeli kosi položaj. I to djeluje na svinuće hrptenice, što je za djevojke od osudne važnosti (vidi sliku).

I **nošenje knjiga** prouzrokuje kosi položaj hrptenice, pošto se knjige redovito nose na jednoj te istoj strani tijela. Knjige neka se nose na ledjima (u torbaku ili u uprtnjači) ili izmjenično sad u jednoj sad u drugoj ruci.

U **pisanju** je takodjer uvedena novotarija jedna, koja poglavito služi za normalno razvijanje očinjeg vida. To je **okomito** pisanje, koje ima da zamjenjuje koso pisanje. Nu rezultati, postignuti tim pisanjem, nijesu baš vrlo povoljni, tako da si je koso pisanje opet izvojštilo pobjedu.

NERVOZNOST ŠKOLSKE DJECE.

Nervoznost je obilježje modernoga doba. Nije dakle čudo, ako je uz odrasle zahvatila i mladež, pače već i djecu.

Uzroci nervoznosti mogu biti različiti: ili su prirodjeni (baštinjeni) ili kasnije stečeni. Od prirodjenih uzroka igra ponajveću ulogu **alkohol**, kojim su mnoga djeca već začeta u materinoj utrobi. Kasnije stečena nervoznost ima svoj uzrok u **duševnom prenaprezanju** djece u školi. Kao što se roditelji ne mogu opametiti u pitanju alkohola — davajući djeci i kasnije različita alkoholička pića — tako se isto ne mogu suzdržati od duševnog prenaprezanja svoje djece, jer ih neprestano sile na učenje, da ne bi tobož zaostala u naucima. Koliko li se ima jadno dijete da bori, dok se ne nauči zatomiti svoje naravne sklonosti, a kamo li, kad ga strpaju u školsku uniformu sileći ga, da si po nekoj metodi i sistemu razbija glavu, „zašto je ovo, zašto je ono“ i. t. d.

Zdrava djeca mogu to još nekako podnašat, ali boležljiva ili hereditarno opterećena djeca mora da klonu pod preteškim teretom. Ukazuju li se u njih nervozne smetnje, tad se roditelji — a i učitelji — obično laćaju starog „oprobanog“ sredstva — batina i psovka, da

djetetu „istjeraju“ nervoznost. Doista, nema veće flaksmanijade, nego li je ova. Mjesto da idu liječniku i da si dadu djecu pregledati — ne, oni ga radije „bičuju“ i time još većma uzbudjuju.

Slabašna djeca neka ostanu što dulje kod kuće, da se što više ojačaju za svoj prvi istup u svijet. Postane li dijete u školi nervozno, treba ga što prije izvaditi i dati mu prilike, da se odmori i oporavi. Zato neće zaostati u naucima — dapače ono će iza ojačanja lakše i bolje prionuti uz nauku. Tako zvano „**čudo od djeteta**”, koje je tako pametno, da „sve zna” kasnije pobenavi, jer mu je od prevelikog znanja uništeno centralno živčevlje.

Do vraga s tima „čudesima”! Mi hoćemo najprije zdravu, a onda pametnu djecu. Nu zato nijesu pozvani samo učitelji, nego i roditelji, koji bi morali i u kući nastojati oko postepenog i razumnog odgoja djece. Naročito treba paziti na **okoliš** djece, u kom se oni nalaze i s kim se druže. Jedno dijete djeluje na drugo i tako se obje pokvari.

Jedina protuteža dječjoj nervoznosti je **razumna podjela rada i podesna krepka hrana**, ali bez alkoholičkih pića. Dijete mora poslije škole imati dostatno vremena i prilike, da se odmori i to — ako je moguće — na svježem zraku, gdje će mu se širiti prsni koš i pluća. Nada sve se pako mora paziti, da dijete dosta rano **legne na počinak** — u 8, najkasnije u 9 sati — a da mu se živci mogu umiriti. To je jedini način njegovu pravilnom tjelesnom i duševnom razvoju.

JESU LI TAKO ZVANA NERVOZNA DJECA DOISTA UVIJEK NERVOZNA? Ima dosta djece, koja se i pretvaraju, da su nervozna, a kad tamo ne fali im ništa. To se osobito dogadja u „boljim“ obiteljima, kojih su djeca razmažena, a prepuštena na „hoćeš, i ne ćeš“. Ta je „nervoznost“ posljedica lošeg odgoja, jer roditelji ili ne poznaju svoju djecu ili im previše popuštaju. Prava se nervoznost u djece očituje u lakoj umornosti i slabosti ili pako u pojačanom stepenu razdražljivosti. Dijete se dakle ne može pretvarati, samo ako su mu roditelji tako pametni, te mu ne idu na lijepak.

U dvojbenim slučajevima mora se svakako s djetetom liječniku, da se ustanovi pravi uzrok stvari.

SMETNJE U ISHRANI ŠKOLSKE DJECE.

Novi način života, koji počinje sa školom, ograničenje u tjelesnom gibanju, mnogo sjedenje izazivlje češće smetnje u ishrani dječjeg organizma. Od tih su smetnja u prvome redu: **slabokrvnost i probavne smetnje**.

Na SLABOKRVNOST se djece roditelji obično malo obaziru, premda ona može bit uzrokom vrlo ozbiljnih zdravstvenih smetnja. Ne radi se tuj o umanjenju količine krvi — kako se to obično uzimlje — već o smetnji u kemijskoj sastavini krvi, koja pomalo gubi moć upijanja kisika. A kako znamo, kisik je vrlo potreban za izgaranje hrane i za podržavanje tvarne izmjene. Izostane li dovoz kisika, ma bilo iz kojeg uzroka, nastaju poznati već pojavi — slabi izgled, trajna umornost, bestečnost, lupanje srca i besvjestice — pa dijete mora da propadne.

U takvim slučajevima pomaže samo brza liječnička pomoć, a da se smetnje ne pogoršaju.

Slabokrvna djeca su u školi mlitava i turobna, brzo se umore, te ne mogu svladavati svoje lekcije. Uslijed slabokrvnosti trpi i mozak, pa ne može pravilno da djeluje. Ako li je bolest teže naravi, najbolje je dijete na neko vrijeme izvaditi iz škole.

PROBAVNE SMETNJE nastupaju u obliku TVRDE STOLICE, koja nastaje zbog trajnog sjedenja ili suzprezanja. Zlo je, što djeca o tome nikad ne vode računa, pa ne će nikom ni kazati, ako i po više dana nemaju stolice. Zato bi matere morale na to paziti i upozoriti djecu, da svakiput kažu, kad nemaju stolice.

Ne valja posezati za umjetna sredstva, koja doduše časovito djeluju, ali kad se čovjek na njih nauči, uopće više ne djeluju. Varivo i voće, tjelesno gibanje i trbušna masaža pospješit će stolicu. I klistiri dobro djeluju. Najvažnije je djecu uputiti, da pod nikoji način ne smiju zadržavati stolice, pa makar gdje bili. I u školi bi se moralo na to paziti, jer djeca ne mogu uvijek čekati, dok im je sila.

ONANIJA ILI SAMOBLUD.

U dječjem životu igra onanija (samoblud, rukoblud) vrlo važnu ulogu. Opširnije smo o tome govorili u poglavlju o duševnim bolestima, a ovdje ćemo se tek u toliko osvrnuti na to, u koliko je onanija u vezi sa školom.

Žalosna je činjenica, kako je onanija raširena medju školskom mladeži. Ne počiva ona tuj možda na boležljivoj podlozi, već jedino na navici, koja prelazi od jednog učenika na drugog. Ako je u kojemu razredu samo jedan jedincati onanista, on će djelovati na svoje sudrugove kao psihička zaraza, kojoj će većina pasti žrtvom. U penzionatima, kadetskim školama, sjemeništima, i uopće svuda gdje je više mladih ljudi na okupu, cvate ta gadna zaraza, pa bilo medju muškima bilo medju ženskinjama.

Ako se toj zloj navici ne udje u trag, mogu se s vremenom razviti ozbiljne tjelesne smetnje, osobito tako zvane seksuelne neuroze. To su teške živčane bolesti spolnih organa, koji su ili jako razdraženi ili jako omlitavjeli. Podražaji su vrlo nesnosni, jer neprestano sile žrtvu svoju na onaniranje. To najposlije dovodi do seksuelne neurastenije, koja čovjeku ogorčuje cijeli život. U žena dolazi često do prenapunjenja krvi u trbuhu s kroničnim upalama.

Teška je borba protiv onanije, osobito kod veće djece. Malu djecu treba strogo nadzirati, da igranjem ne podraže spolne organe. To nije tako teško, jer se u male djece brzo može razabrati, o čem se radi. Zato je to tim teže u odraslije djece, u koje se samo može sumnjati. Ona su češće mlitava i pospana, imadu napadne podočnjake, plaha su i strašljiva, te tjelesno i duševno popuštaju. Siliti ih, da priznaju, je skoro nemoguće, a isto tako je bez svake svrhe, ako ih se liječnički dade pregledati, pošto nema vanjskih znakova. Jedino je sredstvo, da ih se ulovi ili natjera u kozji rog, pa da onda priznadu svoju griješku. A što da se učini, da se tomu zlu stane na put?

Ne valja djeci, koja onaniraju, držati moralne prodike o njihovu grijehu, koji će im se tobož osvetiti ća do groba, jer djecu lako zgrabi strah, pa se onda dvostruko pate. Ni u liječničko znanstvenu pogledu ne smije im se govoriti kao o zločinu kakvom, koji se ne će nikad dat popraviti. Tako im govorkanje više škodi no koristi.

Pametni roditelji nastojat će, kako će djecu svoju još za vremena uputiti u to zlo i predočit im žalosne posljedice, koje iz toga proizlaze. Obično im to već koristi, jer će sami počet o tome razmišljati, pa će se čuvati, da ne zagreznu u tu bludnju. K tomu ih naravno treba čuvati i nadzirati, kamo zalaze i s kim se druže, da ih ne bi drugi naveli na grijeh protiv samog sebe.

Protiv onanije se uspješno upotrebljuju razne tjelesne vježbe, kao što su igre, gombanje i šport, na slobodnom zraku. Ležaj neka im bude samo od strunjače i tvrdog jastuka i običnog pokrivala, da im se tijelo previše ne ugrije i razdraži. Jutrom i večerom neka dobro isprazne mjehur i neka se operu ili otara hladnom vodom. Hrana neka je više naravna: varivo, mlijeko, kakao, voćni sokovi i lake mineralne vode. Zabranjena su alkoholička pića, kafa, čaj, puno mesa i mirodije.

MOKRENJE U POSTELJU.

Ima djece, koja se često noću pomokre u postelju. Ona toga ni ne osjećaju, već spavaju tako čvrsto, da ih se može mirne duše osušiti i presvući. Boljetica se može vući do 11.—12. godine, nu kasnije prestaje.

Mokrenje u postelju slična je navika kao i rukoblud, s kojim je obično i u svezi. Djeca su obično mlitava i nevesela, a izgled im je blijed i pokunjen. To je obično iz srama, jer se djeca stide svoje pogrješke, premda i nijesu kriva tomu. Zato i roditelji griješe, ako javno sablazne dijete.

Uzroci toj boljetici nijesu uvijek sasvim jasni. Može biti i zla navika, koja potječe još iz djetinstva, ali onda su svakako krivi roditelji, koji nijesu dijete odgajali, da se zarana već priuči na red.

U najviše je slučajeva krivo tomu boležljivo stanje trbušnih organa, kao što su mokraćni kameni, upala mokraćne cijevi i spolnih dijelova, svrbljenje šupka i. t. d. Čestoput je uzrokom mokrenja i neredoviti život, kasno lijeganje i podražljiva pića (pivo).

Boljetica napada — kako se čini — više mušku no žensku djecu.

Da suzbijemo bolest, valja nam se u prvom redu posavjetovati s liječnikom. Ako nema objektivnog uzroka, mora se gledati predusresti mokrenju. Nu tu treba raditi zajedno s djetetom, da se u njemu ojača volja i probudi osjećaj časti. U nijednom slučaju ne smijemo dijete kazniti, ili mu se izrugivati.

Pravo je liječenje u dietskim mjerama. Dijete neka večera barem jedan sat prije spavanja, i to samo lako probavljiva jela, i malo tekućina. Ne smiju se uzimati podražljiva jela kao što su kava, čaj, alkohol i mirodije. Prije spavanja neka se dijete isprazni. Noću neka se ga jedan ili dva puta digne s kreveta i stavi na kahlicu. Mala se djeca obično ni ne probude, te u snu obavljaju svoju nuždu. Veću djecu treba priučiti na redovito budjenje, jer će se kasnije sama dići i ići na stran.

I po danu valja dijete natjerati, da svaka dva tri sata urinira, jer će mu se kroz to ojačati mišice zapirače. Ako dijete legne, neka legne na stranu, a ne na ledja, jer ledjimice se više razdražuje.

Gdje je kakva organska pogrješka, treba ju odstraniti.

Cijelo tijelo treba jačati kupkama i hladnim pranjem. U mnogim slučajevima vanredno djeluje i električna struja.

MUCANJE I TEPANJE.

Najčešće su smetnje u govoru mucanje i tepanje, koje se javljaju u prvo doba dječjeg razvoja. Nekad su se zbog toga ubogoj djeci rugali, nu danas znademo, da je to boležljiva pojava, koja se u većini slučajeva dade izliječiti.

MUCANJE je grčevita smetnja u govoru, koja počiva na pogrješnom djelovanju mišica ili na krivom disanju. Stanoviti glasovi i slogovi mogu se tek teškom mukom izgovoriti, pri čemu dijete katkad rasceri lice, da prisili mišice na tekući izgovor.

Jedan od najglavnijih uzroka mucanju je jaka nervoznost, prouzročena naporom, slabom ili nesgodnom hranom (previše mesa), alkoholičkim pićima i smetnjama u tvarnoj izmjeni. I baštinjena nervoznost može izazvati mucanje, osobito ako je dijete preopterećeno školskim dužnostima.

Od manjih uzroka spominjemo prostu naviku, kad djeca jedan drugog oponašaju i tako nehotice počnu mucati. Mnoga djeca prebrzo govore, pa se tako reći „preskoče“, te im riječi ispadnu, ko da mucaju.

Tom se zlu mora još za vremena doskočiti, jer inače može lako ostati trajna za cijeli život. Dijete tako i nastrada, jer je čitav svoj život izvrgnuto ruglu pustopašnih ljudi, a i inače se teško provlači u životu, pošto nema čvrste podloge za zbiljski i jaki istup.

Pokažu li se prvi znakovi mucanja, treba smjesta ići liječniku, da se pronadje uzrok mucanju. Ne valja se tješiti time, „da će to već vremenom proći“, jer bi bilo prekasno kajati se.

Liječenje vrlo potpomažu pravilan i redoviti život, često gibanje na zraku, kupelji, otiranja vinovom žestom i lako prabavljiva jela kao što su povrće, voće, mlijeko i t. d. Alkoholička pića i mirodije su zabranjena.

Organičko liječenje sastoji u tomu, da se djeca priučavaju pravilnom disanju i izgovaranju riječi, najprije pojedinih riječi, a onda kraćih i duljih izreka. Nu pri tom treba imati strpljivosti, jer inače mora liječenje poduzeti sam liječnik.

TEPANJE (PENTANJE) je mnogo raširenije od mucanja, pošto obuhvata sve grieške u izgovoru. Ovamo spada na pr. pogrješno izgovaranje ili zamjenjivanje suglasnika i samoglasnika, šaputanje, pištanje i t. d.

Kod svih ovih pogrješaka treba u liječnika tražiti savjeta.

POLOŽAJ TIJELA KOD SPAVANJA.

Položaj je tijela kod spavanja vrlo važan, jer o njemu ovisi oporavak u snu. Poslovica veli: „Kako ćeš si prostrijeti, tako ćeš i spavati“ — ali nažalost ljudi se toga ne drže.

Kod djece se mora osobito paziti na položaj kod spavanja, jer se često koprcaju po postelji, pa nemaju pravog sna. Ili leže na trbuhu, ili se licem zakopaju u jastuke, ili im je gornje tijelo nagnuto nad posteljom, ili se smotaju poput klupka. Treba ih što ranije naučiti, da zauzmu pravi položaj, jer im inače san — koji im je tako potreban — ne će puno koristiti za zdravlje.

Ako glava kod spavanja previsoko leži (da tijelo više sjedi nego leži), nastaje smetnja u cirkulaciji krvi, ako li prenisko leži ili je zakopana u jastucima, navali krv u mozak, te čeljade zapade u duboki san.

Slika 871.
Nezdravo ležanje kod spavanja.

Slika 872.
Nezdravi položaj glave, ruku i nogu.
Optoka je krvi spriječena. disanje otešćano, a ručne i nožne mišice prenapete.

Slika 873.
Nezdravo ležanje.

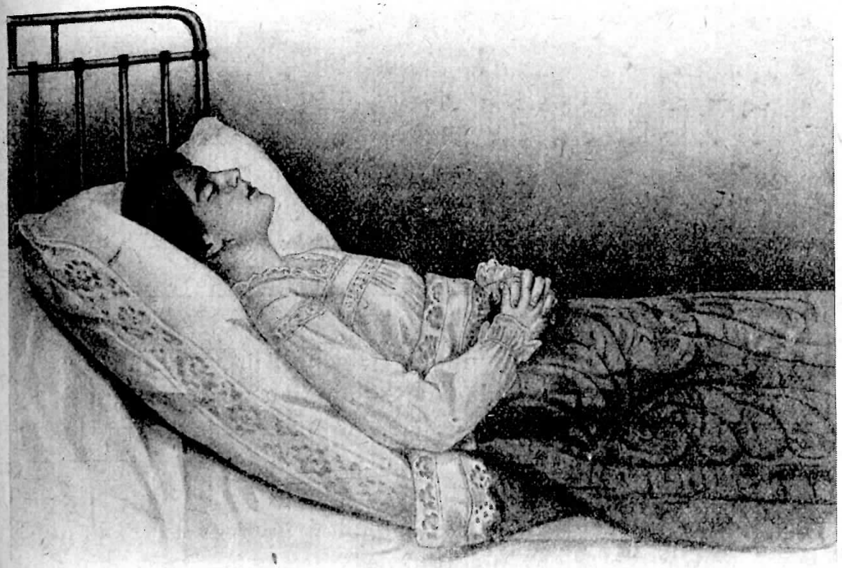

Slika 874.
Nezdravo ležanje, koje prouzrokuje hrkanje i moru.

Ni u jednom ni u drugom slučaju nije to zdravo, jer kad se čovjek probudi, ne ćuti se tako ispavanim i svježim kao inače. (Usporedi slike 871—874.)

Gdjekoji se zamataju u postelji do vrh nosa ili se skvrče poput ježa, te tako spavaju cijelu noć. Drugi opet drže ruke nad glavom, pa tako nategnu rebrane mišice, da se kod disanja ne mogu pravo skupiti. I ručne se mišice umore, a isto tako i nožne, kad se skvrče.

I na ledjima nije dobro spavati, jer crijeva pritiskuju veliko krvno žilje, te smetaju optoku krvi. U tom položaju ljudi rado sanjaju

Slika 875.
Kako se mora ležati, a da čovjek čilo i zdravo spava.

kojekakve sne, te ih pritiskuje mora. Obično i hrču, jer im glava visi nauznak. Taj je položaj spavanja najnezgodniji, osobito iza punog želuca.

Kod spavanja mora se zauzeti takav položaj, da krv može slobodno kružiti i da se mišice mogu posvema odapeti; nutarnji organi moraju biti prosti od svakog pritiska. Zato je najzgodniji l e ž a j n a d e s n o j s t r a n i t i j e l a s nešto utegnutim nogama i na stranu položenom glavom. U tom položaju leže jetra, taj najvažniji trbušni organ, posve pravilno, te ne pritiskuju želudac i crijeva. Isto tako je i srce slobodno. Desna ruka obično prileži uz desni obraz, a lijeva počiva na pokrivalu (vidi sliku 875).

Djecu se mora što ranije priučavati normalnom položaju spavanja.

SEKSUELNO PROSVJETLJENJE.

Seksuelno je pitanje tako važno za čovječji život, da već i djeca moraju biti upućena u nj', ako hoćemo da ih sačuvamo od eventualnih štetnosti, koje ih mogu stići.

U nas vladaju još uvijek neki čudni pojmovi o tom pitanju, kao da se nitko „iz srama“ ili „nečesa drugoga“ ne ufa otvoriti usta, da ne bi tobož počinio sablazan pred djecom.

Moralno religiezni odgoj takodjer brani, da se o tom pitanju povede razgovor pred mališima, jer se je bojati, da ne bi pali u i s k u š e n j e i počinili blud, o kojemu još nijesu trebali ništa znati.

Krivo je jedno i drugo, jer ako možemo sve strane čovječjeg života — pa i onu njegovu najdublju duševnu stranu ispitivati, onda možemo i sve stvari, koje smo otkrili, iznijeti n a j a v u, bez ikakve sablazni i bluda. To vrijedi pogotovu zato, jer znanje š t i t i, a n e z n a n j e š k o d i — dapače neznanje n e š t i t i nikog od štetnih posljedica prirodnog ili ljudskog zakona, pa makar ih počinio u nehotičnom ili besvijesnom stanju.

G d j e i m a š t e t n o s t i i o p a s n o s t i p o l j u d s k i ž i v o t, t a m o t r e b a i p o u č a v a n j a, d a s e l j u d i m o g u č u v a t i o d p o g i b e l j i!

To osobito vrijedi za djecu, koja zbog svoje nježne konstrukcije ne mogu tako lako odoljeti tim pogibeljima.

Ako čuvamo djecu od inih štetnih pogibelji (bolesti, vatre i vode), zašto da ih ne čuvamo od parasita, koji im podgriza moždinu?

Mnogo ima slučajeva, gdje ljudi nastradaju od noža, vatre ili otrova, ali je još veći broj nesretnika, koji padaju žrtvom tog parasita — iz stida i neznanja.

Kolikogod čovjek teži za višim duševnim životom i idealima, ipak on ostaje s a m o č o v j e k sa svim prirodjenim svojstvima, od kojih je najvažnije s e k s u e l n i n a g o n, u svojim višem obliku kao ljubav, a u svom nižem kao strast.

Seksuelni nagon se ne smije precijeniti, ali ni podcijeniti.

Ako o nagonu samouzdržavanja ovisi život pojedinca, onda o seksuelnom nagonu ovisi uzdržavanje ljudstva cijeloga svijeta. S njim je vezan čitav naš opstanak, nagnuće prema spolovima, sreća u braku, veselje roditelja i snaga naroda.

Griješiti protiv seksuelnog nagona iz znanja ili neznanja (ali više iz neznanja) znači: survati na glavu pojedinca, a i čitavoga naroda, bijedu i nesreću, degeneraciju i propast tjelesnu i duševnu.

Zato proč s neznanjem, s tamom i studeni, jer tko ne pozna grijeh i opasnost, ne može se od njih ni čuvati.

Što je u uskoj vezi sa životom ljudi, mora izaći na javu, mora postati predmetom općenitog poučavanja, — naravno ne preko mjere nego samo do granica — da ljudi znadu čuvati svoj i život svog potomstva.

Seksuelno prosvjetljenje dakle služi slabićima kao zaštita, a jakima kao prkos. Neznanje nije zaštita kreposti ni zdravlja, nego velika opasnost za oboje.

Velika, a katkad i žalosna borba, koja se kroz stoljeća i stoljeća vodila protiv „materije“ i „grijeha“, dovelo je ljudstvo do velikih zabluda, a mjestimice i do upropaštenja.

Znanost se je teškom mukom podigla boreći se čak i na lomači protiv sredovječne askeze — protiv ušutkanja spolnog nagona i strasti i protiv zatajivanja prave svrhe čovječje, koja ima svoj najviši cilj u uzdržavanju najsavršenije vrste.

Zato danas medicina — grana znanosti — i traži, da se prekine sa „svetom šutnjom“ o stidu i sramoti i da se posvuda — u kući u školi i u društvu, — za malo i veliko uvede poučavanje o spolnom i rasplodnom nagonu ljudskom.

Poučavanje to ima biti direktno, a ne indirektno, jer nerazumljivim otajstvima i moralnim prodikama ne da se nijedno „dobro“ naučiti, a nijedno „zlo“ ugušiti.

Pita se, tko da bude učiteljem tog „škakljivog“ predmeta, i na koji „način“ da se to razjašnjuje ljudima, a ponajpače djeci, koja su najviše izvržena opasnostima?

Izbor pada u prvome redu na ljude, koji imadu osim znanja i ljubavi i takta i nježnosti za dječju dušu.

U kući je prva učiteljica majka, koja ima da odgaja svoje dijete i da ga čuva od krivih nazora, poroka i pogibelji spolnoga života.

U njoj je usredotočen čitav jedan svijet ljubavi i moći, kojim može da štiti svoje dijete od svih zala. Seksuelni život zasijeca dublje u njezin organizam nego li u muškarački, žrtve, što ih ona doprinaša za svoju ljubav, su veće, a isto tako i nježine seksuelne dužnosti i pogibelji.

U utrobi njezinoj zbiva se najveći misterij čovječji, dijete je više vezano za nju negoli za oca, jer ga je ona začela i rodila u krvi i u muci.

Neka dakle ona, koja je zbog djeteta toliko uživala i trpjela, počne kao prva „svijetleća luč“, da u njemu — na jednostavan i nježan način kao u priči ili pjesmi — razbija tminu krivih predodžaba o svom bivstvu.

Za njom neka nastavi škola, kojoj je povjereno dijete na daljni odgoj. Školski odgoj neka kod prikazivanja tog toli važnog predmeta ne ostavlja prazninu u dječjoj duši, nego neka ju ispuni u cijelosti.

Naći će se drugi, nepozvani faktori — sudrugovi, sluge ili sluškinje —, koji će tu prazninu ispunjati nečistoćom i smradom, tako da je dijete otrovano za cijeli život.

Svaki iskusni učitelj zna, da medju školskom djecom ima seksuelnih griješnika (onanista i kvaritelja), koji šire otrov dalje. Stoga treba djeci otvoriti oči, da gledaju i da vide, jer će na suncu i na svijetlu spoznati stvari, kakve jesu i steći otporne snage protiv zabluda i grijeha.

Zgodnim primjerima iz životinjskog i bilinskog svijeta (na pr. na cvijeću) razjasnit će se djeci spolni nagon i oplodnja bez kakvih povreda stidnog osjećaja i časti.

Kad su djeca već ušla u bit stvaranja životinja i cvijeća, dolaži na red liječnik ili liječnica, koji će ih voditi dalje.

Uz anatomijsku i fiziološku uputu u čovječje tijelo prikazat će im se važnost ljudskog zdravlja u svijetlu duševnom, živčanom i spolnom.

Osim toga će ih upozoriti na opasnosti, što ih u sebi krije otrov zloće, najužasniji otrov, što ga je narav usadila u svako biće, i kojega se djelovanje osjeća već u najnježnijoj djetinjoj dobi. Dať će im i protuotrova, ako bi slučajno već bila zaražena otrovom, — da se mogu spasiti . . . .

Zajedničkim djelovanjem matere, škole i liječnika dijete će ugledati sliku čovječju u potpunoj svojoj golotinji — ali u najvećoj svojoj čistoči; da se uvjeri, kako, kroz koga i zašto je došlo na svijet.

* * *

Kad je dijete već postalo mladićem ili djevojkom, dat ćeš mu u ruke knjigu — dobru knjigu o daljnem nastavku ljubavnog i spolnoga života, kako će se medjusobno naći, mladić i djevojka, da nastave djelo svojih otaca za uzdržanje čovječje vrsti.

U toj će knjizi naći:

„da mati priroda traži, da se njezinu najsvetijem misteriju — stvaranju, izkaže najveća čast i poštovanje.

Ta je čast i poštovanje u najvećoj protimbi s razuzdanim životom i strastima. Tko se ludobaca u naručaj hetera ili tko svojom rukom izvršuje na sebi blud, izgubi vezu s prirodnim odredjenjem spolnog i bračnog života. On posvuda susreta divlju i bolesnu strast — gdje je narav stvorila najozbiljnije djelo i hoće da izvrši najveće čudo. Nu priroda mu se strašno osvećuje . . . .

Drugo je jaka ljubav, koja spaja dva bića u neutaživoj želji za stvaranjem. Muž i žena, što su se u svojim mladim danima ljubili, kasnije u ljubavi svojoj sjedinili i našli sreće — makar samo i malo sreće, ne će se nikad više rastati . . . .

Prvo ih veže medjusobni dug (dužnost), zatim slatki običaji ljubavi, a konačno još veća sreća, iščekivanje potomka, koji će njihov život i sreću raznositi dalje svijetom . . . .

Jaki muž ne ostavlja više ženu, koja mu uz sve muke i slasti života daje dio samoga sebe, ni u najvećoj nuždi.

Čista žena, koja se tijelom i dušom podala svome mužu, ne osjeća želju za promjenom, jer je dobila i dala najviše, što je mogla.

O mužu ovisi, da se rod ljudski razmnoži, o ženi, da iz nje izraste, od obojice, da se i dalje uždrži. Oboje moraju zajedničkim silama raditi, da osnuju obitelj, narod i državu, koji će neprestano cvasti . . . .“

Neka mladići i djevojke pročitaju tu knjigu s najvećom pažnjom, neka si gledaju i slike i neka ne zaboravljaju, da su oni sami originali toga.

Neka iz nje ne crpaju samo pobude za svoju maštu i strasti nego i znanja za razuman život, da se mogu naužiti sreće i zadovoljstva u svome braku.

Proč s patvorenom stidljivošću i čašću.

Il' zar je sramota upoznati čovječje tijelo u najmanje tančine i slijediti njegovo naravno odredjenje? U znanosti nema cinizma ili povrede stidljivosti — nego naprotiv joj je zadaća, da čovjeka upozna s prirodom i da ga učini sretnim.

Ako čitajući tu knjigu osjećaju crvenila u svom licna neka se ne prestraše. To je iskra božanske vatre, koja ih je zahvatila. Od nje se ne će upaliti, nego samo ogrijati.

PROSTITUCIJA I SEKSUELNI MORAL.

Kroz naš prividno uredjeni moral ili ćudorednost provlači se crvena nit, koja zahvata upravo onaj dio, koji je najdublje srasao sa čovječjom naravi a to je spolni život.

Pogledamo li bliže tu nauku, to nam se prostitucija pojavljuje kao najvažniji njen zadatak ili problem. Pod prostitucijom se razumijeva kupljeno spolno općenje, koje predstavlja jednu od najsramotnijih i najtamnijih strana kulturnog života. Nije zadaća ove knjige, da se upustimo u razglabanje biti prostitucije sa svih onih gledišta, koja se nje tiču, ali je nužno, da se pokaže, kako je vladajuće mnijenje o prostituciji isto tako nećudoredno kao što je i sama prostitucija.

„Uredjenje prostitucije“ leži u rukama oblasti, te je poprimilo posvema značaj državne uredbe. I tu odmah izbija prvi prigovor: da se naime po oblasti t. j. redarstvenim propisima trpljene prostituke smatraju izmetom čovječanstva, pa se prema tomu s njima i postupa — premda država ubire od njih poreze, koje one stiču izvršivanjem svog žalosnog obrta. Država dakle oporezuje blud te se njime obogaćuje. I tako ona sama gazi moral, koji tobože brani, jer pojam pravne države zabranjuje povoljni stav spram povreda zakona.

Još je surovije u pitanju prostitucije ocjenjivanje spolova nesamo po zakonu već i po javnom mnijenju. Sva oštrina presude pada na žene, dočim muškarci ostaju nenapadnuti, te se ne trebaju bojati ni pred zakonom niti pred gradjanskim čašću. Za čin, koji počine dva lica, odgovoran je samo jedan, t. j. žena. Veća društvena nepravda od ove se ne da ni zamisliti.

Uistinu je pako na stvari to, da ima malo prostitutka, koje se iz prirodjene pokvarenosti podaju svom žalosnom obrtu, nego su većinom žrtve gospodarskog stanja i zavadjanja. Mnogobrojne se djevojke zavode na taj način i onda se sramotno ostave. Isti oni muškarci, koji nijesu u stanju, da svladaju svoje strasti, upotrebljavaju sve moguće načine, da zavedu nesretne djevojke, pa se još usudjuju uz posmijeh i porugu gledati na svoje žrtve, koje se svim silama boriše protiv njih.

Konačno što je posljedica ove neodgovorne rabote? Nesretnice, koje se dadoše zaluditi, bivaju od obitelji van bačene, gube svaku zaštitu i ostaju bez savjeta i pomoći. Pošto u većini slučajeva besavjesni zavadjač, bez obzira na nesreću svoje žrtve, netragom izčezne, to je obični konac takvih nesretnica ili samoubojstvo, ili prostitucija, pometnuće ili čedomorstvo. Samo malo ih je u takvom gospodarskom ili duševnom položaju, da se mogu uzdržati bez da propadnu.

Statistički je utvrdjena činjenica, da najveći dio prostitutka proizlazi iz redova bivših sluškinja, a uzrok im je gotovo uvijek isti t. j. zavedenje. Ima nebrojeno kuća, u kojima muški članovi obitelji smatraju ženske kućne namještenice kao divljač, za kojim se lukavo i nasilno šuljaju, dok konačno ne postignu svoj cilj. Ta je rabota upravo dvostruko nevaljana i prosta, jer se služinsko osoblje obično stavlja pod zaštitu onih ljudi, kojima služi — a koji ih unatoč tome upropašćuju. Nadzor nad prostitutkinjama po t. zv. ćudorednom redarstvu vrlo je gadno protuslovje čuvstva pravednosti t. j. ćudorednoj osjetljivosti. Kao razlog za ćudoredni nadzor, t. j. njihovo tjelesno pretraživanje, navadja se tobože sprečavanje spolnih bolesti. I tu se ističe jednostrana podjelba svijetla i tame, jer se kažnjava samo krivac, koji je u zajednici s drugim obavio zao čin. Najjednostavnija pravednost traži, da se ne povrgne tjelesnoj pretrazi samo žena, nego i muškarac, jer je u nebrojenim slučajevima obično muškarac izvor zaraze.

Kako se vidi, vlada na cijelom području spolnoga života dvostruki moral, koji svako spolno djelovanje muškarca, pa bilo ono izvršeno i na račun ljudskog udesa, proglašuje dozvoljenim, a ono u žene — koja je po njemu zavedena — beščasnim i zločinačkim. Nu baš je taj dvostruki moral u najvećoj mjeri nemoralan, pa ga se baš zato mora najžešće pobijati.

Bezuvjetno se mora zahtijevati, da se izvanbračno spolno općenje muškarca ne smatra više kao prirodna nužda, nego se i od njega mora tražiti ista suzdržljivost kao i od žene. Posve je neopravdano vjerovanje, da je utišavanje spolnoga nagona škodljivo po muškarca. Znameniti liječnici i sveučilišni učitelji mnogo puta su se u tom smislu izrazili, i mnoga akademska udruženja, koja si postaviše za načelo uščuvati svoju nevinost sve do ženidbe, pružaju dokaz za instinitost ove tvrdnje.

Zato se ženidba ne smije više odgadjati, kako je to dosada običajno, tobož dok se muškarac ne izbijesni i dok se kao slomljeni brod ne uteče braku. Neka se ženi u cvijetu mladosti i potpune snage. Tada će pomalo nestati i kobne spolne bolesti, kojima obično podležu mlade žene — kao posljedna i najnedužnija žrtva.

ALKOHOLNO PITANJE.

Medju ljudstvom se provlači jedan neprijatelj, koji mu nanaša više štete negoli rat i pošasti, potresi i provale vulkana. Navukao je na se obrazinu prijatelja i dobročinitelja, koji uljuljava svoje žrtve u sladak san, da im rastjera brige — a uistinu ih ubija. To je alkohol.

No u naše rasudno, prosvjetno i borbeno doba razbuktio se napokon ipak boj protiv toga strašnog neprijatelja, koji je progutao toliko žrtve. Nije davno tome, što je većina ljudi držala alkoholno pitanje za neke vrsti ludosti, kojom je mali broj povučenih i mrzovoljastih fanatičara jurišao na otrov od alkohola, pa ih je zato i obasuo porugom i smijehom. Čak i štampa držala se postrance, ako se je uopće bavila tim pitanjem. No danas je istina o pravoj biti alkohola prodrla i u najšire krugove pučanstva većine kulturnih zemalja, što se ima zahvaliti neumornom nastojanju protivnika alkohola, nekad ismijanih apstinenata. Tako sačinjavaju danas protivnici alkohola (antialkoholiste) jaku vojsku osvjedočenih boraca.

ŠTO JE DAKLE ISTINA O ALKOHOLU?

Je li to živežno sredstvo? Je li podaje snagu i toplinu? Je li pobudjuje duh? Je li je tješitelj? Je li dobar drug? Pogledajmo si ga!

Poznato je, da alkohol u našem tijelu sagorijeva t. j., da nam pruža gradivo za tvarnu izmjenu. U alkohol spadaju sva alkoholna pića kao pivo, vino, sve žganice ili rakije, likeri, voćno vino, sve vrsti piva uključivo sladno i bijelo pivo. No po tom još ne postaje živežno sredstvo. Pa ako i doprinaša nešto uzdržanju tijela — tko bi uzeo otrov za hranu? Jer alkohol je težak otrov za sve stanice organizma, a osobito za sve dijelove živčanog sustava.

I ono razvikano povećanje snage i topline nije ništa drugo no djelovanje otrova. Utvrdjena je i dokazana činjenica, da su sva djelovanja alkohola zapravo samo pojave kljenuti, koje obično uzbudjuju čovjeka. Pojave te kljenuti odigravaju se najprije na najnježnijim počelima mozga t. zv. vlakancima zaustavljačima. Već i samo ime tih živaca kazuje njihovu zadaću, koja se sastoji u tome da svladaju i zaustave neobuzdane porive.

I tako se zbiva, da svako djelovanje mozga uslijed omamljivanja alkohola pomalo otupi. Ponajprije zataji sposobnost prosudjivanja, tako da pijanica govori koješta i svašta, te si ne može stvoriti predodžbu o dalekosežnosti onoga, što je govorio. Uobičajena riječ: „In vino veritas — u vinu istina" ima u toliko pravo, u koliko dolazi do izražaja osobno mišljenje govordžije, ali to ne znači nipošto istinu, kako se prečesto misli.

Daljna je posljedica alkohola vanredna bezbrižnost i veselost, jer kljenutna djelatnost alkohola dopušta, da se sve neugodno zaboravi odnosno u sasma drugom svijetlu prikaže. Alkohol djeluje na bučno veselje, koje se posvuda javlja, gdje se ljudi sastaju i piju. U vezi su s time i suvišni izražaji snage i burni pokretaji, koji se javljaju uz kljenuti mozgovnih vlakanaca zaustavljača — živahno mahanje ruku, vika, pjevanje, konačno tučnjava i razbijanje.

Daljna pojava kljenutosti je povišena toplina, koja se očituje u živahnom crvenilu lica i jakom znojenju. Na ovu se okolnost neprestano upiru braniči alkohola tvrdeći, da alkohol toplotvorno djeluje. Ali uistinu je to sasma drukčije. Alkohol oklјenitavi (oduzimlje) sva živčana vlakanca, kojima je zadaća, da suze krvno žilje kože, a da tako izgube što manje topline. Čim to suživanje prestaje, raširе se krvne žile, i kroz njih počne strujati topla krv. Odatle i dolazi crvenilo kože. Ali neprestano izdavanje topline sa površine tijela prouzrokuje povišeno ohladjenje, kojeg si pijanice nisu svijesni. Na temelju tog povišenog izdavanja topline tumači se poznata činjenica, što se pijanice i kod slabije zime lako smrznu. Vlastita im je toplina tako jako umanjena, da ne mogu pružiti protutežu vanjskoj toplini.

No sad se pita: Zašto se griju ljudi alkoholnim pićem, kad se smrzavaju? Sigurno je, da ljudi ćute, da im je toplo, ali to je čuvstvo samoobmane, koja nastaje tako, što se ćuti strujanje tople krvi u proširenom krvnom žilju kože.

Pojavama kljenuti — koje se smatraju kao uzbudjenje — pripada takodjer omamljenje čuvstva umornosti. Poznati protivnik alkohola profesor Bunge u Baselu veli o tome ovo: „Čvrsto je ukorijenjeno vjerovanje, da alkohol jača umorne ljude i da im ulijeva novu snagu. Čuvstvo umornosti je sigurnosni ventil na našem stroju. Tko utažuje čuvstvo umornosti, sličan je onome, koji silovito zatvara ventil, a da stroj jače djeluje.

Bludnja ta, naime da alkohol umornoga jača, postaje sudbonosna po šire slojeve. Siromašni ljudi, kojima dohodak i onako ne dostaje za pristojan život, zavadjaju se tom predrasudom, i tako izdavaju znatan dio svojih prihoda za alkoholna pića, mjesto za obilniju i tečniju hranu, koja ih jedina može ojačati za njihov daljni teški posao.

Da je ta predrasuda o snažnoj djelatnosti alkohola tako jaka, tumači se pojavima dnevnog pijančevanja. Tko se jednom nauči na redovito pijenje alkohola, postaje uistinu sposobniji, jer bi kod nenadanog i posvemašnjeg sustegnuća silno oslabio. To je ista pojava kao i kod morfinista, koji se tek onda ćute sposobni za rad, ako se naužiju otrova, koji zdravoga omamljuje. Prividno jačanje je samo izražaj anormalnog organizma uslijed djelovanja otrova.

Posvemašnja bezkorisnost i štetnost pa i najmanjih obroka alkohola utvrdjena je već hiljadustrukim pokusima, koji su učinjeni kod opskrbe vojske. Dokazano je, da vojnici u ratno i mirno doba, za vrućine, kiše i zime najbolje podnašaju tegobe i muke napornih hodova, ako im se uskratilo POSVEMAŠNJE uživanje alkohola.

Sva ova iskuvstva vrijede nesamo za vojnike već i za mornare, turiste, zrakoplovce i polarne istraživaoce. Lovci kitova su primjerice gotovo beziznimno apstinenti, te nemaju usprkos silne zime i napora nijedne kapi alkohola na svom brodu."

Kao što je sa tjelesnim tako je i sa duševnim sposobnostima. Mozak, posvema prost od alkohola, je neprispodobivo slobodniji i bistriji no umjetno podraženi, kojega moć rasudjivanja trpi od utjecaja alkohola. Tako se — kako nas iskustvo uči — svako duševno naprezanje lakše podnaša, ako se čovjek ustegne od užitka alkoholnih pića. Mnogobrojne osobe, koje su prestupile u tabor apstinenta,

t. j. ljudi, koje su se odrekli posvemašnjeg uživanja alkoholnih pića, prokušali su sve to na vlastitom tijelu, tako da imamo sijaset dokaza za to.

Općenita štetnost alkoholnih pića nije uvijek ovisna o postotku alkohola. Što je koje piće bogatije na alkoholu, to je i skuplje, a uživanje njegovo pristupačno je tek razmjerno malom broju ljudi. Mnogo su lošija jeftina pića pivo i rakija osobito za siromašni puk i pučko zdravlje.

Upravo je strašan upliv piva. Profesor Bunge izjavljuje se o pivu ovako:

„Pivo je izmedju alkoholnih pića najškodljivije, jer nijedno drugo nije tako zgodno, da se zlorabi za omamu dosade. Filistri su uvijek uprepašteni, ako čovjek „po rakiji“ postane tat ili ubojica, ali da hiljade i hiljade ljudi po pivu oglupave i spraskaju sav imetak, to ih se gotovo i ne prima i ništa ih ne smeta u svojoj egoističnoj spokojnosti. Već iz tog razloga je ona najškodljivije izmedju svih alkoholnih pića, pošto nijedno nije tako zavodljivo. Piti rakije smatra se obično kao sramota, ali pivo piti — koliko god hoćeš — to je za duševnu elitu naroda“.

Svaki viši interes i svako duševno nastojanje mora propasti kraj silne množine gostiona i pivana, koje ćete svigdje naći. Gubi se svaki smisao za kuću i obiteljske dužnosti, jer ljudi radije idu na zabave, pa se uz svoj „štamtiš“ zabavljaju i nadmudrivaju.

Osobito kobno djeluju „stari dobri običaji“. Gdjegod se ljudi sastaju, bilo u društvenom bilo u poslovnom općenju, ne smije da manjka stari aldomaš. Treba tu jake moralne snage, da se čovjek odupre tim nasilnim običajima.

Kamo dovode takvi običaji, najbolje nam pokazuju djačke akademske veselice. Mnogobrojni i nadobudni mladići za kratko vrijeme propadnu u tom vrtlogu. Svakom je „brucošu“ još i danas cilj, da svoj prvi semestar zapije. Mjesto da sluša predavanja profesora, dakle prve znanstvene temelje — on radije sluša predavanja starih „hiža“ o alkoholu i njegovu uništavanju kroz grlo ljudsko. Je li onda čudo, da im njihov alkoholizirani mozak nije više sposoban za študiranje. Opasnost od toga ne prijeti samo pojedincima već i zajednici, jer većina tih študenata dolazi danas sutra do položaja, kome nijesu u nijednom pogledu dorasli. Pomislite si sada moć u rukama tih ljudi?

Najsurovije je djelovanje alkohola mamurluk, koji nije ništa drugo no akutno otrovanje alkoholom. Nu još je gore svojstvo alkohola, kad potajno potkapava vanredno osjetljive živčane stanice mozga, pošto svaki dovoz tog ubitačnog otrova ostavlja tragove iza sebe. Stanice polagano gube svoj naravni sastav, djelomično se usalove i izrode, pa tako prouzrokuju niz bolesti mozga, medju kojima je ludilo s pijanstva (delirium tremens) najgora i najstrašnija. Kako je kobno djelovanje alkohola na mozak, najbolje nam dokazuje činjenica, da je gotovo 45 % umobolnika oboljelo od užitka alkohola. Ni ovdje nije množina uživanog alkohola od odlučujućeg utjecaja, već pristupačnost mozga spram alkohola, koja je za pojedinca vanredno promljenjiva. Nekoga dovodi do bezumne opojenosti, dočim kod drugoga ne ostavlja nikakovih tragova. Ali u jednom i u drugom slučaju razvijaju se prije ili kasnije neizbježive posljedice alkoholnog izrodjenja.

Medju najžalosnije posljedice alkohola spada činjenica, što on ne djeluje samo štetno na pijanice — pijanica je svatko, koji se ne ćuti dobro, ako ne popije dnevno stanovitu količinu alkohola — već i na njihovu djecu. Nesretni potomci pijanica donašaju već sobom na svijet klicu bolesti i izrodjenja. Jer kako alkohol štetno djeluje na najnježnije dijelove organizma, tako razorno djeluje i na spolne proizvode. Stoga pijanice davaju na svijet takvi naraštaj, koji je proizašao već iz oslabljene rodne klice, te je osudjen na tjelesni i duševni kukavičluk. Maleni rast, gluhonijemost, idiotizam ili glupavost, padavičavost sve su posljedice toga — kleti miraz, što ga djeca pijanica već u utrobi majčinoj baštinjuju.

Kako alkohol strašno i izrodljivo djeluje na potomstvo, dokazuje statistika znamenitog švicarskog liječnika, profesora Demme, čiji su podaci upravo porazni. U toj su statistici sadržani podaci od deset obitelji s mnogobrojne djece, u kojih su roditelji, a dijelom i predji bili pijanice, i opet od drugih deset obitelji s isto tolike djece, u kojih su roditelji i predji bili ne baš apstinenti nego samo trezvenjaci.

Prva grupa t. j. pijanice rodiše 57 djece. Od njih je umrlo 12 od tjelesne slaboće skoro iza poroda, od ostalih 36 bilo je: idiota ili glupaka 8, bolovalo od grčeva i padavice 13, gluhonijemih 2, pijanica i padavičavih 5, kretena i malog rasta 5. Samo ih se 9 razvilo duševno i tjelesno posve normalno. Od ovih posljednjih bilo je sedmero otaca pijanice, a od ostale 37 djece, kojima su predji ili majka bili pijanice, bilo je samo 2 normalno.

Druga grupa, t. j. trijeznih rodila je 61 dijete. Od tih je umrlo iza poroda 3 od tjelesne slaboće i 2 od katara želuca i crijeva, 2 je bilo padavičavo, 2 tjelesno iznakaženo, 2 duševno zaostalo (ne idioti), a 50 ih se razvilo posve normalno.

Teško da bi se mogla naći žalosnija slika, koja bi potvrdjivala riječi biblije o krivnji otaca, koja se osvećuje na djeci sve do trećeg

i četvrtog koljena. Najžalosnije je to, da se ne nasljedjuju samo bolest nego i pijanstvo kao takovo, a iz toga onda proizlazi bezkrajna tuga i nevolja.

U najužoj vezi s alkoholnim nasljedstvom stoji podražljivo djelovanje alkohola na spolne organe. Već nakon malenih množina alkoholnih pića pobudjuje se kod muškarca spolni nagon, koji biva sve to jačim, što se više pije. U pijanstvu čovjek gubi svaku vlast nad sobom, a putenost ga sili za zadovoljenjem. Žrtve su ili supruge — iskustvo pokazuje, da pijanice imadu mnogo djece — ili druge nesretne žene, djevojke, koja bivaju silovane. Broj zločina protiv ćudoredja užasno raste; broj njihov sačinjava gotovo ³/₄ svih zločina.

Daljna posljedica alkoholnog spolnog nagona je prenašanje spolnih bolesti u općenju s prostitutkama. Bez alkohola se ne bi mogao sastaviti strahoviti broj spolnih bolesti, jer je njegov užitak prvi preduvjet za računanje te žalosne statistike.

U ovo suhoparno poglavlje o alkoholu spadaju i gozbe prigodom ženitbe. Gotovo svako ženitbeno slavlje postizava svoj vrhunac u prekomjernom uživanju alkoholnih pića, od česa nastaje ono veselo raspoloženje, s kojim se ljudi hvastaju, ali koje nije ništa drugo do li opajanje u raznim stupnjevima. Tom raspoloženju podleže i mladi suprug, koji još istog dana žrtvuje na oltaru Venerinom. I ta su djeca — začeta u mamurluku — izvržena tjelesnom propadanju.

Alkohol nije samo uzročnik većine zločina protiv ćudoredja, već i inih zločina, kojih je 70—80% počinjeno u pijanstvu. Po statistici u nas dogadjaju se više od 60% umorstva u pijanstvu (u Njemačkoj 46%).

Nu nesamo u kaznenim već i u narodno gospodarskom pogledu je alkohol štetonosom. U Njemačkoj izdaje se godišnje gotovo 3 miljarde za alkoholna pića (u nas gotovo isto toliko). Kad bi se ta ogromna svota upotrijebila za pučko zdravlje, bio bi to pravi blagoslov. Nu mjesto toga baca se taj novac u bezdan, iz čije dubine izlaze zli dusi, koji šire užas i bijedu. Ako se k tomu priračuna trošak tamnica i umobolnica, to proizlazi račun, što ga narod plaća uz strašne žrtve. Gubitak na zdravlju, radnoj snazi i ljudskim životima ne može se uopće računati.

MOŽE LI SE DOPUSTITI, DA OVAKVI NEPRIJATELJ BEZ OTPORA I DALJE PUSTOŠI? Podnipošto ne. Doista je vrlo čudnovata pojava, da velika većina ljudi nije u stanju shvatiti alkoholno pitanje sa svog zamašnog i općenitog gledišta. Svak smatra svoj lični nazor kao mjerilo za riješenje tog kulturnog pitanja. U stvarima tako opsežne važnosti, treba kao mjerilo da bude samo općeniti interes.

A što ovo zahtjeva? Pojedinac veli: umjerenost, a općeniti interes: POSVEMAŠNJU SUZDRŽLJIVOST. Jer vlast nad samim sobom ne oslobadja nikog od ćudoredne dužnosti, da primjerom djeluje na one, koje se mogu spasiti samo potpunim suzdržanjem. NAKANA UMJERENOG PIJENJA JOŠ NIJE SPASILA NIJEDNOGA PIJANCA OD PROPASTI, ALI GA JE SPASILA POSVEMAŠNJA SUZDRŽLJIVOST. Što više primjera nalazi, da se posvema suzdrži od alkohola, tim lakši i razumljiviji mu je put, kojim treba da podje.

Umjerenost je već i zato jedno posve nedostatno sredstvo, jer je ona podvrgnuta volji, nad kojom alkohol brzo zagospodari. Ni jedan čovjek nije kao pijanac započeo, već ga je na to privuklo pogubno djelovanje alkohola, pa stoga nije nitko, tko uživa alkohol, zaštićen protiv pijanstva. JEDINA JE SIGURNOST U TOME, AKO ODKLONI PRVU ČAŠU.

Za pojedinca je vrlo korisno, ako mu se objasne mnogobroina oboljenja organa, koja nastaju zbog trajnog uživanja alkoholnih pića. Gotovo svaki organ tijela je od alkohola izvrgnut opasnosti, osobito srce, bubrezi, jetra i želudac. Mnogi, koji se ne htjedoše odreći alkohola iz osjećaja spram općenitosti, činili su to iz sebičnosti, čim su na vlastitom tijelu opazili njegove štetne posljedice.

Boj protiv alkohola poprimili su nesamo ljudi iz raznih zvanja, već gotovo i svi stališi, kojih broj sve više i više raste. Razumni roditelji treba da svoju djecu već od najranije mladosti oduče alkohola, jer je bjelodano utvrdjena činjenica, da alkohol štetno djeluje na djecu.

Pijanci, koji nemaju više snage, da se dobrovoljno odreknu alkohola, moraju se podvrći liječenju u lječilištima protiv pijanstva.

Tko misli, da se ne može odreći pijenja, nalazi nadoknadu za dosad uživani alkohol u pićima prostim od alkohola, kojih ima velik broj, a vrlo su tečna i osvježujuća. A tko je mnijenja, da se društvena veselost može samo uz vino i pivo dočarati, taj će doskora znati razlikovati pravu društvenost od nevaljane. Jer prava t. j. plemenita društvenost počiva na združenju ljudi jednakih misli i plemenitih nazora, te ne trebaju nikakvoga alkoholnog podražaja.

Nevaljana društvenost stvara se samo putem alkohola, jer jedino on združuje ljude, koji nemaju ništa zajedničkoga, te bez alkohola ne bi ni izmijenili misli. Apstinencijom nestalo bi te bešćutne društvenosti, koja danas gotovo posvud vlada, a na njezino mjesto stupila bi ona druga — jedina prava i plemenita.

U nekojim državama postoji zakon o **prohibiciji** tj. posvemašnja zabrana alkoholnih pića. Tako na pr. u Saveznim državama američkim i u Norveškoj. Zakon taj doduše služi dobrobiti državljana, ali ga često izigravaju državljani sami. U Saveznim državama vodi se ogorčena borba protiv kriomčara, koji prave vanredan posao s alkoholom. Poznato je, da „zabranjeno voće" često navodi čovjeka na grijeh, pa tako je i taj zakon u mnogočem samo iluzoran.

Bolja su **društva trezvenosti**, kojih članovi pristupaju s čvrstim nutarnjim uvjerenjem, da ne će nikada okusiti alkohola. U tome leži najveće jamstvo za siguran uspjeh u borbi protiv alkohola, jer tko se sam odluči protiv tog otrova, toga lje ne će nitko više predobiti, da se sam truje. Samo bi se maralo početi zarana, da se i djeca spase od tog najvećeg neprijatelja čovječanstva.

PRVA POMOĆ U NESREĆI.

Svaki dan nam prijete opasnosti, koje nas mogu iznenada zadesiti i za sav život unesrećiti, ako nam nije odmah pomoć pri ruci. Više puta se dogadjaju nesreće sa smrtnim završetkom, jer nam ne može nitko pomoći. Ako se i nadju dobri ljudi, koji bi bili spremni pomoći, ipak im je uzaludan trud, jer ne znaju, kako da nam pomognu.

OZLJEDE.

Imademo dvije vrsti ozljeda: NAGNJEČINE I RANE. Pod nagnječinom ili kontuzijom razumijevamo povrede tkiva, gdje ne trpi koža, ali se krvno žilje rastrga. Nagnječine prouzrokuju udarci, sukobi i padovi, a zbivaju se vrlo često. Iza nagnječina nastaju **plave mrlje**, koje kasnije požute ili pozelene, a potječu od izljeva krvi pod kožom. Boja im se mijenja zbog kemijske pretvorbe krvnog mastila. Malo pomalo se krv usisa i nagnječine su prošle.

U lakim slučajevima one zacjeljuju i bez pomoći. Jedino kod otjecanja (čvoruga i kvrga) stavlja se hladni oblog ili se dotično mjesto pritisne ploštinom noža, da se zapriječi daljne istjecanje krvi. Ako su nagnječine osobito velike, onda pomaže i masaža.

Opasnije su **nagnječine nutarnjih organa**, jer dolazi često do nutarnjeg krvarenja, koje obično svršava smrću. U takvim slučajevima čovjek brzo izgubi svijest, smrtno poblijedi i ohladi, a bilo mu jedva udara. Često ima jakih trbušnih boli, te mora povraćati, osobito ako su nutarnji organi zgnječeni.

Tu treba brze pomoći. Treba odmah poslati po liječnika, unesrećenog vodoravno položiti na zemlju, otkapčati mu odijelo i kušati mu bilo. U nesvjestici treba glavu što niže položiti, a lice i prsa poprskati hladnom vodom. Nema li liječnika blizu, što se često dogadja, tad se mora bolesnik smjesta otpremiti u bolnicu (vidi prijenos bolesnika). U velikim gradovima možemo se uteći prvoj sanitetskoj straži ili ambulanti.

RANE su ozljede tkiva i kože. Imamo raznih vrsti rana, kao što su rezotine, ubodine, rane od puške, razderine i nagnječine. Što je rana veća i dublja, to je opasnija, jer su često ozlijedjeni najvažniji organi.

Rezotine nijesu baš tako opasne, jer imaju obično glatke okrajke, koje brže zacjeljuju. Razderine i nagnječine su već opasnije, pa za to i teže zacjeljuju.

Opasnost od rana nije samo u rastrgnuću tkiva, nego i u lakoj infekcioznosti. Vrlo su česta otrovanja krvi radi infekcija, koja su vrlo pogibeljna.

Začudo ljudi manjim ranama ne posvećuju nikakve pažnje, dok kod većih rana odmah bježe po liječnika. Obično zamataju ranicu sa zamazanim rupčićem, a nitko ne misli na opasnost od infekcije. Mnogi meću na rane melem-ljepilo (engleski flaster), ali i to je opasno.

Kad se tko rani, prva je stvar, da se rana ne onečisti. Ako je rana već onečišćena, neka se smjesta podje liječniku ili u bolnicu; ranu se ne smije dirati, da ne bi nečist, koja možda još nije ranu infiscirala, ušla u nju. U svakom slučaju dobro je ranu zamotati čistim rupcem, ali nipošto ju se ne smije prati vodom ili stavljat na nju vodene obloge, pošto se nikad ne zna, je li je voda čista. Ako rana jako ne krvari, pušta ju se nekoliko časaka na miru, jer se istjecanjem krvi lako odstranjuju infekcijone klice.

Treba li čekati liječnika, neka se okolina rane, prije nego dodje liječnik, dobro očisti kuhanom vodom — ruke se moraju dobro oprati i nokti dobro očistiti —, a rana obavije antiseptičkim povojem s burovim oblogom (glinikovim kisom, essigsaure Tonerde). Uzme se rastopina od 5 dijelova vode i 1 dijela glinikova kisa, pa se u nju umoči višestruko složeni komad platna, koji se stavi na ranu, preko koje dolazi još papir od gutaperke i čisti povoj. Za čišćenje i povijanje rana služi i apsolutni alkohol.

I s najmanjom ranom treba tako pustupati, da ju se zaštiti od infekcioznih posljedica.

KRVARENJA.

Svaka je rana skopčana s krvarenjem. Krvarenje je vrlo različito već prema načinu i veličini rastrganog žilja. Malo kožno žilje t. v. vlasno žilje ne krvari jako, brzo se stisne, te prestaje samo od sebe.

Ozlijedi li se žila krvnica (slika 876), krv teče jednakim tamnocrvenim tokom. Ozlijedi li se žila kucavica (sliku 877), krv brizga kao iz vodoskoka, skočimice mlaz za mlazom svijetlo crvenom bojom. Svako je krvarenje žile kucavice smrtno pogibeljno, te se mora što prije utišati. Kako višeput nema liječnika u blizini, mora se unesrećenom bezodvlačno pomoći, pošto je svako čekanje pogibeljno.

Žila kucavica se tako jako stisne, da krv ne može više iz nje brizgati. Pritisak se izvadja na onomu mjestu, gdje krv teče ili, ako to ne pomaže, na deblu žile kucavice. Budući da arterielna krv dolazi od srca, mora pritisak uslijediti nad ozljedom, t. j. izmedju rane i srca.

Ozlijedi li se koje udo, tad ga se digne u vis, jer se time umanjuje tok krvi, zatim se raspori dotični komad odijela, da se lakše može do rane. Iza toga se stavi na ranu, gdje teče krv, višestruko složeni komad čistoga sukna — najbolje mekani ručnik — pa se to sve skupa obavije s posebnim suknom. Ako se za to više nema vremena, tad se prstima stisne deblo arterije. (Slike 878, 879 i 882). Uspjeh je ovoga pothvata obično vrlo brz, samo što ruka nije tako jaka, da dulje vremena izdrži. Zato se treba obično latiti mehaničkih pomoćnih sredstava, od kojih su najznatniji klipasto tiskalo (Knebelpresse) i elastični povoj steznik, koji vanredno pomažu. To naravno vrijedi samo za udove. Kao klipasto tiskalo upotrebljava se štap i džepni rubac ili što god slično. Na slici 880. se jasno vidi, kako ga valja namjestiti. Što se štap više okreće, to se jače stisne i krvna žila.

Elastični je povoj steznik obično od gume ili gumene cijevi, ali ga treba nekoliko puta omotati oko rane, jer inače ne vrijedi. Ako je steznik dobro namješten, krvarenje odmah prestaje. Brizga li iza toga krv još jače, najbolje je skinuti steznik, pa nanovo ga namjestiti.

Uostalom se povoj steznik upotrebljava tek onda, ako ostala pomoćna sredstva — visoko dizanje, stiskanje prstom i tiskalo — više ne pomažu. Prejako stezanje može, ako predugo traje, prouzročiti kljenuti i obumiranje udova (učac). Iza stezanja se uvijek javljaju jaki bolovi u udovima.

Kod krvarenja žila krvnica, koja se obično javljaju na grčnim žilama, na nozi, ne smije se pritisak izvadjati iznad rane,

Slika 876.
Krvarenje iz žile krvnice.
(vene.)

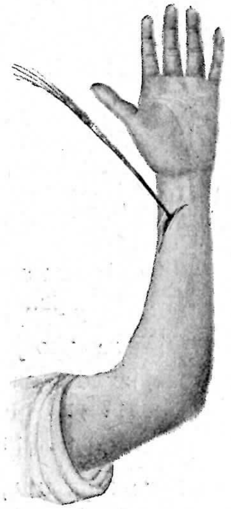

Slika 877.
Krvarenje iz žile kucavice.
(arterije.)

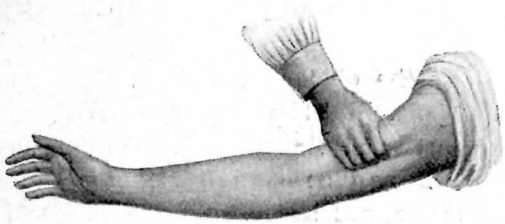

Slika 878.
Pritisak prstom na žilu kucavicu ruke.

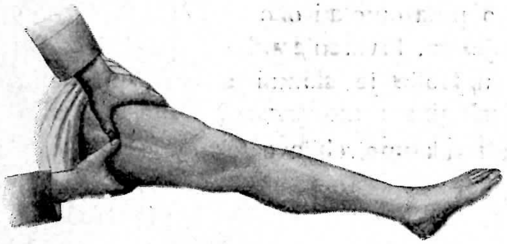

Slika 879.
Stiskanje žile kucavice na bedru.

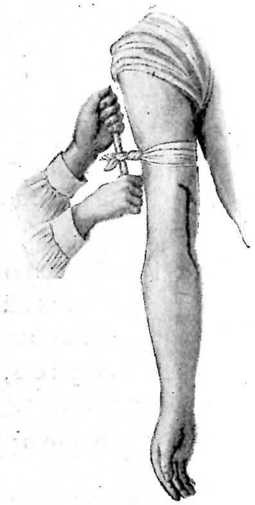

Slika 880.
Klipasto
tiskalo.

Slika 881.
Namještanje elastičnog povoj steznika.

Slika 882.
Pritisak prstom na vratnu žilu kucavicu.

jer se inače krv ne može vraćati natrag k srcu, pa će stoga još jače brizgati. Zato treba vazda odstraniti podvezice (od čarapa), jer i one smetaju katkad otoku krvi. Kod povijanja treba dići nogu u vis, a onda tek namjestiti povoj.

Upravo je nepojmljivo, kako se višeput — kraj svih higijenskih propisa — lakoumno postupa s ranama. Tako još i danas biva, da se na rane stavljaju paučine, koje su bogzna iz kakvog kuta povadjene, prašnate i zamažane, a i koje lako mogu prouzročiti otrovanje krvi. Zbilja je skrajno vrijeme, da se s tim stvarima jednom već prestane.

Ne valja ni to, da se rana začepi sa željezo-kloridnom vatom — po pučki žuta vata — jer makar krvarenje i prestaje, ipak postoji pogibao od infekcije.

KRVARENJA NUTARNJIH ORGANA. Najvažnija je uputa, kako treba postupati kod krvarenja plućiju, ako nema liječnika pri ruci. Bolesnika se mora odmah položiti na krevet ili na divan, ali s uzvišenom glavom i strogo mu naložiti, da bude sasvim miran, da ništa ne govori i da se — koliko je god moguće — suzdrži od kašljanja. Na prsa mu se stavlja hladni oblog, ali taj ne smije biti pretežak, nit ga smije tištiti. Neka na gutljaje pije hladne vode ili još bolje neka guta komadiće leda.

To isto vrijedi i kod bljuvanja krvi, samo s tom razlikom, da se hladni oblozi stavljaju na želudac.

PRELOMI KOSTIJU.

Točan opis preloma kostiju nalazi se u poglavlju „Bolesti kostiju“, pa neka se to poglavlje još jednom pročita. Na ovome ćemo mjestu samo pokazati, kako da se unesrećeniku pruža prva pomoć, a da ga se lakše može otpremiti u bolnicu.

Višeput se već i po odijelu vidi, koja je kost slomljena. Ako se to jasno ne vidi, već se samo naslućuje, mora se odjeća odstraniti. Ne smijemo ju svlačiti kao obično, nego ju moramo razrezati, da se ne bi slomljena kost još jače oštetila, a boli povećale. Nespretnošću ili suvišnom manipulacijom može kod jednostavnog preloma nastati veliki zapletaj, t. j. prelom može postati još teži i opasniji.

Ustanovi li se prelom kostiju — bilo da probije kožu ili da ju ne probije — mora se slomljeno udo opasati sunjom (tračnicom), a da se bolesnik može bez opasnosti otpremiti u bolnicu, jer se pri otpremanju obično dogadjaju još veće nesreće. Kakve štete mogu višeput nastati zbog neopreznog otpremanja, o tom nam pripovijeda

Slika 883.
Jednostavni prelom kosti.

Slika 884.
Komplicirani prelom kosti.

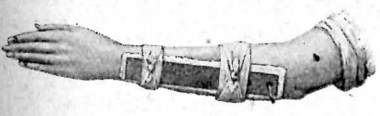
Slika 885.
Ravnalo kao sunja.
(Po Esmarchu.)

Slika 886.
Termometar kao sunja.
(Kod kupanja.).

Slika 887.
Kuhača
kao sunja.
(Po Esmarchu.)

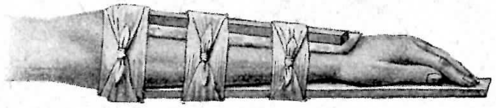
Slika 888.
Komadić sanduka
kao sunja.

Slika 889.
Komadić škatulje kao sunja.
(Po Esmarchu.)

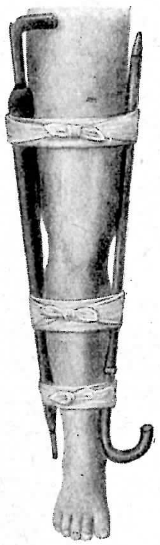

Slika 890.
Batina i kišobran kao sunja.

Slika 892.
Vezivanje nogu za otpremu unesrećenika.
(Po Esmarchu.)

Slika 891.
Namještanje sunje kod preloma gnjata.

neki liječnik: „Čovjek neki pade tako nesretno, da si razbije nogu; prijatelj mu nema pametnijega posla, nego da brže potrči po fijaker, da ga strpa u kola i brže otpremi u bolnicu. Uz sve muke, pojačane još nespretnim položajem i drndanjem kola po neravnom pločniku, dospije napokon u bolnicu. Liječnik konštatuje otvoreni prelom kosti, koja je probila hlače. Dugotrajnim liječenjem ispaštio je bolesnik „dobročinstvo" svoga prijatelja. Ne bi li bio pametnije učinio, da je mjesto fijakera uzeo svoj štap ili kišobran, pa unesrećeniku stavio sunju, zatim ga otpremio u obližnju kuću, a odanle ga na oprezan način dao odvesti u bolnicu. Ne bi zakasnio ni onda, da je otišao u obližnju ambulantu ili bolnicu, pa doveo društvo za spasavanje. Dakle u takvim slučajevima ne smijemo se prenagliti, već treba promišljeno i oprezno postupati!"

Ta nam pripovijest jasno kazuje, čega se moramo prigodice držati. Slomljena kost mora ostati u svom položaju, i to pomoću sunje — kakvogod čvrstog i ravnog predmeta, koji je već pri ruci —, da se ne bi stanje unesrećenika još više pogoršalo. Slike 885—890 zorno nas upućuju, što sve možemo u tu svrhu upotrijebiti i kako se mora sunja namjestiti.

Kod prvog (nužnog) povijanja treba ispod sunje staviti kakvu mekanu stvar kao podlogu i onda tek povoj čvrsto zavezati. Dogodi li se nesreća u gradu, treba u obližnjoj ljekarni uzeti vate, i od nje stvoriti podlogu; ako li smo daleko od grada, onda se jednostavno uzme komadić odijela, suhog lišća ili mahovine, sijena ili slame, te se stavi pod sunju.

Za pričvršćenje sunja uzme se štogod: džepni rupčić, ovratnik, hlačnjak i t. d. Kod povijanja mora nam neko pomoći, jer se slomljeno udo mora oprezno dizati (slika 891). Ruku moramo izim toga još metnuti u „viseći rubac", a noga se priveže uz nogu, da joj položaj bude što čvršći (slika 892).

IŠČAŠENJE I SKLECNUĆE (UVINUĆE), ostavljaju se u miru. Što je iščašenje i sklecnuće jače (usporedi „Bolesti zglobova"), to se manje smije u njih dirati, jer bi prerevnost samo mogla škoditi. Ili se što brže pozove liječnika ili se bolesnika odvede liječniku ili u bolnicu, da mu što prije naravna udo.

OTPREMANJE UNESREĆENIKA

mora se obavljati uz najveći oprez, jer je to isto tako važno kao i liječnička pomoć. Dogodi li se nesreća u gradu, nije teško doći do nosiljke (slika 893), jer je imade posvuda u bolnicama, na redarstvu i u većim poduzećima. Teže je dakako, ako se nesreća zbiva vani — daleko

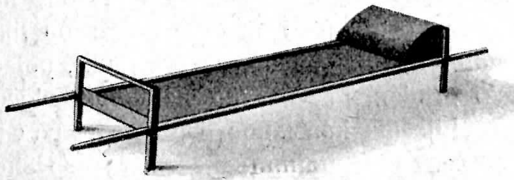

Slika 893.
Nosiljka.

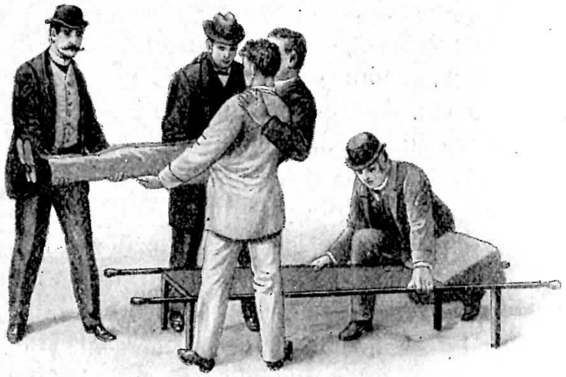

Slika 894.
Kako se unesrećenika diže i polaže na nosiljku.

Slika 895.
Improvizirana nosiljka od stolca.

Slika 896.
Otprema bolesnika u dvoje.

Slika 898.
Otprema bolesnika po jednom čovjeku.

Slika 897.
Improvizirana nosiljka iz jedne složene plahte.

Slika 899.
Isto pomoću rupca.

Slika 900.
Nosiljka pomoću unakrst složenih ruku.

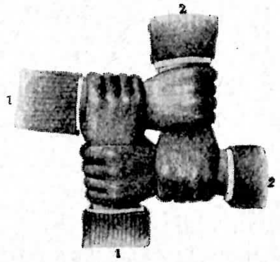

Slika 901.
Kako treba složiti ruke za nosiljku.

od grada, gdje nema pomoći. U takvim slučajevima moramo se poslužit improviziranom nosiljkom ili moramo unesrećenika otpremiti bez nosiljke. Slika 895—901 pokazuju nam točno, na koji način i s kakvim sredstvima se možemo poslužiti — već prema broju osoba, koji su nazočni. Ako se unesrećenika otprema s nosiljkom, ne smije se nosiljka nositi na plećima, već na rukama ili na gurtama, jer se inače ne može imati unesrećenika na oku, ako bi mu slučajno pozlilo ili ako bi čak umirao. Nosači ne smiju pri hodanju s istom nogom iskoraknuti, jer inače se nosiljka ljulja tamo amo, što bolesniku smeta — dakle hodanje mora biti izmjenično, da se uzdrži ravnoteža nosiljke.

OPEKLINE.

Skoro sve opekline nastaju zbog lakoumnog i neopreznog baratanja s vatrom. Obično prouzrokuju katastrofe nevaljali običaji, da se s petrolejem i špiritusom podmetne i podjari vatra. Isto je tako opasan benzin, kad se kod svijeće ili vatre čiste masne mrlje iz odijela. I djeca su često izvrgnuta tim opasnostima, jer se rado igraju sa šibicama, osobito u radničkim obiteljima, kad roditelji idu na posao, a djeca su prepuštena samoj sebi.

Tim nesrećama bi se lako moglo izbjeći, kad bi se malo više pazilo na djecu, da ne dodju do šibica i da budu daleko od peći, gdje sve kipi i vri. Gdje su mala djeca u kući, valja osobito paziti na to, da se kipuća voda ne metne na pod, jer se djeca lako spotaknu o posudje, pa se ofure. Isto tako treba paziti, kad kipuće jelo dolazi na sto, da djeca ne potegnu za stolnjak, i da ne bace vruća jela na sebe.

Kako ćemo se držati kod opeklina? Ako se zapali odijelo, najbolje je baciti se na pod i kotrljati se tamo amo, da uslijed pritiska ugušimo vatru. Mnogi ljudi izgube prisutnosti duha, te mjesto toga bježe van i zovu u pomoć. Kroz to se vatra još više podjari, a nesretnik je sav u plamenu.

Tu je samo jedna pomoć moguća: „Nemojte bježat po pomoć ili po vodu, nego zgrabite prvo pokrivalo (deku), zamotajte nesretnika u nj' i bacite ga brzo na pod; kotrljajte ga tamo amo, posipajte ga s pijeskom, zemljom ili čim drugim, dok ne ugasite vatru. Prvo je ugasiti vatru, a onda ići po vodu. Donesite puno vode, jer se nesretnika mora dobro polijevati, jer vatra pod odijelom i dalje tinja i pali meso.

I kad se tko ofuri vrućom vodom ili vrućom parom, polijte ga brzo mrzlom vodom, da se skroz i skroz nakvasi. (Esmarch.)"

Iza toga tek treba odstraniti odijelo, ali vrlo oprežno. Odijelo treba razrezati sa širokim škarama ili s oštrim nožem — oštricu noža prema gore, da ne posiječete meso —, da samo od sebe spadne dolje. Ništa se ne smije silom odstraniti, jer će inače puknuti mjehuri. Ako se pojedini komadići odijela prilijepe uz tijelo, treba ih predbježno ostaviti na miru, a ne silom otrgnuti.

Mjehuri se ne smiju otvoriti, jer su oni najbolja zaštita opeklina. Ako bi bili jako napeti, onda ih se sa strane probode s užarenom iglom, da voda isteče i da popusti bol.

Sad se tekar ublažuju strašne boli. Mrzli oblozi povećavaju boli, dok ih mlačna voda utiša. Najbolja su sredstva, koja zaštićuju opekline od zraka, a ujedno ih ublažuju. Izvrstan je „Bardella" povoj protiv opeklina, koji ne stišava samo boli, nego ih — predpostavljajući da rane nijesu tako teške — i liječi.

Izvrsna je mast ili ulje protiv opeklina, koja se namaže na platnenu krpu i stavi na ranu.

Ako se ne može do tih sredstava, onda treba posegnuti za kućnim sredstvima. Opekline treba najprije zaštititi od zraka, pa zato ih valja namazati s kakvim god uljem, da ne dodje zrak do njih. Dobra su sredstva i mast, maslac, bjelanjak, brašno, loj i soda bikarbona. Kad se opekline s tim lijekovima namažu ili posipaju, onda se stavi na njih vata, te se sve skupa dobro zaveže.

Za to vrijeme treba naravno odmah poslati po liječnika.

Katkad se opekline pogoršaju time, što se vatra gasi s nevaljalim sredstvima. Opekline od petroleja ili terpentina ne smiju se gasiti vodom, jer voda ne gasi plamen, nego ga dalje širi. Bolje je uzeti pijesak ili mokre krpe, pa njima ugasiti vatru

Ako se tko opeče jetkim sredstvima kao na pr. s negašenim vapnom, s lugom ili sa sapunovim kamenom (žestom), tad se opekline polijevaju najprije vodom, a zatim kakvom kiselinom na pr. vodom i octom ili četrunovim sokom. Kad je rana isprana, onda se namaže s uljem kao i inače.

Ako se tko opeče s jetkim kiselinama kao na pr. sa solnom ili dušičnom kiselinom, onda se opekline polijevaju s vodom i alkalijskim tekućinama — sodom ili vapnenom vodom —, jer kiseline i alkalije se medjusobno pomažu.

Opekline sumpornom kiselinom ne smije se polijevati vodom, jer miješanjem sumporne kiseline i vode razvija se jaka vrućina, koja još većma povećaje bolove. Opekline se najprije oprezno otaru sa suhim suknom, a onda se namažu uljem. (Ili kao gore).

Ako se oko ozlijedi s vapnom, što se vrlo često zbiva, neka se oko odmah dobro ispira s vodom. (Donja se vedja potegne dolje, zatim se voda kapne u oko.)

UTAPLJANJE.

Obično se utope ljudi, koji nijesu vješti plivanju. Nu unatoč tomu, što mnogi ne znaju plivati, ne bi trebalo biti toliko smrtnih slučajeva, da ljudi ne prave takovih gibanja, koja ih upropaste. Ljudsko je tijelo zbog svojih zrakopunih organa (pluća i crijeva) nešto lakše od vode, pa se u pravom položaju može neko vrijeme uzdržati nad vodom. Slika 902 pokazuje nam taj položaj, gdje tijelo leži vodoravno, a ruke su spružene natrag, dok su lice i usta nešto nad vodom. Bijela nam mrlja (mjehur) razjašnjuje taj učinak: zrak, koji se je nakupio u plućima i crijevima, drži tijelo u ravnotežju. Nu čim se dignu ruke iz vode, zrak se pomakne, ravnotežje se izgubi glava odmah ponire u vodu (slika 903). Drugi je način, kako se čovjek može uzdržati nad vodom, t. zv. gaženje vode (slika 904). Ako se ruke privuku k tijelu, to donji dio tijela postaje teži, t. j. ponire, a gornji se uzdigne nad vodom. Da lice ostane nad vodom, treba glavu ponešto natrag nagnuti i rukama i nogama izvadjati laka gibanja.

Najbolji je ipak onaj prvi položaj, koji se još može pojačati time, da se što dublje diše i što kraće — u razmacima — izdiše. Na taj se način može mnogi utopljenik spasiti, jer se može uzdržati nad vodom tako dugo, dok mu ne dodje pomoć, — predpostavljajući dakako da pomoć dodje što brže.

Spašenje je utopljenika dosta opasno, jer spasitelju prijeti takodjer pogibao, da se utopi, pošto se utopljenik grčevito za njeg hvata, te ga smeta u gibanju. Spašavanje se mora tako udesiti, kako nam to slika 905. pokazuje: ili se mora utopljenika uzeti na ledja, da mu glava ili barem usta vire iznad vode ili ga se — ako je već u besvijesti — prima za vlasi i okrene na ledja, pa onda privuče k sebi na prsa, te s njim zajedno ledjemice otpliva da kopna.

Ako spasitelj ne zna plivati, onda neka utopljeniku dobaci kakav predmet, čega se može uhvatiti: konop, kolac, kolut ili loptu za spašavanje ili ako toga nema pri ruci, rukav svoga kaputa, da može s njim doći u doticaj.

Izgled je utopljenikov — ako je već u besvijesti — nabuhnut i modrocrveni ili smrtno blijedi. U potonjem je slučaju besvijest odmah nastupila iza toga, kako je utopljenik pao u vodu; kroz to mu je nestalo daha, te voda nije mogla prodrijeti u pluća, pa se zato nije mogao ni zagušiti. Ti su slučajevi razmjerno laki, izim ako nije utopljenika još prije, nego je pao u besvijest, udarila kap.

Modro crvena boja znak je ugušenja, jer je voda prodrla u pluća. Zato nalazimo u ustima pjene i sluzi, pomiješane s pijeskom. Takvim se utopljenicima teško dade pomoći.

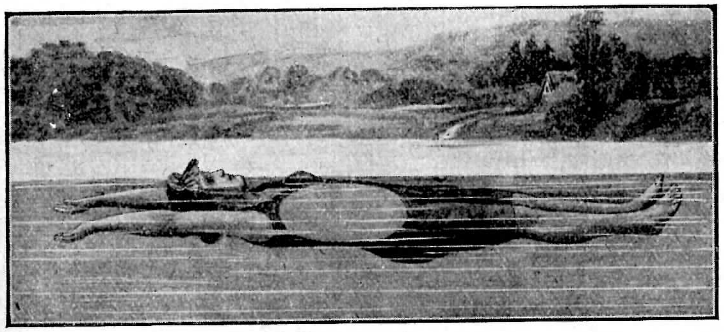

Slika 902.

Pravi položaj u vodi.

Bijela mrlja znači zrak, koji se je skupio u plućima i u crijevima, te koji drži čovjeka nad vodom.

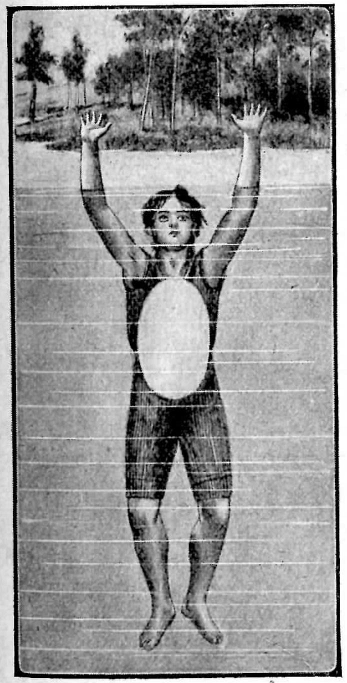

Slika 903.

Krivi položaj.

Kad se dignu ruke iz vode, glava sve to više ponire.

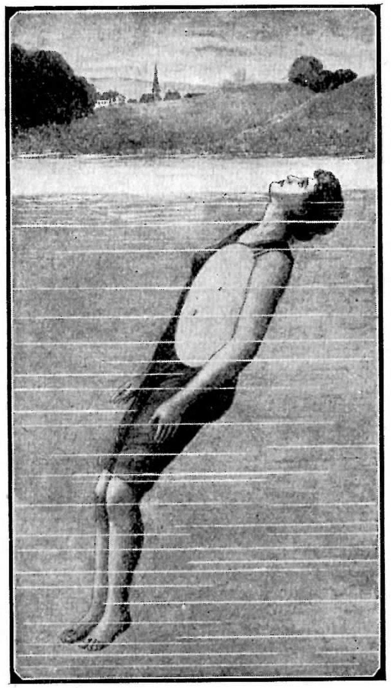

Slika 904.

Gaženje vode.

Rukama i nogama se lagano miče tamo amo, da se usta uzdrže nad vodom.

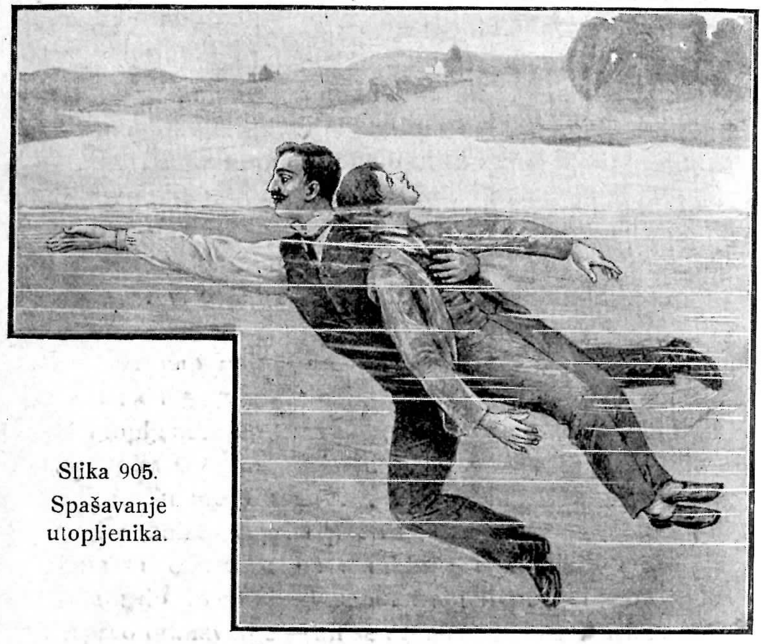

Slika 905. Spašavanje utopljenika.

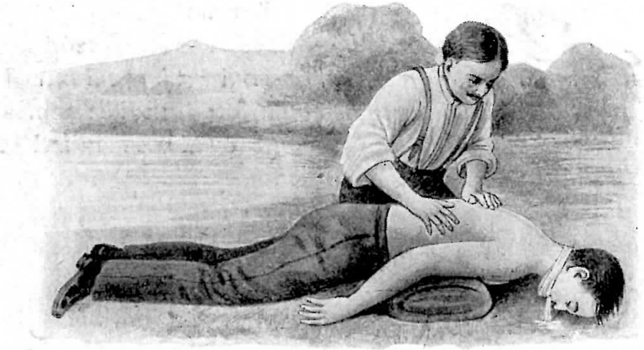

Slika 906. Ispražnjivanje vode iz plućiju i želuca. Utopljenika se položi na trbuh te mu se stiskaju ledja.

Nu unatoč tomu ne smije se propustiti, da se utopljenika privede životu. Ako je i dulje vremena bio pod vodom, možda ga se ipak može spasiti, pa makar i nekoliko sati nastojali oko njega, dok ne počne disati.

Najprije se s utopljenika skida mokro odijelo, od vrata do pojasa, i odmah se pošalje po liječnika i po vunena pokrivala. Odmah zatim se počinje s prvim pokušajima umjetnog disanja, kako nam to pokazuju

Slika 907. Isto kao na slici 906.

Slika 908. Pomicanje donje čeljusti.

Slika 909. Vezanje jezika s rupcem.

slike 906 i 907. Čvrstim pritiskom na ledja se lakše odstrani voda iz plućiju i želuca, jer nam u potrbušnom položaju pomaže i pritisak crijeva — način, koji je mnogo bolji od običajnoga, da se utopljenika postavi na glavu, i tako iz njega iscijedi voda.

Na to se otvore usta, i dobro ih se očisti s krpom, isto tako valja očistiti i nos. S krpom treba duboko zaći u vrat, da se

dušni putevi dobro očiste, jer inače ne može zrak do njih. Paziti valja, da se jezik ne dosklizne pred grkljan, jer se inače ne može u vrat. To se može zapriječiti time, da se donja čeljust tako daleko porine naprijed, dok donji red zubi ne dodje pred gornji (slika 908). Ili se jezik potegne van, pa se šiljak njegov pričvrsti s kakvim rupcem ili povojem za bradu (slika 909).

Iza tih najpotrebnijih priprava kušat će se škakljanjem u nosu i u ždrijelnjaku, da se utopljenika podraži na prisilno disanje. Da se to još više pospješi, udara ga se po prsima s mokrim rupcem. Ako to ne koristi, mora se odmah početi s umjetnim disanjem, t. j. prsni koš naizmjence stiskati i raširivati. Postupak je ovaj uzet po Silvesteru, i vrlo je jednostavan, jer ga jedan čovjek sam može izvadjati.

Tijelo se ravno položi na ledja, a ispod ramena se stavi složeni komad odijela, da gornje tijelo bude nešto uzdignuto. Spasitelj stane čelo glave utopljenikove, prihvati mu obje ruke iznad lakta, nježno ih digne preko glave, te ih ovako drži kroz nekoliko časova. Zatim se ruke na isti način vraćaju natrag, nježno ih se pritisne uz prsni koš i opet ostavi nekoliko časaka počivati (slika 911).

Gibanja ta označuju nam udihaje i izdihaje, te se u jednoj minuti opetuju do 15 puta. Višeput traju ti pokusi po nekoliko sati, dok uspije prvo udihavanje — ali se i unatoč umornosti ne smije prestati.

Posao će nam lakše uspjeti, ako moženo nesretnika položiti na sto, komu je jedan dio uzdignut, da mu se što više krvi dovodi u mozak (slika 912).

Kad se ukaže prvi udisaj, treba s umjetnim disanjem prestati, jer je već postignut cilj. Nu sad se mora podražiti srčanost, da se uspostavi cirkulacija krvi i da se ugrije tijelo. To se obavlja tako, da se s palčanim ribićem (palčena kost) izvedu brzi i čvrsti udarci u okolini srca. Zatim se čitavo tijelo zamota u suhe gunjeve, pa ga se čvrsto natare. Konačno se utopljenika stavi u topli krevet, pa mu se — ako može gutati — na čajnu žlicu daje toplo piće.

Novija istraživanja o utapljanju iznijela su novi jedan uzrok, koji je vrijedno zabilježiti.

U većini je slučajeva — kako smo već spomenuli — srčana kap kriva utopljenju. To se rado zbiva, kad čovjek naglo skoči u mrzlu vodu ili kad se kupa odmah poslije kakvog obroka jela (zbog prenaglog ohladjivanja kože i prenapunjenja krvi u probavnim organima). Pretražujući nekoje lješine utopljenika našlo se je, da nije bila uzrokom utapljanju prenagla cirkulacija krvi odnosno pritisak krvi na srce, već ozljede na bubnjiću, kroz koje je voda ušla u srednje uho.

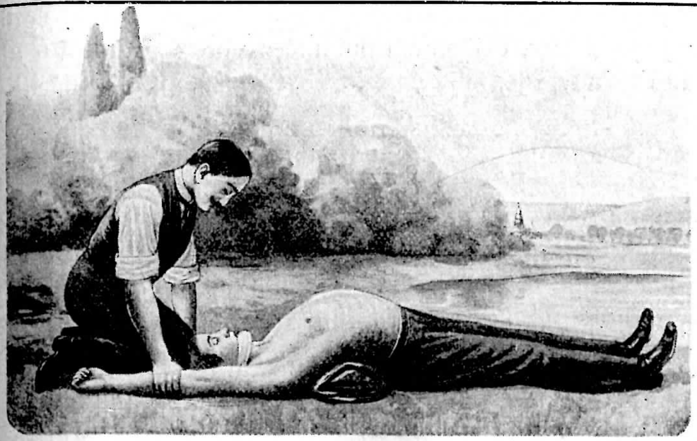

Slika 910. Umjetno disanje. 1. Udihavanje.

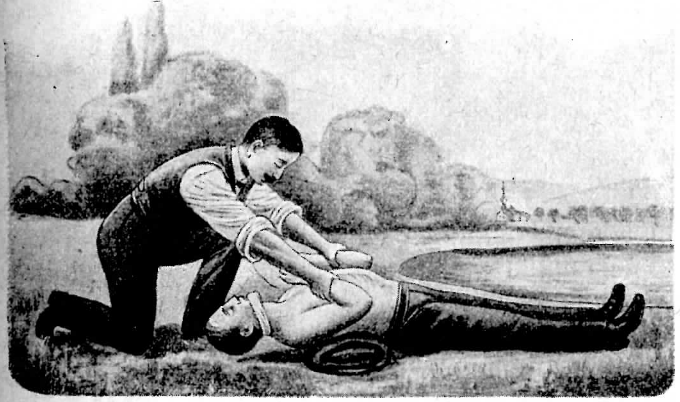

Slika 911. Umjetno disanje. 2 Izdihavanje.

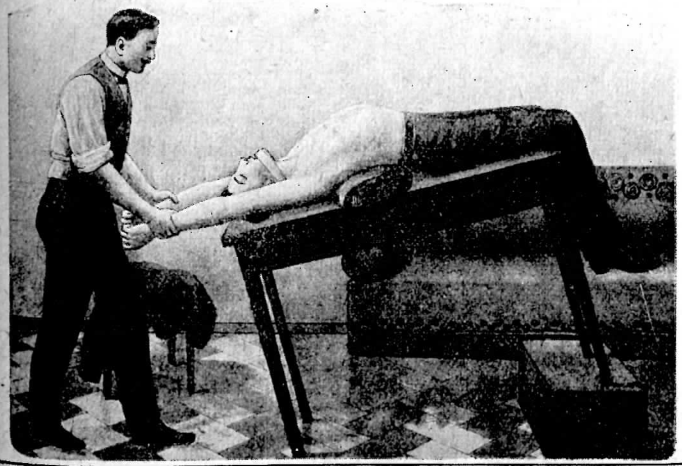

Slika 912. Umjetno disanje.

Što se je dogodilo kod tih utopljenika, kad su došli pod vodu? Voda im je ušla kroz ozlijedjeni bubnjić u uho, a pošto je u uhu posebno ćutilo za ravnovjesje, to je nastalo poremećenje u orijentaciji —

Slika 913. Pomoć na ledu, kad tko propadne.

Slika 914. Isto kao na slici 913.

utopljenici nijesu znali, makar su i umjeli plivati, jesu li pod vodom ili nad njom, pa su se uslijed gubitka ravnovjesja i pomanjkanja zraka morali utopiti. Uhvatila ih je mučnina i bljuvanje, što pod vodom znači sigurnu smrt, pa je voda kroz otvore usta navalila u pluća i tako ih zagušila.

Ljudi, koji su trpjeli od uhobolje, morali bi paziti na to, eventualno ići i liječniku, da im se pregleda bubnjić. Uostalom treba uho začepiti s vatom i masti, da ne bi voda ušla u uho. I ždravi ljudi neka se paze, jer može bubnjić puknuti i od prenaglog pritiska vode kod skakanja.

PRVA POMOĆ KOD PROPADANJA NA LEDU je isto tegotna stvar, ma da i nije tako opasna.

Ako je led slab, to se unesrećenik ne može sam spasiti, jer se pri najmanjem gibanju odkidaju okrajci leda i on sve dublje propada. Treba mu pružiti dugi kolac, dasku ili lojtre, da se ima čega prihvatiti i da se može izvući (slika 913 i 914). Za veću daljinu treba dvije lojtre, koje se mogu naizmjence naprijed rivati.

Nema li tih sredstava pri ruci, treba potrbuške dopuzati do unesrećenika i pružiti mu konopac ili ruku. Ako se po ledu stupa uspravno, treba staviti štap preko ledja i držat ga rukama, jer ovako čovjek ne može propasti kroz vodu.

SMRZNUĆE.

Vrlo su česti slučajevi smrti od smrznuća. Obični im je uzrok umornost od zime ili alkohola, koja si traži oduška, pa makar baš u snijegu. A tko jednom na zimi zaspi, taj je u opasnosti nesamo, da mu se smrznu pojedini udovi, nego da se uopće nikad više ne probudi.

Smrznuti su blijeda izgleda, samo oko usana i nosa su nešto plavo obojeni. Tijelo im je ukočeno i na prednjim dijelovima čvrsto smrznuto.

Nikad se ne smiju smrznuti odmah staviti u toplu sobu, jer su onda uopće izgubljeni. Mora ih se najprije staviti u hladnu sobu, zatim oprezno svući — pojedine komade odijela razrezati, — da se ne pretrgnu ukočeni udovi. Ugrijati ih se smije tek malo pomalo. Stoga se najprije otare tijelo sa snijegom ili s hladnim mokrim krpama, dok udovi ne postanu ponešto gipkiji. Medjutim se prave pokusi s umjetnim disanjem kao kod utopljenika, i čim smrznuti počne disati, stavi ga se u nešto topliju sobu, te ga se pokrije hladnim krpama. Tek iza toga može se tijelo otrti s mlakim krpama. Zatim ga se kuša miomirisnim dražilima oživjeti — ili sa salmiakom ili s eterom ili s oštrim octom. Nema li toga pri ruci, uzme se luk, pa ga se razreže i time otare. Čim bolesnik može gutati, daje mu se po gutljaj hladne vode ili vina. Isti je postupak kod smrznuća pojedinih udova. Ako isti ne ožive, ili ako postanu naduti i plavi, nema im više spasa. Obamiru, te se raspadnu.

UGUŠENJE.

Najčešći je uzrok ugušenju udihavanje otrovnih plinova, osobito rasvjetnog plina i ugljevnog hlapa (ugljenov plin). Prije su bila osobito česta otrovanja s ugljenovim plinom, jer nijesu peći još bile udešene za loženje ugljenom. Danas već nema te opasnosti, jer peći imadu već hermetičke zapore, koji sprečavaju izlaženje plinova.

Osim ugljenova plina imademo još močvarnog i rudnikovog plina, od kojih propada bezbroj ljudi. Ti se plinovi skupljaju u gnojnim jamama, u dubokim zdencima, u rudnicima i u rovovima i u dubokim vodovodima, gdje većinom nastradaju radnici.

Čim otrovni plinovi dospiju u pluća, nastupa omamljenje i besvjestica, a ako nema pomoći, brzo nastupa smrt. Omamljenje može tako brzo nastupiti, da se ljudi jednostavno sruše bez ijednog glasa tako, te ih se niti ne čuje.

Prva pomoć sastoji u tome, da se unesrećeniku odmah dovodi čisti zrak, ili da se brzo otvore prozori, ili da ga se brzo iznese na polje. Nu pošto i spasitelju prijeti pogibao od ugušenja, treba pri spašavanju vrlo oprezno postupati.

Tko hoće da udje u sobu, koja je puna otrovnog plina, treba se najprije pobrinuti, da si stvori jaku promaju zraka. Zato treba izvana razlupati prozore ili vrata, a ako se prozori ne dadu doseći, treba na usta svezati rubac, zasićen s jakim octom, i još jednom duboko uzdahnuvši ući u sobu. Prvi je korak k prozoru, otvoriti ga i brzo udahnuti zraka. Što više zraka, to se plinovi prije razrijede i to prije ih nestane. Kad se radi o rasvjetnom plinu, treba takodjer zraka, ali ako je soba tamna, ne smije se zapaliti svijetlo, nego u tami ući u sobu i otvoriti prozore, jer inače je gotova eksplozija.

U rudnicima je spašavanje mnogo teže, jer se puno teže dolazi do zraka, i jer se unesrećenici ne mogu tako brzo iznijeti. Najprije treba spustiti otvoreni kišobran u rov, naizmjence ga dizati i spuštati, da se tako učini promaja i razrijeđe otrovni plinovi, što su se skupili u dubini. Zatim se mora netko spustiti u rov, da izvuče nesretne žrtve, ali se mora jako čuvati, da i sam ne zaglavi. Neka si sveže rubac, zasićen octom ili vapnenicom, na usta i neka se tako spusti u jamu. Oko pasa neka si sveže jedan konop, da ga se može opet izvući, a oko ruke drugi konop, da može davati znak i da mu se u slučaju onesviještenja može odmah pomoći. Konopi neka budu napeti, da ga se odmah može povući napolje.

Kad se je spasitelj sretno spustio dolje, neka na treći konop priveže unesrećenika i neka se s njim zajedno dade gore vući.

U svakom slučaju treba odmah nastojati oko toga, da se unesrećenika privede k životu. Najbolje je sredstvo za to kisik, koji upravo stvara čudesa. Ako toga nema pri ruci, treba pokušati s umjetnim disanjem.

Drugi je način ugušenja, kad netko proguta velike komade jela, koji zaostaju u ždrijelu, te mu zatvaraju grkljan tako, da ne može do zraka.

Ugušeni iznenada pomodri, oči mu iskoče iz očnih duplja, nekoliko inartikuliranih glasova — i nesretnik pade u nesvijest. Tuj treba brze pomoći, dok ne dodje liječnik, jer inače čovjek propade.

Najprije treba zapreku odstraniti — s palcem i kažiprstom ili samo s kažiprstom u usta, preko jezika duboko zaći u ždrijelo i uhvatiti zapreku i izvući je. Ako to i ne uspije, ipak je to već neko olakoćenje, jer se grkljan bar jednoga dijela tereta oslobodio. Često se unesrećenik zbog tog podražaja pobljuje, pa zapreka izleti sama napolje.

Drugi je način spašavanja ovaj: unesrećenika se nasloni na zid — s prsima i trbuhom prema zidu — i čvrsto ga se udara izmedju pleći. Kroz to se istjera zrak iz plućiju, koji će eventualno zbog silovitog pritiska istjerati zapreku i tako spasiti unesrećenika od očite smrti.

Sve ostale neka se prepusti liječniku, koji će s instrumentima izvući zapreku ili je — ako nije prešiljata — porinuti u želudac. Ako li je zapreka već ušla u dušnik, onda treba dušnik razrezati.

I kod VJEŠANJA I SILOVITOG UGUŠENJA nastupa smrt zbog ugušenja.

Prva pomoć kod obješenja je ta, da se odmah prereže konop, a ne da se bježi po pomoć. Kod prerezivanja konopa treba paziti na to, da obješenjak ne padne na zemlju.

Ako li je tijelo još toplo, tad ima još nade za oživljenje. Treba odmah raskopčiti odijelo, dovoditi svježi zrak, i pokušati s umjetnim disanjem. Ako li se može gdje dobaviti kisika, neka se pokuša i s tim.

Kod silovitog ugušenja vrijedi isti postupak, samo se mora prepreka — s kojom je nesretnik ugušen — brzo nožem razrezati.

Katkad se dogadja, da nekoga svežu i da mu stavljaju kakav klip ili rubac u usta, da ne može vikati i zvati u pomoć. Višeput se to tako nespretno čini, da mu se zapreka tako duboko sklizne u usta, da siromaku prijeti smrt od ugušenja. Naidje li se na takvog nesretnika, treba odmah prstima posegnuti u usta, da mu se zapreka što brže izvadi.

BESVJESTICA, KLJENUT OD VRUĆINE I SUNČANICA.

O tim bolestima govorili smo već na drugom mjestu.

U svakome slučaju treba najprije razkopčati odijelo bolesnika, i dovoditi mu svježi zrak. Onesviješteni se ravno polože, zatim se poprskaju vodom, a čelo i obrazi se natiru miomirisima, octom, kolonjskom vodom i salmiakom (žestom).

Ima jedna vrst besvjestice, koja se razlikuje od obične time, što onesviještenog ne hvata bljedoća, već žarko crvenilo. Pošto se tuj radi o jakoj navali krvi u glavu, treba onesviještenoga dosta visoko položiti, da se pospješi oticanje krvi iz glave.

Kljenut od vrućine nastaje, kad se u tijelu sakupi previše topline, te mu manjkaju tekućine, da se ta toplina paralizira. Bolesnika treba odmah odnijeti u hlad, povisoko ga položiti na tle (s uzdignutim gornjim tijelom) i polijevati ga hladnom vodom. Čim bolesnik može gutati, daje mu se piti puno vode, ili mu je se oprezno ulijeva u grlo. Ako ta sredstva ne bi pomogla, pokušava se s umjetnim disanjem, ili mu se dovodi kisika.

Postupak kod sunčanice je isti kao i kod kljenuti od vrućine.

OTROVANJA.

Otrovi su tvari, koje pod stanovitim uvjetima i u stanovitim množinama oštećuju i uništuju organizam. Premda imade velika množina takvih tvari, ipak ih se može razvrstati u jasno odredjene skupine: jetka otrovanja kiselinama i lužinama, otrovanja kovinskim solima, plinovima i parama, otrovanja iz bilinskog i životinskog svijeta (gnjilež i trulež na pr. od mesa ili riba).

Kod svih je otrovanja nuždan najbrži zahvat, a pošto nije uvijek liječnička pomoć svagda na mjestu, to se obično izgubi mnogo dragocijenog vremena. Zato je od velike probiti, ako se okolina znade u prvi čas snaći, da ograniči ili oslabi djelovanje otrova. Ponajviše ima otrovanja, nastalih pijenjem oštrih kiselina i alkalija (lužina). Budući da se one neutraliziraju t. j. u svom djelovanju izjednačuju, djeluju kao otrov i protuotrov. Iz toga proizlazi kao općenito pravilo: Kod otrovanja kiselinama daju se piti alkalijske rastopine kao što su sapunica, soda voda, vapnena voda. Kod otrovanja alkalijama (lužinama) daju se piti kiseline kao što su ocat pomiješan s vodom, limunada.

U koliko se kod otrovanja radi o progutalim otrovima, mora se nastojati, da se oni što više razrijede i zamotaju. Ovo se polučuje pijenjem mlijeka, sluzavih tekućina, ulja, bjelanjka i masti. Izvrsno je sredstvo kod svih otrovanja obilno pijenje mlijeka, osim kod otrovanja fosforom i bakrom, jer ovi ne smiju doći u doticaj s mlijekom, uljem i masti. Ako nema mlijeka, daje se piti vruća voda. Ako je moguće, mora se nastojati, da se otrov bljuvanjem odstrani iz želuca i to tako, da se turanjem prsta il pera u grkljan proizvede bljuvanje.

No najdjelotvornije je sredstvo ispiranje želuca, koje se u danom slučaju mora što prije i što brže izvršiti, jer djeluje upravo spasonosno. Nu nažalost jetka otrovanja nijesu baš uvijek za to zgodna, jer je često koža sluznica počevši od ustiju pa sve do želuca tako razjedena, da uvadjanjem želučane sonde nastaje pogibao, da se razjedena mjesta probuše i tako prouzroče neizlječive štete.

U ovoj se skrižaljci ukratko napominju najvažnija otrovanja sa svim posljedicama, kao što i potrebne mjere za pobijanje istih.

Otrov	Posljedice	Pomoć
ALKOHOL	Duboka besvjestica, bljuvanje, ljepljiva hladna koža, česta pjena na ustima, jedva osjetljiv puls. Disanje miriši po alkoholu	Mrzlo polijevanje, mrzli oblozi ili kesa ledenica na glavu, noge i ruke u toplu vodu
ARSENIK (amo spada i šveinfurtsko zelenilo)	Žestoke boli u želucu i trbuhu, mučnina, bljuvanje, proljev. Usprkos nutarnje vrućine koža je kao led mrzla. Slabi puls, teško disanje, katkada grčevi i krvava mokraća. Brzo propadajući izgled	Bljuvalo (vruća voda s maslacem, mlijekom, uljem). Iz ljekarne željezni oksidhidrat protuotrov arseniku. Ispiranje želuca
ATROPIN	Vidi velebilje	
BAKRENE SOLI Mjedenka (Grünspan)	Izbljuvanje zelenih tvari, žestoke boli tijela sa siljenjem na stolicu i krvavim izmetinama, grčevi	Bjelanjak razrijedjen s vodom. Izbjegavaj mlijeko, ulje i mast!
BELLADONA	Vidi velebilje	
BUNIKA	Vidi kužnjak	
DUHAN Nikotin	Izlučivanje sline, mučnina, bljuvanje i proljev. Glavobolja, vrtoglavica, velika slaboća. Poteškoće srca, koje narastu do srčanih grčeva. Mrzli znoj, žestoko drhtanje, grčevi, pomračena svijest, kljenuti	Kava, konjak, presomitke (komprese) na glavu, gorušično tijesto oko srca. Kod udisanja dima ispiranje želuca. Najbolje sredstvo: Ne puši!

Otrov	Posljedice	Pomoć
DUŠIČNA KISELINA	Razjedanje kože sluznice od ustiju do želuca, najžešće boli, izbljuvanje žute tvari. Usna koža sluznica i usni kut žuto obojadisan	Obilno pijenje rastopine sode, sapunice, vapnene vode, mlijeka, krede u vodi. Iza toga gutanje leda
ETER	Duboka besvjestica. Disanje miriši po eteru. Smrt nastupa radi kljenuti srca i dišnih organa	Svježi zrak, umjetno disanje (vidi utapljanje), gorušično tijesto oko srca
FOSFOR	Žestoko bljuvanje, koje miriši po fosforu i svjetluca u tami. Jaki katar želuca i crijeva	Bljuvalo, slaba rastopina hipermangana, sluzava pića, ispiranje želuca. Izbjegavaj mlijeko, ulje mast i bjelanjak!
GLJIVE	Mučnina, bljuvanje, proljev, pomračena svijest, osobito slaboća srca	Bljuvalo, kesa ledenica na glavu, gorušično tijesto, vino, crna kava
KARBOLNA KISELINA	Razjedanje kože sluznice od ustiju do želuca, žareće boli, bljuvanje, besvjestica	Bljuvalo, mrzla voda, led, mlijeko ili vapneno mlijeko
KLOROFORM	Duboka besvjestica, kljenut srca i organa disala	Umjetno disanje, mrzlo polijevanje, kisik
KUKUTA	Suhoća u ždrijelnjaku, žestoke boli u trbuhu, buncanje, omamljenje, grčevi i konačno kljenut dišnih organa	Bljuvalo, crna kava, klistir od octene vode
KUŽNJAK	Suhoća u ustima i ždrijelnjaku, mučnina, bljuvanje, neutaživa žedja, buncanje uz vesele predodžbe, vrlo velike zjenice	Bljuvalo, čistila, mrzlo polijevanje i vruće nožne kupelji
LUŽINE Jetke lužine	Razjedanje kože sluznice od ustiju do želuca, žestoke boli, bljuvanje s pomiješanom krvlju, trbušna zavrta s krvavim proljevom	Octena voda, limunada, komadići leda, mlijeko. Protiv krvave stolice naljevi od ledene vode

Otrov	Posljedice	Pomoć
MODRIKOVA KISELINA I CIJANKALIJ	Teško disanje, grčevi, besvjestica, smrt radi kljenuti srca i dišnih organa. Disanje miriši po trpkim mendulama. Modrikova kiselina prouzrokuje gotovo beziznimno i smjesta smrt	Bljuvalo, mrzlo polijevanje, umjetno disanje (vidi utapljanje)
MORFIJ I OPIUM	Duboka besvjestica, blijeda koža, vruća glava, jako suženje zjenice, kljenut srca i dišnih organa	Mrzlo polijevanje, kesa ledenica na glavu, vruće ručne i nožne kupelji, jaka kava, mirisala
MRAZOVAC	Bljuvanje, proljev, grčevi i buncanje	Bljuvalo, vino, jaka kava
OLOVO OLOVNI SLADOR OLOVNO BJELILO	Olovna su otrovanja većinom kronična t. j. dugoga i laganoga toka. Osobito se pojavljuju kod radnika u olovnim rudnicima kod slikara i slagara. Prouzrokuju olovnu zavrtu s tvrdom stolicom i tvrdim čunasto uvučenim trbuhom, nadalje olovnu kljenut osobito ruku, i nerijetko uloge i smrežuren bubreg, a mogu nastupiti i grčevi i buncanja	Kod akutnih pojava, boli želuca i tijela, bljuvanja-bljuvalo i vrući oblozi, zatim tople kupelji i opijum. Liječenje samo po liječniku. Kod kroničnog otrovanja ravna se liječenje prama pojedinim simptomima
OTROV BJESNOĆE (Bjesnoća)	Znakovi se pojave tek nakon 6—8 tjedana (vidi bjesnoća)	Kao kod zmijskog otrova, ali ne isisati. Cijepljenje po Pasteuru. Odmah obavijestiti oblasti
OTROVANJE KOBASICOM	Kao kod otrovanja mesom	Isto kao kod otrovanja mesom
OTROVANJE RIBOM I MESOM	Glavobolja, vrtoglavica, muka, bljuvanje i proljev, visoka groznica i velika slabost	Ispiranje želuca, vino, šampanjac, jaka kava

Otrov	Posljedice	Pomoć
PLIN UGLJIKOVA KISA	Besvjestica i ugušenje	Svježi zrak, kisik
PUSTIKARA CRVENA	Bljuvanje, proljev, nepravilan puls, grčevi i duboko pomračenje	Bljuvalo, gorušični melem, vino, crna kava
SOLNA KISELINA	Kao kod dušične kiseline, ali krvavo bljuvanje i nikakvo obojenje kože sluznice	Kao kod dušične kiseline
SUBLIMAT (Prehlapina)	Žestoke boli želuca i tijela sa žestokim bljuvanjem, krvavi proljev, izlučivanje sline, besvjestica	Bjelanjak, razrijedjen s nešto vode, željezni prašak
SUMPORNA KISELINA	Kao kod dušične kiseline, ali izbljuvanje crne tvari. Usni kut i jezik kod slabije kiseline bijeli — a kod jake crno obojadisani	Kao kod dušične kiseline
SVIJETLEĆI PLIM	Kao plin ugljikova kisa	Isto kao kod otrovanja plinom ugljikova kisa
UBODI KUKACA	Nateklina i crvenilo na ubodenom mjestu, koje prelazi i na okolinu, osobito kod otrovnih uboda. Živahna bol	Odstranjenje žalca iz rane, mrzli oblozi s glinikovim kvasom (burovom vodom), olovnom vodom ili alkoholom
VELEBILJE (Belladona) Atropin	Kao kod kužnjaka. Jako raširena zjenica radi djelomične kljenuti očnih živaca, jake vidne smetnje	Kao kod kužnjaka
ZMIJSKI OTROV	Žestoke boli i upala ugriženog mjesta, vrtoglavica, drhtanje mišica, buncanje i besvjestica, općenita kljenutost, konačno smrt radi kljenuti srca	Isisanje rane (bez opasnosti za onoga, koji to čini), podvezanje ugriženog uda nad ugrizom (dakle prama srcu). Obilno pijenje konjaka ili vina. Po mogućnosti ranu odmah spaliti ili u nju uštrcati rastopinu hipermangana

NAJVAŽNIJI POVEZI.

Svaki laik morao bi se vježbati u polaganju shodnih i dobro namještenih poveza, da se tako postignu što povoljniji uvjeti za bolesnika u slučajevima ozljeda i inih bolesti.

Nije zadaća ovoga djela upuštati se u izcrpivo opisivanje raznih poveza, — no prikazati ćemo ih ipak u slikama, u koliko se oni mogu postaviti najjednostavnijim sredstvima.

TROKUTNI RUBAC ili MARAMA je u svakoj prilici prikladan, da se upotrijebi kao povez, jer svojim oblikom dozvoljava, da se možemo njime poslužiti u razne svrhe.

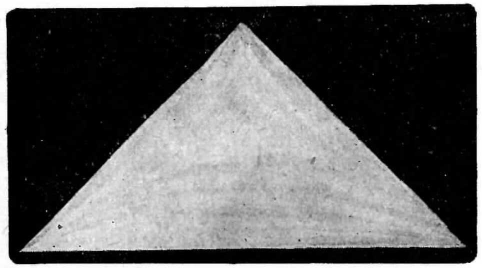

Slika 915. Trouglasti povoj (rubac.)

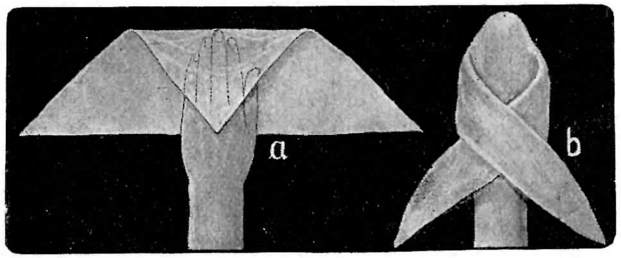

Slika 916. Zavijanje rupca oko ruke.

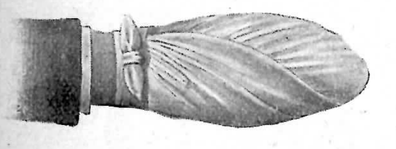

Slika 917 Rubac kao potpuni povoj oko ruke.

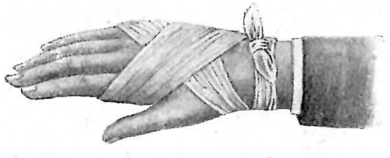

Slika 918 Rubac kao unakrsni povoj.

Rubac kao nožni povoj.

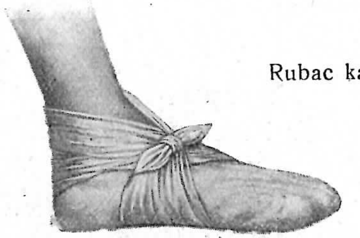

Slika 919.

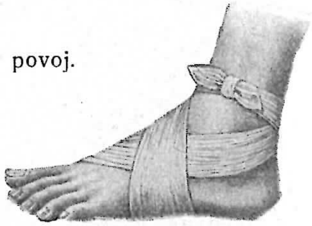

Slika 920.

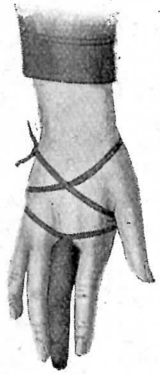

Slika 921.
Povoj od prsta rukavice.

Slika 922.
Rubac kao jednostavni plećni povoj.

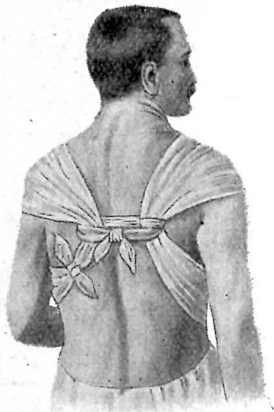

Slika 923.
Dvostrani plećni povoj.

Slika 924.
Povoj nosač ruke (mitella).
Duljoj strani rupca nasuprotni vršak dolazi pod bolesnu ruku.

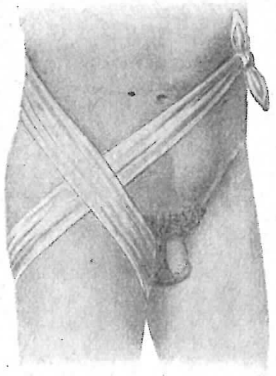

Slika 925.
Rubac kao povoj oko slabina.

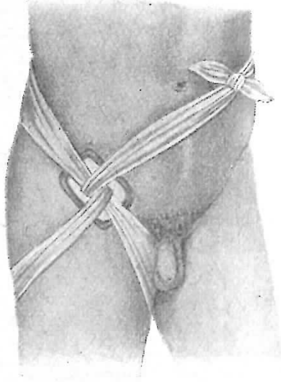

Slika 926.
Rubac sa čvorovima oko slabina.

POVOJI ZA GLAVU.

Slika 928.
Praćasti povez za glavu.

Slika 929.
Praćasti povez za glavu.

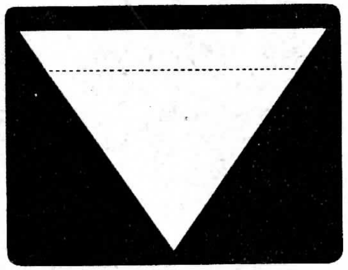

Slika 927.
Praćasti povez.
Trouglasti rubac zareže se sa svake strane u označenom pravcu. Tako se dobivaju 6 rogljica, s kojima se onda prave t. z. praćasti povoji.

Slika 930.
Praćasti povez za bradu.

Slika 931.
Trouglasti rubac za glavu.

Slika 932. Slika 933.
Veliki četverouglasti rubac za glavu.

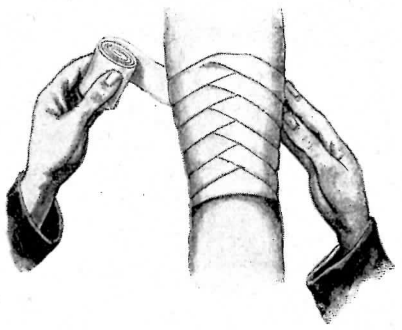

Slika 934.
Unakrsni povoji, nalijevo previjati.

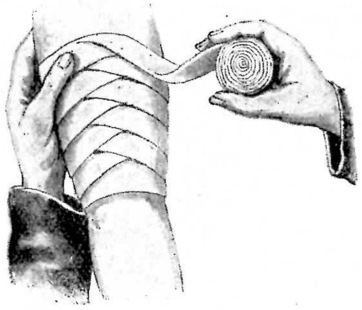

Slika 935.
Unakrsni povoji, nadesno previjati.

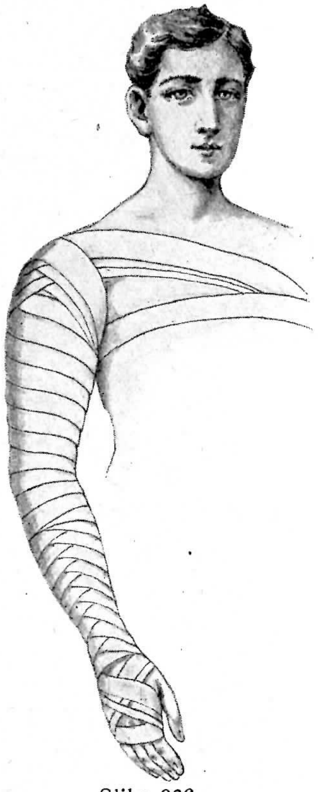

Slika 936.
Ručni i pazušni povoj.

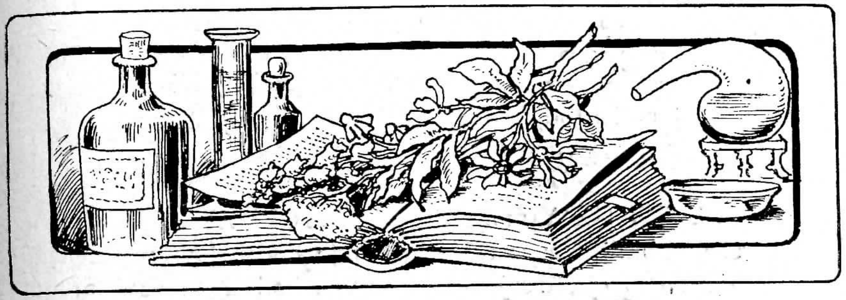

KUĆNA LJEKARNA.

U svakoj kući treba da je kućna ljekarna. U njoj su najnužnije stvari, koje svaki čas treba, osobito gdje su djeca u kući. Višeput nema u blizini liječnika ili ljekarne, pa si čovjek može sâm pomoći. Katkad se što dogodi i u noći, pa dok se liječnika dozove, bolesnik mora da trpi ili da strada.

Kućnu ljekarnu možemo si i sami napraviti iz obične papirnate ili drvene škatulje. Ona treba da visi negdje na osami, da ne bi djeca došla do nje. Niže donašamo sastav kućne ljekarne, koja se može dašto još nadopuniti s kojekakvim lijekovima, naročito iz biljnog svijeta (vidi ljekovito bilje). Za prvu pomoć kod nezgoda (ozljede, opekline, smrznuća, otrovanja, sunčanica i t. d.) vidi lijekove i protulijekove, u dotičnom poglavlju.

Treba i nekojih pomoćnih sredstava, a da si čovjek može pomoći i kod težih bolesti. Tako nam na pr. služe termometar za mjerenje vrućine, irigator za očišćenje crijeva, zračni jastuk protiv nagnječina kod preležanja, karlovarska boca za grijanje, kada za kupanje i t. d.

Osim toga treba da svaka kućna ljekarna sadržaje kompletni materijal za podvezivanja rana, škare, povoja, igala sapinjačâ (Sicherheitsnadel). Od modernih lijekova jedino preporučamo aspirin, kome još ima mjesta u kućnoj ljekarni. Ali ga se ne smije prečesto ili opetovano uzimati, da se čovjek ne priuči na nj'.

Na drugom mjestu donašamo sastav pučke ljekarne, da si i seljani naši mogu pomoći, kad ih što snadje.

ZA SASTAV MALE KUĆNE LJEKARNE PREPORUČUJU SE OVI LIJEKOVI.

Na gornjoj polici (odjelku) neka bude devet mjesta za bočice.

Tekućine u bocama:

1. ARNIKOVA TINKTURA (moravka gorska) pomiješana sa tri dijela vode kao povoj kod svježih, ali ne otvorenih nagnječina.
2. BALDRIANOVE KAPLJICE (odoljen) protiv nadimanja, želučanih grčeva i besanice 20—30 kapljica na šećeru ili u vodi.
3. BUROVA VODA (glinikov kvasan) kao oblog kod uboda ili nateklina.
4. GLICERIN za natiranje smrznute ili raspucane kože.
5. HOFMANOVE KAPLJICE protiv mučnine i želučanih bolova 15 do 20 kapljica na šećeru ili u vodi.
6. KAMFOROVA ŽESTA za natiranje kod bolova mišica i zglobova, kod uganuća i prehlada.
7. OCTANI ETER (ESSIGÄTHER) kod besvjestice za trljanje sljepočica ili na vati, koja se stavlja bolesniku pod nos.
8. SALMIJAKOVA ŽESTA protiv uboda kukaca (smjesta namazati).
9. STERILIZIRANA, PROKUHANA VODA za čišćenje rana.

KARBOLNA VODA, dvopostotna ili LISOL za desinfisciranje rana.

U drugoj polici (odozgo) neka bude osam bočica sa širokim grlom.

Sadržina boca:

1. GORKA SOL, čajna žlica u vodi (rastopljena) kod tvrde stolice.
2. GORUŠIČNO BRAŠNO (SENFMEHL) kod navale krvi u glavu, mrzlih nogu i t. d. kao nožna kupelj: Jedaća žlica brašna u hladnoj vodi i tako pomiješano uliti u kupelj. Dobro je u vodu sipat i malo kuhinjske soli.
3. KARLOVARSKA (KARLSBADSKA) SOL, jedna čajna ili velika žlica u vodi (rastopljena) kod želučanih i probavnih smetnja.
4. NATRIJSKI BIKARBONAT (soda bikarbona) kod žgaravice, podrigavanja, bestečnosti i t. d., na vršku noža u vodi (rastopljen).
5. PAPRENA METVA (PFEFFERMINZ) u obliku pastila ili kolačića, kod oživljavanja živaca i crijeva.

6. PJENUŠAV PRAŠAK protiv nenadane mučnine, uzrujavanja, glavobolje i t. d., jedna čajna žličica u svježoj vodi.
7. SALICILNI prašak za zaprašivanje čarapa i cipela kod ranjavih nogu (od dugog hodanja) i kod znojnih nogu, da se uguši odvratan miris.
8. SALMIJAKOVE PASTILE kod kašlja i promuklosti.

U trećoj polici napravi nekoliko odjelaka, kamo ćeš spremiti:

1. ENGLESKI MELEM LJEPILO.
2. JELENJI LOJ za natiranje poplata kod ranjavih nogu.
3. KAUČUK MELEM LJEPILO, kod upotrebe ga ne treba ovlažiti.
4. KLINČIĆ PROTIV MIGRENE (SEKNJI) za natiranje čela i sljepočnica kod glavobolje, migrene i t. d.
5. LANOLIN, za natiranje kože i rana.
6. MELEM (MEČ, FLASTER) I TINKTURA PROTIV KURJIH OČIJU.
7. MULNI TRACI (POVOJI OD MULA). Raznih širina.
8. POMADA ZA USNE (POMAST), za natiranje raspucanih usana.
9. RUBAC ZA POVOJE.
10. VASELIN, za natiranje kože i rana.
11. VATA ZA HUNJAVICU.
12. VATA ZA POVOJE.
13. VATA ZA ZUBE.

U najnižoj polici neka se spremaju ladice za ove čajeve.

1. BALDRIJAN (ODOLJEN), naljev čaj kipućom vodom za umirenje živaca.
2. KAMILICE, naljev čaj kipućom vodom protiv želučanih grčeva, i kao pomoćno sredstvo za uznojenje kod prehlada. Izvana kao oblozi za omekšanje čirova.
3. LIPOV ili BAZGOV naljev čaj kipućom vodom kao pomoćno sredstvo za uznojenje kod prehlada.
4. MAĆUHICA, naljev čaj kipućom vodom kao nježno izmet-gonilo (čistilo), a specijalno kao sredstvo za čišćenje krvi.
5. PAPRENA METVA, naljev čaj kipućom vodom protiv želučanih bolova, mučnine i za ugrijanje želuca.

6. SENINO LIŠĆE (SENNESBLÄTTER): naljev čaj vrućom, n e k i p u ć o m vodom, ujutro ili naveče kao malo jače izmetgonilo (čistilo).
7. KOMORAČ (FENCHEL), naljev čaj kipućom vodem protiv probavnih smetnja u djece.
8. ŽALFIJA LJEKOVITA, naljev čaj kipućom vodom za grgljanje.

LJEKOVITO BILJE.

(Usporedi table.)

Bilinski svijet podaje nam čitavu riznicu ljekovitih sredstava, koja se već od iskona kod svih naroda vrlo visoko cijene i vrlo izdašno upotrebljavaju. Pa i u naše vrijeme sačinjava bilje čvrstu podlogu nesamo za pučku već i za znanstvenu medicinu, premda se više rabe kemijska ljekovita sredstva.

U laičkim se krugovima mnogo pretjerava važnost pojedinog bilja. Moramo upozoriti na nadriliječnike, koji obično prave veliku reklamu, samo da mogu što više novaca izmamiti, a uistinu škode čovjeku tako, da mu se više puta ne može ni pomoći.

Ljekovito bilje služi najviše kao domaći i pučki lijekovi. Niže dolje svrstat ćemo glavne biljne lijekove po važnosti i djelovanju.

KOMORAČ, KUMIN, METVICA PAPRENA I ANIŠ.

K o m o r a č je domaća biljka, a važna radi svoje sadržine eteričkog ulja, koje se upotrebljava u pivničarstvu (za likere) i u medicini (očna voda). Rabi i kao mirodija i čaj protiv probavnih smetnja.

K u m i n isto kao komorač.

P a p r e n a m e t v i c a je isto tako domaća biljka, a bogata na eteričkom ulju. Tehnički se upotrebljava u parfimeriji (zubna voda) i u likerstvu. U medicini služi kao oživljujuće sredstvo.

A n i š je orijentalna biljka, koja se i u nas kultivira. Plodovi joj služe u kućanstvu (mirodija), u tehničke (esenca) i u medicinske svrhe (eterično ulje).

O p ć e n i t o s e r a b e k o d n a d i m a n j a i s a k u p l j a n j a plinova (vjetrova).

REBARBARA, KRKAVINA, SENINO LIŠCE, RICINUS I ALOJ.

L j e k o v i t a r e b a r b a r a potiče iz zapadne Azije, te ju se ne smije zamijeniti s domaćom. Osobito je cijenjena ona iz Kitaja. Uzima se u dva oblika: u malim i suhim komadićima ili u tabletama. No prečesto se ne smije uzimati, jer prouzrokuje mlitavost crijeva. Dobro djeluje kao prigodno čistilo.

K r k a v i n a. 1—2 žlice za jednu šalicu u hladnoj vodi postaviti. Kad voda zakipi, kuha se još nekoliko minuta. Pije se ohladjeno prije spavanja. Može se po volji osladiti, a vrlo je djelotvorno čistilo.

S e n i n o l i š ć e prouzrokuje lake trbušne boli i toga radi se priredjuje mrzlom vodom, tako da se dan prije polije vodom i ostavi preko dana. Preporuča se i ovaj način: dvije žlice seninog lišća prelije se vrućom vodom, te se neko vrijeme pusti stati i onda se ocijedi. Ova se krepka izvadina pomiješa sa sokom od pola kile kuhanih suhih šljiva, kojima su koštice izvadjene, a na to se i šljive pomiješaju s tom priredjenom izvadinom, koja po tom postaje malo trpka. Njezino je djelovanje izvrsno.

R i c i n u s o v o u l j e dobiva se tiskanjem sjemenki od ricinusa, te je jedno od najneugodnijih čistila, jer je odvratna mirisa i ukusa. No usprkos toga ne smije ga se omalovažiti, jer je njegovo djelovanje brzo i gotovo bezbolno.

Da se popravi ukus, može se pomiješati s kavom, mlijekom juhom i tomu sličnim, a može se uzeti i u čahurama od klijevine (želatine). Nu taj se način baš ne preporuča, jer je gutanje dosta velikih čahura isto tako neugodno kao i gutanje samoga ulja.

Najbolje, da se ricinusovo ulje pomiješa s isto tolikom količinom vruće kave ili mlijeka u niskoj i širokoj šalici. Miješati se mora tako dugo, dok se ulje ne usitni u posve sitne kapljice. Ako prijeti bljuvanje, pije se gutljaj po gutljaj mrzle limunade. Tako priredjeno ulje, uzeto na tašte, djeluje vrlo brzo i izdašno. Maloj djeci se ne daje.

Treba zapamtiti, da ricinusovo ulje prouzrokuje drugi dan tvrdu stolicu i zato iza nj' drugi dan mora uzeti blago čistilo. Za dulju uporabu ne vrijedi.

A l o j spada medju žestoka ili d r a s t i č n a č i s t i l a, jer ako se ga uzme u većim obrocima, prouzrokuje živahne grčevite boli. Aloj potiče od sgusnutoga soka jedne biline, koja spada u rod liljana, a dobiva se iz njenog kožnatog lišća.

Aloj se obično uzimlje u obliku pilule, te je u malim obrocima nepogibeljno sredstvo, jer djeluje tek iza 6 — 10 sati. Njezino žestoko svojstvo prouzrokuje jaku navalu krvi u trbušne organe, i za to se ne smije uzimati kod jako razvijenih hemeroida, kao što i kod trudnoće, jer može lako nastati pomet.

O p ć e n i t o s e r a b e k a o i z m e t - g o n i l a (č i s t i l a).

PODANAK OBIČNE PAPRATI, KOŠTICE OD BUČA I CITVAR

P o d a n a k o b i č n e p a p r a t i služi kao poznato sredstvo protiv trakavice. Podanak mora biti osušen i zdrobljen ili ga se uzimlje kao iscjedina ili ekstrakt. Ukus mu je vrlo ogavan, tako da se ponajviše uzimlje u čahurama od želatine. Gotovo svako liječenje protiv trakavice ostavlja za sobom katar želuca i crijeva, žestoko zahvata tijelo. Nerijetko nastaju otrovanja, osobito kod čestog opetovanja liječenja. (Sravni „trakavice“.)

Vrlo se mora paziti, da se liječenje s papratovim podankom ne poduzimlje bez strukovnoga savjeta. Naprotiv je sustavno liječenje trakavice s b u č i n i m k o š t i c a m a od izvrsnog uspjeha, tim više, što se ono može višeput opetovati u kratkim razmacima, a bez ikakve pogibli. U tu se svrhu polije 100 grama osušenih koštica vrućom vodom, olupi poput mendula i na sitno sasiječe. Sitnina se ta, pomiješana s nešto meda ili pekmeza, uzimlje u jutro na tašte, a nekoliko sati iza toga opet dvije obične žlice ricinovog ulja. Ovim se sredstvom lako protjera trakavica, a tijelu se ni najmanje ne škodi.

C i t v a r se upotrebljava za istjeranje glistavaca i pozderuša. Domovina je citvaru azijatska Rusija, a spada u rod gomoljike. Upotrebljavaju se osušeni i nerastvoreni cvjetići, koji u sebi sadržavaju djelotvornu tvar — s a n t o n i n. Sami cvjetići ne dolaze više kao takvi u porabu, jer ih je santonin istisnuo. Santonin dolazi u promet u obliku malenih kolačića, koje djeca osobito rado uzimlju. No i poslije ovoga sredstva mora se uzeti koje čistilo.

Santonin može lako prouzročiti otrovanje, skopčano s grčevima i besvjesticom, pa za to je nužno, da se obroci propišu po liječniku. Ako je obrok prevelik, nastaje pojava ž u t o g g l e d a n j a, gdje sve stvari izgledaju žuto.

O p ć e n i t o s e r a b i z a t j e r a n j e g l i s t a.

KITICA, PELIN, SRČENIK (ENZIAN).

Kitica je domaća bilina, koja osobito rado raste na šumskim krčevinama, a cvijet joj je jasno crvene boje. Posušena bilina upotrebljava se kao čaj, koji je vrlo gorak. Prema potrebi računa se 2—3 čajne žlice na jednu šalicu.

Pelin raste gotovo posvuda u Europi, te sadržaje jedno aromatično gorčilo. Kao čaj upotrebljavaju se lišće i cvijet. U Francuskoj i Italiji prave od pelina oštre likert t. v. apsint, koji u visoku stupnju razorno djeluje na organizam, ako ga se češće pije.

Srčenik (Enzian) je gorske biljka, kojoj korijen sadržaje neko aromatičko gorčilo. Upotrebljava se poput pelina.

Napomenuta gorčila su kao prigodna pomoćna sredstva vrlo korisna. Nu ne smiju se prečesto upotrebljavati, jer bi tako mogla više škoditi nego li koristiti.

Općenito se rabe protiv poremećenja probave i pomanjkanje teka.

ODOLJAN (BALDRIAN), KAMILICA (TITRICA).

Odoljanov korijen sadržaje eterično ulje, koje mu podaje osobiti miris i ukus. Djeluje na tijelo tako, da snizuje podražljivost živaca i ublažuje grčeve, osobito crijevnih živaca. Upotrebljava se kao čaj (1 dobru čajnu žlicu na jednu šalicu), ali često i kao močevina ili tinktura.

Odoljan kao kućno sredstvo izvrsno djeluje kod grčeva crijeva i maternice (oteščana menštruacija), koji nakon vrućeg odoljanovog čaja znatno popuste. Djeluje i na besanicu i nemirno spavanje, koje prate divlji snovi. Jedan sat prije spavanja šalica hladnog odoljanovog čaja. To se sredstvo može bez ikakve štete tako dugo upotrebljavati, dokle god se samo hoće.

Kamilica (titrica) je poznata ljekovita biljka za potrbušne bolesti. Treba ju razlikovati od t. z. konjske kamilice, koja neugodno miriše.

Općenito se rabe za ublaživanje bolova i umirivanje živaca.

LIPOV CVIJET, BAZGOV CVIJET KAO ČAJ ILI UVARAK.

Lipov je cvijet kao čaj izvrsno sredstvo za znojenje. 2—3 čajne žlice daju jaki čaj, koji se malo osladi i što vruće popije. U savezu sa zamatanjem tijela proizvodi snažno znojenje, koje osobito za prehlade često puta ugušuje bol u zametku.

Bazgov cvijet uspješno je sredstvo protiv prehlade i katara, ali ga za groznice ne valja uzimati. Zelena svježa kora služi kao oblog na rane kod lakih opeklina, kod upale očiju i vrbanca.

Općenito se rabe za znojenje.

BOROVICA, RUSOMAČA, PERŠIN, MAHUNE OD GRAHA, PRESLICA.

Kod bolesti, koje u optoku sokova prouzrokuju pojave zastoja, od najveće je važnosti odvod vode iz tijela. Budući da u takvim slučajevima bubrezi jako slabo posluju — premda im je posao izlučivati tekućine —, to ih se mora potaknuti takvim sredstvima, koja tjeraju mokraću. I ma da se dandanas u tu svrhu upotrebljavaju ponajviše kemijska ljekovita sredstva, ipak imadu i bilinska ljekovita sredstva dosta veliku važnost.

Borovica raste u srednjim i sjevernim zemljama Evrope, te se raznoliko upotrebljuje. Kod izgaranja razvija vrlo ugodan miris, pa ju zato često upotrebljuju za sušenje mesa. Tamnomodre bobice daju dobar čaj, koji potiče bubrege na jaču djelatnost mokraće. Naprama potrebi uzimlje se 1—2 žličice bobica na šalicu čaja.

Rusomača: I žlica lišća za šalicu čaja.

Peršin spada medju najkrepčije bubrežne biline, te može kod neoprezne uporabe prouzročiti jaki podražaj bubrega.

Mahune od graha prouzrokuju obilno izlučivanje mokraće. Uzimlje se 1 žlica na šalicu čaja; dobro je, ako naljev od mahuna neko vrijeme stoji i onda ga tek procijediti.

Preslica, koja se kao korov posvuda nalazi, dovinula se je po Kneippu velikoga glasa, ali ga uistinu ne zaslužuje. Kod upotrebe za mokraćenje može prouzročiti teško razdraženje bubrega, pa je s toga bolje, da ju se ne rabi. Osim toga razdražuje i želudac i crijeva.

Mnogo je nedužnije kao ispiralo kod sluzotoka iz spolnih organa, nu i tu se može nadoknaditi boljim sredstvima (alaun, hipermangan, lizoform).

Općenito se rabe kao gonila mokraće.

PODBJEL, TRPUTAC ŠILJATOLISTI, KORIJEN SLJEZA BIJELOGA, STOLISNIK, PLUĆNJAK, ČAJ ZA PRSA.

Podbjelovo lišće je trpko sluzavog ukusa, od kojega se za čaj uzimlje 3—4 obične žlice na 1 litru vode.

Isto ovo vrijedi i za trputac šiljatolisti.

Korijen sljeza bijeloga je vrlo djelotvoran i mnogo tražen. Posvuda je poznat pod imenom „sok od sljeza". Glavna je sastojina korijena sluziva tvar, koja djeluje protiv katara i kašlja. Uzimlje se ili kao sok ili kao čaj, 1—2 čajne žličice na šalicu.

Stolisnik se vrlo rado upotrebljava kod katara disala. Lišće i cvijet sadržaje jedno aromatično gorčilo, koje podaje čaju trpki i opori ukus, a uzimlje se polovinu ili žlicu cijelu na šalicu.

Plućnjak se prije upotrebljavao tobož kao izvrsno sredstvo protiv sušice. Premda nema tih svojstava, ipak je vrlo dobro sredstvo protiv zasluzivanja disala. Za čaj se uzimlje 3—4 obične žlice na 1 litru vode.

Čaj za prsa je mješavina najraznovrsnijih biljki kao korijen od sljeza bijeloga, lišće od podbjela, aniš, slatki korijen i t. d. Uzimlje se 2 žličice na 1 šalicu. Ublažujuje i rastvara sluz kod kašljanja.

Općenito se rabe protiv katara disala.

Napomena. Sva su ova sredstva dobra pomagala, ali nijesu bezuvjetna sredstva za ozdravljenje. Mnogo se griješi na ovom području, jer se prečesto dagadja, da se tjedne i mjesece upotrebljavaju prerazni čajevi protiv kašlja, ali im uspjeh nije nikakav. Konačno kad bolesnici dodju da liječnika, eto ti sušice, koja bi se već odavna morala najradikalnije liječiti.

Lišće od kadulje ili kuša (Salbei) vrlo se često upotrebljava kod upale ustiju i grkljana, ali je njiihova uporaba za noćno znojenje sušičavih bez koristi. Djelotvorne su sastojine kaduljovog lišća trijeslovina i eterično ulje, pa zato čaj i steže upaljenu kožu sluznicu. Rado se uzimlje radi aromatičnog ukusa.

Općenito se rabe za ispiranje grla.

MORAVKA I LANENO SJEME.

Cvijet od moravke ili arnike upotrebljava se kao naljev ili kao tinktura (povojna tekućina) kod nagnječina i opeklina. Za druge rane ne valja, jer ne djeluje desinficirajući.

Laneno sjeme je vrlo masno, te se od njeg dobiva laneno ulje, koje sadržaje neku sluzavu tvar. Sitno stučeno ili samljeveno upotrebljava se za vruće obloge, no može se u tu svrhu još i iskuhati. Laneno ulje služi često za klistire.

Općenito rabi za izvanjsku porabu.

OTROVNO LJEKOVITO BILJE.

(Usporedi table.)

U neiscrpivom nizu bilinskoga svijeta postoji čitav niz bilja, koje mogu čovjeku biti od velikih posljedica, jer kako mu mogu koristiti, tako mu mogu i škoditi. Mnoge od njih imadu oba ova svojstva, pošto u malim količinama donašaju ozdravljenje, a u velikim količinama bolest pače i smrt.

Poprečno se otrovnim biljem dogadja malo otrovanja. No vazda je zamamljiv njihov lijepi izgled i otrovni plodovi (bobice), koji tako zavodljivo djeluju te najlakše omamljuju djecu. Zato je od prijeke potrebe upoznati to bilje, naročito za mladež, koja tamo amo hoda po šumama i poljima.

PUSTIKARA CRVENA (Digitalis purpurea) nalazi se dosta često po šumskim krajevima Evrope, a sadržaje u svim svojim djelovima otrovnu tvar, koja je ujedno najbolje i najdjelotvornije sredstvo za srce, što ga uopće posjedujemo. Pojačava krvni tlak i snagu srca, i pobudjuje djelovanje bubrega.

VELEBILJE ili beladona (Atropa belladonna, pasja jagoda) raste u gorskim šumama, gotovo po čitavoj Evropi. Ono sadržaje u lišću i u crnim — trešnji sličnim — bobicama atropin, jedan od najpogibeljnijih otrova. (O djelovanju atropina vidi otrovanja.) Najčešće su žrtve otrovanja bobicama djeca, koja ne poznaju to otrovno bilje.

BUNIKA (Hyoscyamus niger) raste često oko kuća i na buništima, te je u svim svojim djelovima otrovna. U ljekarske svrhe upotrebljava se samo lišće. Spada u obitelj velebilja, kojemu su i znaci otrovanja posve jednaki.

KUKURIJEK (Helleborus) je vrlo otrovan. Suhi korijen zdrobljen u prašak prouzrokuje, ako se kroz nos udiše, žestoku kihavicu sa izlučinom. — U ustima prouzrokuje jaki slinotok i oštar ukus. Iznutra prouzrokuje žestoki podražaj želuca i crijeva uz bljuvanje i proljev, omamljenje srca, grčevitu ukočenost, a kod većih obroka i smrt. Kod upotrebe njegove treba biti jako na oprezu.

MRAZOVAC (Colchicum autumnale) je vrlo raširen po nizinskim livadama, a cvate početkom jeseni. Svi su mu dijelovi — osobito sjeme — otrovni. Otrov — colchicin — djeluje osobito na želudac i na crijeva, te prouzrokuje žestoki grč, bljuvanje i proljev. Ako se biljnožderne životinje — koje su za colchicin neosjetljive — uz ostalu hranu nažderu veće količine mrazovca, to može mlijeko njihovo prouzročiti pojave otrovanja (vidi otrovanja). Colchicin se upotrebljava kao sredstvo kod uloga.

KLOBUČIĆ, JEDIĆ (Aconitum napellus) raste divlje u gorskim krajevima, a u vrtovama se sadi kao krasnica. Otrov — aconitin — nalazi se u korjenčićima, a prouzrokuje teške upale želuca i crijeva uz bljuvanje i proljev, veliku slaboću, pojave kljenuti i konačno kljenut srca. Prije su se njegovi preparati upotrebljavali kod reumatičnih i živčanih boli. Dandanas se upotrebljava još samo u homeopatiji.

POMOĆNICA CRNA (Solanum nigrum) je u svim svojim djelovima vrlo otrovna. Zamamljivo privlače njezine crne bobice, koje su porasle u kiticama, i koje djeca rado beru. Raste osobito rado u vrtovima i oko kuca kao dosadan i teško iztrebljiv korov. Zbog toga je pogibao od nje vrlo velika, osobito za onoga, tko ju ne pozna. Pojave otrovanja sastoje se u mučnini, bljuvanju, velikoj tjeskobi i grčevima.

KUŽNJAK (Datura stramonium), raste u južnim zemljama na neobradjenim poljima i ruševinama. Sadržaje u svim svojim dijelovima — osobito u lišću, plodu i sjemenkama — vanredno jaki otrov daturin, koji je sastavljen od atropina i hyoscyamina, dakle od otrova, koji su sadržani u velebilju i buniki (vidi otrovanja). U medicini se upotrebljava kod astme u obliku cigareta.

TRUBELJIKA (Cicuta virosa) raste u Evropi na obalama lagano tekućih i stajaćih voda. Korijen je sijelo otrova, a miris i ukus mu je sladak, pa to često zavadja djecu, da ga jedu. Otrov je tako jak, da se djeca — koja si iz korijena odnosno stabljike prave svirale — često otruju (vidi otrovanja). Ne upotrebljava se kao ljekovito sredstvo.

KUKUTA (Conium maculatum) raste na istim mjestima kao i trubeljika, samo mnogo rjedje. Stabljika i peteljke lišća poprskane su crvenkastim mrljama. Sadržaje vanredno žestoki otrov coniin. U medicini upotrebljava se samo lišće, ali i to vrlo rijetko. Njezin otrov proizvodi posvemašnju kljenut mišica i kljenut srca. U staro su doba tim otrovom ubijali na smrt osudjene, pa je tako i Sokrat poginuo.

KOZLAC PJEGAVI (Arum maculatum) raste na okrajcima šuma i po živicama. Njegov se korijen gdjegdje i jede. Otrov njegov nije smrtonosan, ali prouzrokuje vrlo žestoko žarenje u ustima i grkljanu.

PETROV LIST (Paris quadrifolius) raste posvuda po šumama, a svojom bobicom mami, da ga se pobere. Njegov je otrov osobito za djecu vrlo pogibeljan. Prouzrokuje žestoke upale želuca i crijeva uz bljuvanje i proljev i grčeve.

MAK PITOMI (Papaver somniferum) je kao lijek od neizmjerne važnosti, jer nam daje najvažnija sredstva za omamljivanje i protiv bolesti, a to je opium i morfium. Opium je ukrućeni sok, koji se dobiva od nezrelih glavica maka. Već je od pradavnih vremena poznat kao uspavalo. Djelotvorno sredstvo u njemu je baš morfium.

Prije se držalo, da je najbolji opium, koji dolazi iz Male Azije, no danas se znade, da je najbolji macedonski opium. Nezrele se glavice rastućega maka posebnim nožićem zarežu, iza čega iz ozljede teče bijelo mlijeko, koje se za nekoliko dana osuši u tamno smedju tvar, i to je opium. O djelovanju otrova (vidi otrovanja).

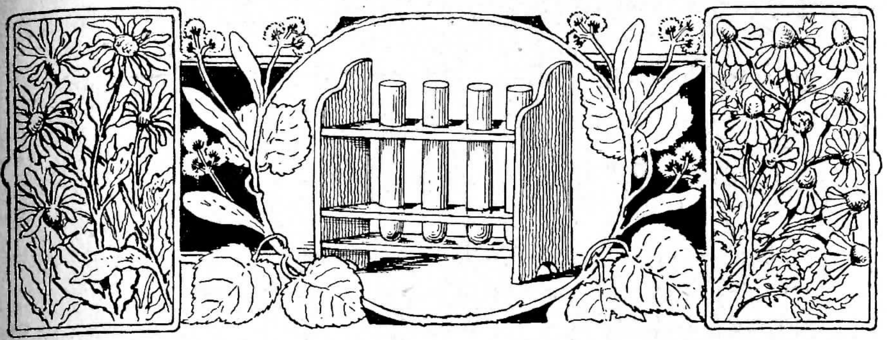

UPUTE ZA PRIREDJIVANJE BILJNIH PREPARATA ZA KUĆNU PORABU.

OPARAK, NALJEV (AUFGUSS) lišća pravi se tako, da se u kipuću vodu metne dotičnu mjeru lišća ili bilja. Naljev smije samo jednom uskipjeti i zatim ga se odmah stavi na stranu. Iza kakvih 10 časaka može ga se ižimati (ne prečvrsto).

UVARINA (VARENJE, VARIDBA (ABKOCHUNG). Drveni ili zeljani, hrskavični dijelovi bilja, stabljike i korijeni se najprije moče u hladnoj vodi i onda se metnu na peć, da dobro prokuhaju.

RASTOPINE bilja ili njegovih dijelova prave se u vodi, mlijeku ili u vinovoj žesti.

BILJNI SOKOVI su tekućine, koje služe bilju za hranu, a dobivaju se TIJEŠTENJEM (prešanjem). Lišće ili drugi dijelovi bilja moraju se u proljeću ubrati, u mužaru stući (s nešto vode) i onda ižimati. Sok ili sirup treba dobro spremiti.

DIGERIRATI ili EKSTRAHIRATI znači iz nekog čvrstog tijela umjerenom toplinom (razmočilom) izvaditi tekućinu.

KOLORIRATI znači PROCIJEDITI, što svaka naša domaćica zna. Za procjedjivanje služe nam platnene ili pustene krpe.

EKSTRAKTI, IZVODINE su naljevi ili varidbe, koji se tako dugo vare, dok se ne sgusnu. (Ovamo spada i marmelada ili pekmez.)

TINKTURE (biljne kapljevine, močevine) su izvodine iz bilja pomoću jake vinove žeste ili južnih vina.

SUŠI SE bilje pri umjerenoj toplini na suhom i hladnom mjestu. Osušeno se bilje sprema u dobro zatvorene škatulje.

LEKVAR (madžun) pravi se tako, da se kemikalije i biljni prašak povežu medjusobno nekim tekućim vezivom. Kao vezivo služe voda, med, sirup (od bažgovine i borovice). Cicvar (glisnik) se spaja s medom ili sirupom. Ako životinje obole, najbolje im je dati lijek u obliku lekvara, jer ga tako radije uzimlju.

PRIREDJIVANJE BILJNIH RECEPTA.

Dvije su vrste priredbe biljnih recepta: nježni (naljev, oparak) i jaki oblik (uvarina, varidba).

Po tomu možemo recepte slabije ili jače prirediti. Za slabiju priredbu uzima se cijela bilina, grozdove, cvjetove i sjemenje. Ti se dijelovi samo opare kipućom vodom, a zatim ih se ostavi, da se još pare kojih 10 do 15 minuta.

Jaka priredba obuhvata sve one vrste biljka, koje sastoje od drvenih ili zeljanih dijelova kao što su slama, žutilovka, mahovina, kora, ljuske od drveta i t. d. Drveni ili zeljani se dijelovi stave u hladnu vodu, da se kroz 12 sati moče. Iza toga ih se jedno 10 minuta kuha i zatim procijedi.

Količina vode ovisi o količini čaja. Za oparak treba manje vode nego za uvarine. Mlijeka, šećera i meda primiješa se prema volji.

Vrlo je važno, kako se priredjuju recepti. Čaj nije uvijek čaj. Tko sprema čaj po kojekakvim kutovima, te ga pušta da tamo gnjije, ne će lje iskuhati čaja, pošto je čaj ležanjem izgubio svoju glavnu sastojinu eteričko ulje.

Izim priredbe važan je i način, kako se čaj uzimlje. Vrlo dobro djeluje, ako ga se uzme ujutro na tašte. Najjače djeluje, ako se pije kroz cijeli dan, na gutljaje, svaki 1 do 2 sata po 1 žlicu. Ovakovo je pijenje mnogo jednoličnije i trajnije, jer ne opterućuje želudac, a lakše se probavlja i jače djeluje. Ako se pije na šalice, bolje je uzeti manju šalicu nego veću. Ne koristi li prvi recept, neka se iza 8 dana kuša s drugim receptom. Mijenjanje je dobro već i zato, da se želudac ne priuči na jedno te isto.

Gorčilo, koje se nalazi u nekojim vrstama čaja, prelazi u kisik, popravlja i jača želučane sokove, podražuje probavnu djelatnost i obnavlja krv. Komu ne prija gorčina, neka u receptu izostavi dotično bilje, pa neka uzme kakvo drugo.

Bez šećera čaj djeluje mnogo jače. Kod prehlada i katara najbolje je uzeti čisti med. Čaju, što ga pijemo ujutro ili uveče, možemo dodati šećera.

Kod odraslih, koji nijesu oslabili, uzimlju se 2 do 3 žlice bilja ili lišća na pô litre vode. Čaj se kuha 5 do 10 minuta, zatim ga se procijedi i pije triput na dan ili kroz cijeli dan na gutljaje.

Za teško bolesne ljude ili za slabu djecu ispod 14 godina dostaje polovica, za djecu ispod 8 godina polovica do četvrtine.

Kod prehlada ili znojenja pije se vrući čaj, a kod grozničavih bolesti većinom hladni. Žene za vrijeme svoje periode ne piju čaja, osim u slučajevima, kad treba da se pospješi perioda ili da ju se zaustavi.

U ostalom treba se ravnati i prema individualnom osjećaju bolesnikovu.

SABIRANJE I SPREMANJE LJEKOVITOG BILJA.

Sabiranje je ljekovitog bilja nesamo ugodna već i korisna stvar. Čovjek se kreće u prirodi, nauči poznavati biljke i prištedi puno na lijekovima. Mnogi sabirači ljekovitog bilja, koji su se time bavili od zanata stekli su si već lijepu svoticu novaca.

Lišće se zeljatog bilja sabire još prije cvatnje; lišće se odreže na dnu peteljke, s koje se kasnije očeha i metne sušiti. Manje se biljke kao na pr. jaglac ili ljubice suše zajedno s peteljkama.

Lišće i cvjetovi sa grmova i stabala moraju se vrlo oprezno skidati, da se ne ozlijede grane. Ne smije se trgati granje, zajedno s lišćem i cvjetovima — kako je to u nas još običaj —, jer bi moglo cijelo drvo da ugin e.

Isto tako ne valja cijelu biljku, s koje sabiramo samo cvijeće, s korijenom iščupati, pošto time uništavamo rod biljke. Biljka može dalje cvasti, donijeti sjemena i dalje se umnažati. Tako su nekoje biljke (na pr. moravka ili arnika) mjestimice posve iskorijenjene.

Biljke se suše na situ i rešetu — koju si možemo i sami napraviti od žičane mreže — i to u hladu, na zračnom mjestu (na tavanu). Na sito ili rešeto položimo najprije papir, zatim biljke; debelo se korijenje i gomolji moraju razrezati.

Nježne biljke se ne smiju često preokretati.

Za kišnog vremena ili u kasnu jesen suše se biljke na slaboj vatri, u posebnoj prostoriji i posudama.

Biljke se ne smiju odveć posušiti, jer se lako trgaju i pokvare.

Osušeno se bilje sprema u zatvorenim posudama — iz drva ili ljepenke — na suhome i zračnome mjestu. Ne smije ih se vezati u kupove i tako spremati, jer će mnogo izgubiti od svoje arome.

Orudje za sabiranje biljka jesu škare ili oštar nož, četverouglasta — ne premala — košara i ručna lopatica.

Spremanje biljka. Zelje, stabljike i korijenje sprema se u vrećama ili rogožinama (hasurama), koje su porozne, tako da se bilje može neprestano zračiti. Nježni i hranljivi se dijelovi bilina kao što su cvjetovi, glavice i t. d. stavljaju u limene posude, da ne dodju miševi ili moljci do njih.

Sabiranje biljka ravna se prema godišnjoj dobi. U priležećoj skrižaljki označeno je vrijeme cvatnje i sabiranja biljka.

VRIJEME CVATNJE I SABIRANJA BILJKA.

SIJEČANJ

Naranča, dozrijevanje

VELJAČA

Dragušac

OŽUJAK

Badem do travnja
Crna topola, sabiranje pupoljaka prije nego sa drvo cijedi
Dobričica sabiranje lišća i cvijeća u svibnju
Garafula
Konjsko kopito do svibnja
Likovac (maslinica) do travnja, sabiranje kore u proljeću
Lopuh do travnja
Lovorikovo lišće do travnja
Ljubičica do svibnja
Plućnjak ljekoviti do svibnja, sabiranje u travnju
Podbjel do travnja
Poljski hrastek, do listopada
Rakita (vrba) do travnja
Ružmarin do svibnja
Sapunika, i u jeseni
Tratinčica, do listopada

TRAVANJ

Ariš do svibnja, sabiranje smole ljeti
Borovnica do lipnja
Jagoda do lipnja, dozrijevanje u lipnju do kolovoza
Cecelj (zečja soca) do lipnja
Lovorikovo drvo do svibnja
Maslačak do svibnja, sabiranje prije nego se cijedi
Mrtva kopriva do listopada

Perunika do lipnja, sabiranje
Plućnjak ljekoviti
Ribizla, crna, crvena, do svibnja
Smreka gluha do svibnja
Šparoga do svibnja
Tisa do svibnja, dozrijevanje u kolovozu i u rujnu
Zmijina trava do lipnja

SVIBANJ

Angelika (šiviz) do srpnja
Bobak do kolovoza, sabiranje u travnju i svibnju
Bor, sjeme dozrijeva u listopadu
Borovka do lipnja
Božur do lipnja, sabiranje korijena u jeseni
Crni jasen do lipnja
Čestoslavica do srpnja
Despik do lipnja
Dimica do listopada
Divlji kesten, sabiranje korijena u proljeću
Garafula do kolovoza
Gavez do kolovoza
Grižovac do rujna
Gorka trava (djetelina) do lipnja
Gospin plašt do srpnja
Gunja
Guščja trava do lipnja
Hrast, dozrijeva u listopadu
Kadulja (žalfija) do lipnja
Kozlac pjegavi (zmijino grožđje) dozrijevanje ploda u srpnju
Krošuljica do lipnja
Krkavina do lipnja
Kumin do lipnja
Lan do kolovoza
Lastavina
Lazarkinja (Waldmeister)
Lopuh
Lječura (ranikl) do lipnja
Masnica do lipnja
Masnica do srpnja
Malina do lipnja
Naranča, drvo do lipnja
Orah
Oskorušica (jarča trava) do lipnja
Pasdrijen do lipnja
Petoprstica, ruta do lipnja
Petrov list do lipnja, dozrijeva u srpnju i kolovozu
Planika do lipnja, dozrijeva u kolovozu
Ranjenika (zečja djetelina) do kolovoza
Rosopas do kolovoza
Smreka, dozrijeva u listopadu
Trputac do listopoda
Volujsko zelje do listopoda
Vrabsjeme do lipnja
Vučja stopa do lipnja
Vučji korijen do lipnja
Žabinac gomoljasti, do lipnja
Željudnjak (kačji korijen) do kolovoza
Žličnjak do lipnja
Žutika do lipnja

LIPANJ

Aloj
Angelika, (šiviz, korijen svetoga duha) do kolovoza, stabljiku sabirati u svibnju i u lipnju, a korijen u proljeću slijedeće godine
Bazga

Bedrenik do kolovoza
Bedrenik veliki, do kolovoza
Bijeli sljez do rujna
Bljušac do kolovoza, sabiranje korijena u jeseni ili u proljeću
Bokvica (betonika)
Borovnica, dozrijeva do rujna
Broćika do rujna
Broćika (ivanjsko cvijeće), prava, do kolovoza
Broć (krap) do srpnja
Bunika do kolovoza
Crnoglav (prunila) do rujna
Divlja rotka (repnica) do rujna
Divlja ruža do srpnja
Divlji peršin do listopoda
Divlji, poljski mak
Dragušac do rujna
Gorušica do kolovoza
Gripelj (pasja ruta) do srpnja, sabiranje korijena u jeseni
Hren do srpnja
Idjirot do srpnja, sabiranje korijena u proljeću ili u jeseni (samo podanak)
Ivica do kolovoza
Ječam do srpnja, žetva početkom kolovoza
Jedić (klobučić) do kolovoza
Kadulja (žalfija) do srpnja
Kamenika do rujna
Kamilica (trtica) do kolovoza
Kestogubica do kolovoza
Kitica (Tausendguldenkraut) do kolovoza
Kokornjava metvica
Konoplja do kolovoza
Kopar do rujna
Kozja brada do srpnja
Krika (kurja česen) do listopada
Krkočitac (marulja) do rujna
Kupina do rujna
Kužnjak do rujna
Lipa, ljetna
Malina dozrijeva do srpnja
Medvjedov korijen do kolovoza, sabiranje sjemena u kolovozu, a korijena u jeseni
Mjesečnik (grenkula) do listopada
Moravka (arnika) do kolovoza, sabiranje u srpnju
Mrazovac
Neven do listopada
Odoljan (baldrijan) sabiranje korijena u rujnu
Orah
Paprena metvica (Pfefferminze) do kolovoza
Papric (korijander) dozrijeva u rujnu, sabiranje u kolovozu i rujnu
Paskvica (gorkoslad) do kolovoza
Peršin do srpnja
Petolist do kolovoza, sabiranje korijena u proljeću
Pirika (kalac) do srpnja
Pjeskavica (roženjača) do srpnja
Poreč (krastavac) do listopada
Pukavica (broska) do srpnja, sabiranje u proljeću ili kasnu jesen
Pustikara crvena (digitalis) do kolovoza i rujna

Različak do kolovoza
Rosna trava (rosičina)
Ruža do srpnja
Sapunika do kolovoza
Silj (divlji komorač) do rujna, sabiranje korijena kasno u jeseni
Sladić (slatki korijen), sabiranje korijena svake 3—4 godine
Slatka tikvica do rujna
Srbac do srpnja
Stolisnik do studenoga
Šikalina (biskupovo zelje)
Šparoga do srpnja
Šumska trta do srpnja
Velebilje (pasja jagoda beladona) do kolovoza
Veliki sljez do rujna
Vranilovka do rujna
Zečji trn do rujna, sabiranje korijena u proljeću ili jeseni
Zmijina trava do kolovoza
Žabinac (zlatica) do kolovoža

SRPANJ

Angelika (šiviz) do kolovoza
Aniš do kolovoza
Bedrenik (mali) do listopada
Bokvica (ranik) do listopada
Borovka, dozrijeva u kolovozu
Borovnica do kolovoža
Celer do rujna, sabiranje korijena u jeseni
Česanj do kolovoža
Čičak do rujna, sabiranje korijena u proljeću
Čuvarkuće do kolovoza
Despik do kolovoza
Divizma do rujna, sabiranje u kolovozu
Divlji ak (planinski petrušin) do kolovoza
Divljika (janjeći čičak) do rujna
Divlja loćika do kolovoza, sabiranje soka do rujna
Gorska čemerika do kolovoza
Guščja trava do kolovoza
Habdovina (avtika) do kolovoza, dozrijeva u listopadu
Hmelj do kolovoza
Ivanje (strašno zelje) do rujna
Jesenska ruža (trandovilja) do kolovoza
Kokoca do rujna
Komorač do listopada
Koprive do kolovoza
Krumpir do kolovoza
Kukuta do kolovoza
Kumin do kolovoza
Lanolist do rujna
Lan, pitomi do kolovoza
Lipa (zimska)
Mak do kolovoza
Matičnjak (melisa) do rujna, sabiranje prije ili poslije cijedjenja
Mažuran do kolovoza
Metljašica do rujna
Miloduh (ižop) do kolovoza
Oman do kolovoza, sabiranje korijena u proljeću i u jeseni
Oputina (moljavka) do rujna
Paprena metvica do rujna
Paskvica (gorkoslad) do rujna
Pelin do kolovoza
Petoprstica (rutvica) do rujna
Protivak (vrbica) do kolovoza

Rosna trava (rosičina) do kolovoza
Različak do kolovoza
Ribizla, crna, crvena
Silj (jelenka) do kolovoža
Sljez (sljez pozemljuh) do listopada
Smilje žuto do rujna
Sporiš (željezanka) do rujna
Srčenik (encian) žuti, do kolovoza
Trbušac (zmijina trava) do kolovoza
Vidac (očnajac) do listopada, sabiranje u kolovozu
Vodeni komorač do rujna
Vodopija do rujna, sabiranje početkom proljeća
Vratič (mošak) do rujna
Zob dozrijeva u kolovozu i početkom rujna

KOLOVOZ

Aniš, dozrijeva
Bukova guba do rujna
Crvotočina, dozrijeva u rujnu
Gorušica
Konoplja, dozrijeva
Krušina do rujna
Kupina, dozrijeva
Metljika, (divlji pelin)
Morski, pasji luk sabiranje u jeseni
Mrazovac do listopada
Oslad
Papric (korijander) do rujna
Ricin do rujna
Velika puhara do rujna
Vodeni komorač do kolovoza
Zlatnica (štapika) do listopada

RUJAN

Badem, dozrijevanje ploda
Bazag, dozrijeva
Breberika (kiseli trn)
Hmelj, žetva
Hren
Konjsko kopito
Papric (korijander), dozrijevanje ploda
Šafran do listopada

LISTOPAD

Gunja, dozrijeva
Posdrijen, sabiranje
Trnika dozrijeva
Vratić (mošak)

STUDENI

Imela, bijela

PROSINAC

Imela, bijela

NAPOMENA K SABIRANJU LJEKOVITOG BILJA. Što se tiče imena bijka, uzeli smo u glavnom hrvatska imena, koja su već vrlo stara, a nalaze se i u našim botaničkim (učevnim) knjigama. Pošto ima u narodu puno sličnih imena za različite vrste bilja, to smo se držali glavnog nazivlja, koje se najčešće upotrebljava, nesamo u narodu, nego i u botanici. U narodu postoje neke netačnosti, koje su nastale otuda, što seljaci naši drže neke biljke naoko jednake, a uistinu su vrlo različne. Tako se na pr. sve ono, što je lišćem nalik na koprivu,

u narodu zove **mrtva kopriva**, premda se inače takvo bilje vrlo razlikuje jedno od drugog. Tomu se ne treba čuditi, jer prost narod nije obikao znanstveno iztraživati bilje. Zato smo, gdjegod postoji kakva sumnja, uz obično ime u zaporci istaknuli i drugo ime biljke (katkad i njemačko ili latinsko), da se čitaoci mogu lakše snaći. U gdjekojem slučaju bit će dobro, da si u botanici pogledamo dotičnu biljku, a da ju ne zamijenimo možda s kojom drugom eventualno i otrovnom.

Ljekovito bilje raste u nas u svim pojasima, a najčešće na jugu, u Dalmaciji i u Mekedoniji, gdje je već razvijena subtropska (sredozemna) flora. Nekoje je bilje i samoniklo, tako da imademo čiste orginale ljekovitog bilja. Uzmemo li k tomu, da u nas rastu nekoje ljekovite biljke, kojih drugdje nema, to će naši biljari — koji se naročito bave sabiranjem ljekovitog bilja — crpsti iz toga i mnoge materielne koristi, ako se intenzivnije bave tim poslom. U novije doba se u nas sve više sabire ljekovitog bilja, pa imademo već lijepo razvijenih trgovina (naročito u Zagrebu), koje razašilju naše ljekovito bilje po cijelome svijetu. Tko se ozbiljno misli baviti tim poslom, mora si nabaviti stručno djelo o sabiranju ljekovitog bilja, da mu se isplati trud i muka, jer se u trgovinama prima samo svježe i dobro sušeno ljekovito bilje.

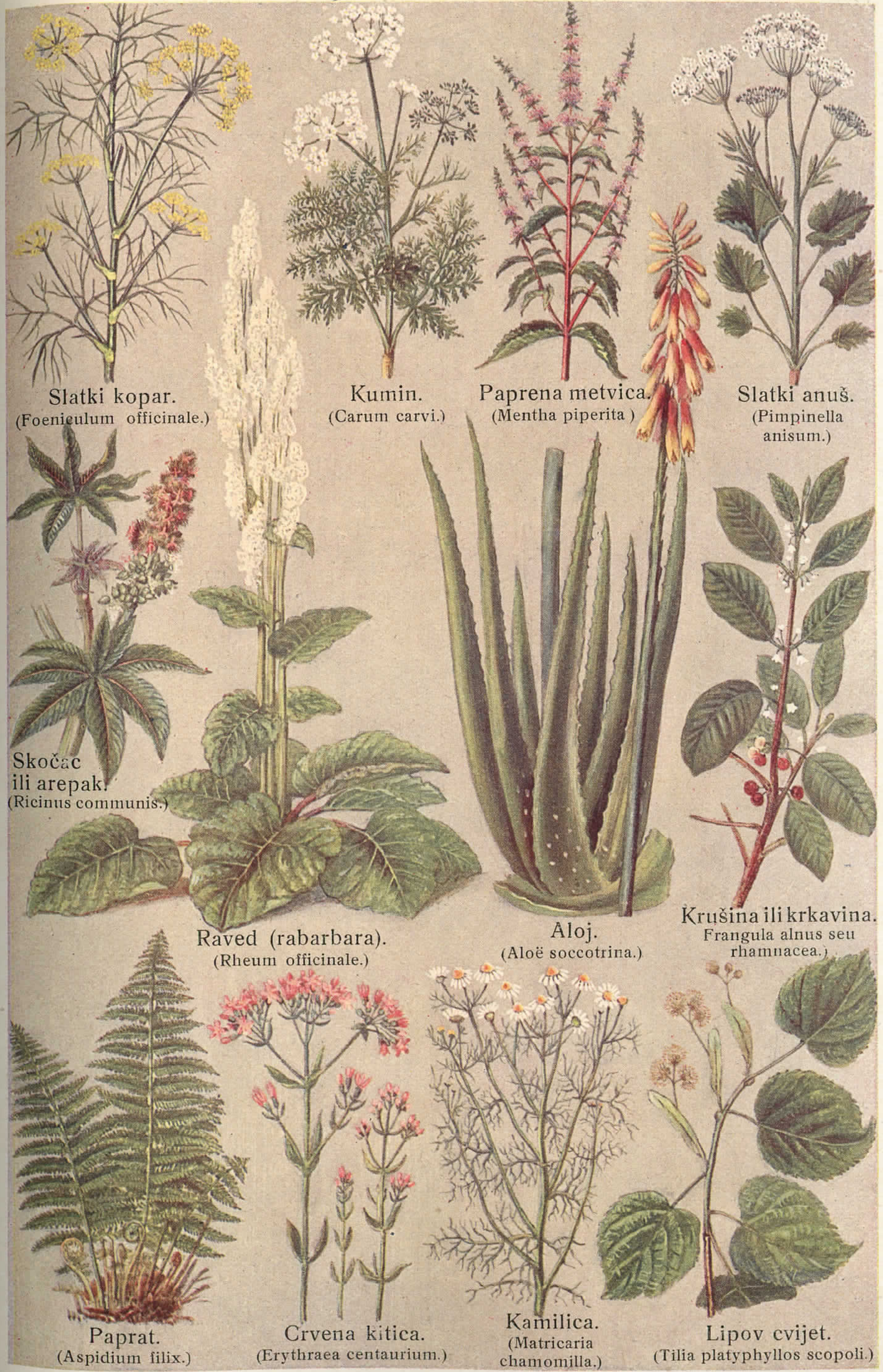

Ljekovito bilje I.

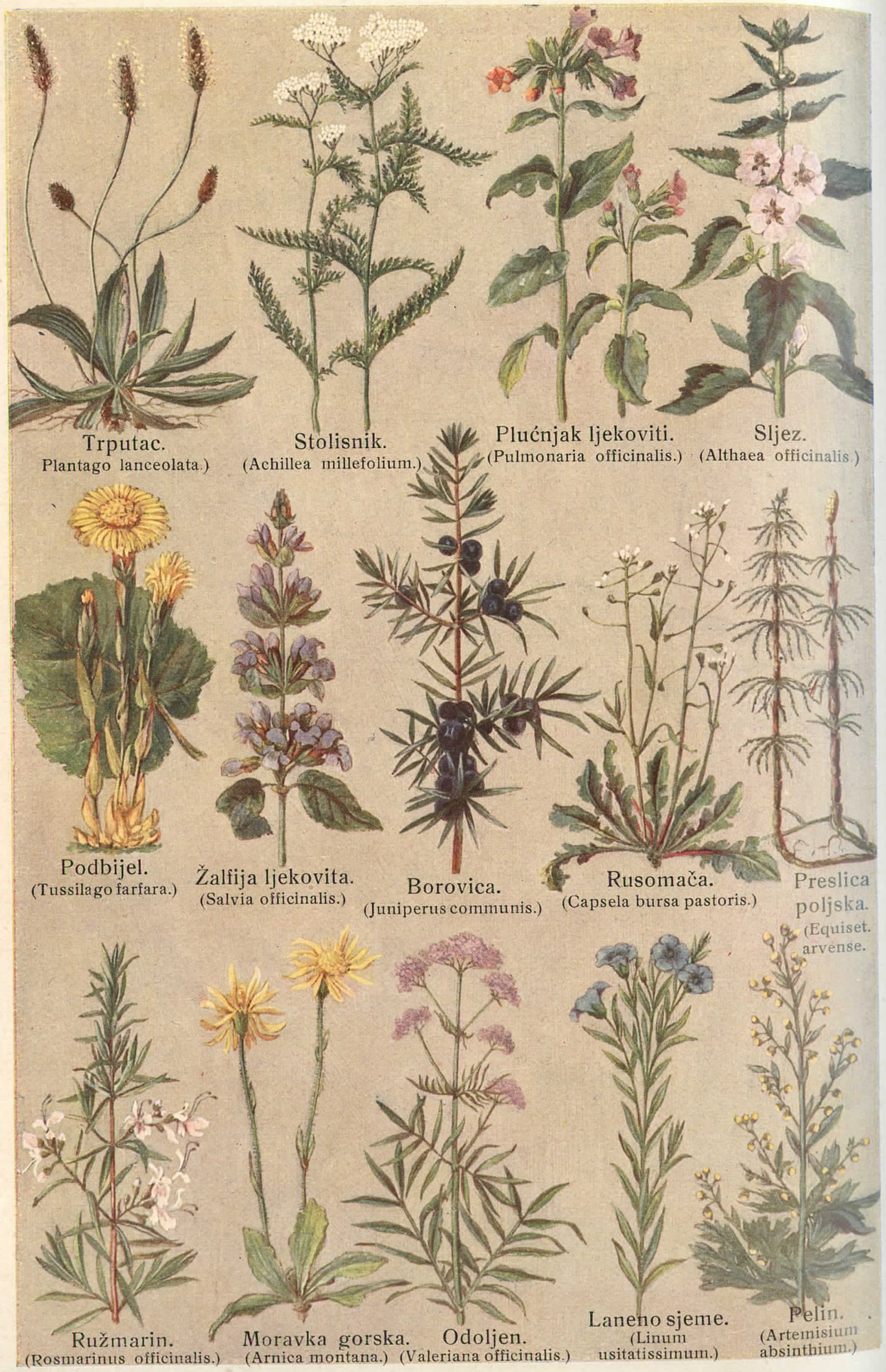

Ljekovito bilje II.

STRUČNO NAZIVLJE LJEKOVITOG BILJA.

(S latinskim i njemačkim imenima.)

Ak, divlji (planinski petrušin)	Peucedanum officinale	Bergpetersilie (Haarstrang)
Akacija	Robinia pseudoacacia	Akazie (falsche)
Alant	Inula helenium	Alant
Aloj	Aloë socotrina	Aloë
Ananas	Ananassa sativa	Ananas
Angelika	Archangelica officinalis	Engelwurz (Angelika)
Aniš	Anisum vulgare (Pimpinella anisum)	Anis
—	Antennaria dioeca	Katzenpfötchen
Ariš	Pinus larix (europaea)	Lärche
Badem	Amygdalus communis	Mandelbaum
Bazag (bazga)	Sambucus nigra	Hollunder
Bedrenik, veliki	Pimpinella magna	Bibernelle (grosse)
Bedrenik, mali	Pimpinella saxifraga	Bibernelle (Wiesenknopf Sanguisorba officinalis)
Bijeli sljez	Althaea officinalis	Eibisch
Bljušac (divlja repa)	Bryonia alba	Zaunrübe
Bobak	Veronica beccabunga	Bachbunge
Bokvica (betonika)	Betonica officinalis	
Boldo (lišće Boldoa)	Boldoa chilensis Peumus (Boldus)	Boldoblätter
Bor	Pinus sylv.	Fichte
Borovka (gorenk)	Vaccinium vitis idaea	Preiselbeere
Borovnica (mrča)	Vaccinium myrtillus	Heidelbeere
Bosiljak	Ocimum basilicum	Basilienkraut (Basilikum)
Božur	Paeonia officinalis	Gichtrose
Brada, kozja	Tragopogon pratensis	Bocksbart (Bockshornklee)
Breberika (kiseli trn)	Berberis vulgaris	Sauerdorn (Berberitze)
Breza	Betula alba	Birke (weisse)
Broć (krap)	Rubia tinctorum	Krapp
Broćika	Galium aparine	Klebkraut
Broćika, prava (ivanjsko cvijeće)	Galium verum	Labkraut
Bršljan	Hedera helix	Efeu (Eppich)
Bundeva	Cucurbita Pepo	Kürbis
Bunika	Hyoscyamus niger	Bilsenkraut (Hühnertod)
Cecelj (zečja soca) kisela djetelina	Axalis acetosella	Sauerklee (Hasenklee)
Celer	Apium graveolens	Sellerie
Crni jasen	Fraxinus ornus	Eberesche
Crnoglav (prunila)	Prunella vulgaris	Brunelle

Crvotočina	Lycopodium clavatum	Bärlapp (Moosfarn)
Cvijeće, svibanjsko	Convallaria	Maiblume
Čemerika (bijela)	Veratrum album	Germer (weisser)
Česanj	Allium sativum	Knoblauch
Čestoslavica	Veronica officinalis	Ehrenpreis
Čičak	Lappa	Klette
Čuvarkuće	Sempervivum (tectorum)	Hauswurz
Despik (lavanda)	Lavandula spica	Lavendelgras
Despik (mirisni)	Lavandula officinalis	Gemeines Lavendelgras
Dimica	Fumaria officinalis	Erdrauch
Diptam (jasenac, bijeli korijen)	Dictamnus albus	Diptam
Divizma	Verbascum (thapsiforme)	Wollkraut
Divlja ločika	Cichorium intybus	Wegwarte
Divlja rotka (repnica)	Rapistrum raphanistrum	Hederich (Ackersenf)
Divlja ruža (plotna ruža) šipak	Rosa canina	Heckenrose
Divlji ak (planinski petrušin)	Peucedanum	Bergpetersilie
Divlji kesten	Castanea vesca	Kastanienbaum (Rosskastanie)
Divljika (čičak janjeći)	Eupatorium cannabium	Wasserhanf
Djetelina, crvena	Trifolium pratense	Rotklee (Wiesenklee)
Djetelina, kisela (zečja soca)	Oxalis acetosella	Hasenklee (Sauerklee)
Dobričica	Glechoma hederacea	Gundermann (Gundelrebe)
Dragušac	Nasturtium officinale	Brunnenkresse
Dušica, majčina	Thymus serpyllum	(Feld)-Thymian (Quendel) Kümmelkraut
Džumbir	Zingiber officinale	Ingwer
Eukaliptol (Eukaliptus)	Eucalyptus (globulus)	Fieberheilbaum (Gummibaum)
Galgant	Alpinia galanga	Galgant
Garafula	Geum urbanum	Nelkenwurz
Gavez	Symphytum officinalis	Beinwell
Glavnica, crvena	Secale cornutum	Mutterkorn
Gorka trava (djetelina)	Menyanthes trifoliata	Bitterklee
Gorska čemerika (bijela)	Veratrum album	Germer (weisser)
Gorušica	Sinapis	Senf
Gospin plašt	Alchemilla vulgaris	Frauenmantel
Grašak	Pisum (sativum arvense)	Erbse
Grenka djetelja	Menyanthes trifoliata	Bitterklee (Fieberklee)
Gripelj (ruta pasja)	Spiraea filipendula	Geissbart
Grižovac	Gnaphalium germanicum	Ruhrkraut-(wurz)

Gronica (kres)	Lepidium (sativum, latifolium, ruderale)	Kresse (Gartenkresse)
Guajak (drvo)	Guajacum officinale	Guajak-(baum)
Guba, bukova	Polyporus fomentarius	Buchenpilz
Gunja	Cydonia vulgaris (malum Cydonium)	Quitte-(baum)
Guščja trava	Malva silvestris	Gänsekraut
Habdovina (avtika)	Sambucus ebulus	Attich
Hmelj	Humulus lupulus	Hopfen
Hrast	Quercus sessiliflora	Eiche
Hrastek poljski	Equisetum arvense	Ackerschaftheu (Zinnkraut)
Hren (morska rotkva)	Cochlearia armoracia	Meerrettich (Kren)
Idjirot	Acorus calamus	Kalmus
Iglica	Geranium robertianum	Gichtkraut
Iglica	Geranium pratense	Storchschnabel
Imela bijela	Loranthus europaeus	Mistel (Eichenm.)
Ivanje (zelje strašno) (trava sv. Ivana)	Hypericum perforatum	Johanniskraut
Ivica	Teucrium chamaepitys	Gamander
Jablan	Populus nigra	Pappel (schwarz)
Jabuka	Pyrus malus	Apfel
Jaglac	Primula officinalis	Schlüsselblume
Jagoda	Fragaria vesca	Erdbeere
Jagorčika, povrtna	Primula auricula	Aurikel
Jarebika	Sorbus aucuparia	Vogelbeerbaum
Jasen, crni	Fraxinus ornus	Eberesche
Jatanac	Reseda	Reseda
Ječam	Hordeum vulgare	Gerste
Jedić (klobučić, ljutić)	Aconitum napellus	Eisenhut
Jelenjak (paprat)	Scolopendrium officinarum (vulgare)	Hirschzunge
Jorgovan	Syringa vulgaris	Flieder
Kaćunovina (salep)	Orchis	Knabenkraut
Kadulja, žalfija	Salbia officinalis	Salbei
Kamenika	Saxifraga crassifolia	Steinbrech
Kamilica (titrica)	Matricaria chamomilla	Kamille
Karanfil (klinčić)	Dianthus caryophyllus	Nelke
Kesten	Castanea vesca	Kastanienbaum (Rosskastanie)
Kestogubica	Scrophularia nodosa	Braunwurz
Kilavica	Herniaria glabra	Harnkraut (Bruchkraut)
Kininovac	Chininum sulfuricum	Chinin
Kiselica	Rumex acetosa	Sauerampfer (Sauerklee)
Kitica	Erythraea centaurium	Tausendguldenkraut

Klinčić	Dianthus caryophyllus	Nelke
Kokornjava metvica	Mentha crispa	Krauseminze
Kokoca	Melilotus officinalis	Steinklee
Kolombo	Jatrorrhiza columba	Kolombo
Komorač	Foeniculum officinale	Fenchel
Komorač, divlji (silj)	Peucedanum officinale	Haarstrang
Komorač, vodeni	Oenanthe aquatica	Wasserfenchel
Kondurango	Gonolobus condurango	Kondurango-(rinde)
Konjsko kopito	Asarum europaeum	Haselwurz (Leberkraut)
Konoplja	Cannabis sativa	Hanf
Kopar	Anethum graveolens	Dill (Dille)
Kopriva	Artica urens	Brennessel
Kopriva, mrtva (gluha)	Lamium L.	Taubnessel
Kosa, gospina (paprat mali)	Adiantum capillus Veneris	Frauenhaar
Kozja brada	Tragopogon pratensis	Bocksbart (Bockshornklee)
Kozlac, pjegavi (grožđje zmijino)	Arum maculatum	Aronstab
Krika (česen kurja)	Anagallis arvensis	Hühnertritt (Gauchheil)
Krkavina	Rhamnus frangula	Faulbaum
Krkočitac (marulja)	Marrubium vulgare	Mariennessel
Krošuljica	Anthriscus cerefolium	Kerbel
Krumpir	Solanum tuberosum	Kartoffel
Krušina	Rhamnus frangula	Faulbaum
Krvomok (korijenje srčano)	Tormentilla erecta	Ruhrwurz
Kubeba, papar	Piper cubeba	Kubebenpfeffer
Kukuta	Conium maculatum	Schierling (der gefleckte)
Kumin	Carum carvi	Kümmel
Kupina	Rubus fruticosus	Brombeere
Kužnjak	Datura stramonium	Stechapfel
Kvasia	Quassia amara	Quassienbaum
Lan	Linum usitatissimum	Flachs
Lanolist	Linaria vulgaris	Leinkraut
Lastavina (lastavičin korijen)	Cynanchum vincetoxicum	Schwalbenwurz
Lazarkinja (broć mirisni)	Asperula odorata	Waldmeister
Leća	Ervum lens	Linse
Likovac (maslinica)	Daphne mezereum	Seidelbast (gem.)
Liljan, divlji	Lilium martagon	Lilie (wilde)
Liljan, nebeski (perunika)	Iris germanica	Schwertlilie
Limun	Citrus limonium	Limone
Lipa	Tilia europaea	Linde
Lišaj islandski (mahovina)	Cetraria islandica	Isländischer Moos
Loćika divlja (indivija)	Cichorium intybus	Wegwarte

Lopoč	Nymphaea alba	Wasserlilie
Lopuh	Petasites officinalis	Pestwurzel
Lovorikovo drvo	Laurus nobilis	Lorbeer-Baum
Lovorikovo lišće (zelje)	Laurus nobilis	Lorbeer-Kraut
Luk	Allium	Zwiebel
Luk, morski	Urginea maritima	Meerzwiebel
Lječura (zanikl)	Sanicula europaea,	Sanikel
Ljubčac	Levisticum officinale	Liebstöckel (Leberstockkraut)
Ljubičica	Viola odorata	Veilchen (Märzveilchen)
Ljutič	Ranunculus sceleratus	Hahnenfuß, giftiger
Maćuha	Viola tricolor	Stiefmütterchen
Mahovina, jetrenjarka	Marchantia polymorpha	Leberkraut
Mak	Papaver somniferum	Mohn
Mak, poljski	Papaver rhoeas	Feldmohn (Ackerschnalle)
Malina	Rubus idaeus	Himbeere
Maslačak	Leontodon taraxacum	Löwenzahn
Masnica	Pinguicula	Fettkraut
Matičnjak (melisa)	Melissa officinalis	Melisse
Matovilac	Fedia olitoria	Endivie
Mažuran	Origanum majorana	Majoran
Medvjedovina	Spirea aruncus	Geissbart (Krampfkraut)
Medvjedov korijen	Meum athamanticum	Bärwurz
Metljašica	Scabiosa arvensis (succissa)	Abbisskraut (Teufelsabbiss)
Metljika (pelin divlji)	Artemisia vulgaris	Beifuss (gemeiner)
Metvica, kokornjava (rudasta)	Mentha crispa	Krauseminze
Metvica, paprena	Mentha piperita	Pfefferminze
Miloduh (ižop)	Hyssopus officinalis	Ysop
Mira (basan, mirha)	Balsamodendron myrrha	Myrrhe
Mirta	Myrtus communis	Myrte
Mjesečnik (grenkula)	Gratiola officinalis	Gnadenkraut
Moravka (arnika)	Arnica montana	Arnika (Wohlverleih)
Mošus	Mimulus moschatus	Moschusblume
Mrazovac	Colchicum autumnale	Herbstzeitlose
Mrkva	Daucus carota	Möhre (Gelbe Rübe)
Naranča	Citrus aurantium	Pomeranze
Neven	Calendula officinalis	Ringelblume
Odoljan (baldrijan)	Valeriana officinalis	Baldrian
Oman	Inula helenium	Alant
Oputina (moljavka)	Polygonum aviculare	Knöterich (Vogel)
Orah	Juglans regia	Walnussbaum
Oskorušica (trava jarča)	Poterium sanguisorba	Becherblume
Oslad	Polypodium vulgare	Engelsüss

Paprat, obična	Aspidium (filix)	Farnkraut
Paprena metvica	Mentha piperita	Pfefferminze
Papric (korijander)	Coriandrum sativum	Koriander
Pasdrijen	Rhamnus cathartica	Kreuzdorn
Paskvica (gorkoslad)	Solanum dulcamara	Bittersüss
Pasulj	Phaseolus vulgaris	Bohne
Pelin	Artemisia absynthium	Wermut
Peršin	Petroselinum sativum	Petersilie
Peršin, divlji	Aethusa cynapium	Gleisse (Garten-Gleisse)
Perunika	Iris germanica (liljan)	Schwertlilie
Petolist	Potentilla reptans	Fünffingerkraut
Petoprstica (ruta)	Ruta graveolens	Raute
Petrov list (Petrov krst)	Paris qadrifolia	Einbeere
Pimpinela	Poterium sanguisorba	Bibernell
Pirika (kalac)	Agropyrum repens	Quecke
Pjeskavica (roženjača)	Trigonella foenum graecum	Bockshornklee
Planika	Arctostaphilos uva ursi	Bärentraube
Plućnjak ljekoviti	Pulmonaria officinalis	Lungenkraut
Podbjel	Tussilago farfara	Huflattich (Sandblatt)
Poreč (krastavac)	Borago officinalis	Gurkenkraut
Praskvinjak (papar, vodeni)	Polygonum persicaria	Flohkraut
Preslica (kositerka)	Equisetum arvense	Zinnkraut
Protivak (vrbica)	Lysimachia vulgaris	Weiderich
Puhara, velika	Lycoperdon gemmatum	Bovist (gemeine)
Pukavica (broska)	Imperatoria ostruthium	Meisterwurz, gem.
Pustikara, crvena	Digitalis purpurea	Fingerhut
Rakita (vrba)	Salix purpurea	Purpurweide
Ranjenika (djetelina)	Anthyllis vulneraria	Wundklee
Različak	Centaurea cyanus	Kornblume
Rebarbara (raved)	Rheum officinale	Rhabarber
Ribizla	Ribes rubrum	Johannisbeere
Ricin	Ricinus communis	Rizinus (Wunderbaum)
Riga (kaskarila)	Croton eleutheria	Kaskarilla
Rogač (zruca)	Ceratonia siliqua	Johannisbrotbaum (Karob)
Rosna trava (rosičina)	Drosera rotundifolia	Sonnentau
Rosopas	Chelidonium majus	Schöllkraut
Runjika	Hieracium (pratense)	Habichtskraut
Rusomača	Capsella bursa pastoris	Hirtentasche
Rutica (vinska)	Ruta graveolens	Weinrute (Raute)
Ruta zidna	Ruta muraria	Maueraute
Ruža	Rosa	Rose
Ruža, jesenska	Althaea rosea	Herbstrose (Rosenpappel)
Ružmarin	Rosmarinus officinalis	Rosmarin

Sandalj	Santalum album	Sandelbaum
Sapunika (sapunjača)	Saponaria officinalis	Seifenkraut (wurz)
Sasafras	Sassafras officinale	Sassafrasbaum
Sasaparila	Smilax medica	Sassaparille
Silj (divlji komorač)	Peucedanum officinale	Haarstrang
Silj (jelenka)	Athamanta cretensis	Augenwurz
Sladić (korijen slatki)	Glycyrrhiza glabra	Süssholz
Slanovitac	—	Prassiumkraut
Slanovitak (smrduša)	Marrubium vulgare	Andorn (gemeiner)
Statka tikvica (patlidžan)	Solanum melongena	Eierpflanze
Smilje, žuto	Helichrysum	Stroh-(Rain)-blume
Smokva	Ficus carica	Feigenbaum
Smreka	Abies excelsa	Tanne (weiss)
Soca, zečja (sočica, kisela djetelina)	Oxalis acetosella	Sauerklee (Hasenklee)
Sporiš (željezanka)	Verbena officinalis	Eisenkraut (Eisenhart)
Srba (vrst koprive)	Galeopsis tetrahit (versicolor)	Hanfnessel (Taubnessel)
Srbac	Oenanthe pimpinelloides	Wasserfenchel
Srčenik, žuti (encian)	Gentiana lutea	Enzian (gelber)
Steljka (haluga mjehuričarka)	Fucus vesiculosus (virsoides)	Blasentang
Stolisnik	Achillea millefolium	Schafgarbe
Stričak	Carduus	Distel
Suhopernik (divizma)	Verbascum (phlomoides)	Wollblume (Königskerze)
Šafran	Crocus vernus	Safran
Šaš (njemački)	Carex arenaria	Deutsche Sassaparille
Šikalina (zelje biskupovo)	Centaurea benedicta (Cnicus benedictus)	Benediktenkraut
Šipak	Rosa villosa	Hagebutte
Šljiva	Prunus domestica	Pflaume
Šparoga	Asparagus officinalis	Spargel
Špinat	Spinacia oleracea	Spinat
Štrpka (endivija)	Cichorium endivia	Endivie
Šumska trta	Clematis vitalba	Waldrebe
Tamarindovac	Tamarindus indica	Tamarindenbaum
Tikvica, slatka	Solanum melongena	Eierpflanze
Tisa	Taxus baccata	Eibe
Topola, crna	Populus nigra	Schwarzpappel
Trandovilja (jesenska ruža)	Althaea rosea	Herbstrose (Rosenpappel)
Tratinčica	Bellis perennis	Gänseblümchen (Margaretenblume)
Trava, rosna	Drosera rotundifolia	Sonnentau
Trava, zmijina	Veronica chamaedrys	Gamander (Ehrenpreis)
Trbušac (trava zmijina)	Eryngium campestre	Männertreu

Treskovac (poligon)	Polygonum	Knöterich
Trn, crni	Prunus spinosa	Schlehdorn (Dornschlehe)
Trnika (crni trn)	Prunus spinosa	Schwarzdorn
Trputac	Plantago lanceolata (major)	Spitzwegerich
Trta, šumska	Clematis vitalba	Waldrebe
Velebilje (jagoda pasja)	Atropa belladonna	Tollkirsche
Veliki sljez	Althaea officinalis	Eibisch
Vidac (očnajac)	Euphrasia officinalis	Augentrost
Vodopija	Cichorium intybus	Wegwarte (gemeine)
Volujsko zelje (jezik)	Anchusa officinalis	Ochsenzunge
Vrabsjeme	Lythospermum (officinalis)	Steinsamen
Vranilovka (mravinac, origanj)	Origanum vulgare	Dost
Vratić	Curcuma Zedoaria	Zitwerwurzel
—	Curcuma longa	Gelber Ingwer (Kurkume)
Vratić (mošak)	Chysanthemum vulgare	Rainfarn
Vrba, rakita	Salix purpurea	Purpurweide
Vučja stopa	Aristolochia rotunda	Osterlung
Vučji korijen (habulica)	Actaea spicata	Christophskraut
Zanikl (lječura)	Sanicula europaea	Sanikel
Zečji trn (gladiš)	Ononis spinosa	Hauhechel
Zlatica (bobolj)	Ficaria ranunculoides	Feigwurz (Hahnenfuss, knolliger)
Zlatnica (štapika)	Solidago virgaurea	Goldrute
Zmijina trava	Veronica chamaedrys	Gamander-Ehrenpreis (Gamander)
Zmijka, španjolska (crni korijen)	Symphytum officinale	Schwarzwurz
Zob	Avena sativa	Hafer
Žabinac, gomoljasti (zlatica)	Ranunculus ficaria	Hahnenfuss (knolliger)
Žabinac (zlatica)	Ranunculus bulbosus	Hahnenfuss
Žalfija (kadulja)	Salbia officinalis	Salbei
Želudnjak (kačji korijen)	Polygonum bistorta	Natternwurz
Žir	—	Eichel
Žličnjak	Cochlearia officinalis	Löffelkraut
Žukva, mirisna	Andropogon	Vetverwurzel (Bartgras)
—	Andropogon	Schoenanthus (Kamelheu)
Žutika (breberika)	Berberis vulgaris	Sauerdorn
Žutilovka	Genista	Ginster

Otrovno i ljekovito bilje I.

Tabla 47.

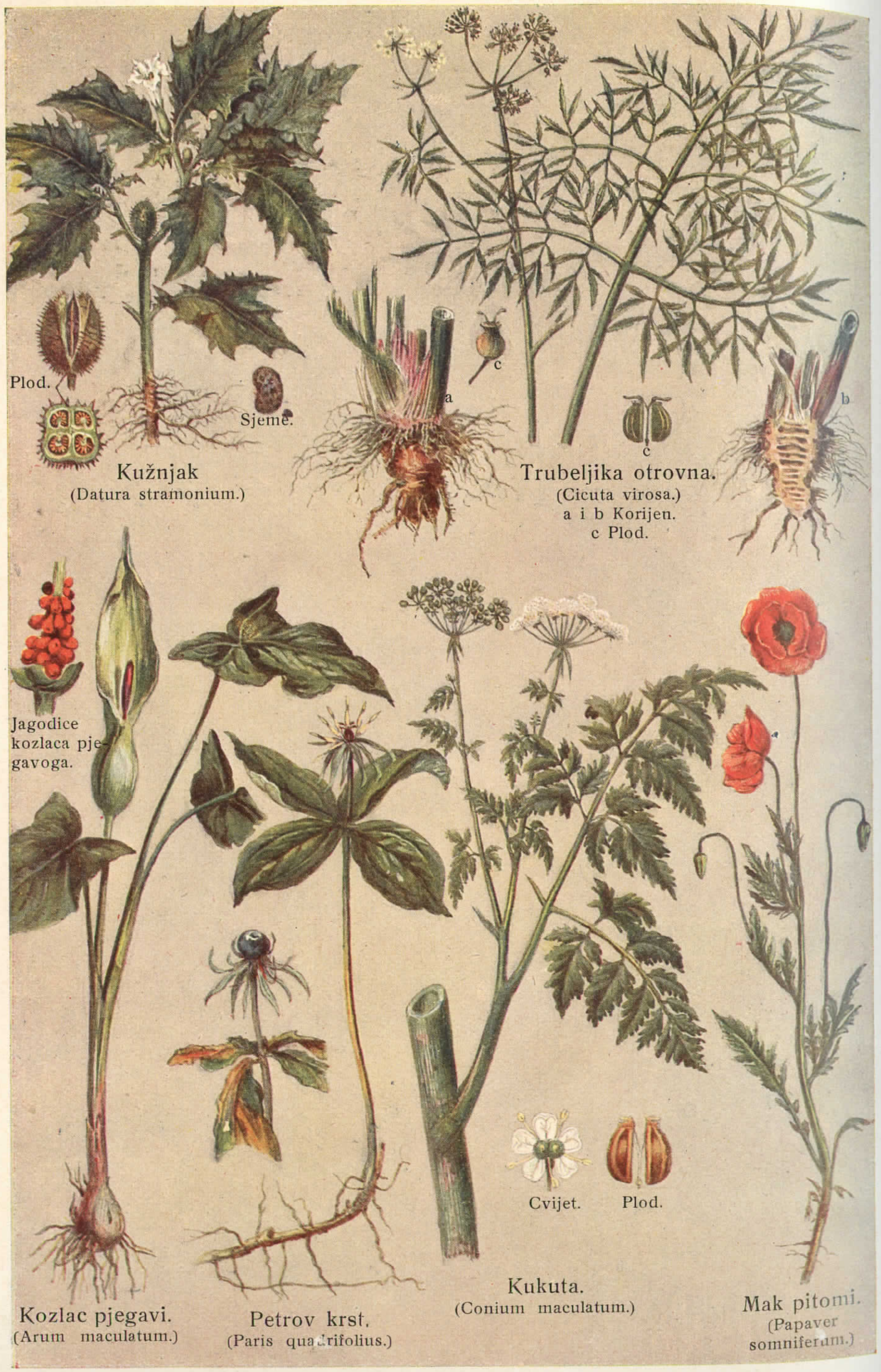

Otrovno i ljekovito bilje II.

UPORABA KORISNOG LJEKOVITOG BILJA ZA RAZLIČITE BOLESTI.

(POPIS BOLESTI.)

Angina: crnoglav (prunila), ječam, pjeskavica (roženjača), ruža jesenska.

Angina (vratna bol): kadulja (žalfija), majčina dušica.

Bacanje krvi: bazga, dobričica, gavez, gunja, hrast, jelenjak (paprat), maslačak, oman, trputac (sok).

Besnenost: aniš, divlji (poljski) mak, ljubičica, odoljan.

Bijelotok: aniš, guščja trava, mrtva kopriva.

Bljedobolja: lipa, matičnjak (melisa), srčenik (širištar).

Bljuvanje, oslabiti: divizma, metvica vodena.

Bradavke: rosopas, trava rosna (rosičina), žabinac gomoljasti.

Boginje (kozice): maslačak.

Bolest, engleska (rahita): hrast, imela, kamilica (trtica), kumin, lipa (čaj), metljika (divlji pelin) korijen.

Bolest maternice: koprc (medjedov korijen), melisa (matičnjak), preslica (kositerka), ricin.

Bolest mjehura: borovica, celer, crvotočina, hrast, konoplja, krošuljica, ljubčac (miloduh), ricin, silj (divlji komorač), smilje (žuto), smreka, sporiš (željezanka), trputac, šparoga.

Bolest od žive: čičak, šumska trta.

Bolest slezene: broć (krap), krušina, lanilist, srčenik (encijan) žuti, vodopija.

Bolesti bubrega: broć (krap), dragušac, melisa (matičnjak),

ricin, ribizla crna, smilje žuto, smokva, srčenik (encijan) špa-roga.

Bolesti hrptenjače: moravka (arnika).

Bolesti, kožne: broć (krap), gunja, ječam, kestogubica, koz-lac pjegavi (zmijino groždje), naranča (drvo), oman, petolist, pšenica, stolisnik, trava gorka (djetelina).

Bolesti očiju: divlji (po'jski) mak, habdovina (avtika, burjan), komorač, konoplja, malina, po-reč (krastavac), različak, ružma-rin, stolisnik, trputac široki, džumbir.

Bolesti, spolne: kamilica (trtica), rusomača.

Boli, živčane (neuralgija): čaj lipov, despik, kitica, ružmarin.

Čir, želučani: čaj od kamilica u dostatnoj količini.

Čirovi, stari: ječam (kaša kao oblog) kadulja (žalfija), kamilica (trtica), kininovac (drvo), krkoči-tac (marulja), luk morski (pasji), oskurišica (jarča trava), paprat obična, pjeskavica (roženjača), ruža, stolisnik, trava gorka (dje-telina), trputac.

Čvor (usirak) od mlijeka na sisi: ivica (iva), komorač.

Dah, zlovonjav (smrdljiv): aniš, metvica (vodena).

Difterija: dušica majčina, ka-dulja (žalfija).

Disanje, teško (smetnje): oman, različak, silj (divlji komo-rač), srčenik (encijan).

Dobrac: dragušac.

Epilepsija (padavica): an-gelika (šiviz), gospin plašt, ma-žuran, moravka (arnika), puka-vica (broska), silj (divlji komorač).

Glava grintava (rusa glava): pjeskavica (roženjača).

Glavobolja: crnoglav (prunila), ivanje (strašno zelje), kokoca, ljubica, melisa, odoljan (baldri-jan), oman, silj (divlji komorač), šikalina (biskupovo zelje).

Gliste: aniš, crvotočina, česanj, čuvarkuće, dragušac, idjirot, iva-nje, (strašno zelje), jabuka (drvo), krkočitac (marulja), lan, bundeva, metvica vodena, mrkva, paprat obična, pelin, stolisnik.

Gljivice u ustima: kadulja (žalfija), ruža.

Gnjiloća ustiju: borovnica, čaj od kupinova lišća (za ispi-ranje), dobričica, različak, sporiš (željezanka), stolisnik.

Gnjiloća, zubna: aniš, kadu-lja (kalfija).

Gnojenja: kadulja (žalfija).

Gonoreja (kapavac): rotka divlja (repnica).

Grčevi: aniš, bedrenik veliki, kamilica, lipa, mažuran, melisa, narandža, oman, pukavica (bro-ska), ružmarin, žalfija rimska.

Grčevi (trbušni): ječam, ljub-čac (miloduh), matičnjak (melisa), neven, odoljan, paprena metvica,

Grč mjehura: crvotočina.

Grč, želučani: aloja, čaj od stolisnika, kamilica, kininovac (kora), kumin, lovorika, melisa, (matičnjak), moravka (arnika). rabarbara (raved), ruža divlja.

Grizlica (pajedina, čirovi): vidi čirovi.

Groznica, nastupna (izmje-nita): borovka (brusnica), gorka trava (djetelina), guščja trava, kininovac (kora), pelin.

Groznica (zimica): bobak, divljika (čičak janjeći), dušica majčina, gorušica, idjirot, jabu-ka (drvo), ječam, kitica, konoplje, kupina (lišće), malina (sok), ribizla (sok), stolisnik, srčenik (encijan), trnika (crna), zob.

Groznica živčana: kitica, mo-ravka (arnika), ružmarin, vratić (mošak).

Grušak, mokraćni: sporiš (željezanka).

Guša: oblozi od hrastove kore.

Gutanje: aniš, voda šećerna.

Hemeroidi (šuljevi): borov-nica, breberika (kiseli trn), ja-buka (drvo), kamilica (čaj za klistiranje), krošuljica, krušina, lanilist, malina, maslačak (čaj za klistiranje), pšenica, stolisnik (čaj), tamarindovac, topola crna.

Hipohondrija (čamež, sjeta): cvijeće svibanjsko (čaj).

Histerija (matra): krkočitac (marulja), melisa, neven, odoljan (baldrijan), petoprstica (ruta).

Hlapat (kucanje) srca: met-vica vodena, petoprstica (ruta), ružmarin.

Hunjavica (kihavica): bazga, čaj, komorač, sapunika.

Influenca (rorina pošlica): kadulja (žalfija) čaj.

Izmet gonila (čistila) za tvrdu stolicu: aloj, badem, bazga, crni jasen, divljika (ja-njeći čičak), habdovina (avtika, burjan), lan, masnica, oslad, pasdrijen (jagodice), raved (ra-barbara), ricin, ribizla crvena, smokve, vodopija.

Iščašenje: idjirot, moravka (ar-nika), vratič (mošak).

Izbijanje zubi: perunika.

Izvala crijeva gužnjaka: hrastek poljski, sjedaće kupe'ji od hrastove kore, klistir od kamilica.

Izvala guznog crijeva: klistiri i sjedaće kupelji od ka-milice.

Jetrobolja: ak divlji (planinski petrušin), čaj od maslačka, idji-rot, ivanje (strašno zelje), ivica (iva), jagoda, krušina, lanilist, poreč (krastavac), smilje žuto, srčenik (encian).

Kamenac: crvotočina, ižop, ja-buka (drvo), kamenika, lan pito-mi, metljika (divlji pelin), peršin, pukavica (broska).

Kamen, mjehurni: bedrenik veliki, dragušac, guščja trava, krošuljica, planika, šparoga, trputac.

Kapavac (gonoreja): rotka divlja (repnica).

Kapavac (triper): konoplja (sjeme), planika.

Kap (udarac kapi): čaj lipov, divlji (poljski) mak, gorušica, ivica (iva), mažuran, pukavica (broska).

Karbunac (mješnjak): ječam (kaša kao oblog), kadulja (žalfija), kamilica (trtica), kininovac (drvo), krkočitac (marulja), luk morski (pasji), oskorušica (jarča trava), paprat obična, pjeskavica (roženjača), ruža, stolisnik, trava gorka (djetelina), trputac.

Kašalj: česanj, habdovina (avtika), Hufeland eliksira (4 g benediktinca rakije, 2 g ekstrakta gorkóslada, 8 g komoračove vode, 4 g lovorvišnjevice, dnevno 4 puta do 60 kapljica), idjirot, komorač, krkočitac (marulja), lan pitomi, mak divlji (poljski), mrkva, rotka divlja, silj (jelenka), sladić (slatki korijen), sljez bijeli, sljez veliki, smokva (drvo), zmijina trava, zob.

Kašalj, grčeviti: habdovina (avtika), Hufeland eliksir (4 g benediktinca rakije, 2 g ekstrakta gorkoslada, 8 g komoračove vode, 4 g lovorvišnjevice, dnevno 4 puta do 60 kapljica), idjirot, komorač, krkočitac (marulja), lan pitomi, mak divlji (poljski), mrkva, odoljan (baldrijan), rotka divlja, silj (jelenka), sladić (slatki korijen), sljez bijeli, sljez veliki, smokva (drvo), zmijina trava, zob.

Kašalj hripavac, (kukurikavac): dušica majčina, kitica s medom, (biljka namočena u žesti ili rakiji, dnevno 10 do 14 kapljica), ljubica, rosna trava (rosičina).

Katar, bronhijalni (bronhitis): dušica majčina, kupelj s omorikovim izvatkom, oman, rotkva divlja, ružmarin.

Katar dušnika: angelika (šiviz), badem (drvo), čaj lipov (korijen), lišaj islandski (mahovina), lječura (zanikl), żmijka španjolska (crni korijen).

Katar (nastid): ariš, čestoslavica (čaj), kadulja (žalfija), kupina, lan pitomi, sapunika, trputac.

Katar maternice: koprc (medvjedov korijen), melisa (matičnjak), preslica (kositerka), ricin.

Katar, želučani: bazag, hmelj, rabarbara (raved), zmijka španjolska (crni korijen).

Kljenut: džumbir, smreka, tinktura od borovice (zrna), ulje lovorikovo, za otiranje.

Kljenut udova: dušica majčina, gorušica, smreka.

Kolika (zavrta crijevna): komorač, kumin, lovorika, metvica, naranča (kora), metvica, ribizla crna, sljez bijeli, slez veliki.

Kolika (zavrta) kamena žučnjaka: perunika.

Kostojedja (upala kosti): kamfor, kupelj od lišća orahova.

Koze bubuljice, zaštitne: orah.

Kozice (boginje): dušica majčina.

Kratelj (kolera): ananas, borovka (brusnica), divizma, matičnjak (melisa), paprena metvica, pelin, šikalina (biskupovo zelje, korijen).

Krvarenje: arnika tinktura, gospin plašt, grižovac, imela, kupina (lišće kao čaj), liljan (lišće), naranča (drvo), petolist, rusomača, sandalj (drvo), šikalina (biskupovo zelje).

Krvarenje iz nosa: broćika prava, guščja trava, mak divlji, metvica gorska, rusomača, stolisnik.

Krvarenje, zubno: mira (basan).

Krvotočina (mokrenje krvi): stolisnik.

Krvotok: gavez, gospin plašt, želudnjak (kačji korijen), oskorušica (jarča trava), poljski hrastek.

Krv, nečista: bazga, jagoda, lan, krošuljica, mrkva, trputac, zečji trn, zob.

Krv, sgrušena: metljašica.

Kukobolja: dobričica, lovorika (lišce) oman, rotka divlja, šparoga.

Kurje oči (žuljevi): čuvar kuće, rosopas, trava rosna (rosičina).

Lišaj gnojni (grinta): kupina, krušina, rosopas.

Lišaji: borovica, broć (krap), česanj (sok), čičak, gorušica (sjeme), kitica, kupelj s omorikovim izvatkom, kupina, neven, oman, petolist, pšenica, rosopas.

Melankolija (nujnost, unjilost): dimnica.

Menstruacija (perioda) dugotrajna: orah muškatov s cimtom i žumanjkom (pomiješano).

Migrena (seknja), nervozna glavobolja: ječam, sporiš željezanka).

Mokraćenje, bolno: Oblozi od sijena (sjeme).

Mokrenje, tegotno (smetnje): aniš, badem (drvo), borovica, borovka, celer, gripelj (pasja ruta), hrastek poljski, hren, kokoca, konoplja, koprc (medvjedov korijen), lan pitomi, lovorika (drvo), luk (kao gonilo), mrkva, peršin, zelje strašno (ivanje), zmijina trava.

Mokrenje u postelju: planika, ivanje (strašno zelje), stolisnik.

Mršavost: brašno od pasulja, grašak, leća, rižino brašno s kakaom (poput kaše).

Mučnina: ananas, srčenik (encijan).

Nabrečanje krvi (navala): aloj, gorušica, kamilica, kitica, petoprstica (ruta), stolisnik.

Nadimanja: aniš, celer, despik, idjirot, kadulja (žalfija), komorač, kopar, kumin, majčina dušica, medvjedov korijen (koprc), melisa, ružmarin, vratič (mošak).

Nagnječine: gospin plašt, masnica, srčenik (encijan).

Nagon, spolni: bosiljak, kopriva (sjeme).

Natekline: borovnica, ivica (iva), jabuka (drvo), ječam, kamilica (trtica), krika (kurja česen), krkočitac, marulja, lovorika (drvo), pjeskavica (roženjača), pšenica, trbušac (zmijina trava).

Navala krvi: despik, kamilica (trtica).

Nazebljine: hren (sok), kamfor.

Nesvjestica: despik, srčenik (encijan), žuti.

Neuralgija: čaj lipov, despik, kitica, ružmarin.

Noge, mrzle: gorušica (kupelji).

Noge, natečene: vratič (mošak).

Noge, otvorene: podbjel.

Opaljenje: konoplja, lan pitomi, topola crna.

Opekline: aloj, badem (ulje), čičak, čuvarkuće, gunja, jabuka (drvo), krumpir (sirovi, ribani), luk (morski, pasji), majčina dušica, trputac, ulje (maslinovo).

Oprud (divlji osip): koprive.

Osip: breza (čaj), drugušac, maćuha (čaj).

Oteklina, vratna: gunja, ječam, ljubica, kadulja (žalfija), metljašica, ruža jesenska.

Otrovanja: Vidi protusredstva na strani 882.—886.

Otrovanje fosforom: jela, smreka.

Otvrdnuće prsne žlijezde: neven.

Padavica: Vidi epilepsiju.

Pištanjci, (fistula): petolist.

Pljuvanje (hračkanje): borovica, oman, sladić (slatki korijen).

Podagra (ulozi): angelika divlja (šiviz), bedrenik mali, breza (čaj), celer, čestoslavica, čičak, despik (kupelj), guajak (drvo), habdovina (avtika), jabuka (drvo), jaglac, krkočitac (marulja), moravka (arnika), sasafras (drvo), smreka, topola crna, zmijina trava.

Podrigavanje: kopar.

Polucija (prosutak sjemena): planika.

Pomanjkanje teka (bestečnost): borovka, despik, dragušac, hmelj, idjirot, kitica, kumin, oman, rotkva, srčenik (encijan), šikalina (biskupovo zelje).

Pomet (abortus), za izbacanje ploda: česanj, metljika (divlji pelin).

Pomet, zapriječenje: kadulja (žalfija).

Porod, rani (nedonošče): glavnica crvena, grižovac, kadulja (žalfija, tinktura), oman, želudnjak (kačji korijen).

Porod, teški, krkočitac (marulja), metljašica.

Poteškoće od gutanja: stolisnik.

Potonoga (znojenje nogu): namazati sa formalinom, namočenim u alkoholu.

Potres mozga: moravka (arnika).

Povraćala: crvotočina, konjsko kopito.

Pranica, bijela (bijelotok): aniš, ružmarin, stolisnik, trava guščja.

Prehlada: kamilica, koprive, pukavica (broska), sljez bijeli.

Prepast: moravka (arnika).

Pretilost, opća: broćika (divlja), preslica (kositerka), trn crni.

Prhuti: rakita (vrba), pjeskavica (roženjača).

Proderi (kile): tratinčica.

Probadanja (probadi): gorušica, hren, krkočitac (marulja), sporiš (željezanka), šikalina (biskupovo zelje), vranilovka, vratič (mošak).

Proležanje: gunja (sluzina), kamfor.

Proležanje (od rana): kopar.

Proljev (diareja): badem (drvo), borovnica, broćika divlja, grižovac, hrast (kora, kupke), kupina (lišće, čaj), metvica paprena, metvica vodena, odoljan, planika, protivak (vrbica), stolisnik, vranilovka, želudnjak.

Proljev mokraće: borovica, luk.

Promuklost (hrapavost): bazag (čaj), bedrenik veliki, čestoslavica, džumbir, jabuka, oslad, rotka divlja, rotkva (sok), sladić (slatki korijen), slez veliki, smokva (sok).

Prsobolja, opća: čestoslavica, dobričicica, komorač, lovorika (drvo), luk, mak divlji (poljski), miloduh (ižop), mrkva, lopuh, plućnjak ljekoviti, ruža, sljez bijeli, sljez veliki. srčenik (encian).

Prsobolja, ženska (pupčići, ranjave, rasjedene): gunja (sluz od koštica).

Pupak izašli: kopar, silj (divlji komorač).

Rak: broćika divlja (ivanjsko cvijeće), žabinac gomoljasti.

Rak, kožni: neven.

Rak, prsni, dobričica, neven.

Rak želučani: rabarbara (raved).

Rane: aloj (stoljetni), ariš, arnika oblozi, bazga, čestoslavica, divlji (poljski) mak, gavez, kokoca, luk morski (pasji), masnica, naranča (drvo), neven, protivak (vrbica crvena), ranjenika (zečja djetelina), smilje žuto, srčenik (encijan), tratinčica, trputac široki, vratič (mošak), kačji korijen.

Rane ugrižine: gorska metvica, oman, odoljan.

Ranjavost, utrtina: aloj, čestoslavica, ruža, srčenik (encijan) žuti.

Rast kose (boležljivi): breza (sok), kopriva (korijen), luk (sok kao vlasna voda), masnica, orah (tinktura i drvo), petoprstica (ruta).

Raširenje želuca: dušica majčina, rabarbara (raved).

Reumatizam: borovica, čestoslavica, dušica majčina, gorka trava (djetelina), idjirot, konoplja, koprive, metljika (divlji pelin), moravka (arnika), sasafras (drvo), smreka, stolisnik.

Ruke, raspucane: badem (drvo).

Sifilis: sasafras (drvo).

Slabina: gorka trava (djetelina), idjirot, klinčici (korijen), metvica paprena, moravka (arnika), pelin, srčenik (encijan).

Slabina, želučana: borovica, idjirot, kupina, naranča, pelin, rabarbara (raved), silj (jelenka), srčenik (encijan), trava gorka.

Slabokrvnost: dragušac, kitica, matovilac, oman, pelin, špinat.

Slabost srca: čaj (kineski), despik (voda), krkočitac (marulja), poreč krastavac).

Slabost živaca: vratič (mošak), kitica, ružmarin.

Slinotok (pljucavica): kadulja (žalfija ljekovita), petolist.

Sluzotok: kininovac (kora).

Smetnje, mjesečne u menstruaciji: aloja, angelika (šiviz), aniš, despik (ulje), idjirot, kumin, kupelji nožne od gorušice, melisa (matičnjak), metvica gorska, odoljan (baldrijan), oman (korijen), pelin, peršin, pukavica (broska), ružmarin, slanovitak (smrduša), šikalina, silj (jelenka), srčenik (encijan), vratič (mošak), zmijina trava.

Smetnje probavne: angelika (šiviz, korijen), borovica, čestoslavica, habdovina (avtika), jabuka, komorač, kumin, matičnjak (melisa), naranča (drvo), oman, pelin, raved (rabarbara).

Sokovi tjelesni, loši: bazga, jagoda, krošuljica, lan, mrkva, raved (rabarbara), šparoga, stolisnik, trputac, zečji trn, zob.

Spavka (bolest spavanja): gorska metvica.

Srdobolja (disenterija): aniš, bedrenik, bobak, borovnica, breberika (kiseli trn), cimet, hrastek poljski, idjirot, kuhano vino (crveno s klinčićima), melisa (matičnjak), oputina (moljavka), oskorušica (jarča trava), petolist, protivak (vrbica) crveni, rakita (vrba), sljez pozemljuh, veliki sljez, zlatnica (štapika), želudnjak (kačji korijen).

Sredstva protiv trakavice: bundeva (koštice), paprat obična.

Sredstva, protivugnjilna: dušica majčina, lopoh, naranča.

Sredstva za jačanje živaca: čaj od kadulje, despik, eukaliptus, idjirot, kamilica, melisa (matičnjak), ružmarin.

Sredstva za pojačanje trudova: angelika (šiviz divlji), kumin (čaj), petoprstica (ruta, čaj).

Sredstva za okrepu: idjirot, korijen slatki (sladić), limun, naranča.

Sredstva za pospješenje mlijeka: bedrenik veliki, bosiljak, koprive, kumin.

Sredstva za predusretanje zaraza: angelika (običajna), borovica, petoprstica (ruta).

Sredstva za rashladu: vidi sredstva za okrepu.

Sredstva za skupljenje gnoja: lan (sjeme).

Sredstva za stišanje boli (stišala): kamilica, lan, pjeskavica (roženjača).

Sredstva za umirenje živaca: čaj od kadulje, despik, eukaliptus, idjirot, kamilica, melisa (matičnjak), ružmarin.

Sredstva za znojenje: bazag, borovica, čaj lipov, džumbir, gripelj (pasja ruta), kamfor metvica paprena, naranča (drvo), poreč (krastavac), ribizla.

Stolica, spora: grožđje, habdovina (avtika), hmelj, lan pitomi, luk, mrkva, šljiva (drvo), tratinčica, vranilovka.

Stolica, tvrda (zapek): aloj, raved (rabarbara), ricin, senovo lišće, smilje (žuto), smokve (drvo).

Suha bolest: ječam, lišaj islandski (mahovina).

Sušica: (vidi suhu bolest).

Sušica plućna (jektika): aloj stoljetni, čaj od lana, divizma, gavez, ivanje (strašno zelje), ječam, kadulja (kupelji), komorač vodeni, oman (korijen), plućnjak ljekoviti, podbjel, sok od kopriva, zmijka španjolska (crni korijen).

Sušica = sušica plućna (jektika): aloj stoljetni, čaj od lanenog sjemena, divizma, gavez, ivanje (strašno zelje), ječam, komorač vodeni, kupelji od kadulje, oman (korijen), plućnjak ljekoviti, podbjel, sok od kopriva, zmijka španjolska (crni korijen).

Svrab: alant, krušina (kora), lovorika, ružmarin divlji, sporiš (željezanka), vratič (mošak).

Šarulje na koži: sok od rotkve, voda od peršina.

Šijobolja: ruža divlja.

Škorbut (cingota): bobak, breberika (kiseli trn), cecelj (zečja soca), dragušac, hren, krkočitac (marulja), ribizla crvena, žličnjak.

Škrlet: limunada.

Škrofuloza (gljivobolja): hrast, ižop, kupelji od orahova lišća, neven, sasafras drvo.

Šuljevi (hemeroide): borovnica, breberika (kiseli trn), jabuka (drvo), kamilica (čaj za klistiranje), krošuljica, krušina, lanilist, malina, maslačak (čaj za klistiranje), pšenica, stolisnik (čaj), tamarindovac, topola crna.

Tifus (pošalina): odoljan.

Tištenje želuca: rabarbara (raved), srčenik (encijan) žuti, stolisnik, vodopija.

Tjesnogrudnost: podbjel, smreka.

Trbuhobolja: bobak, borovnica, kamilica (trtica), komorač.

Trganje: borovica, čestoslavica, dušica majčina, gorka trava (djetelina), idjirot, konoplja, koprive, metljika (divlji pelin), moravka (arnika), sasafras (drvo), smreka, stolisnik.

Triper (kapavac, gonoreja): rotka divlja (repnica).

Ubodi kukaca: dragušac, gavez, poreč (krastavac).

Ubodi pčela i kukaca: arnika oblozi, čuvarkuće.

Udobolja (bolesti udova): jaglac, maslačak, pjeskavica (roženjača), tratinčica.

Udovi, smrznuti: idjirot, krumpir.

Uganuće: idjirot, moravka (arnika), vratić (mošak).

Ugrizi pasa: metljašica (kao oblozi), trava rosna (rosičina), kao sok.

Uhobolja: badem (drvo), broćica divlja, česan, kamfor, kamilica, konoplja, kopriva mrtva, melisa, ruža jesenska, silj (komorač divlji), sljez, stolisnik, vranilovka.

Ukočenost grčevita: aniš, bedrenik veliki, kamilica, lipa, mažuran, melisa, narandža, oman, pukavica (broska), ružmarin, žalfija rimska.

Ulozi (podagra): angelika divlja (šiviz), bedrenik mali, breza (čaj), celer, čestoslavica, čičak, despik (kupelj), guajak (drvo), habdovina (avtika), jabuka (drvo), jaglac, moravka (arnika), sasafras (drvo), smreka, topola crna, zmijina trava.

Upala crijeva: sljez bijeli, tratinčica.

Upala jezika: vidi difteriju i anginu.

Upala mozga: moravka (arnika).

Upala nepca: kadulja (žalfija).

Upala pluća: badem drvo, ječam.

Upala plućnog vrška: celer, lječura (zanikl), sljez veliki, sporiš (željezanka).

Upala slijepoga crijeva: pjeskavica (roženjača).

Upala, vratna: džumbir kao grgljača, jorgovan (čaj), kopriva mrtva.

Upale: gavez, jagoda, smreka, srčenik (encijan).

Ustavila krvi: broćika divlja (ivanjsko cvijeće), hrast (kora), preslica (kositerka), rusomača, želudnjak (kačji korijen).

Vjetrovi neredoviti: peršin.

Vodena bolest: bazga, borovica, borovnica (lišće, čaj), gorska metvica, habdovina (čaj), jabuka (drvo), kozja brada, kupina, miloduh (ižop), peršin (čaj), preslica (kositerka), pukavica (broska), sasafras, trbušac (zmijina trava).

Vratobolja: jorgovan (čaj), kopriva mrtva.

Vrbanac: bobak, divlji (poljski) mak, konoplja, poreč (krastavac), volujsko zelje (želudnjak).

Vrbanac lica: podbjel.

Vrućina (oganj): breberika (kiseli trn), čuvarkuće, gorušica, jabuka (drvo), ječam, malina, sporiš (željezanka), tikvica slatka.

Vrtoglavica (omaglica): čaj lipov, despik, petoprstica (ruta), silj (divlji komorač), stolisnik, šikalina (biskupovo zelje).

Zaduha (astma): jagoda, krkočitac (marulja), oman, paprena metvica, trputac.

Zasluzenost: bokvica (betonika), koprive, mira (basan), plućnjak ljekoviti, rabarbara (raved), ružmarin, sasafras, sladić, trputac.

Zasluzenost crijeva: rakita (vrba).

Zasluzenost dušnika: angelika (šiviz), badem (drvo), čaj lipov, lišaj islandski (mahovina), lječura (zanikl), zmijka španjolska, (crni korijen).

Zasluzenost nepca: kadulja (žalfija).

Zasluzenost želuca: džumbir, kozlac pjegavi (zmijino grožđe), rabarbara (raved), rakita (vrba), vodopija.

Zaudaranje iz ustiju: borovica, paprena metvica tinktura od aniša.

Zavijanje u trbuhu (kolika): medvjedov korijen (koprc).

Zazubica, čirovita: smokva, (drvo).

Znojenje noćno: bazag, čaj od kadulje (žalfije).

Znojenje nogu: hrast.

Zubobolja: divlji ak (planinski petrušin), hrast, melisa (matičnjak), petolist, rosopas, zečji trn,

osim toga još: crvotočina (sjeme), eukaliptus (lišće), lopoč (cvijet), naranča (kora), runjika, zlatnica (štapika).

Žabice (glindure) natečene: idjirot, kadulja (žalfija), vranilovka.

Žgaravica: borovica, hrast, kitica, sladić (slatki korijen), osim toga još: bedrenik mali, drvo gujakovo, oman (korijen), papric, korijander (sjeme), senovo (lišće), trputac (široki).

Žlijezde: hrast, neven.

Žučobolja: perunika.

Žutica: aloj stoljetni, bokvica (ranik, betonika), idjirot, ivica (iva), ižop (miloduh), jagoda svježa, jedić (klobučić), krošuljica, paskvica (gorkoslad), pelin (čaj), peršin, petolist, pukavica (broska), rabarbara (raved), rosopas, rotkva divlja (repnica), šparoga.

PUČKO LJEKARSTVO.

Povijest medicine prikazuje nam jedan odlomak opće kulturne povijesti. Slučaj i nužda bijahu prvi počeci ljudskog znanja i umijeća. Što je nužnije znanje i umijeće za uzdržanje lagodna života, to će čovjek prije naći put, kojim će to postići. Zato je i medicina prije nastala od spoznaje o životnim pojavama čovjeka u zdravom i bolesnom stanju. Pučka i kućna ljekovita sredstva bijahu već iz razloga čovječnosti od vajkada svojina čovjeka. Kako je odstranjenje uzroka bolesti prvi i bitni uvjet ozdravljenja, to se posvuda išlo za tim, da se nadje uzrok bolesti, a uz to i ljekovito sredstvo odnosno način liječenja Molitva, blagoslov, kletva, čarobne rečenice i obredi, putanje nebeskih tjelesa, sunčano svijetlo, mjesečina, zrak, zemlja, voda, vatra, životinje na kopnu i u vodi, biljke u cijelosti ili samo njihovi pojedini dijelovi, drago kamenje, kovine i ostale rude, vrućina i toplina, čovjek, narav ili sam čovjek, simpatija, antipatija, moć misli, vlastita i tudja sugestija, predživot, mir i gibanje — sve je to u povijesti čovječanstva prošlo svoj razvoj, da se nadje izvor bolesti i način liječenja. Ako se kod razlučivanja sredstava pita, što spada kod njegovanja bolesnika i ranjenika u kompetenciju liječnika i laika t. j. znanstvene i pučke medicine, to će laik odmah odgovoriti, da se lakše bolesti liječe kućnim i pučkim ljekovitim sredstvima, a teže bolesti stručnom, liječničkom pomoću. Tako misli većina laika, što je naravna veliko

zlo i zabluda, jer je zbog tog naziranje već propalo tisuću i tisuću života. Zaboravlja se, da su prividno male poteškoće čestoput počeci velikih i životu pogibeljni bolesti, ako se zanemare ili nezgodno njeguju.

Treba laiku razjasniti i različiti postupak u medicini, koji čestoput dovodi do istih rezultata. U svim pitanjima znanosti i vjere, prava, filozofije, kod političkih i pedagoških zadataka, često se i različitim putevima dolazi do istih posljedica ili rezultata. Pa i u najeksaktnijoj znanosti, u mehanici, dolazi se na temelju raznih pokusa do istih posljedica, bilo pomoću ljudske snage ili tekuće vode, bilo pomoću pare i elektriciteta. Čestoput ovisi uspjeh i o nuzgrednim okolnostima, pa je katkad dvojbeno, koje bi se sredstvo ili način upotrebljavalo. Pa tako biva i u medicini.

Na temelju toga dolazimo do zaključka, da su pučka i kućna ljekovita sredstva samo od prijeke nužde u onim prilikama, u kojima je teško doći do stručne pomoći, — a u inim okolnostima da je najbolja pomoć jedino vješt stručnjak t. j. liječnik.

Kod raznih pučkih i kućnih ljekovitih sredstava mora se uzeti još i to u obzir, da im je djelovanje vrlo različito — baš obzirom na čovječji ustroj i na njegovo stanje, u kojem se on u času bolesti nalazi. Na bolest dakle ne djeluje samo sredstvo već i stanje čovjeka. Jedno te isto sredstvo može prema osebinama pojedinoga čovjeka i prema raznim okolnostima posve drukčije djelovati — tako da je i tu nužno znanje i vještina.

Posmatrajući s tog gledišta pučku medicinu istaknuti ćemo najglavnije načine liječenja i upozoriti na njihove dobre i loše strane, da se laici ne zavedu. Isto tako ćemo donijeti prikaz ljekovitih pučkih sredstava — kojih je najveći broj uzet iz bilinskog carstva — i uputu u recepturu, da si laici u najvećoj nuždi znadu i sami pomoći. Svrha je medicine da pomogne bolesnom čovječanstvu, a ako se to može postići i inim ljekovitim, pučkim i domaćim, sredstvima, tijem bolje, jer će bar prije ozdraviti.

AKUTNE (GROZNIČAVE) BOLESTI.

O groznici, koja je samo d j e l o m i č n a p o j a v a b o l e s t i, govorili smo opširnije u prvome svesku ovoga djela (vidi isti). Dobro će biti, prije no nastavimo, da si svak' to još jednom pročita.

Već je Hipokrates — znameniti grčki liječnik — učio, d a g r o z n i c a p o p u t v a t r e č i s t i t i j e l o. Tijelo samo posjeduje najbolje lijekove. Tako je primjerice pomanjkanje teka za groznice najboljim dokazom, kako se sama narav bori protiv groznice. (Zbog jačeg

sagorijevanja izlučuje tudje otrovne tvari.) Hranimo li bolesnika za vrijeme groznice običnom hranom, tim gore po njega, jer će groznica još više narasti. Zato je i zabranjeno dat takvom bolesniku m e s o ili t e š k u h r a n u i r a z d r a ž l j i v a p i ć a (kava, čaj, vino). Tijelo se dakle i n s t i n k t i v n o bori protiv groznice, dok traži strogu dietu.

U inom slučaju kao što je to na pr. kod p r e h l a d e (vidi ovu) tijelo opet instinktivno nastoji, da ne suzbije groznicu, već naprotiv da ju p o s p j e š i (znojenjem, toplim pokrivalima i vrućim pićima). Dakle sasvim protivno! Zato se i kod grozničavih bolesti, koje nijesu nastale prehladjenjem, služimo protivnim sredstvom t. j. m r z l o m v o d o m u najrazličitijim oblicima (mrzle kupke, mrzlo otiranje, pranje, mrzli oblozi, zračne kupelji i t. d.).

Koje ćemo sredstvo — jače ili slabije stupnjeve — upotrijebiti, ovisi o t e r m o m e t r u i o ž i v č a n o m s u s t a v u. Vatra se može gasiti na različite načine (svaki kovač zna, da u stanovitim okolnostima i sama voda podjaruje vatru), ali se ne smiju zato rabiti nepodesna sredstva kao što je na pr. u l j e. Tako je i s groznicom. Moramo uzeti samo takva sredstva (lijekove), koja ne podjaruju vatru ili bolje reći t. j. uzrok i posljedicu groznice s a g o r i j e v a n j e.

Kao što ni kod drugih bolesti ne pobijamo samu bit bolesti, već idemo samo za o l a k š a n j e m n j e z i n i h p o s l j e d i c a (bolovi, kašalj, besanica), tako i kod groznice ne pobijamo samu groznicu, već samo olakšavamo njene nuzboljetice (razdraženost živaca, omamljenost). A baš time z a š t i ć u j e m o o r g a n i z a m od još težih posljedica.

Vodeni postupak služi i za u t a ž e n j e žedje što je za grozničave bolesnike od velike važnosti. Mrzlom vodom ispiraju se usta i grkljan, peru se ruke i lice, a i cijelo tijelo, pa se na taj način štiša žedja bolesnikova. Uz to se i umanjuje tjelesna toplina, što takodjer blagotvorno djeluje na bolesnika. Tvrda se stolica suzbija na običajan način (vidi grozničave bolesti).

Groznica sama nosi u sebi klicu ozdravljenja, koju nazivljemo k r i z o m (nazadovanje) ili l i z o m (riješenje). Temperatura pada za nekoliko sati 4 do 5^{0} Celsija, bilo od 170 do 70 kucaja, a udisaji od 20 do 10. Krizu prati jako znojenje i tamni urin, koji ostavlja za sobom jaki talog. Ako groznica polaganije prolazi, znojenje je mnogo sporije (liza).

Za mjerenje vrućine služi nam t e r m o m e t a r, koji najbolje nadzire tijek groznice. Zato treba da bude u svakoj kući po jedan termometar, a da se ljudi znadu po njemu ravnati. Time je svakomu dano pozitivno uporište, kada i u koje se doba mora poslati po liječnika, a da predusretnemo težoj bolesti, eventualno i pogibelji smrti.

Temperatura preko 38° Celsija već je siguran znak groznićavosti, temperatura preko 39° Celsija znak je ozbiljne smetnje, pri kojoj već treba pozvati liječnika, a temperatura od 40 do 41° Celsija znak smrtne pogibelji.

Stalni su pratioci groznice slabost, umornost, i suhota kože. Osim vodenog postupka (zamatanja i t. d.) služi nam kao izvrsno sredstvo za pobijanje groznice mirno ležanje.

Mirno je ležanje u krevetu jedan od bitnih uvjeta za pobijanje groznice. Mirnim ležanjem odvodi se krv, koja prouzrokuje kongestije (navale krvi) u nutrašnjosti tijela, sad na mozak, sad na dušne puteve ili na trbušne organe. Kroz to se cijela periferija (vanjska povlaka) ovlaži, ugrije i omekša. Čim oteretimo centar suvišne krvi, bolesniku je već lakše, te može i bez lijekova ozdraviti.

Dieta za groznice. Treće je spasonosno sredstvo za groznice stroga dieta. Kao najbolja hrana za grozničave bolesnike služe nam voćni sokovi, jer sadržavaju u sebi mnogo alkalija i alkalijskih zemlja (lužine), koje povećavaju alkalescencu (lužno svojstvo) krvi Voćni sokovi piju se obično sa svježom vodom.

Druga su sredstva za osvježenje: jabuke, kruške, trešnje, šljive (suhe), borovnice (Heidelbeeren), jagode i borovke (Preisselbeeren), zatim jabučna voda (jabuke močiti u hladnoj vodi), kuhane šljive, sok od ugoraka (ugorke se narežu i isprešaju) i sok od ribane mrkve (s nešto šećera i četruna).

Od inih se sredstava preporučuju: medovica (jedna žlica meda na ½ litre vode, 1 žličica limunade, 2 žumanjka od jajeta i nešto mlijeka ili skorupa), voda od bjelanjčevine (1 bjelanjak s nešto šećera i nekoliko kapljica limunade u ¼ litre vode dobro isbrkljati), mliječna limunada (u po litre kipuće vode 25 g šećera i kora od polovine limuna; poslije ohladjenja treba dodati ½ litre kuhane vode i sok od polovice limuna, pa nakon 10 časaka procijediti), krušna voda (po hljeba kruha razrezati na komadiće i ispržiti, zatim posipati s ½ litre kipuće vode, poslije nekog vremena dodaje se sok od četvrtine limuna, nešto soli ili šećera), i čaj od jabuka ili jabučnih kora, jagoda, trpuca ili stolisnika.

Dobre su i ječmena sluz, zobni napitak i rižina sluz. Uzmu se 2 do 3 žlice ječma, zobi ili riže, pa se dobro operu i puste, da se po više sati moče u vodi; zatim se stavi tekućina na slabu vatru, te se 3 do 4 sata pusti kuhati. Kad je to gotovo, tekućina se procijedi, te joj se dodaje nešto šećera i limunovog soka ili mlijeka i voćnog soka. Pije se mlako ili hladno.

Pije se i razrijedjeno ili obrano mlijeko, kiselo mlijeko i mlaćenica (od maslaca), ali samo na gutljaje ili na žlice sirovo ili kuhano (3 minute). Mlijeko može se miješati i s nešto mondamina, majcene ili kakaoa (10 minuta kuhati). Osim naravnog mlijeka može se prirediti i bademovo mlijeko (bademovica, ali ne od gorkih badema). Uzme se do 40 slatkih badema, pa ih se opere, oguli i stuče; nakon toga pusti ih se jedan sat da se moče u vodi (do 1 litre), a kad je to gotovo, tekućina se procijedi kroz platnenu krpu (oparenu), te joj se doda nešto šećera. Mlijeko se nalije u bocu te se stavi na hladno mjesto. Ovako će se držati do dva dana. Mjesto badema mogu se uzeti i orasi.

O daljnem liječenju grozničavih bolesti vidi njegu bolesnika i kupelji u I. svesku, te upotrebu ljekovitog bilja u II. svesku.

KRONIČNE (ZASTARJELE) BOLESTI.

Vidjeli smo, da bolesti s visokom groznicom obično brzo prolaze, dok bolesti s umjerenom groznicom ili bez ikakve groznice traju dulje. Groznicom sagorijevaju bolesne tvari (boliva), a ujedno se izlučuju isparine (transpiracije), koje su s njima u vezi. To je dovelo do toga, da se je počelo trajnije (kronične) bolesti liječiti pomoću groznice odnosno sličnog joj sredstva.

Groznici najviše odgovara znojenje, po stoga se u poznije doba uvela procedura znojenja kao specijalna metoda liječenja protiv kroničnih bolesti. Učinci su znojenja skoro posvema jednaki s učincima groznice, pa stoga smo u stanju, da upotrijebimo običnu naravnu groznicu kao ljekovitu groznicu.

Nema tako reći kronične bolesti, koja se ne bi mogla znojenjem suzbijati.

Znojenje oslobadja čovjeka nepotrebnih produkata tvarne izmjene, što su se u njegovu tijelu skupili. Jedno od najboljih sredstava za znojenje jesu kupelji, koje se uzimlju u različitim oblicima.

Znojne kupelji s hladnim pranjem otvrdnu čovjeka, a djeluju i na ine bolesti. Osobito pako uplivišu na bolesti, koje nastaju uslijed prehlade (reumatizam, influenca, neuralgije) i kod kojih valja paziti na živu izmjenu tvari (ulozi, šećerna bolest, bubrežna bolest).

U novije doba imademo različitih i praktičkih aparata, kojima si možemo i kod kuće prirediti znojnu kupelj. Ljudi, koji pate od srca, neka budu na oprezu kod znojenja. Vrli se uspjesi postizavaju sa znojenjem kod pospješenja umjetne groznice.

Od znojnih kupelji ističemo na prvome mjestu: parnu kupelj u krevetu i razna zamatanja u kući. Za umjetne parne kupelji služe nam posebni ormari, koji se dadu na zgodan način sastaviti i rastaviti. Prirodne su kupelji sunčane i pješčane kupelji, a javne su rimsko irske i ruske parne kupelji.

Osim spomenutih već kupelji imademo još biljnih kupelji, koje su ušle u pučku medicinu, te se često upotrebljavaju s dobrim uspjehom.

Od bilnih kupelji spominjemo ove različite oblike:

Aromatičke kupelji, guste kupelji (zamatanje), kupelji od trijeslovine, sunčane kupelji na svježem sijenu, kupelji od sijena, pomponatus kupelj, parne biljne kupelji (baldrianova kupelj i t. d).

Pošto te kupelji slove kao prava domaća sredstva, govorit ćemo o njima opširnije u slijedećem poglavlju.

Izim kupelji upotrebljavaju se i biljni lijekovi, (čajevi) koji u veliku stepenu prouzrokuju znojenje.

Od tih spominjemo u prvom redu lipov, jorgovanov i bazgov čaj, zatim čaj od kamilice i paprene metvice. Čajevi uzimlju se vrući, a u vezi sa zamatanjima. Njihovo je djelovanje vanredno.

Najnaravnije je sredstvo za znojenje tjelesni rad, koji djeluje najintenzivnije, pošto je njime izazvano znojenje fiziološko, a ne fizikalno pomoćno sredstvo (kao kod drugih metoda).

Nema skoro bolesti, bilo akutne bilo kronične, na koju znojenje ne bi djelovalo. Pluća mogu oboljeti, i bubrezi i crijeva, krv i tjelesni sokovi mogu bit pokvareni — znojenje podražuje kožu, koja pojačanim djelovanjem pospješuje funkcije svih ostalih organa.

RAZNE PUČKE METODE LIJEČENJA.

U prijašnjem smo poglavlju spomenuli, kako kupelji igraju važnu ulogu kod liječenja akutnih i kroničnih oboljenja.

U znanstvenoj je medicini već odavno priznato koristonosno djelovanje kupelji, ali se one još jače ispoljavaju u pučkoj medicini, koja ih kao „iskušana“ pomoćna sredstva rabi već od pamtivijeka.

Uz kupelji imade u puku još i drugih načina liječenja, koji se tu i tamo još i danas upotrebljavaju.

Moramo naglasiti, da pučki način liječenja nije istovetan s „vračanjem“. Ima doduše medju pukom dosta „vračara“, ali ti obično rade na svoju ruku, dok se u puku rabe samo lijekovi, koji su se već od davnine uvriježili po svim seljačkim kućama.

Od pučkih se lijekova razlikuju domaći lijekovi, koji su djelomično uzeti iz znanstvene, a djelomično iz pučke medicine. Medju pučkim lijekovima imade i takovih, koji su još vezani o praznovjerje, te nijesu ni najmanje podesni, da liječe bolesti. Što više imade i takovih, koji direktno škode zdravlju. Ti su lijekovi dašto brisani iz recepture domaćih lijekova, pa stoga i ta razlika.

Mi ćemo se u daljnem našem razlaganju obazreti na tu razliku, te ćemo donijeti samo one lijekove, koji baziraju bar na nekom znanstvenom temelju, da se bolesnici ne zavedu u bludnju. Kod homeopatije vidjet ćemo, kakva je uska srodnost izmedju „učene“ i „pučke“ medicine, pa ćemo stoga upozorivat na njihove grješke, koje su u očitoj protimbi sa znanstvenom medicinom.

LIJEČENJE BILJEVNIM KUPELJIMA.

Aromatičke kupelji prave se ponajviše od aromatičkih biljka, kao što su kamilica, despik (lavendula), idjirot, odoljan, melisa te omorikove ili borove četinje.

U vrećicu stavimo ½ do 1 kg ljekovitog bilja (za mjesnu ili dječju kupelj dostaje 100 do 150 g), pa ga u kadi za kupanje oparimo u 2 litre kipuće vode, te ga dobro istiještimo, da mu sva sadržina iscuri. Izvadinu dobro pomiješati s kupaćom vodom.

U medicini (u lječilištima i kupalištima) priredjuju se aromatičke kupelji pomoću ekstrakta u žesti ili pomoću eteričkog ulja, koje se vadi iz ljekovitog bilja. Najviše služe omorikove ili borove kupelji, koli za bolesne toli za zdrave. Za punu kupelj dostaje 1 g eteričkog ulja ili 75—100 g ekstrakta.

Djelovanje je aromatičkih kupelji vanredno ugodno i osvježujuće. Pospješuju disanje, optoku krvi i izmjenu tvari. Reakcijom na kožu izlučuju bolesne tvari iz tijela, što se poznaje po ljubičastom mirisu urina. Izim toga služe još kod reumatičkih bolesti, uloga, neuralgija (živčanih boli), kljenuti, škrofuloze i rahite.

Guste kupelji prave se od mekinja, škrobnog brašna i sladi. Najviše se od njih ističu sladne kupelji.

Uzme se ½ do 1½ kg raženih mekinja, pa ih se u nekoliko litara vode jedno ½ sata dobro prokuha. Zatim se kroz platnenu krpicu procijede, te se pomiješaju s kupaćom vodom. Mjesto mekinja može se uzeti škrobno brašno (¼ do ½ kg), koje se u 4 litara vode jedno ½ sata kuha i zatim procijedi u kupaću kadu. Za sladne kuplji dostaje 2 do 3 kg ječmene sladi (iz pivovara), koja se kuha u vodi (nekoliko litara) i zatim procijedi.

U medicini rabe se mekinje i sladne kupelji protiv svrabljivih kožnih bolesti.

Djelovanje. Općenito ih upotrebljavamo kod kožnih bolesti, i za jačanje tijela. Rado se uzimlju kod dječjih bolesti.

Kupelj trijeslovina pravi se od osušene hrastove kore ili kožarske trijeslovine. Od prve se uzme ½ kg, a od druge ¾ do 1 kg za jednu kupelj. Oboje se najprije dobro prokuha u vodi, a zatim se ulije u kadu.

Dolazi u medicini tek tu i tamo (kod bjelotoka).

Djelovanje im je u stezanju. Dobro djeluju i sjedaće kupelji (½ kg hrastove kore na 4 do 6 litara vode).

Sunčane kupelji na svježem sijenu rabe se većinom na selima. Čeljade se legne na svježe sijeno, te se njime omota, pa se tako sunča.

Djelovanje im je u znojenju.

Kupelji od sijena. Za kupelji služe zapravo samo ostaci od suhoga sijena (sa sjenika). Priredjuju se tako, da se kada pokrije s plahtom, nad kojom se nekoliko šaka sijena opari kipućom vodom. Isjedina curi kroza plahtu (najbolje kroz ulegnutu sredinu plahte). Upotrijebiti se može voda tek, kad pane na 20 do 37° Celzija. Ostaci sijena mogu se posebno kuhati.

Znameniti prirodni liječnik Kneipp preporučuje te kupelji kao jedan od najglavnijih lijekova protiv svih bolesti. On piše: „Sijeno sa suhih livada daje nam najbolje ljekovito bilje. Ono se mora ¼ sata kuhati; najveću aromu daje, ako ga se 2 do 3 puta prokuha. Aroma njegova prodire kroz kožu u krv, te ju pročisti. Zato je ono i najbolji lijek protiv svih bolesti".

S gledišta medicinskog nema se ništa protiv tih kupelji, osobito ako služe kao pomoćno sredstvo za opće jačanje tijela. Oblozi od sijena ne smiju se stavljati na otvorene rane, jer se previše krvi skupi na jednome mjestu. Ni inače ih se ne smije prečesto stavljati na jedno te isto mjesto. Obično služe za reumatične bolove kod mišica i živaca, za otekline i ukočenosti zglobova.

Djelovanje. Nožne kupelji služe najviše za nazebline, otvorene (ranjave) noge, zatim kod oslabljenih udova i bolova u udovima, te kod znojnih nogu, vodene bolesti i mokraćnih smetnja. Cijele kupelji kod čirova i rana i kod reumatizma (uloga) i želučanih bolova. Oblozi od kuhanog sijena, (poliveni kipućom vodom u vrećici) djeluju protiv lišaja, dobraca, crljenice, šarlaha i rahite. Rabe se i kod otrovanja krvi, osobito na početku, u obliku vrućih obloga, koji se stavljaju na oteklinu. Čim se ohlade, mora ih se zamijeniti s novim i svježim oblozima.

Sjedaće kupelji od sijena pomažu kod trbušnih zapora, čirova, oteklina, i grčeva; kolike i tvrde stolice, te osipa pasanca. Kiselo sijeno služi protiv kamenca i mokraćnih smetnja.

Košulja od sijena. Ovoj metodi liječenja spada u neke i t. z. „košulja od sijena", koja se najviše upotrebljava kod dječih bolesti. Košulja je iz grubog, mekanog platna a prostrana do koljena, da ju se može lakše oblačiti i skinuti. Prije uporabe namoči ju se u uvarak ukuhanog sijena, pa ju se dobro ižima. Kad je dijete obuveno u mokru plahtu, treba ga do vrata pokriti s pokrivalom, ali ne preteškim, da se dijete ne oznoji. Ako se počne znojiti, stavi mu se jedna noga van, a ako se i unatoč tome oznoji, mora ga se svući, malo oprati i osušiti. Procedura traje obično ½ sata.

Košulja djeluje još na prehladu, probavne smetnje, bolesti jetara, čirove i opću slabost, zatim na skrofulozu, kašalj hripavac, astmu i pojave ugušenja i grčeva.

Mjesto košulje mogu se kod mjesnih oboljenja upotrijebiti i vrećice od sijena na pr. za glavu, vrat, koljena i. t. d. Vrećica se napuni ostacima sijena, a zatim opari kipućom vodom, i čvrsto ižima (daskom). Kad se stavi na bolesno mjesto, ovije se još toplim flanelom. Uporaba ½ sata, ali može se i mijenjati. Poslije uporabe treba bolno mjesto malo rukom otrti, a iza toga ½ sata još počivati.

Sadržina vrećica može se pojačati još sa ružmarinom, angelikom (šivizom), melisom (matičnjakom) i timijanom.

Posebna je vrste biljnih kupelji t. z. pomponat kupelj, koja služi za opće jačanje. Pravi se od ovih biljka: kozlac pjegavi (zajedno sa zeljem), omanov korijen (alant), koprive (velike), rosopas kadulja (žalfija), kamilica, timian, borovica, žir, miloduh (ljubčac) i mravinja zemlja (velikih šumskih mravi). Od svih vrsti bilja uzmi po jednaki dio (običajne mjere za kupanje), te ih skuhaj u dostatnoj količini vode, a zatim ih ulij u kupaću vodu. Budući da se voda ne smije ohladiti, treba uvijek dodavati vruće vode.

Djelovanje. Vanredno sredstvo kod oslabljenih udova i seksualne slabosti zbog gubitka tjelesnih sokova i starosti.

Mjesne parne kupelji od kamilice, jorgovana i bijeloga sljeza (Eibisch) služe za parenje ustiju, nosnih duplja i ušnih cijevi. Bilje se kuha u običnom loncu, koji se pokrije s lijevkom, tako da mu je cijev okrenuta prema gore. Na lijevak se natakne kratka gumena cijev, da se bolesnik kod parenja ne ofuri.

Od pomoćnih ljekovitih sredstava spominjemo još bilinska pića (vino, pivo), koja se priredjuju u pivovarana iz ječma i sladi uz dodatak lišća, cvijeta i korijenja različitog bilja (oman, betonika, jelenjak, despik).

Kao grgljača rabi uz kadulju (žalfiju) još i džumbir pomiješan sa slanom vodom ili alaunom.

Najbolja i najjeftinija je usna voda, koja se dobiva od mješavine čistog alkohola (100 g), timola (1 g) i ulje od paprene metvice (2 g). Voda ta vanredno desinfiscira, a bez ikakih štetnih upliva po zube.

LIJEČENJE VOĆEM I VOĆNIM SOKOVIMA.

Voće je vanredno hranilo i uživalo. Nijedna druga hrana ne sadržaje toliko mineralno hranljivih tvari ko voće. Vapno, natron, željezo i fosfor glavne su mu sastojine, koje su tol' potrebne za izgradnju i grijanje našega tijela.

U seljaka je voće kao hrana mnogo raširenije nego u gradjanstvu. Ali seljaci ga ne upotrebljuju samo kao hranu, već i kao ljekovito sredstvo kod raznih bolesti. Tako se na pr. kod nas u Bosni uzimlju jabuke kao sredstvo za obogaćivanje krvi željezom. (Jabuke se navrte na čavle, pa kad su dobrano zardjale, onda ih se jede.) Vinska i jabučna kiselina desinficiraju usnu šupljinu, podražuju želudac i crijeva na bolju probavu i često ispraživanje; njezine se brašnene sadržine pretvore u šećer, koji jača mišice, a svojom sadržinom kisika obogaćuju krv, i time podražuju pluća na jače djelovanje. Ona hrani i slezenu, a kroz to i mozak. Zato se i postizavaju taki vanredni uspjesi kod bolesti živaca (kura od jabuka i jahličavog ili šrotnog kruha.)

U nijednom živežnom sredstvu nema tolike sadržine fosforne kiseline ko u jabukama. Jabučna je fosforna kiselina laki probavljivi spoj, što ga najviše potrebuje mozak — taj centar našega organizma. Zato ih se i toliko preporuča ljudima, koji mnogo sjede, te teško duševno rade. Osim fosforne kiseline imadu u jabukama još i drugih kiselina, koje služe kao vanredno sredstvo protiv besanice i kožnih bolesti.

Osim jabuka imademo i drugog voća, koje je puno ljekovitih sadržina. Tako su pr. kruške bogate na vapnu (gradju kosti), šljive vrlo hranljive, a osim toga još i jako podražljive za crijeva (tvrda stolica), breskve i kajsije podražuju želučane stijenke, pluća a poglavito jetra (za jače izlučivanje žuči), grožđje je vanredno hranljivo sredstvo, jer obogaćuje krv željezom i pojačava napetost živaca (kod nervoznih smetnja i bolesti). Ribizle i maline pročišćavaju krv, jagode su ljekovito sredstvo kod pretilosti i oteklina jetara i slezene; borovke (Preisselbeere) upotrebljuju se kod reumatičkih bolesti, a ogrozde kod uloga.

Bogato je na mineralnoj hrani i južno voće. Najbogatiji je od sveg četrun, koji pročišćava krv i pomladjuje sluzne kože i

žlijezde. Ako ga se umjereno uzimlje, oživljava obumrle dijelove sluznice (u vratu), rastapa kamence, uložne i reumatične naslage i ubija gljivice. Vanredno djeluje i kod krvarenja (stezanjem krvnih žila) i raširenja krvnih žila (vena). Smokve i datulje su izvrsna hranljiva sredstva, a osim toga elektrizuju sluznice (smokva, kora narančina).

I povrće i orasi spadaju medju ljekovita sredstva. Rajčice (paradeisi) djeluju na bubrege i slezenu, pročišćavaju krv i živce. Kod lišaja osipa i istoka nadmašuju pače i voće. Orasi davaju živcima masti (osobito kokosovi orasi i kokosovo mlijeko), a lješnjaci su najfinija i najbolja uživala.

Da su voće i grozdovi najbolji naši lijekovi, to opažamo već u prirodi. Plodovi njihovi dozrijevaju u različito godišnje doba — uvijek u času, kad ih baš trebamo (usporedi biologiju). Jagoda na pr. je prvi dar proljeća, te dolazi kao spasonosno sredstvo bljedoboljnim ljudima, koji su se za zime komračili; iza nje slijede jagode s jačim kiselinama (malina, trešnja, borovnica kao utažujuća sredstva), koje dozrijevaju opet u srpnju i u kolovozu, dakle baš u doba, kad je vanjska temperatura najviša, a krv najgušća. Kasno ljeti ili jeseni nam dolaze breskve, šljive, kupine, a još kasnije grožđje, orasi i sve do zime pojedine vrsti jabuka i krušaka. Vidimo dakle, da se pojedino voće lako dade primijeniti na godišnje dobi odnosno na životne potrebe ljudi, koji prema toj različitosi mijenjaju način svog života.

Rekli smo, da voće ne služi samo kao hranljivo nego i kao ljekovite sredstvo, osobito u novije doba.

Imamo raznih voćnih kura (načina liječenja), koje — ako ih se dobro primjenjuje — vanredno djeluju na zdravlje čovječje. Kad se te kure poduzmu, ne smiju se naravno uz njih uzimati takova sredstva, koja djeluju rastvorljivo kao na pr. pivo, mlijeko, sir, jaja, meso, masni umaci i t. d. I sama je voda iza voća škodljiva, jer voće prelazi u vrenje, pa time gubi svoju djelotvornu moć

Tri su bitne stvari kod liječenja voćnim sokovima: pročišćenje krvi od tudjih bolesnih tvari, dovoz novih osvježujućih tvari, koje regeneriraju (pomladjuju) organizam i treće podraživanje (podstrekavanje) pojedinih organa, da bolje funkcionišu.

Prvu zadaću liječenja ispunjavaju voćne kiseline (jabučna, vinska i četrunova), koje prolazeći u krv rastvaraju sve bolesne tvari, što su se u krvi naslagale. Drugo mu je djelovanje, da željezovite soli, fosfati i ine soli u voću obnavljaju krv i time pospješuju izgraduju stanice (pogoduju dakle tvarnoj izmjeni), a treće, da svojim vanrednim aromatičkim svojstvima oživljavaju živce. Uz ovo opće djelovanje voćne kure djeluju još i protiv alkoholizma.

Po Dr. Walseru dadu se sve voćne kure sredjati na ove grupe:

Teška probava (tvrda stolica), jabuke, banane, kruške, datulje, smokve, naranče (jabučna, četrunova i vinska kiselina).

Utišala (umirujuća sredstva), jabuke, uveče jesti.

Okrepa krvi (osvježujući), jabuke, četruni, ribizle, trešnje, naročito kod groznice.

Protivugnjilne tvari (antiseptika), voćne bobice radi svog sadržaja jabučne, četrunove i vinske kiseline; preporučuju se osobito kod jezične obloge i kod zaudaranja iz ustiju.

Ublažila za groznicu, kisele bobice od žutike (kiselog trna), koje se inače jedu i ukuhane.

Gonila za mokraću, jabučni i četrunov sok.

Okrepa želuca, četrunov sok.

Rastapala zluzi, jabučna marmelada, kompot od smokava, ujedno kao ublažila kod katara dušnih organa, upale vrata i promuklosti (hrapavosti).

Začepila, borovnice (Heidelbeeren).

Protiv glista, gorke mendule, borovke (brusnice, Preiselbeeren).

Medju tim kurama igraju važnu ulogu liječenje groždjem i četrunom.

Groždje utažuje žedju (zato i hladi), podražuje živce na jaču djelatnost, i pospješuje tek i probavu, ali samo onda, ako ga se uživa u umjerenoj količini. Veća količina groždja, osobito natašte, otvara stolicu. Ako se uživa samo groždje, pada tjelesna težina, nu ako se uz groždje jede krepka hrana, to će težina rasti, a cijelo tijelo ojačati.

Tuberkulozni, skrofulozni i slabokrvni ljudi dobivaju poprečno samo do 2 kg groždja, a uz to mesa, masti, jaja i maslaca. Ljudi, koji boluju od hemorioda, kronične spore ili tvrde stolice, hipohondrije, bolesti jetara, kroničnih dušičnih katara, pretilosti i od kružne optoke, mogu poprečno uzimati i do 4 kg groždja, ali im hrana mora biti mršava. Osobito im valja izbjegavati meso i masti, koji sprečavaju rastvorno djelovanje bubrega i crijeva.

Groždje je osim toga vrlo bogato na kaliju, natronu, vapnu i fosforu, pa stoga se ova kura vrlo preporuča ljudima, koji trpe od nervoznih smetnja, melankolije, histerije i neurastenije. Prije groždjane kure dobro je praviti trešnjevu kuru, koja ima slično djelovanje kao i groždje.

Četrunova kiselina, koja je sadržana i u ribizlama, borovkama i ogrozdama, služi izim limunade još kao grgljača, zatim protiv uloga i reumatizma, za predusretanje skorbuta i malarije i kao desinfekciono sredstvo pitke vode. Protiv malarije upotrbljavao se četrunov sok već u starome vijeku.

Kao takav upotrebljava se još i danas. Talijanski liječnik Dr. Fontana pravio je god. 1874./79. medju sicilijanskim radnicima pokušaje s četrunovim kiselinom za suzbijanje malarije, pa je došao do ovih rezultata: bez četrunove kure bilo je u 100 dana 62,2 slučajeva oboljenja, a kod redovite kure sama 4,81. Dr. Matthei postigao je takodjer lijepe rezultate. Odraslima je davao po 1 kafsku žlicu četrunova soka, a djeci samo polovicu, ali je vazda koristilo.

Četrunova kiselina ubija bakterije, te oslabljuje djelovanje njihovih otrova. Na tome se i osniva njezino desinfiscirajuće svojstvo. Tko putuje po krajevima, naročito južnima, gdje nema dobre vode, neka vazda ponese sobom svježe četrune (ili kristalni četrunov sok, ali bez sastojina olova), da desinfiscira vodu. Inače bi lako mogao oboljeti od kakve bolesti.

Kod reumatizma i uloga pravi se četrunova kura prije svakog jela. S početka uzme se dnevno jedan četrun (sok isprešati u jednu čašu slatke vode i popit ga prije jela), od drugoga tjedna počevši po dva komada i tako dalje sve do 6 komada. Više od 6 komada dnevno se ne bi smjelo uzimati, jer inače mogu lako nastati želučani katari. Kura traje 3 do 4 tjedna, kod djece nešto manje, jer kiselina lako prouzrokuje glavobolje, nesvjesticu, živčane bolove, pače i grčeve.

DOMAĆA SREDSTVA.

Većina pučkih lijekova prokrčila si je put u obiteljske domove počevši od palače bogataša do najmanje potleušice siromaka. Od tih sredstava izabraše si ljudi samo najjednostavnije lijekove, kojih ima u svakoj kući na vrtu, u kuhinji i u podrumu. I baš u toj jednostavnosti i leži njihovo blagotvorno sredstvo, jer što je lijek naravniji, to je i bolji.

Pošto su nam ta sredstva vazda pri ruci, ne će biti s gorega, da ih malo grupiramo u redove, kako bi si naše domaćice u svakoj prigodi — ako im ne bi bilo liječnika — znale pomoći.

Mahune od graha (pasulja). Čaj od suhih mahuna opotrebljava se kao domaći lijek: prvo kod uloga, reumatizma, gruška mokraćnoga, mokraćnih kamečaka, drugo kod šećerne bolesti, a treće kod upala bubrega, kroničnih bolesti bubrega, bubrežnih krvarenja, oboljenja bubrežne zdjelice, mokraćnjaka i mokraćnog mjehura, kao što i kod vodenih bolesti (i uslijed srčane bolesti).

Priredba. Za prvi slučaj uzme se 30 do 50 g grahovih mahuna, pa ih se u 4 litre vode polagano kuha 3 do 4 sata, dok se ne ukuhaju do 1 ili 1 i ½ litre. Zatim se tekućina procijedi kroz fino sito ili krpu, nu tako da u procjedini ne zaostane ni najmanji trunak

od mahuna, pošto bi to smetalo teku i probavi. (Ljeti se mora čaj uvijek svježe prirediti, jer se lako pokvari, pa onda prouzrokuje proljev.)

Čaj se pije tijekom dana u manjim količinama (150 do 200 g).

Za drugi slučaj (kod šećerne bolesti) uzme se dnevno 30 do 50 g mahuna na jednu litru vode (kao čaj).

Čaj se mora redovito piti, nu kasnije se može malo i oslabiti (15 do 20 g na ½ do ¾ litre vode).

I u najtežim slučajevima izgubi se šećer već iza tri tjedana. Rijetko kad da bi to sredstvo zatajilo. Uz čaj se naravno mora čeljade držati i diete za diabetičare.

Za treći slučaj uzme se dnevno 30 do 50 g mahuna na ¾ do 1 litre vode (kao čaj).

Kod vodene bolesti proteče katkad voda s urinom već nakon par dana u velikim količinama, a u težim slučajevima (kod dugotrajne bolesti bubrega i srca) traje do tri tjedana, dok se opazi otjecanje vode.

Ako se kod uremičnog stanja (bljuvanje, nesvjestica i grčevi) ne bi mogao čaj piti, onda se mora bolesniku dati klistir (pomoću irigatora) od čistoga čaja s primjesinom od 1 % obične soli 250 do 300 g). Djelovanje je klistira upravo spasonosno, jer za 12 do 18 sati počinje urin teći u većoj količini.

M e d je jedan od najboljih domaćih lijekova, koji ne bio smio manjkati ni u jednoj kući. Pod medom dašto mislimo samo č i s t i p č e l i n j i m e d, jer u trgovinu dolaze dosta patvorina. Pravi je med vrlo hranljiv, a djelovanje mu je aseptičko i antiseptičko (protiv bakterija i bujevina). Jača želudac, odvadja suvišnu vlagu, pospješuje probavu, krijepi i liječi prsa, pluća i živce.

Kod rana i prištićavih upala med je najbolje i najpuzdanije sredstvo, jer pospješuje dozrijevanje abscesa i furunkula i utažuje bolove i napetosti. P o v o j o d m e d è n o g t i j e s t a (brašno i tijesto) davno je već poznat u narodu, a u medicini ga je uveo Dr. Pfleiderer-Ulm (kao mazilo, mast). To je ujedno najbolji oklusivni povoj, jer svojom ljepivošću stiskuje okrajke rana.

Mjesto jodoforma i karbolne kiseline — ako ih nemamo pri ruci — možemo mirne duše upotrijebiti med, jer ima u sebi mravinje kiseline, koja poput drugih kiselina (benzoe kiselina, salicilna kiselina) djeluje aseptički. Povoj se prije skidanja namoči u vodu, da se lakše odriješi.

Med je izvrsno sredstvo kod n e r v o z n e g l a v o b o l j e (prije spavanja jedna do dvije žlice), kod b e s a n i c e (pače i kod djece) i dapače i kod z u b o l j e. Mnogi će mislit, da med kao šećer može samo da pokvari zube, a ne da ih liječi, nu vara se. Najbolje, da svak sam kuša, pa će se brzo uvjeriti o istinitosti gornjeg navoda. Čim med

dospije do zuba, bolovi će se časovito povećati, ali za neboliko časaba prestat će sasvim (zbog podražaja žlijezda slinovnica i zbog svog antiseptičkog djelovanja).

H r e n (kren) je, spojen s medom, vrlo dobro kućno sredstvo kod prehlada, kašlja i promuklosti. (Uzimlje se svaka dva tri sata po jednu kafsku žlicu.)

K r a s t a v c i (ugorci) su takodjer vrlo dobro kućno sredstvo kod žedje, navale krvi, grozničavih pojava i uzrujanosti. Za vrućine hladi, pospješuje isparivanje znoja i olakšava djelovanje plućiju. I sušičavi se, dok još mogu jesti krastavaca, dobro ćute.

Dosad se korisna ta biljka nije cijenila onoliko, koliko bi trebalo. Domaćice naše, kad priredjuju šalatu od svježih krastavaca, isprešaju iz njih sok, te ga bace. To je sasvim krivo, jer sok je baš najbolji, a ostalo je sve celuloza i drveno vlakno, koje je teško probavljivo. U nas se u Bosni jede mnogih svježih krastavaca, pače ih upotrebljuju i protiv glavobolje (svježa kora na čelo). Esenca od krastavaca (dva dijela soka, pomiješana s jednim dijelom glicerina) malo je poznato, ali tim uspješnije sredstvo za njegovanje ljepote, osobito kod nečiste puti i hrapave kože.

Kiseli krastavci imadu u sebi mliječne kiseline, i stoga pospješuju probavu i toplinu tijela, osobito zimi, kad tijelo potrebuje najviše topline.

K u h i n j s k a s o. Umorne se noge (ali bez ozljeda) peru u jakoj solnoj vodi, zažeg očnih vjedja ublažujemo s toplom i nježnom slanom vodom, grgljača od solne vode pomaže kod upale vrata i kod hunjavice. Žgaravica nam prolazi, ako popijemo čašu vode sa pola kafske žlice soli, a za zube i usta je so zdrava u obliku zubne vode i praška (barem jedamput na tjedan). I kod otrovanja nam pomaže so (jedna do tri čajne žlice soli ne ¼ ili ½ litre vode), jer nas podražuje na bljuvanje. Čaša vode sa kafskom žlicom soli, uzeta natašte, pospješuje stolicu.

M e k a n i s i r (slatki sir) nam osobito preporučuje prirodni liječnik Kneip. Sir je nesamo hranljivo već i ljekovito sredstvo. Kao hrana je lako probavljiv, te nadmašuje i najbolje mlijeko. Kao lijek se sir upotrebljava za obloge, naročito kod otvrdnuća kože, jer ju brzo omekša, uslijed česa koža opet postaje elastična. Radi vele sposobnosti upijanja vode sir odstranjuje uspore, kao i glicerin ili alkohol, pače još i bolje, jer brzo utažuje boli.

Š e ć e r se rabi kao lijek kod zanemarenih rana, jer odstranjuje neugodan vonj, te sprečava širenje bujevina. (Mesnata zrnca i divlje meso.) Rana se nadebelo posiplje šećerom, te se nježno poveže. Povoj se mijenja jedan do dvaput na dan.

Osim gore navedenih domaćih sredstava, koja mora da su u svakoj kući, potrebna je i mala domaća ljekarna, gdje se sprema razno ljekovito bilje (čajevi i t. d.) i najpotrebitiji medicinski lijekovi. Iz naše kućne ljekarne, koju smo donijeli na strani 891—894 svak će si moći bez velikog truda takovu ljekarnu sastaviti, i njom se u nuždi poslužiti.

LIJEČENJE BILJEM PO PUČKOJ METODI.

Liječenje je biljem sastavni dio prirodnog liječenja. Već je od davnine poznato, da je uzrok većine bolesti u zlim sokovima (humoralna patologija). Istraživanja glasovitog liječnika Dr. Lahmanna posvjedočiše nam to. Stoga je najuspješnija metoda liječenja ona, koja podupire organizam, da može izlučiti zle sokove.

Tijelo izlučuje sve nevaljale sokove kroza znoj, bubrege, mjehur, crijeva i dušne organe. Osim inih metoda liječenja (kupelji, zamatanja, masaže i t. d.) služi nam i ljekovito bilje kao vanredna metoda za ozdravljenje bolesnog tijela.

Da uvjerimo čitaoce o važnosti ljekovitog bilja po čovječje zdravlje, navest ćemo Dr. Froriepa, koji prigodom jedne epidemije srdobolje (disenterije) izvješćuje u svojem „Medicinskom žurnalu", da je s čajem od kopriva (svježe i posušeno) postigao mnogo boljih rezultata no sa svim ostalim lijekovima. Profesor Winternitz iskušao je već kroz 50 godina vanredno ljekovito svojstvo borovnica (Heidelbeere), a profesor Bergmann napisao je još kratko vrijeme prije svoje smrti u „Berlinskom kliničkom tjedniku" slijedeći hvalospjev ljekovitom bilju:

„Znanstvena je medicina mnogo toga pozajmila od svoje starije sestre, pučke medicine. Tako je Winternitz pokazao, da je suho brezovo lišće vrlo moćno sredstvo (gonilo) za pospješenje mokraće. Kahnt i Combenale dokazali su eksaktnim istraživanjima, da je kadulja (kuš, žalfija ljekovita) specifično sredstvo protiv noćnog znojenja sušičavih (ftizičara). Bezbroj je bilina, koje po pučkom iskustvu imadu vanredan upliv na kataralna stanja dušnih puteva. O tom sam se i sam osvjedočio, kad sam iskušavao nekoje lijekove kod katara grkljana".

Isti nam autor preporuča jedno vanredno sredstvo protiv kašlja, koje je sastavljeno iz roda galeopisa (g. ochroleuca), polygula amaruma (krestuša), tusilago farfare (podbjel), lichenesa (islandski lišaj), glycyrrhize (sladić), foenicula (sjeme vodenog i običnog komorača), te pimpinele (aniš). Bunge preporuča

taj čaj i za sušičave (kod napadaja kašlja), nadalje kod nervoznog podražljivog kašlja, kod bronhitičkog oblika influence i kod kroničnog katara dušnika u emfizematičara (nabuhlina).

Na funkcije kože djeluju na pr. metvica, mažuran, poljski kumin, bazag, lipa, kamilica, vratić kao sredstva za znojenje. Groznicu utažuju gorka djetelina, rimska kamilica, rusomača, neven, krušina, žalfija i korijen idjirota. Na bubrege i mokraćni mjehur djeluju kao dražila srčenik, rusomača, brezovo lišće, kadulja, sprešena borovica, žutilovka, kitica, stolisnik i iglica. Crijeva oživljuju nevenovo lišće, bazgovo lišće, krušinina kora i cvijet crnoga trna. Kao blago izmet-gonilo važi čaj od crnoga trna ili očnajca, krušinine kore, ili senovog lišća, a sa šećerom pomiješani rastapaju sluz u dušnim organima. Za kašalj vrijede još trputac, dobričica, podbjel (cvijet i lišće), divizma (cvijet), kadulja, sladić, komorač divlji, mažuran i majčina dušica.

Predaleko bi nas odvelo, kad bismo se u ovom poglavlju obazreli na sve grupe ljekovitih bilina, koje služe za liječenje pojedinih bolesti. Točnu uputu naći ćemo u slijedećem poglavlju, gdje donašamo recepturu, sastavljenu iz pojedinih grupa biljka, koje su u naroda uvriježene, te su se u praksi pokazale kao vrlo korisne.

Latinska imena biljka, koje si svak može nabaviti i u ljekarnama i drogerijama, donijet ćemo u posebnom rječniku medicinsko terminološkog nazivlja, koji će bit priložen ovome djelu.

Mi smo se već u jednom od prijašnjih poglavlja („Ljekovito bilje") osvrnuli na djelovanje ljekovitog bilja. Uz taj prikaz donijeli smo i upotrebu najkorisnijeg ljekovitog bilja, koje se uzimaju i u medicini. Ovdje ćemo donijeti upotrebu ljekovitih pučkih sredstava, koja su kroz stoljeća rabljena u narodu i to često s najboljim uspjehom.

Upute za priredjivanje biljnih preparata za kućnu porabu i sabiranje i vrijeme cvatnje ljekovitog bilja vidi na str. 903 do 912.

UPOTREBA LJEKOVITOG BILJA PO PUČKOJ METODI.

ASTMA (ZADUHA).

1.	Bedrenik veliki	20 g = 2	jedaće žlice
	Despik, cvijeće	10 g = 1	jedaća žlica
	Gospina kosa (mali paprat)	20 g = 2	jedaće žlice
	Eukaliptus, lišće	10 g = 1	jedaća žlica
	Peršin	20 g = 2	jedaće žlice
	Slanovitac	15 g = 1½	" "
	Srba (vrst koprive)	20 g = 2	" "
2.	Borovica, bobice stučene	10 g = 1	jedaća žlica
	Bosiljak	10 g = 1	" "
	Divizma	10 g = 1	" "
	Idjirot, razrezan	20 g = 2	jedaće žlice
	Konjsko kopito, razrezan	20 g = 2	" "
	Metljašica, huda	20 g = 2	" "
	Papric (korijander)	20 g = 2	" "
	Peršin	20 g = 2	" "
	Podbjel, lišće	20 g = 2	" "
	Sapunika	20 g = 2	" "

S pripadajućim količinama šečera sve dobro iskuhati (kao med). Ujutro, upodne i naveče svakiput po 30 g = 3 jedaće žlice.

3.	Stolisnik	10 g = 1	jedaća žlica

Uvarak, 2 puta dnevno 1 puna šalica.

BJELOTOK.

1.	Koprive	25 g = 2½	jedaće žlice
	Mrtva kopriva, cvijet	40 g = 4	" "
	Planika, lišće	20 g = 2	" "
	Ružmarin	20 g = 2	" "
	Treskovac (poligon)	40 g = 4	" "

Opari u 2 litre vode i pij dnevno 3 do 4 šalice.

2.	Mrtva kopriva, cvijet	10 g = 1	jedaća žlica
	Vodeni naljev	1	litra

BLJEDOBOLJA — SLABOKRVNOST.

1.	Borovica, bobice	20 g = 2	jedaće žlice
	Divljika (konjska griva)	30 g = 3	" "
	Ivanje (strašno zelje)	30 g = 3	" "
	Lipa, cvijet	30 g = 3	" "
	Maćuha	30 g = 3	" "
	Oman, korijen razrezan	30 g = 3	" "
	Srčenik (encijan), korijen	30 g = 3	" "
	Vodopija (cikorija)	10 g = 1	jedaća žlica

Uvarak, dnevno 3 šalice.

Ravnaj se prema načinu liječenja, koji je propisan (vidi 1. svezak). Tijelu treba dovažati sredstava za stvaranje krvi (špinat i t. d.)

2.	Krošuljica	15 g = 1½	jedaće žlice
	Matičnjak (melisa) lišće	10 g = 1	jedaća žlica
	Slanovitac	20 g = 2	jedaće žlice
	Sporiš (željezanka)	20 g = 2	" "
	Srčenik (encijan)	15 g = 1½	" "
	Stolisnik	20 g = 2	" "

BO, VRATNA.

Bazga, cvijet	10 g = 1	jedaća žlica
Sljez, cvijet	10 g = 1	" "
Trandovilja, lišće	10 g = 1	" "

Razrezati i pomiješati, te pomalo dodavati nešto kadulje (žalfije). Od te mješavine 1 jedaća žlica na 1 šalicu (¼ litre) kipuće vode kao naljev.

Izvrsna grgljača.

BOLEST KOŽE.

Breza, lišće	35 g = 3½	jedaće žlice
Guajak, drvo	20 g = 2	" "
Gronica	15 g = 1½	" "
Orah, lišće	30 g = 3	" "
Rogač	30 g = 3	" "
Trputac	15 g = 1½	" "
Žutilovka	15 g = 1½	" "

BOLEST MOKRAĆNOG MJEHURA.

Planika, lišće	30 g = 3	jedaće žlice
Voda	1	litra

Djelovanje čaja poznaje se po zelenoj boji urina.

BOLEST, SRČANA.

Despik, cvijet	20 g = 2	jedaće žlice
Komorač	20 g = 2	" "
Ljubčac, korijen	25 g = 2½	" "
Matičnjak, lišće	30 g = 3	" "
Odoljan, korijen	30 g = 3	" "
Ruža, lišće	15 g = 1½	" "
Ružmarin, lišće	20 g = 3	" "

BOLESTI MOKRAĆE I BUBREGA.

Bolno mokraćenje uz neprestanu silu.

Bijeli sljez	25 g = 2½	jedaće žlice
Borovica	20 g = 2	" "
Božur ljekoviti, korijen	25 g = 2½	" "
Hrast, kora	15 g = 1½	" "
Papric (korijander)	20 g = 2	" "
Peršin	20 g = 2	" "
Planika, lišće	25 g = 2½	" "
Preslica (kositerka)	20 g = 2	" "
Rusomača	30 g = 3	" "
Žir u prahu	20 g = 2	" "

Gonilo mokraće po Kulippu.

Maslačak, korijen	20 g = 2	jedaće žlice
Pirika (kalac), korijen	20 g = 2	" "
Vodopija, korijen	20 g = 2	" "

Skuhaj sve to u 1 litri vode i pij dnevno 2 šalice.

Grč mjehura.

Borovica	15 g = 1½	jedaće žlice
Božur, korijen	25 g = 2½	" "
Breza, lišće	25 g = 2½	" "
Koprive	20 g = 2	" "
Liljan divlji	30 g = 3	" "
Ljubčac (miloduh)	20 g = 2	" "

Grušak, mokraćni.

Borovica	25 g = 2½	jedaće žlice
Divljika (konjska griva)	15 g = 1½	" "
Ljubčac (miloduh)	20 g = 2	" "
Zečji trn	20 g = 2	" "

Katar mjehura.

Antennaria	15 g = 1½	jedaće žlice
Gronica	10 g = 1	jedaća žlica
Habdovina (avtika), korijen	15 g = 1½	jedaće žlice
Pasulj, kora	10 g = 1	jedaća žlica
Preslica (kositerka)	20 g = 2	jedaće žlice
Ribizla crna, lišće	15 g = 1½	" "
Šipak	20 g = 2	" "
Zlatnica (štapika)	10 g = 1	jedaća žlica

Krvotočina (mokrenje krvi).

Čestoslavica	20 g = 2	jedaće žlice
Ivanje, strašno zelje	30 g = 3	" "
Liljan divlji	25 g = 2½	" "
Mahovina jetrenjarka	30 g = 3	" "
Preslica (kositerka)	30 g = 3	" "
Ruta zidna	25 g = 2½	" "
Žutilovka	20 g = 2	" "

Mjehurni kamen.

Boldoa lišće	20 g = 2	jedaće žlice
Krika	20 g = 2	" "
Zlatnica (štapika)	20 g = 2	" "
Žir, stučen u prah	25 g = 2½	" "

Mokrenje, tegotno (smetnje).

Ljubčac (miloduh)	10 g = 1	jedaća žlica
Planika, lišće	10 g = 1	" "

Što veću količinu, dnevno višeput piti.

Upala bubrega.

Bijeli sljez	20 g = 2	jedaće žlice
Borovica	25 g = 2½	" "
Breza, lišće	20 g = 2	" "
Crvotočina	35 g = 3½	" "
Hmelj	30 g = 3	" "
Ljubčac	20 g = 2	" "
Preslica (kositerka)	25 g = 2½	" "
Šipak	20 g = 2	" "

Upala mokraćne cijevi.

Čičak, korijen	25 g = 2½	jedaće žlice
Jagoda, lišće	15 g = 1½	" "
Mrtva kopriva, lišće	15 g = 1½	" "
Preslica (kositerka)	20 g = 2	" "
Šipak	15 g = 1½	" "

Upala sluznice mokraćne cijevi.

Bazga, cvijet	40 g = 4	jedaće žlice
Ivanje (strašno zelje), čaj	40 g = 4	" "
Kamilica (titrica), čaj	20 g = 2	" "
Kupina, lišće	40 g = 4	" "
Lipa, cvijet	40 g = 4	" "

Uzmi 3 do 4 čajne žlice i kuhaj ih 15 časaka u ½ litre vode. Čaj se pije 3 put dnevno po 1 šalicu, i to barem ½ sata prije jela. Uz šećer neka se pridometne malo čistoga meda.

Zapor vode.

1. Bazga, cvijet	5 g = ½	jedaće žlice
Breza, lišće	15 g = 1½	" "
Metljika (divlji pelin)	10 g = 1	jedaća žlica
Pasulj, kora	15 g = 1½	jedaće žlice
Peršin, sjeme	5 g = ½	" "
Petoprstica (ruta)	5 g = ½	" "
Preslica (kositerka)	5 g = ½	" "
Rusomača	5 g = ½	" "
Srčenik (encijan)	5 g = ½	" "
2. Borovica	15 g = 1½	jedaće žlice
Ljubčac (miloduh), korijen	15 g = 1½	" "
Sladić (slatki korijen)	15 g = 1½	" "
Zečji trn, korijen	15 g = 1½	" "

Mješavina, 2 čajne žlice na 3 šalice naljeva.

Zažeg mokraće (kad peče).

Guajak drvo	50 g = 5	jedaćih žlica
Sasafras	10 g = 1	jedaća žlica
Sladić (slatki korijen)	10 g = 1	" "
Zečji trn, korijen	30 g = 3	jedaće žlice

BOLESTI, SPOLNE.

Ječam, zrno	5 g = ½	jedaće žlice
Kamfor	5 g = ½	" "
Rusomača, lišće	60 g = 6	jedaćih žlica

Kao čaj (naljev) dnevno, rano natašte piti.

BOLESTI, ŽENSKE.

Grč maternice i smetnje kod menstruacije.

Kamilica (trtica)	15 g = 1½	jedaće žlice
Komorač	15 g = 1½	" "
Matičnjak (melisa), lišće	15 g = 1½	" "
Metljašica	25 g = 2½	" "
Paprena metvica, lišće	20 g = 2	" "
Rosopas	15 g = 1½	" "
Trputac, široki	10 g = 1	jedaća žlica

Kod slabe ili izostale periode (nakon prehlade).

Akacija (lišće)	15 g = 1½	jedaće žlice
Matičnjak (melisa)	20 g = 2	" "
Mažuran	20 g = 2	" "
Stolisnik	20 g = 2	" "
Trputac (zmijina trava), korijen	25 g = 2½	" "
Žutilovka	15 g = 1½	" "

Krvarenje maternice i prejaka perioda.

Preslica (kositerka)	20 g = 2	jedaće žlice
Ranjenik, (ranka)	20 g = 2	" "
Treskovac	15 g = 1½	" "
Vodopija	20 g = 2	" "

BUBREŽNI BO.

Planika, lišće	10 g = 1	jedaća žlica
Preslica (kositerka)	10 g = 1	" "

Dnevno više puta, veće količine piti.

BUBREŽNA BOLEST.

Breza, lišće	20 g = 2	jedaće žlice
Kamenika, gomolj i lišće	20 g = 2	" "
Peršin, korijen, lišće i sjeme	20 g = 2	" "
Preslica (kositerka)	20 g = 2	" "

Dobro izmiješano.

Od te mješavine 3 do 4 jedaće žlice na ½ litre skuhane vode, 10 do 12 časaka da miruje, a preko dana piti.

CRIJEVNE SMETNJE.

Gorka trava (djetelina)	120 g	= 12	jedaćih žlica
Idjirot, korijen	30 g	= 3	jedaće žlice
Kitica	60 g	= 6	jedaćih žlica
Pelin	120 g	= 12	" "
Srčenik (encijan), korijen	30 g	= 3	jedaće žlice
Šikalina (biskupovo zelje)	120 g	= 12	jedaćih žlica

Piti kao naljev čaj.

CRIJEVNI GRČEVI (KOLIKA).

Komorač, sjeme	30 g	= 3	jedaće žlice
Vode	½ litre		

¼ sata kuhati, svaka ½ sata popiti po 1 punu jedaću žlicu.

CRIJEVNI KATAR.

Lipa, cvijet	10 g	= 1	jedaća žlica
Naranča, lišće	20 g	= 2	jedaće žlice
Neven	20 g	= 2	" "
Riga (kaskarila)	10 g	= 1	jedaća žlica

CRIJEVNI ZATVOR (TVRDA STOLICA).

1. Crvotočina	20 g	= 2	jedaće žlice
Gorka trava (djetelina)	30 g	= 3	" "
Krušina, kora	30 g	= 3	" "
Orah, lišće	30 g	= 3	" "
Rabarbara (raved) korijen	10 g	= 1	jedaća žlica
Sladić, slatki korijen	20 g	= 2	jedaće žlice

Svariti u 2 litre vruće vode, ujutru i uveče po 1 šalicu.

(ili po Kneippu.)

2. Aloj u prahu	5 g	= ½	jedaće žlice
Borovica, stučena	10 g	= 1	jedaća žlica
Komorač, sjeme	10 g	= 1	" "
Pjeskavica (roženjača), sjeme, sprešano	5 g	= ½	jedaće žlice

Od te mješavine uzmi po 1 jedaću žlicu na 1 šalicu naljeva. Sredstvo to treba oprezno uzimati, jer rado izazivlje krvotoke, osobito kod hemeroida, katara maternice i trudnoće.

ČAJ ZA DOJENČAD,
koja ne piju materino mlijeko.

Aniš, sjeme	20 g	= 2	jedaće žlice
Lipa, cvijet	100 g	= 10	jedaćih žlica
Sladić (slatki korijen)	50 g	= 5	" "

Dobro pomiješano.

15 g = 1½ jedaće žlice od te mješavine na ½ litre vode, 10 časaka kuhati. Dodaj tome 1 čajnu žlicu sleza, pa iza skuhanja procijedi. Čaju se pridometne ista količina toploga mlijeka i tako se daje djetetu piti.

ČAJ ZA PRSA.

Aniš, sjeme	5 g	= ½	jedaće žlice
Bijeli sljez, korijen	10 g	= 1	jedaća žlica
Ljubica, korijen	5 g	= ½	jedaće žlice
Podbjel, lišće	5 g	= ½	" "
Sladić, slatki korijen	5 g	= ½	" "
Suhopernik	5 g	= ½	" "

Od toga 1 jedaću žlicu na 2 šalice vode, svariti sa ili bez šećera, izvrstan čaj za djecu i odrasle.

ČAJ ZA ZNOJENJE.

Jorgovan, čaj	10 g	= 1	jedaća žlica
Lipa, cvijet	10 g	— 1	" "

Uveče što vruće piti.

ČANKIR, MEKANI.

Borovica	30 g	= 3	jedaće žlice
Čičak, korijen, razrezan	30 g	= 3	" "
Ivanje (strašno zelje)	30 g	= 3	" "
Kamilica (titrica)	30 g	= 3	" "
Orah, lišće	30 g	= 3	" "

Pomiješaj bilje i priredi čaj kao kod tvrdog čankira.

ČANKIR, TVRDI.

Borovica	60 g	= 6	jedaćih žlica
Čičak, korijen, razrezan	15 g	= 1½	jedaće žlice
Kamilica (titrica)	30 g	= 3	" "
Moravka (arnika)	20 g	= 2	" "
Trputac	60 g	= 6	jedaćih žlica

Skuhaj od te mješavine 3 do 4 čajne žlice 15 časaka dugo u ½ litre vode. Čaj se pije ujutro, upodne i naveče ½ sata prije jela, po 1 šalicu. Osladi ga sa šećerom ili medom.

ČIR NA NOZI.

Dimica	20 g	= 2	jedaće žlice
Iglica	20 g	= 2	" "
Kopriva gnojna	20 g	= 2	" "
Orahovo lišće	20 g	= 2	" "

ČIROVI, ZA OMEKŠANJE.

Lan pitomi

Izvana kao oblog (od kaše).

ČIŠĆENJE KRVI.

1. Aniš . . . . 5 g = ½ jedaće žlice
Čestoslavica . . . . 5 g = ½ „ „
Kadulja (žalfija) . . . . 5 g = ½ „ „
Kitica . . . . 5 g = ½ „ „
Lazarkinja . . . . 5 g = ½ „ „
Limunova kora . . . . 5 g = ½ „ „
Ljubica (korijen) . . . . 5 g = ½ „ „
Lovorika . . . . 3 g = ¼ „ „
Rabarbara (raved) . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Ružmarin . . . . 5 g = ½ jedaće žlice
Senino lišće . . . . 5 g = ½ „ „

Sve razrezati, stući u prah i medjusobno pomiješati.

2 pune jedaće žlice u 1½ litre vode ukuhati (do količine od 1 litre). Čaj treba oprezno filtrirati i dnevno piti u malim količinama.

2. Koprive . . . . 40 g = 4 jedaće žlice
na 1 litru vode kao naljev.

3. Borovica . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Ivanje (strašno zelje) . . . . 15 g = 1½ jedaće žlice
Kitica . . . . 15 g = 1½ „ „
Mjesečnik, grenkula . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Preslica . . . . 10 g = 1 „ „
Rusomača . . . . 10 g = 1 „ „
Stolisnik . . . . 20 g = 2 jedaće žlice
Trn crni, cvijet . . . . 15 g = 1½ „ „

4. Borovica . . . . 20 g = 2 jedaće žlice
Borovica, drvo . . . . 20 g = 2 „ „
Čičak, korijen . . . . 20 g = 2 „ „
Korijen od trave . . . . 20 g = 2 „ „
Sladić, slatki korijen . . . . 20 g = 2 „ „
Razrezati i pomiješati za čaj.

5. Jagoda, lišće . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Kitica . . . . 5 g = ½ jedaće žlice
Koprive . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Kupina, lišće . . . . 10 g = 1 „ „
Maćuha . . . . 10 g = 1 „ „

Maslačak, korijen . . . . 15 g = 1½ jedaće žlice
Orah, lišće . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Stolisnik . . . . 10 g = 1 „ „
Vodopija (cikorija), korijen . . . . . . 15 g = 1½ jedaće žlice
Žličnjak . . . . 10 g = 1 jedaća žlica

Od svega 1 jedaća žlica na veliku šalicu (⅕ litre) kipuće vode, 10 čas. kuhati s nešto šećera i limunova soka, dnevno višeput po 1 šalicu.

6. Maslačak . . . . 30 g = 3 jedaće žlice
Pirika, kalac, korijen . . . . 30 g = 3 „ „
Vodopija, korijen . . . . 30 g = 3 „ „
Kuhati u 2 litre vode i kao naljev dnevno 2 šalice popiti.

7. Jorgovan, cvijet . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Krušina, kora . . . . 10 g = 1 „ „
Maćuha . . . . 10 g = 1 „ „
Preporuča se kura u proljeću i u jeseni.

DIFTERIJA.

Jorgovan, cvijet . . . . 10 g = 1 jedaća žlice
Kamilica, trtica . . . . 15 g = 1½ jedaće žlice
Kadulja (žalfija) . . . . 15 g = 1½ „ „
Metljika (divlji pelin) . . . . 15 g = 1½ „ „
Vodopija . . . . 20 g = 2 „ „
Paprena metvica . . . . 20 g = 2 „ „

DISANJE, TEŠKO (kratko).

Divizma, cvijet . . . . 25 g = 2½ jedaće žlice
Grindelija . . . . 20 g = 2 „ „
Kilavica . . . . 30 g = 3 „ „
Runjika . . . . 30 g = 3 „ „
Sljez, cvijet . . . . 25 g = 2½ „ „

ENGLESKA BOLEST
(vidi i rahitu).

Izvana: čvrsto natirati.

(Kupelji vidi pod biljevnim kupeljima.)

Iznutra:

Broć . . . . 20 g = 2 jedaće žlice
Hrast, kora . . . . 20 g = 2 „ „
Kitica . . . . 20 g = 2 „ „
Stolisnik . . . . 20 g = 2 „ „

GLAVOBOLJA.

Bazga, cvijet	5 g = 1/2	jedaće žlice
Borovica	10 g = 1	jedaća žlica
Cvijeće svibanjsko	10 g = 1	„ „
Džumbir	10 g = 1	„ „
Gorušica, sjeme	5 g = 1/2	jedaće žlice
Ivanje (strašno zelje)	10 g = 1	jedaća žlica
Jaglac	5 g = 1/2	jedaće žlice
Kamilica (titrica)	5 g = 1/2	„ „
Lipa, cvijet	5 g = 1/2	„ „
Majčina dušica	5 g = 1/2	„ „
Odoljan	5 g = 1/2	„ „
Orah, kora	5 g = 1/2	„ „
Srčenik (encijan)	5 g = 1/2	„ „

GLISTE.

1. Kamilica (titrica)	20 g = 2	jedaće žlice
Pelin	40 g = 4	„ „
Voda	2	litre

Piti kao naljev.

2. Pelin	10 g = 1	jedaća žlica
Vratič (mošak)	10 g = 1	„ „

Naljev, 3 puta dnevno po 1 šalicu.

Inače vidi pod „Gliste“ u I. svesku strana 263.

GLISTE, ČAJ.

Kamilica (titrica)	30 g = 3	jedaće žlice
Paprat obična, lišće	30 g = 3	„ „
Pelin, lišće i cvijet	90 g = 9	jedaćih žlica

Kao naljev piti.

GONILA ZA MOKRENJE.

1. Gripelj (pasja ruta), cvijet i korijen	40 g = 4	jedaće žlice
Voda	1	litra

Piti kao naljev čaj.

2. Borovica	15 g = 1 1/2	jedaće žlice
Česanj, glavice	5 g = 1/2	„ „
Lovorikove bobice	30 g = 3	„ „
Posije od ječma	5 g = 1/2	„ „

Dobro stući i zatim kuhati u 1 litri bijeloga vina, dok ne postane gusta masa. Maz se namaže na platnenu krpu, pa se kao topli oblog stavi na mjehur.

GORKILO ZA ŽELUDAC.

Cimet	3 g = 1/4	jedaće žlice
Gorka trava (djetelina)	10 g = 1	jedaća žlica
Kitica	20 g = 2	jedaće žlice
Naranča, kora	20 g = 2	„ „
Paprena metvica, ulje	1 g	
Pelin	20 g = 2	„ „
Srčenik (encijan)	10 g = 1	jedaća zlica
Žesta, razrijedjena	300 g = 30	jedaćih žlica

Opariti i procijediti, dnevno 30 kapi za okrepu želuca.

GRČEVI.

1. Aniš, zrno	20 g = 2	jedaće žlice
Borovica, stučena	10 g = 1	jedaća žlica
Gorka trava (djetelina)	15 g = 1 1/2	jedaće žlice
Kadulja (žalfija)	20 g = 2	„ „
Kamilica (titrica), cvijet	20 g = 2	„ „
Komorač, sjeme	20 g = 2	„ „
Kumin, sjeme	30 g = 3	„ „
Mažuran	10 g = 1	jedaća žlica
Orah, lišće	15 g = 1 1/2	jedaće žlice
Paprena metvica	5 g = 1/2	„ „
Papric (korijander), sjeme	10 g = 1	jedaća žlica
Peršin, sjeme	20 g = 2	jedaće žlice
Srčenik (encijan)	5 g = 1/2	„ „
Šikalina (biskupovo zelje)	15 g = 1 1/2	„ „

Mješavinu tu skuhati na litri vode. Od toga redovito dnevno 2 do 3 šalice. Izim toga kod nastupa grčeva po 1 šalicu.

2. Odoljan, korijen	5 g = 1/2	jedaće žlice
Žesta	25 g = 2 1/2	„ „

1 jedaća žlica na 3 šalice skuhane vode. Uzmu se 10 do 20 kapi.

GROZNICA IZA PREHLADA.

Divizma	10 g = 1	jedaća žlica
Jorgovan, cvijet	20 g = 2	jedaće žlice
Kiselica	15 g = 1 1/2	„ „
Kitica	20 g = 2	„ „
Lipa, cvijet	15 g = 1 1/2	„ „
Šikalina (biskupovo zelje)	20 g = 2	„ „

HEMEROIDE, BOLOVI.

1.	Divizma	10 g = 1	jedaća žlica
	Gorka trava (djetelina)	20 g = 2	jedaće žlice
	Jetrenka	20 g = 2	„ „
	Kiselica	15 g = 1½	„ „
	Slanovitac	39 g = 3	„ „
	Stolisnik	30 g = 3	„ „
	Trputac (široki)	20 g = 2	„ „
	Vodopija	20 g = 2	„ „
2.	Bunika	10 g = 1	jedaća žlica
	Jablan, pupoljci	40 g = 4	jedaće žlice.
	Mast svinjska	20 g = 2	„ „
	Vode	20 g = 2	„ „

Mast se mora svježe upotrijebiti, utažuje bolove, nastale upalom.

HEMEROIDE, (ŠULJEVI).

Malina, lišće	15 g = 1½	jedaće žlice
Maslac	100 g = 10	jedaćih žlica
Stolisnik, cvijet	15 g = 1½	jedaće žlice

Lišće i cvijet stući, dobro pomiješati i lagano kuhati na maslacu (maslac ne smije zgorjeti). Poslije ohladjenja izvajati u malene piljke i utaknuti ih u šupak.

HIPOHONDRIJA — HISTERIJA.

1.	Kupina, lišće	15 g = 1½	jedaće žlice
	Metljika (divlji pelin), korijen	30 g = 3	„ „
	Moravka (arnika), korijen	35 g = 3½	„ „
	Naranča, lišće	20 g = 2	„ „
	Odoljan, korijen	20 g = 2	„ „
	Srčenik (encijan)	25 g = 2½	„ „
2.	Kolombo korijen	15 g = 1½	jedaće žlice
	Odoljan, korijen	15 g = 1½	„ „
	Paprena metvica	15 g = 1½	„ „
	Petoprstica (ruta)	10 g = 1	jedaća žlica
	Poreč	10 g = 1	jedaća žlica

HUNJAVICA.

2.	Ekstrakt od gorkoslada	5 g = ½	jedaće žlice
	Ekstrakt od šikaline	5 g = ½	„ „
	Komoračeva voda	10 g = 1	jedaća žlica
	Lovorvišnjevica	5 g = ½	jedaće žlice

Dnevno 4 puta do 60 kapljica.

INFLUENCA.

Jorgovan	25 g = 2½	jedaće žlice
Krošuljica	25 g = 2½	„ „
Lipa, cvijet	15 g = 1½	„ „
Neven	20 g = 2	„ „
Srba (vrst koprive)	20 g = 2	„ „

ISPIRANJE CRIJEVA (vidi klistire).

1.	Divizma	20 g = 2	jedaće žlice
	Kamilica (titrica), čaj	40 g = 4	„ „
	Maslačak, korijen	20 g = 2	„ „
	Sljez, divlji	40 g = 4	„ „

Tu mješavinu ½ sata kuhati u 3 litre vode. Uporaba: vidi bolesti crijeva.

2.	Hrast, lišće	30 g = 3	jedaće žlice
	Kitica	10 g = 1	jedaća žlica
	Koprive	20 g = 2	jedaće žlice
	Lišaj islandski (mahovina)	10 g = 1	jedaća žlica
	Maslačak	20 g = 2	jedaće žlice
	Pelin	10 g = 1	jedaća žlica
	Preslica (kositerka), razrezana	20 g = 2	jedaće žlice
	Ružmarin	15 g = 1½	„ „
	Trputac	20 g = 2	„ „

Skuhati u 3 litre vode, procijediti i time ispirati.

ISPIRANJE RODNICE.

Hrast, kora, razrezana	20 g = 2	jedaće žlice
Kamilica (titrica), cvijet	20 g = 2	„ „
Koprive	40 g = 4	„ „
Treskovac (poligon)	30 g = 4	„ „

Bilje dobro pomiješati, zatim skuhati u 3 litre vode ½ sata dugo. Dnevno 1 do 2 put ispirati rodnicu.

IŠIAS.

Divizma	20 g = 2	jedaće žlice
Dobričica	25 g = 2½	„ „
Kiselica	20 g = 2	„ „
Rusomača	30 g = 3	„ „
Stolisnik	30 g = 3	„ „
Zečji trn	20 g = 2	„ „

IZMET GONILA (ČISTILA).

1. Oslad (korijen), posušen . . . . 30 g = 3 jedaće žlice
Voda . . . . 1 litra

Uvarak procijedjen, za piti.

2. Akacija, cvijet . . . . 30 g = 3 jedaće žlice
Trn crni, cvijet . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Vidac, očnajac . . . . 15 g = 1½ jedaće žlice

JETRA, OTEČENA.

Grenka djetelja . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Kitica . . . . 10 g = 1 " "
Komorač, lišće . . . . 10 g = 1 " "
Paprena metvica, lišće . . . . 10 g = 1 " "
Stolisnik, lišće . . . . 10 g = 1 " "

Dobro smiješano; 1 jedaća žlica na 1 šalicu, (1/5 do 1/6 litre) kipuće vode, 6 do 8 časaka pustiti da miruje, zatim procijediti i dodati nešto šećera ili četrunova soka. Pije se kao čaj.

JETRA, SREDSTVO ZA OJAČANJE.

Divljika (konjska griva) . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Grindelija . . . . 30 g = 3 jedaće žlice
Guajak drvo . . . . 30 g = 3 " "
Jelenjak (paprat) . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Papric (korijander) sjeme . . . . 30 g = 3 jedaće žlice
Sandalj, drvo . . . . 30 g = 3 " "

Sve skupa stući i nasuti u jednu platnenu vrećicu. Politi s 8 litara mladoga piva, pa pustiti 5 dana da se moči. Pije se dnevno, koliko se hoće.

JETROBOLJA.

Zapor jetara i otvrdnuće jetara.

Divljika (konjska griva) . . . . 25 g = 2½ jedaće žlice
Grenka djetelja . . . . 20 g = 2 " "
Hmelj . . . . 30 g = 3 " "
Kitica . . . . 35 g = 3½ " "
Neven . . . . 30 g = 3 " "
Rosopas . . . . 25 g = 2½ " "
Slanovitak . . . . 20 g = 2 " "

Zapor žuči

Boldo lišće, ... 30 g = 3 jedaće žlice
Ljubica, korijen . . . . 25 g = 2½ " "

Mahovina (jetrenjarka) . . . . 30 g = 3 jedaće žlice
Pukavica . . . . 25 g = 2½ " "
Rusomača . . . . 20 g = 2 " "

Žučna kolika.

Grenka djetelja . . . . 20 g = 2 jedaće žlice
Moravka (arnika) . . . . 20 g = 2 " "
Paprena metvica, lišće . . . . 30 g = 3 " "
Pelin . . . . 2C g = 2 " "
Stolisnik . . . . 25 g = 2½ " "

KAMENI, ŽUČNI.

Bljušac . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Bršljan . . . . 5 g = ½ jedaće žlice
Hmelj, lišće . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Idjirot . . . . 5 g = ½ jedaće žlice
Maslačak, korijen . . . . 15 g = 1½ " "
Maslačak, lišće . . . . 15 g = 1½ " "
Odoljan . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Planika, lišće . . . . 10 g = 1 " "
Preslica (kositerka) . . . . 10 g = 1 " "
Stolisnik . . . . 10 g = 1 " "
Trn crni, cvijet . . . . 10 g = 1 " "
Vodopija (cikorija), korijen . . . . . . 15 g = 1½ jedeće žlice
Žutilovka, afrička . . . . 20 g = 2 " "

KAŠALJ, DJEČJI.

Bijeli sljez, oljušten . . . . 500 g =50 jedaćih žlica
Jaja (bjelanjčevina) . . . . 2 komada
Šećer, bijeli
Voda, vruća . . . . ¾ litre

Bijeli sljez skuhan, poslije ohladjenja procijediti i u njem rastopiti nešto šećera i stučenog skorupa od bjelanjčevine, ponovno procijediti. Pije se kao sirup od sljeza na čajne žlice.

KAŠALJ HRIPAVAC (KUKURIKAVAC).

Djetelina crvena . . . . 20 g = 2 jedaće žlice
Dušica majčina . . . . 25 g = 2½ " "
Plućnjak . . . . 25 g = 2½ " "
Rosna trava (rosičina) . . . . 20 g = 2 " "
Topola divlja, korijen . . . . 30 g = 3 " "

KATAR GRKLJANA.

Divizma	15 g	= 1½	jedaće žlice
Kadulja (žalfija)	20 g	= 2	„ „
Kitica	15 g	= 1½	„ „
Plućnjak, cvijet	30 g	= 3	„ „

KATAR MJEHURA.

1. Dimica	5 g	= ½	jedaće žlice
Jagoda, lišće	5 g	= ½	„ „
Jarebika	3 g	= ¼	„ „
Kadulja (žalfija)	5 g	= ½	„ „
Koprive	5 g	= ½	„ „
Lazarkinja	5 g	= ½	„ „
Lišaj islandski (mahovina)	5 g	= ½	„ „
Orah, lišće	5 g	= ½	„ „
Paprena metvica	5 g	= ½	„ „
Podbjel	5 g	= ½	„ „
Stolisnik	5 g	= ½	„ „

Uvarak procijedjen, za piti.

2. Bijeli sljez, korijen	5 g	= ½	jedaće žlice

Skuhan i procijedjen.

Uvarak, piti kao čaj ujutro natašte i uveče, svakiput po 1 šalicu.

KATAR ŽDRIJELA.

Kadulja (žalfija)	10 g	= 1	jedaća žlica
Sljez, cvijet	10 g	= 1	„ „

Naljev. Ujutro i uveče za grgljanje.

KLISTIR (rastvarajući).

1 jedaća žlica kuhinjske soli na ½ litre mlake vode.

KOLIKA (BOLOVI).

Kumin, sjeme	5 g	= ½	jedaće žlice
Vodeni naljev		1	litra

Pije se kao čaj.

KOLIKA, CRIJEVNA I ŽELUČANA.

Aniš	20 g	= 2	jedaće žlice
Kitica	20 g	= 2	„ „
Komorač, sjeme	25 g	= 2½	„ „

Krošuljica	15 g	= 1½	jedaće žlice
Lipa, cvijet	15 g	= 1½	„ „
Matičnjak (melisa) lišće	20 g	= 2	„ „
Moravka (arnika)	20 g	= 2	„ „
Naranča, lišće	20 g	= 2	„ „
Paprena metvica	20 g	= 2	„ „

LIŠAJI.

1. Broćika	10 g	= 1	jedaća žlica
Čičak, korijen	10 g	= 1	„ „
Divlja ruža, lišće od cvijeta	15 g	= 1½	jedaće žlice
Hrast, kora	15 g	= 1½	„ „
Kiselica	10 g	= 1	jedaća žlica
Kupina, lišće	15 g	= 1½	jedaće žlice
Orah, lišće	10 g	= 1	jedaća žlica
Sporiš (željezanka)	15 g	= 1½	jedaće žlice

Mješavina se ova kuha ½ sata. S odljevom okupaj ili namaži 3 put dnevno sva mjesta, koja su pokrivena lišajima. Tko na udovima ne trpi vlage, neka bilje skuha u maslinovu ulju, pa neka s tom procjedinom (kroz platnenu krpu) namaže 4 puta dnevno boležljiva mjesta. Nu prije svega treba nastojati oko pročišćenja krvi kao kod čirova i pištanjaka (vidi sredstva za pročišćenje krvi).

2. Čičak, korijen	10 g	= 1	jedaća žlica
Dimica	10 g	= 1	„ „
Konoplja, sjeme	10 g	= 1	„ „
Krušina, kora	5 g	= ½	jedaće žlice
Kupina, lišće	15 g	= 1½	„ „
Maćuha	10 g	= 1	jedaća žlica
Majčina dušica	10 g	= 1	„ „
Orah, lišće	10 g	= 1	„ „
Petoprstica (žuta)	10 g	= 1	„ „
Ružmarin	10 g	= 1	„ „
Senovo lišće	5 g	= ½	jedaće žlice
Šaš, njemački	20 g	= 2	„ „

LIŠAJI I NEČISTI KOŽE.

Dimica	15 g	= 1½	jedaće žlice
Dragušac	30 g	= 3	„ „
Kestogubica	30 g	= 3	„ „
Maslačak	20 g	= 2	„ „
Mjesečnik (grenkula)	20 g	= 2	„ „
Vodopija (cikorija) korijen	20 g	— 2	„ „

LIŠAJI, TVRDOKORNI.

Oman, korijen razrezan, zguljen i skuhan 125 g =12½ jedaće žlice Za vrijeme kuhanja odstrani vlakna korijena i dodaj 50 g nesoljenog maslaca.

MENSTRUACIJA, PREJAKA.

Breza, lišće	10 g = 1	jedaća	žlica
Cimet	20 g = 2	jedaće	žlice
Hrast, kora	20 g = 2	„	„
Ivanje (strašno zelje)	10 g = 1	jedaća	žlica
Kupina, lišće	10 g = 1	„	„
Odoljan	10 g = 1	„	„
Rusomača	30 g = 3	jedaće	žlice

MENSTRUACIJA, SMETNJE.

1. Akacija, cvijet	25 g = 2½	jedaće	žlice
Garafula	15 g = 1½	„	„
Kiselica	15 g = 1½	„	„
Kumin	20 g = 2	„	„

Kao čaj.

Ako smetnje nastaju zbog bljedobolje ili kakve opće bolesti, preporuča se ovo sredstvo:

2. Cimetova tinktura	12 g = 1	jedaća	žlica
Hallerov kis	2 g = 1	čajna	žlica
Opijumova tinktura	2 g = 1	„	„

Od toga svaki sat po 20 kapi u zobnoj sluzi (vidi i pod ženskim bolestima).

MIGRENA (NERVOZNA GLAVOBOLJA).

1. Despik	5 g = ½	jedaće	žlice

Na 1 litru kipuće vode kao naljev čaj.

2. Melisa (želje)	10 g = 1	jedaća	žlica
Odoljan	10 g = 1	„	„

Od tog naljeva 2 puta dnevno po 1 šalicu.

MJEHURNE SMETNJE.

1. Borovica, bobice	10 g = 1	jedaća	žlica
Ljubčac (miloduh)	10 g = 1	„	„
Sladić, slatki korijen	10 g = 1	„	„
Žečji trn, korijen	10 g = 1	„	„

Dobro razrezati i pomiješati.
Od te mješavine po 1 jedaća žlica na šalicu čaja.

2. Planika	10 g = 1	jedaća	žlica
Preslica (kositerka)	10 g = 1	„	„

Piti višeput na dan u većoj količini.

MLIJEKO, POMANJKANJE.

Komorač	10 g = 1	jedaća	žlica

2 jedaće žlice na ½ litre vode, 2 put dnevno 1 šalicu kao naljev čaj.

MOKRENJE U POSTELJU.

1. Čestoslavica	15 g = 1½	jedaće	žlice
Divizma	10 g = 1	jedaća	žlica
Ivanje (strašno zelje)	15 g = 1½	jedaće	žlice
Planikovo lišće	15 g = 1½	„	„
Stolisnik	20 g = 2	„	„
Treskovac (poligan)	15 g = 1½	„	„

2. Ivanje (strašno zelje)	10 g = 1	jedaća	žlica

Naljev dva puta dnevno po 1 šalicu.

NADIMANJE.

1. Despik	10 g = 1	jedaća	žlica
Klinčići	10 g = 1	„	„
Kumin	10 g = 1	„	„
Majčina dušica	10 g = 1	„	„
Paprena metvica	10 g = 1	„	„

Uvarak, topli oblozi (u vrećici).

2. Aniš, koštice	20 g = 2	jedaće	žlice
Kamilica, cvijeće	30 g = 3	„	„
Odoljan, korijen	5 g = ½	„	„
Paprena metvica	5 g = ½	„	„

Uvarak, dnevno 2 do 3 šalice.

3. Despik	20 g = 2	jedaće	žlice
Gorka trava (djetelina)	10 g = 1	jedaća	žlica
Kamilica, cvijet	30 g = 3	jedaće	žlice
Kokornjava metvica	20 g = 2	„	„
Pelin	10 g = 1	jedaća	žlica
Ružmarin	30 g = 3	jedaće	žlice
Šikalina	10 g = 1	jedaća	žlica

Uvarak, dnevno 2 do 3 šalice.

4. Aniš, koštice . . . . 20 g = 2 jedaće žlice
Borovica, bobice stučene . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Gorka trava (djetelina), lišće . . . . . . 10 g = 1 „ „
Kadulja (žalfija), lišće . . . . 30 g = 3 jedaće žlice
Kamilica, cvijet . . . . 30 g = 3 „ „
Komorač, sjeme . . . . 20 g = 2 „ „
Kumin, zrnca . . . . 30 g = 3 „ „
Mažuran . . . . 5 g = ½ „ „
Orahovo lišće . . . . 20 g = 2 „ „
Paprena metvica . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Papric (korijander), sjeme . . . . 10 g = 1 „ „
Peršin, sjeme . . . . 20 g = 2 jedaće žlice
Srčenik (encijan), korijen . . . . 5 g = ½ „ „
Voda . . . . 2000 g = 2 litre

Uvarak, piti dnevno, redovito 2 do 3 šalice, izim toga po 1 šalicu, kad te spopadnu grčevi.

5. Borovica, bobice . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Komorač . . . . 10 g = 1 „ „
Kopar, sjeme . . . . 10 g = 1 „ „
Krušina, kora . . . . 10 g = 1 „ „
Kumin, sjeme . . . . 20 g = 2 jedaće žlice
Mažuran . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Metvica vodena . . . . 10 g = 1 „ „

6. Komorač . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Kumin . . . . 10 g = 1 „ „
Paprena metvica . . . . 10 g = 1 „ „

Naljev, dnevno 2 puta po 1 šalicu.

NADIMANJE KOD DJECE.

Aniš . . . . 10 g = 1 jedaća žlice

Skuhaj 1 čajnu žlicu u šalici mlijeka (nekoliko časaka).

NADIMANJE S TRBUHOBOLJOM.

Kamilica, cvijet . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Kokornjava metvica . . . . 5 g = ½ jedaće žlice
Komorač . . . . 5 g = ½ „ „
Kumin . . . . 5 g = ½ „ „
Limun, kora . . . . 5 g = ½ „ „
Naranča, kora . . . . 5 g = ½ „ „
Papric (korijander) . . . . 5 g = ½ „ „

Naljev, za piti.

NAVALA KRVI U GLAVU.

1. Krušina . . . . 30 g = 3 jedaće žlice
Odoljan . . . . 15 g = 1½ „ „
Sirup . . . . 20 g = 2 „ „
Voda . . . . 500 g = ½ litre

Kuhati i pustiti da se ohladi, svaka 2 sata po 1 jedaću žlicu.

2. Despikov cvijet . . . . 20 g = 2 jedaće žlice
Papric (korijander) . . . . 15 g = 1½ „ „
Rutica vinska . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Srčenik (encijan) . . . . 15 g = 1½ jedaće žlice
Stolisnik . . . . 20 g = 2 „ „

NAZEBLJINE.

1. Kamfor žesta . . . . 60 g = 6 jedaćih žlica
Majčina dušica, ulje . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Ružmarin . . . . 10 g = 1 „ „
Salmijak . . . . 15 g = 1½ jedaće žlice
Sapunova žesta . . . . 170 g = 17 jedaćih žlica

Dobro smiješano i filtrirano. Za otiranje.

2. Kamfor . . . . 5 g = ½ jedaće žlice
Terpentinovo ulje . . . . 20 g = 2 „ „

Za otiranje. Na 1½ litre vode 40 g hrastove kore; kuhati, dok se ne zgusne do 1 litre. (Kao dodatak vrućim kupeljima.)

Nazebljine, ali ne otvorene!

Hrast, kora

Izvana kao kupelj, a zatim namazati s mašću protiv nazebljina.

OBLOZI (ZA RASTJERANJE OTEKLINA).

Slanovitak (smrduša), kumin poljski (timian), petoprstica (ruta), kadulja (žalfija), moravka (arnika).

Razrezati u sitne dijelove i pomiješati.

OČNA SLABINA.

Odoljanov korijen . . . . 10 g = 1 jedaća žlica
Ruta zidna . . . . 20 g = 2 jedaće žlice
Trputac širok . . . . 15 g = 1½ „ „
Vidac (očnajac) . . . . 30 g = 3 „ „

Kao čaj i kao očna kupelj 2 žlice na čašu vode.

OČNI BO (SKROFULOZA).

Dimica	10 g	= 1	jedaća žlica
Komorač	25 g	= 2½	jedaće žlice
Komorač, drvo	10 g	= 1	jedaća žlica
Orahovo lišće	15 g	= 1½	jedaće žlice
Rogač	15 g	= 1½	„ „
Vidac (očnajac)	15 g	= 1½	„ „

OPEKLINE (OPRŽINE).

1. Kod crvenila kože: dotična mjesta posipati s brašnom ili uljem, skorupom ili lanenim uljem uz vodu vapnenicu.
2. Kod mjehura ili jačih opeklina: a) laneno ulje s vapnenicom, b) ostrugine sirovih krumpira, c) Hamamelisova mast.
3. Sljezov korijen, laneno sjeme.

Izvana kao kašasti oblozi.

OSIP KOŽE.

Krušina, kora	10 g	= 1	jedaća žlica
Orah, lišće	10 g	= 1	„ „

Od naljeva češće na dan piti.

OVAPNJENJE ŽILA (ARTERIOSKLEROZA).

Bazga, cvijet	10 g	= 1	jedaća žlica
Bazga mala	5 g	= ½	jedaće žlice
Borovica	5 g	= ½	„ „
Gujakovo drvo	10 g	= 1	jedaća žlica
Jagoda, lišće	10 g	= 1	„ „
Lipa, cvijet	10 g	= 1	„ „
Maćuha	5 g	= ½	jedaće žlice
Pasulj, mahune	5 g	= ½	„ „
Pelin	5 g	= ½	„ „
Peršin, sjeme	5 g	= ½	„ „
Sasaparila	10 g	= 1	jedaća žlica
Srčenik (encijan)	5 g	= ½	jedaće žlice
Stolisnik	10 g	= 1	jedaća žlice
Zečji trn	5 g	= ½	jedaće žlice

PERUČAC, MLIJEČNI U DJECE (po licu).

Dimica	35 g	= 3½	jedaće žlice
Komorač	30 g	= 3	„ „
Maćuha	35 g	= 3½	„ „
Orah, lišće	30 g	= 3½	„ „

PLUĆNI KATAR.

Celer, lišće	40 g	= 4	jedaće žlice
Voda		1	litra

Piti kao naljev ujutro natašte s nešto mlijeka.

PLUĆNO KRVARENJE.

Imela	30 g	= 3	jedaće žlice
Kopriva gnojna	25 g	= 2½	„ „
Krvomok (srčano korijenje)	30 g	= 3	„ „
Praskvinjak (vodeni papar)	30 g	= 3	„ „
Zmijka španjolska (crni korijen)	15 g	= 1½	„ „

PODRAŽAJ NA KAŠALJ.

Ekstrakt od paskvice (gorkoslada)	5 g	= ½	jedaće žlice
Ekstrakt od šikaline (biskupovog zelja)	5 g	= ½	„ „
Lovorvišnjevica, voda	5 g	= ½	„ „
Voda od komorača	10 g	= 1	jedaća žlica

Dnevno 4 puta po 60 kapljica.

PODRAŽAJ ŽELUCA.

1.	Gorka trava (djetelina)	5 g	= ½	jedaće žlice
	Idjirot, korijen	10 g	= 1	jedaća žlica
	Kitica	10 g	= 1	„ „
	Pelin, posušen	10 g	= 1	„ „
	Srčenik (encijan), korijen	10 g	= 1	„ „

Uvarak, dnevno dva puta po ½ šalice.

2.	Aniš, sjeme	20 g	= 2	jedaće žlice
	Idjirot, korijen	10 g	= 1	jedaća žlica
	Kitica	20 g	= 2	jedaće žlice
	Kokornjava metvica	20 g	= 2	„ „
	Odoljan, korijen	10 g	= 1	jedaća žlica
	Oslad, korijen, razrezan	30 g	= 3	jedaće žlice
	Pelin, posušen	10 g	= 1	jedaća žlica
	Srčenik (encijan), korijen sitno razrezan	10 g	= 1	„ „
	Šikalina (biskupovo) zelje	30 g	= 3	jedaće žlice

Uvarak, dnevno ½ šalice piti.

POMANJKANJE TEKA (BESTEČNOST).

1.	Aniš	15 g	= 1½	jedaće žlice
	Kitica	5 g	= ½	„ „
	Kokornjava metvica	5 g	= ½	„ „

Komorač	15 g = 1½	jedaće žlice
Pelin	5 g = ½	„ „
Oman	20 g = 2	„ „

Zeljani prašci, namočeni u ¾ litre čiste raži, pustit ih 10 dana da stoje. Iza toga dodati 20 g = 2 žlice raźrezanih jabuka i limunove kore, pa u začepljenoj boci opet pustit 3 dana da stoje.

Dnevno uzimati oko 50 kapljica.

2. Angelika (šiviz)	10 g = 1	jedaća žlica
Gorka trava (djetelina)	10 g = 1	„ „
Kitica	15 g = 1½	jedaće žlice
Stolisnik	10 g = 1	jedaća žlica
Pelin	10 g = 1	„ „
3. Galgant	10 g = 1	jedaća žlica
Gorka trava (djetelina)	10 g = 1	„ „
Pelin	10 g = 1	„ „
Srčenik (encijan)	10 g = 1	„ „

Uvarak (prekuhan), na jedaću žlice prije jela.

POTONOGA (ZNOJONOGA).

Hrastova kora, oljuštena i posušena	30 g = 3	jedaće žlice
Voda	1	litra

Skuhano, kao nožna kupelj.

POZDERI (CRVI).

Vratič (mošak), cvijet	10 g = 1	jedaća žlica

Od naljeva 3 put dnevno po 1 šalicu.

PREHLADA, TRBUŠNA.

Lipov cvijet	10 g = 1	jedaća žlica

Što vruće piti.

PRETILOST.

Pasulj, mahune	15 g = 1½	jedaće žlice
Različak	10 g = 1	jedaća žlica
Senovo lišće	10 g = 1	„ „
Steljka	20 g = 2	jedaće žlice
Žukva mirisna	10 g = 1	jedaća žlica

PRETILOST, SALOVNA (KORPULENTNOST).

Aloj	2 g = ¼	jedaće žlice
Borovica	5 g = ½	„ „
Kamilica, titrica	5 g = ½	„ „

Krušina, kora	10 g = 1	jedaća žlica
Ljubčac (miloduh)	5 g = ½	jedaće žlice
Odoljan	10 g = 1	jedaća žlica
Pasulj, mahune	10 g = 1	„ „
Rabarbara (raved)	10 g = 1	„ „
Senovo lišće	5 g = ½	jedaće žlice
Steljka	20 g = 2	„ „
Šaš, njemački	10 g = 1	jedaća žlica

PROBAVA, SLABA.

Cimet	5 g = ½	jedaće žlice
Kalijski karbonat		na vršku noža
Naranča, kora	20 g = 2	jedaće žlice
Šeri, rakija	$^1/_{10}$	litre

Dnevno do 3 puta po 1 čajnu žlicu.

PROLJEV KOD DJECE.

Kaćunovina (salep)	10 g = 1	jedaća žlica

Od uvarka dnevno 2 do 4 čajne žlice.

PROLJEV (KOLIKA).

1. Borovica	15 g = 1½	jedaće žlice
Idjirot, korijen	30 g = 3	„ „
Paprena metvica, lišće	30 g = 3	„ „
Senovo lišće	10 g = 1	jedaća žlica

1 jedaća žlica od te mješavine na 1 šalicu vruće vode, piti.

2. Kupina, lišće	15 g = 1½	jedaće žlice

Kao naljev na 1 litru vode.

3. Oputina (moljavka)	40 g = 4	jedaće žlice
Vinski ocat	¾	litre

Skuhaj oboje, procijedi i namoči ručnike u tekućinu, pa stavi na želudac, trbuh i ledja.

4. Bijeli sljez, razrezan	15 g = 1½	jedaće žlice
Borovnica, posušena	30 g = 3	„ „
Hrast, kora	15 g = 1½	„ „
Jagoda, lišće	20 g = 2	„ „
Kamilica, (titrica) cvijet	40 g = 4	„ „
Krvomok (srčani korijen)	30 g = 3	„ „
Maslačak, korijen razrezan	10 g = 1	jedaća žlica
Metljika (divlji pelin)	5 g = ½	jedaće žlice

Oman, korijen	15 g = 1½ jedaće žlice
Srčenik (encijan), razrezan	10 g = 1 jedaća žlica
Trn crni, plod	30 g — 3 jedaće žlice
Vrba, kora	15 g = 1½ „ „
Želudnjak (kačja trava)	10 g = 1 jedaća žlica

Svari tu mješavinu u 2 litre vode, i popij kod jakog proljeva svaka ½ sata po ½ šalice, inače redovito 3 do 4 šalice dnevno.

5. Aniš	20 g = 2 jedaće žlice
Betonika (bukvica)	15 g = 1½ „ „
Ivanje (strašno zelje)	15 g = 1½ „ „
Kitica	20 g = 2 „ „
Mirta, lišće	15 g = 1½ „ „
Šikalina (biskupovo zelje)	20 g = 2 „ „

6. Borovnica	10 g = 1 jedaća žlica
Guščja trava	10 g = 1 „ „

Skuhaj 3 jedaće žlice u 2 šalice vode, pomiješaj to s 1 šalicom ječmene sluzi i uzmi od toga svaki sat po 2 jedaće žlice.

PROMUKLOST I KAŠALJ.

1. Aniš, čaj	50 g = 5 jedaćih žlica
Lan pitomi, sjeme	100 g =10 „ „
Rogač	40 g = 4 jedaće žlice
Sljez bijeli,	50 g = 5 jedaćih žlica
Smokve, razrezane s malo slatkog korijena	5 g = ½ jedaće žlice
Voda kao naljev	2½ litre

Kipuću vodu naliti i pustiti ¼ sata, da kuha. Pije se toplo, svaki sat po ½ šalice.

2. Sljez bijeli, cvijet	15 g = 1½ jedaće žlice

Na 1 litru vode kao naljev.

3. Kadulja (žalfija), za grgljanje	10 g = 1 jedaća žlica
Trandovilja	10 g = 1 „ „

2 jedaće žlice kuhati na 1 litri vode. Može se dodati nešto kandisa i crnog šećera (lakrice).

PRSOBOLJA (po Dr. Walseru).

Bazga, cvijet	40 g = 4 jedaće žlice
Komorač	20 g = 2 „ „
Podbjel, lišće	40 g = 4 „ „
Različak	20 g = 2 „ „

Sladić, slatki korijen	20 g = 2 jedaće žlice
Sljez bijeli	20 g = 2 „ „
Trputac, lišće	40 g = 4 „ „

Svariti u 2 litre vode i od toga odljeva dnevno 3 do 4 puta popiti po 1 šalicu (što toplije).

RAHITA (Vidi englesku bolest).

1. Bosiljak	10 g = 1 jedaća žlica
Ivanje (strašno zelje)	40 g = 4 jedaće žlice
Jagoda, lišće	40 g = 4 „ „
Kumin poljski (timian)	10 g = 1 jedaća žlica
Kupina, lišće	40 g = 4 jedaće žlice

Mješavinu tu opariti u 1 litri vode, pa dnevno 2 do 3 puta po 1 šalicu (za djecu).

Izim toga kupanje djeteta 2 do 3 puta na tjedan po ovome naputku:

2. Hrast, kora	25 g = 2½ jedaće žlice
Idjirot, razrezan	25 g = 2½ „ „
Timian (kumin poljski)	25 g = 2½ „ „

Mješavina se ova kuha u 5 do 8 litara vode.

RANE.

Moravka (arnika), izvana kao suhi oblog (u vrećici).

REUMATIZAM.

Despik, cvijet	20 g = 2 jedaće žlice
Garafula	10 g = 1 jedaća žlica
Kubeba papar	10 g = 1 „ „
Kumin poljski (timian)	20 g = 2 jedaće žlice
Paprena metvica, lišće	20 g = 2 „ „

Kao oblozi u vrećicama.

REUMATIČNI BOLOVI, NATIRANJE.

1. Kamfor ulje	5 g = ½ jedaće žlice
Maslinovo ulje	30 g = 3 „ „
2. Gorušično ulje	5 g = ½ „ „
Kamfor	5 g = ½ „ „
Ricinovo ulje	5 g = ½ „ „
Žesta	35 g = 3½ „ „

Kao tarilo vanredno dobro sredstvo.

SIFILIS.

Bosiljak	20 g = 2	jedaće žlice
Kupina, lišće	40 g = 4	„ „
Orah, lišće	40 g = 4	„ „
Rosopas	20 g = 2	„ „
Šikalina (biskupovo zelje)	20 g = 2	„ „

Sredstvo, koje jako djeluje. Pomiješaj bilje i priredi napitak kao kod tvrdog čankira Uzmi samo mlado lišće od rosopasa, koje se sabire u ožujku, travnju i svibnju.

SKORBUT.

Dragušac	30 g = 3	jedaće žlice
Hren, svježe nariban	60 g = 6	jedaćih žlica
Žličnjak	30 g = 3	jedaće žlice

U 1 litru bijeloga vina, 8 dana da stoji, pije se ujutro i uveče po 1 čašu.

SKROFULOZA U DJECE.

Orah, lišće	30 g = 3	jedaće žlice
Vode	1	litra

Upotrijebiti kod kupelji.

SLABOST ŽIVACA I NEURALGIJE.

1.	Borove četine	350 g = 35	jedaćih žlica
	Dianino zelje	50 g = 5	„ „
	Eukaliptol	10 g = 1	jedaća žlica
	Idjirot	50 g = 5	jedaćih žlica
	Petoprstica (ruta)	50 g = 5	„ „
2.	Despik, lišće	20 g = 2	jedaće žlice
	Garafula	10 g = 1	jedaća žlica
	Kubeba papar	10 g = 1	„ „
	Majčina dušica	20 g = 2	jedaće žlice
	Paprena metvica, lišće	20 g = 2	„ „

Kao pridodatak kupeljima za okrepu živaca.

SREDSTVA PROTIV GROZNICE.

Bazga, cvijet	20 g = 2	jedaće žlice
Lipa, cvijet	20 g = 2	„ „

Mješavina se ta skuha u 1 šalici vode (6 do 8 časaka), zatim se procijedi i pomiješa s nešto šećera i limunova soka. Vruće piti. Izim toga vlažna ili suha zamatanja (za znojenje).

SREDSTVA ZA KAŠALJ (Po Dr. Walseru).

1.	Bazga, cvijet	25 g = 2½	jedaće žlice
	Komorač	15 g = 1½	„ „
	Podbjel, lišće	25 g = 2½	„ „
	Različak	15 g = 1½	„ „
	Sladić (slatki korijen)	15 g = 1½	„ „
	Sljez bijeli, cvijet	15 g = 1½	„ „
	Trputac, lišće	25 g = 2½	„ „

Ta se mješavina svari u 2 litre vode, pa se dnevno 3 do 4 puta popije po 1 šalica (što toplije).

2. Kod promuklosti i kašlja uzmi ½ čaše kipućeg mlijeka i dodaj mu nešto Selterove vode. Pij mješavinu, kad se zapjeni, 4 puta dnevno.

(Po Ladewigu.)

3.	Aniš, sjeme u prahu	5 g = ½	jedaće žlice
	Bazga	10 g = 1	jedaća žlica
	Podbjel	10 g = 1	„ „
	Sladić (slatki korijen)	10 g = 1	„ „
	Sljez bijeli, korijen	20 g = 2	jedaće žlice
	Suhopernik	10 g = 1	jedaća žlica

Od te mješavine 1 jedaća žlica na 1 šalicu kipuće vode.

SREDSTVA ZA PRSA (RASTVARAJUĆA).

Mliječni šećer ili čisti	20 g = 2	jedaće žlice
Sladić, slatki korijen u prahu	1 g	
Sljez bijeli, korijen u prahu	1 g	

Dobro pomiješano, dnevno 3 puta na vršku noža, u vodi rastopiti i popiti.

STOLICA, SPORA.

Magnezija žežena	5 g = ½	jedaće žlice
Mliječni šećer	20 g = 2	„ „
Natrijski hidrokarbonat (soda bikarbona)	20 g = 2	„ „
Rabarbara (raved), u prahu	5 g = ½	„ „

Kao prah 3 puta dnevno po 1 jedaća žlica.

STOLICA, TVRDA.

Krušina, kora	20 g = 2	jedaće žlice
Metvica vodena	20 g = 2	„ „
Odoljan, korijen	20 g = 2	„ „
Senova komuška	15 g = 1½	„ „
Zmijka španjolska (crni korijen)	15 g = 1½	„ „

SUŠICA (PLUĆNA).

Bedrenik, mali	15 g = $1^1/_2$	jedaće žlice
Ivanje (strašno zelje)	20 g = 2	„ „
Jagorčika povrtna	30 g = 3	„ „
Krošuljica	30 g = 3	„ „
Krošuljica, lišće	15 g = $1^1/_2$	„ „
Oslad	30 g = 3	„ „
Praskvinjak (vodeni papar)	20 g = 2	„ „

ŠEĆERNA BOLEST.

Boldoa lišće	35 g = $3^1/_2$	jedaće žlice
Borovnica, lišće	35 g = $3^1/_2$	„ „
Breza, lišće	30 g = 3	„ „
Dimica	25 g = $2^1/_2$	„ „
Eukaliptus, lišće	25 g = $2^1/_2$	„ „
Pasulj, mahune	20 g = 2	„ „
Stričak, sjeme	30 g = 3	„ „
Žutilovka	25 g = $2^1/_2$	„ „

TRAKAVICA.

Borovka	40 g = 4	jedaće žlice
Buče, koštice	80 g = 8	jedaćih žlica
Pelin	15 g = $1^1/_2$	jedaće žlice

Od toga 4 dana, ujutro natašte, popiti 2 šalice (unutar 2 sata).

TRBUŠNI BOLOVI.

1. Kamilica (titrica)	10 g = 1	jedaća žlica
Komorač	10 g = 1	„ „
Paprena metvica	10 g = 1	„ „
Voda	$^1/_2$ litre	

Sve skupa skuhati i naljev popiti.

2. Kamilica	10 g = 1	jedaća žlica
Poprena metvica	10 g = 1	„ „

Piti vrući naljev, uveče prije spavanja.

TRIPER, AKUTNI.

Borovica	20 g = 2	jedaće žlice
Ivanje (strašno želje)	20 g = 2	„ „
Orah	5 g = $^1/_2$	„ „

Skuhaj 3 do 4 čajne žlice u $^1/_2$ litre vode jedno 15 časaka, i pij 3 puta dnevno $^1/_2$ sata prije jela. Osladi napitak sa šećerom ili čistim medom.

TRIPER, KRONIČNI.

Čičak, razrezan	50 g = 5	jedaćih žlica
Grižovac	25 g = $2^1/_2$	jedaće žlice
Hrast, lišće	20 g = 2	„ „
Kamilica (titrica)	20 g = 2	„ „
Mrtva kopriva, bijela	20 g = $2^1/_2$	„ „
Peršin	40 g = 4	„ „

Priredi napitak isto tako kao kod akutnog tripera. Dnevno 4 šalice popiti.

ULOZI, REUMATIZAM.

1. Borovica	5	dijelova
Breza, lišće	20	„
Čičak, korijen	10	„
Guajak drvo	10	„
Kamilica, titrica	6	„
Kopriva, lišće	10	„
Krušina, kora	5	„
Majčina dušica	10	„
Moravka (arnika), cijela biljka	5	„
Orah, lišće	10	„
Pasulj, komuska	12	„
Preslica (kositerka)	6	„
Sapunika	10	„
Šaš njemački	5	„
Zečji trn, korijen	10	„
Žutilovka	12	„

Cijela se mješavina stavi u 1 litru mrzle vode, pa se kuha jedno 5 časaka. Čaj se pokrije i ostavi $^1/_4$ sata da miruje, zatim ga se procijedi (kroz platnenu ili flanelastu krpu), da u čaju ne zaostanu ostaci biljka. Čaj se pije prije jela, 3 do 4 puta dnevno, na gutljaje (ne najedamput popiti). Radi teka može se čaju dodati nešto šećera i četrunovog soka. Čaj se mora uvijek skuhati dan prije (za drugi dan), a može ga se piti toplo ili hladno.

2. Guajak drvo	50 g = 5	jedaćih žlica
Sasafras, drvo	10 g = 1	jedaća žlica
Sladić (slatki korijan)	10 g = 1	„ „
Zečji trn, korijen	30 g = 3	jedaće žlice

Pije se kao čaj.

3. Borovica	20 g = 2	jedaće žlice
Breza, lišće	10 g = 1	jedaća žlica

Gavez	25 g	= 2½	jedaće žlice
Gorka trava (djetelina)	20 g	= 2	„ „
Moravka (arnika), korijen	20 g	= 2	„ „
Pasdrijen (koštunice)	15 g	= 1½	„ „
Šikalina	15 g	= 1½	„ „
Žukva	15 g	= 1½	„ „

UPALA MUDAŠCA.

Bazag	40 g	= 4	jedaće žlice
Kamilica	20 g	= 2	„ „
Različak	40 g	= 4	„ „

Dobro smiješati, zatim 3 do 4 čajne žlice na ½ litre vode i 15 časaka kuhati. Čaj se pije 3 puta dnevno po 1 šalicu i to barem ½ sata prije jela. Uz šećer uzmi čisti med.

UPALA SLUZNICE MJEHURA.

Bazga, cvijet	40 g	= 4	jedaće žlice
Ivanje (strašno zelje)	40 g	= 4	„ „
Kamilica titrica, cvijet	20 g	= 2	„ „
Kupina, lišće	40 g	= 4	„ „
Lipa, cvijet	40 g	= 4	„ „

Od toga 3—4 čajne žlice dobro pomiješati i zatim jedno 15 časaka kuhati u ½ litre vode. Po 1 šalicu čaja (piti) 3 puta dnevno, ½ sata prije jela. Osim šećera može se još uzeti i meda.

UPALA VRATA I ŽABICA.

Metljika (divlji pelin)	25 g	= 2½	jedaće žlice
Podbjel	20 g	= 2	„ „
Ranjenik	30 g	= 3	„ „
Sljez bijeli, lišće	15 g	= 1½	„ „
Sljez divlji (papel)	20 g	= 2	„ „

Grgljača kod vratne upale.

1. Jatanac	20 g	= 2	jedaće žlice
Jorgovan, cvijeće	20 g	= 2	„ „
Kadulja (žalfija)	20 g	= 2	„ „
Ljubica, lišće	20 g	= 2	„ „
Petolist	15 g	= 1½	„ „
Podbjel	25 g	= 2½	„ „
Ranjenik	30 g	= 3	„ „
Ruže crvene	20 g	= 2	„ „
Sljež	25 g	= 2½	„ „

2. Džumbir	20 g	= 2	jedaće žlice

Naljev od ¼ litre vode.

3. Toplo slana voda ili alaun.

UPALA VRATNA.

Majčina dušica	10 g	= 1	jedaća žlica

Na 2 litre vode za udihavanje para.

UPALA ŽABICA.

Kadulja (žalfija)	20 g	= 2	jedaće žlice
Natrijski hidrokarbonat (soda bikarbona)	15 g	= 1½	„ „

Kao grgljača, naljev od ¼ litre kipuće vode.

USPAVALO.

Betonika (bukvica) divlja	5 g	= ½	jedaće žlice
Kamilica (titrica)	5 g	= ½	„ „
Lopoč, cvijeće	5 g	= ½	„ „
Maćuha ili ljubica	5 g	= ½	„ „
Mak, glavice	5 g	= ½	„ „
Štrpka (endivija) cvijet	5 g	= ½	„ „
Vrba, lišće	5 g	= ½	„ „

Kuha se u 1 i ½ litre vode, dok se ne svari u 1 litru. Prije spavanja oprati glavu i ruke.

USTOBOLJA.

Bazga, cvijet	10 g	= 1	jedaća žlica
Sljez, cvijet	40 g	= 4	jedaće žlice
Trandovilja, lišće	10 g	= 1	jedaća žlica

Razrezati i smiješati sa malo kadulje, a od toga po 1 jedaću žlicu na 1 šalicu (½ litre) kipuće vode, kao grgljača za ispiranje ustiju.

UŠNA BO, REUMATIČKA.

Kamforovo ulje	5 g	= ½	jedaće žlice
Maslinovo ulje	30 g	= 3	„ „

Na vatu, pa u uho.

VIDOVICA (VEITSTANZ).

Diptamov, korijen	35 g	= 5½	jedaćih žlica
Grindelija	30 g	= 3	jedaće žlice
Metljika (divlji pelin), korijen	25 g	= 2½	„ „
Mošusov korijen	20 g	= 2	„ „
Naranča, lišće	25 g	= 2½	„ „
Odoljan, lišće	30 g	= 3	„ „
Ranjenik (ranka)	25 g	= 2½	„ „

VODENA BOLEST.

Habdovina (avtika), korijen	15 g	= 1½	jedaće žlice
Jelenjak (paprat), lišće	30 g	= 3	„ „
Ljubica, korijen	25 g	= 2½	„ „
Pasulj, mahune	20 g	= 2	„ „
Pukavica (broska)	20 g	= 2	„ „
Stričak (sjeme)	25 g	= 2½	„ „

ZASLUZENOST.

Sladić (slatki korijen), sitno razrezan	15 g	= 1½	jedaće žlice
Vodeni naljev		1	litra

ZASLUZENOST PRSIJU.

Hrskavača	10 g	= 1	jedaća žlica
Lišaj islandski, mahovina	10 g	= 1	„ „

Prvi naljev baciti, zatim skuhati kao ljepivu sluz i dnevno po 2 puta 1 šalicu popiti.

ZAUDARANJE IZ USTIJU.

Aniš, koštice	10 g	= 1	jedaća žlica
Kokornjava metvica	20 g	= 2	jedaće žlice
Kumin, zrna	20 g	= 2	„ „
Papric (korijander) sjeme	20 g	= 2	„ „
Ružmarin, lišće	15 g	= 1½	„ „

Od te mješavine po 1 čajnu žlicu na ½ litre vode. Kad se tekućina ohladi, upotrijebit je kao grgljaču za vrat i usta. Poslije svakog ispiranja (i iza svakog jela) po nekoliko gutljaja.

ZNOJENJE, NOĆNO.

Kadulja (žalfija)	10 g	= 1	jedaća žlica

Kao naljev, dnevno po više puta na šalice

ZNOJENJE NOGU.

Kupelji na svijetlu, na zraku i na suncu.
Jake kupelji od hrastove kore.

ZUBOBOLJA.

Despik	20 g	= 2	jedaće žlice
Garafula	10 g	= 1	jedaća žlica
Kubeba papar	10 g	= 1	„ „
Kumin poljski (timian)	20 g	= 2	jedaće žlice
Paprena metvica, lišće	20 g	= 2	„ „

Kao oblog (u vrećici).

ŽELUDAC, TIŠTENJE.

Ivanje (strašno zelje). Od naljeva 3 put dnevno po 1 šalicu.

ŽELUČANA BOLEST.

Raširenje želuca.

Ambrosia zelje	30 g	= 3	jedaće žlice
Angelika (šiviz), korijen	35 g	= 3½	„ „
Hrast, kora	30 g	= 3	„ „
Kopar, sjeme	20 g	= 3	„ „
Mažuran	35 g	= 3½	„ „
Neven, lišće	30 g	= 3	„ „
Riga (kaskarila)	35 g	= 3½	„ „

Želučani čir.

Bedrenik, veliki	20 g	= 2	jedaće žlice
Krošuljica	30 g	= 3	„ „
Lipa, cvijet	25 g	= 2½	„ „
Neven, lišće	30 g	= 3	„ „
Ružmarin, lišće	25 g	= 2½	„ „

Želučani katar.

Aniš, sjeme	20 g	= 2	jedaće žlice
Džumbir, korijen	20 g	= 2	„ „
Ivanje (strašno zelje)	15 g	= 1½	„ „
Kopar, sjeme	25 g	= 2½	„ „
Krošuljica	15 g	= 1½	„ „
Papric (korijander) sjeme	20 g	= 2	„ „
Riga (kaskarila) kora	20 g	= 2	„ „

Želučani rak.

Angelika (šiviz)	30 g	= 3	jedaće žlice
Bedrenik, veliki	35 g	= 3½	„ „
Kondurango, kora	40 g	= 4	„ „
Meksikansko grožđje	35 g	= 3½	„ „
Metvica vodena	20 g	= 2	„ „
Neven, lišće	35 g	= 3½	„ „
Odoljan	20 g	= 2	„ „

Žgaravica

Guajak, drvo	20 g	= 2	jedaće žlice
Oman, korijen	30 g	= 3	„ „
Papric (korijanda) sjeme	15 g	= 1½	„ „
Pimpinela, korijen	15 g	= 1½	„ „
Senovo lišće	30 g	= 3	„ „
Trputac (široki)	20 g	= 2	„ „

ŽELUČANA KISELINA (ako je previše).

Aniš	10 g = 1	jedaća žlica
Idjirot	65 g = 6½	jedaćih žlica
Komorač, sjeme	15 g = 1½	jedaće žlice
Quassia	65 g = 6½	jedaćih žlica

Mješavina se razdijeli na 4 jednake dijelove, pojedini dio naliti kipućom vodom i nakon ohladjenja popiti.

ŽELUČANA SLABINA.

Angelika (šiviz), korijen	10 g = 1	jedaća žlica
Kitica	10 g = 1	" "
Pelin	10 g = 1	" "

Višeput dnevno po 1 šalicu.

ŽELUČANE BOLI.

Gorka trava (djetelina)	120 g = 12	jedaćih žlica
Idjirot, korijen	30 g = 3	jedaće žlice
Kitica	60 g = 6	jedaćih žlica
Pelin	120 g = 12	" "
Šikalina (biskupovo zelje)	120 g = 12	" "
Srčenik (encijan) korijen	30 g = 3	jedaće žlice

Piti kao naljev čaj.

ŽELUČANE KAPLJICE.

Grenka djetelja (gorka trava)	5 g = ½	jedaće žlice
Kitica	5 g = ½	" "
Naranča, kora	5 g = ½	" "
Natrijski hidrokarbonat (soda bikarbona)	1 g	
Srčenik (encijan)	5 g = ½	jedaće žlice
Voda od cimeta	70 g = 7	jedaćih žlica
Žesta	30 g = 3	jedaće žlice

Skuhati i dodati nešto šećera, nekoliko puta dnevno po 20 kapljica za okrepu želuca.

ŽELUČANE NERVOZNE SMETNJE.

Stolisnik	10 g = 1	jedaća žlice

Od naljeva tog 2 puta dnevno po 1 šalicu.

ŽELUČANE SMETNJE.

(Vidi nadimanja i oslabljenje probave.)

1. Idjirot	60 g = 6	jedaćih žlica
Papric (korijander)	5 g = ½	jedaće žlice

Kuhati u ½ litre vode, dok se masa ne ukuha do polovice. Uzimlje se na jedaće žlice.

2. Kamilica (titrica)	10 g = 1	jedaća žlica
Matičnjak (melisa)	10 g = 1	" "
Odoljan	10 g = 1	" "

Od naljeva 3 puta dnevno po 1 šalicu.

ŽELUČANI GRČ.

1. Kamilica (titrica)	10 g = 1	jedaća žlica
Kininovac, kora	60 g = 6	jedaćih žlica
Kumin	10 g = 1	jedaća žlica
Madeira vino		½ litre

Uzimlje se na žlice.

2. Angelika (šiviz), korijen	20 g = 2	jedaće žlice
Aniš	15 g = 1½	" "
Bedrenik veliki, korijen	25 g = 2½	" "
Grenka djetelja (gorka trava)	20 g = 2	" "
Idjirot	30 g = 3	" "
Kamilica (titrica)	25 g = 2½	" "
Kitica	30 g = 3	" "
Kumin	15 g = 1½	" "
Paprena metvica, lišće	30 g = 3	" "

ŽIVCI, BOLESTI.

Upala živaca, smalaksanje živaca, živčani bolovi, slabost živaca.

Angelika (šiviz)	20 g = 2	jedaće žlice
Hmelj, cvijet i češer	20 g = 2	" "
Kamilica (titrica)	20 g = 2	" "
Kumin	20 g = 2	" "
Odoljan, korijen	20 g = 2	" "
Ružmarin, lišće	20 g = 2	" "

Od te mješavine 1 jedaća žlica na 1 šalicu (⅙ litre) kipuće vode, 6 do 8 časaka pustit da miruje, s nešto šećera i četrunova soka, dnevno višeput po 1 šalicu.

ŽIVCI, UMIRENJE

Odoljan	10 g = 1	jedaća žlica

Kao naljev 2 puta dnevno po 1 šalicu.

ŽIVČANE SMETNJE.

Grenka djetelja (gorka trava), lišće	20 g = 2	jedaće žlice
Naranča, lišće	20 g = 2	" "
Odoljan, korijen	20 g = 2	" "
Paprena metvica, lišće	20 g = 2	" "

1 jedaća žlica na 3 šalice skuhane vode, kao čaj mrzlo piti.

ŽUTICA.

1. Koprive	40 g	= 4	jedaće žlice

Kao naljev na 1 litru vode.

2. Celer, korijen	30 g	= 3	jedaće žlice
Cimet	5 g	= $^1/_2$	" "
Hmelj	10 g	= 1	jedaća žlica
Idjirot	30 g	= 3	jedaće žlice
Pelin	30 g	= 3	" "
Voda		1	litra

Kuhano, naljev procijediti i popiti.

3. Magnezija žežena	5 g	= $^1/_2$	jedaće žlice
Mliječni šećer	20 g	= 2	" "
Natrijski hidrokarbonat (soda bikarbonat)	20 g	= 2	" "

U obliku prašaka, 3 puta dnevno po 1 čajna žlica.

Napomena.

Bilje se polije kipućom vodom, i ostavi jedno 5 časaka da stoji. Korijenje, plodovi i sjemenje mora da se kuha jedno 5 časaka. Senovo lišće ne smije se opariti vrućom vodom, jer inače prouzrokuje trbušnih bolova; zato ga se moči u mlakoj vodi kroz nekoliko sati. — Čajno korijenje, laneno sjeme i odoljan mogu se takodjer u hladnoj vodi namakati.

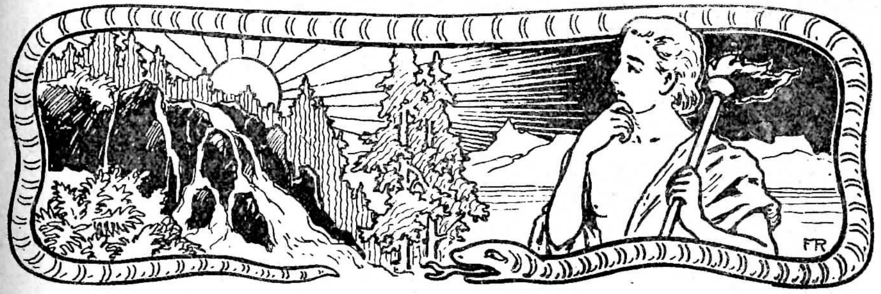

LIJEČENJE BOLESTI DOMAĆIM SREDSTVIMA.

AKNE (pupičavost kože, sujedači)

je zapravo upala lojnih žlijezda, što se nalaze u koži. To su crni čvorići, a veliki poput glave od gumbašnice, te se najradije javljaju na licu. Uzroci su joj obično sujedači (Mitesser), odebljali i zamazani loj u lojnim žlijezdama. Pritisnemo li ih sa dvije strane, izaći će ti lojni čepovi, nalik na ličinke. Iz čvorova razvija se lako poganac.

Liječenje se sastoji u tom, da najprije otstranimo sujedače, a zatim da liječimo bolest, koja obuhvata cijelu tjelesnu konstrukciju. Gnojni prištići moraju se istisnuti, da ne otvrdnu. Preporučaju se kupelji na zraku i na svjetlu, da se podraži koža; zatim masaža kože, osobito na trbuhu (zbog ispražnjivanja crijeva), te uživanje voća i vegetabilne hrane. Za pranje se služimo toplom, šta više vrućom vodom, nu bez sapuna. Iza pranja se ne smijemo brisati, već valja pustiti da se voda ispari. Lice peremo sladnom vodom (Malzwasser), koja pomoću svojih fermenata (vrenje) omekšava (rastapa) otvrdlu kožu.

ARTERIOSKLEROZA (ovapnjenje žila)

je bolest žila, na čijim stijenama se stalože vapnene soli, što kolaju u krvi. Arterioskleroza je općenito staračka bolest (istrošene sile), nu može i ranije nastupiti od teškog tjelesnog i duševnog rada, od neumjerenosti u piću i pušenju, od preobilnog života, slabog kretanja, uloga, pretilosti i hemeroida. Najčešća je posljedica arterioskleroze kap, koja nastupa uslijed prsnuća žila, koje se ne mogu oduprijeti tlaku krvi. Arteriosklerozu možemo izliječiti ili barem oslabiti razboritim i higijenskim načinom života, češćim mirovanjem i kupanjem na svježem zraku. Mnogo pomažu voćne kure i vegetabilna hrana (povrće), koja sadržaje malo vapna u sebi.

ASTMA (zaduha)

sastoji se u naglom nestajanju daha, a neposredni joj je uzrok slaba elastičnost pluća (zgrčenje prstenastih mišičnih vlakanaca). Najviše je spriječeno izdisanje, poradi čega se zrak u plućima proširi, a plućni mjehurići jako rastegnu; napuhnuta pluća pritišću grane dušnika tako, da se javljaju posljedice zagušenja, usprkos tomu, što su pluća upravo prenapunjena zrakom. U slučaju napadaja najbrža je pomoć, ako se pri izdisanju stisnu donja rebra. Bolesnik duboko udahne zraka, a pomagač mu obujmi donji, postrani dio prsnoga koša, te mu polagano, ali čvrsto stisne rebra. Tim će se iz plućiju isprazniti zrak, a bolesnik će lakše dihati. Protiv grčeva se rabi odoljanov (baldrijanov) čaj, 10 do 15 kapi, triput dnevno. Osim toga nam još služe protiv astmatičnih napadaja slijedeći prokušani lijekovi:

1. Uvarak od suhog lišća slanovitka (Marrubium vulgare).
2. Šljez, bijeli, (althea), lišće . . . . 2 jedaće žlice
   Divizma (verbascum), cvijetovi . . . . 5 jedaćih žlica
   Šljez, veliki (malva), cvijetovi . . . . 6 „ „
   Podbjel (tussilago), lišće . . . . 3 jedaće žlice
   Eukaliptus, lišće . . . . $1^1/_2$ jedaća žlica
   Ljubice . . . . $1^1/_2$ „ „

Sve dobro smiješati, zatim uzeti jednu jedaću žlicu od te mješavine, na to $^1/_6$ litre kipuće vode (5 minuta), sa malo šećera, tri do četiri šalice na dan.

Barlova bolest vidi II. svez. strana 818.

Basedovova bolest (Guša buljooka) vidi I. svez. strana 478.

BESANICA.

Čestoslavica (Veronica officinalis), stolisnik (Achillea millefolium), odoljanov čaj (baldrijanov) s medom. (Čisti pčelinji med je jedno od najboljih sredstava protiv besanice). Prije spavanja čašu medene ili šećerne vode ili maslačnog mlijeka, kiselog mlijeka (mliječna kiselina vrlo je dobro sredstvo), jabuku, dobro prožvakanu. Hladan oblog preko tijela (ručnik, četverostruko složen, namočen u sirćetnu vodu, a preko njega vuneni rubac). Prije spavanja kratka zračna kupelj i duboko udihavanje zraka. Pod glavom jastuk, napunjen svježim hmeljem ili borovim četinama. Dobro djeluju i vruće komprese (oblozi), koje se, debelo obloženo, meću za vrat. Katkad već pomaže jedna kompresa, a više od tri ih ne treba davati.

BESTEČNOST (pomanjkanje teka).

Svaka je bolest uzrokom bestečnosti, nu ona može i da se pojavi poslije duševnih uzbudjenja, žalosti, straha ili prepasti. Ima doduše sredstava, kojima se podražuje tek ili bolje rekuć probava, nu za tobožnje „jačanje“ želuca ne vrijede, jer za to je jedino sredstvo dieta.

Kao čaj se preporuča lišće od kitice (Tausendguldenkraut); i svježi, fino izrezuckani pelin na kruhu s maslacem važi kao dobro sredstvo. Za djecu je dobar čaj od paprene metvice. Najjednostavnije je sredstvo popiti čašu mlake solne vode na tašte.

BESVJESTICA

nastaje od nenadane praznine krvi u mozgu, kao što to često biva iza jakog gubitka krvi, kod bljedobolje, krvarenja, gnjušanja, groznice, žestokog uzbudjenja, tjelesnog i duševnog prenaprezanja i smetnje u cirkulaciji zbog slabe hranivosti. Onesviješteni položi se horizontalno na krevet (kod kapi uspravno, ne ležećke!), skine mu se odijelo, privodi mu se svježi zrak, a lice mu se škropi hladnom vodom. Kad se osvijesti, neka mu se daje na gutljaje četrunove (limunove) vode.

BJELOTOK, (Fluor albus), leukorhoa

nije zapravo bolest, već samo znak bolesti. Uzrokom mu je često slabokrvnost, bljedobolja ili upala sluznice. Prema uzrocima istok je različit: kod katara rodnice boje je sluzavo bijele, a kod katara maternice krvave. Prate ga bolovi u trbuhu i u križima, glavobolja, želučane smetnje, lupanje srca i neraspoloženje. Ako je istok oštar, nastaju rane po okolišnjem dijelu.

Uzroci su mu još: nečistoća, onanija, opće slabo stanje i spolne bolesti (kapavac). Za kapavca istjecanje je vrlo obilno. Bolest se liječi zračnim kupeljima, toplim sjedaćim kupeljima (sa hrastovom korom), promljenjljivim sjedaćim kupeljima, blatnim kupeljima i toplim ispiranjima. Ostale upute viti u poglavljima na strani 746 do 709.

BLJEDOBOLJA (slabokrvnost)

kulturna je bolest, prouzročena disemijom (slabo miješana krv) i neurastenijom (podražljiva žičana slabost). Kod liječenja valja u prvom redu nastojati oko toga, da se tijelu otmu otrovi i da se uspostavi prava cirkulacija krvi. Vanredno djeluju metodična dišna kura na svježem žraku, zračne i sunčane kupelji. Željezni preparati ne koriste, jer ne prelaze u krv, a osim toga škode zubima i želucu. Nu zato ih nadomještaju biline, koje imaju u sebi željeza, kao što su: salata, špinat, kelj, endivija, koleraba, blitva i krompiri. Mjesto octa neka se rabi četrunov sok.

BLJUVANJA.

Njih imade više vrsti, tako na pr. kod otrovanja, pokvarenog želuca i trudnoće. Ima i krvnog bljuvanja iza želučanih čireva. Djeca lakše bljuju no odrasli i bez opasnosti. Za trudnoće je bljuvanje vrlo neugodno, a katkad i neutaživo i opasno. Mjesto umjetnog ranog poroda, što ga obično preporučuju medicinari, bolje je upotrijebiti Naegelov pokušaj s jezičnom kosti, koji utažuje i najtvrdokornije bljuvanje. Ako zdravi ljudi počnu iznenada bljuvati, treba odmah pomisliti na otrovanje ili na uklještenje kile. Biljni su lijekovi: cvijet od lipe, lišće od paprene metvice (Pfefferminz) i korijenje od odoljana (baldrijana), sve pomiješano u jednakim dijelovima, na šalicu kipuće vode kao naljev-čaj. Dnevno više puta po jednu šalicu. Preporuča se i ulje od muškatovog oraha, do tri kapljice na komadić šećera.

BODAC (Seitenschmerzen)

liječi se prema biti bolesti. Ako su po srijedi nadimanja, neka se pije vrući čaj od kamilice i paprene metvice. Kod reumatičnih bolova preporuča se jako znojenje. Vrijede i topli oblozi s platnenim krpama, namočenim u vruću lanenu vodu (laneno sjeme, uskipjelo u vrućoj vodi). Ako se boci često opetuju, onda je to znak nekakove upale (pluća ili porebrice). Na to valja jako paziti, a dok liječnik ne dodje, treba staviti tople obloge od sijena.

BUBREZI.

Bolest bubrega prepoznaje se po bolovima u križima, po osjetljvosti i časovitoj nateklini očiju, po lupanju srca, kasnijoj nateklini nogu, čestom nosnom krvarenju i bjelančevini u urinu. Akutni su slučajevi lekše izlječivi no kronični. Znojenje je najvažnije sredstvo protiv bolesti bubrega. Stoga dieta, riža, mlijeko i nesoljena hrana; zabranjeni su krompiri i šparoga. Jedno od najboljih sredstava je naljev-čaj od brezovog lišća, koje je nabrano u proljeću (četiri pune šake lišća na tri četvrti kipuće vode, jedan do dva sata, a dnevno dvije do tri šalice).

Od drugih sredstava preporučuju se čajevi od lišća šipka, oraha i lipovog cvijeta. Osim čaja od brezovog lišća vanredan je još i čaj od pasuljevih mahuna (15 g mahuna na šalicu vode). Napose vrijede kod:

a) Upala bubrega:

Brezovo lišće	2	jedaće žlice
Pasulj (skoro dozrelo, još mekano zrnje i mahune)	2	„ „
Planika (Arctostaphilos uva ursi), lišće	2	„ „
Bosiljak (Basilicum), plod	2	„ „

Crvotočina (Lycopodium), zelje	2	jedaće žlice
Hmelj, vršci od ploda	2	„ „
Šljez, bijeli, lišće i korijen	2	„ „

Od te mješavine uzmu se tri do četiri jedaće žlice na pô litre kipuće vode, pa ju se ostavi do 10 minuta da vrije, sa malo šećera i četrunova (limunova) soka; to treba češće puta na dan piti.

b) Krvarenje bubrega.

Koprive, lišće	2	jedaće žlice
Oputina (Polygonum aviculare), lišće	2	„ „
Rusomača (Capsella bursa pastoris), lišće	2	„ „
Zanikl (ječura, Sanicula europoa), lišće i korijen	2	„ „
Cikorija (vodopija), korijen	2	„ „
Gavez (Symphytum officinalis)	2	„ „

Od te mješavine uzmu se tri do četiri jedaće žlice na pola litre kipuće, vode jedno 10 do 12 minuta treba variti, te više puta dnevno hladno piti.

c) Bubrežni kamenci i grušak.

Hrastek poljski (Equisetum arvense), lišće	2	jedaće žlice
Krstovnik (Nasturtium officinale), lišće	2	„ „
Kamenika (Saxifraga crassifolia), gomolji i lišće	1 ½	jedaća žlica
Iglica (Geranium), lišće	2	jedaće žlice
Trbušac (Eryngium campestre), korijen	1	jedaća žlica
Peršun (korijen i sjeme)	1 ½	„ „
Ljubice (korijen i lišće)	1 ½	„ „
Diptam (Spechtwurz), korijen i sjeme	1 ½	„ „

Priredba kao pod b).

CRIJEVA.

Katar, upala:

akutna ili kronična: diareja, tištenje, bolovi u trbuhu, općenita boležljivost.

Liječenje: komorač (Fenikel), slavulja (Salvaj), ivanje zelje (Johanniskraut), kitica (Tausendguldenkraut), od svakog po 3 g, k tomu pelina 2 g; jednu šalicu vrućeg čaja, a poslije svaki sat po 1 ili 2 jedaće žlice. Dobro je uz to poduzeti kuru s borovicom (bobice).

Crijevni katar s krvarenjem.

Tinktura od borovnice (Heidelbeere) u toploj vodi.

Crijevna slabina, dugrotrajna:

šalica čaja od mladog hrastovog lišća (10 g) i trpuca (6 g), a slijedeća dva tri dana svako pola sata po jedna jedaća žlica; na trbuh toplo-vlažni oblozi od sijena (poljskog cvijeća).

ČIROVI.

Po dvije žlice mladih kopriva (samo šiljci) i nevena (kalendula), skuhane u 3/4 litre mlijeka; osim toga dnevno po dvije čajne žlice gorušičina zrnja. Naljev od poljskog cvijeća. U svim slučajevima mora se najprije mrzlim oblozima pobijati upaljenje.

SVJEŽI ČIROVI.

Mast od trandoilje (Pappelsalbe) iz ljekarne.

Stari, žderući čirovi.

Ivanje (zelje)	1½	jedaća žlica
Zanikel (lječura)	1½	" "
Žalfija (kadulja)	1½	" "
Broćika (Galium aparine)	1½	" "

Od te mješavine tri do četiri žlice u četvrt litre kipuće vode, 8 do 10 minuta variti ili:

Majčina dušica (timian), lišće	1½	jedaća žlica
Gavez (Symphytum), korijen	2	jedaće žlice
Čičak (Klette), korijen	2	" "
Zanikel (lječura), korijen	2	" "

Od te mješavine tri do četiri jedaće žlice u četvrt litre hladne vode (nasjed), zatim 15 do 20 minuta prokuhati i ocijediti.

DIFTERIJA.

Pojave su iste kao kod krupa, samo što difterija dublje seže, te rado prelazi u učac. Kao što krup prelazi u difteriju, tako i difterija prelazi u krup, osobito ako se uhvati grkljana.

Liječenje krupa: Do liječnikova dolaska smjesta, u kratkim razmacima, salatino ulje na jedaće žlice, ili svako pola sata po jednu jedaću žlicu mlijeka s ukuhanim medom (jedna jedaća žlica na šalicu mlijeka) ili svako pola sata jedan gutljaj metljikova čaja (artemisia).

Difterija: Dvije jedaće žlice kozije brade (Bockshorn), žalfije, trpuca, poljskog hrasteka (Zinnkraut); od te mješavine po jednu čajnu žlicu na veliku čašu vode. Prijeti li zagušenje, treba bolesniku polijevati ledja hladnom vodom, sve dok ne dodje liječnik.

DOBRAC.

Akutna, priljepčiva bolest. Prati ga jak katar dišnih organa, očne spojnice, očiju i nosa. Groznica, za tri do četiri dana crvene mrlje u licu, kasnije na vratu, prsima i po cijelom tijelu. Lipov čaj (cvijet). Treba se čuvati jarkog svijetla, ali ipak ne boraviti u tamnome.

DOJENČAD.

Prenapunjenost.

Ima protiv toga jedno dobro sredstvo, što ga svako uza se ima. Često se dogadja, da dojenče „ne može više“ da siše, jer se „prenapunilo“; ono se tiska, pocrveni i brani se rukama i nogama, da dalje pije. Postaviš li ga na noge, to mu se uslijed promijenjenog pritiska u želucu odmah ili za nekoliko časaka počinje podrigivati, pri čem mu često izilazi množina zraka.

Dijete se opet „oslobodilo“ i pije dalje bez napora. Ova pojava počiva na ravnoteži unutarnjeg pritiska napunjenoga crijeva, pa ako te ravnoteže nestaje, nastaju spomenute smetnje (i kod odraslih).

Upala pupka.

Ona nastaje kod dojenčadi zbog nečistoće. Stavljaj tople obloge, dok ne dodje liječnik ili primalja.

Vikanje noćno.

Kod malene djece. Krivo je, da se djetetu, dok noću plače te uznemiruje svoju okolinu, odmah dadne sisa ili bočica s mlijekom. Malo je doduše okrutno, ali vrlo korisno po odgoj djeteta, ako ga se privikne da prospava cijelu noć. Nosite ili odvezite ga u pokrajni tamni hodnik ili sobu, pa neka se tamo isplače po miloj volji. Drobro mu je dati malo hladne, prokuhane vode u bočicu, da se malo pozabavi. Brzo će se priviknuti, da noću ne dobiva hrane, pa će mirno spavati do jutra. To vrijedi dakako samo u slučajevima, kad djetetu ništa ne fali. A to treba dobro razlikovati.

DUŠNIK (traheotomija)

proreže se u slučaju, kad komu prijeti smrt od ugušenja. Kad se dušnik proreže, uvede se metalna cijev, kroz koju se diše. Rabi se najčešće kod difterije.

ENGLESKA BOLEST (rahita).

Ona nastaje većinom za vrijeme razvoja kostiju, kojima manjka temeljna supstanca koštanog veziva: vapnene soli. Uzroci su joj: baštinjenje, pomanjkanje svježeg zraka, slabe hranitbene, stanarinske i obiteljske prilike, kojima je teško doskočiti. Tjedno dvije do tri kupelji borovih četina. Hrana neka je bogata na vapnenim i fosfornim solima. Zračne, svjetlene i sunčane kupelji.

EPILEPSIJA (padavica).

Broćika, prava (galium verum), pelin, po 1 g, lipa, žalfija, hrastek poljski (Zinnkraut) po 3 do 5 g, odoljan, betonija, po 2 g, ili moravka (arnika), ruta, ružmarin, hrastek poljski po 3 g, trn crni po 5 g, dnevno dvije šalice.

GLAVA.

Glavobolja.

To je jedna od najčešćih boležljivih pojava, koja zapravo i nije bolest, već samo njezin pratioc. Svaka hunjavica, katar, počinje s glavoboljom. Ona stalno prati i groznicu, probavnu smetnju, grčeviti napadaj i sve živčane i mišićne smetnje na glavi.

1. Gastrijska je glavobolja najčešćia, a nastaje zbog probavnih i dietskih smetnja; obično ju prate podrigivanje, bestečnost, mučnina, bljuvanje i t. d.

2. Pletorska, kongestivna glavobolja nastaje uslijed stalnog prenapunjenja ili navale krvi u glavu, obično iza užitka žestokih pića, duševnog prenaprezanja i jakog uzbudjenja. Liječi se terenskim krvoobnovnim, voćnim i mineralno-vodenim kurama.

3. Glavobolja, koja nastaje uslijed ispražnjenja krvi u mozgu, iza jakih gubitaka krvi i sokova, iza teških i dugotrajnih bolesti i slabe ishrane. Liječi se isto kao nervozna glavobolja.

4. Reumatična glavobolja nastupa iza najmanjih prehlada glave, osobito prije hunjavice. Čeona glavobolja, vidi prehlade i reumatizam.

5. Nervozna glavobolja napada obično podražljive, nervozne osobe, koje često mijenjaju svoje raspoloženje, osobito žene, duševne radnike, hipohondre (vidi ove!). Ona je općenito izražaj opće živčane slabosti, neurastenije i histerije. Osobita joj je vrsta migrena (hemikranija, poluglavobolja). Mnogi ju već po ovim znakovima naslućuju: zijevanje, drhtavica i promjena raspoloženja. Žestoka je to glavobolja, koja bode i reže, te trese očnim i slušnim živcima. Bolesnici traže posvud mir i tamu, da se mogu odmoriti. I želudac trpi od migrene, pa si često bljuvanjem traži olakšanja. Napadaj svršava snom, iza kojega se bolesnik obično zdrav i oporavljen probudi. Prehlada, uzrujanje, menstruacija, sve to lako izazivlje napadaje.

Nervozna glavobolja se liječi parnim kupeljima glave i nogu, čajem i jakom kavom može ju se ublažiti (vidi: slabokrvnost, dobrac, bljedobolju i skrlet).

Univerzalna su sredstva hvat glave i šije po Naegeliju.

GRINTE NA GLAVI (prhut).

One nijesu samo posljedica nečistoće, već i posljedica kožne bolesti, iza koje ispadaju vlasi (kose). Kao samopomoć preporuča se barem dvokratno pranje na tjedan sa sapunom, iza čega se glava namaže s parafinovim uljem. Za pranje služi mekana, topla voda, katranov i glicerinov tekući sapun. Glava neka se dobro zapjeni supunom i dobro opere. Iza pranja treba glavu oplaviti čistom, mlakom vodom, a zatim osušiti mekanim i ugrijanim ručnicima. Najbolje je prati glavu uveče.

Gliste, vidi crijevne nametnike, svez. I strana 262.—267.

GNOJENJE (absces).

Sabiranje gnoja. Ima vrućih (akutnih) i hladnih abscesa. Prvi se razvija jako brzo, a potonji sporo kod propalih osoba. U jednom i drugom slučaju treba staviti vruće obloge od kaše. Ako su bolovi jako žestoki, ili ako se je bojati nakaze od provalne rane (osobito na licu), tad se preporuča kirurški zahvat.

GRČEVI

su boležljivi trzaji mišića, koji nastupaju posve samovoljno. Liječe se prema raznim uzrocima, zbog kojih nastuju. Grčevi kod djece ili dojenčadi, koji nastupaju vrlo često, suzbijaju se klistirima od sapunice, čajem od kamilice, koji je pomiješan s octom, toplim kupeljima od 28—30° R. Dobro djeluje i trljanje donjega tijela, osobito kod hladnih nogu pri koliki.

GRČ GLASILJAKA.

Uzani hodnik, koji vodi u šupljinu grkljana, glasilnica zvani, često se puta zabrtvi grkljanovim zaklopcem. Grčevito stezanje glasilnica prouzrokuje astmatičke napadaje, koji se često znadu izvrgnuti u gušenje, od kojega malenoj djeci prijeti smrt. Bolesnika treba odmah dignuti, čim ga napadaj spopadne, na vrat mu treba staviti vruć oblog, a prsa i lice neka se poškrope hladnom vodom. Noge moraju biti tople. Vrlo je dobro podražiti nos bolesnikov na kihanje.

GRČ U LISTU.

On nastupa obično u starosti, te iza prenapinjanja. Kad čovjeka pograbi grč, neka čvrsto ispruži nogu, a listove (Waden) neka dlanom dobro otare. To je sredstvo za noć, a po danu neka se listovi masiraju s arnikinom tinkturom. Dobro je češće oprati listove hladnom vodom.

GRČ PISARSKI.

Ovaj grč nije ništa drugo do posljedica prenapinjanja živčane i mišićne snage, naročito kod pisara, muzičara i onanista. Kod pisanja se preporuča da čovjek češće ispruži prste i da se bavi gimnastikom. Ko češće trpi od te boljetice, neka se nauči pisati objema rukama ili neka radije piše na pisaćem stroju.

GRČNE ŽILE

ili proširenje vena (krvnih žila), čije su stijenke jako odebljale zbog kroničnog zapaljenja. Uzrok je proširenju vena vjerojatno prirodjena slabost njihovih stijenki. Grčne žile se najradije javljaju na potkoljenici i na zdjelici, a ističu se svojim sivomodrim izbočinama (kobasice).

Ako se na grčnim žilama javljaju zapori, čvorići, što jako bole, najbolje je leći u krevet i bolesnu nogu navisoko položiti. Uz to treba masirati trbuh i stavljati na nj hladne odloge, da se crijeva redovito isprazne. Ili se oko bolesne noge stavljaju vrući zamoci od sijena. Prije svakog zamotka valja nogu oprati hladnom vodom. Ako se čvorovi začire i ognoje, dobro je staviti povoje od čiste ciglarske ilovače, koja je prosta od svih rastvarajućih produkata (naročito zemlje). Ti se povoji obnavljaju tri do četiri puta, ali uvijek sa svježom ilovačom. Kod smrdećih čirova nestaje brzo neugodnog vonja, budući da se ilovačom pospješuje proces granulacije.

Još je bolji postupak po dru Walseru. Uzme se tanko platno, pa ga se namoći u vodu od 22° do 24° R, te se stavi na bolesnu nogu. Povrh toga dolazi debelo, grubo sukno, koje je takodjer namočeno u vodu (10° do 16° R). Kad se platnena kompresa osuši, treba samo suknenu kompresu obnoviti. Poslije 24 sata uzme se topla nožna kupelj. Uz to treba nogu dnevno nekoliko minuta sunčati. Sunce djeluje upravo čudotvorno.

Uz specijalno liječenje treba se držati i diete, koja je prosta od svih podražljivih jela. Svakog tjedna po dvije vruće kupelji (od 32° do 33° R), a iza deset minuta vlažno zamatanje čitavog tijela uz nastavu toplih boca oko nogu. Zamatanje traje dva do tri sata, iza toga treba bolesnika oprati mlakom vodom i osušiti suknenim zamotom (ćebetom). Tko nema kupaonice, može mjesto vruće kupelji i zamotka uzeti parnu kupelj u krevetu. (Vidi njegu bolesnika u I. svesku.)

Porast grčnih žila može se zapriječiti nastavkom trikotnih povoja, ali u tom slučaju moraju krčne žile biti proste od čirova. Povoji se stavljaju u jutro, ali ih se mora dobro namjestiti, da budu prosti od nabora i da ne tište. Kad se uveče skinu, valja noge dobro otrti ovlaženom hladnom rukom, u smjeru prema trbuhu. Zatim se noga zamota u suh i topao flanel, koji ostaje preko cijele noći. Platneni povoji ili čarape od gume ne vrijede, jer su pretvrdi i nepropusni za isparivanje kože.

GRKLJAN, ŽDRIJELO.

Katar grkljana.

Akutni i kronični. Simptomi su suša, promuklost i grebenje u vratu. Treba se čuvati prašine i dima, osobito duvanskoga. Parne nožne kupelji, oblozi oko vrata, parne kupelji u krevetu.

Sušica grkljana.

Ova dolazi obično iza tuberkuloze pluća, kao kasniji nastavak. Inhalacije, njega kože, kupelji u svijetlu, uostalom sve kao kod tuberkuloze.

Katar ždrijela

nastaje većinom od prehlade, zatim od prebivanja u prevrućim i zakadjenim prostorijama od duvana. Često je taj katar prvi znak otrovanja nikotinom, osobito kod pušača. Treba sa odviknuti pušenja, zatim inhalirati i ledja hladno tuširati (prskati). Dobro je sredstvo vratna masaža ili vibriranje.

GROZNICA.

(O groznici i o grozničavim bolestima vidi svez. II. strana 926—929.)

Od sredstava za utaženje žedje u groznici preporučamo u prvom redu mlijeko, stepku (sirutku) t. j. mlijeko od maslaca, kefir-mlijeko i jogurt (kiselo mlijeko), jer je to ujedno i hrana za obnemoglo tijelo. Djeci se daje mlijeko u malim šalicama, ali vazda pune šalice, da ga lakše uzmu. Ostala su sredstva razni voćni sokovi i sok od svježih ugoraka (krastavaca), zatim:

cikla ili blitva: korijenje izribati i istisnuti sok iz njega, te pomiješati s nešto šećera i četrunova soka; medena voda: na pola litre vode jednu jedaću žlicu meda, jednu čajnu žlicu četrunova soka, jedan žumanjak s nešto mlijeka ili skorupa;

voda bjelanjčevina: bjelanjčevina od jednog jajeta s nešto šećera i četrunova soka, jedan žumanjak ili nešto mlijeka ili skorupa;

krušna voda: pola funte (¼ kile) crnoga kruha razrezati i ispržiti, zatim politi kipućom vodom i pustiti da neko vrijeme stoji;

ječmena, zobna, rižna sluz: dvije do tri žlice ječma, zobi ili riže čisto oprati, pustiti da se nekoliko sati kvasi, zatim u istoj vodi

tri do četiri sata variti na polaganoj vatri, pomalo miješajući; procijediti i dodati nešto šećera i četrunova soka, ili nešto mlijeka i voćnog soka, mlako ili hladno piti;

čaj od šipkova zrnja, lišća od jagoda ili stolisnika (Achillea millefolium);

bademovo mlijeko: uzme se do 40 komada slatkih badema, te ih se oguljene opere i stuče, zatim ih se pomiješa s tri četvrt ili litru hladne vode, te ih se pušta jedan sat da se kvase. Napokon ih se ocijedi po volji.

Dobro je sredstvo za utaženje žedje i ovo: uzmu se dvije litre vode, kojoj se doda jedna jedaća žlica octene vode i nekoliko odrezaka četruna. Toj tekućini dodaje se lipovog ili drugog kakovog čaja ili se uzmu dva žumanjka, četiri jedaće žlice konjaka i 30 g jednostavnog sirupa (Syrupus simplex) ili šećera, pa se tomu dodaje osminu litre prokuhane vode. Dobro promiješati prije svake uporabe.

Osim tih sredstava treba groznicu pobijati liječenjem s vodom. Vruće čelo traži obloge, hladne noge toplu vodu (u bocama) ili vruće obloge i trljanje. Vrlo je dobro cijelo ili djelomično pranje tijela (vodom od 18° do 22° R ili 22° do 27° C), dok se koža ne ohladi. Iza pranja treba bolesnika odmah dobro pokriti, da se ne prehladi. Tijelo ne treba obrisati, jer dok je koža vlažna, a dobro pokrivena, ona će se isparivati i time dvostruko koristiti tijelu.

Gastrijska groznica vidi bolesti želuca svez. I. i II.

HEMOROIDI.

Znakovi su im: tvrda stolica, pokvarena probava, naduti trbuh, navala krvi u glavu, bolovi u križima, žeženje i svrbež u šupku i čvorovi različite veličine. Zabranjeno je jesti kiseli kupus, kelj, čvrstu hranu i piti alkohol.

Čaj od angelike i habdovine (avtike), po dvije jedaće žlice, rusomače (Capsella bursa pastoris), stolisnika (Achillea millefolium) po šest jedaćih žlica, pelina po jednu jedaću žlicu do dvije šalice, dobro ugrijano, na gutljaje. Ili:

Kopriva, lišće . . . . 2 jedaće žlice
Maslačak, lišće . . . . 2 „ „
Stolisnik, lišće i cvijet . . . . 2 „ „
Pelin, lišće . . . . 2 „ „
Dimica (fumaria officinalis), lišće . . . . 1½ jedaća žlica

Maslačak, korijen . . . . 2 jedaće žlice
Oman (alant), korijen . . . . 2 „ „

Od te mješavine jednu jedaću žlicu na jednu veliku šalicu kipuće vode. Pustiti da 10 minuta stoji, dnevno piti po više puta, s nešto šećera i limunova soka. Izvana topolova mast (Pappelsalbe), koja se dobiva u apoteci. Preporučuju se kure od voća, jagoda, bazga ili groždja.

HISTERIJA (matra).

To je živčana bolest, a bez prave organičke podloge. Nu ipak nijesu ćućenja, predočenja i htijenja, koja se pojavljuju, utvara, već prava bolest. Uzroci su joj histerijska sklonost po naravi, direktno nasljedstvo i baštinjena bolest. Higijenski je karakter bolesti: isticanje sopstvenog ćućenja, boležljiva razdražljivost i mušićavost. Najćešće su smetnje u osjetljivosti i neosjetljivosti, zatim neuralgija, glavobolja, kljenuti, grčevi i kontrakture (grčevito stezanje mišića). Napadne su pojave histerična gluhoća i histerično mucanje.

Liječenje: Osim specijalnog liječenja (vidi svez. I. strana 476.) preporuča se još ovaj domaći lijek za histeriju (hipohondriju):

a) Dimica, lišće . . . . 2 jedaće žlice
Matičnjak (melisa), lišće . . . . 2 „ „

b) Angelika (korijen) . . . . 1 jedaća žlica
Sirištar (encijan) crveni, korijen . . . . 1 „ „
Šikalina (Centaurea benedicta), lišće . . . . 2 jedaće žlice
Ruta, vinska (Ruta), lišće . . . . 2 „ „
Odoljan (baldrijan), korijen . . . . 1 jedaca zlica
Cikorija (vodopija), korijen . . . . 1 „ „

Od lišća dvije jedaće žlice na četvrt litre kipuće vode; od korijenja dvije jedaće žlice na četvrt litre hladne vode, 12 do 18 sati pustiti da se kvasi, zatim staviti na vatru te 20 minuta variti.

Obje se tekućine (od a i b) pomiješaju, to treba dnevno po više puta mlako piti s nešto šećera, s četrunovim sokom ili bez njega u malenim obrocima.

Osim ovog čaja služi nam još čaj od zobne slame, ljekovite slavulje (salvaj), kitice (Tausendguldenkraut) i pelina, te izmjenično kroz osam dana čaj od angelike, gorke trave (Bitterklee), hrastovine i tormentila ili dnevno do triput po 25 kapljica odoljanove (baldrijanove) tinkture.

HRPTENICA (Hrptenjača).

Bolesti hrptenice očituju se u tome, da pojedini dijelovi tijela budu uzeti ili da postanu bešćutni.

Bolovi u hrptenici (križima) nastaju većinom od tjelesnog prenaprezanja. Liječe se hladnim pranjem i otiranjem. Kad nastupe, treba leći u krevet. I hemoroidi, reumatizam i tvrda stolica mogu prouzročiti križne bolove, koji nastaju tek s prestankom glavne belesti.

SUŠENJE HRPTENJAČE (Tabes dorsalis).

U početku trganje i bolovi, koji probadaju mišiće; mravlje gmizanje po rukama i nogama, nesigurno hodanje, probavne i mokraćne smetnje. Smetnje kod gledanja, čuvstvo omaglice i boležljive kontrakcije mišića. U početku se bolest još dade liječiti vodenom kurom. Elektriciteta i posebna gibanja.

HUNJAVICA.

Jaka se hunjavica može za sat dva izliječiti. Kažiprst se namoči s malo glicerina, pa se njime namaže sluznica u nosu. Dobro je i češće usrkavanje svježeg, četrunovog soka ili glinenog kisa (Burov-voda, Essigsauere Tonerde) u omjeru 1 : 1.

Predusretanje.

Najbolje predusretanje protiv hunjavice je otvrdnuće organizma. Otirati se hladnom vodom, ljeti i zimi, lica nikad ne prati toplom vodom, osim na početku kure. I nosnu šupljinu treba priučiti nevremenu usrkavanjem hladne vode. Tako se možeš očuvati hunjavice kroz godine i godine. Napadne li te ipak, pokušaj s hladnom vodom (usrkavanje).

1. Influenca.

Opća slabina uz zimogrozu i groznicu, bolovi u zglobovima, bestečnost, nespavanje, vratna bol i kašalj. Najprije topli čaj od slavulje (salvaja), kitice i komorača (fenikla), od svakog po 3 g = ½ čajne žlice, zatim od lipovog ili malinovog lišća i metvice, od svakog po 4 g = ½ jedaće žlice. Čim izbije znoj, treba se držati u toplom. Mirovanje u krevetu, cijelo zamatanje (20° C) do jedan i po sata. Dobro je piti i čaj od stolisnika, kojemu se još dodaje podbjela i trpuca (u jednakom omjeru).

2. Išias.

Žestoki bolovi u kukovima (u živcu). Mirovanje, dieta, masaža, elektriciteta glavna su sredstva za liječenje išiasa. Iznutra: čaj od lišća i pupoljaka bijele i crne topole (četiri jedaće žlice), ivanjeg zelja (Hypericum perforatum) četiri jedaće žlice, cvijet od jaglaca (šest jedaćih žlica) i bobice od borovice (dvije do tri čajne žlice). Od te mješavine jedna jedaća žlica na šalicu kipuće vode, češće na dan po jednu šalicu. Za išias vrijede i čajevi, propisani za uloge i reumatizam. Izvana: arnikina tinktura.

3. Izbacivanje sluzi.

Vidi sredstva za izbacivanje sluzi i za kašalj, sv. II. strana 899.

JETRA.

Bolesti jetara.

Bestečnost, probavne smetnje, bolovi u okolini jetara, časovito žute mrlje u licu, šta više i žutica. Uzroci: nerazuman i predobar način života, pokvarena probava, alkoholizam i prehlada.

a) nadimanje, upala, zapor, otvrdnuće.

Maslačak, lišće	1½	jedaća žlica
Rusomača, „	1½	„ „
Dimica, „	1½	„ „
Slanovitak, „	1½	„ „
Pelin	1½	„ „
Maslačak, korijen	1½	„ „
Cikorija	2	jedaće žlice

Od te mješavine jedna jedaća žlica na malu šalicu kipuće vode, pustiti da 10 minuta stoji, češće na dan po jednu šalicu s nešto četrunova soka ili šećera.

b) žutica, koja ima obično iste simptome kao pod a).

Grenka, djetelja, lišće	1	jedaća žlica
Neven, lišće	1	„ „
Pelin, lišće	1	„ „
Broć, korijen	2	jedaće žlice
Komorač, korijen	2	„ „
Alant, korijen	2	„ „
Maslačak, korijen	2	„ „

Količina i priprava kao pod a).

c) žučni kameni.

Oputina, lišće	3	jedaće žlice
Ljubica, mirisava (korijen, lišće i sjeme)	3	„ „
Rusomača, lišće	3	„ „
Ruža divlja (plodovi-šipak)	4	„ „

Količina i priprava kao pod a), 15 minuta ostaviti da stoji. Posljednja se mješavina uzimlje, prema ćućenju, izmjenično s čajevima pod a) i b).

Kod spomenutih bolesti jetara dobro je uzimati svježe salate, krstovnika ili dragušca (Nasturtium officinale), jagoda i groždja. Staro je pučko sredstvo kura od Ivanjskog zelja (Johanniskraut) i borovice. Izvrsno je još sredstvo čaj od stolisnika, slanovitka, jagoda, maslačka, ružmarina, vodopije (Wegwarte), žalfije (salvaja) i kitice, pojedince ili smiješano. Kod kronične bolesti jetara namaži okolinu jetara s toplim uljem, a možeš ga i piti po jednu žlicu dnevno. Maleni kamenčići prolaze kroz mjehur bez ikakovih poteškoća, nu zato se veliki uz jake bolove zaustavljaju na mjehurnim vratima. Čim kameni prispiju u crijeva, tada već lako izilaze.

Kod žučne kolike (grčeva) dobro djeluju pune kupelji od 35 °C, pa sve vruće, koliko god se može izdržati. U medjuvremenu dobro je staviti vruće obloge od sijena.

Najbolje sredstvo protiv žučnih kamena je sok od crne povrtnice (rotkve, Cochlearia armoracea). Još se preporučuju: sok od četruna bez ikakova nadodatka (dnevno jednu do dvije jedaće žlice), zatim mrkva, divlja mrkva (Mohrrübe), naribana ili sok, korijen od kozije brade (Tragopogon pratensis) i ljubičaste sase (pulsatilla vulgaris) na salatu s uljem i četrunom. Za predusretanje dobar je čaj od crijevca (Hellaria media), divlje loćike i poljskog hrasteka (Zinnkraut).

KAP.

Nenadani pad, besvjestica, kljenut udova, katkad i časovita smrt. Bolesnika treba uspravno položiti; smjesta što toplija nožna kupelj, sve do koljena; ako je moguće, odmah dati klistir, a iza toga dnevno tople obloge od sijena (svibanjsko cvijeće) na uzete udove (sat do sat i pô). Dva ili tri sata iza toga udove oprati ili polijevati hladnom vodom. Prema potrebi i parne kupelji za glavu i za noge.

Kap od vrućine (sunčanica).

Ova kap stiže čovjeka od prekomjerne vrućine ili od direktne kljenuti, prouzročene od sunca ili od pomanjkanja vode. Glavni je postupak s hladnom vodom, iznutra i izvana, da se tijelo ohladi.

KARBUNCI (mešnjaci).

To su poganci od veće površine, a i mnogo opasniji, osobito kod starijih ljudi. Oblozi od grčkog brašna (Faenum graecum) u obliku kaše, koja čestito izvuče gnoj. Dobro ih je i dnevno pariti i oprati čajem od kamilice.

KAŠALJ.

Protiv kašlja ima sva sila recepata, od kojih ćemo navesti samo najbolje domaće.

1. Komorača i islandskog lišaja jednake dijelove na litru vode, ukuhanih na pola litra. Iza toga procijediti, zatim dodati 250 g = 25 jedaćih žlica kandisovog šećera i ponovno prokuhati. Svaka tri sata po jednu jedaću žlicu.

2. Zobne slame, dvije pune šake sa 8 g = 1 jedaća žlica grenke djetelje (Bitterklee), podbjela, plućnjaka ljekovitog, stolisnika i trpuca, na tri četvrt litre vode, ukuhano do polovice. Iza toga procijediti, zatim dodati 200 g = 20 jedaćih žlica meda ili kandisovog šećera i ponovno prokuhati.

3. Metljašice, čestoslavice, dobričice, podbjela, od svake biljke po 25 g = 2 ½ jedaće žlice; matičnjaka, žalfije, od svakog po 5 g = ½ jedaće žlice; ljubica, kokoca (melilotus) od svakog po 10 g = 1 jedaća žlica, sve smiješano. Od te mješavine na jednu šalicu do 5 g = ½ jedaće žlice ili 20 g = 2 jedaće žlice sljeza, skuhana u mlijeku ili u vinu, s nešto šećera.

4. žalfije 20 g = 2 jedaće žlice, idjirota 10 g = 1 jedaća žlica, slanovitka 5 g = ½ jedaće žlice, pelina 3 g = ½ čajne žlice s medom. Kod kuhanja s medom treba dodati 2 jedaće žlice octa. Uzimlje se svaki sat po jednu jedaću žlicu. Čaj ovaj vrijedi i kao grgljača.

Uz čajeve dobro je staviti i tople obloge od octene vode na prsa (svakog dana), a zatim oprati gornje tijelo; preporuča se i mazanje prsa toplim uljem.

KAŠALJ HRIPAVAC

jedna je od najčešćih dječijih bolesti, koja se sastoji od katara gornjih dušnih puteva, a praćena je grčevitim kašljem.

U lakšim slučajevima uzimlje se prema večeri kupelj od 29° do 30° R, koja može trajati 10 do 15 minuta. Ponove li se napadaji češće, mogu se dnevno uzeti i dvije kupelji. Visoku groznicu treba pobijati hladnim oblozima na glavu. Kupeljima umanjuju se napadaji, a bolest brže prolazi.

Ako se ne mogu uzeti kupelji, onda se preporučavaju zamoci oko listova i trupa i to od 24° R.

Za grčeve najbolji je postupak po Naegeliu (poseban hvat).

Nu najbolje sredstvo ima svaki čovjek uza se, a to je duševni upliv, koji ima da djeluje na volju. Tko se može uzdržati od kašljanja, taj će si skratiti i bolest.

KLJENUTI.

Smetnje u gibanju mišica javljaju se u obliku kljenuti (uzetosti) i grčeva iza kapi, većinom samo na jednoj strani tijela. Nu katkad

pogode one i čitavo tijelo ili samo pojedine dijelove tijela. Ako je izhodište kljenuti hrptenjačina moždina, ona obično pogadja donje udove, mokraćni mjehur i crijeva. Kod djece od dvije do šest godina javljaju se t. zv. dječje kljenuti, iz kojih se razvijaju mane na nogama.

Kod kljenuti preporučaju se ovi recepti: dvije pune šake kamilica, mali komadić idjirota, šaku paprene metvice, šaku majčine dušice i despika (lavandule).

Od te mješavine uzme se puna šaka u vodi, te se dodaje kupelji. Ili:

a) Prečica (Lycopus europaeus), lišće . . . . 3 jedaće žlice
Ružmarin, lišće . . . . 3 „ „
Moravka (arnika), cvijet . . . . 4 jedaće žlice

b) Stričak (Karlsdistel), korijen . . . . 1½ jedaća žlica
Odoljan (baldrijan), korijen . . . . 1½ „ „
Moravka, korijen . . . . 1½ „ „

Od mješavine a) dvije jedaće žlice na dvije srednje šalice (jednu trećinu litre) kipuće vode, šest do osam minuta pustiti da stoji, zatim ocijediti; od mješavine b) dvije jedaće žlice na dvije srednje šalice hladne vode, jedno 15 minuta prokuhati; obje te mješavine pomiješati, zatim dodati sok od jednog četruna i šećera po volji. Pije se tečajem dana po više puta. Uz to kupelji od ružmarina, idjirota i borovih iglica. Dobro je bolesnika otirati sa eterom borovih iglica i kamforovom žestom.

KOLIKA.

Tako se nazivaju skoro sva bolna stanja u crijevnom prohodu. Uzroci: uskisli, gnjijući ostanci hrane, nakupljeni plinovi, crvi, blato, nakupljeno i gnjijuće, strana tijela (koštice od voća) u crijevu, prehlada donjeg dijela tijela ili pak nogâ, škodljiva hrana; olovna, žučno-kamena, crijevna, menstrualna i bubrežna kolika.

KOSA (Ispadanje kose).

U prvom redu treba njegovati kožu, zatim ju češće prati sa sapunom, koji nema u sebi škodljivih sastavina. Ujutro i uveče masaža glave (s prstima), a tjedno dvije do tri kupelji glave s čajem od čičkova korijena (dvije do tri jedaće žlice razrezanog korijena za jedno pranje). Ako bi kosa uslijed pranja i kupelji izgubila na masti, treba ju namazati posebnom mašću. Iza četiri do šest tjedana prestaje ispadanje kose.

KOSTI.

Mrtva kost.

Mrtva je kost oteklina na zglobovima ruku, nogu i koljena, velika poput trešnje. Preporučuju se oblozi od kozije brade (Bockshornklee) i sijena (cvijeta). Izim toga dnevno (po više puta) otiranje s arnika-tinkturom i masaža.

KOŽA.

Kožne bolesti.

Kožne bolesti bez groznice nastaju često uslijed nečistoće (prašine) i parasita (svrab). Većina kožnih bolesti potječe od nekih nutarnjih bolesti, kao što su probavne smetnje, bolesti pluća, jetara, srca i bubrega. U takovim slučajevima naravno ne valjaju mjesna liječenja, jer boles neće prije minuti, dok se ne izliječi glavna, uzročna bolest. Kod kožnih bolesti upotrebljavaju se parne i vodene kupelji, zatim zračne kupeljit te posebno liječenje pomoću svijetla (elektriciteta, kromoterapija, foto-terapija i Rentgenovo svijetlo). Tim postupkom liječe se danas već s uspjehom kožni rak i lupus (vukojedina).

Nutarnje liječenje kod odraslih i djece. S uspjehom se upotrebljava čaj od maćuhice, osobito kod dječijeg lišaja. Uzmu se 10 g čaja od maćuhice (za odrasle 15 do 20 g), pa se to nekoliko časaka kuha u četvrt litre vode, zatim se čaju doda malo sjemenja od komorača (fenikla) i komadić slatkog korijena. Taj se čaj daje djetetu od dvije do četiri godine (manjoj djeci samo polovicu), pomiješan s malo mlijeka, po nekoliko puta na dan. Vanredan je to lijek, osobito ako je koža napeta, nabrekla i jako osjetljiva, budući da sva oštrina izilazi s urinom i stolicom. S tim istim čajem kvasi se osip i izvana. Čaj se upotrebljava i kod mliječnog perućca (vidi sv. II., strana 817). Ako bi djeca bljuvala ili dobila proljev, što češće biva (osobito kod nervozne djece), to im se daje manja doza čaja ili se učini izvjesna stanka.

Raspucane ruke.

Dobro je uveče okupati ili oprati ruke u vrućoj vodi, ali bez sapuna. Kupelj neka traje 10 do 15 minuta, a iza toga valja ruke dobro obrisati i osušiti. Zatim ih se namaže sa četrunom, a pola sata iza toga sa glicerinom. Raspukline se oblijepe s kožicom od jajeta.

Raspukline kože.

Mliječni perućac, mliječne kraste i grinte javljaju se ponajčešće na obraštenim dijelovima glave, manje na licu, i to samo kod djece.

Taj je osip vlažan, a stvara kraste, koje jako svrbe. Liječenje je mjesno: vlažno zamatanje glave, omekšanje krasta s uljem, dok ne opadnu bez krvarenja. Na svježu kožu stavljaju se čajni oblozi od slanovitka (Andorn) i kamilice. Osim toga daje se djeci da piju čaj od maćuhice i ljubica.

KRSTOBOLJA (bedrobolja, Hexenschuss).

Žestoki bolovi u tijeku bedrenog živca (ischiadicus). Obična su sredstva: mirovanje, dijeta, masaža i elektrizovanje. Iznutra: čaj od bijele i crne topole (lišće i pupoljci), četiri jedaće žlice, od Ivanje, (Johanniskraut), četiri jedaće žlice, od jaglaca (cvijet), šest jedaćih žlica i od borovice, dvije do tri čajne žlice. Od te se mješavine uzme jedna jedaća žlica na srednju šalicu kipuće vode; dnevno po nekoliko puta, Mogu se upotrijebiti i čajevi, navedeni kod uloga i reumatizma.

BOLESTI KRVI.

Bljuvanje krvi

i krvavi kašalj ne mogu se uvijek na prvi mah razlikovati. Uzrok je bljuvanju krvi, ako nije po srijedi kakav siloviti učinak izvana, izjedenje želučane sluznice uslijed oštrine želučanog soka (obično kod slabokrvnih žena), koje se javlja kao posljedica krvarenja želuca, u obliku crvene ili crveno crne krvi. Kod krvarenja iz plućiju krv je svijetlo crvena i pjenušasta, a preteča joj je kašalj. Nu ima slučajeva, gdje je i stručnjaku teško razlikovati, da li krv potječe iz plućiju ili želuca. Kod bljuvanja ili kašljanja krvi mora bolesnik nekoliko dana ostati u krvetu. Kod bljuvanja stavljaju se hladni oblozi na želudac. Žedja se utažuje limunadom, mrzlom vodom ili mlijekom. Svakako se mora nastojati, da se spriječe podražaji na bljuvanje ili kašljanje (navala krvi). Kod češćeg opetovanja krvavog kašlja valja nadlaktice i stegna povezati čvrstim povojem, da se zaustavi živahan pritok krvi u pluća.

Krvarenje.

Kod krvarenja i krvavih rana upotrebljavaju se od vajkada hladni oblozi. Nu medjutim je iskustvo pokazalo, da i vruća voda zaustavlja krv, te da je šta više i bolja od hladne, jer ujedno čisti i desinficira ranu i jer više godi nutarnjim organima. Kod nutarnjih krvarenja danas se već s uspjehom upotrebljavaju vruća ubrizgavanja (od 40°—41° C), i to kod krvarenja maternice, guznog crijeva, šta više i kod krvarenja plućiju i želuca. Kod vanjskih krvarenja najbolje je staviti na ranu vatu, namočenu u vruću vodu.

Vanjsko krvarenje je lako upoznati. Preteče su teškom nutarnjem krvarenju obično nesvjestica, bljedilo kože, hladno znojenje, vrtoglavica, mučnina i grčevi.

Kod krvarenja je opasnost života ovisna o količini izgubljene krvi i o vremenu, u kojem je krvarenje nastupilo. Žene podnašaju veći gubitak krvi no muškarci. Kolikogod su krvarenja opasna, ipak su ona katkad i korisna, osobito kod glavobolje (krvarenja iz nosa), kod hemeroida (iz čvorova) i kod izostale periode (iz nosa). Kod većih krvarenja valja odmah poslati po liječnika, nu ako je liječnik daleko, mora se bolesniku odmah pomoći i to ovako: bolesnika se odmah položi na krevet, tako da mu se dio, što krvari, položi na više; zatim mu se raskopča odijelo, koje tišti na ranu, dovodi mu se svježi zrak i daje mu se da pije kiseline — četrun! —, upotrebljava se led ili mrzla voda, u obliku pića ili navlažene vate na ranu, a za nuždu i povoji — rupci, pojasi, prekoramenice — izmedju srca i rane, ako je ozlijedjena koja arterija (žila kucavica), te krv brizgajući provaljuje iz rane.

Navala krvi u glavu

očituje se u žešćem kucanju bila, u uzrujanosti, u zujanju u ušima i u besvjestici. Pobija se vrućim sjedećim i nožnim kupeljima, parnim nožnim kupeljima i mokrim pamučnim čarapama, koje se obuku. Kao čaj vrijedi stolisnik (Achillea) i ruta. Ako je po srijedi tvrda stolica, onda treba upotrijebiti druga sredstva.

Otrovanje krvi

može nastupiti, ako se rana uslijed pritiska, nažuljenja ili infekcije pogorša. Simptomi (znakovi) otrovanja krvi jesu: groznica, zimogroza, žutica, delirij. Dotični dio tijela brzo i jako nateče, te žestoko boli. Treba nastojati, da se podraži koža, a da se otrov odstrani. U tu svrhu služe parne kupelji u postelji, klistiri, vruća limunada i parne komprese na glavu.

Slabokrvnost vidi bljedobolju.

KRUP, PSEUDOKRUP, AKUTNI KATAR GRKLJANA.

Kod jednostavnog kataralnog krupa ili pseudokrupa nateče koža sluznica grkljana, a iza togase javljaju upaljive promjene, kao što su suzne oči, kijavica i boli u vratu. Pravi se krup razlikuje od pseudokrupa time, što je upaljena koža sluznica presvučena nekom vlaknastom masom. Uz upalu sluznice javljaju se: žestoka groznica, promuklost, teško dihanje, tvrdi i grubi kašalj te bolovi u vratu. Pravi je krup jedna od najopasnijih dječijih bolesti, nalik na difteriju.

KUKAC NA PRSTU (Panaritium).

Žestoke se boli na prstu ili na ruci utažuju tako, da se prst ili cijela ruka umače u hladnu, a kasnije i u toplu vodu, tolikog stupnja, kolikogod se može izdržati. Od pučkih se sredstava preporučaju topla lužina i jaki špirit (za umakanje). Od ljekovitog bilja spominjemo svježe lišće gorkosladovo i bijelu poljsku repu, koja se izribana stavlja na prst. Osim toga meću se i topli oblozi od kaše, koji pospješuju provalu gnoja. Rezati se ne smije prije, doklegod ne proviruje gnoj kroz kožu.

KURJE OČI.

Ove nastaju čestim, dugotrajnim pritiskom na kožu (osobito na nožnim prstima), koja rožnato otvrdne. I na kukovima javljaju se kurje oči od pritiska steznika. Rožnata masa ima obično i čep, koji lako krvari. Obično prestaju kurje oči, čim nestane pritiska ili žuljenja. Stavimo li na njih okrugle prstene, koji sprečavaju pritisak, tad obamiru. Dobar je melem od medenog kita, a za omekšanje služe nožne kupelji od zobne slame ili sijena. Dobro djeluju i arnika oblozi i glicerin (ujutro i uveče namazati). S vremenom popuštaju bolovi, a kurjih očiju nestaje.

LIŠAJI

su kožna bolest, koja se očituje u gruboj prgavosti i raspucanju kože. Razlikujememo vlažne, suhe, svrabljive i ljuskave lišaje. Liječenje: hrastovine, žalfije (kadulje), kitice (Tausendguldenkraut), trpuca, od svakog po 3 g, pelina po 1 g kao čaj, dnevno jedna do dvije šalice. Pariranje kože sa naljevom od sijena. Po noći oblozi od jakog naljeva tormentila i kositerke (Zinnkraut).

Opar (lišaj u bradi): oblozi kao prije; poslije svakog obloga ranjavi dio ispirati s razrijedjenom arnika-tinkturom (tri jedaće žlice tinkture na žlicu vode).

Lišaji žderući: ružmarina, preslice po 4, žalfije (kadulje), trpuca i tormentila po 2 g, svaki sat po jedaću žlicu; kura sa borovicom.

Lišaj ljuskavi: kao u lišaja, a osim toga pranje glave od jakog naljeva kositerke (Zinnkraut), tjedno dva do tri puta.

Lišaji, izvanji lijekovi: korijen od čička i alanta, hrastove kore, zelene orahove ljuske, od svakog po jednu i pô jedaću žlicu; broćike (Klebkraut), sporiša (željezanke), brezovog lišća, jablanovog lišća i listovih pupoljaka po dvije jedaće žlice; od jedne i druge mješavine tri do pet jedaćih žlica na litru vode, pola sata kuhati i od toga oblozi na bolesna mjesta. Nutarnji lijekovi: čajevi za pročišćenje krvi. Djeci se daje čaj od maćuhica.

MATERNICA.

Bolesti maternice.

Krvarenje maternice: mir i strpljivost, limonada od četruna. Vruće ispiranje rodnice (45° C sa nešto četrunova soka) djeluje momentano. Ako se krvarenje ponavlja, onda se u vruća vodu (kao gore) metne nešto više četrunova soka.

Upala maternice: jedna od najčešćih bolesti ženskoga spola, osobito tvrdokorna, ako je prouzročena zarazom (triperom); iza rata još češća. (Liječenje: vidi svez. II. „Ženske bolesti".)

Otekline maternice: javljaju se u različitim oblicima i stepenima. Liječi se obasjavanjem pomoću rentgenovih zraka, a ako to ne pomaže, onda operativnim zahvatom.

Katar maternice: akutni (endometritis) i kronični, bjelotok, vrlo je česta bolest. S najboljim uspjehom se rabi Thure-Brandtova masaža, kojom se umanjuje povećanje maternice, a natečeni dijelovi se povrate u normalno stanje. To isto vrijedi i za ugnuće i svinuće maternice.

Rak na maternici: najvažnije je što prije upoznati bolest, jer samo od toga zavisi uspjeh operativnog zahvata. Pojavi li se krvarenje izmedju jedne i druge periode, to je već znak „nečega, što nije u redu", osobito kod žena iza tridesetih godina; stoga treba odmah ići liječniku, da se bolest još u zametku uguši. Žestoko, iznenadno krvarenje treba do liječnikova dolaska zaustavljati vrućim (38 do 40° C) ispiranjima, sa nešto četrunova soka.

MENSTRUACIJA (perioda).

1. Prekomjerno, jako krvarenje ili krvarenje izvan periode. Kao pučko i domaće sredstvo sluzi čaj od rusomače (Herba bursa pastoris). Šaka mlade biljke, na tri šalice vode, koja se ukuha na dvije trećine; svaki put ispiti po jednu šalicu. To sredstvo propisuju i liječnici. Ili:

Grizovac (korijen)	1	jedaća žlica
Želudnjak (korijen, kačji korijen)	1	„ „
Žutika (breberika), plod	1	„ „
Koprive	3	jedaće žlice
Hrastek poljski (Equisetum)	1½	jedaća žlica
Oputina	1½	„ „
Rusomača	3	jedaće žlice

Od te mješavine jedna jedaća žlica na malu šalicu kipuće vode, 15 minuta ostaviti da stoji (na vrućem mjestu), dnevno tri do četiri put po jednu šalicu.

2. Kod izostajanja ili preslabe menstruacije:

a) Melisa	2	jedaće žlice
Ružmarin (lišće)	2	" "
b) Cyperus (korijen)	1	jedaća žlica
Kravljak, krmski korijen (Carlina)	1	" "
Metvica (lišće)	2	jedaće žlice
Akacija (lišće)	2	" "
Trbušac (zmijina trava)	1	jedaća žlica

Od mješavine a): jedna puna jedaća žlica na šalicu i pô kipuće vode, šest do osam minuta ostaviti da stoji; od mješavine b): jedna puna jedaća žlica na šalicu i po hladne vode, polako uzvariti, zatim pustiti 15 minuta da vrije. Obje se ove tekućine procijede i pomiješaju. Od te mješavine dnevno po više puta piti s nešto šećera i četrunova soka.

3. Menstruacija uz boli; kolika i grčevi maternice:

Hmelj (cvjetovi)	2	jedaće žlice
Ivanje (trava sv. Ivana)	2	" "
Peršin (Petersilienkraut)	3	" "
Slanovitak	2	" "
Komorač	2	" "
Vodikovina (kora)	2	" "

Od te mješavine jedna jedaća žlica na srednju šalicu kipuće vode, ostaviti šest do deset minuta da stoji, dnevno po nekoliko puta piti po jednu šalicu.

4. Bjelotok. Za ispiranje rodnice.

Kamilica (cvijet)	2—3	jedaće žlice
Povijuša topolastolisna (Spiraea ulmifolia)	2—3	" "
Orahovo lišće	3	" "
Hrastek poljski	2	" "
Žalfija (lišće)	2	" "
Hrastova kora	3	" "

Od te mješavine tri jedaće žlice na litru hladne vode, najprije uzvariti, zatim pustiti 15 minuta da vrije, procijediti i mlačno upotrijebiti. Nadalje:

Čaj od guščije trave	3	jedaće žlice
Maronica, bijela kopriva (Bienensaug)	3	" "
Diptam (korijen)	2	" "
Sljez (korijen)	2	" "
Hamamelis (lišće)	3	" "

Od te mješavine jedna jedaća žlica na veliku šalicu kipuće vode, ostaviti osam minuta da stoji, dvaput dnevno po jednu šalicu popiti. Mjesto toga može se upotrijebiti i čaj za čišćenje krvi.

SMETNJE U MENSTRUACIJI:

Vrtne rute	2	jedaće zlice
Kitice	2½	" "
Kamilice	2	" "
Melise	3	" "
Majorana	1½	jedaća žlica

Kao čaj!

ili:

Akacije (cvijet)	2½	jedaće zlice
Kiselice	2½	" "
Kumina	2	" "
Garafule	1½	jedaća žlica

Kao čaj!

Boležljivoj menstruaciji može biti uzrokom i bljedobolja ili kakova druga bolest. Dobro je upotrijebiti i Hallerov lijek (Hallersches Sauer): 2 g Hallerovog kisa (Sauer), 2 g jednostavne opiumove tinkture, 12 g kositerkove tinkture (Zinnkrauttinktur).

Po 20 kapljica na sat u ječmenoj juhi.

BOLESTI MJEHURA I MOKRAĆE.

Opća bolest mjehura.

Hrastek poljski	2	jedaće žlice
Zečji trn (gladis), korijen	1	jedaća žlica
Peršin (sjeme)	1	" "
Borove ili omorikove mladice	1	" "
Hmelj (cvijet)	1	" "
Planika (lišće)	4	jedaće žlice

Od te mješavine jedna jedaća žlica na jednu petinu litre kipuće vode (= 1 velika šalica), osam do deset minuta ostaviti da stoji, višeput dnevno po jednu šalicu toplo popiti.

Grč mjehura

česti je pratilac mjehurnog katara i mokraćnog kamenca. Vanredno je domaće sredstvo čaj od žutih nevena, čaj od imortela i čaj od šipka. Može se uzeti i dva dijela od poljskog hrasteka, dva dijela crnoga trna (lišće), tri dijela borovke, dva dijela čestoslavice, tri dijela

stolisnika. Sve skupa smiješati i od toga prirediti čaj. Uzima se dnevno prema potrebi. Uz to tople sjedeće kupelji, toplo parenje, vrući oblozi u okolini mjehura.

Grušak mjehurni, mjehurni kameni, grušak mokraćni.

Manji komadi (grušak) izlaze s urinom bez boli, nu veći kameni prouzročuju velike boli. Prokušani je lijek protiv mjehurnih kamenova kura s čajem od šipka i s čajem od kositerke (na jednake dijelove). Dobra je mješavina i od rotkvinog soka i meda, dnevno po nekoliko puta, jedna jedaća žlica. Hvale i kuru s četrunom. Prvi se dan uzme sok od pola čajne zlice, drugi dan cijela žlica i t. d. sve do dvije jedaće žlice, a iza toga slijedi povrat do početne doze.

Kapanje mokraće.

Obično je uzrok smetnjama mišice zaporače kljenut ili uzetost dotične mišice ili cijele partije mjehurnog mišićja. Te se smetnje javljaju ili u obliku kapanja mokraće ili pak u obliku zadržavanja iste. Preporuča se masaža, elektriziranje, mirovanje, sjedeće kupelji i ostala liječenja s vodom. Kod bolesnika, koji moraju ležati u krevetu, mora se paziti, da leže vazda na suhom.

Zapor mokraće.

Najbolji je čaj od zečjeg trna (Ononis spinosa), šipka, kositerke (od svakog po 3 g), peršina (po 2 g), dnevno po dvije šalice; to valja piti toplo. Ili pak jaki čaj od kopriva, svako pola sata po jednu jedaću žlicu.

Tjeranje na mokraću.

Naljev čaj od jednakih dijelova maslačkovog korijena, vodopije i pirike (Agropyrum repens), dnevno po dvije šalice.

Katar mjehura.

Ima više vrsti mjehurnog katara, počevši od mladog piva pa sve do najjačih stepena, kad bolesnik uz najžešće bolove ispražnjuje urin, koji je čestoput pomiješan s krvlju i gnojem. Ako katar postane kroničan, tada je urin mutne boje, pomiješan s taložinama gnoja, sluzi, krvi i vezivnog tkiva. Preporuča se dieta, a uz to samo voda, mlijeko i voćni sokovi (4^0 C i više).

Od lijekova preporuča se čaj od lanenog sjemena na tričetvrt litre vode, hladno kvasiti, zatim ukuhati do pola litre; pije se tijekom dana po više puta. Dobar je i čaj od konopljanog sjemena ili lipov čaj ili pak miješani čaj (dvije šake lipovog cvijeta, dvije šake kupinovog lišća, dvije šake bazgovog cvijeta, dvije šake ivanjskog zelja

[Johanniskraut], jedna šaka kamilice). Od te mješavine uzme se tri do četiri čajne žlice, pa se skuha u pola litre vode. Taj se čaj pije do tri puta dnevno (po jednu šalicu) i to pola sata prije jela. Čaju se dodaje nešto šećera ili meda.

Krvarenja mjehura

očituju se kao takova u urinu. Mirovanje, a u težim slučajevima ležanje u krevetu. Donje tijelo valja utopliti vunenim pojasom. Sluzava juha i lagane kaše, a od pića samo voda, limunada i mlijeko.

Diateza s mokraćevine.

U normalnom urinu ima slobodne mokraćne kiseline vrlo malo, ona je naprotiv vezana na natrij i kalij. Od prevelikog uživanja na dušiku bogate hrane (mahunjače, meso, osobito teleće i pileće) skupljaju se veće količine mokraćne kiseline u krvi (uložna diateza). Mokraćnu kiselinu treba izagnati ljekovitim sredstvima za znojenje, a napose pako s bazgom, zečjim trnom (Ononis spinosa) i ljubčacem (korijenom), od kojih se uzimlju jednaki dijelovi. Osim toga rabe se još i bobice od borovice.

Mokrenje u postelji

zbiva se većinom po noći. To je bolest, a ne zao običaj, pa je stoga glupo kazniti ili psovati bolesnika, osobito djecu. Laki se slučajevi liječe time, da se noge polože na povišeno mjesto i time promijeni položaj oboljelog mjehura. Od ostalih uzroka spominjemo gliste, škrofulozu, spriječeno dihanje kroz nos, fimozu (suženje kožice na udu) i onaniju (samoblud).

Amerikanski liječnik dr. Carmichael liječi tu bolest tinkturom od poljskog hrasteka. U čaši vode daje se po šest kapljica te tinkture, a od te mješavine uzme se svaka tri sata po jedna čajna žlica. Preporuča se još i čaj od poljskog hrasteka prije spavanja.

Konačno da spomenemo još i čaj od ivanjskog zelja (Johanniskraut) — ali ne onog četverobridnog, što raste uz grabe —, koji se dnevno pije na gutljaje (do 30 g na litru vode kao naljev čaj). Dobro je taj čaj pomiješati sa stolisnikom i lipovim cvijetom (po jednake dijelove). Najnoviji je način liječenja hipnotička sugestija, koja je dosta sigurna.

Upala mokraćne cijevi.

Izim zloćudne upale (triper) mokraćne cijevi ima još i jedna dobroćudna upala, koja je akutna i kronična. Akutna se liječi s čajem od lanenog ili konopljenog sjemena. Za kroničnu dajemo ovaj recept:

Bijela soba (vrsta koprive), cvijet i zelje	4	jedaće žlice
Peršin (sjeme)	3	„ „
Jagode (lišće)	3	„ „
Čičak (korijen)	1 ½	jedaća žlica
Stežnik (Blutwurzel)	1 ½	„ „
Hrastova kora	1 ½	„ „

Od te mješavine uzmi jednu jedaću žlicu na srednju šalicu (jednu šestinu litre) kipuće vode, pa ju ostavi osam do deset minuta u vrućoj vodi. Dnevno po više puta piti po jednu šalicu s nešto šećera i četrunovog soka.

MORA.

Uzroci su more, koja tišti čovjeka u snu — obično u početku sna —, razdraženost živaca, otešćano dihanje, ako nos pokrijemo pokrivalom, zatim natrag prevješena glava, teško probavljiva jela ili pak prenapunjenje želuca, razni lijekovi i t. d.

Mora je zapravo neke vrsti ružan san sa čuvstvom, kao da na nama počiva ili se navaljuje kakav velik teret, koji nam otima dah i prijeti zagušenjem, a pri tom bolesnik, koji nepomično leži, osjeća, kako se uzalud napreže, da se makne s mjesta. Nakon nekog vremena bolesnik se probudi s čuvstvom spasenja i vlasti nad sobom samim, ali u pravilu i sa žestokim znojenjem, lupanjem srca, glavoboljom i umorom. Čini se, da je mora prije simptom smetnjâ u kolanju krvi u plućima i donjem dijelu tijela nego kakove afekcije u moždjanima.

Trajno se liječi mora, ako odstranimo temeljne uzroke, koje ju izazivlju ili pospješuju.

MORSKA BOLEST.

Kod te dosadne bolesti preporuča se, da se za vrijeme vožnje čvrsto fiksira (promatra) stanoviti predmet na brodu, sve dok se čovjek ne priuči ljuljanju broda. To je mnogima već koristilo. Protiv mučnine dobro je uzeti 15 Hoffmannovih i 15 baldrijanovih kapljica na komadiću šećera.

Ako koga za vrijeme *željezničke vožnje* pograbi ista muka, preporuča se slijedeći vrlo jednostavni, ali tim čudotvorniji lijek: uzme se platneni rubac, nakvašen u konjaku, pa ga se stavi na želudac (kao oblog), a preko njega komadić flanela, da se želudac ugrije.

MUĆNINA.

Baldrijan (korijen), lišće od paprene metvice, od svakog po jedna čajna žlica na malu šalicu kipuće vode, ostaviti da stoji 10 minuta, zatim sa šećerom osladiti i vruće popiti.

NADIMANJE. (Bljedobolja, vjetrovi, flatulenca).

Nadimanje je boležljivo nakupljanje zraka u želucu i u crijevnoj jaži. Ta boljetica često silno uzruja čovjeka, prouzročuje mu nemir, omaglicu, stezanje prsiju, strah, koliku i grčeve. Treba se čuvati jela, što nadimlju; inače masaža trbuha i oblozi.

Recept: lišće od paprene metvice (četiri jedaće žlice); anis, komorač, kumin (od svakog po tri čajne žlice); kamilica (dvije jedaće žlice); baldrijanov korijen (tri jedaće žlice). Uzmi od ove mješavine (sve skupa) jednu jedaću žlicu na veliku šalicu kipuće vode, pusti jedno šest do osam minuta da stoji i što toplije popij. Više puta na dan po jednu šalicu.

NAGNJEČINE.

Ove nastaju ispod kože uslijed pritiska ili udarca. Mrlje i kvrge nastaju, ako se razlije krv ispod kože. Hladni oblozi, dok se ne ugriju. Masaža (najprije okolina kvrge, zatim sama kvrga) dobro pomaže.

NAZEBLINE.

Vruće (45 do 55^0 C) ručne ili nožne kupelji s hrastovom korom. 100 do 200 g hrastove kore kvasiti u hladnoj vodi, zatim pustiti 15 do 20 minuta da kuha (do dvije litre vruće vode dodati). Kupanje neka traje 10 do 20 minuta. Poslije brisanja natrti sa svježim četrunom.

NOS.

Krvarenje iz nosa.

Nos nam često puta služi kao neki ventil, koji sprječava, da krv navali u glavu, a često je krvarenje iz nosa takodjer predznak ili pratilac mnogih grozničavih bolesti. Usisavanje hladne octene vode ili četrunove vode (jedna trećina octa ili četrunova soka, dvije trećine vode), hladne komprese (oblozi) no čelo, tjeme ili zatiljak, a ruke valja visoko uzdignuti, nu bez udihavanja zraka. Dobro je i leći na zemlju, s podbočenim rukama ispod glave. Vruća nožna kupelj služit će za odvodnju krvi. Udihavanje vrućih para ili vrući oblozi u okolini nosa. Čaj od rusomače ili kositerke.

Crveni nos.

Češće pranje s vodom kišnicom.

OČI.

Ječmenac.

Mnoga ličila (šminke) i sredstva za poljepšavanje, bojadisanje vjedja, podupiru tu bolest, isto tako i vrlo raširena navika muškoga

spola, a to je vlaženje kose, bilo u obliku pranja ili češljanja pomoću mokroga češlja ili četke, što kod mnogih pruzročuje glavobolju, nosne boljetice, nervoznost i zapaljenja vjedja. Nažalost je škodljivost ove mane vrlo malo poznata većini ljudi. Odviknuće od ove navike donijelo je mnogim pacijentima čudesno izliječenje. Liječenje vidi strana 542 i 1071.

Ozljede očiju.

To su većinom ozbiljne smetnje. Ako su ozljede lakše naravi (na pr. strana tjelesa u oku), tada si može i laik sam pomoći, nu ako su teže, onda valja tražiti pomoć liječnika. Dospiju li u oko manji predmeti, kao što su na pr.: prašina, pijesak, ugljen, kukci, nemojte prstom trljati ili možda, kako je u mnogim krajevima običaj, staviti žrvnjiće*) u oko, nego mirno zatvorite oko, dok sa suzama ne izadje strano tijelo. Dobro čini i nježno masiranje oka, od sljepočnice prema nosu.

Upala šarenice (iriole).

Zovi u svakom slučaju liječnika, jer je opasno prčkati po oku.

OMAGLICA.

Ova počiva na različitim uzrocima. Kod prekomjernog crvenila lica (znak prenapunjenja krvi u mozgu) treba glavu visoko položiti i hladnim prskanjima koljenâ odvoditi krv iz glave. Oblozi na trbuh, tople boce oko listova i hladni (ne mrzli!) klistiri. Kod bljedoće lica (premalo krvi) mora glava nisko počivati, a noge se moraju ugrijati. U svakom slučaju skinuti ili raskopčati odijelo i otvoriti prozore, da bolesnik dodje do zraka. Glavu valja škropiti hladnom vodom, a pod nos držati mirisave tekućine.

OPAR (lišaj u bradi)

može se na ovaj način odstraniti: kupi u ljekarni jednu specijalnu pincetu za vlasi, 50 g dvopostotnog sublimat-špirita i malo vate. S pincetom odstrani bolesne vlasi, što strše iz gnojnih mjehurića. Kad iščupaš vlasi, maži gnojno mjesto — ognjište bolesti — sa sublimat-špiritom (s nakvašenom vatom) tako dugo, dok osjetiš malo žeženje. Iza svakog mazanja baci vatu, da ne inficiraš zdrave vlasi. Iščupavanje vlasi mora brzo uslijediti (kratkim trzajem), da ne osjetiš velike boli. To je jedino sredstvo, da zaustaviš bolest. (Zovi i liječnika!)

OPEKLINE.

Često se kod opeklina — čekajući na liječnika — izgubi toliko vremena, da se rane još više pogoršaju. Ima jedno vrlo jednostavno

*) žrvnjići = vapneni konkrementi iz želučanih vrećica riječnog raka, lat. lapides cancrorum.

sredstvo protiv opeklina, koje bi morao svaki čovjek znati, jer se opekline i oparenja dosta često dešavaju. To je sredstvo slijedeće: naribaj malo domaćeg sapuna i ispremiješaj ga s vodom (kao kašu), pa ga namaži na platno i onda pokrij s time rane. Od toga će obloga bolovi brzo prestati, a ako se iznova pojave, metni novi oblog od sapuna. U većini slučajeva to sigurno pomaže. Stave li se oblozi odmah, spriječit će se i stvaranje mjehura. Ako su rane od opeklina dublje ili ako je uništen veći komad kožnog tkiva, onda valja sapunovoj kaši dodati malo arnikine tinkture. Dobro je još sredstvo protiv opeklina krumpirovo brašno, a ako toga nemamo pri ruci, onda se nariba svježih krumpira, te se time rane dobro pospu. Bolovi će smjesta prestati, a mjehura neće biti.

Opekline od sunca

vrlo su česte, osobito ljeti kod kupanja. Novajlije u kupanju i sunčanju ne smiju svoje tijelo odjednom izložiti suncu, jer će se grdno opržiti. Treba pomalo početi, pa svakih pet, deset minuta opet u hladovinu. Opekline od sunca namoči mlakom vodom, a zatim ih namaži s nekoliko kapi četrunova soka. Time će prestati svrbež, a upale će brzo nestati.

Sunčanica, vidi kap od vrućine.

OSIP.

To je boležljiva promjena kože, koja se očituje u obliku mrlja, prištića i mjehurića. Kod osipa bilo koje vrsti treba u prvom redu nastojati, da se ostrane taložine bolesne tvari. Usporedi kure za čišćenje i regeneriranje krvi, za znojenje i t. d. Kod male djece valja ranjava mjesta od osipa posipati s rižinim prahom (Reispuder) ili škrobnim brašnom. Dojenčad često trpi od t. zv. mliječnog perućca, koji je pun ljusaka i krasta. Kraste se uveče namažu s čistim uljem, a slijedeći se dan oprezno skidaju pomoću sapunice. Dobro djeluje i Priesnicev oblog (preko noći), iza čega se skidaju kraste. Djeci neka se dobrano odrežu nokti, da svrbljenjem ne inficiraju zdravu kožu.

OTEKLINE,

upaljive: vrući oblozi, kao kod gnojnih kvrga, a od nutrašnjih lijekova čaj za pročišćenje krvi. **Oteklina na glavi**: dnevno parne kupelji, dok se čvorovi ne smekšaju, zatim operativnim putem oteklinu odstraniti.

OTROVANJA.

Kod svakog akutnog otrovanja treba zatražiti liječničke pomoći. Kod nekojih otrovanja mogu se upotrijebiti nekoje ljekovite biljke:

hrastova kora (dvije jedaće žlice), poljska djetelina, cvijet, lišće i sjeme (tri jedaće žlice) na pola litre vode, deset minuta kuhati i zatim lagano popiti nekoliko šalica, osobito kod otrovanja antimonom, cinkom, veratrinom, velebiljem (atropinom), bunikom, pustikarom, dakle kod svih metalnih otrova i biljnih alkaloida.

Cecelj kiseli (zečja soca, Sauerklee), jedna žlica na veliku šalicu kipuće vode, višeput jedno za drugim kod otrovanja sa živom i arsenom.

Kod kroničnih otrovanja treba dulje vremena uzimati čaj za čišćenje krvi; ako se kod pojedinih organa ukazuju još kakovi simptomi otrovanja, treba se služiti lijekovima i naredjenjima, koji su za to propisani.

OTROVANJE ALKOHOLOM.

Alkoholizam, koji nam predstavlja sve tjelesne i duševne promjene, što se zbivaju u organizmu uslijed otrovnog djelovanja alkohola, uz tuberkulozu je najraširenija pučka bolest. Svud se opaža njegovo djelovanje u mladjahnom i u staračkom tijelu, na zdravstvenom i gospodarslom području, u vjerskom i ćudorednom životu, na domaćem ognjištu, u bolnicama, u ludnicama i tamnicama.

Nema organa u tijelu, koji ne bi stradao od prekomjernog uživanja alkohola, počevši od noge pa do glave. Podvrženi su mu želudac i crijevna jaža, jetra i bubrezi se smežuraju i pomalo nestaju, krvni sudovi postaju krhki, srce usalovi, a živčane i mozgovne supstance pretrpe dalekosežne promjene. Tijelo napokon — nakon što je dugo i polagano sahnulo — podliježe sveudiljnom djelovanju alkohola.

Alkoholičar slabe je otporne snage, sklon je svim bolestima, te lakše podliježe, osobito ako su po srijedi upaljive promjene. Apstinenti su naprotiv mnogo otporniji, te lakše snose bolesti, kao što nam to dokazuju svagdašnji slučajevi u životu. Pijanci, koji nemaju više snage, da se odreknu alkohola, moraju se podvrći liječenju u liječilištima protiv pijanstva.

Alkohol ne djeluje samo na stare generacije nego i na njihovo potomstvo. Najgore je svojstvo alkohola, da potajno potkopava osjetljive živčane stanice mozga, a isto tako razorno djeluje i na spolne proizvode. Nesretni potomci alkoholičara donašaju već sobom na svijet klicu bolesti i izrodjenja. Maleni rast, zakržljalost, idiotizam, padavičavost, sve su to posljedice toga — kleti miraz, što ga djeca alkoholičara baštine već u utrobi majčinoj. Teško da bi se mogla naći žalosnija slika, koja bi potvrdila gornje navode o krivnji otaca, što se osvećuje na djeci sve tamo do trećeg i četvrtog koljena.

Ljudi, koji se hoće odreći alkohola, naći će nadoknadu za nj' u pićima, prostim od alkohola, kojih imade velik broj, a vrlo su tečna i osvježavaju čovjeka. Najbolje je piti svježu i pitku vodu, koja bolje rashladjuje no ijedno drugo piće. Od ostalih bezalkoholičnih pića spominjemo razne kiselice, voćne sokove, četrunadu i t. d., koji pospješuju zdravlje. I za kavu i čaj, koje mnogi piju mjesto alkohola, ima raznih nadoknada, koje ne djeluju tako štetno.

OTROVANJE ARSENIKOM.

Ima dva načina otrovanja arsenikom, akutno i kronično. Prvo nastupa u slučaju uživanja raznih otrova, u kojima imade arsenika (otrov za muhe, parcove i t. d.). Znakovi akutnog otrovanja jesu: jako bljuvanje, bolovi u želucu, žedja, strah i bljedilo u licu. Kroničnom otrovanju najviše su podvrgnuti radnici u tvornicama arsenika, a očituje se u mršavosti, bolesti jetara i vodenoj bolesti (vidi još „Otrovanja“).

Otrovanje fosforom, vidi otrovanja, strana 882.

Otrovanje gljivama, vidi otrovanja, strana 882.

PLUĆA.

Bronhijalni katar, prsni katar, dušnikov katar, akutni (Bronchitis)

očituje se u grozničavom kašljanju s jakim izbacivanjem. Očuvat ćemo ga se, ako se priučimo otvrdjenju tijela. Liječenje: čisti, jednolično topli zrak, čaj za znojenje (lipov ili bazgov). Dobro djeluje i crni sok od ribizla.

Bronhijalni katar, kronični

razvija se iz akutnoga, ako ga se zanemari. Preporuča se Bergmannov bronhijalni čaj (Herbosanum od dra Bergmanna), koji je ovako sastavljen: srbac (Hohlzahn), kostriš (senecio), podbjel, islandski lišaj, sladič (slatki korijen), anis, komorač i komorač vodeni. Od te mješavine uzme se jedna žlica na četvrt litre kipuće vode i nešto šećera. Vruće piti.

Okrepa za pluća.

Najbolja okrepa za pluća sastoji se u gimnastici dihanja ili u posebnoj kuri dihanja, koja se izvadja ovako: udiši duboko zrak kroz nos, istodobno stani pomalo na prste (vrhove stopala), te zabaci glavu malo natrag. Kad izdišeš zrak, spuštaj pomalo pete dolje te stani ravno. Naprednijim vježbačima preporuča se kombinovana vježba: dizanje peta i prigibanje koljena (čučanj), istodobno i duboko. Kod

prvog udihavanja diži se s petama uvis, a kod prvog izdihavanja napravi duboki čučanj; kod drugog udihavanja diži noge iz čučnja, a kod drugog izdihavanja spusti pete i stani opet ravno.

Tuberkuloza plućiju.

(Ftiza, sušenje plućiju).

Općeniti pojam dviju najstrašnijih bolesti, koje uništenjem plućiju dovode do posvemašnjeg „sušenja" tijela — kronična upala plućiju i tukerkuloza. Kod tuberkuloze stvaraju se mali prištići, tuberkule, koje se raspadnu, te se uz češće krvarenje sve više proširuju (šupljine). Kronična upala plućiju počinje katkad s probavnim smetnjama, pa bolest naliči na želučani ili crijevni katar. Najsigurniji je znak bolesti kašalj, koji prati bolest do kraja. Svaki kašalj, uz bljedoću lica, nemirno spavanje, bodac u prsima ili u oplećju te krvavo izbacivanje pobudjuje sumnju na tuberkulozu, osobito u obiteljima, gdje je bolest nasljedna. Stoga treba na to jako paziti i odmah pozvati liječnika, da se bolest još u klici uguši.

Kroničnu upalu plućiju često prati promuklost zbog tuberkuloznih čirova u grkljanu (sušica grkljana i dušnika), zatim profusno znojenje (osobito noćno) i žestoki diarej (crijevna tuberkuloza). Katkada se bolest pretvori u milijarnu tuberkulozu (galopirajuća), koja uz žestoku groznicu brzo svršava smrću. Taj je oblik najobičniji u obiteljima, gdje je bolest nasljedna ili kod osoba, koje imadu jako uzak i plosnat prsni koš, slabe mišice, a slabo se hrane.

Predusresti se može tuberkulozi na na taj način, da se ojača cijeli organizam postepenim otvrdnućem, gimnastikom, dobrom hranom i higijenskim načinom života. To osobito vrijedi za djecu tuberkuloznih roditelja, koju treba rano priučavati na to. Tuberkulozni ljudi neka se što više zadržavaju na čistom, sunčanom zraku, u velikim, nešto ovlaženim sobama, bez sagova, svako jutro neka izvode gimnastiku dihanja i neka se operu po čitavom tijelu. Dobro će biti, da katkad podju i u koji sanatorij.

Upala plućiju (pneumonija).

Nastupa u dva oblika: kao kataralna i kao krupozna. Kataralna nije ništa drugo do li pogoršani katar finijih dušnih ogranaka. Liječenje ima trostruku zadaću: bolesnika držati što otpornijim, ojačati djelovanje srca i pospiješiti dozrijevanje upaljivih produkata za izbacivanje. To se postizava vlažnim oblozima, koji se mijenjaju svaka dva sata (plahte se namoče u vodi do 20^0 R, te se četiri do šest puta omotaju oko prsiju, a zatim pokriju debelim vunenom pokrovom).

Iza svakog obloga treba bolesnika dobro otrti s frotir-ručnikom. U slučaju oslabljenja srca daje se bolesniku vina ili konjaka, jer popusti li srce, tada je zlo po bolesnika.

Krupozna upala plućiju zarazna je bolest, a naliči posvema na kataralnu, samo što ju prati žešća groznica, koja odjednom opet popušta. Napadni su t. zv. kritični dani te bolesti, koji se obično javljaju na neparne datume, obično 5., 7. i 9. dana poslije oboljenja, te su u najužoj vezi s opadanjem groznice. Manje je često postepeno padanje tjelesne temperature. Liječenje se sastoji u pobijanju groznice, oslabljenja srca i žestokih bolova. Svakako je potrebna liječnička pomoć.

POGANAC.

Vrlo je dobro sredstvo svjež pivski kvasac, od kojega se uzima dnevno tri puta po jednu jedaću žlicu. Često se poganci javljajaju jedan iza drugoga, na različitim mjestima. Ova vrst „furunkuloze" može biti i znakom šećerne bolesti. Zato treba svakako dati pretražiti urin. Ako s kolodijem (opasan je kod vatre!) povučemo kružnicu oko poganca, to će čep uslijed pritiska brzo izaći.

POLUCIJE.

To su nehotimična prosuća sjemena, koja se obično pojavljaju kod mladih ljudi, naročito po noći. Ako se polucije ne javljaju prečesto, ne škode zdravlju, nego se naprotiv mogu smatrati kao naravno izpražnjavanje, koje je tijelu potrebno. Nu ako se češće opetuju, tada postaju opasne po organizam; kao posljedice znadu uslijediti općenita impotenca (nemoć), seksualna živčana slabost, a i bolest hrptenjače. Češćim polucijama obično je uzrokom onanija ili samoblud. Čuvati se valja preobilnih večera. Dobro je uveče uzeti: jednu jedaću žlicu brašna od hmelja i jednu jedaću žlicu šećera (pomiješano), kroz neko vrijeme dan na dan; uz to i hladno pranje nogu (samo jednu minutu), koje se iza pranja dobro istrljaju, zatim brzo u krevet.

POREBRICA.

Upala porebrice (pleuritis).

Upala porebrice (serozne kože, koja pokriva nutrašnju šupljinu prsnog koša i oba plućna krila) spada medju najčešće bolesti, a ne nastupa uvijek samostalno, nego i u vezi s drugim bolestima. Upale, koje traju kroz više tjedana, znadu često prouzročiti sraštenje prsnih krila ili sraštenje porebrice s poplućnicom; te posljedice izazivlju katkad teške nuzboljetice. Kod ovakovih komplikacija teško je unaprijed ustanoviti način liječenja, jer se ono ravna prema pojedinim simptomima bolesti.

Općenito je liječenje: ivanjsko zelje, stolisnik, po šest jedaćih žlica, pelina dvije jedaće žlice, dnevno po dvije šalice kao čaj; kura s borovicom, izim toga još sjedeće kupelji, do tri puta na tjedan. Preporuča se i kura s groždjem ili bazgom.

POZDERI (gliste),

vidi sredstva za protjerivanje glista, strana 264.

PROLEŽANJE (decubitus)

nastaje uslijed predugog ležanja ili pritiska, budući da je koža preslabo opskrbljena krvnom hranom, te nije više podvrgnuta živčanom uplivu. Najčešće se javlja na onim mjestima, gdje neposredno pod kožom leže kosti. Čirovi od preležanja mogu doprijeti čak i do samih kostiju. Pomoći se može bolesniku tako, da mu se što češće mijenja položaj tijela. Napadnute dijelove tijela treba oprati svježom vodom, pomiješanom sa nešto četruna (jedna jedaća žlica na litru vode), zatim namazati s tekućinom od prokuhanog zrna gunje. Čim se na koži pojave crvene mrlje, valja upotrijebiti zračne ili vodene jastuke (ili u obruč složenu plahtu), da dotično mjesto bude prosto od pritiska.

PROLJEV (diarea).

Od pučkih sredstava protiv proljeva najviše su se istakla: sušene jagode od borovke (gorenka) i borovnice (mrče), zatim sušene šumske jagode. Po Winternitzu vrijede ova sredstva i kod upalnih bolesti drugih kožâ sluznicâ, šta više i za vlažne lišaje (ekceme).

Liječenje: kod dugotrajnog proljeva ili uz krvarenje hrastova kora ili tormentil. Dvije jedaće žlice, ukuhane u vodi, pomiješanoj s vinom (pola i pola). Opijum i slični lijekovi zaustavljaju doduše časovito proljev, ali mu ne odstranjuju uzroke. Vidi još: tvrda stolica i crijevni katar.

PROLJEV UZ POVRAĆANJE,

griža i kolerina kod dojenčadi nastaju većinom ljeti od pokvarenog mlijeka. Čim se pojave prve tukućinaste izmetine, treba prestati s mliječeom hranom; djetetu se daje dnevno nekoliko klistira od škrobnog brašna (brašno rastopiti u hladnoj vodi, zatim ga opariti vrućom vodom i kad postane mlačno, onda ga upotrijebiti, a oko nogu i na trbuh toplo-vruće obloge. Istodobno kao nutarnji lijek hladnu bjelanjčastu (1—2 bjelanjka u čaši vode) ili rižinu vodu ili uvarak od salepa (uzima se čajnim žlicama, više puta). Za hranu mu se daje rijetka ječmena juha, razrijedjeno mlijeko, a na kraju tek, kad proljev prestane, obična hrana.

RANE.

Rane, ma bile kakve (od ugriza, opeklina, noža ili puške), ne smiju se prstima dodirnuti. Čisto držane rane zacjeljuju brzo, ako ih povijemo suhom vatom za rane. Ako je ozlijedjena koja arterija (žila kucavica), tad brizga iz nje mlaz svjetlo crvene krvi, koja se smjesta mora zaustaviti. Ako li je ozlijedjena koja vena (žila krvarica), tad krv teče jednakim tamno crvenim tokom (vidi krvarenja str. 861).

REUMATIZAM.

(Reumatizam mišičnih zglobova.)

Nujnost, groznica, tvrda stolica, žestoki bolovi u pojedinim udovima ili zglobovima, nemogućnost gibanja udova, bolovi oko srca, lupanje srca, svi ti znakovi pokazuju komplikacije, spojene s upalom srca. Uzroci: zima, vlaga, osobito kod sjedenja na hladnoj zemlji, kad je čovjek umoran ili oznojen. Simptomi: nakupljanje mokraćno kiselih soli u zglobnim hrskavicama i u njihovoj okolini. Liječenje: od novo otkrivenih i prokušanih lijekova spominjemo pravi i djelotvorni sok od dragušca (Nasturtium officinale), brezovog lišća, divlje ločike (Cichorium intybus). Sve skupa pomiješati i skuhati; počinje se sa tri jedaće žlice (ujutro), te se dnevno uzima po jedna žlica više, dok se ne dodje do osam žlica. I sok od ljubica vrlo je dobro sredstvo (jedna jedaća žlica pomiješana sa čašom vode, četiri puta dnevno) protiv reumatizma. Za oblaganje najbolji su oblozi od sijena. Kao piće se još preporuča iskuhana voda od celera (dobro iskuhati!); ista se voda poslije ponovno ukuha u mlijeku, pomiješanom s brašnom i muškatovim orahom, te se pije.

Recepti: a) Kronički reumatizam zglobova i mišica: bor (svježe mladice), pješčani šaš (korijen), sapunika (lišće), zečji trn (Ononis spinosa, korijen), jetrenka, klek (klekuša), čičak (korijen), jednake dijelove; od te mješavine jedna jedaća žlica na šalicu kipuće vode, pustiti osam do deset minuta da stoji, sa nešto šećera i četrunade, dnevno više puta po jednu šalicu popiti.

b) Akutni reumatizam zglobova i mišica:

1. sredstva za znojenje (vidi pod znojenje);
2. Pelin, lišće . . . . 2 jedaće žlice
   Estragon (lišće i cvijet) . . . . 2 „ „
   Povijuša topolastolisna (Spiraea ulmifolia) . . . . . 2 „ „
   Vrbino lišće . . . . 2 „ „
   Koprive . . . . 2 „ „
   Jablanovi pupoljci . . . . 2 „ „

Od ove mješavine jedna jedaća žlica na malu šalicu kipuće vode, sa šećerom i četrunovim sokom, dnevno višeput po jednu šalicu popiti.

3. Za trljanje: despikova (lavendulova) žesta, borova žesta, samo kod kroničnog reumatizma; dobro djeluje i mravinja žesta.

Ivanjsko zelje, ukuhano u ulju (dvije jedaće žlice na četvrt litre ulja, 10 minuta u vrućem ulju huhati, ne da vrije); zelje se u ulju spremi. Za trljanje bolesnog zgloba kod akutnog reumatizma.

Jednostavno, ali vrlo dobro sredstvo protiv reumatizma je ovaj čaj: borovica, smljevena, šipak i kora od krkavine, u jednakim dijelovima; od te mješavine dvije pune jedaće žlice na tri četvrt litre vode, pustiti da 15 minuta kipi na ognju, zatim ujutro i uveče popiti po jednu šalicu. Bolovi obično prestaju već za dan dva.

Reumatizam mišića, vidi reumatizam.

SISE.

(Upala sisnih žlijezda, mastitis.)

Stavljaju se oblozi od Foenum graecum (grčko brašno), premda se rijetko dogadja, da bi se gnoj razišao. Pojavi gnojenja nastaju, ako se sise mjestimice zacrvene, a koža utanji i iza toga malo uzdiže pretvarajući se u gnojni šiljak. I prirodno liječenje dozvoljava, da se prorezom pospiješi izljev abscesa. Kod bojažljivih žena uštrca se na dotično mjesto malo kloretila, da se kod proreza na osjete bolovi.

ŠKRLET.

Zarazna, grozničava kožna bolest sa osipom škrletne boje, a jednolično razdijeljena, obratno od dobraca, gdje je koža na način mramora obojena. I ljuštenje je mnogo jače nego kod dobraca, koža upravo opada u krpama. Škrlet je gadna bolest, koja kao iz busije vreba na čovjeka, te ga može iznenaditi sa svim mogućim poljedicama.

U početku čovjeka uhvati trešnjevica, zatim goruće čuvstvo vrućine, koje je skopčano s bljuvanjem. Jako bljuvanje i glavobolja, umornost uda, žestoka groznica, upala sluznice, ustiju, vrata i žlijezda uvijek je znak teškog oboljenja. Liječenje: svježi zrak i po danu i po noći (ne propuh!), ispražnjivanje crijeva pomoću klistira; jako znojenje, da se otstrane bolesne tvari, dieta sa vrlo malo soli, mlijeko, kefir, kumis, jogurt, voćni sokovi. Pozvati valja liječnika, osobito u slučaju komplikacija, nastalih od škrleti.

ŠKROFULOZA.

Jako raširena dječija bolest, koja uslijed neopreznosti može dovesti do raznih oboljenja (sluznica, žlijezda, kostiju i pluća). Škrofuloza je katkad početak tuberkuloze. Vanjski su joj znakovi: crvene, suzne oči, debeo, vlažan nos, natečene gornje usne, vlažni lišaji, uhotok, natečene žlijezde, nadut trbuh, tanki udovi sa odebljalim zglobovima. Liječenje: marljivo njegovanje kože što češćim pranjem i kupanjem, svjež zrak i puno mlijeka.

1. Lišće od oraha	3	jedaće žlice
Hrastova kora	2	„ „
Rosopas	2	„ „
Krap (Färberkrapp), korijen	2	„ „

Od te mješavine jedna jedaća žlica na srednju šalicu kipuće vode, pustiti deset minuta da stoji, dnevno češće po jednu šalicu sa nešto šećera i četrunova soka.

2. Kupelji, 35° C. Tako dugo, dok prija. Kupelji treba dodati četvrt kile korijena od idjirota (ka musa) i pola funte orahova lišća, ukuhana na litru vode. Liječenje se pospješuje dnevnim uzimanjem fosfornokiselog vapna od jednog do pet grama. I hranjive soli se preporučuju.

SLABINA.

Svako pola sata po dva gutljaja pelinova čaja ili pelinove tinkture (dnevno šest jedaćih žlica) ili pelinkovac ili pak ružmarinovac (vino), dnevno dvije čaše.

Vidi još besvjesticu (omaglicu), neurasteniju i živčane bolesti.

Kod omaglice preporuča se čaj od anserine, kumina, čestoslavice (veronike) i odoljana (baldrijana), na jednake dijelove; dnevno dvije šalice (na gutljaje), a izim toga vruće nožne ili sjedeće kupelji.

SLEZENA.

Slezena je žlijezda, koja stvara bezbojna krvna tjelešca, što prelaze u krv. Kod slabokrvnih i blijedobolnih ljudi prevladavaju bijela krvna tjelešca, zato im je obično i slezena povećana, a isto tako i kod tifusa, koji nastaje uslijed propadanja krvi i sokova.

Masaža slezene i jetara

odmah olakšava stanje kod bestečnosti, crijevnih plinova, tvrde stolice, trbušne boli i kod mnogih želučanih i crijevnih smetnja. Položi obje ruke na desni i lijevi bok tako, da ti se vršci prstiju, počevši od hrptenice, čvrstim potezom otskliznu sve do pupka.

SLINOTOK,

povećano izlučivanje žlijezda slinovnica, posljedica je usnih bolesti, razdraženja živaca, želučanih i crijevnih bolesti mozga i otrovanja živom

(i kod lijekova). Liječenje: grgljanje sa razrijedjenim četrunovim sokom ili sokom od ukuhanih jagoda borovnice (Heidelbeeren); dobro je u usta staviti odrezak četruna (izmedju obraza i zubi).

SPOLNE BOLESTI.

Sifilis, vidi strana 374. do 375.

Triper (kapavac).

1. Svježi, akutni:

Ivanjsko zelje	6	jedaćih žlica
Orahovo lišće	4	jedaće žlice
Borovica (jagode)	3	„ „

Od te mješavine dvije jedaće žlice na pola litre vode 15 minu a kuhati; triput dnevno po jednu srednju šalicu, osladjenu s medom i s malo četrunova soka.

2. kronični triper:

Kopriva mrtva (bijela)	3	jedaće žlice
Sjeme od peršina	2	„ „
Kamilica (cvijet)	3	„ „
Hrastova kora	2	„ „
Stežnik (Blutwurzel)	3	„ „
Korijen od čička	5	jedaćih žlica

Priredba kao kod akutnog tripera. Ostalo vidi još na strani 370. do 374.

Upala muda i mudašca.

Ova je upala česta pratilica tripera, prouzročena upalom mokraćne cijevi, koja se javlja tek u trećem ili četvrtom tjednu, a ponekad i kasnije. Ako bolesnik još može hodati, neka si bezuvjetno stavi suspenzorij (vrećicu za muda), nu ako mu se stanje pogorša, treba leći u krevet. Muda treba poduprijeti podmetnutim jastukom ili umjetnim povojem; izim toga sjedeće kupelji i parna kupelj (u krevetu). I kod upale obušne žlijezde slinovnice i mumpsa javlja se upala muda. Mjesno liječenje kao kod gornjih upala.

SRCE.

Lupanje srca, srčana slabost, strah od srca.

Nemir i lupanje srca, što ga bolesnici osjećaju, prvi su znaci, da sa srcem nešto nije u redu. Zdrav čovjek uopće ne osjeća svoje srce, kaošto ni svoj želudac, svoja jetra ili slezenu. Što se više pogoršava srčana bolest, tim se više osjećaju njezini simptomi, počevši

od najmanjih do najvećih. Svako je već iskusio, kako strah, veselje i uzrujanost djeluju na srce; živci prenašaju sve utiske mozga na srčanu mišicu, koja osjeća zajedno s mozgom.

Lupanje srca: anserina, idjirot, metvica, na jednake dijelove, dnevno dvije male šalice ili dvaput dnevno po 10 g tinkture od odoljana (baldrijana) i vinske rute (Ruta graveolus). Mrzli oblog (ručnik) na srce, vruće ili parne nožne kupelji.

Proširenje srca. Što manje tekućina i ostalih dražila, jakih čajeva, alkohola i duhana; sredstva za jačanje srca, kako slijedi.

Srčani grčevi. Pet do deset kapi arnika tinkture na 100 g = 10 jedaćih žlica vode.

Srčana slabost. Dnevno tri puta po 30 kapi tinkture od anserine i tormentila.

Srčana bolest uopće. Odoljanova korijena pet jedaćih žlica, ružmarina (lišća) pet jedaćih žlica. Od te mješavine jedna jedaća žlica na malu šalicu kipuće vode, pustiti šest do osam minuta da stoji; dnevno više puta po jednu šalicu ili jednu jedaću žlicu odoljanova korijena na malu šalicu hladne vode, pustiti da stoji nekoliko sati, zatim piti. Ružmarin zasebno: jedna jedaća žlica na malu šalicu kipuće vode, pustiti pet do sedam minuta da stoji, prema potrebi više puta na dan. Preporuča se i šećerna voda sa nešto četrunova soka, koja umiruje živce. Dobro djeluju i oblozi od matičnjaka (melise), koji se zdrobi i navlaži ružičnom vodom, prije no se stavi na srce. Uveče mala šalica od matičnjaka, rute, ružmarina i stolisnika (Achillea), svako posebice ili na jednake dijelove; djeluje vrlo umirujuće na srce. Dobro čine i hladne komprese na srce, horizontalno ležanje, duboko dihanje i malo, ugodno znojenje.

STOLICA TVRDA.

Svaka se tvrda stolica dade odstraniti uredjenom dietom, masažom, naročitim gibanjem uz pomoć biljne kure.

1. Crvotočina (Lycopodium), lišće	2	jedaće žlice
Krušina (Rhamnus)	2	„ „
Rabarbara (korijen)	2	„ „
Čistilica (Stachys), lišće	2	„ „
Grenka djetelja (Menyanthes)	3	„ „
Orahovo lišće	3	„ „

Od te mješavine jedna jedaća žlica na jednu šalicu srednje veličine kipuće vode, pustiti šest do osam minuta da stoji, ujutro natašte i uveče jedna šalica sa šećerom i četrunovim sokom, jako vruće popiti. (Pogledaj još klistire!)

2. Čaj od lipe i jorgovana, kamilice, paprene metvice i odoljanova korijena na jednake dijelove. Priredba: dvije jedaće žlice te mješavine na dvije srednje šalice kipuće vode; pustiti četvrt sata da stoji (pokrito). Jednu šalicu ujutro natašte, a drugu četvrt sata kasnije. Zajutrak poslije pola sata.

3. Čaj od arnike (cvijet), divizme (cvijet), kamilice, paprene metvice, odoljanova korijena, u jednake dijelove. Priredba i upotreba kao pod 2.

4. Čaj od arnike (cvijet), divizme (cvijet), ružmarina, čičkova i slatkoga korijena, u jednake dijelove. Priredba i upotreba kao pod br. 2, a br. 4 nešto jače od 3.

Stolicu pospješuju i razni slatkiši, kompoti, med, sirup i mliječni šećer. Kruh od bungurca (šrota), Grahamov kruh sa medom ili sirupom. Pekmez od šljiva ili svježe kuhane šljive (i suhe); jedna šalica, pomiješana sa posijama od pšenice ili raži (jedna do dvije žlice); i ulje djeluje dobro.

STRUP (favus)

liječi se kao i mliječni perućac.

Sunčanica, vidi kljenuti (kap) od vrućine.

SUŠENJE.

Sušenje tijela ili samo jednoga dijela tijela. Polagano osušenje tijela dobar je znak kod pretilih ljudi. Ako je pako to posljedica bolesti, onda trpi cijelo tjelesno stanje (bestečnost). Kad bolest prodje, onda se izgubljene sile nadoknade. Preporuča se ova hrana: kao prvi zajutrak zobna kaša, ječmena juha, o podne debela kaša, riža na mlijeku, proja (proso) na mlijeku, istiješteni krompiri, rezanci s jajetom, s mesom ili bez njega. Dobro je učiniti proljetnu kuru i kuru s jabučnicom i sirutkom. Nemirni i nervozni ljudi potrebuju tjelesnog i duševnog mira.

Sušica, vidi pluća (tuberkuloza).

SVRAB.

To je priljepčiva bolest, prouzročena životinjskim nametnikom, svrabovcem. Upala kože s gnojnim mjehurićem. Trajno i jako svrbljenje, a uslijed toga razdraženost živaca, nespavanje i nervozne smetnje. Svrab ne iscjeljuje nikad sam od sebe. Liječenje: tri, četiri dana kupelji, pomiješane s naljevom od borovih grančica (četina, 20 do 25 minuta); zatim dobro nasapuniti i oprati tijelo, a iza toga opet četiri do pet dana kupelji od sijena i često mijenjanje rubenine. Ili Hardyeva

brza kura, koja traje samo nekoliko sati. Tijelo se namaže zelenim sapunom, zatim vruća kupelj (jedan sat!) uz neprestano mazanje (izim ranjavih mjesta). Poslije kupanja cijelo tijelo namazati sa Helmerichovom masti ili sa rastopinom sumpornog vapna, koja se dobiva u apoteci. Poslije toga još nekoliko sapunjastih kupelji.

ŠEĆERNA BOLEST.

Izlučivanje šećerne mokraće česta je kronična bolest, koja se osobito javlja kod muškaraca. Urin je svijetao i zelenkasto proziran, te se jako pjeni. Umjesto kruha vanredna je kura za diabetičare (koji boluju od šećerne bolesti) ječam i krompir. I teži slučajevi dadu se izliječiti s tom kurom. Svakako treba u svemu biti umjeren i dobre volje. Dobar humor je za diabetičara pola zdravlja.

ŠARULJE

su malene kožne mrlje, koje nisu u vezi sa suncem, nego sa kakvoćom same kože (teintom), osobito kod plavo- i crvenokosih ljudi. Kad čovjek postane stariji, izgube se te mrlje same od sebe, budući da koža odeblja i postane neprozirna. Za otstranjenje mrlja služe parni tuševi, iza kojih se koža dobro natare s pijeskom ili crnim sapunom (Schmierseife). Nu većinom imadu te mrlje svoje sjedište u dubljim naslagama kože, pa se ne dadu odstraniti.

ŠTUCAVICA,

tvrdokorna, pobija se na taj način, da se uzme u usta komadić šećera, nakvašen s octom (dobro progristi). Pomaže sigurno.

ŠUPAK.

Izvala šupka (sluzne kože crijeva)

dogadja se često kod prisilne (tvrde) stolice, jakog kašljanja ili dugotrajnih diareja. Uz strogu dietu i liječenje tvrde stolice pospješit će liječenje hladni oblozi, hladne ili mlake sjedeće kupelji (od 15—30° C).

Raširenje šupka

kod starijih ljudi uslijed sakupljanja tvrdih komada izmetina; treba pomoći klistiranjem, da se izmetine omekšaju.

Svrbljenje šupka,

prouzročeno gibanjem glista na osjetljivoj sluznici crijeva; odstranjuje se rashladjujućim klistirima, a i naljevom od češnjaka. Svrbljenje mogu izazvati i ekcemi (kurjaci), krvni zapori, krvarenja sluzničkih krvnih

sudova te hemoroidi. U posljednjem slučaju pomažu klistiri od mlačnog odoljanovog čaja (baldrian). Inače dobro djeluju protiv svrbljenja hladne, tople ili vruće sjedeće kupelji (15 do 40° C).

Upala šupka

izmedju nabora mišice zaporače, uslijed topline, nečistoće, glista, osobito za vrućih dana (kod pretilih ljudi) ili za daljega hodanja (kurjak). Liječi se hladnim pranjem, oblozima i pranjem s naljevkom od poljskog kumina ili kositerke. Oprezna dieta, a noću mokri ili suhi čepovi od vate.

TIFUS,

trbušni, abdominalni, priljepčiva je i grozničava bolest s mnogim nuzpojavama. Poznaje se po tankoj, zelenkastoj stolici, nalik na graškovu juhu, po bešćutnosti, neprestanom drijemanju i delirijima. Stroge mjere protiv širenja pošasti i liječnička njega.

UBODI OD KUKACA

vrlo su dosadni, a katkad i opasni, osobito u tropima. Ubodi od mravi, pčela obadova (štrkova), muha, stršena, komaraca, stjenica i osa svrbe i bole doduše, ali nisu otrovni. Muhe, što oblijeću strvinu, ne idu na žive ljude i životinje. Upale i otrovanja krvi nastaju ponajviše uslijed neprestanog grebenja rane. Salmijakova žesta ubija skoro smjesta životinjski otrov; ako je nemamo pri ruci, neka se upotrijebe oblozi od vlažne zemlje ili komprese.

UBODI OD PERA

mogu bit vrlo opasni, osobito ako tinta nije čista ili ako je pero zardjalo. Ranu od uboda pera treba čvrsto stisnuti, a krv isisati (zdrave usne!). Dobro je još ispirati ranu i stavljati na nju vlažne obloge.

UGRIZI

su najopasniji od bijesnih životinja. Ranu treba isisati ili ispaliti. Hladni oblozi. Kod ugriza zmija treba se izim toga još i čvrsto znojiti, da se izluči otrov.

ULOZI.

Žestoki bolovi, osobito po noći, izmjenično sad u nogama sad u nožnim prstima (najčešće na velikom prstu), sad opet u rukama i ručnim prstima. Smjesta uzeti šalicu čaja od žutilovke (Genista), jaglaca i pelina koji ublažuje boli. Iza toga svako pola sata šalicu vruće limunade. Kura od borovice. Kod bolova u zglobovima oblozi od čistog meda. Kura s jagodama u mlijeku ili bez njega. I crni ribizli koriste.

Crni ribizli (lišće i petljike)	2	jedaće žlice
Živa trava (Geranium, lišće)	2	„ „
Brezovo lišće	2	„ „
Srčenik (encijan)	1	jedaća žlica
Ivica (lišće)	2	jedaće žlice
Zmijina trava (Veronica), lišće	2	„ „
Pelin (lišće)	2	„ „

Jedna puna jedaća žlica od te mješavine na veliku šalicu kipuće vode, pustiti osam minuta da stoji, sa nešto četrunova soka i šećera, dnevno vlšeput po jednu šalicu.

Ulozi, starački, vidi gornje i reumatizam.

USTA.

Usne, raspucane.

Za raspucane usne dobra je mast od 10 g bijeloga voska i 20 g slatkog bademovog ulja (staljeno). Mast se stapa u vrućoj pari, ali može se rastopiti i na vatri; u tom slučaju treba ju neprestano miješati. Mast se miješa, sve dok ne ohladni.

Zaudaranje iz ustiju,

potječe od zlih zubi. Uzmu se ljuske od narandže, te ih se razreže; zatim ih se polije sa čistom vinskom žestom i pusti ih se, zatvorene u jednoj boci, da nekoliko dana stoje na toplom mjestu. Nekoliko kapi te tinkture (u vodi za zube) odstranjuje zao miris iz ustiju. Isto tako djeluje i čaj od žalfije i despika (lavendula). Sve ostale zubne vode na vrijede ništa, jer uslijed svoje žestine još većma pospješuju zaudaranje iz ustiju. Ako zaudaranje potječe od pokvarenog želuca, tad se uzme čaj od paprene metvice i kitice. Dobar je i pelin, svježe narezan na kruhu s maslacem.

Posebno je zaudaranje nakon prekomjernog užitka alkohola i pušenja. Stavi u usta nekoliko zrna pržene kave, pa ih grizi. Ako zaudaranje imade koji dublji uzrok, treba kod liječnika ili kod zubara potražiti savjeta.

UŠ, ŠIROKA (Filzlaus)

na dlakama spolovila i pod pazuhom, prouzročuje jako svrbljenje, pače i upalu kože. Najveća čistoća, marljivo pranje sa zelenim sapunom, mazanje s petrolejem i iščešljavanje dlaka. Mazanje sa živinom mašću pogibeljno je zbog otrovanja živom.

UHO.

Ušne boli,

osobito iza nedužne bolesti, dadu se lako odstraniti isparivanjem uha s parom od bazgova ili kamiličinog čaja. Isparivanje se obavlja pomoću lijevka, tako da se uho oprezno postavi na otvor cijevi.

Šumljenje u ušima.

Isparivanje desnog i lijevog uha, izmjenično, s parom od sijena ili kamilice (20 minuta) ili u desno i lijevo uho ukapnuti po pet kapi slatkog bademovog ulja (toplo) ili triput dnevno po 25 do 30 kapi tinkture od arnike, kitice i pelina.

Upala uha

i srednjega uha, svako pola sata oblozi od lanenog ulja ili pjeskavice (roženjače, Trigonella foenum graecum), dnevno jedamput parna kupelj glave (od sijena), osobito bolesnoga uha. Ako se uho ognoji, treba leći na bolesno oho, da gnoj iscuri.

Uhotok.

Orahovo lišće, kositerka, u dva jednaka dijela, dnevno dvije šalice; dnevno dva do tri puta ištrcavati s mlačno toplim čajem od kositerke i trpuca, kojem se dodaje $^1/_4$ g alauna (na jednu šalicu). Za svako ištrcavanje četvrt do pola litre čaja. Vruće nožne i sjedaće kupelji.

VIDOVICA.

To je grčevita bolest školske djece, koja se raspoznaje po nehotičnim, besciljnim gibanjima udova, grimasama (kreveljenjem) na licu i po općenitom nemiru. Neka se učini t. zv. ručni pokus, da se ustanovi slučaj vidovice (raširiti obje ruke s otvorenim dlanovima prema gledaocu). Ako je pokus čvrst i siguran (obje ruke jednako ispružene, bez promjene položaja), tad ne predleži bolest. Najviše koristi hipnotička sugestija.

VODENA BOLEST.

Najuspješniji biljni lijekovi za mokrenje jesu različiti preparati od borovice (Juniperus communis). Cvijet i plod borovičin izvrstna su sredstva za znojenje, jačanje živaca i čišćenje krvi. Borovičine jagode ograničuju doduše prekomjerno izlučivanje mokraće, ali tim više pospješuju izlučivanje mokraćnih i krutih tvari. Dobro djeluje i izribani hren sa šećerom, zatim sok od brekinje (jarebine, Sorbus aucuparia) i čaj od brezovog lišća. Znamenita je i kura sa četrunom, koja

se izvadja ovako: uzme se sok od dva četruna na jednu litru vode, zatim 150 g stučenog šećera i malo četrunove kore. Cijela se tekućina filtrira (procijedi) kroz platnenu krpu.

VRAT.

Promuklost

ima svojih različitih uzroka. Ako joj je uzrokom dugotrajno govorenje, ublažuje ju se mirovanjem i mlačno toplim pićima (isporedi kašalj i prsni čajevi), uljem, medom, marmeladom i drugim umirujućim jelima. U slučaju prehlade treba se dobro iznojiti. Kod promuklosti nema zatezanja, da ne dodje do težih posljedica i kljenuti glasiljaka.

Upala vrata (katar grkljana).

Razlikujemo kataralnu ili lažnu upalu vrata (grla) i pravu ili kožnatu upalu vrata. Jednostavna kataralna upala grla, t. zv. pseudokrup, sastoji se u dobroćudnom kataralnom otečenju ždrijelne sluzokože, dočim se kožnata upala grla, pravi krup, sastoji iz jedne vlaknaste tvari, koja se poput kože naslaže na upaljenu sluzokožu. Pravi krup je jedna od najopasnijih dječijih bolesti i sastoji se iz jednakih iscjedina kao i difteritis. Žestoka groznica, promuklost, teško i zviždajuće dihanje, tvrd, hrapav i lajući kašalj; bolovi u ždrijelu.

Liječenje: smjesta u kratkim razmacima salatino ulje na jedaće žlice, ili pak svako pola sata 1 jedaća žlica mlijeka, skuhanoga s medom (1 jedaća žlica na jednu šalicu) ili takodjer svako pola sata po jedan gutljaj čaja od komoljike (Artemisia vulgaris), dok ne dodje liječnik.

U slučaju kožnatog katara treba smjesta praviti zamatanja, i to oko vrata, oko tijela i listova (Wadenpackungen) ili čitavo zamatanje s umetnutim bocama za grijanje i to tako dugo, dok ne nastupi znojenje.

Vidi i krup, str. 234.

Upala vrata (vratnih žlijezda) može biti akutna i kronična. Parna kupelj u postelji i masaža (trljanje, mijesenje žlijezda prema gore).

VRBANAC.

Dnevno dva do tri pranja s naljevom od sijena ili vrećicu od sijena i podbjela na bolesno mjesto. Dnevno do tri puta jedna jedaća žlica ulja i češće limonada.

ZGLOBOVI.

Upala zglobova.

Dnevno jedna do dvije šalice čaja od 5 g celera, peršina i kositerke; kura s borovicom. Prije spavanja jedna šalica čaja od angelike i habadovine (avtike). Oblozi od sijena, zračne i sunčane kupelji.

Reumatizam zglobova, vidi reumatizam.

ZIMOGROZA (trešnjevica).

Premda se bolesnik smrzava, tjelesna temperatura već znatno napreduje, sve do 39° C i više. Da se pospješi stadij groznice, preporuča se suho trljanje.

ZNOJENJE.

Sredstva za znojenje jesu: čaj od bazge, lipe i kamilice (na jednake dijelove), dosta vruće popiti, ili vruća limunada (sa šećerom). Ljudima, koji boluju na srcu, treba stavljati obloge (zamotak), ali niže od želuca, da srce bude slobodno.

Znojne ruke.

Dnevno dva do tri puta kupati ruke u jakom naljevu od žalfije i pelina (jedno 20 minuta), zatim ugrijati ruke gibanjem. Po noći ruke zamotati u pšenične posije, dnevno znojenje (kura).

Znojenje, noćno,

većinom posljedica sušice, dosadno je i umara. Ublažuje se mlačno toplim pranjem u krevetu (vodi dodati nešto octa). Pije se i čaj od žalfije (lišće, puna šaka na litru vode).

Znojenje, pazušno.

Općenita njega tijela (zračne kupelji, pranje tijela), mnogo će doprinijeti, da se otereti djelovanje pazuha. Pranje s čajem od hrastove kore (500 g na 4 litre vode) suzit će znojne žlijezde. Dobro je pod pazuhe staviti vatu, namočenu s arnikom.

ZUBI.

Zubne boli,

većinom pruzročene od mjesnih upala zubi (zubne kosti, pulpe, korijena), kojima se redovitim njegovanjem kože dade lako izbjeći. Nervozna se zubobolja otstranjuje odnosno ublažuje časovitim zadržavanjem daha. Duboko udahnuti, što dulje održati dah i zatim ga na mahove brzo izdahnuti. Već iza pete vježbe ukazuje se uspjeh U teškim slučajevima magnetiziranje i hipnotiziranje (sugestija).

Konzerviranje zubi

i zubnog mesa obavlja se najuspješnije, ako ih se svaki dan otare s listom od žalfije.

Otekline zubnog mesa

nastupaju većinom kod šupljikavih zubi, osobito iza upala zubnog korijena. Treba nastojati, da se pospiješi dozrijevanje otoka i ispražnjenje

gnoja, a to se najlakše postizava stavljanjem smokava, namočenog kruha ili vrućih ručnika (rubaca) na otečeni obraz. Usta ispirati s toplim sokom od četruna ili s čajem od idjirota.

Upala zubnog mesa

pobija se uspješno ispiranjem zubi sa čajem od idjirota ili s mirhinom tinkturom (četiri kapljice na jednu jedaću žlicu vode).

ŽELUDAC.

Grč želuca.

Želučani se grč ublažuje vrućim oblozima, parnim kompresama i toplim bocama, što se meću na želudac. 30 kapljica linkture od anserine (Potentilla anserina) i kamilice, pomiješane u čajnoj žlici, ili kuminovo ulje, četiri kapljice u jednoj jedaćoj žlici vode. Prema potrebi opetovati.

Krvarenje želuca.

Hladni oblozi na trbuh. Vidi još vruće klistire pod „Klistir".

Pokvaren želudac.

Post; stroga dieta. Sok od crnih ribizla ili čaj od pelina ili kitice. Ne valja jesti čvrstu hranu, dok ju želudac ne podnaša.

Raširenje želuca.

Malo, lako probavljive hrane i slabo piti; dosta ulja i sat dva poslije jela malo leći (na desnu stranu). Masirati (gladiti) želudac s lijeva na desno (preko srčane jamice). Masiranjem, izmjeničnim tuširanjem (prskanjem) i sjedećim kupeljima (izmjenično hladno i toplo) dovodi se svježa krv u trbušne organe.

Upala želuca (katar).

Bestečnost, pritisak na želudac, podrigavanje, a katkad i povraćanje. Post. Tvrda se stolica pobija klistirima, diareje parnim kompresama i vrućim sjedećim kupeljima. Čaj od paprene metvice, kitice, stolisnika (lišće i cvijet) i komorača (na jednake dijelove). Od te mješavine jedna jedaća žlica na srednju šalicu kipuće vode, sa nešto šećera i četrunova soka. Oblozi od sijena (majskog cvijeća).

ŽGARAVICA

liječi se obično sa ugljično kiselim natronom ili magnezijem, nu taj lijek slabo valja, jer ne liječi, nego još pospješuje žgaravicu. Tim lijekom se slobodne kiseline neutraliziraju, a širenje gljivica i vrenje

biva intenzivnije. Najbolje je postiti, dok se ispražnjeni želudac ne dezinficira svojom normalnom solnom kiselinom ili pak jakim žvakanjem pospješiti povećanje sline.

ŽIVCI.

Živčane bolesti.

a) za umirenje kod uzrujavanja, grčeva i bolova:

Poreč (Boretsch)	2	jedaće žlice
Jablan (pupoljci)	2	" "
Hmelj (češerika)	2	" "
Kamilica (cvijet)	3	" "
Kumin (plod)	1½	jedaća žlica
Angelika (korijen)	1½	" "
Odoljan (korijen)	1½	" "
Diptam (korijen)	1½	" "

Od te mješavine jedna jedaća žlica na srednju šalicu kipuće vode, pustiti šest do osam minuta da stoji, sa šećerom i četrunovim sokom, više puta dnevno popiti po jednu šalicu.

b) za umor i slabinu:

Mirta (lišće)	1½	jedaća žlica
Jaglac (lišće)	1½	" "
Ružmarin (lišće)	2	jedaće žlice
Prečica (crvotočina, Lycopus europaeus	1½	jedaća žlica
Bosiljak (lišće)	1½	" "
Jaglac (korijen)	1½	" "
Garafula (Geum), korijen	1½	" "
Odoljan (korijen)	1½	" "

Od te mješavine jedna jedaća žlica na srednju šalicu kipuće vode, šest do osam minuta pustiti da stoji (korijenje, prije toga hladno namočiti), dnevno više puta po jednu šalicu.

Živčana groznica, vidi tifus.

Nervoznost,

neurastenija (živčana slabost), bolesna razdražljivost, podražljiva slabina, to je bolest našega doba, početak svih teških, živčanih oboljenja, koja prijete potpunom degeneracijom. Od svih je oblika nervoznosti najteža živčana slabost (neurastenija), koja nastupa u tako različi tim oblicima, da ju je teško i opisati.

Budući da su živci razgranjeni po svim organima, to napadom živaca trpi svaki organ i svaka funkcija. Glavne su tužbe pri bolesti

živaca umornost, prenapetost, tjelesna i duševna. Jedni se tuže na bojažljive pojave i osjećaje u glavi (cerebralna neurastenija) na želndac, na crijeva (gastrijska neurastenija) ili na spolni život (seksualna neurastenija). Svako, tko hoće da liječi živčane bolesti, mora sam da ima zdrave živce, jer inače ne bi mogao da prosudi bolest, budući da je utvara veća od same bolesti. Liječenje: dieta, dietetičke kure, pročišćenje krvi, voćne, mineralne kure, sunčane, zračne, vodene kure, gimnastika i gibanje. To su temeljni uvjeti svakog liječenja živaca, koji se specijalno primjenjuju na pojedine oblike bolesti. Osobito su važne gimnastičke kure, koje se ispoljuju u najrazličitijim metodama (kao što na pr. šetanje, planinarenje, veslanje, vrtljarstvo, biciklistika te razni sportovi u prirodi.

ŽLIJEZDE.

Gnojenje žlijezda.

Dnevno dvije do tri šalice čaja od slanovitka (Marrubium), kozje brade (Tragopogon) i pelina.

Otečene žlijezde.

Kod škrofuloznih: podbjel, trputac, kitica, od svakog po 3 g, pelin, 2 g, dnevno po dvije šalice. Kava od žira.

Upala obušne žlijezde slinavnice (grujaci, zaušnjaci, mumps), većinom epidemijska, rijetkokad pojedinačna pojava upale žlijezde slinavnice, koja napada djecu (ne u prvoj godini) i odrasle. Bolest se ističe jednostranom ili dvostranom oteklinom, te posve izobliči čovjeka; obično se širi i dalje, uz manje ili žešće bolove. Daljnje su pojave: smetnje u gutanju i govorenju, glavobolja, besanica, umor, bestečnost i laka groznica. Liječenje: hladne komprese (koje ostaju, dok se ne ugriju), mlačna zamatanja donjega tijela, hladna (ne mrzla) zamatanja listova, izmjenično svaka dva do četiri sata, nožne kupelji za odstranjenje hladnih nogu, parna kupelj u krevetu, vrući oblozi na žlijezde, grgljanje s četrunovom vodom i meka stolica. Osobito se preporučaju topli oblozi od lanene kaše (laneno sjeme) ili kamilica, a isto tako parenje s vrućim čajem od kamilice.

ŽUČ.

Žučni kameni.

Sivkaste, ilovnate izmetine, jaki i žestoki bolovi ispod lopatica, u plećima i na desnoj strani. Oblozi od sijena, jednu do dvije šalice čaja za znojenje, malo jesti, po mogućnosti kašasta hrana. Kura s uljem

može se preporučiti samo onima, koji ju lako podnašaju. Da se zaštitimo pred napadajima, dobro je svako jutro popiti malu čašicu tinkture od galgantova korijena (Alpina galanga), uz koju se jede malo kruha (30 g galgantova korijena iz apoteke u $^3/_4$ litre ražene žeste, pustiti 14 dana da stoji i zatim filtrirati).

Za ublaženje bolova služe vrući oblozi (parne komprese), tople sjedeće i cijele kupelji. Uz to piti mnogo vruće vode i mlačno toplim klistirima čestito očistiti crijeva. Vanredno djeluje sok od rotkve, koji inače djeluje i kod bubrežnih i mjehurnih kamenova.

Sok od rotkve mora se svaki put svježe prirediti (rotkvu izribati i iscijediti kroz krpu), da se ne pokvasi. Uzima ga se na slijedeći način: počinje se sa pola šalice dnevno, pa se za par dana postepeno povećava količina soka do dvije trećine šalice, koje se piju kroz dva tjedna; iza toga se opet postepeno snizuje količina soka do tri puta tjedno na pola šalice. Nakon toga slijedi stanka od nekoliko dana, a zatim počinje kura opet iznova. Cijela kura traje neko dva mjeseca. Tkogod je trpio od žučnih kamenova, neka kuša ovaj lijek, barem jedamput ljeti. Uvjerit će se o uspješnosti njegovoj.

Pominjemo, da je odstranjenje žučnog mjehura, kako je to danas u običaju, vrlo škodljivo. Prof. Kocher veli u svojoj „Nauci o kirurškoj operaciji“ (1907.) ovo: „Gdjegod je stijenka od žučnog mjehura zdrava, ne smije ju se odstraniti, jer to ne prolazi bez štete . . . Ako ju odmah odstranimo, neće se moći bolesniku pomoći, ako se slučajno bolest ponovi.

ŽUTICA.

Angelika, tormentil (steznik), kositerka, od svakog po 3 g, pelina 4 g, maslačka 3 g, svaki sat po jednu jedaću žlicu; borovica (kura). Dnevno dvije do tri šalice mlijeka, svaki put sa jednom čajnom žlicom praška od drvenog ugljena (Holzkohlenstaub, u apoteci); dva puta po jednu čajnu žlicu gorušičnog zrna sa nešto vode. Kura od jagoda, bazga ili groždja.

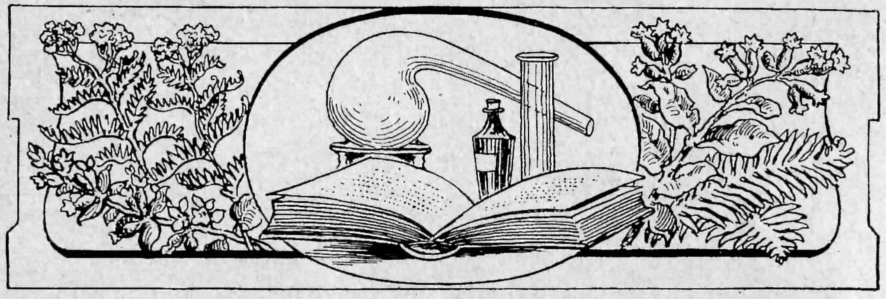

ISTRAŽIVANJE MOKRAĆE.

UPOZNAVANJE BOLESTI PO MOKRAĆI, ZAŠTITNE MJERE I LIJEČENJE NJIHOVO.

(Sastavljeno po najrazličitijim metodama.)

Zadaća je mokraćnih organa, da iz organizma odvode sve konačne produkte *proteinovina* (bjelanjčevine), sve zle sokove, a nada sve *dušik*. Bitni su im dijelovi *bubrezi*, *mokraćnjaci* (vodovi), *mokraćni mjehur* i *mokraćna cijev*.

BUBREZI. Bubrezi se nalaze s jedne i druge strane bočnih kralješaka, a izvan trbušne opne (povlake), koja sprijeda prolazi neposredno mimo njih. Oblik im je nalik na grah, s vanjskim konveksnim i nutarnjim konkavnim okrajcima, izmedju kojih ulaze i izlaze bubrežni sudovi (žile). Bubrezi, od kojih je desni nešto niže od lijevoga, opkoljeni su dobranom naslagom masti, katkad tako pretilom, te upravo plivaju u masti (ko bubreg u loju).

Bubrezi su zapravo veće žl.jezde, koje imadu izlučivati urin. Kod prereza vidimo, da je nutrašnje tkivo sasvim različito gradjeno. Jasno se mogu razabrati vanjska tamna zona (do 2 cm široka) i nutarnja svijetlija zona (srž), koja sastoji iz više trouglastih piramida s šiljastim okrajcima t. z. papilama (bubrežnim bradavkama).

Bubrežna žila kucavica se kod svog ulaza u bubrege rasčlanjuje na sve manje grane. Prije no te grane stignu do žila mokraćne cijeve, svijaju se u *žiljna klupka* (glomeruli ili Malfigijeva tjelešca), koja su zatvorena kožnim čahurama. Iz tih čahura izbijaju mokraćni kanalići, koji su mikrospično maleni. Pošto je tlak krvi u žiljnim klupkama dosta velik, to se solna voda utiska u mokraćne kanaliće, odkud

dospije do ulaza bubrega. Kraj ulaza se nalazi bubrežna zdjelica (kožna mješina), gdje se skuplja urin. Bubrežna je zdjelica početak mokraćnjaka (vodovalje), koji se odavlen spušta dolje. Mokraćnjaci su cijevi, koji se s obje strane hrptenice spuštaju dolje sve do najdonjega dijela mokraćnog mjehura.

MOKRAĆNI MJEHUR je kožna mješina, u kojoj se skuplja i sprema urin, koji iz mokraćnjaka neprestano priteče. Oblik mu je jajolik, a veličina mu je u žena veća no u muškaraca. Na mjestu, gdje mokraćni mjehur prelazi u mokraćnu cijev, nalazi se kružna mišica,

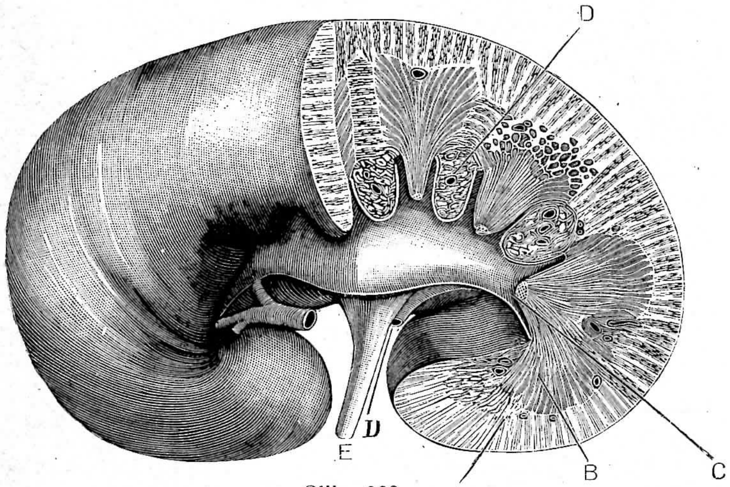

Slika 939.
Vanjski izgled i prerez lijevog bubrega.
A sadržina bubrežne kore, B sadržina cijevi, C bubrežna zdjelica, D bubrežne žile, E mokraćnjak.

koja je redovito zatvorena, a da urin ne oteče. Ispražnjivanje urina biva na taj način, da se mišična vlakanca, koja se nalaze u mjehuru energično stegnu, te svojim pritiskom otvaraju kružnu (zapornu) mišicu. Čim urin proteče, mišična se vlakanca opet raširе, a kružna se mišica zatvori.

MOKRAĆNA CIJEV. U žena su mokraćne cijevi dosta kratke (samo nekoliko centimetara), a u muškaraca znatno veće.

Urin izlazi iz bubrega ovim redom: najprije u bubrežnu zdjelicu, zatim kroz mokraćnjake (vodove) u mjehur i najzad u mokraćnu cijev, pa odavle na površinu.

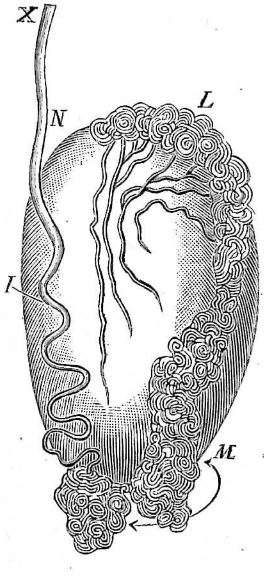

Slika 940.
Razotkrita muda.
X uski promjer otvora, L bijeli konop, kroz koji prolaze sjemenske cjevčice, N sjemenovodi (sjemenjaci), I prava (vlastita) koža muda, M mudašca sa svojim bezbrojnim vijugama.

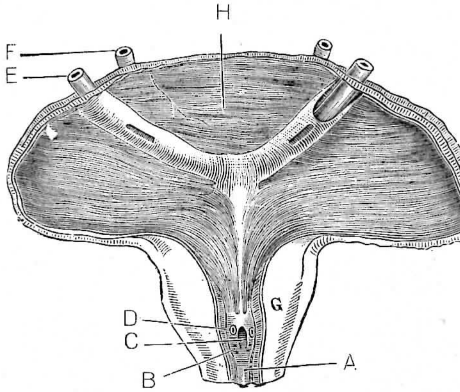

Slika 941.
Prebačena stijenka mokraćnog mjehura sa svojom nutarnjom površinom.
A vrat mjehura, B ušća izvodnica prostate (žlijezde predstojnice), C slijepa vreća, D štrcaljke sjemenja, E mokraćnjaci, F sjemenovodi, G prostata, H duplje ili tijelo mokraćnog mjehura.

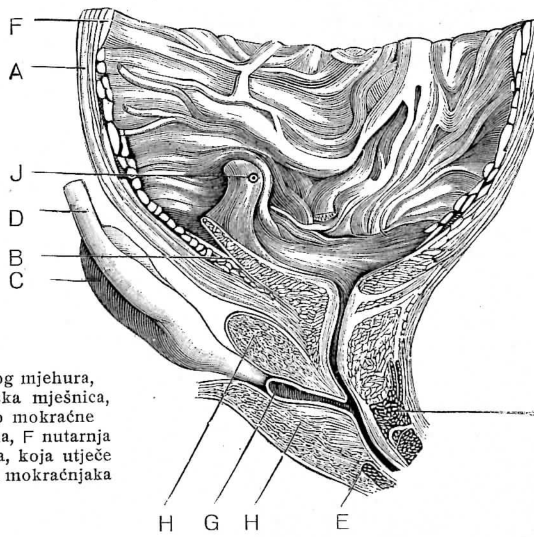

Slika 942.
Mokraćni mjehur s gornjim dijelom mokraćne cijevi. Prostata, sjemenska vrvca (sjemenjača) i sjemenske mješnice (mjehurići).
A dužinska mišica mokraćnog mjehura, B mišica zapirača, C sjemenska mješnica, D sjemenovodi, E gornji dio mokraćne cijevi sa bezbrojnim udubinama, F nutarnja mišica mjehura, G slijepa vreća, koja utječe u prostatu, H prostata, J otvori mokraćnjaka u mjehuru.

MOKRAĆA.

Mokraća, urin, je uz znoj najvažnija izlučina čovječjeg organizma. Zadaća je bubrega, da odstrani suvišak vode i rastopivih otpadaka iz krvi.

Svježi je urin u zdravih ljudi p ozirna, jasna tekućina četrunaste boje, a aromatična ukusa (ili ljubičasta ili jušna) i slano gorkog teka. Modri lakmusov papir pocrveni u njem, pa stoga mu je i sadržina slana. Ostavi li se urin, da dulje vremena stoji, to će već za par sati ili dana — već prema temperaturi okoliša — poblijedjeti. Iz njeg se razvije neugodan, amonijakalni vonj, iza čega mu je reakcija, alkalijska (lužna). Pokrit je kožicom, a na dnu mu se stalože bijeli leci (fosforno kiseli amonijak-magnezij), zbog česa postaje sve više alkalijski (pjenušav). Tekućina se ishlapljivanjem još više koncentrira, a uz to izlučuje kubične lece (salmijak) i najzad lece dvostrukih soli, fosforno kiselog amonijaka i fosforno kiselog natrona. (Osobito iza obilnog mokrenja fosfana i obilnog mesa.)

Ako tijelo prima veću količinu alkalija ili lužina (uslijed lijekova ili voća) u krv, tad urin reagira samo prolazno alkalijski. Alkalescenca (alkalijsko stanje) svježeg urina znači, da se boležljiva rastvorba urina zbiva već u mjehuru, i to kod bolesti mjehura, kod upala bubrežne zdjelice i mjehura i zaustavljenja mokraće.

Mutnina urina (zamuta) većinom je znak bolesti, naročito kod većeg zasluzenja (katara mokraćne cijevi, mjehura, rodnice, vagina), gnojenja (upale mokraćnih i spolnih organa), krvarenja, omaštenja, tjeničnih stanica, vlaknastih oblica (teške bubrežne bolesti) i bakterija.

Specifična je težina normalnog urina izmedju 1,005 i 1,030. Povećanje nastaje kod šećerne bolesti i grozničavih oboljenja, a umanjenje kod proljeva mokraće, skvrčenja bubrega, srčanih bolesti, neurastenije i histerije (pomnožanja urina).

Količina je urina u zdrava i odrasla čovjeka poprečno dnevno (kroz 24 sata) 1½ litre. Jaki muškarci imadu najveću količinu urina zatim dolaze starci, žene i djeca. Količina se ta ne ravna samo po pijenju i hranjenju, već i po tomu, da li druge izlučine (kao što na pr. znoj) otimlju urinu vode i u kolikoj mjeri.

Kod šećerne bolesti oteče dnevno 6 do 8 litara mokraće, kod proljeva mokraće 10 do 12 i 30 litara.

Najvažnije promjene boje mokraće: Cigleno crveno kod groznice, osobito kod upala plućiju (pneumonije).

Zeleno žuta do žutosmedje kod žutice.

Svijetlo zelena do bezbojnosti kod proljeva mokraće, malokrvnosti (anemije).

Crvena, crvenkasta kod krvotočine (mokrenja krvi) i izlučivanja krvnog mastila (hemoglobina).

Tamno žuta do smedje crvene kod smežuranja jetara i grozničavih bolesti.

Mliječna kod krvotočina (mokrenja krvi) i gnojnih pojava u mokraćnim vodovima.

Miris. Nalik na voće kod šećerne bolesti (proljeva mokraće).

Na amonijak kod postepenog vrenja (vidi isto).

Žacavo ogavno kod zastarjelih katara dušnika s raširenjem bronhija i kod nakupljenja balege (pištanjaka, mjehura i guznog crijeva, te dušičnog raširenja).

Ukus i razlika. Uz drava čovjeka urin je slanog i slabo gorkog ukusa. Urin od šećerne bolesti je sladak, o čemu se možemo već i prostim kušanjem osvjedočiti. Poslije užitka šparge urin miriše po kliji, a iza terpentina po ljubicama. Od rabarbare i senovag lišća postaje urin crvenkast, a od odoljana i česnja nalik na iste sastojine. Ljeti se izlučuje manje urina, jer se čovjek jače znoji, a zimi više. Kod trudnih žena mora se paziti, da im noću budu noge vazda tople, jer tako izlazi dio urina sa znojem, pa ne trebaju tako često ustajati.

Sastavine urina. Čvrstih sastavina imade u urinu 4%; po tome odrasao čovjek izlučuje dnevno do 60 g čvrstih tjelesa. Od tih imade oko 35 g organskih a 25 g anorganskih tvari. Na dnevnu izlučinu urina otpada: 30 dijelova mokraćine = 2%, 0,6 dijelova mokraćne kiseline = 0,04%, i 0,8 = 0,054% dijelova kreatinina, ukupno 31,4 g normalnih organskih sastavina. Osim toga imade u urinu još ksantinskih tjelešaca, oksalne (ceceljne) kiseline, tekućih masnih kiselina (kojima se pripisuje aromatički miris životinjske mokraće), hipurske kiseline, sumporne kiseline, mokraćnih mastila i fermenata, koji nadopunjuju gornji ukupni broj na 35 g. Od redovitih anorganskih sastavina se osim vode još spominju klornatrij (kuhinjska sô), kalij, amonijak, vapno, magnezij, željezo, sumpor, fosfor, salitra i ugljične kiseline (djelomično kao plin).

Od organskih sastavina čovječjeg urina najvažnija je mokraćina, i po svojoj količini i po izlučini dušičnih rastvorina u organizmu. Mokraćina je tijelo, koje je bogato dušikom (dade se i lediti), a služi za očišćenje krvi od potrošenog dušika, t. j. od rastvorina albuminata (bjelanjevaca) i mišičnih tvari. Ako bubrezi ne mogu dovoljno izlučiti mokraćinu, onda se ona izmiješa s krvi, te prouzrokuje uloge, reumatizam i druga opasna stanja. Dnevna količina mokraćine iznaša oko 20—25 g, u staraca, žena i djece nešto manje.

Druga je važna sastavina urina mokraćna kiselina, koja se nalazi i u čovječjem i u životinjskom urinu. I ona je bogata dušikom, premda je u mokraći i nema mnogo. Kod prekomjernog dušika (prebogata dušična hrana) nakupi se toliko mokraćne kiseline u krvi, da se iz tog razviju razne boležljive smetnje (diskrazija, kalnokrvnost), koje se osobito ispoljuju u mokraćno kiseloj dietezi, (vidi istu u I. svesku str. 355). Slike 943—949 pokazuju nam mikroskopične snimke najvažnijih mokraćnih soli i kiselina.

Od inih sastavina urina, koje već znače boležljivu promjenu organizma — osobito ako se nalaze u većoj količini — spominjemo:

Bjelanjčevina (bjelanjak), koja se javlja iza uživanja bjelanjčevite hrane, iza tjelesnih napora (dugih hodova, plivanja) i prehlada. Ako se bjelanjčevina nalazi trajno u urinu, to već znači, da su oboljeli bubrezi ili mokraćni organi. Bjelanjčeviti se urin po izgledu ne razlikuje od običnog, normalnog urina. Ako se na urinu stvori pjena, koja se nešto dulje drži na površini, to je već opravdana sumnja na bjelanjčevinu.

Sluzovina. Katkad ostavlja urin iza pretrage mutnih tragova, koji potječu od izlučivanja urata ili sluzovine. Ako dodamo urinu nekoliko kapljica dušične kiseline, a urin se ne mijenja t. j. ako je i nadalje mutan (ili se mutnina njegova još povećaje), to sigurno sadržaje bjelanjčevine i urata (mokraćno kisele soli).

Krv. U normalnom urinu nema krvi. Krvavi se urin pozna već po svojoj crvenoj boji. Spočetka je ružičast, zatim smedje crven i konačno sasvim crn.

Žučno mastilo. Zdrav urin nema žučnog mastila. Kadgod se u urinu javlja žučno mastilo (na pr. kod žutice), on mijenja svoju boju, nalik na tamno smedje pivo. Umočimo li u urin komadić bijelog filtrir papira ili bijelog platna, oni će se odmah zeleno žuto obojadisati. Najvažnija su žučna mastila bilirubin, biliverdin i urobilin.

Aceton (dimetilni keton) javlja se većinom u šećerne bolesti i u grozničavih bolesti.

Šećer je za pretragu urina isto tako važan kao i bjelančevina. Šećer u urinu ne znači još šećernu bolest. Može se on prolazno pojaviti i u zdravih ljudi ili iza pretilosti, jetrenih bolesti, i nekojih živčanih bolesti. Nu ne izgubi li se urin (unatoč promjene hrane), tad je to već siguran znak šećerne bolesti, koja većinom dolazi šuljajući. (Vidi šećernu bolest u I. svesku strana 359.)

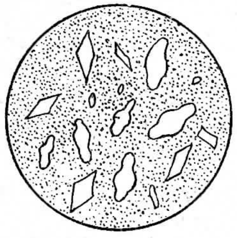

Slika 943.
Mokraćno kiseli natron.

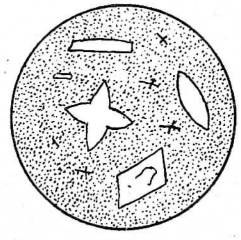

Slika 944.
Mokraćna kiselina.

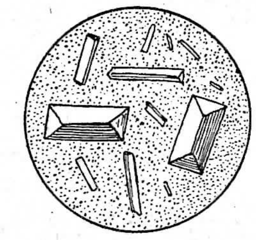

Slika 945.
Fosforno kiseli amonijak magnezij.

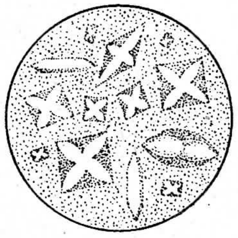

Slika 946.
Ceceljno kiselo vapno

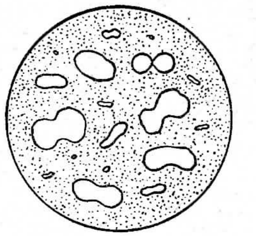

Slika 947.
Ugljično kiselo vapno.

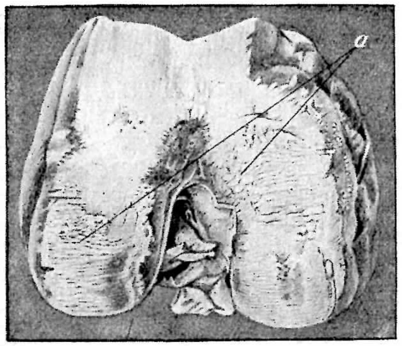

Slika 948.
Uledjena mokraćna kiselina kod mokraćno kisele dieteze.
(Nakupine mokraćne kiseline (a) na zglobnim okrajcima.

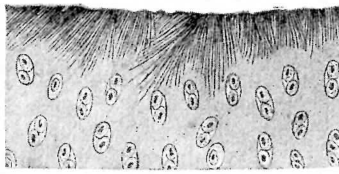

Slika 949.
Uledjeni leci mokraćno kiselog natrona u zglobnoj hrskavici.
(Mokraćno kisela dieteza.)

Najvažnije mokraćne soli i kiseline.

Leucin i tirosin javljaju se u urinu iza teških pataloških stanja (otrovanje fosforom, teški tifus, infekciozne bolesti). Pojave te su vrlo važne po upoznavanje i liječenje dotičnih bolesti.

Kloridi su izmedju svih soli najvažniji znakovi bolesti. Umanjenje njihovo je siguran znak kakvog upaljivog procesa, koji je praćen s groznicom (na pr. kod eksudata). Za prognozu bolesti je umanjenje klorida uvijek opasan znak, dok povećanje njihovo naprotiv znači, da se bolest poboljšava.

Sedimenti (taložine) u urinu su takodjer vrlo važni znakovi za odredjivanje diagnoze i prognoze bolesti. Ima normalnih i boležljivih sedimenata (anorganskih i organskih), kojima spada i triperov sekret (izlučina). Opširnije će se o njima govoriti kod istraživanja mokraće.

POMOĆNI APARATI ZA ISTRAŽIVANJE MOKRAĆE.

Za kemijsko istraživanje treba žesto-gorilo (Spirituslampe), stakleni lijevak i do pola tuceta reagens-stakala (dugoljaste staklene cijevi različitih veličina i širina) od finog stakla, koja su gore otvorena, a dolje zatvorena. Urin se kuha uz primjesine kemijskih supstanca (octena i dušična kiselina). Držimo li staklenu cijev prema svijetlu, možemo promatrati učinke reakcije. Izim toga treba nam još papir za filtriranje, crveni i modri lakmusov papir i jednu cijev za vrenje.

Za mikroskopičko istraživanje nam treba mikroskop (sitnozor), više držala za predmete, čaša za pokrivanje i pipetu (staklenu cjevčicu). Specifična se težina urina mjeri s malenim aparatom urometrom, (mjerilom za mokraću). Urometar se uroni u mokraću, kod 18° Celsija, pa ga se pusti plivati. Zatim se na stupnjomjeru pročita veličinu specifične težine.

Jednostavno se istraživanje urina, osobito za bolesti, izvodi na ovaj način:

Uzme se komadić čistoga filtrir-papira, pa se na nj nakapi nekoliko kapljica urina. Držeći papir prema dolje (da kapljice urina vise dolje), stavimo ga 2 do 3 cm visoko nad petrolejsku svjetiljku (2 do 3 časaka), dok se urin ne osuši. Prema izgledu njegovu možemo razlikovati normalni urin: jedva vidljiv, katkad blijedožuta mrlja bez obruba; bjelanjčeviti urin: žućkasti ili žućkasto crvenkasta mrlja bez obruba ili sa slabom sjenom obruba; šećerasti urin: žuto smedja, smedjolika, smedja do tamnosmedja mrlja (već prema količini šećera), ali vazda s oštrim obrubom. Opaze li se ovakove mrlje, to je vrlo nužna kemijska pretraga.

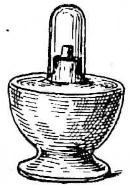

Slika 950.
Žesto-gorilo.

Slika 951.
Reagenc-staklo.

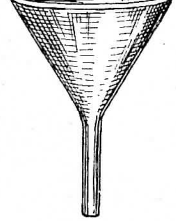

Slika 952
Stakleni lijevak.

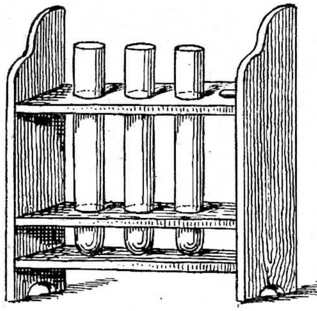

Slika 953.
Ormarić za reagenc-stakla.

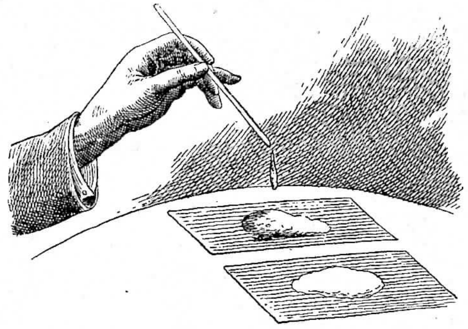

Slika 956.
Pokusi sa lakmusovim papirom.

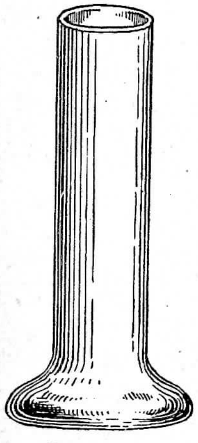

Slika 954.
Urometar.

Slika 955.
Mjerilo za mokraću.

Slika 957.
Kuhanje urina.

ISTRAŽIVANJE MOKRAĆE.

Normalna mokraća. Staklena se cijev (reagenc-staklo) napuni urinom do jedne trećine, pa ju se stavi — tresući je katkadnad žesto-gorilo, dok ne počne kuhati. Ako je mokraća nešto mutne boje (koja iza nekoliko kapljica dušične kiseline opet iščezne), to ne znači još bolest. Stavimo li iznova odredjenu količinu urina sa 25 do 30 kapljica kalijeve lužine nad gorilo, da se ugrije, pa ako se ni pri tom boja urina ne mijenja, onda je urin prost svih boležljivih pojava. U slučaju bolesti boja se urina različito mijenja, od smedjo crvene, žute do smedje i tamno smedje, pače i do crne (poput tinte), koja je sasvim neprozirna. Urin mora dašto prije istraživanja bit posve čist i prost od tudjih primjesina (periodičke krvi, balege, sluzi), a dobro ga je i nekoliko puta filtrirati (vazda kroz čisti filtrir-papir), da bude posve čist. Pokusi se mogu praviti i s čistim i s filtriranim urinom, da se vidi razlika. Obje s staklene cijevi stave prema svijetlu i tamnoj pozadini (od crnog sukna ili kaputa), pa se točno promatra reakcija, da se može uočiti i najmanje pomućenje, koje je za rasudbu vrlo važno.

Za bjelanjčevinu. Ako je urin mutan ili nečist ili pomiješan sa s uzi, gnojem ili krvi, treba pretragu (reakciju) kemijski provesti. Prije svega mora ga se filtrirati, zatim ugrijati i skuhati. Ostane li iza toga čist i jasan, onda je prost od bjelanjčevine. Ako li je mutan, ili ako ima u njemu pramena ili pahuljastih gruševina, koje se stalože na dnu stakla (nakon dodatka nekoliko kapljica octane ili dušične kiseline), onda ima stalno u njemu bjelanjčevine.

Hellerov pokus. Na 5 kub. cm. koncentrirane dušične kiseline stavi se isto tolika količina urina, ali tako da se te dvije tekućine ne pomješaju. Ako ima u urinu samo 0,03 % bjelanjčevine, onda se na ticalištu (dodirnom mjestu tekućina) stvara bijeli prsten. Kod mokraćno kiselih soli zamuti se cijeli urin ili prsten nastaje nešto poviše ticališta. Dušično kisela mokraćina staloži se u svjetlucavim lecima (prije toga mora se urin razrijediti s istom količinom vode).

Kod sluzovine izvadja se pokus sa rastopinom octano kiselim-ferrocianitkalijem, iza čega postane urin mutan. Ako se toj mješavini doda još nekoliko kapi dušične kiseline, a mutnina se još više povećaje, onda ima u urinu još i bjelanjčevina ili urata.

Hellerov pokus za pretragu krvi u urinu. Urin se pomoću natronove ili kalijeve lužine alkalizira i zatim tek skuha. Ako se iza toga ukaže smedjo crvena taložina, onda ima u urinu krvi. (Rabarbara, senovo lišće, santonin i citvara prouzrokuju takodjer crvenkasti urin.)

Guajakov pokus osniva se na miješanju guajakove tinkture ili starog ozonastog terpentina sa skuhanim urinom (koji je skisnut). Ako li je u urinu krvi, onda će tekućina pomodriti (iza duljeg stresanja).

Za žučno mastilo pravi se pokus sa kloroformom ili rastopinom jodjodkalija. U staklenicu se stave iste količine urina i kloroforma, pa se oboje dobro strese. Kloroform će žučna mastila rastopiti, nakon čega će se na dnu staklenice staložiti žuta tekućina. Rastopina jodjod kalija će urin zeleno bojadisati.

Za mokraćnu kiselinu dostaje nekoliko kapljica urina pomiješati sa 2 kapljice dušične kiseline i nad vodenom parom ih osušiti. Iza mokraćne kiseline zaostat će crveni trag, koji će se, ako mu dodamo 1 do 2 kapljice amonijaka ili kalijeve lužine, purpurno crveno ili ljubičasto bojadisati.

Kod acetona se uzme do 5 kub. cm. filtriranog urina sa 5 kapljica svježe priredjene i što više koncentrirane vodene rastopine nitroprusidnatriuma i nekoliko kapljica natronove lužine. Iza alkalijske reakcije (tamnocrvene) doda se mješavini nekoliko kub. cm. koncentrirane octane kiseline. Ako tekućina postane još tamnija (tamno crvena ili ljubičasta), onda ima u urinu acetona.

Za istraživanje je šećera u urinu najjednostavniji pokus Mooreov. Na 1/3 urina (u staklenici) uzme se nešto kalijeve lužine, pa se oboje skuha. Ako tekućina postane nešto smedje tamna, onda već ima šećera u njoj. Dodamo li joj još nešto razrijedjene sumporne kiseline, tad tačno osjećamo miris iza sgorjelog šećera (kao kod karamela). Četrunasto žuta boja tekućine odaje malu količinu šećera, žuto smedja već više, a najviše crno smedja (neprozirna).

Najsigurniji je pokus za istraživanje šećera u urinu metoda vrenja. U staklenicu za vrenje stavimo urin i komadić svježeg kvasca (u veličini graška), tako da posvema ispunimo okomitu cijev staklenice (staklenica za vrenje ima oblik slova U, komu je jedna strana zatvorena). Staklenicu začepimo sa nekoliko kapi žive, pa ju spremimo na toplo mjesto. Već iza nekoliko sat. razvit će se u urinu plin (u oblika mjehurića), koji će se skupiti na površini okomite cijevi (iznad urina). To je najsigurniji znak, da ima u urinu šećera.

Ine su metode za istraživanje šećera Böttcherova, Fehlingova i Trommerova proba, koje se ponajviše rabe u eksaktne svrhe. Ima i posebnih aparata, kojim se točno dade ustanoviti količina šećera u urinu.

Böttcherova je proba vrlo sigurna i pouzdana. Za pokus treba si nabaviti iz ljekarne slijedeću rastopinu vismuta:

Bismuthum subnitricum 2 dijela
Tatarus natronatus 4 „ spremiti na tamnom mjestu i
Liquor natri caustici (8 %), 100 „

Rastopina je poznata pod imenom Nylander-Reagens.

Istodobno mora se svježe prirediti 8 % rastopina natrona, koja ne smije biti jača (primjesinom vode), jer inače ne reaguje na šećer.

Od te se rastopine uzme jedan dio na 10 dijelova urina, pa se sve zajedno skuha. Poslije 1 ili 2 časa tekućina će pocrnjeti. Ako li ne pocrni, pokus ne vrijedi, i zato se mora uzeti druga rastopina natrona. Proba je ova vrlo oštra, jer pokazuje još 0, 1 šećera u urinu.

Fehlingova proba. Za pokus se uzmu jednaki dijelovi Fehlingovog reagensa (br. 2) i 2 dijela vode, pa se sve zajedno skuha. Skuhana tekućina mora bit jasna, jer inače ne vrijedi. Zatim joj se doda nešto urina (koji je takodjer skuhan). Žuto crvena oborina (taložina) znak je šećera. Poslije duljeg stajanja stvara se takodjer bojadisana oborina mjedenog kisca.

Trommerova proba. Urinu se doda ⅓ volumena kalijeve ili natronove lužine. U tu se tekućinu oprezno uliju 2 kapljice 5% rastopine mjedenog sulfata. Iz toga će se stvoriti svijetlo plavi, pahuljasti mjedeno kisov hidrat. Ako u urinu nema šećera, to se mješavina ova ne će rastopiti. U protivnom slučaju — ako u urinu ima šećera —, to će se mješavina rastopiti u lazurno plavoj boji, a u slučaju bjelanjčevine u ljubičastoj boji. Mješavini moramo dodati toliko rastopine mjedenog sulfata, da nam barem zaostane maleni dio nerastopivog mjedeno kisovog hidrata; iza ugrijanja stvoriti će se crvena ili zlato žuta oborina, koja je znak šećera.

Od posebnih aparata, koji su vrlo praktični, pominjemo Saccharometar za vrenje s glicerinovim indikatorom po Dr. Lohnsteinu Tim aparatom može svaki čovjek sam praviti pokuse, tako da je uvijek točno upućen, koliko postotaka sladora ima u svom urinu. (Može ga se naručiti u Njemačkoj kod tvrtke Knoke i Dressler u Dresdenu.)

Leucin i tirosin istražuju se mikroskopički.

Sedimenti (taložine) mogu se i kemijski i mikroskopički pretraživati. Nu i prostim okom ih već možemo prepoznati (smedji ili crvenkasti pjeskoliki leci), osobito ako se kod kiselog vrenja (jako koncentriranog urina) ukaže stanovita količina mokraćne kiseline. Leci se ili stalože po stranama ili na dnu posude ili plivaju pojedinačno ili u kupini na površini urina. Mokraćno kisele soli (spojevi od mokraćno kiselog natrona i mokraćno kiselog amonijaka) stalože se na dnu posude u obliku ciglene prašine (crvena taložina).

TUMAČ K TABLI:

CRVI U ČOVJEKA.

1. Glistavac, ženka, do 40 cm duga. Boja: svijetlo smedja ili crvenkasta.
2. Glistavac, muski, do 20 cm dug. Boja kao pod 1.
3. Kraj glave u glistavca, povećan.
4. Jaje glistavca.
5. Kraj repa u muškog glistavca, povećan.
6. Gromuljica (prava zobnica) u svinja, povećana.
7. Šilac, pozder ili glistavac (oklizac), ženka 10 mm duga, na stražnjem kraju šiljasta.
8. Isti, povećan.
9. Rep šiljčev, muški, 4 mm dug, na stražnjem kraju tupast.
10. Isti, povećan.
11. Pasja trakavica, 4 mm duga, povećana. Živi samo u crijevnom kanalu pasa.
12. Obična trakavica, svinjska trakavica, 2 — 3 m duga. Glava kao u gumbašnice, 130 cm iza glave počinju zreli trakovi 9 — 10 mm dugi, 6 — 7 mm široki.
13. Glava obične trakavice, povećana.
14. Dječja trakavica, 4 — 7 m duga a i više. Trakovi širi i deblji nego u svinjske trakavice.
15. Glava dječje trakavice, povećana.
16. Gotthardov (crijevni) glistavac, muški, 6 do 10 mm dug.
17. Isti, ženka 5 — 18 mm duga. Živi u gornjem dijelu tankog crijeva. Taj je parasit (nametnik) vrlo čest u tropima (oko ekvatora).

18. Jaja, u različitim stepenima razvitka, povećana.
19. Glava u Gotthardova glistavca, povećana.
20. Crv sisavac (ploštenjak), muški i ženka po prilici u naravnoj veličini. Muški 12 — 14 mm dug, ženka 16 — 19 duga. Živi u različitim krvnim žilama.
21. Isti, povećan, ženka u Canalis gynaecophoris muškoga.
22. Trakavica vrpčanica (širokočlana trakavica), 5 — 8 m duga, a sastoji od 3 — 4000 kratkih ali širokih trakova, od kojih su najveći 3,5 mm dugi, a 10 — 12 mm široki. Živi u različitim krvnim žilama.
23. Glava trakavice vrpčanice, povećana.
24. Tankoglavac (vlasoglavac), muški, 4 — 5 cm dug, a ženka isto tako.
25. Tankoglavac, stražnji kraj u ženke.
26. Jaje tankoglavca.
27. Mali glistavac, od kog poznajemo samo ženku 2,25 mm duga.
28. Mišićna vlasica (trihina), povećana, 0,7 — 1 mm duga.
29. Crijevna vlasica (trihina) muški, povećan.
30. Crijevna vlasica (trihina) ženka, povećana.

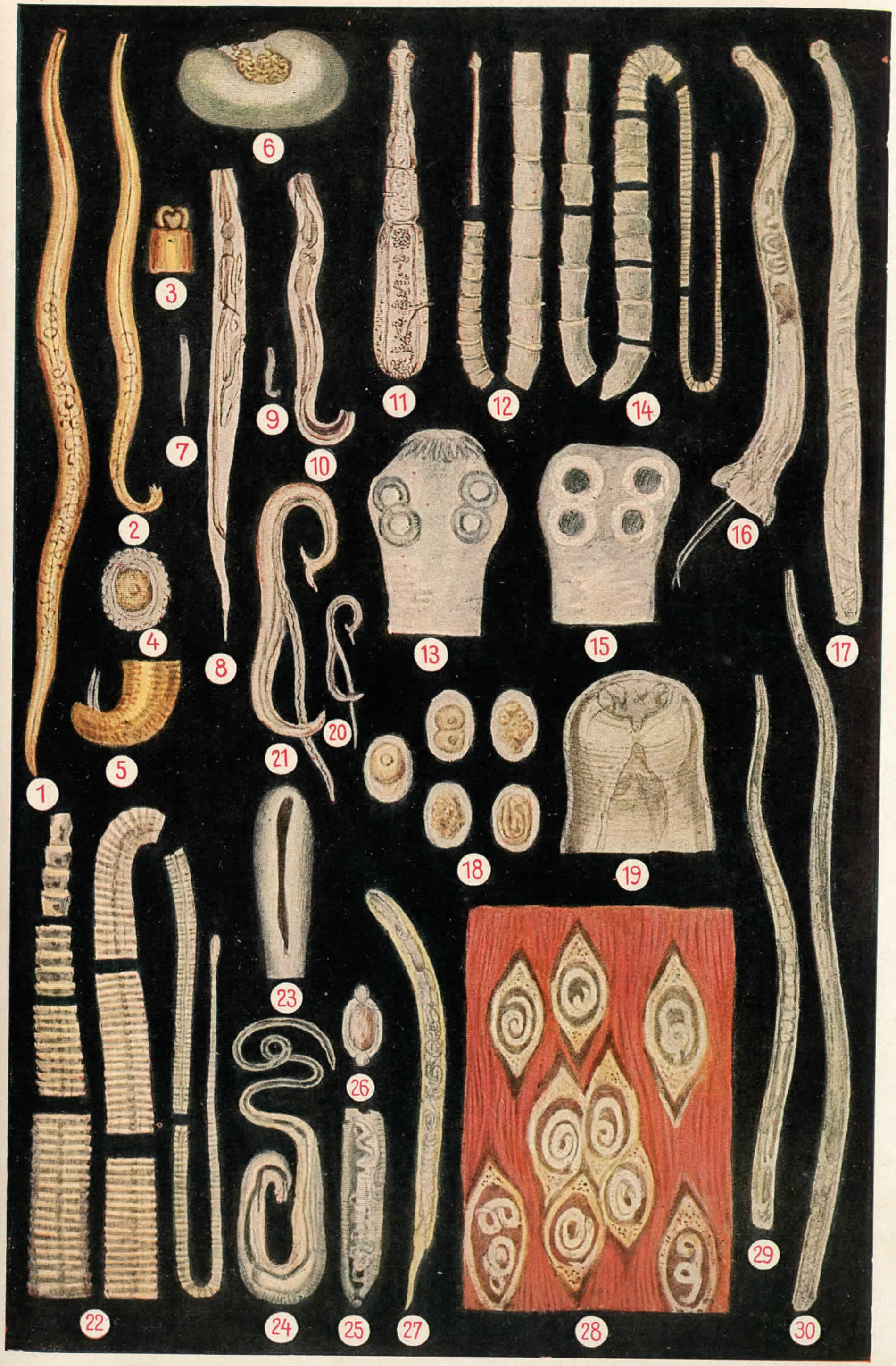

Crvi u čovjeka.

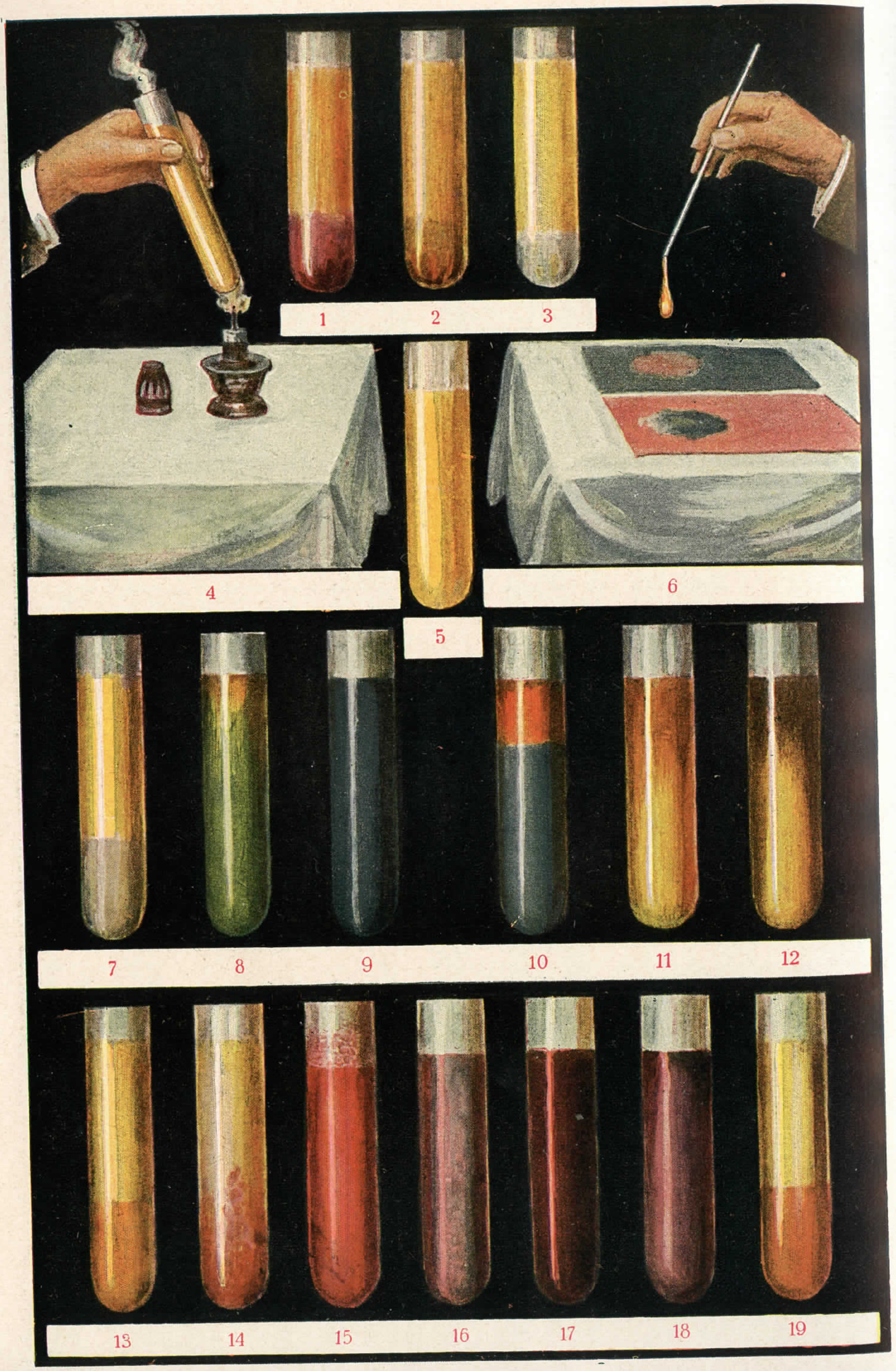

Istraživanje mokraće.

TUMAČ K TABLI:

ISTRAŽIVANJE MOKRAĆE.

MOKRAĆA, URIN je uz znoj najvažnija izlučina tijela. Mokraća sadržaje otrovnih dušičnih dijelova, zaostalih iza tvarne izmjene. Nastaje u bubrezima posebnom filtracijom, odatle dolazi kroz mokraćnjak (cijev) u mjehur, te se tako ispražnjuje.

BOJA MOKRAĆE. U normalnim odnosima mokraća je svijetlo žuta i bistra. Tako zvana grozničava mokraća je tamnije obojena. Crvena mokraća pomiješana je s krvlju. Mokraća, iza koje zaostaje svijetlo crvena taložina (ciglena prašina), ne potječe iz krvi nego iz mokraćno kiselih soli. Te se soli u toplini brzo rastope. Od žučnog kamena postaje mokraća smedjo crvena, a od nekojih lijekova, kao na pr. antipirina tamno smedja, pače i crna.

KOLIČINA MOKRAĆE. U zdrava čovjeka nakupi se kroz 24 sata litra i po mokraće. Ta se količina može naravno povećati već prema tomu, kolika se količina pića popije. Kod mokraćenja dva su slučaja, iz kojih možemo raspoznati bolesti nutarnjih organa: povećanje ili umanjenje normalne količine mokraće. Kod srčanih i sladornih bolesti (diabetičara)., smežurenih bubrega, proljeva mokraće raste količina mokraće. Naprotiv pada kod groznice, vodene bolesti, kolere, i srdobolje (dizenterije), koje su same za sebe već proljev. Krv, gnoj, slador i bjelančevina praktični su nalazi u mokraće.

Kad mokraća stoji u staklenki, odmah se raspoznaje krv i gnoj; slador i bjelanjak mogu se samo kemički ustanoviti. Ako ima u mokraći krvi ili gnoja, to znači nutarnja povreda ili teški katar sluznica. Bjelančevina u mokraći dokazuje organsku bolest i podražaje bubrežnog staničja, slador pako bolesti, koje se tiču izmjene tvari (t. z. sladorni proljev mokraće).

REAKCIJA (protivnc djelovanje) na mokraću je kisela. Od mokraće pocrveni modri lakmusov papir. Ako crveni lakmusov papir pomodri (alkalijska reakcija), onda je to znak gnojnoga katara (procesi vrenja u mjehuru).

ISTRAŽIVANJE MOKRAĆE.

1. Krvna mokraća (krvotečina).
2. Ciglena prašina.
3. Gnojna taložina.
4. Kuhanje mokraće.
5. Normalna mokraća.
6. Istraživanje reakcije.
7. Oborine bjelančevine nakon kuhanja i pridodatka kiseline.
8. Mokraća bez sladora, pri kuhanju ne rastvara bakrene sulfate, boja zeleno žuta.
9. Mokraća sa sladorom stvara bakreno-oksidne hidrate, koji se mogu plavom bojom rastvarati, boja joj je
10. kod ugrijanja svijetlo crvena, jer se iz nje izlučuje bakreni oksidul (sladorna proba po Trommeru).
11. Sladorna proba po Mooru, boja kestenjasto smedja.
12. Sladorna proba po Nylanderu.
13. Proba žučnog mastila.
14. Proba krvi po Helleru.
15. Diazoreakcija.
16. Proba peptonska.
17. Proba melaninska.
18. Proba salicilna.
19. Proba bromova.

Pod mikroskopom ukazuje se ta taložina u amorfnom obliku, rjedje u lecima, dok se čista mokraćna kiselina vazda odaje u lecima.

U boležljivih sedimenata se mokraćno kisele soli ukazuju čas u svijetlo sivoj, čas u cigleno crvenoj, čas u lijepo ružičastoj i rjedje u čisto bijeloj boji. To su anorganske taložine, kojima se pridružuju i **bubrežni kamečki**, koji mogu biti vrlo opasni.

Organski sedimenti javljaju se u obliku mjehurne **sluzi** i **gnoja**. Gnoj se nalazi samo u kiselom (ali ne previše alkalijskom) urinu. On se taloži na dnu posude poput kompaktne, bijelo mliječne katkad i nešto krvave oborine. Izvori, iz kojih potječe gnoj u urinu, jesu upaljivi procesi i abcesi u mokraćnim vodovima (triper-sekret).

Sluzna se taložina javlja osobito u žena, koje imadu jaki bjelotok. Masna zrnca u urinu kazuju na salovne bubrege, koji su se izrodili.

MOKRAĆNO KISELA DIATEZA I ULOZI.

Pod **ulozima** razumijevamo oboljenje čitavog organizma, koje je izazvano smetnjama u izmjeni tvari, a naročito nepravilnim stvaranjem i izlučivanjem mokraćne kiseline. Sve promjene, koje ovise o odnosu mokraćne kiseline s tjelesnim tkivom i sokovima, nazivljemo **mokraćno kiselom diatezom** (naginjanje na pojavljivanje uložnih ili mokraćnih znakova bolesti).

Ima mnogo slučajeva, gdje mokraćno kisela (uratska) diateza prelazi od jednog potomstva na drugo, bilo u obliku direktnih uloga, bilo u obliku mokraćno kiselih kamečaka, **mokraćno kiselih neuralgija, migrena i t. z. anomalnih uloga.**

Izim te baštinjene sklonosti ima i kasnije stečenih boležljivih uložnih pojava, bez da je tko od prijašnjeg potomstva bolovao od te bolesti. To su t. z. kasnije **stečeni** ulozi, koji su u uskoj vezi s načinom života. Stečeni ulozi haraju naročito u boljem krugovima, koji žive u slasti i u lasti. Naročito trpe muškarci i takove osobe, koje se tjelesno dosta ne giblju. Poglaviti je pak uzrok prekomjerno **uživanje alkohola.**

Nu ima i takovih slučajeva, gdje nije alkohol uzrokom uloga. Tuj su drugi uzroci po srijedi, na koje se moramo posebno obazreti.

Mokraćna kiselina i njezin spoj jesu zapravo dio pepela, koji nastaje sagorijevanjem bjelanjčevine. U normalnim prilikama izlučuje se taj dio iz organizma kroz bubrege, a djelomično i kroz žlijezde potnice (znojnice). Tijelo naše prima bjelanjčevinu kroza hranu,

naročito iz mesa, ribljeg mesa, sira, mlijeka, kruha i mahunarka (grašak, grah i leća). Bjelanjčevina je zapravo najglavniji izvor životne snage jer se kroza krv spaja s kisikom i uslijed napetosti svoje postaje nositeljicom tjelesne moći.

Dok se iza obavljena posla njezina rastvorba, mokraćna kiselina (pepeo od bjelanjčevine), redovito i dovoljno izlučuje, ne može čovjek da oboli od uloga. Nu čim se poremeti taj redoviti tok, te se mokraćna kiselina ili poveća ili se dovoljno ne izlučuje, to se soli njezine stalože u pojedinim tkivima, hrskavicama i organima stvarajući poznati uložne okvrške na uhu, ručnim i nožnim prstima (osobito na velikom nožnom prstu).

Akutni napadaj od uloga nastaje tako, da se mokraćna kiselina odjednom poveća ili da se mokraćno kisele soli rastope, pa time prouzrokuju podražaje, bolove i otekline. Samo rastopljene soli (naročito spojevi natrijskog hidrokarbonata i fosforno kiselog natrona) mogu prouzročiti podražaje i bolove, a medju inim i alkalijske mješavine, koje nam dolaze u tijelo pijenjem alkalijskih i termalnih voda (u kupatilima).

Teže nam je rastumačiti akutne napadaje uloga, koji su u vezi s ekcesima u hranjenju i u pijenju, s želučanim i crijevnim katarima i s drugim akutnim oboljenjima. Isto tako nam još nije jasno, zašto se većina napadaja javljaju u proljeću i na početku ljeta.

Uzroci su kroničnim pojavima uloga na udovima, živčanom sistemu, organima krvnog optoka, na bubrezima i t. d. po svoj prilici nerastopive mokraćno kisele soli, koje prouzrokuju podražaje na dotičnim organima.

Mokraćno kisele soli (urati) mogu se taložiti i na drugim mjestima tijela, naročito tamo, gdje se nalazi vezivno tkivo, koje prožmu čitav organizam i pojedine organe. I tuj su talozi u koncentriranom obliku, pa stoga i prouzrokuju kronična upaljiva stanja u mišicama, jetrima, slezeni, bubrezima, vezivnom tkivu srca, sluznicima dušnika i crijevnom kanalu. Neposredni su im uzroci ponajčešće ohladjivanje i prehlada. Propuše li koga hladni istočnjak ili sjevernjak, to će se uslijed naglog ohladjivanja mokraćna kiselina zaostati u krvi i izazvati upalu vezivnog tkiva: krstobolju (Hexenschuss), reumatizam mišica, upalu vrata i bronhijalni katar. Tko ima normalnu količinu mokraćne kiseline, tomu prehlada ne će nauditi.

Taloži li se mokraćna kiselina uzduž crijevnih stijenka, kao što na pr. slijepog crijeva, to će stanice uslijed upaljivog podražaja omlitaviti i time pospješiti štetno djelovanje bakterija, koji su se tamo skupile u velikoj količini. Tako nastaje upala slijepog crijeva.

Pogibao ta može nas minuti samo u onom slučaju, ako nam je krv što više prosta od mokraćne kiseline. Uslijed prekomjerne količine mokraćne kiseline začepe se najfiniji krvni sudovi (kapilari) i kroz to nastaje zastoj u optoki, što nazivljemo kolemijom (colla = klija, ljepilo). Ako je izmjena bjelanjčevitih tvari u krvi oslabljena, t. j. ako je oksidacija bjelanjčevina manjkava, to će se one u više ili manje nepromijenjenom obliku izlučiti s urinom kroz bubrege.

Kolemija djeluje i na oksidaciju ugljičnih hidrata (škrob i šećer), koji se ne mogu dovoljno preradjivati. Tako nastaje šećerna bolest. Ako masti dovoljino ne sagorijevaju, stvaraju se korpulentnost i pretilost (salovnost).

Iz gore spomenutih razlaganja slijedi nauka, da moramo ograničiti količinu bjelanjčevitih tvari u hrani i uživalima, ako se hoćemo očuvati od bolesti uloga, koje su u vezi sa stvaranjem prekomjerne mokraćne kiseline. Najviše škode tijelu meso, jaja i juhe, osim toga alkohol i duhan. Mlijeko se još nekako može podnašati. I dio biljevne hrane kao što su mahunarke na pr. sadržaju u sebi dovoljne količine mokraćne kiseline. Od pića su najškodljivija kafa, čaj i kakao, jer imadu u sebi alkalijskih otrova, koji su po svom kemijskom sastavu vrlo slični mokraćnoj kiselini.

Vrlo povoljno djeluje na bolesne sokove voće, varivo i salata (ali ne s octom već sa četrunom). Slano meso i ribe kao i ocat i kiselo mlijeko moraju se izbjegavati, jer spadaju medju gniljne kiseline. Hrana uopće ne smije biti preslana i preobilna, pošto i to djeluje na gomilanje mokraćnih kiselina i soli. Ulozi se dašto javljaju i u siromašnijim slojevima, koji se baš ne hrane preobilno, nu u tim slučajevima je vazda po srijedi naslijedjena diateza.

Nauka o mokraćnoj kiselini stavlja na ishranu tijela, osobito u ljudi, koji mnogo sjede i duševno rade, posebne uvjete, koje ćemo niže razglabati.

U tijelu našemu razlikujemo veliki i mali optok krvi. Veliki optok može se nazvati i tjelesnim optokom, a mali plućnim optokom. Lijevo srce (klijetka) ima da opskrbljuje tjelesni optok, a desno srce (klijetka) plućni optok. Većina ljudi, koji živu normalno, te se dostatno i giblju, vazda nastoje oko izjednačenja velikog tjelesnog i malog plućnog optoka. Nu mnogi i mnogi, koji ne živu normalno, te su vazda prikovani o jednu stolicu, griješe protiv jednog i drugog.

Disati znači živjeti. Funkcija je disanja najvažnija od svih, jer o njoj su ovisne sve ostale funkcije organa. Nu mi smo se moderni ljudi odučili disanja — korektnog disanja, kao što je to u djece i u

divljih, prirodnih ljudi. Naše je disanje postalo površno uslijed abnormalnog načina življenja, koji nam je nametnula pseudo kultura — predaleko smo se odalečili od prirode.

Duboko i puno disanje mora se vježbati u prirodi, na čistom i svježem zraku. Moramo više tjelesno raditi, gibati se, skakati i trčati (obradjivanje vrta, tjeranje sporta i t. d.) Disanje ne smije se smatrati samo kao fiziološki proces; na obnovu i promjenu čovječju ne djeluju samo kisik i ozon, već i druge čudesne tajne, koje disanje krije u sebi.

U zraku, koji dolazi u naša pluća, nalazi se posebna jedna energija, vanredno fina supstanca, o kojoj ovisi sve gibanje, sav vitalitet i život ljudski. U indijskoj filozofiji nazivlje se ta prasupstanca p r a n o m. Prana je riječ, koja je uzeta iz sanskrita (stari indijski jezik), a koje prodire u sve tvari. Za najniži i najviši životni oblik prana je duša svih sila i energija. Prana je elektriciteta i magnetizam.

Kad udihavamo atmosferski zrak u dostatnoj količini, to prelazi kisik, koji je sadržan u zraku, u našu krv, te reguliše cijelu optoku u tijelu (i organima). Nu prana prelazi na živce, te ih krijepi i oživljuje. Zato je i pravo disanje najvažniji proces života, o kojem ovisi sva snaga i energija naša.

Ima još i jedan treći optok, koji je najvažniji od sviju, a to je optok žile vratarnice (ušće želuca). Taj uništava sve škodljive i otrovne supstance, što ulaze kroz usta u želudac, a odavlen u veliki optok. Ovamo spadaju neki otrovi kao što su gnjilne rastvorbe i neki drugi, koji bivaju oslabljeni i uništeni na svom putanju kroza jetra.

Jetra su na neki način rešeto, koje je utisnuto izmedju krvi, što izlazi iz želuca i crijeva i što teče u veliki optok. I taj se optok mora pospješiti dostatnim gibanjem, (al ne samo šetanjem), jer inače nastaju u njemu zapori krvi na različitim mjestima crijevnog kanala i malih i velikih trbušnih žlijezda. Uz zapor treba samo jedan korak do posvemašnjeg zastoja. Cijela će četa bolesti navalit na čovjeka i strovaliti ga u grob zbog — vlastite krivnje, jer nije umio da žive, da diše i da se giblje.

KAZALO

SADRŽAJA, SLIKA I TABLA.

A

	Strana
Abortusi	744, 746
Abscesi hladni	508
Absces (mozol)	66
— zubnoga mesa	574
Aceton	360, 1082
Aconitum napellus	901
Addisonova bolest	299, 1068
Afazija	447
Afekcija lojnih žlijezda	409
Agrafija	448
Akne	385, 981
Akomodacija oka	47
Akromegalija	481
Aktinomikoza	348
Albinci	408
Albinizam	408
Aleksija	448
Aleuron zrnca	89
Alfa zrake	640
Alkaloidi	111
Alkohol	119, 484
—, djelovanje njegovo na spolne organe	856
—, otrovanje	883
—, pitanje alkoholno	851
Alkoholizam	500
Aloj	896
Amnion	710
Anemija	1039
— perniciozna	352
Anestezija	416, 474
— seksualna	776
Aneurizme	201
Angina	232, 913
— ludovici	238
Angiom	70
Anhilostomun	264
Aniš	110, 895
Aorta	23
Aparat parni	616
— za zaprašivanje rodnice	766
Aparati gimnastički, ortopedijski	515
— Hessingovi za suspenziju	515
— Zanderovi	175
— za istraživanje mokraće, pomoćni	1084
— zdravstveni po školama	823
— Soxhletovi za kuhanje mlijeka	790
Apopleksija	458
Apstinens-pojavi	503
Arak	120
Arsen	385
— kod vidovice	471
Arsenik, otrovanje	883
— za suzbijanje bljedobolje	352
Arsonvalizacija	635
Arterije	20, 23
Arterioskleroza	196
Arum maculatum	902
Asa foetida	61
Asfiksija	777
Asepsa	636
Asimilacija kod probave	60
Aspirin	891
Astigmatizam	559
Astma	191, 214, 942, 981, 1039

Strana
Astma u djece 1039
Ataksija 435
Ateromi 72
Atropa belladonna 901
Atrofija mišica, progresivna 441
Atropin, lijek 552
— , otrovanje 883
Aufguß 903
Aura kod padavice 468

B

Babinje 734
Bacil kužni 343
— tuberkuloze 314
Badijan 110
Bakterije (cjepogljivice) 66
Baldrijan 897
„Bardella", ovoj protiv oteklina 871
Bavljenje djece drugim poslovima 832
Bazdim (smrdeći nos) 205
Bazgov cvijet 898
Bedrenica 349
Behringov serum protiv difterije 236
Belladonna (otrovanje) 883
Besanica 982
— kod neurastenika 465
Bestečnost (pomanjkanje teka) 983
Besvjestica 465, 882, 983
Beta zrake 640
Bezbojnost 408
Biceps 14
Bissus-tkanine 799
Bidet posuda 651
Bilinožderi 78
Bilje ljekovito 895
— ljekovito, otrovno 900
Biljke celulozne 99
Biokemija 1061
Bjelančevina mišična 16
— u mokraći 1082
Bjelanjčevine 56, 86, 89, 184, 286, 451
Bjelilo olovno 885
Bjelokrvnost 353
Bjelopjegavci 408
Bjelopjegavost jezika 229
Bjelotok 598, 660, 913, 942, 983, 1039
Bjesnoća 349
— goropadna 349
Bjesnoća tiha 349

Strana
Blitva 113
Bljedobolja (slabokrvnost) 56, 351, 648, 652, 913, 943, 983
Bljuvanje blata 255
— krvi 1000
— krvno kod želučanog čira 243, 864, 913
— neutaživo kod trudnice 717, 742
— u male djece 813
Bljuvanja 984
Blonja 710
Bô bubrežni 947
— očni 964
— obrazna 1047
— vratna 943, 1076
— zubni 169, 572, 923, 976, 1057
— ušna (reumatička) 975
— želučani, nervozni 242
Boca karlovarska 891
Bodac 984
Boginje 305, 913, 1040
— krvave 306
— kravlje 308
Boja tkiva 132
Bojadisanje kose 167
Bol srčani, živčani 193
Bolesnici grozničavi 593
Bolest Barlova 818
— Basedovova 478, 1039, 1068
— brončana 299
— bubrega Brightova 285, 947, 1069
— crvna 266
— engleska 103, 363, 913, 951, 987, 1069
— kože 383, 943, 1072
— kože u dojenčadi 817
— maternice 913
— morska 1008
— očne spojnice 544
— očna egipatska 545
— organa za disanje 204
— slonovska 406
— snjetica (ergotizam) 79, 489
— spavanja 343
— srčana 181, 188, 944, 1053, 1075
— šećerna 359, 657, 972, 1023, 1091
— Thomsenova 481
— vlasi, vretenasta 415

Strana
Bolest, vodena 184, 286, 923, 976, 1026, 1057
— vodena, trbušna 275
— želučana 977
Bolesti akutne (grozničave) 63, 926
— bubnjića 564
— bubrežne mješnice i mokraćnjaka 291
— čaura sluzara 539
— crijevne jaže 246
— dojenčeta 810
— dubljih organa dušika 212
— duševne 482
— duševne otrovanjima 500
— grla, zarazne 211, 324, 380
— grozničave 63, 68, 115, 926, 953, 1042
— hrptenižne moždine 429
— hrpteničnih opna 445
— infekciozne, akutne 301, 742
— infekciozne, kronične 301
— infekciozne, koje se prenašaju sa životinja na ljude 349
— infekciozne uz naročito sudjelovanje zglobova i mišića 337
— infekciozne uz naročito sudjelovanje krvi 340
— jajovoda 698
— jajnika 690
— jednjaka 238
— jetara 274, 995
— kostiju 505
— dojenčadi, kožne 817
— kronične (zastarjele) 64, 629
— krvi 351
— krvnog žilja 196
— mjehura 1005, 294
— maternice 1003
— mezgovnih žila 203
— mišišja srčanog 188
— mokraćnih organa 282
— mozga 446, 483, 1073
— mokraće 294, 917, 944, 1005, 1072
— mrežnice 556
— nosa 204, 378, 995, 1073
— oka 541
— oka, nutarnjeg 552

Strana
Bolesti optoka krvi 181
— osjećajnih organa 541
— osrčja 194
— otrovanjima 500, 882, 918
— pabubreščića 299
— pluća 218, 317, 864, 965, 1050, 1073
— plućiju s udisanja prašine 222
— probave u dojenčadi 811
— probavnih organa 225
— rodnice 658
— rožnice 547
— sisne žlijezde 704
— školske u djece 833
— slezene 282, 349, 353, 913
— spolne 369, 947, 1020
— spolnih organa, ženskih 642
— suznih kanala 543
— štitne žlijezde 299
— tetiva 539
— trbušne slinovnice 282
— tvarne izmjene 355, 483
— uha 562
— uha nutarnjeg 569
— usme 550
— usne šupljine 225, 1056, 1076
— vanjskih dijelova spolnih organa 654
— vidnih živaca 561
— vjedja 541
— vlasi 413
— zarazne uz naročito sudjelovanje dušičnih organa 311
— , zarazne s promjenljivom lokalizacijom 314
— zglobova 527
— zvanične 209
— zubi 571
— ždrijela 208
— želuca 240
— ženske 947
— srca, živčane 193
— živčane 417, 464, 483, 914, 979, 1030, 1076
— živčanog sustava 415
— žlijezda slinavnica 237, 924, 1060
Boli zubne 169, 1028
— zubne za trudnoće 723
— želučane 978

Strana

Boli živčane 424, 918
— usne 1026
Bolovi mišica, reumatični 339
— kod periode 653
— porodjajni 726
— reumatični 969
— trbušni 972
Boravište za djecu 157
Borovica 899
Borovke 934
Brada 44
Bradavice 72, 403
— jezične (papile) 28
Bradavka dojna 41
Bradavke glavne 44
Brak 771
Brakovi nesretni 775
Brašna dječja 797
Brašno 90
— preparirano 96
Brazde mozgovne 446
Brazgotine kozičave 307
— zbabne (pruge) 715
Breskve 934
Brightova bolest bubrega 285, 1069
Brkovi 44
Bronchitis 212, 214, 988, 1069
— smrdljivo gnojni 214
Bronhiektazija 213
Bronhije (dušnice) 24
Bronhijalne zaduve 214, 942, 987, 1068
Bronhijalni katar, akutni, kronični 212, 213
Bruce pazušne 44
— stidne 44
Bubanjci dimljačni 370
— kod kuge 343
Bubnjić 50
Bubejište 51
Bubreg pogačasti 283
— potkovasti 283
— selac 141, 283
Bubreg vodeni 293
— vrećasti 293
— zgrčeni 288, 357, 458
Bubrezi 34, 984, 1077
— zbabni 742
Bujevine na ušću maternice 670
— tuberkulozne 506

Strana

Bunika 883, 901
Burača (recipient) 299
Butura pamučna 766
Buturice 403

C

Caklina zubna 26, 168
Calcium fluoratum 1065
— mast 1067
Calcium phosphoricum 1064
— mast 1067
Caries 506
— zubni 571
Celer 99
Celuloza 57, 89
Centar čitanja 447
— gutanja 451
— kihanja 451
— refleksni 451
— slušni 448
— srca, zaporni 450
Centar vida 448
— za gibanje očiju 448
— za zatvaranje očnih vjedja 451
— žilni 450
— žvakanja 451
Chorea 470, 975, 1057
Cicuta virosa 902
Cijankalij, otrovanje 885
Cijedj matična 620
Cijepljenje djece 826
— protiv kozica 307
Cijev mokraćna 35, 1078
— rodnična (irigatorska) 598
— zubna 25
Cikorija 113
Cimet 108
— cejlonski 108
Cingota (skorbut) 78, 354, 970, 1053
Cirkulacija krvi 22
— smetnje 456, 649
Cista dermoidna 696
— kožasta 696
Ciste na sisama 706
— sluznice u rodnici 661
Cistosarkom 522
Cjepiva zaštitna 67
Cistoskopija 298

Strana

Citvar 897
Cjepogljivice (bakterije) 66
Cjevčice mokraćne 35
Cohabitatio lateralis 768
Coitus interruptus 765
Colchicum autumnale 901
Colostrum 41, 716, 787
Conium maculatum 902
Conjugata diagonalis 724
Coxitis tnberculosa 529
Crijeva 30, 985
Crijevo debelo 30
— slijepo 30
— stražnje (prohodnjak) 30
— tanko 30
Crljenica (eritem) 64, 65
— mnogostruka 394
— puhava 394
— zarazna 305
Crv od trakavice u očima 561
Crvenilo sušičavo 318
Crvi brašnjenjaci 92
— komušasti (ehinokoki) 280
— mjehurnjaci 81
Crvuljak 31, 253
Cvatnja biljaka 907
Cvijet lipov 898
— , bazgov 898

Č

Čahura nutarnja u mozgu 453
Čahurica zglobna 11, 535
Čaj 114
— carev 115
— ciglarski 115
— crni 115
— kineski 114
— Liebigov jušni 797
— od kopriva 940
— Pecco 115
— Souchong 115
— za prsa 949, 899
— zeleni, kineski 115
— za dojenčad 948
— za znojenje 949
Čajevi za znojenje 930
Čankir mekani 369, 949
— tvrdi 375, 949
Čaška, zglobna 11

Strana

Čekić (ušni) 50
Čeljust donja 6
— gornja 6
Čepovi, krvni 199, 460
— slihni 563
Češljanje 167
Četrun 934
Četvornjaci mozga 450
Četka zubna 170
Čir 66
— rožentce 548
— na nozi 949
— želučani 243, 914, 977, 1059, 1076
Čirovi svježi 986
— stari, žderući 986
— tuberkulozni 325
— uložni 357
Čirovi 227, 986, 950, 1059
Čistila drastična 897
Čišćenje krvi 950
— nužnika 158
— peći 158
— porodjajno 736
Člankovitost (engl.bolest) 103, 363, 951, 1069
Čmar (kulin) 30
Čokolada 116
Čudo od djeteta 837
Čvor bolest vlasi 414
— crljenica 394
Čvorići od sujedača 385, 409

Ć

Ćelavost 166
Ćosavost gljivna 394
Ćućenje spolno 644
Ćutila 18

D

Dalekovidnost 559
Daljina jasnoga vida 47
Datura stramonium 902
Datulje 935
Deblo mozgovno 449
Decubitus (tlačni učac) 411
Dekstrin (škrob) 57
Delirium tremens 501, 1069
Dementia senilis 497

Strana
Diabetes mellitus . 359, 657, 972, 1069
Diagnozu postaviti 178
Diagnoza srčana 183
Diareja 249, 919, 967, 1051, 1074
Diateza, mokraćno kisela . . 296, 355
1007, 1089
Dieta želučana 242
— , za groznice 928
Dijete 777
Dijete kameno 748
Difterija 234, 914, 951, 986
— lažna 209
Digerirati 903
Digitalis purpurea 188, 901
Disanje 25, 1091
— teško 951
— umjetno kod prividnog mrtvila dojenčadi 778
— umjetno, Silvestrov postupak . 876
Dispepsija (probava) nervozna . . 466
Dispozicija 67
— phihopatijska 482
Distorsija 535
Dizanje bolesnika 580
— djeteta, kako treba 824
— djeteta, nespretno 804
Djeca preuranjena 780
Djelovanje alkohola na tjelesni organizam 852
Djelovanje bubrega i sastav mokraće 60
Djelovanje tjelesnih vježbi na tijelo 172
Dlake kože 44
Dno lubanjsko 7
Dob ocvjetna, ženska (klimakterij) 984
Doba istjerivanja kod poroda . . 728
— otvorenja kod poroda 726
— posteljično kod poroda . . . 728
Dobrac 302, 914, 986, 1040, 1069
Dojenčad 987
Dojilja 788
— apstinentkinja 787
Dojke (mama) 40
Dozrijevanje jajeta 647
Dražila 111
Društva trezvenosti 858
Držak zaštitni za pokrivalo . . . 809
Držanje djeteta kod dojenja . . . 740
Dudica dječija 791

Strana
Dudice prazne 796
Duhan 117
— , otrovanje 883
Duplje čeljusno 6, 24
— čeono 6, 54
— kosti zagvozdače 54
— usno 27
Dušik 126
Dušnik 23, 987
Dvanaesnik 30
Dvopek 95
Dvospolci ili hermafroditi 40
Dvospolnost 654
Dvovidost 560

Dž

Džibra 82
Džumbir (ingver) 108

D

Edem kožni 286
— plućni 217
Egavost (vidi englesku bolest i rahitu) 363
Ehinokok bubrega i bubrežne mješnice 294
— u jetrima 280
Ekcem 383
— kronički 384
— u djece 817
— uslijed Röntgenovih zraka . . 384
— na vjedjama 541
Eklampsija 763
Eksotoze (koštane kvrge) 520
Ekstrahirati 903
Ekstrakti, mesnati izvodi 77
— (izvodine) 903
Eksudat, iscjedina 66, 701
Ektropium 542
Ekvivalent epileptički 469
Elefantijaza 406
Embolija 200, 218, 461
Embriotomija (sasječenje djeteta) . 754
Encijan (srčenik) 898
Endometritis 666
Enfizem 216
Epiderma (pousina) 43
Epileptičari, ženidba 470
Epilepsija . . . 447, 467, 914, 988, 1040

Strana
Ergotizam (bolest snjetica) . . 79, 984
Eritem (čvor crljenica) 394
Eritema multiforme (upaljiva mnogostruka crljenica) 394
Eter, otrovanje 884

F

Favus (strup) 396
Ferrum phosphoricum 1063
— mast 1067
Fetišizam 488
Fetus 714
Fibrin 21
Fibrom (vlaknasti rastež) . . 70, 694
Filarija (vlašnjak gvinejski) 406
Fistule u gužnjaku 256
Fimoza upaljiva kod tripera . . . 371
Fizijologija 52
Flaster engleski 860
Flegmona plinovita kod otrovanja krvi 345
— septička kod otrovanja krvi . 345
Fliktene na očnoj spojnici 546
Fontanele 730
Formamint-tablete 339
Fosfor 56
— otrovanje 884
Frakture 517
Fulguracija 690
Furunkuli (poganci) . . 360, 387, 562

G

Gama zrake 640
Ganglia (mrtva kost) 540
Ganglije 430
Gangrena 223, 411
— diabetska 361
— Raynaudova simetrična . . . 412
Gaženje vode 872
Gibanja pasivna 538
— prisilna 493
Gimnastika otpora 175
— švedska 174, 515
Glad 73
— želuca 74
— tkiva 74
Gladjenje 628
Glasilica 24
Glasilnice 24

Strana
Glaukom 554
— jednostavni, kronični 555
— upaljivi 555
Glavobolja . . 465, 474, 914, 952, 988
1040, 1069
— gastrijska 988
— pletorska 988
— nervozna 988
— reumatička (čeona) 988
— uslijed ispražnjenja krvi u mozgu 988
Glava 988
— vodena 455
Glavičica vlasna 45, 166
Gledanje žuto 897
Gležanj 10
Glikogen 60
Gliste 263, 914, 952, 1041, 1069
Gliom 462
Glivobolja (škrofuloza) . 330, 921, 1054
Gljive 100
— zrakaste 348
— otrovanje 884
Gljivice pljesne (trichophyton tonsurans) 396
Glotisoedem 230
Gluhoća 569
— histerijska 476
Gluhonijemost 569
Glupost (tupoglavost) 490
Gnjat 10
Gnjide 399
Gnjilenje zubi 571
Gnjiloća usne šupljine 227
Gnoj 66
Gnojenje (absces) 989
— žlijezda 1031
Godine mijene 648
— školske u djece 830
Gombanje 175
Gonilo mokraće 899, 944, 952
Gonić (mišica) 35
Gonokoki 370
Gonoreja 370
— kronična 373
Gorčilo u čajevima 904
— za želudac 953
Gorušica (mustarda, senf) 110
Gozbe prigodom ženidbe 856

Strana
Gradja uške, normalna 562
Grah 96, 937
Grašak 96
Grane živčane 19
Grba plosnata (bolest usme) . . . 550
— šiljasta 511
Grbača rebrana 512
Grč čeljusni u djece 816
— glasiljaka u djece . . . 989, 816
— jednjaka 239
— klonički 416
— lista 423, 989, 1070
— mišica žvataljka 422
— mjehura . 295, 915, 944, 1004, 1046
— maternice 947
— ošita 423
— pisarski 423
— rodnice (vaginizam) 661
— tonički 416
— želučani . . 246, 915, 979, 1029, 1059
Grčevi 953, 989
— dječji 815
— crijevni 948
— epileptički kod histerije . . . 475
— lica, mimički 422
— mišica, epileptički 468
— od zanata 423
— srčani 197
— šupka 250
— zubni u djece 819
— žila 1041
— živaca 422
Grčevitost 481
Grede moždinske 446
Greben lopatični 7
Grgljaća 934, 974
Grijaljka ili tiganj 594
Grijeske srčanih zalisaka 182
— srčanih zalisaka od reumatizma 338
— u dojenju, prirodjene 739
— u dojenju, stečene 739
— u dojenju, moralna 739
— u izgovoru kod djece 841
— u lomu svjetla 557
— u razvoju maternice 664
— u razvoju rodnice 658
— u razvoju spolnih organa . . 654
Grinje 92
Grinte na glavi 989

Strana
Gripa (influenca) 313, 1070
Griža (kratelj) . 250, 258, 917, 1044, 1071
Grižnja savjesti 496
Grkljan 23, 991
Grljak zubni 25
Grnjaci (upala ušne slinavice, mumps) 238
Grotulje rahitske 364
Groznica 62, 68, 88, 915, 926 953, 991, 1042, 1070
— babinja 761
— crno vodena kod malarije . . 341
— gastrijska (utrobna) . 252, 992, 1069
— iza prehlada 953
— ljekovita 929
— mliječna 762
— močvarica 340
— promjenljiva 341
— sušičava 318
— utrobna 262
— „živčana“ 1060, 260
— žuta 344
Grožđje 934
Grupa čvrstih nateklina 694
Grušak (pijesak) mokraćni 291, 915, 944
Guba (lepra) 346
— krvna 71, 404
— lombardska 79
Gube krvne 71
Guma čvorovi 445, 462
— (teklinača) kod sifilisa 377
Guša 299, 915, 1070
— buljooka 478
Gutnjak (ždrijeljnjak) 28

H

Hahnemann, osnovatelj homeopatije 1033
Haljina donja 132
Halucinacija histeričnih 475
Hamamelis preparati 982
Hašiš 484
Hebefrenija 491
Helleborus (kukurijek) 901
Hemeroidi 174, 203, 248, 915 954, 992, 1042, 1070
Hemionopsija 449
Hemiopija 449
Hemoglobin (krvno mastilo) . 21, 56
Hermafrodizam 654

Strana
Herpes (jaglina) 392
Hexenmilch 784
Hexenschuß (krstobolje) . 339, 427, 992
Higijena ili nauka o zdravlju . . . 73
— babinja 736
— djeteta 820
— dojenčeta, razno 806
— menstruacije 650
— trudnoće 720
Himen (zalistak) 38, 653
Hiperstezija 416
Hipertrofija 182
Hipnoza 476
Histerija (hipohondrija) . 472, 915, 954 993, 1070
Hlače-košulja 142
Hlačice dječje s umetkom 800
— reformne 146
Hodanje u mrzloj vodi 625
Homeopatija 1033
— , lijekovi 1035
— , osnovi liječenja 1033
Homoseksualnost . . . 488, 504, 776
Hračak tuberkulozni 219
Hrana i probava 55
Hrana biljna 87, 121
— miješana za djecu 798
— trudnica 722
Hranitba 73
— nedostatna 74
Hranjenje djece 825
— dojenčadi 787
— dojenčadi, umjetno . . 789, 795
Hranjljivost piva (?) 119
Hrbat okrugli 511
Hren 939
Hrptenica 4
Hrskavica 2
Humci vidni 450
Hunjavica 954
Hyoscyamus niger 901

I

Idiotizam 490
Igranje djeteta 826
Igre društvene 176
— športske 176
Ihtiosis (riblja ljuskavost) 389
Ikričavost (tuberkuloza u životinja 82

Strana
Ikterus (žutica) 276, 924, 980, 1060, 1076
Imunost (otporna sila protiv neke bolesti) 64, 67
Infekcija septička kod poroda . . 701
Infekcija od tripera 702
Influenca (gripa) . . . 313, 955, 994 1042, 1070
Inhalacija 602
Inklinirati na kakovu bolest t. j biti joj podvržen 64
Intubacija (umetanje kovinskih cijevi u grkljan 237
Irida (šarenica) 46
Irigator (zalijevalo) 596, 598
Iritis (upala šarenice) 552
— gnojni 552
Iscjedina (vidi eksudat) 66
Iscjedine tekuće 194
— upaljive 194
Ishrana bolesnika 591
Iskoriščivanje hrane 121
Iskrivljenje hrptenice . . . 833, 510
Ispadanje kose 167
— kose kod sifilisa 376
— vlasi, prerano 413
Ispiranje crijeva 353, 955
— rodnice 597, 661, 766, 955
— rodnice kod bjelotoka 598
— zubi 170
— želuca 246, 353
— želuca kod otrovanja 883
Ispiranja rodnice, vruća 598
Ispražnjivanje crijeva kod bolesnika 588
— mjehura kod bolesnika . . . 588
Ispruženje maternice, vodoravno . 672
Istina o alkoholu 851
Istjecanje gnojno iz prohoda (kod tripera) 372
Istjecanje sluzi kod bljedobolnih . 660
Istraživanje mokraće 1077, 1086
— mokraće, kemijsko 1084
— mokraće, mikroskopičko . . . 1084
Iščašenja prirodjena 538
Iščašenje 867
— kukovnog zgloba (prirodjeno) 538
— zglobova 535
Iščezavanje kožnog mastila . . . 408
Išias 426, 955
Iver 10

Strana

Izbica prednja, očna 46
— stražnja, očna 46
Izbijanje zubi u dojenčadi 817
Izbljedjivanje kose 167
Izbočenje rožnice 549
Izbuljenje očnih jabučica 478
Izgled utopljenikov 872
Izjednačivanje kratkovidnosti . . . 559
Izljev gnojni kod upale slijepog crijeva 253
— krvi u mozak 458
Izmjena plinova 25
Izmet-gonila 956, 817
Izmetnuće umjetno (abortus) . . . 703
Izobličenje lubanje 491
Izostajanje periode za trudnoće . 717
Izrasak rožni 72
Izrasline koštane u sifilisa 378
— u ždrijelu 208
Izrezak šarenice u obliku ključanice 556
Izrodina 745
— krvava 745
Izvadine (topive supstance u tijelu) 75
Izvala donjeg ruba vjedja 542
— gužnjaka (šupka) . . . 257, 1023
— maternice 675
— maternice, potpuna 676
— maternice, nepotpuna 676
— pupkovine 734
— rodnice 675
Izvodi mesnati (ekstrakti) 77
Izvor snage (ugljikovodici) 58

J

Jabučica očna 47
— zglobna 11
Jabuke 934
Jačmenac 542, 1009, 1071
— tvrdi 542
Jaglina (Herpes) 392
— obična 392
Jagode 934
Jahanje 176
Jaja 86, 176, 645
— u žene 645
Jajnik 36, 647
Jajovod 37
Jama pačetvorna 451
Jastuci uzdušni 587

Strana

Jastučić dječji od mahovine . . . 802
Jastuk dječji 803
Jastuk dječji za nošenje 805
Jednjak 28
Jektika (sušica plućna) . . . 317, 921, 972, 1075
Jela brašnena za djecu 797
— hranljiva 122
— naduvajuća 123
— nezdrava 123
Jenner, engleski liječnik 308
Jennerovo zaštitno cijepljenje . . 308
Jetra 33, 59, 955, 995, 1092
— selica 274
— tučna 276
— utegnuta 274
— zrnata 274
Jetrobolja 956
Jetkanje maternice 666
Jezgra lećasta u mozgu 453
— žitna 89
— živčana 451
Jezičac 27
Jezik 28, 54
— kosmati 229
— prirašteni 229, 740
— prirašteni u dojenčeta 740
— škrletni 304
Ježurina 45, 62
Jod 380
Joghurt 85
Juha 76, 124
— graškova u tifusa 261

K

Kada, topla za dojenčad 780
Kadulja (Salbei) 900
Kajsije 934
Kakao 116
Kako se bolesnici dižu i nose . . 580
Kalium chloratum 1065
— mast 1067
— phosphoricum 1064
— mast 1067
— sulfuricum 1065
— mast 1067
Kamečki bubrežni 1089
— venozni 199
Kamen zubni 170

Strana

Kameni bubrežni . . . 291, 357, 985
— mjehurni 295, 945
— mokraćni 292
— žučni 277, 957, 995, 1031
Kamilica 897
Kanal centralni 430
Kanalići suzni 50
Kap mozgovna 198, 458, 916
— plućna 218
— srčana 191
— srčana kod utopljenika 876
— od vrućine 996
Kapanje mokraće 1006
Kapavac 370
Kapilari (krvne žilice) 23
Kapljice želučane 978
Karakter higijenski u histerije . . 472
Karies 572
Karbunac crni 349
Karbunci 387, 996
Kastracija 259, 369, 477
Kašalj 996, 968, 1043
— dječji 957
— hripavac 311, 916, 957, 997, 1043, 1071
— sušičavi 319
Katalepsija 493
Katar 204
— akutni 212
— bronhijalni 112, 916, 1013, 1040, 1090
— cerviksa 665
— crijevni 948, 248, 1069, 1074
— crijevni, kronični 249
— crijevni s krvarenjem 985
— dušnike kod hripavca 311
— gornjeg dijela maternice . . . 666
— grkljana 958, 991
— grkljana, akutni 1001
— grkljana maternice 665
— grla 209
— gužnjaka 249
— kronični 212
— maternice 665, 916, 1003
— mjehura 294, 372, 945, 958, 1004
— nosni 204
— očne spojnice 544
— očne spojnice, gnojni 544

Strana

Katar očne spojnice, pupičavi . . 245
— pijanica i pušača 233
— plućni 965
— rodnički 659
— rodnički od kapavca 660
— srednjeg uha, gnojni, akutni . 566
— srednjeg uha, kronički 565
— srednjeg uha, gnojni, kronički . 567
— suzne kesice 543
— ždrijela 958, 991
— ždrijela, akutni 232
— ždrijela, kronički 233
— želučani, akutni . . 240, 977, 1059
— želučani, kronični 241
Katarakta 554
Katatonija 492
Kateter (procurak za ispražnjenje mokraćine) 744
Katran 385, 389
Kava 111
Kaverne tuberkulozne 350
Kaviar (posoljena ikra) 87
Kazein (sirovina) 83
Kefir-piće 85
Kemija kuhinjska 74
Kese od gume 594
Kifoza 364, 511
Kijavica 204, 915, 990, 1070
— od joda 205
Kila bedara 273
— grčna 203
— na stražnjici 273
— ošita 273
— pupkovine 272
— trbušna 272
Kile (crijevni proderi) 268
— ireponibilne 268
— reponibilne 268
— nutarnje 273
— slabina 273
— vanjske 268
Kiselina dušična 884
— karbolna 884
— maslačna 84
— mliječna 84
— modrikova 885
— mokraćna 60, 295, 1082
— solna 886
— sumporna 886

Strana
Kiselina ugljična 128
— želučana 978
Kiseline bilinske 98
Kiseline voćne 935
Kisik 125
Kistoni 691
Kitica 898
Kleptomanija 488
Klija 58
Klijetka srčana 22, 181
Klimakterij 648
Klija 58
Klinčići 108
Klinac nabubrivi za umjetni pomet . 757
Klistir 596, 958
Klistiri za dojenčad 813
Klitoris 38
Kljenut 416
— dječja 439
— dječja, akutna 461
— dječja, celebralna 461
— drhtava 477
— facijalna 417
— histerijska 474
— hrpteničné moždine, grčevita . 438
— hrpteničné moždine, akutna . 439
— iznenadna 440
— ličnih živaca 417
Kljenut lopatice 418
— mimična 418
— mlohava 440
— mokraćnog mjehura 298
— očnih mišica 418
— očnih živaca 559
— od vrućine 882
— palćeničnog žica 418
— polustrana 462
— ramenih živaca 418
— sensibilnih živaca 445
— spavanja 393
— vjedja 542
— u snu 418
Kljenuti osjetnih organa iza difterije 236
— reumatičke 417
— traumatičke 417
Kljenuti 997
Kljenutost osjećaja, djelomična . . 444
Klobučić 901
Klorid željezni kod krvarenja nosa 207

Strana
Kloridi 1084
Kloroform 884
Klupko žiljno 1077
Kobasica graškova 96
Kobasice 77
Koch Robert, otkrivač bacila kolere 82, 251
Koheksija, sahnuće uslijed raka . . 240
Koitus 645
Kokain 484
Kokainizam 503
Koke gnojne 506
Koki (bakterije) 335
Kola orasi 113
Kolemija 1091
Kolera 251, 1044
— dječja 814
Koleratifoid 252
Kolerina 251
Količina davanja lijekova u homeopatiji 1036
— hrane kod dojenčadi 794
— pića 123
Kolika 998
— , bolovi 958
— , crijevna i želučana 958
— maternice 664
— periodska 653
— , trbušna zavrta 1043
— žučna 967, 1044
Kolorirati 903
Kolostrum (mlezivo) 716, 737
Koma-bacil 251
Koma diabetska 361
Komorač 110, 895
Komore pneumatične 217
Kompresa 609
Kondilomi mjehura, šiljasti . . . 372
— široki 375
— šiljasti 372
Kondomi 765
Kondromi 520
Kongestija 457
Konjak 120
Konjštak 506
Konjugate (spojnice) 724
Kontrakcija (stezanje mišica) . . . 11
Kontrakture koljenog zgloba, netuberkolozne 531

Strana
Kontrakture mišica 459
— u histerije 474
Konvulzije dječje 815
Konzerve 100
Konzerviranje zubi 1028
Kora mozgovna 452
Korenčić vlasa 45
Korica slatka 108
Korijen zubni 25, 168
Korijeni hrptenjače živčani, motorni 452
Korina (cement) 26
— klična 168
— vlasna 45
Kortijev organ (slušni živac) . . . 52
Kosa 998
— prosijeda 415
— sijeda 415
Kost 2
— crijevna 9
— čeona 6
— goljenica 10
— grudna 4
— ključna 7
— kukača 9
— laktena 8
— lisna 10
— mrtva 999, 540
— nosna 6
— obraznica 6
— palčana 8
— sjedaća 9
— sljepočnica 6
— stegna 10
— stidna 9
— suznica 6
— tjemena 6
— trtična 4
— tjemena 6
— zastopaljnica 10
— zatiljna 6
Kosti 99
— nosne 53
Kostolomi 517
Kostur 2
Koš grudni 4
Košulja od sijena 993
— reformna 142
Košuljica 710

Strana
Koštice od buča 897
Kotun 384
Kovrčanje kose 167
Kozlac pjegavi 902
Koža 43, 999
— riblja 389
Koze crne 305
Kozice difterične 235
Kozice divlje 305
— vodene 305
Krakovi mozgovni 449
Krasta 72
Krastavci 939
Kraste tifuzne 260
Kratej djetinji 814
— domaći 250, 1044
Kratkoduha 191
Kratkovidnost 557
— školska 833
Kreozot 77
Kretenizam 42, 301, 483
Kretnje prisilne 450
Krevet dječji 781
Krila nosna (nozdrve) 53
Krivovrat 339
Krivulja o mjerenju groznice . . . 68
Kriza kod bolesti 69, 927
— za upale pluća 221
Krize utrobne 437
Križobolja 427
Krkavina 896
Krstobolja (Hexenschuß) . . . 339, 1000 1044, 1090
Kruh 93
— aleuronat 95
— bijeli 95
— Grahamov 95
— pšenični 95
— stari 94
— tvrdi 94
— vojnički (komis) 95
Krumpir 97
— nezreli 97
Kruna zubna, umjetna 576
Krup 234, 1001
Krupica (gris) 96
— kožna 410
Krupica mokraćna 292
— žučna 277

Strana
Krupice 228, 815, 1044
Kruške 934
Krutost mišica, prolazna 481
Krv 20, 1082
— arterizirana 22
— u mokraći 1082
— venozna 22
Krvarenja 861
Krvarenje 1000
— bubrega 985
— crijevno 1045
— crijevno kod tifusa 260
— kod leukemije 354
— maternice 947, 1003
— mjehura 1007
— mrežnice 556
— nosa 206, 1009, 1046
— nutarnjih organa 864
— plućno 318 1050
— preveliko kod periode 652
— za poroda 760
Krvarenje želuca 1029
— žila krvnica 861
— žile kucavice 861
Krvavnost 355
Krvotočina 945
Krvožilje 20
Kvrga čeona 6
Kvržica spolna, genitalna 40
Kvržice u sifilisa 375
Kucanje bila 69
Kucavica srčana vitičasta 197
Kuga 343
— bubonska 343
— plućna 343
Kugla histerijska 475
Kuhanje 76
Kuhinja 158
Kukac na prstima 444, 1002
Kukmanje kose 167
Knkmice 167
Kukovi 9
Kukurijek 901
Kukuta 884, 902
Kumin 110, 895
Kupanje djece 784, 822
— nosa 601
— oka 600
Kupe okusne 54

Strana
Kupelj blatna 621
— crijetna 621
— djelomična 614
— ilovača 621
— irsko-rimska 620
— izmjenična 614
— kišna 625
— kisična 620
— mineralna, ljekovita 624
— nožna 614
— parna 614, 930
— pomponat 933
— puna 612
— ručna 614
— ruska 614
— sjedaća 614
— slatinska 616
— sumporovita 620
— sunčana 621
— škropna, sjedaća 626
— ugljično kisela 187, 620
— zračna 621
— zračna, vruća 620
— zrakotlačna 566, 568
— željezita 620
Kupelji 612
— aromatičke 931
Kupelji električne 636
— guste 931
— omorikove ili borove 931
— parne, biljne 933
— pješčane 930
— sijena 932
— sjedaće, mrzle 614
— sjedaće, od sijena 933
— sunčane na svježem sijenu 932
— svijetlom 636
— škropne 625
— tople 612
— trijeslovine 932
— ugljične 479
— znojne 929
— zračne za djecu 822
Kubica krvava 603
— suha 603
Kure voćne po Dr. Walseru 936
Kurella, prsni prašci 217
Kurje oči 403, 1002
Kutis (usmina) 43

Strana
Kut čeljusni 7
Kutnjaci 26
Kužnjak 884, 902
Kvas 93
Kvasovci 58

L

Labirint (nutarnje uho) 52
Lady's friend (za ispiranje rodnice) 598
Lakat 8
Lecitin 56
Leća 96
— oka 47
Led kao nutarnji lijek 594
Legumini 96
Leguminoze 96
Lektira za djecu 832
Lekvar 904
Lepra (guba) 346
— s osakaćenjem 397
— živčana 347
Leprabacil 347
Lepraserum 348
Leucin 1084
Leukemija 353
Leukoplakia 229
Ležaj bolesnikov 583
Lavlje lice 347
Ličnjaci 26
Liječenja terenska 186
Liječenje biljem po pučkoj metodi 940
— biljevnim kupeljima 931
Liječenje električnom strujom 422, 426, 442
— hladnom vodom 163
— krvarenja iz nosa 206
— krvnim zaporom po Bieru 534
— kijavice 205
— masažom 422
— pneumatičko 217
— psihijsko 476
— radijem 640
— rana antiseptičko 346
— rana aseptičko 346
— srčanih griješaka 185
— voćem i voćnim sokovima 939
— terensko 186
— vodom 470, 620, 992
Lijeganje djece na počinak 837

Strana
Lijekovi biokemijski 1063
— dvostruki i zamjeniti 1038
— novi 1038
Liker 120
Limfa (mezgra) 21
Limunada mliječna 928
Lipom (tučnik) 70
Lipov cvijet 898
List Petrov 902
Lišaj ljuskasti 388, 917, 959, 1002, 1072
— mjehuravi 393, 917, 659, 1045, 1072
Lišaj u bradi 395, 1003
— vlažni (perutac) 383
Lišaji 959, 1002, 1045
Liza (riješenje) kod bolesti 927
Loj (kožna mast) 62
Lomljenje svjetla u oku 47
Lopatica 7
Lordoza 511
Lovorika 110
Lubanja 5
— lica 5
Ludara 404
Ludilo moralno 490
— od ljubomora 695
— od pijanstva 221, 501, 855
— optuživanja 495
— pravo 495
— progona 494
— ukočeno 492
— veličanja 494
Lues (sifilis) 374
Luksacija (iščasenje zglobova) 535
Luk provodni 724
Lupanje srca 191, 1020
— srca, živčano 193, 1075
— vodom 626
Lupus, vukojedina (tuberkuloza kože) 328
Lužine (otrovanje) 884

Lj

Ljekarna, domaća homeopatijska 1036
— kućna 891
Ljekarstvo pučko 925
Ljepota tjelesna 162
Ljudi majmunski 401
— pasji 401
Ljulj-vrat (u zobi) 92

Strana

Ljuskavost riblja (riblja koža, ihtiosis) 389
Ljuštenje (odlijepljenje) mrežnice 556

M

Madež ognjeni 70
Madeži 401
— jetrenasti 401
— plameni 404
— vlasni 401
Magnesium phosphoricum 1063
— mast 1067
Mahnitost 495
Mahune 899
Mahune od graha 937
Mahunjače 96, 121
Maja-fermenti 85
Majmun-čovjek 2
Majzena-brašno 96
Makaroni 96
Mak pitomi 902
Malarija 340
— perniciozna 342
— pritajena 342
Maline 934
Mama (dojke) 40
Mamurluk 241, 854
Mane gornjih slojeva kože 403
— krvnih sudova na koži 404
— mezgovnih sudova na koži 404
— u podjelbi mastila 401
— u razvoju kože 401
— u razvoju hrptenice i hrptenjače 515
— znojnih i lojnih žlijezda 408
Manija 495
Manije 488
Manjkanje koljenih refleksa 435
Marama gumena kod novorodjenčadi 799
Margarin 84
Masaža (mamuškanje) 628
— kod skolioze 525
— kod sušenja mišica 442
— lica 164
— maternice, nutarnja 674, 669
— oka 556
— trbušnih organa, nutarnja 630
Maslac 84

Strana

Maschizam 488
Mast kožna (loj) 62
— protiv opeklina 871
Masti 57
Mastilo krvno (hemoglobin) 21, 56
Mastilo (pigment) 45
— žučno 1082
Maternica 36, 1003
— dječja 664
— sužena 664
Materničnik 37
Matra (histerija) 472, 915, 954, 1070
Mazotok 409
— suhi 410
— uljeni 409
Med 105, 938
— cvjetni 105
— lipovac 105
— primorski 105
Medovica 928
Medjobran 759
Megalomanija 494
Melankolija 496
Melem-ljepilo 860
Meningitis 335
— tuberculosa 328
Mensinga, izumitelj zaštitnih pesarija 768
Menstruacija (perioda) 646, 917, 960, 1003, 1045, 1072
Meso 74, 83
— kakvoća 75
— pečeno 77
— riblje 76
— sirovo 393
— zubno 25, 1059
Mesožderi 78
Mešnjaci (karbunci) 387
Metanje kupica 603
Metastaze (stanice mladice) 70
Metoda liječenja, pučka 930
— Finsenova liječenja svjetlom 638
— liječenja, fizikalna 467, 471
— ljekovitim sredstvima 467
Metode liječenja, fizikalue, moderne 634
— kirurške 441
— ortopedičke 441
Metritis 657
Metvica paprena 895

Strana

Mezga 203
Mezgra ili limfa 21
— crijevna 59
Mielitis (upala hrptenične moždine) 434
Migrena 464, 910, 917, 952, 960, 1040, 1046, 1069, 1072
— očna 469, 910, 917, 952, 960, 1040, 1046, 1069, 1072
— mokraćno kisela 917, 960, 1046, 1072, 1089
Migrenin 464
Miješenje 628
Mikrobi (sitne životinjice) 301
Miksedem (guša, sluzasta, nabujika) 299, 479
Milzbrand 349
Miom 681
Miopija (kratkovidnost) 557
Mirodije 106
Mirovanje tjelesno 352
Misli prisilne 465
Mišice 11
Mišica dvoglava (biceps) 14
— kuka 14
— očna, kosa 48
— očna, ravna 48
— potkoljenična 14
— prugasta 11
— ramena 14
— sjedaća 14
— zapirača 30
Mišice glatke 11
— gnjata 15
— gonjila 35
— hotične 11
— kuka 14
— lisne kosti 15
— nehotične 11
— nožne 15
— očne 47
— podlaktice 14
— gregibače 14
— pružače 14
— trbušne 13
— trupa 13
Mišići zglobni 534
Mitesser (sujedači) 385, 409
Mjehurak trbušne slinovnice 282
Mjehurci ispretinjani 691

Strana

Mjehuri ljuštavi u dojenčadi 817
Mjehur „gredasti" 294
— mokraćni 34, 1078
Mjehurenje 64, 65
Mjehurići plućni 24
Mjerenje temperature 589
Mjesečarenje 475
Mjesečari 469
Mjesečnica (menstruacija) 696
Mješčić vlasni 166
Mješnica bubrežna 61
Mlačenica, hrana dječja 797
Mladovitost luda 491
Mlezivo 716
Mlijeko 83
— bademovo 929
— coprničko 41
— , pomanjkanje 961
— prvo, mlezivo 41, 716
— vilino 784
— životinjsko za dojenčad 789
Moć radioaktivna 640
Modrenica 184
Mokraća 34, 35, 60, 1080, 1081
— promjena boje 1080
— količina 1080
— miris 1081
— mutna 1080
— normalna 1083
— promjena 656
— sastavine 1081
— specifična težina 1080
— ukus 1081
Mokraćina 60, 1081
Mokraćnjak 35
Mokrenje bolno uz neprestanu silu 944
— tegotno 945
— u postelju 691, 839, 1007, 1046
Mola (izrodina) 745
Moleschott, optočni sustav 1061
Monogamija 774
Mora 1008, 1046
Moral insanity 490
— seksuelni 849
Moravka 900
Morfij 484
— otrovanje 885
Morfinizam 502
Morfomanija 484

Strana
Mosol (absces) 66
Most mozgovni 449
Mošnja 39
Mošt (šira) 119
Mozak 16
— , organake promjene 415
— mali 17, 446, 450
— temeljni ili osnovni 17
— veliki 17, 446
Mozgolom 453
— vodeni 453, 455
Moždina glavina 18
— hrptenična 16, 18
— zubna 168
Mrase 302
Mrazovac 901
— otrovanje 885
Mrena mladenačka 554
— očna 32
— očna, crna 561
— očna, siva 554
— očna, zelena 554
— staračka 554
— trbušna 32
Mrežnica (retina) 46
Mrljavost krvna 354
Mrlje (osip) 1047
— crvene kod sifilisa 375
— na vjedjanim proporcima . . 547
Mrtvilo novorodjenćeta prividno . 777
— ukočeno 492
Mucanje djece 840
— histerijsko 476
Mučnina 1008
— za trudnoće 717
Muda 39
Mudašca 39
Muha španjolska 286
Mu'ie leteće 557
Mumificiranje (smežuranje) mrtvog ploda u maternici 744
Mumps (grnjaci) 238
Munjenost 493
Mutnina urina 1080

N

Nabop plodnih ovojaka pri umjetnom pometu 757
Nabori spolovilni, genitalni . . . 40
Nabrekline muškog uda 40
Nabubrina spola, genitalna . . . 40
Nabuhlina plućna (emfizem) . . . 217
Nabujica glasiljaka 310
— plućna (edem, vodena pluća) 217
— sluzana (miksedem) . . . 299, 479
Način odijevanja 162
— liječenja, prirodni 179
— uzimanja čaja 904
Nadimanje 240, 961, 1009
Nadlaktica 8
Nadomjesci kave 113
— kave, pravi 114
Nadriliječništvo 177
Naduha kod guše 300
Naglavnik krvni u dojenčeta . . . 810
Nagluvost 569
Nagnječine 859, 1009
Nagoni bolesni 488
Nagon pokretni u ludjaka 495
— rasplodni 645
— spolni, kojoj svrsi služi . . . 645
Nakapnica bubrežna 35
Nakovanj (ušni) 50
Nakupljanje mokraćne kiseline . . 291
Naljev (piće) 111, 903
Naljevi od češnjaka kod glista . . 264
Nametnici crijevni (parasiti) . . . 262
Nametnici očiju 561
Namirnice živežne 74
— živežne, životinjske 74
— živežne, biljne 87
Napadaji apoplektički 499
— epileptični, pravi 468
— epileptični, nepravi 469
— histerijski 474
— kašlja, grčeviti (kod hripavca) . 311
— paralitički 499
Napitak zobni 928
Napomena k sabiranju ljekovitog bilja 911
— za ishranu djece, općenita . . 798
Narez zubnog mesa 820
Narkoza za vrijeme poroda . . . 734
Narodi lovci 87
— ribari 87
Nasljedstvo duševne bolesti . . . 482
Nastup bjesnila 495
Našva 725

Strana
Nateklina dermoidna (kožasta cista) 696
— cistovna (kistani) 691
— grla 210
— mjehura 297
— nosne 208
— spolovila (vanjskih) 655
— sisnih glijezda 706
— ždrijelne šupljine 208
Nauka o bolestima 177
Navala krvi kod sušice 319
— krvi u glavu . 649, 963, 1001, 1046
Navlaka krilasta (očinja) 547
Natrium muriaticum 1065
— mast 1067
Natrium phosphoricum 1064
Natrium sulfuricum 1065
— mast 1067
Nazebine 65, 963, 1004
Nečist-posuda za bolesnike . . . 588
Nedonošče 746
Nedostajanje spolno 649
Nefritis akutni (upala bubrega) . . 285
— kronični 287
Negativizam 493
Nekroza fosforna (kosna obumrlica) 510
Neosjećanje gnjusobe 487
Neosjetljivost (anestezija) 474
— polovična 474
Nepažnja djece 831
Nepce tvrdo 27
Nepravilnosti pri porodu 750
— u toku trudnoće 742
Nerodica djece 664, 670, 685
Nervoznost 1030
— školske djece 836
Nespavanje 1047
Neuralgija interkostalna 426
— kukova 426
— lica 424
— mokraćno-kisela 1037
— rebara 426
— sisnih žlijezda 705
— trigeminus 424
— trtične kosti 428
Neuralgije 424
— u licu 207
Neurastenija 465
— seksuelna 466, 839
Neuritis (upala živaca) 429
Neuritis akutni 429
— id alkoholički 429
Neuroza seksuelna u djece 839
— traumatička 434
Neuroze srčane 193
— traumatičke 477
Nikotin 118
Niti triperove 373
Njega djeteta, tjelesna 821
Noga 10
— čotava 440, 526
— obručasta 365
— šiljasta ili konjska . . . 440, 522
— udičasta 526
Noge čotave 440
— klecave 365
Nokti 44
Noktište 45
Norost (suludost, paranoia) . . . 493
Nos 53, 1009
— crveni 386, 1009
— sedlasti od sifilisa 378
Nosač maternice, krilati 680
Nošenje bolesnika 580
— djece na rukama, predugo . . 824
— knjiga 836
Novotvorine jajnika 691
— maternice 681
Novotvorine mesnate 209
— u rodnici 661
Nozdrve 53
Nujnost (melankolija) 496
Nylander-Reagens 1058

Nj

Njega bolesnika 577
— ljepote 164
— kose 165
— kože 163
— tijela kupkama 165
— tjelesna, prva 779
— tjelesna i šport 161
— tjelesna u bolesničkoj postelji 587
— usta i zubi 169
— usta 593
Njegovanje kože kod djece . . . 784
— sisa kod dojilja 738
— tijela za babinja 737
— zubi, razumno 169

Strana

Njihaji Schultzeovi kod prividnog mrtvilla . . . 779
Njuh . . . 45

O

Objašnjenja k slikama o bolestima zubi . . . 575
Oblici duševnih bolesti . . . 489
Oblik cipela . . . 153
Oblozi hladni, upotreba . . . 611
— Priesnitzovi . . . 603
— topli, upotreba . . . 611
— za rastjeranje oteklina . . . 963
Obmane sjetilne (halucinacije) . . 486
Obojenje krvi . . . 355
Oboljenja vanjskog uha . . . 562
— poradi previsoke temperature ili vrućine . . . 64
Obuća . . . 152
— dječija . . . 825
Obumrlica kosna (nekroza) . . . 510
Oči . . . 1009
— uzane . . . 543
Odbijanje dojenčadi od prsiju . . 795
Odebljanje (pretilost) . . . 358
Odebljica krvi . . . 1049
Odgoj djece . . . 827
Odgojitelj djece . . . 827
Odijelo dojenčadi . . . 798
Odijevanje djece . . . 825
Odijevanje trudnica . . . 721
Odijevanje novorodjencadi po dru Assmusu . . . 800
Odjeća . . . 131
— gornja . . . 148
— ženska . . . 135
Odoljan (Baldrijan) . . . 898
Odredjenje trudnoće . . . 718
Odugovlačenje bolesti . . . 179
Odumiranje dijelova tijela uslijed arterioskleroze . . . 361
Ognjica (vrućica) . . . 68
Ognojak . . . 66
Ognojci sliježni . . . 508
Ogradica bradavice . . . 41
Ogrlice . . . 154
Ogrozdi . . . 934
Ogrtač mozgovni . . . 17
Oklusiv (zaštitni pesarij) . . . 766

Strana

Oko . . . 46
Okrepa za pluća . . . 1013
Okret djeteta . . . 754
Okrastanje . . . 64
Okus . . . 45
Okvršci uložni . . . 1080
Olovo (otrovanje) . . . 885
Omaglica . . . 1010, 1049
Omamljenost . . . 486
Omatanja vlažna . . . 219
Omekšanje mozga . . . 460
Onanija . . . 485
— u djece . . . 438
Ooforitis (upala jajnika) . . . 690
Opar (lišaj u bradi) . . 395, 1010, 1049
Oparak . . . 903
Opasač zaštitni na djepjim kolicima 808
Općenje spolno (puteno združenje) 40, 645
Općenje spolno, prekomjerno . . 771
— spolno sa strane . . . 768
— spolno za vrijeme babinja . . 736
Opekline (ožegline) . 64, 870, 964, 1010
— od sunca . . . 1011
Operacije pri porodjaju, pomoćne . 754
— kod ženskih bolesti . . . 700
Opetovanje lijekova homeopatijskih 986, 1038
Opij . . . 484
Opium (otrovanje) . . . 885
Opip . . . 45
Opna djevojačka (zalistak, himen) 38, 653
— pokosnica . . . 4
— trbušna . . . 32
— žilnica . . . 46
Opne mozgovne . . . 17
Opornjak . . . 32
Oprud (divlji osip) . . . 382
Opstipacija (tvrda stolica) . . . 246
Opterećenje prirodjeno . . . 482
Opterećenost naslijedjena . . . 467
Optok žile vratnice . . . 1092
Orasi . . . 99, 935
Oraščići . . . 108
Organ njušni . . . 53
— okusni . . . 54
Organi mokraćni i spolni . . . 34
— osjećajni . . . 45

Strana

— spolni . . . 9
— spolni kod žene . . . 36
— spolni, muški . . . 39
— spolni, nutarnji . . . 9
— spolni, razlika u ustrojstvu kod žene i muškarca . . . 35
— spolni u djece . . . 642
Ormar za grijanje prerano rodjene djece . . . 781
Ortopedijski aparati . . . 538
Os srčana . . . 21
Osalovljenje mišica . . . 442
Osip . . . 1011
— dječji . . . 817
— kod poginja . . . 306
— kože . . . 302, 964, 1049
— pasanac . . . 392
— projasti . . . 1049
Osjećaj gnjusobe . . . 487
— odgovornosti u liječnika . . . 179
Osjećaji ćutilni, abnormalni . . . 468
— seksualni, kontrerni . . . 488, 503
Osjetilo mišično . . . 435
Osjetljivost (hiperstezija) . . . 474
— napram buke . . . 467
Ospice . . . 302
Osrčje . . . 22
Osredak nosni . . . 53
Osteomalacija (umekšanje kostiju) 368
Osteome (otekline kosti) . . . 520
Osteomyelitis . . . 505
Osuge (vezovi) . . . 724
Osvjetljenje munjevito (fulguracija) 690
Ošit . . . 13, 38
Otafon . . . 569
Oteklina jezika . . . 230
— bijela . . . 529
— biserasta . . . 462
— glave, krvava u dojenčadi . . 810
— grla . . . 230
— koštana . . . 71
— mišična . . . 71
— mišična (novotvorina maternice) . . . 681
— obrazna . . . 1049
— štitne žlijezde . . . 478
— zubnog mesa . . . 1028
Otekline (tumori) . . . 69, 1011
— hrptenične moždine . . . 444

Strana

Otekline jezika . . . 230
— kostiju . . . 520
— kože . . . 406
— maternice . . . 1003
— mozga . . . 462
Otekline nedužne . . . 69
— pogubne . . . 69
— žlijezdane, nedužne . . . 706
Otiranje vodom . . . 626
Otjecanje plodne vode prije vremena 734
Otok čahurac . . . 411, 1050
Otpremanje unesrećenika . . . 867
Otrov bjesnoće . . . 885
— zmijski . . . 886
Otrovanja . . . 882, 1011
Otrovanje alkoholom . . . 1012
— arsenikom . . . 1013
— fosforom . . . 1013
— glavnicom . . . 79
— gljivama . . . 1013
— kobasicom . . . 885
— krvi (sepsis) . . . 204, 345, 1001
— krvi za vrijeme babinja . . . 761
— mesom . . . 83, 885
— od kiselina . . . 362
— opće . . . 345
— ribom . . . 885
Otvor kilni . . . 268
Otvrdjenje tijela . . . 162
— tijela kod djece . . . 821
Otvrdnuće hrptenične moždine . . 461
— mozga . . . 461
— srednjeg uha . . . 568
Ovapnjenje žila (arterioskleroza) . 196, 458, 964
Ovitak . . . 609
Ovoji plodni . . . 710
— kilni . . . 268
Ozljede . . . 859
— na bubnjiću kod utopljenika . 876
— hrptenične moždine . . . 433
— očiju . . . 550, 1010
Ozljeda kod poroda . . . 757
— nutarnjeg oka . . . 551
Ozon . . . 127
Ožarice (osip) . . . 383
Ožegline (opekline) . . . 64
Ožuljci . . . 903

P

Strana

Pabubreščić 34, 43
Padavica (epilepsija) 467
Pamuk 132
— Lahmanov, reformni 132
Pankreas (trbušna slinovnica) . . 32
Pankreatski sok 59, 39
Papar (biber) 107
— bijeli 108
— crnački 108
Papaver somniferum (mak pitomi) 902
Papila (bubrežna bradavka) . . . 1077
Papir gutaperka 603
Paprat obična 897
Paprika (španjolski papar) 108
Para vodena 128
Paraliza spinalna, spastična . . . 438
— umobolnika, postepena . . . 498
Paranoia (suludost, norost) . . . 493
Parastezija (poremećenje osjećaja) . 416
Paris quadrifolius 902
Pas bedreni 9
Pasteur, bakteriolog 350
Pasteurov institut 350
Pasterizovanje mlijeka 790
Patologija humoralna 940
Pederastija (nenaravno spolno općenje) 504
Pelagra 79, 484
Pelene platnene 802
Pelin 898
Pemfigus (mjehurav lisaj) 393
Pemphigus syphiliticus (sifilitički klopci) 818
Penis (muško udo) 40
Pepeli (anorganske soli) . . . 75, 88
Pepton 58
Perioda (menstruacija, mjesečnica) . 642, 646
— prejaka 947
— slaba ili izostala 947
Periost (opna pokosnica) 4
Periostis 505
Peristaltika (stezanje želučanih mišičnih vlakna) 58
Perućac mliječni 1050
— mliječni u djece 964
Perutac (vlažni lišaj) 383

Strana

Perverznost 776
Pesar (prsten za zaštitu od izvale maternice) 673, 679
Pesarij (zaštitni protiv trudnoće) 766, 767
Pešćaj 8
Pete visoke 153
Petonoga (udičasta noga) 526
Petrov list 912
Pića alkoholna 119
— bilinska 933
Piemija (otrovanje krvi) 345
Pigment (mastilo) 45
Pijanice 885
Pijesak mokraćni (grušak) . . 291, 915, 944
Piljci u oku 47
Pilule 1038
Piromanija (nagon za podmitanjem vatre) 488
Pisanje u školi 836
Pišalo 588
Pištanjci (fistule u gužnjaku) 239, 256
— gužnjačko-rodnički 662, 663
— mjehurno-rodnički 662
— mezgovni 404
— tuberkulozni 316, 508
— žučni 279
Pištanjak blatni 270
Pivo 119
Pjega Mariottova (slijepa pjega u oku) 46
— jetrenasta 396
— žuta u oku 46
Placenta (plodva) 712
Plahost neurasteničara 465
— od vode kod bjesnoće 350
Plahta bolesnička 579
Plasmodij 340
Plastika-operacija 759
Platno 132
Plattfuß 526
Plazma krvna 21
Pleća 7
Plešobabice (plešojaglina, gljivna ćosavost) 394
Pleter žični za arsonvalizaciju . . 635
Pleuritis (upala porebrice) 223
Plin svijetleći za kuhanje 158
— svijetleći (otrovanje) 886

Strana

Plin ugljikova kisa (otrovanje) . . 886
Plinovi u želucu 123
Plivanje 175
Pljesnivci 58, 86
Pljuvačnica 591
Plod mrtvi u maternici 744
Plodnja žilovnica (chorion) . . . 710
Plodva (placenta) 712
Plosnonoga 526
— upaljiva 527
Pluća 24, 1013
— duhanska 222
— kamenarska 222
— ugljenarska 222
— vodena 217
— željezarska 222
Plućnjak ljekoviti 899
Pneumonija kužna 343
— staračka 221
Poboljice tifusa 261
Podagra (poganica) 356
Podbjel 899
Podina ušna 28
Podjela rada, razumna u djeteta . 837
Podlaktica 8
Podražaj na kašalj 965
— slijepoga crijeva 254
— želuca 965
Podupirači za skoliozu 515
Podvezače 146
Podvorba bolesnice za babinja . . 737
Poganac vanjske sluhovnice . . . 562
Poganci 360, 387, 1015
Pogančina 309
Pojas oramenik 7
Pokora u melankoličara 496
Pokućtvo kućno 155
Pokus Böttcherov za istraživanje šećera u mokrači 1088
— Fehlingov za istraživanje šećera u mokraći 1088
— Guajakov za istraživanje krvi u mokraći 1087
— Hellerov za istraživanje mokraće 1086
— Hellerov za istraživanje krvi u mokraći 1086
— Mooreov za istraživanje šećera u urinu 1087

Strana

Pokus Trommerov za istraživanje šećera u mokraći 1088
— vrenjem, metoda za istraživanje šećera u mokraći 1087
Polantin 206
Poliandrija 774
Poligamija 774
Polip sluzni u mjehuru 297
Polipi (nahodi) 70
— crijevni 70
— nosni 70, 207
— nosoždrijelni 208
— sluzokožni (na rodnici i maternici) 661, 669
— ždrijelni 70, 208
Poljevi vodeni, hladni 624
Položaj djeteta kod spavanja . . . 841
— djeteta, kosi 752
— djeteta pri porodu 726
— strastveni u histerije 475
Položaji djeteta u materinoj utrobi 730
Polucije (prosuće sjemena) 1015
Polukupelj 612
Pomagala pri njezi bolesnika . . 596
Pomanjkanje sućuti i dobrote u slaboumnih 490
— teka 965
Pomet običajni (abortus) 742
— septički 746
— umjetni 756
Pometi 746
Pomoć prva kod propadanja na ledu 879
— prva u nesreći 859
Pomoćnica crna 901
Pomponat kupelji 933
Pomril 120
Pomućenja očne staklovine . . . 557
— svijesti 486
Popis bolesti (liječenje ljekovitim biljem) 913
Poplućnica 25
Pore 62
Porebrica 25, 1015
Poremećaj hranitbe kose 166
Poremećaji spolnih organa 358
Poremećenja duševnog ili ćutilnog života 486
— samoćuti 487
— u djelovanju volje 487

Strana
Poremećenja u kompenzaciji . . . 184
— u opažanju 486
Porod blizanaca 749
— čelomice 731
— naglavce 731
— na kliješte 754
— na lice 731
— na noge 734
— na trticu 734
— normalan 724
— rani 756
Posije 90, 94
Poslastice 106
Posrk (zasrknuće) kod male djece . 1051
Postelja 158
— bolesnička 579
Posteljica 712
— prirasla 760
Postupak aseptički s bolenicima kod poroda 762
— kod svinuća maternice 673
— ortopedijski kod skolioze . . 514
Postupak s djecom kod prozubljenja 819
Posude za mlijeko 791
Posudje za kuhanje 124
Potence tekuće 1037
Potencije lijekova 1035
Poteškoće živčane kod gutanja . . 238
Potkoljenica 14
Potnice žlijezne 61
Potonoga 966
Potpasač za kilu 270
Potreba mesne hrane 122
Potres hrpténične moždine . . . 457
— mozga 457
Pousmina (epiderma) 43
Povez za glavu, praćasti 889
Povezi 887
Povoj nosač 888
— od medenog tijesta 938
— od prsta rukavice 888
— plećni, dvostrani 888
— steznik, elastični za rane . . 861
Povoji dječji 782
— protiv izvala rodnice 680
— unakrsni 890
— za glavu 889
Povratak razvoja (klimakterij) . . 648
Povrće 98, 935

Strana
Pozderi (gliste) 263, 966, 1015
Požarica (vrbanac) 309
Pračovjek 2
Prana 1092
Pranica (porodjajno čišćenje) . . . 736
Pranje lica 163
— ruku 163
Praporak vjedjani 49
Prašak zubni 170
Prašina 129
Prašci 1037
Pravila glavna razumne hranitbe . 121
Predklijetke, srčane 181, 22
Predsrčje 21
Predstave dječje 832
Predstojnica žl.jezda (prostata) . . 40
Predusretanje infekcijama kod tripera 703
Pregača hotentotska 39, 655
Pregled raznih bilinskih sastavina 98
Pregledavanje zubi 171
Prehlada 1051
— kao uzrok kijavici 205
— trbušna 966
Prekrupica (tarana kaša) 96
Prekrupnica (oteklina) 72
Preležanje uslijed dugog ležanja . 584
Prelomi kostiju 864
Prenapunjenje krvi u maternici . 668
Prenapunjenost kod dojenčadi . . 987
Prenaprezanje duševno 836
Prenos zvuka u uhu 52
Prenošenje bolesti, kontagiozno . 234
Preosjetljivost stidna (vaginizam) . 661
Preparati mliječni 798
— sladni 797
Prerez tetiva 439
Presadjivanje tetiva kod kljenuti . 441
Preslica 899
Presomitka (kompresa) 609
Pretilost bolna 358, 966, 1051
Prezervativ (kondom) 765
Pridodaci mlijeku 798
Pridvorje (ušće rodnice) 38
— (ušno) 51
Priessnitzovi oblozi 232, 603
Prijestupi protiv ćudoredja . . . 498
Prikrajak zglobni 11
Prileg prekinuti 765

Strana
Primjese brašna 93
Priprava mesa 76
Priredjivanje biljnih preparata za kućnu porabu, upute 903
— biljnih recepta 904
Prišti bijeli (poganci, furunkuli) . 387
Pritisak na mozak (otekline mozga) 462
— u glavi kod neurastenije . . . 465
Privjesci ušni (resice) 562
Prnjobolja 349
Probava 55, 58, 967
Procijediti piće 903
Proder grljka maternice 760
— kože 535
Proderi našve 757
— rodnice 760
Prognoza (predvidjanje) 178
Progresivna atrofija mišica . . . 441
— paraliza 460
Prohibicija 858
Prohod maternice 38
Proizvadjači topline 58
Proležanje 1016
Proljev (diareja) 249, 919, 967
1016, 1051, 1074
— mokraće 362, 919
— uz povraćanje (kratelj) . 250, 1016
Proljevi krvavi kod bedrenice . . 349
— u male djeće 814
Promjena kostiju kod engleske bolesti 363
— oblika glave pri porodjaju . . 730
— položaja maternice 670
Promjene u hodanju kod tabesa . 436
Promuklost kod katara grla 209, 919
968, 1027, 1052, 1074
Propast moralna 501
Prorez dušnika (traheotomija) kod difterije 237
Prostata (žlijezda predstojnica) . . 40
Prostitucija 849
Prosvjetljenje seksuelno 641
— aeksuelno u djece 845
Proširenje bubrežne mješnice (vodeni bubreg) 293
— dušnika 213
— jednjaka 239
— srca 183, 188
— vene (grčne žile) 202

Strana
Proširenje želuca 245
— žila kucavica 201
Proteinovina (bjelančaste tvari) 101, 1077
Protok krvi kod pometa 746
Protoplazma 15
Protuotrovi 882
Prozubljenje 819
Prsa kokošija 364
— ljevkasta 364
Prsobolja 968
Prsten od kaučuke protiv izvale maternice 679
Prsti 8
— mrtvi 411
Pseudokrup (lažna difterija) . 209, 1001
Psihoza (umobolje) 482
Ptoza vedja 542
Pubertet (razvoj dječji) 642
Puder 164
Pulpa (zarodak) 168
Punkcija lumbalna kod meningitisa 335
Punktacija mozga 456
Punokrvnost trbušna 1049
Pupčana kila 272
Pupičavost kože 385
— kože, broćasta 386
Pupkovina 712
Pustikara crvena (otrovanje) . 886, 901
Puštanje krvi kod kapi 460
Put jelovni 28
— zračni 28
Putevi prohodni u žena 724
— prohodni u žena, mekani . . 724

R

Rad želuca i crijeva 58
Rahita 103, 363, 951, 969, 1069
Rajčice 925
Rak 71, 209, 990
— crijevni 258
— grla 211
— hrptenične moždine 444
— jajnika 694
— jednjaka 240
— jezični 230
— kožni 406
— maternice 685, 1005
— na bubrezima 290
— na jetrima 279

Strana

Rak na kostima 522
— na plućima 223
— spolovilima 656
— od brazgotine 707
— sisne žlijezde 707
— trbušne slinovnice 282
— u grlu 211
— u mjehuru 297
— u mjehuru, rutičasti 297
— želučani 244, 977
Rakija 120
Rane 860, 969, 1017
Ranjavost dojenčadi 817
Rasjeline na pupčićima sisa . . . 739
— vlasi 414
Raskalašenost spolna 485
Raspukline kičmene 515
— kože 996
— na kostima 517
Rastenje zubi u djece 819
Rastopine bilja 903
Rasvjeta u bolesničkoj sobi . . . 578
Raširenje plućno 1051
— šupka 1023
— želuca 977, 1029
Razderine bubnjića 564
Razlika umjetnog hranjenja od majčinog mlijeka 795
Razvoj ćudoredni u djece 831
— ploda 710, 712
Reakcija alkalijska 1080
Rebarbara 896
Rebra 4
— grudna 4
— savita 4
Refleks koljeni 433, 436
— kožni 433
Refleksi sluzokožni 433
— tetivni 433
Resorpcija (upijanje krvi) 59
Retina (mrežnica) 46
Rešetnica nosna 53
Reumatizam mišica . . 339, 920, 969
1017, 1053, 1074, 1090
Reumatizam akutni 339
— kronični 339
— zglobni 184
— zglobova, akutni . . . 184, 337
Režnji mozgovni 446

Strana

Režnji plućni 24
Ribić-mišice 12
Ribizle 934
Ricinus 896
Rijez carski 752
Riža 104
Roglji prednji 430
— stražnji 430
Rogovi košni 72
Röntgeniziranje 640
Rorina za cvatnje trava (zaduve) . 205
Rošci kožni 404
Rotkva 99
Rožice suhe (puštanje krvi) . . . 460
Rožnica oka 46
Rubac četverouglasti za glavu . . 890
— kao plećni povoj 888
— kao povoj 887
— kao trokutni povoj 887
Rublje 164
— bolesnikovo 583
Ruka 8
Ruke raspucane 999
Rum 120
Rusomača 899
Ruža ranjava 309

S

Sabiranje biljaka 907
— ljekovitog bilja 905
Saccharomar za istraživanje šećera u mokraći 1088
Sadizam 488
Sago (škrob) 96
Sagorijevanje (oksidiranje) hrane . 88
Saharin 105
Salipirin 314
Salotok 409
Samoblud 485
— u djece 838
Samootrovanje tijela (autointoksikacija) 362
Sandale 154
Santonin (sredstvo protiv glista) . 264
897
Sarkom 72, 462
— jajnika 696
— sisne žlijezde 707
Sarkomi 209

Strana

Sarkomi mekani 522
Sastav živčani, centralni 430
— male kućne ljekarne 892
Schüssler, osnovatelj biokemije . 1061
Sayre-ove čotave cipele 526
Seboreja (salotok) 409
Sedimenti 1084, 1088
Seknja (migrena) 464, 914, 917
952, 960, 1040, 1046, 1069, 1072
Sekvestar (koštani truhladak) . . 505
Senino lišće 896
Sepsis (otrovanje krvi) 345
Sero-liječenje 479
Seroterapija 67
Serum Behringov, ljekoviti . . . 236
— kužni 344
— tetanusov 337
Sifilis (lues) 374, 970
— baštinjeni (herediterni) 375
— baštinjeni u dojenčadi 818
— grkljana 380
— kao uzrok paralize 500
— , klopci 818
— koštani 378
— krvnih sudova 380
— , mjehuri 818
— nosni 378
— , primarni stadij 375
— srca 380
— stadij sekundarni (konstitucijonalni sifilis) 375
— tercijarni (kasniji) 377
— u tabesa 434
— za truduoće 742
— ždrijelni 378
Sifilitičar i brak 382
Siječenje 629
Sijedina časovita 415
Sikilj (klitoris) 38
— , hipertrofija 655
Silicea 1066
— mast 1067
Similia similibus (slično sličnom) . 1033
Sipnja (astma) 214
Sir 85
— mekani 939
Sirovina 76
Sirutka 85
— krvna 67

Strana

Sisalo mliječno za bradavke . . . 739
Sise 1018
Sjekutići 26
Sjeme čovječje 645
— laneno 900
Sjemenčenje u dječaka 642
Sjemenovod 39
Sjetilo okusno 28
Skabies (svrab) 397
Sklecnuće (uvinuće) 867
Sklerodermija (ukočenost kože) . 412
Skleroza (otvrdnuće mozga i hrptenične mozdine) 461
— srednjeg uha 568
Sklonost histerijska 472
— samoubojstvu 497
Skolioza (iskrivljenje hrptenice) . 512
Skorbut 970, 1053
Skrlet 304, 921, 1018, 1053
Skrofuloza u djece 970
Skvrčenje jetara 274
— stidnih dijelova 658
Slabina 1019
— crijevna 985
— očinja 963, 1048
— želučana 1058
— živčana 1060
Slabokrvnost 943, 1053
— pogibeljna 352
— u djece 838
Slabost srčana 1020
— živčana (neurastenija) 465
Slador 104
— grozdni 57
— mliječni 57, 83
— od trske ili repe 57
— olovni (otrovanje) 885
— sladni 57
— voćni 57
Sladorača (sirup) 105
Slezena 34, 1019
Slijeg maternice 675
Slijepci gluhonijemi 569
Slina trbušna 59
Slina 58
Slinotok 237, 1019
Slinovnica čeljusna 28
— podježična 28
— trbušna (gušterača) 32

Strana

Sljepoće duševna 449
— mrenasta 554
— prolazna 464
Sljez bijeli 899
Sluh 45
Sluhovnica izvanja 50
Sluz ječmena 958
— rižina 928
Sluzotok 598, 660
Sluzovina u mokraći 1082
Smetnje crijevne 948
— kože, nervozne, hranitbene . 411
— menstruacije 652, 947
— mjehurne 960
— mokraćne 1046
— motorne (duševne) 499
— nervozne 673
— nervozne (duševne) 499
— oka, nervozne 542
— organske (neurasteničke) . . . 466
— probavne, u djece 838, 1051
— u cirkulaciji krvi mozga . . . 456
— u djelovanju živaca 464
— u dojenju 739
— u ishrani školske djece . . . 857
— u menstruaciji 1005
— u mokraćenju uslijed visećeg trbuha 744
— u razvitku čovječijeg tijela . . 489
— želučane, nervozne 978
— želučane 978
— živčane 979
— živčane za trudnoće 717
Smokve 935
Smola dječja 784
— ušna 50
Smrznuće 65, 879
Smudina (kreozot) 77
Snohodje 469, 475
Snuždenost 487
Sô huhinjska 56, 939
— stašfurtska 334, 620
Soba bolesnička 578
Sok želučani 30, 58
Sokovi biljni 903
Solanin u krumpiru 97
Solanum nigrum 901
Soli 55, 83, 101
— bakrene (otrovajne) 883

Strana

Soli hranljive 101
— natrijeve 103
— , potreba njihova 1062
— željezovite 935
Soljenje mesa 77
Solotok 384
Somnambulizam 475
Soor (krupice, spužvice) 228
Soxletovi aparati 790
Spašavanje utopljenika 872
Spoj stidnični 9
Spirohete (bakterije sifilisa) . . . 374
Spremanje ljekovitog bilja 905
Sputum (hračak) 319
Spužnica uha 52
Spužvice (soor, krupice) 228
— (soor) u dojenčadi 815
Spužva kao zaštita protiv začeća . 766
Srce 21, 181, 1020
— čupavo 194
— salovno 191
Srčenik 898
Srdobolja 1054
Sredstva animalna (živežna) . . . 121
— domaća 937
— funkciona 1063
Sredstva kemijska za ubijanje sjemena 765
— ljekovita, kućna 925
— mehanička za ubijanje sjemena 765
— protiv groznice 970
— protiv katara disala 900
— protiv poremećenja probave i pomanjkanja teka 898
— pučka, ljekovita 925
— tkivna (Schüsslerova) 1063
— za ispiranje grla 900
— za izvanjsku porabu 900
— za kašalj 971
— za osvježenje kod groznice . 928
— za prsa 971
— za pobijanje tuberkuloze . . . 320
— za znojenje 898
Srž vlasna 45
Stabljika vlasna 45, 165
Stablo dišno 24
Staklovina oka 46
Stan 155
Stanice, sastojine 2, 1062

Strana

Stanice sjemenice 39
— vonjalice 54
— živčane 16
— žderalice 67
Stegno 10
Stenoza (sužena maternica) . . . 664
Sterilizacija mlijeka 790
Stezanje mišica (kontrakcija) . . . 11
Steznik 136
— Beelyev za skoliozu 515
— (Herin pas) 145
— , djelovanje njegovo 137
— „Jelena“ 145
— , nadoknade njegove 143
— podupirač 511
— , potreba njegova (?) 141
— reformni 143
Stô bolesnički 591
Stolica rižine vode kod kolere . . 251
— spora 971
— tvrda . 174, 246, 948, 971, 1021, 1054
— tvrda u dojenčeta 812
Stolisnik 899
Stomatitis (upala sluznice usne šupljine) 226
Stopalo 10
— izvrnuto 526
Strah neurastenićara 465
— od srca 1020
Stražari organizma 67
Stremen uha 50
Streptokoki 345
Strikture u tripera 373
Struganje maternice 747
Struja električna 634
— faradična 634
— galvanska 634
— konstantna 634
— prekinuta 634
Struje Tesline 635
Strup (favus) 363
Stvaranje mlijeka 937
— šupljina u hrptenićnoj moždini 444
Sublimat (otrovanje) 886
Sućut prama životinjama 831
Sujedači 385, 409
Sukno Jägerovo, vuneno 132
Suludost (paranoia) 493
Sumpor 101

Strana

Sumpor otrovanje 886
Sumračina padavična 469
Sumračje duševno 475
Sunčanica 64, 882
Sunje kod preloma kostiju 864
Supstanca mozga 452
Supstanca mozga, bijela 452
— siva 452
Surogati (nadomjesci) 113
Susprezanje spolno 485
Sušenje 1022
— bilja 904
— hrptenjače 994
— mesa u dimu 77
— mišica, postepeno 441
— mišica kod djece 443
— pola strane lica 479
— trbušnih mišica 442
— voća 100
Sušica (tuberkuloza) 314, 317, 921, 972
— grkljana 991
— hrptenične moždine 424
— nagla (galopirajuća) 319
— plućna 314, 317, 921, 972
Sustav živčani, centralni 16
— živčani, simpatični (sućutni) . 430
Suvojka ušna 52
Suzdržljivost od alkohola 857
Suzila oka 47, 49
Suzovod nosni 50
Suženje crijeva 255
— jednjaka 239
— srčanog otvora 182
Sveza maternice 36, 702
Svežnjić mišični 11
Svijest dvostruka 475
Svijetlo plamenasto (moderne fizikalne metode liječenja) . . . 637
— sunčanih zraka 126
Svila 132
Svinuće maternice 743
— maternice prema naprijed . . 670
— maternice prema natrag . . . 672
Svod lubanje 5
Svojstva želučanog soka, antiseptička 58
Svorci bradavičasti (kondilomi) . . 372
— šiljasti 656
— široki 656, 375

Strana

Svrab (skabies) 397, 1022
— norveški 398
Svrbež kože 1054
— kože kod šećerne bolesti . . 360
— nervozni 391
— stidnih dijelova, nervozni . . 657
Svrbljenje šupka 1023
Svrbočica (svrbež bubuljičavt) . . 391

Š

Šafran 110
Šarenica oka (irida) 46
Šarulje 401, 1023
Šavovi lubanje 730
Šećer 939
— u urinu 1082
Šenutost (paranoia) 493
Šišanje 167
Škiljenje 48, 559
Školjnica nosna 53
Škorbut (cingota) . . 78, 354, 970, 1053
Škrgutanje zubiju 422
Škrip čeljusni 422, 574
Škrob (dekstrin) 57
— jetreni 60
Škrofuloza . . . 330, 921, 1018, 1054
Škropci (škropne kupelji) 625
Šljive 934
Šminka 164
Šmrcanje kod baštinjenog sifilisa dojenčadi 818
Španjolski ovratnik 371
Šparoga 99
Špinat 99
Šport 171
— biciklistički 171
Štapići u oku 47
Štucavica (jecanje) 423, 1023
Šuga (svrab) 397
Šuljevi (hemeroidi) 174, 203, 248, 915, 954, 1042, 1070
Šultze-ovi njihaji kod prividnog mrtvila dojenčadi 779
Šumljenje u ušima 1026
Šupak 31, 1023
— umjetni 258
Šupljina usna 25
— zubna 25
Šupljine mozga 451, 456

Strana

T

Tabes dorsalis (sušenje hrptenjače) 439
Tablete 1038
Tanin 112
Tein (alkaloid) 115
Tek, pomanjkanje 1054
— kod jedenja 73
Teklina (guma) 57
— škrobna 57
Teklinača u sifilisa 377
Temelji braka 774
Temperatura bolesničke sobe . . 578
Tenis loptanje 176
Tenotomija (prerez tetiva) 439
Teobromin 111
Tepanja djece 841
Termometar 927
Termometri 589
Tetanija (grčevitost) 481
Tetanus bacili 336
Tetive 11, 14
Tetoviranje oka 549
Thorax (grudni koš) 4
Tifus 1024
— pjegavi 309
— trbušni 259, 922
Tijelo matere za trudnoće 714
Tijesto 93
Tinkture 904
Tirosin 1032
Tiskalo klipasto za rane 861
Tjelesa u sluhovnici, strana . . . 563
Tjelešca krvna, crvena 21, 24
— krvna, bijela 24, 67
— Malfigijeva 1077
— zglobna 53
Tjelovježba sistematska 172
Tjeranje glista 897
— na mokraću 1006
Tjenica vlasna 45
Tkanine byssus 135
Tkiva moderna 134
Tlak krvi, povišeni kod kapi . . . 458
Tlakovez kod odlijepljenja mrežnice 557
Tobolci tuba, gnojni 699
— tuba, sluzni 699
Tok poroda 726

Strana

Toksini (bakterijski otrovi) 67
Traheotomija (prorez dušnika) . . 237
Trahom (egipatska očna bolest) . 545
Trajanje poroda 730
— trudnoće 709
Trakavica 81, 266, 972
Trakavica pasja 280
Trakovi crveni kod otrovanja krvi 204
Trakovi mišićni 13
Trborijez (laparotomija) 702
Trbuh viseći 146, 721
Trbuhobol 1054
Trepavice 44
Treperenje (očiju nistagma) . . . 461
Trepetanje (vibracija) 629
Trganje ušno 1056
Trihina 79, 264
Trihinoza (vlasičavost) 79
Trijeslavina (tanin) 112
Trikot tkanina 135
Tripanosomi (krvni parasiti) . . . 343
Triper (gonoreja) . 370, 922, 972, 1020
— metastaze 373
Trljanje 629
Trombe (ugrušavanje žila) 197
Tromboza (začepljenje krvnih žila) 198, 460
Trombusi (krvni čepovi) 199
Trputac šiljastolisni 899
Trubeljika 902
Trublja Eustahijeva (spojni hodnik) 51
Trudnoća 709, 1054
— izvan maternice 747
— u jajnicima 747
— u jajovodima 747
— u trbušnoj utlini 748
— uobražena 718
Trudovi 726
— konačni 728
— poslijeporodjajni 735
Trzaji mišice kod sušenja mišica . 442
Tuberkul soliterni 462
Tuberkuli 315, 445
Tuberkulin 323
Tuberkuloza ili ikričavost . . 82, 314
— bubrega 325
— crijeva 324
— grkljana 324
— hrptenice 508

Strana

Tuberkulŏza kostiju 330, 506
— kože (lupus) 328
— milijarna (projasta) 327
— mokraćnih organa 325
— opne trbušnice (peritonitis) . 326
— plućna . . . 317, 921, 972, 1014
— spolnih organa 326, 699
— tuba 699
— u životinja 82
— zglobova 330, 528
Tučenje djeteta 829
Tumori (otekline) 69
Tupoglavost prirodjena (idiotizam) 490
— staraca 497
Tuševi 625
Tvari klijotvorne 57
— , koje su najprikladnije za odjeću 132
Tvorba šupljina u mozgu 456
Tvorbe jezika, nagrdne 229
— kostiju, nagrdne 522
— mozga, nagrdne 453
Tvorine bubrega, nagrdne 285
Tvrdice u prsima 705
Tvrdoglavost katatonička 493
— zamotak (hemeroidni) 609

U

Ubod šećerni 451
— u mozak 456
Ubodi kukaca (otrovanje) . . 886, 1024
— od pera 1024
Učac gnjilni 354
— plućni (gangren) 223
— starački 198
— tlačni (decubitus) 411
Udaranje srca, jako 478
Udaranje (masiranje) 629
Udihavanje otrovnih plinova . . . 880
— para (inhalacija) 602
Udo muško (penis) 40
Udruženja dječja 832
Uganuće zglobova 535
Uginuće crvenih krvnih tjelešaca kod malarije 341
Ugljikovodici 57, 88
Ugrizi 1024
Ugrušenje krvnih sudova (tromboza) 198
Ugušenje 880

Strana

Ugušenje komadima jela 881
— silovito . . . 881
— utopljenika . . . 872
Uho . . . 50, 1026
— izvanje . . . 50
— nutarnje . . . 52
— srednje . . . 50
Ukapanje u oko . . . 600
Ukiseljenje povrća . . . 100
Ukliještenost kile . . . 270
Ukočenost grčevita (tetanus) . . . 336
— kože (sklerodermija) . . . 412
— mišica . . . 477
— negativna (katalepsija) . . . 493
— šije (meningitis) . . . 335
— zjenice kod tabesa . . 435, 436
Ukočenje laloka kod tetanusa . . 336
Ulijevanje u crijevo, duboko . . . 597
— u uho . . . 601
Ulje aromatičko . . . 115
— gorušično . . . 110
— eteričko . . . 98
— kamforovo . . . 188
— protiv opeklina . . . 871
Ulozi (podagra) . . 335, 922, 973, 1024, 1055, 1075
— , akutni napadaj . . . 1090
— anomalni . . . 1089
— zglobova . . . 356
Ultra crvene zrake svijetla . . . 637
— ljubičaste zrake svijetla . . . 637
Umatanje djeteta . . . 799
Umekšanje kostiju (osteomalacija) 368
Umetak plosnonožni . . . 527
Umobolja histerijska . . . 476
Umorstvo puteno . . . 488
Uništenje tjelesnog tkiva uslijed smrznuća . . . 65
— vidnih živaca uslijed zelene očne mrene . . . 555
Unjilost (melankolija) . . . 496
Uobraženje ludo . . . 475
Upala (zapaljenje) . . . 65, 203
— Bartholinijeve žlijezde . . . 656
— bubnjića . . . 564
— bubrega, akutna 285, 945, 984, 1069
— bubrega, kronična . . . 287
— bubrežne mješnice . . . 291
— čaure sluzare . . . 540

Strana

Upala dušnika (bronchitis) . . . 212
— grla, kronična . . . 209
— hrptenične moždine . . . 434
— hrptenjaće, akutna . . . 445
— jajnika (ooforitis) . . . 690
— jajnika, akutna . . . 690
— jajnika, kronična . . . 690
— jajovoda, gnojna . . . 698
— jajovoda, kataralna . . . 698
— jednjaka . . . 239
— jetara, kronična . . . 274
— jezika . . . 229, 922, 1071
— koljenog zgloba, tuberkulozna 529
— kosti . . . 505
— kostiju, kronična . . . 506
— koštane moždine, infekcijozna 505
— kožnih žlijezda, akutna . . . 387
— kukovnog zgloba, tuberkulozna 529
— maramice plućne . . . 220
— maternice (metritis) . 664, 667, 1003
— maternične sluznice (katar maternice) . . . 695
— materničnog grla . . . 666
— mezgovnih opna, gnojna . . 310
— mjehurna . . . 1046
— mokraćne cijevi . . . 946, 1007
— mozga, akutna u djece (dječja kljenut) . . . 461
— mozgovnih opna, epidemijska (meningitis) . . . 335
— mozgovnih opna, tuberkulozna 328
— muda . . . 1020
— mudašca . . . 372, 974, 1020
— obušne žlijezde slinavnice . . 1031
— očinja . . . 1048
— očinjih vjedja . . . 1048
— očinjih živaca . . . 561
— očna, simpatična . . . 551
— očne spojnice kod dobraca . 302
— očne spojnice, škrofulozna . . 546
— opne pokosnice . . . 505
— osrčja . . . 194
— pluća, fibrinozna (prava) . . . 220
— pluća, kataralna . . . 219, 302
— pluća, prava . 220, 922, 1014, 1050
— pluća u pijanica . . . 221, 1015
— porebrice ili poplućnice . . . 223
— porebrice kod tuberkuloze . . 319
— prostate (žlijezde predstojnice) 372

Strana

Upala prstiju . . . 539
— pupka . . . 811
— pupka kod dojenčadi . . . 987
— rodnice . . . 659
— rožnice bez začirenja . . . 550
— rožnice s očirenjem . . . 548
— sisne žlijezde . . . 704
— sive supstance hrptenjačine . 440
— slijepoga crijeva . . 252, 922, 1090
— sluznice mjehura . . . 974
— sluznice mokraćne cijevi . . . 946
— sluznice usne supljine . . . 226
— sluznice ždrijela, akutna (angina) . . . 232
— sluznice ždrijela, kronična . . 233
— srčanog mišićja . . . 189
— srednjeg uha (bubnjišta) . . . 564
— srednjeg uha, škrofulozna . . 332
— suha kod pleuritisa . . . 224
— šarenice (iritis) . . . 552
— šupka . . . 1024
— tekuća, vlažna kod pleuritisa . 224
— tetiva, gnojna . . . 539
— tetiva, suha . . . 539
— trbušja, infekciozna . . . 701
— trbušja, neinfekciozna . . . 700
— trbušne opne, akutna, sveopća 254, 1056
— tuba (jajovoda) . . . 698
— uha . . . 1026
— uha, kataralna, akutna . . . 565
— usne supljine, aftozna . . . 227
— ušne slinavice . . . 238
— vanjskih stidnih dijelova . . . 656
— vanjskog uha . . . 562
— vena . . . 203, 1023
— vrata . . . 209, 302, 923, 974, 975, 1027, 1076, 1090
— zglobova . . . 1027
— zglobova, akutna . . . 373, 527
— zglobova, gnojna . . . 528
— zglobova kod tabesa . . . 437
— zglobova kronična . . . 528
— zglobova suha . . . 534
— zubnog korijena . . . 574
— zubnog mesa . . . 354, 1027
— žabica . . . 974
— žabica, gnojna . . . 233
— žabice kod reumatizma . . . 337

Strana

Upala ždrijela . . . 332
— želuca . . . 1029
— živaca (neuritis) . . . 429
— žučnog mjehura . . . 278
Upale gonorejske u trbuhu kod žena 372
Uporaba korisnog ljekovitog bilja 897
— korisnog ljekovitog bilja za različite bolesti . . . 913
Upotreba biokemijskih lijekova . 1068
— homeopatijskih lijekova . . . 1039
— ljekovitog bilja po pučkoj metodi 942
Upoznavanje bolesti po mokraći . 1077
Uremija . . . 290
Urin (mokraća) . . . 60, 1080
— bjelanjčeviti . . . 1084
— normalni . . . 1084
— šećerasti . . . 1084
Urningi (homoseksualci) . . . 504
Urtikarija (divlji osip, oprud) . . . 382
Usahnuće mišica . . . 421
Usalovljenje srca . . . 191
Usirenje tuberkula kod tuberkuloze 315
Usma (papila) . . . 166
Usmina (kutis) . . . 43
Usne maternice . . . 36, 46
— raspucane . . . 1025
— stidne, velike . . . 38
— stidne, male . . . 38
Usnice zečje . . . 225
Uspavalo . . . 975
Usplodje kod žita . . . 89
Uspor izlučina u sisnoj žlijezdi . . 705
Usta . . . 1025
— , zaudaranje . . . 1056
— želučana, ušće želuca . . . 30
Ustobolja . . . 975
Uš glavnata . . . 399
— rušna . . . 399
— široka . . . 401, 1025
Ušće maternice . . . 36
Uši dugačke i razmaknute . . . 562
Uška . . . 50
Uštinuće žučnsg kamena . . . 278
Uštrcaj (klistir) . . . 596
— crijevni, glicerinski . . . 597
— crijevni, uljem . . . 597
Uštrcaji crijevni za ispražnjivanje stolice . . . 596
— crijevni za zatvaranje stolice . 597

Strana

Uštrcaji hranljivi 597
— lijekova 597
Utapljanje 872
Utišavanje navale stolice 246
Utjecaj škole 162
Utlina grudna 13
— trbušna 13
Uvarina 903
Uzduh i svijetlost 125
Uzica jezična 28
Uzimanje homeopatijskih lijekova . 985
Uzrast gorostasni, bolesni 481
Uzroci spolnog razvoja 714
Uzročnici vrenja 84
— zaraza 84
Uživala 111

V

Vadjenje stranog tijela iz oka . . 551
Vaginizam (grč rodnice) 661
Valjci bubrežni 286
Vanilija 109
Vapno 56
Vapno fosforno-kiselo 83
Varidba 903
Varice (grčne žile) 202
Važnost braka 771
Vedjani proporak 49
Vedje 49
Vegetabilije 87, 121
Vegetarijanci 78
Veitstanz (vidovica) . . 470, 975, 1057
Velebilje (otrovanje) 886, 901
Veličina obroka kod sisanja . . . 794
Vena, velika šuplja 23
Vene (žile krvnice) 20
Veneričke (spolne) bolesti 369
Venozni kamečki u krvnim žilama 199
Ventrikule postrane 451
Veslanje 176
Veze (uzice kosti) 11
Vibracija (masaža) 629
Vid 45
Vidjenje dvostruko 418
Vidovica (Veitstanz) 470, 975, 1026, 1057
Vidovitost 475
— trudnica 123
Vijenac zrakasti (živčana vlakna) . 452
Vijuge mozgovne 446

Strana

Vikanje djeteta 783, 987
Vino 120
Virchov, znameniti liječnik 1061
Vjedje 49
Vješanje (ugušenje) 881
Vježbe gimnastičke 514
— na spravama 174
— pasivne 174
— proste 173
— tjelešne 171
— živčano gimnastičke 437
Vladanje matere dojilje 737
Vlakna neunakrštena 453
— unakrštena 453
— živčana 16, 452
Vlasna stabljika 165
Voće 98, 934
— južno 934
Voda 55
— kilna 268
— labirintska 52
— ocaljna kod bljedobolje . . . 352
— od bjelančevine 928
— plodna 712
— ušna 934
— vapnena 104
Vode 124
— hipertermne 624
— hipoterme 624
— homeoterme 624
— karbonatne 624
— ljekovite, specifične 624
— mineralne 624
— muriatične 624
— radioaktivne 624
— sulfatične 624
— sumporovite 624
— željezite 624
Vodenica osrčja 195
Vodenjak (amnion) 710
Vodjenje djeteta za ruku 822
Vodovi živčani, motorni 452
— živčani, piramidni 452
— živčani sensibilni 452
Vodovod Silvijev 451
Volkmannove udluge 526
Vrat 1027
Vratar (desno ušće želuca) 30
Vrbanac 309, 923, 1027, 1057

Strana

Vrbanac lica 332
— selac 310
Vreća kilna 268
— ošitna 38
Vrećica jajna 647
— spojnica 49
Vrećice od sijena 933
Vrenje kod zaraze 66
Vrh srca 22
Vrijeme (menstruacija, perioda) . 646
Vrtoglavica (epileptička) 469
— ovčja 281
Vrućica 68, 926
Vrvca sjemenska 40
Vučje ždrijelo 225
Vuk 657
Vukojedina (lupus) 328
Vuna 132

X

X-noge 365
X-zrake 638

Z

Zablenutost 486
Zabrana alkoholnih pića, posvemašnja 858
— dojenja djeteta 741
Začaranost trudnice 723
Začepljenje crijeva 255
— krvnih žila (tromboza) 198
— pluća (embolija) 218
Zadržavanje mokrace u žena 668, 744
Zaduve bronhijalne 214
— dušne 205
Zaduve živčane 214
Zahnfistel (zubna žuljata) 574
Zakašnjavanje zubi u djece . . . 820
Zaklopac grkljanov 28
Zakon sličnosti u homeopatiji . . 982
Zakrknuće (embolija) 200
Zalijevalo (irigator) 596
Zalisci srca 22, 181
Zalistak (himen) 653
Zaliv suzni 50
Zalomci (kostolomi) 517
Zamatanja 603
— vrata i udova 608
Zamatanje cijelo 606
— grudiju 608

Strana

Zamatanje pleći 608
— trbušno 609
— tričvrtno 606
— trupa 606
Zamotak 609
— hemeroidni 609
— oko nogu 609
Zapaljenje (upala) 65
Zapara 64
Zapešće 8
Zapletaj crijeva 255
Zapor jetara 956
Zapor mokraće 1006
— vode 946
— zjenični, prstenasti 552
— žuči 956
Zapori od naslaga krvi 199
Zaraza 66
Zarodak (pulpa) 25, 168
Zastoj izlučina u sisnoj žlijezdi . 705
— papile 463
Zasluženost 976
— prsiju 976
Zaštita od trudnoće 763
Zatiljna rupa 6
Zaudaranje iz ustiju 976, 1025
Zavjes nepčani 27
Zavoji mozga 17
Zavrnuće crijeva u dojenčeta . . 812
Zavrta maternice 664
— od bubrežnih kamena 292
— (kolika) od žučnjaka 577
— periodska 653
Zažeg mokraće (kad peče) 946
Zdjelica 4, 9, 724, 750, 752
— bubrežna 1078
— preširoka 752
— preuska 751
Združenje puteno 645
Zebnja 68
Zečje usnice 225
Zelje crveno 99
— kiselo 100
Zglob čeljusni 7
Zglobobolja 1055
Zglobomaz 11
Zglobovi 11, 1027
— klampavi 440
— krivi 520

Strana
Zglobovi slobodni 534
Zgrčenje bubrega 198, 288
— pluća 222
Zijalci suzni 543
Zimogroza 68, 1028
Zjenica 46
— umjetna 549
Zločin protiv ćudoredja 856
Zlogroznica (malarija) 342
Znaci poremećenja uma 486
— trudnoće, nesigurni 717
— trudnoće, sigurni 718
Značenje raznih temperatura groznice 928
— pojedinih uzdušnih sastavina po čovjeka 127
Znakovi belesti objektivni 63
— bolesti, subjektivni 63
Znoj 61
— od nogu 408, 976
— od ruku 409, 1027
— pazušni 408, 1027
Znojavica (znojni osip) 384
Znojenje 929, 1028
— babinjsko 735
— noćno 976
— noćno kod sušice . . . 318, 1029
Zračenje bolesničke sobe 578
Zrake katodne 638
— Röntgenove 638
Zrnca mezgrena 21
— škrobna 88
Zrno žitno 88
Zubalo 7
— mliječno 26
— trajno 26
Zubi 25, 168, 571, 1027, 1057
Zubobolja 976
Zubovina (dentin) 26, 168
Zujanje u ušima 563, 565

Ž

Žabica podjezična 230
— ždrijelna 332
Žabice (glindure, mandule) . 28, 1058
Žabice hipertrofijske 233
Ždrijelo 27
Žedja 74
Željezo 56, 102
Želudac 28, 976, 1029

Strana
Želudac pokvareni 1029
Žena 641
Žganica 120
Žgaravica 977, 1029
— sa podrigivanjem 1059
Žila vratnica 140
— zlatna 248
Žile 20
— grčne . . . 199, 202, 723, 990, 1042
— krvnice (vene) 20
— kucavice (arterije) 20
— mezgovne (sisavice) 23, 203
Žitarice (vrsti) 90
Živa kao lijek 380
Živac lazovnik 450
— slušni 52
— vidni 46
Živci 19, 979, 1030
— gibajući 19, 416
— glavni 19
— osjećajni 19, 416
— trupni 19
Život djeteta, tjelesni u prvi danima 783
— spolni 484
— spolni trudnica 723
Žlijezda Bartholinijeva 656
— donje čeljusti 28
— grudna 43
— slinovnica, ušna 28
— štitna 42
Žlijezde 1031
— lojnice 44, 62, 166
— mezgovnice 23
— otečene 1031
— potnice 44
— sluznice 27
— ždrijelne 208
Žlijezdobolja 1060
Žohari 92
Žuč 34, 59, 1031
Žučnik 34
Žučovod 34
Žuljata zubna 574
Žuljevi reumatični 340
— srčani 189
Žutica . 276, 924, 980, 995, 1060, 1076
— dojenčeta 811, 1060
— općenita 344
— teška 277

SLIKE.

A

Abscesi u bubnjiću 564
Aparat parni 617
— za inhalaciju 602
— za ispiranje rodnice 599
— za kupanje oka 600
— za razvijanje faradične struje . 634
— za uspravno sjedenje 834
— za vruće ispiranje rodnice . . 599
Aparati za kupanje nosa 601

B

Banjica za kupanje 785
Balon za propirenje ušne trublje . 566
Bebi-odjeća po Dr. Assmusu . . . 800
Beely-ev steznik za skoliozu . . . 516
Bidet posuda 651
Bolesnička košulja 582
Bolest vlasi, vretenasta 415
Bubnjić, dvostruko rastrgnuti . . 564
Bubnjište s bubnjićem i slušnim košticama 52
Bubreg mjehurav, prirodjeni . . . 283
— prerez 1078
— selac 284
— zgrčeni 289
Bubrezi s pabubreščićima 299
Bujevine na prednjim usnama materničnog ušća 669
— sifilitične, na kosti stegna . . 379
— sifilitične s čirom 377
Byssus tkivo 134

C

Centri velikog mozga 447
Cijev, mokraćna 39
— Röntgenova 639
Cista jajnička sa zavrnutim držalom 693
Ciste jajničke, nutrina 692
— na jajnicima 692
Cistina oteklina na sisi 706
Cistosarkom iznutra 521
Conjugata diagonalis 725
Crijevo debelo (razrezano), sa svojim zatocima i naborima . . 31
— tanko, iznutra 32
Crv mjehurnjak 81
Crvi mjehurnjaci u mesu 81

Č

Čaj, grančica 114
Čaška kukovnog zgloba, potpuno razorena 530
Čir od raka na sisi 708
Čirovi tuberkulozni u crijevima . 316
Čišćenje zubi (kako se mora voditi zubna kefica) 171
Čotava noga 525
— noga, postanak 524
— noga, na čijem se hrptu hoda 525
Čovjek, ruski kosmati 402
Čuperak vlasi na donjemu dijelu hrptenice 402
Čvor-bolest vlasi 414

Ć

Ćelavost 413
Ćelavost, ognjište 413

D

Dermoidi, oteklina 696
— provala u guzno crijevo . . . 697
Dijete rahitisko s obručastim nogama 365
— rahitsko s rahitskom lubanjom i rahitskom nadutošću hrskavice zglobova i rebara 363
Dio hrptenične moždine s korijenima živaca 431
Disanje umjetno 877
Dizanje bolesnika 581
— djeteta 824
— djeteta nespretno 804

Doba izbacanja 729
— izlazka posteljice 729
Dojenje djeteta, položaj 741
Dojka ženska, prerez 42
Držak zaštitni za pokrivalo . . . 809
Držanje bez potpore, krivo . . . 834
— noge kod tuberkulozne upale kukovnog zgloba 530
— ruku kod kljenuti palčeničnog živca 419
— tijela kod žestokog išiasa . . 428
— uz potporu 834
Duplje nosno i nuzduplje, prerez . 54
— očno, desno s očnom jabučicom i kosim mišicama sprijeda . . 48
— očno, lijevo s mišicama oka . 48

Dž

Džumbir 109

E

Egipatska očna bolest 545
Eksotoze 520
Eksudat iza infekciozne upale trbušne opne 701
Elefantiaza na nozi 405
— na otoku Samoa 405
Embrio čovječji 713

F

Fango, muljevita kupelj 621
Fetus, iznošeni plod 748
Fimoza, upaljiva kod tripera . . . 371
Finsenov aparat za električno rasvjetljenje 639

G

Gaženje vode 873
Geiszler-ova cijev 639
Gimnastičke vježbe 173
Glava vodena, prirodjena 455
Glissonov pružač za uravnjenje vratne kralješnice 509
Gliste 265
Gorostasni izrast ruku i nogu . . 480
Gradnja grudnog koša, sušičava . 318
Grahor 92
Grančica oraškova s plodom . . . 108
Grane živca kukovnika na stražnjoj strani noge i zadnjice 427
Grašak sa zrnima bjelanjčevine i škroba 90
Grijaljka 595
Grinje 86
Grkljan sprijeda 24
Grudi ženske 645
Guba živčana 348
Guma-čvorovi na kosti lubanje . . 378
— čvorovi na koži i uništenje nosne hrskavice 378
Gumena lopta-štrcaljka 812
Guša u 40. godišnje žene 399
— s premještenim i uštinutim dušnikom 301

H

Hipertrofija sikilja 655
— velikih stidnih usana 655
Histerijska kljenut na desnoj strani lica 473
— kontraktura 109
Histerijski grč jezika 473
— napadaj 473
Hlače-košulja 142
Hotentotska pregača 654
Hranjenje bolesnika 592
Hrge gube na licu 347
— gube na licu, na lakticama i na rukama 346
Hrptenica nalijevo svinuta 513
Hrptenična moždina 431 432

I

Inhalacija improvizirana 602
Irigator 596 599
Irigatorska cijev 599
Iskrivljenje hrptenice kod jednostranog naboranja suknje . . 835
— kralješnice zbog krivog držanja teke 833
— nožnih prsti zbog loše obuće 825
— prstiju uslijed skvrčenja tetivne plojke na ručnom dlanu . . . 539
Iščašenje ramenog zgloba, desno . 536
— lakatnog zgloba 536
— nožnog zgloba 536

Iščašenje ručnog zgloba 536
— zgloba u desnome kuku, prirodjeno 537
— zgloba u kuku 536
— zgloba u kuku uslijed abnormalnog držanja nogu u preuskoj maternici 537
— zglobova u kuku, dvostruko prirodjeno 537
Izbočenje rožnice 549
Izdubina glavičice vidnog živca kod zelene mrene 555
— glavičice vidnog živca pri ulazu u oko 555
Izmjena plahte 579 580
Izrasline kože sluznice na donjoj nosnoj školjki 207
— (ždrijelne žabice) u nosoždrijelnom prostoru 208
Izrast donje čeljusti 480
— lijeve noge, gorostasni 489
Izrezak šarenice 556
Izrodina grozdasta ili mjehurava . 745
Izrodjaj stražnjih vodova živaca, potpuni 435
Izvala maternice 677
— maternice, potpuna . . . 677 678
— rodnice nakon predrte medjice 677
— rodnice na stražnjoj strani stijenke 149
Izvodnice suzne kapljevine 50
Izvrnuće gornje vjedje za odstranjenje tudjeg tijela 551
— (suvraćenje) stražnje stijenke rodnice 677

J

Jaje s plodom 711
Jajnici mjehuravi 692
Jajovodi (upala) 698
Jastuk za nošenje djeteta 805
— vodeni 586
— uzdušni 586
Jetra gledana odozdo 33
— s mjehurima ehinokoka . . . 281
— skvrčena 275
Jezik crni, kosmati u jedne 14. godišnje djevojke 229

K

Kada za grijanje djece 781
Kakaovac, grančica 116
Kako dijete ne smije da leži . . . 807
Kamen mjehurni, koraljni 296
Kameni bubrežni iz mokraćne kiseline 292
— iz mokraćno i fosforno kiselih soli 296
— žučni 278
Kanali oka, suzni 543
Kanavas tkanina 113
Kapalo očinje 600
Katar pupičavi 545
Kava čista, talog 113
— grančica 112
— patvorena, talog 113
Kese ledenice 595
Kifoza hrptenice uslijed rahite . . 511
Kila na stražnjici 271
— slabina, dvostruka kod muškarca 271
— slabina kod žene, velika . . . 271
— trbušna kod 38. godišnje žene nakon operacije 269
Kiseline, mokraćne 1083
Klinac nabubrivi za umjetno pometnuće 757
Klliješte primaljske 755
— utisnute 755
Kljenut ličnih živaca 417
— lopatica, dvostruka 419
— nogu, grčevita 439
Kljun posuda 592
Kompresa 608
Kontraktura kod polustrane kljenuti 462
— koljenog zgloba, tuberkulozna 531
Kost 3
— na prstu, tuberkulozna 507
— trtična 4
Kostolom na podlaktu, krivo izliječeni 519
— na stegnu, krivo izliječeni . . 519
— od puške 518
Kostur donjih udova 10
— gornjih udova 8
— medicejske Venere 138
Koš grudni, sprijeda 5
— grudni, stisnuti 138

Košćice slušne 568
Kožni rožak 405
— rožci na različitim dijelovima tijela 405
Kralješak, klinasto stisnuti od skolioze 513
Kralješak normalni 513
— svinuti od skolioze 513
Krevet reformni sa strunjačom od metalne žice na poskok . . . 159
Krinolina na početku prošloga stoljeća 135
Krivo držanje tijela kod jednostranog nošenja knjiga 835
Krivi položaj utopljenika 873
Krstača 4
Krumpir 91
Krvarenje žile krvnice 862
— žile kucavice 862
Krvna guba 405
— tjelešca 21
Kukolj 92
Kukuruza 91
Kupanje 174 175
— djece 785
Kupelj električna, četvorna 635
— električna, žaruljna 637
— parna 617
— škropna 626
— vruća, zračna 619
Kupelji, priredba 613 615 617 618 621
Kvržice tuberkulozne u plućima s usirenim ognjištima 314

L

Labirint 52
Lady's friend (aparat za ispiranje rodnice) 599
Lavlje lice 347
Ležaj očne jabučice u lubanji . . 49
Ležanje, kako se mora 844
— kod spavanja, nezdravo . . . 842
Lišaj ljuskasti, razgranjeni 388
Lom kostiju na Röntgen slici . . 518
— krhotina 519
— mozga na lubanji, vodeni . . 454
— spiralni 518
— u komadu 518
Lordosa hrptenice uslijed rahite . 511
Lubanja s desne strane 6
Lupus (vukojedina na licu) . . . 329

Lj

Ljulj-vrat 92
Ljuskavost riblja 390

M

Madež kosmati, crni 402
— kosmati, prirodjeni 402
Majmun čovjek 402
Masaža 629 633
Maternica 36
— razorena od raka 689
— s plodnim mjehurom napola otvorena 727
— s plodvom, pupkovinom i djetetom 713
— sa svojim privjesima 643
— sa širokom vezom, jajnikom i jajovodom 36
— u naravnom stanju 715
— u prvim danima iza poroda . 735
— uštinuta, trudna 743
— u trudnom stanju 715
Mijena trbuha na koncu trudnoće . 716
Miješenje 630
Miom-čvorovi u maternici 683
— mekani 684
— torežnji, veliki 684
Mišica sjedaća 15
Mišice gnjata i noge, prednje . . 15
— pregibače na podlaktici . . . 14
— površine lica 12
— stegna 15
Mjehur, mokraćni 1079
— prebačena stijenka mjehura sa svojom nutarnjom površinom 1079
Mjerenje temperature putem crijeva 590
Mješina od gume za hrptenicu . . 595
Moda ženska u Francuskoj pred samu revoluciju 135
Mozak, desna polovina s nutrašnje strane 449
— donja strana s unakrštenim očnim živcem 448
— hrptenična moždina i živci . . 416
— površina debla 450

Mozak, veliki sa strane 16
Mozgolom 454
— dvostruki 454
Moždina koštana 3
— šematski pregled 431
Mrena siva s pomućenjem vida . 553
Mrlje bijele, poslije sifilitičnog kožnog osipa 376
Muda, razotkrita 1079

N

Nabrekline penisa, šupljikave . . 39
Nabuhlina plućna (emfizem) . . . 216
Nadlaktica u odrasla čovjeka, na donjemu dijelu iskrivljena od rahite 363
— u odrasla čovjeka, u sredini iskrivljena od rahite 363
Namještaj od užeta, improvizirani za bolesnike 585
Naprava za bočice 793
Naslaga tuberkula na crijevnim vijugama 327
Naslage na jedrenastom zalisku, srca 183
Našva normalna 758
Navlaka očinja, krilasta 547
Nečist posude 588
Nekroza donje čeljusti, fosforna . 510
Nepravilnosti pri porodu 753
Nit i truske soor-gljivica iz jezičnog taloga 228
— sjemene 39
Noga abnormalna 152
— normalna 152
— udičasta, prirodjena 524
— šiljasta 524
— udičasta 524
Noge svinute u jednog rahitičkog djeteta 366
Nosiljka improvizirana 868
Nošenje bolesnika 582
Nutrina grkljana 24

O

Oblici glave kod poroda . . . 731 732
— slušalice 570
Oblik trbuha za trudnoće 719
Oblik zjenice uslijed sraštenja šarenice i leće 553
Oblog trbušni 609
Obručnjak s kesom ledenicom . . 595
Očinje jedarke s vidnim unakrštenim živcima 449
Odijelo reformno . . 148 149 150 151
— za mlade djevojke u dobi od 14—18 godina 148
Odlijepljenje mrežnice 556
Odstranjenje tudjeg tijela iz oka pomoću rupca 551
Oko s pristavištima svojih mišica 560
Omeknuće kostiju u visoku stepenu 368
— zdjelice 369
O-noga 532
Opasač za pupčanu kilu 269
— zaštitni na dječjim kolicama . 808
Operacija iskrivljenih prstiju uslijed skvrčenja 539
Operacije pri porodjaju, pomoćne 755
Opna pokosnica 3
Organ slušni, pregled 51
— spolni, muški 39
— spolni, ženski s rastvorenim stidnim usnama 38
— sluha u vezi s ušnom trbljom 565
Organi spolni nutarnji, u maloj zdjelici 646
— spolni ženski, u medjusobnoj vezi 643
Ormar za grijanje djece 781
Ortopedijki gombalački aparati za skoliozu 514
Osip pasanac na vjedjama očiju . 393
Osteomyelitisom razorena kost goljenice 506
Osušenje kože u riblje ljuskavosti . 390
Oteklina glasilnice, bradavičasta . 211
— grkljana 211
Oteklina mezgovnih sudova . . . 405
Otekline kostiju 520
— kostiju na krovu lubanje, nedužne 520
Otok hrustavnik 521
— jajnika 693
Ovitak oko vrata 608
Ovratnik španjolski 371
Ovratnici ledeni 595

P

Papar, grančica 107
Pas bedreni 9
Patka (pišalo) 588
Pelena s torbom 800
Pesari zaštitni 767
Pišalo (patka) 588
Pištanjak gužnjaka, potpuni . . . 256
— nepotpuni, nutarnji 256
— nepotpuni, vanjski 256
Pištanjci mjehurova prohoda . . . 663
Plastika našve 758
Pleter od žica za arsonvalisaciju . 635
Plješogljivice i njihove zametne klice 395
Pljuvačnice 590
Ploča, kojom svršavaju razgrane živaca 421
Plod iznošeni 748
Plodva s dječje strane 713
— s majčine strane 713
Plosnonoga 525
Podupirač za hodanje kod tuberkuloze kukovnog zgloba . . . 530
— za skoliozu 516
Podvezača s dvostrukim dijelom . 147
Pojas Herin 146
— oramenik, ostraga 7
Polijevanje ledja u stojećem stavu 165
Polip nosni 207
Polipi sluzokožni 668
Poljevi 622 623 624 625
Položaj blizanaca 749
— djeteta 807
— djeteta kod poroda 732
— djeteta, ugodan 807
— djeteta, prijeki 753
— djeteta, prijeki, razvučeni . . 753
— djeteta u maternici, normalni 524
— droba, gledan sprijeda 29
— glave, ruku i nogu, nezdravi . 842
— maternice kod napunjenog mjehura 671
— maternice, normalni 671
— srca 22
— trbušnih organa, pomaknuti . 139
— utrobe, naravni 139
— u vodi, pravi 873
Pomoć na ledu 878
Postavljenje kupica 602
Posude za mlijeko, spremanje 791 792
Potplati obični 152
— pravi 152
Potpora za knjige 834
Potporanj za ledja bolesnikova . . 583
— za ledja bolesnika 585
Povijanje djeteta pelenama . . . 803
Povišenje bolesnih udova 585
Povitak trbušni 147
Povoj od gipsa s elastičnim vlakom 532
— od gipsa za uravnjenje vratne kralješnice 509
— od vodenog stakla za vratnu i grudnu kralješnicu po Schönbornu i Faiksonu 509
— protiv izvale rodnice 679
— steznik 863
Povoji 887 888
— protiv izvale maternice . . . 680
— unakrsni 890
— za glavu 889
— za podupiranje visećeg trbuha 744
Površina velikog mozga, vanjska . 446
Pozderi 265
Pregled postanka i razdiobe glavnih i simpatičnih živaca, šematski 431
Prelom kosti, jednostavni 865
— kosti, komplicirani 865
Preodijevanje bolesnika 582
Prerez preko cijelog mozga, dužinski 451
— jajnika s vrećicom jaja 647
— kože, okomiti 44
— kroz očnu jabučicu 549
— kroz oteklinu mozga 463
— mozga 452
— oka 47
— plućnog vrška 214
— prsiju s iscjedinama u osrčju 195
— ramene žile kucavice 196
— sjekutića 25
— slijepog crijeva 30
— srca 181
— upaljene mozgovne žile kucavice, ispunjene vapnenim pločama 197
— vodene glave 455
— zuba 168
Prikaz šupljina mozga, šematički . 451

Primjena Röntgenovih zraka . . . 639
Proder našve 758
Proširenje krvne žile 202
— velike žile kucavice u jedne 30. godišnje žene 201
— vrećasto na početku jednjaka . 240
— želuca kao posljedica suženja želučanog ušća 245
— žile kucavice 200
Prslučić s podvezačom 144
— sa suknjicom 143
Prsluk za grudi s unakrsnim dijelovima za mlade djevojke . . . 144
Prsodržač 146
Prsten od kaučuka protiv izvale maternice 679
— od tvrde gume protiv izvale maternice 679
Prsteni maternice 674
— maternice za zaštitu maternice 674
Pšenica 91

R

Rak desnog jajnika 695
— maternice 687
— maternice, koji je probio mjehur 689
— maternice, koji je zahvatio mokraćnjake 689
— na glasiljnici 211
— na sisi 707
— na usni maternice 687
— rutičasti (resasti) 297
— u rodnici maternice, gomoljasti 687
Rane od bijele uši 400
Raspadanje sifilitičnih prišteva, čirasto 377
Raspukline stegna, lomne 518
Rasteg maternice 671
Raširenje bronhija, vretenasto i šupljikavo 213
Ravnodržac za uravnjenje okruglog hrpta 511
Razgrana živaca u hotimičnoj mišici 421
Razvoj plasmodija malarije, stepenasti 341
— plodve iz plodnje žilovnice . 711
Raž 91
Rebra svinuta kod skolioze . . . 513
Riža 91
Rodnica sužena 681
Rtonoga 524
Rubac za podvezivanje sise . . . 740
Ruka pandžasta kod kljenuti lakteničnog živca 419
Rukokret za oslobodjenje glave dječje pri porodu 733

S

Sakupljanje krvi u maternici . . . 659
— krvi u rodnici 659
Sandale antikne 153
— moderne 153
Sarkom jajnika 695
— kosti gornje čeljusti 521
— kosti zastoplja 521
— kosti na krovu lubanje . . . 521
— na nadlaktici 521
Sayreov aparat protiv upale vratne kralješnice 509
Sayreova čotava cipela sa željeznim poplatom 524
Sifilis grkljana 381
— lubanje 379
— ždrijela i nepca s proluknjanim tvrdim nepcem 381
— ždrijela s potpuno razorenim ždrijelnim organima 381
Siječenje 631
Sisalo mliječno s pipnicom . . . 739
Sjedenje kod skolioze, koso . . . 516
Sjemene niti iz sjemenotoka . . . 709
Skolioza grudnih kralješaka, desnostrana 513
Slinavica trbušna 33
Slukonoge 531
Smještaj oplodjenog jajeta u sluznici maternice 711
Sočive 91
Soli, mokraćne 1083
Soxlet-bočice 790
Spašavanje utopljenika 874 875
Spina bifida 516
Sraštenje šarenice i leće 553
Srce salovno 192
— u otvorenom osrčju 190

Središte sive mrene s pomućenim vidnim obrubima 553
Staloženje iglastih ledaca mokraćno kiselog natrona u zglobnoj hrskavici 356
— mokraćno kiselih ledaca u zglobu koljena 357
Stanica živčana sa svojim otocima 16
Stanje spolnih organa, koji pospješuju izvalu maternice 675
Steznik reformni „Jelena“ 145
— reformni „Jelena“ s otkopčivim pojasom 146
— reformni „Johanna“ 144
— reformni, s prsnim štitnicima za veće djevojčice 144
— starije mode 136
Stijena nosnog duplja, postrana . 53
Sto bolesnički 586
— premjestivi za bolesnika . . . 591
Stolić za čitanje 586
Strunjača s jastukom od konjske dlake 159
— od konjske dlake s izmjenljivim dijelovima 159
— od metalne žice na poskok . 158
Stupnjevi dvostruko rascijepljenih usana 225
— jednostrano rascijepljenih usana 225
Stvaranje žuljeva na kostolomu . 519
Suknja i hlačice 147
— reformna i hlačice 147
Sunje 865 866
Suspenzija za prigotavljanje steznika za skoliozu 517
Sušenje mišica bokova 443
— mišica na gornjim udovima . 442
— trbušnih mišica 443
Suženje odnosno odebljanje mišica 443
— pola strane lice 480
Svinuće hrptenice iza uništenja kralješka od tuberkuloze 507
— maternice prema naprijed . . 671
— maternice prema natrag . . . 672
Svjetiljka sa zastorkom 578
Svorci bradavičasti na muškom udu 373
— od tripera u žene 374
Svrabovac 398
— u hodniku kože 398

Š

Šema kile 269
— očnih leća 558
— piramidnih vodova 452
— refleksnog luka 422
— zrakastog vijenca u mozgu . . 452
Šmuć od sapuna 812
Štrcaljka ušna 601
Šupljina u mozgu prirodjena . . 456
Šultzeovo njihanje za umjetno disanje kod prividnog mrtvila novorodjenčeta 778
Šupljina usna s normalno razvijenim ždrijelom 381

T

Taylorov aparat na pero protiv savinuća hrptenice 509
— za uravnjenje vratne kralješnice 509
Termometar maksimalni 589
— za groznicu 589
Tifus trbušni 260
Tijelo bez steznika 143
— u stezniku 143
Tkivo mrežasto, fino 133
Trahom 545
Trakavica pasja 280
— u oku 561
Trakavice 265
Trichophyton tonsurans 395
Trigeminus 425
Trihina mišična učahurena i ovapnjena 79
— s ovapnjenom čahurom . . . 80
— začahurena 80
— selice 80
Trikot tkivo 133
Trudnoća u jajovodovima 747
Trup mišični, pogled sa strane . . 13
Tuberkuloza jajovoda 699
— koljenog zgloba 530
— kukovnog zgloba 530
— kukovnog zgloba s uništenom zglobnom hrskavicom 530
— milijarna 327
— stegna 507
— tvrde hrptenjačne opne . . . 445

Tuberkul veliki, u malom mozgu 315
Tvorbe ruke, nagrdne 523
T-zamotak 611

U

Učac crijevne vijuge kod uklještenja kile 269
— nožnih prstiju, suhi 198
Udaranje (masaža) 632
Udlaga s elastičnim vlakom na peti za udičastu nogu 525
Udo spolno, žensko 644
Uho srednje i mozak 567
Ukapanje u oko 600
Uložak za plosnonogu 599
Umatanje djeteta 799
Upala nutarnje kože srca s upaljenim naslagama na aortinim zaliscima 183
— očne spojnice, škrofulozna . . 547
— osrčja s iscjedinama 194
— pluća, kataralna 218
— zgloba zaglavka stegnene kosti 533
— zglobova hrptenice 533
— zglobova, kronična s vlaknastom zglobnom hrskavicom 533
Upotreba termometra 589
Uš muška 400
— široka 400
— ženska 400
Ušće maternice, normalno 664
— maternice, preuzko 664
Uterus 36
Vaga dječja 794
Vanilija 109
Venera medicejska 137
Vezivanje sisa 705
Vlas s gnjidama i kitin čahuricama 400
Vlasi 166
Vodjenje djeteta za ruku . . . 822 823
Vodovi bijele supstance 432
X-noge 531
— (spletonožac) 365

Z

Začepljenje (tromboza) velike nožne žile krvnice 199
Zalijevalo 596 599

Zamatanje plahtom 627
— u mokru plahtu . 604 605 607 608
Zamotak oko noge 611
— oko pleći i grudi 608
— oko trbuha 610
Zaokret na noge pri porodu . . . 755
Zaprašivanje maternice, kao zaštitno sredstvo protiv trudnoće . 765
Zaštita našve kod poroda 759
Zaustavljanje krvi iz žila 862
Zavrnuće gornjeg dijela crijeva . 812
Zdjelica 9
— muška 9
— sa svojim promjerima 725
— splоštena od rahite 750
— sužena od rahite 749
— mala u prerezu 725
— ženska 9
Zglob lakatni, normalni 536
— na nadlaktici, krivi 519
Zgušćivanje kosti uslijed kronične tuberkoloze 507
Zjenica široka 553
— uska 553
Zob 91
Zrcalo prohodno 665
Zrnca škrobna, razna 91 92
Zrno pšenično, povećano 89
— pšenično, prerez 89
Zubalo i zubne klice trajnih zubi u djeteta od 6 godina 26
— kariezno 571
— trajno 27
Zubi zdravi 573
— kariezni 573
— s kariesom na dodirnoj površini 573

Ž

Žena modna, stegnuta 137
Živac lica, osjetni 425
Živci normalni 421
— na površini glave i vrata . . 19
— raspadnuti 421
— u nutrini lica 20
Žlica sigurnosna 592
Žuljevi srčani, kod kronične upale srčanog mišičja 189

TABLE.

Čovječji kostur 1
Mozak i hrptenična moždina 2
Grudna i trbušna utroba 2a
Položaj hrptenične moždine u hrpteničnom kanalu 3
Razgranjenje živaca na glavi i na vratu 4
Šematski prikaz optoka krvi 5
Velika srčana žila kucavica ili aorta 6
Srce i veliko krvno žilje ili vena 7
Disala 8
Usna šupljina s jezikom, nepcem i ždrijelom 9
Lijeva obušna i donjočeljusna slinovnica 10
Prerez želuca s nutarnje strane s prevlakom sluznice 11
Mokraćni ustroj: bubrezi, mokraćnjak i mokraćni mjehur . . . 12
Položaj trbušnog droba straga 13
Ženski zdjelišni organi 14
Disala sa štitnom žlijezdom i prsnom žlijezdom djeteta . . . 15
Gljive I 16
Gljive II 17
Povrtno bilje ili povrće 18
Gimnastičke vježbe I 19a
Gimnastičke vježbe II 19b
Šematski prikaz optoke krvi 20
A. B. C. Prerez srca — D. Arterioskleroza — E. Otrovanje krvi . 21
Mezgovni protoci gornjeg tijela 22
Mezgovni protoci trbušnih ustroja 23
Probavni ustroj 23a
Bolesti pluća 24
Bolesti pluća 25
Bolesti ždrijela i pluća 26
Difterija i bacili 27
Bolesti želuca 28
Bolesti trbušnih organa 29
Stvaranje kamena u bubregu, u mokraćnom i žučnom mjehuru . 30
Stvaranje kamena u raznim organima čovječjeg tijela 30a
Stvaranje kamena u različitim organima čovječjeg tijela . . . 30b

Grozničave bolesti s osipom na koži 31
Različiti stupnjevi tuberkuloze plućnog vrška 32
Tuberkuloza različitih organa 33
Tuberkuloza kože 34
Kožne bolesti 35
Kožne bolesti 36
Kožne bolesti 37
A. Bolesti na koži — B. Bolesti mozga 38
Očne bolesti 39
Bolesti zubi I 39a
Bolesti zubi II 39b
Prohod kod različitih katara grljka maternice 40
Ženske bolesti 41
Razvoj čovječjeg embria 42
Tečaj poroda pri normalnom položaju glave 43
Ljekovito bilje I 44
Ljekovito bilje II 45
Otrovno i ljekovito bilje I 46
Otrovno i ljekovito bilje II 47
Crvi u čovjeka 48
Istraživanje mokraće 49

Snimanje i preštampavanje slika i tabla djelomično ili u cijelosti zabranjeno.

SPOLNE BOLESTI

njihova bit i uzroci, zaštitne mjere i liječnički savjeti.

Napisao

Dr. med. A. KÜHNER.

Prijevod iz njemačkoga.
Prvo hrvatsko izdanje.

Generalno zastupstvo
Dresdenske nakladne knjižare M. O. Groh, Dresden
Zagreb, Palmotićeva 5.

Copyright by Dresdenska nakladna knjižara
M. O. GROH, DRESDEN N. VI.

PREDGOVOR.

Tri pogibelji prijete narodnom zravlju, a po tome i našemu potomstvu: pijanstvo, sušica i spolne bolesti. Od svih su pošasti spolne bolesti najstrašnije poradi neposrednih pogibli i nevolja, s kojima treba najozbiljnije računati pogotovu, jer se većina ljudi plaši o njima govoriti te se boje ići liječniku. Što se tiče seksualne pouke, izobraženi krugovi još danas kolebaju izmedju „bi li" i „ne bi li". Neki dušobrižnik napisao je nedavno ove riječi o spolnoj ćudorednosti: „Nemojte nikad bez potrebe prekidati svetu šutnju o spolnim stvarima!" Nu naše iskustvo je protiv šutnje, a za otkrivanje tajne, jer neznanje donosi štetu, a znanje korist. Da šutnja povećava ćudorednost, pokazalo se kao velika i sudbonosna zabluda. Jedan jedini korak stramputice može pokvariti svu životnu sreću. Prosvjeta i izobraženje najveća je zadaća našega doba. Tu vrijedi geslo, da treba obuzdati svoje strasti, a ne za prolazni užitak staviti na kocku svoje zdravlje i budućnost.

Ova će rasprava mnoge ljude upozoriti na pogibli, koje im prijete od spolnih bolesti, i pokazat će im putove, kako da se očuvaju od njih ili kako da ih liječe. Nesamo da je zdravlje pojedinca stavljeno na kocku nego i zdravlje cijele porodice. Zdravlje i budućnost naroda i dobro domovine ovise o zdravlju i životnoj snazi njihove omladine.

U velikom i odličnom djelu „Liječnica u kući od Dr. med. Jenny Springerove (Dresdenska nakladna knjižara M. O. Groh, Dresden N. VI.) ima jedno vanredno poglavlje o spolnim bolestima, koje je vrijedno pročitati.

U Eisenachu, mjeseca siječnja 1925.

Dr. A. Kühner.

PREDGOVOR DRUGOME IZDANJU.

Drugo izdanje moje male rasprave izašlo je brže, nego što smo se nadali. Istaknuli smo ondje, da izobraženi krugovi u pitanju seksualne pouke još i danas kolebaju izmedju „bi li“ i „ne bi li“. To isto vrijedi i za liječenje spolnih bolesti, što je dokazala literatura. I stoga je vrlo potrebno, da se ova mala knjižica što više rasturi medju narod, jer biti prosvijetljen znači biti i zdrav.

U Eisenachu, 1. listopada 1926.

Dr. A. Kühner.

SPOLNE BOLESTI.

ZARAZNE, SPOLNE ILI VENERIČKE BOLESTI, kako ih zovu po Veneri, božici ljubavi, dolaze gotovo uvijek od nečistog spolnog općenja; zato se one obične javljaju izvana na spolnim udovima, a odanle prelaze u cijelo tijelo. Za rata su se spolne bolesti veoma raširile, te su postale velika pogibao za narodnu snagu, koja je i onako ratom ljuto iscrpljena.

Bolesti, o kojima ćemo ovdje raspravljati jesu: TRIPER (kapavac), MEKI ČANKIR I SIFILIS. Te se tri bolesti razlikuju doduše medjusobno po svome bivstvu, ali su sve tri jednako opasne, da zaraze čovjeka. Svaka se od njih javlja uz značajne pojave, koje si medjusobno nijesu slične.

TRIPER je bolest, koja nastaje zarazom, ali nije nalik na sifilis.

MEKANI JE ČANKIR oblik sifilitičnoga oboljenja, kad tijelo na izvjesnome mjestu žestokom reakcijom naglo izlučuje sifilitični otrov. U mekoga se čankira javljaju znaci kroničnoga sifilisa, koji se počinje polako razvijati. Poslije mekanoga čankira često nastaju infekcije cijeloga organizma (prodiranje otrova, zaraza), osobito ako se otrov nije mogao izlučiti, te se bolest pojavila pod znakom sekundarnog ili ranog i tercijarnog ili kasnog sifilisa.

Na tabli I. vidimo odmah na početku mekani čankir kod žene i kod muškarca. Kod žene se mekani čankir razvio na velikim i malim stidnim usnama, te je zahvatio već i sikilj (jezičac). Tvrdi je čankir (sifilitični prvotni čir), kako vidimo gore desno na 3. slici, kod žene već zahvatio stidne usne, a kod muškarca udo (penis). Na slici 3. i 4. vidimo već, kako se je čir okružio specifičnim okrajkom. Obje slike lijevo i desno od muškoga uda jesu prvotni čirovi ili tvrdi čankir u svom razvitku.

Što se same zaraze tiče, triper u odraslih dolazi većinom od nečistog spolnog općenja.

Kod muškarca su prvi simptomi tripera: izlučine iz mokraćne cijevi, a poslije par dana neugodno probadanje u prednjemu dijelu mokraćne cijevi, koje često sili na mokrenje. Mokraćni se mlaz već razilazi na sve strane, a doskora je mokraćenje tako oteščano, da se čovjek izmuči kano zvijere. Čuvstvo je to nalik kao da ti netko britvom probada mokraćnu cijev. Na početku drugog tjedna počinje istjecanje s gustim žutim gnojem, koji u dosta velikoj množini navrije. U trećem i četvrtom tjednu gnoj sve manje teče, dok ne postane sve više sluzav, te se u petom i šestom tjednu posvema izgubi.

Kod žena je upala češće u prohodu maternice nego li u mokraćnoj cijevi. U početku ugodno svrbi, a kasnije već peče; stijene se prohoda pocrvene, a doskora počinje teći sluz, koja radi svoje masne kiseline vrlo neugodno zaudara. Ako se ta sluz pažljivo ne odstrani, mogu se na nutarnjoj strani stegna pojaviti čirovi i svorci, i kod žena i kod muškaraca. U žena javljaju se ponajviše na stidnim usnama, na ulazu prohoda i na šupku, a kod muškaraca na otvoru mokraćne cijevi ili na glaviću (vidi tabla II slika 1).

Mekani čankir je samo svojim oblikom nalik na tvrdi čankir. Razlikuje se od njega u tome, što se je njegov otrov već za 30 sati raširio po tijelu i prouzročio karakterističnu promjenu kože. Ta se promjena očituje u opisanoj krpici, koja se već za dva tri dana izrodi u okrugli čir sa strmim okrajcima, punim žutoga gnoja.

Čir se mekoga čankira rado širi (žderući, fagedenski čankir) bud infekcijom, bud svrbljenjem, i tako se razvija čitavi skup čirova. U trećem tjednu bolest već prestaje, te se čirovi pomalo osuše, a preostaju samo malene bradavice, koje s vremenom nestaju.

Sjedište je čirova obično u blizini spolnih udova, pa tako često oteknu dimljačne žlijezde (žlijezde mezgovnice), koje usisavaju otrov, da ga učine neškodljivim. Te se natekline zovu bubonima ili bubanjcima, a znadu biti više puta ko pesnica veliki, te jako bole. Često se žagnoje, te ostavljaju za sobom duboke brazgotine (vidi sliku na tabli III).

A sada da prijedjemo na sifilis, i na njegove tri stadije, koje redomice nastupaju:

I. PRIMARNI SIFILIS ili tvrdi čankir razvija se u trećem ili četvrtom tjednu nakon zaraze i to uvijek na onome mjestu, gdje je otrov unišao. S početka stvara se graholika kvržica, kod muškaraca obično na kapici i na žljebiću, a kod žena na stidnim usnama ili na rubu prohodnice. Ta se kvržica, nazvana primarnim afektom, većinom raspada u bolni čir, koji se uz otjecaj dimljačnih žlijezda doskora izgubi, ostavljajući za sobom brazgotinu.

II. SEKUNDARNI SIFILIS. Pod sekundarnim sifilisom razumijevamo već općenito otrovanje organizma, koje slijedi iza zaraze. Općeniti umor, bolovi u udovima, lagana groznica, bljedobolja, ispadanje kose, natekline žlijezda prve su posljedice tog otrovanja, koje se kasnije očituje u osipu i upali sluznice. Osipi se javljaju sad kao mrlje, sad kao kvržice, sad opet kao čvorići i prištići, koji pokrivaju veliki dio tijela i sluznicu ustiju, grkljana i ženskih spolnih udova.*)

Najznatniji su pojavi sifilisa na koži ovi: čudnovata mlitava boja, bakreno ili pršutasto crvena, pomanjkanje svakog osjećaja. Sifilitički osip ne svrbi i ne boli.

Pravo sjedište: u okrajcima glave i kose, u blizini tjelesnih duplja. Kvrgasti se osip rado javlja na dlanovima ruke i na potplatima, ljuskavi pako na sagibima ruku i nogu, dok naplati ruke i noge (ljesice) ostaju obično poštedjeni.

Kožni se osutak skuplja u kružnicama i lukovima, skoro simetrički na obim polovinama tijela. Pojedini oblici javljaju se istodobno, mrlje pomiješane s ožaricama i kvržičama, sve u prelaznom stanju.

Sifilitički nuzpojavi, koji se u isto doba javljaju, jesu otekline dimljačnih i šijinjih žlijezda, crvenilo mekanog nepca, čirovi sluznice i ispadanje kose. Svi sifilitički pojavi imadu kroničan tijek, te se rado vraćaju.

I svorci se javljaju uz sekundarni sifilis, samo ne u šiljastom obliku svoraca (condiloma tripera) nego više u širem obliku vlažnih svoraca, koje se najradije nalaze na dijelovima spolnih udova, ali i na drugim mjestima tijela. Nerijetko se vlažni svorci čirasto raspadnu kao u mekanog čankira, nu pažljivošću i čistoćom lako se dadu odstraniti. (Vidi slike na tabli II., triperasti svorci u žena, vlažni sifilitički svorci na muškim spolnim udovima, sifilitički svorci na ženskim spolnim udovima, sifilitički svorci na tvrdom nepcu, gnojni svorci na tvrdom nepcu, gnojni svorci na jeziku, sifilitički čirovi.) Da je otrov sekundarnog sifilisa već zarazio čitavi organizam, vidi se već i po čestim upalama unutarnjega oka, osobito na šarenici, koja jako boli, te neprestano suzi.

III. TERCIJARNI SIFILIS ili kasniji stadij javlja se istom u četvrtoj ili petoj godini (a više put i kasnije) nakon tvrdoga čankira. Kad se čovjek ćuti već izliječenim i zdravim, eto novih neprilika, koje su mnogo teže no u sekundarnog sifilisa, ma da sifilitički otrov nije više zarazan.

*) Tabla I. odnosi se na veneričke bolesti; obje slike odozdo prikazuju sifilitički osip po cijelom tijelu i sifilitičke svorce.

Tercijarni sifilis razara tjelesno tkivo, seli amo tamo po tijelu, napada moždjane, pluća, jetra, kosti i hrpteničnu moždinu. U početku se javlja u kvržastom obliku t. z. *gumenih kvrga*, koje se raspadaju u sirastu tvar, ostavljajući za sobom smežurene brazgotine.

I t. z. sedlasti nos je znak tercijarnog sifilisa. Uleknina ta nastala je uslijed širenja nosnih šupljina i nosnih stijena, koje su kasnije uleknule. To pojavu prate sušica hrptenjače (tabes), omekšanje mozga i nasljedni sifilis.

SUŠICA HRPTENJAČE (tabes) počinje lakom umornošću pri hodanju, mravljim gamzenjem po tijelu, čuvstvom besvjestice i dvovidošću i ugašenjem odraza ili refleksa koljena a često i munjevitim bolima. Često se daljne smetnje javljaju istom nakon nekoliko godina. To su ukočenost zjenice, slabovidnost, oteščana mokraća i stolica — i sad se istom bolest razotkriva u svoj svojoj strahoti. Bolesnik gubi svaki osjećaj i moć nad svojim mišićjem, nastaje osjećajna kljenut, i on si više nije svjestan svojih gibanja; tek pogledom svojim na dotične organe mu se rači naprijed kročiti. *Nu sve je to izlječivo pa makar bila bolest u kakvom stadiju.*

OMEKŠANJE MOZGA tek je kasnija pojava sifilisa, i to kao posljedica sušenja hrptenjače. Bolest se sada promijeni, te zahvaća više duševno polje organizma.

Prate ju glavobolja, besanica, uzrujanost, zaboravnost i slabašno pamćenje i to kroz više godina. Nastaju smetnje u obraznih mišića i u govorenju uslijed kljenuti jezika, kojima se još pridružuje mucanje i slabo hodanje. Sad istom počinje duševna bolest; pamćenje sve to više popušta, gubi se inteligencija — svaka moralna osnova i samokritika. Smetanjem kod pisanja smete se i govor.

NASLJEDNI SIFILIS. Poznato je, da se od sifilitičnog oca ili majke prenosi sifilis i na dijete. Sifilisom zaražena žena ponajviše ne radja živu djecu (plod ugine u utrobi, te se mrtvo izbaci). Poslije nekoliko godina možda se rodi i živo sifilitično dijete, nu i to brzo propadne, dok napokon ipak koje ne ostaje na životu. Biva, da se i zdrava djeca radjaju, ali i ta obole izmedju šeste godine i puberteta (dozrijevanja) na očima i ušima, od osipa, svoraca i čirova, te pomalo ginu. Nesreća je s tom djecom, osobito u prvim godinama života, ma da ih se uz dobru njegu dade i spasiti.

Godine 1905. otkriše *Schaudinn* i *Hoffmann* uzročnike sifilisa u jednom zavojitom mikroskopičkom crviću (spiroheta). Sifilitična se spiroheta razlikuje od ostalih *uzročnika* slične vrsti svojim pravilnim i zavojitim vijugama kao u čepovadje, nalik na tanke i šiljaste konce. Pod mikroskopom ih se jedva vidi, jer ih se slabo hvata

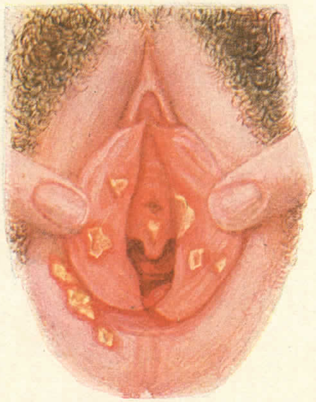
Mekani čankir kod žene.

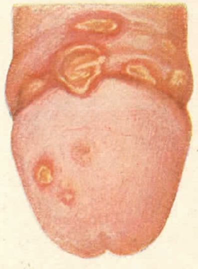
Mekani čankir kod muškarca.

Sifilitični prvotni čir (tvrdi čankir) na stidnim usnama.

Tvrdi čankir na usnici.

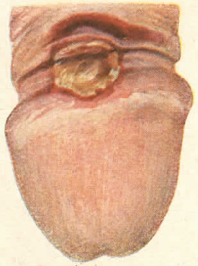
Sifilični prvotni čir na penisu. (Tvrdi čankir.)

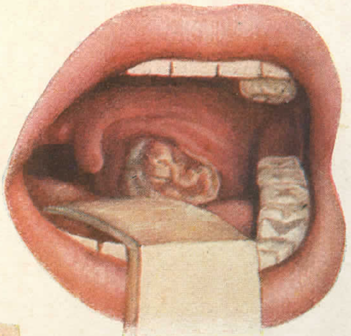
Sifilitični tvrdi čankir na žabici.

Sifilitični osip po cijelom tijelu.

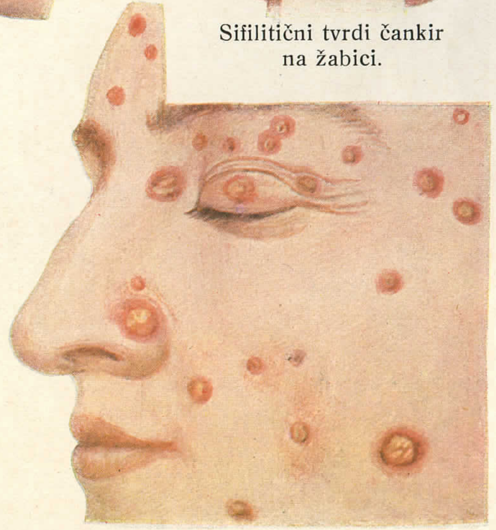
Sifilitični svorci.

Veneričke bolesti.

(Mekani čankir i sifilis.)

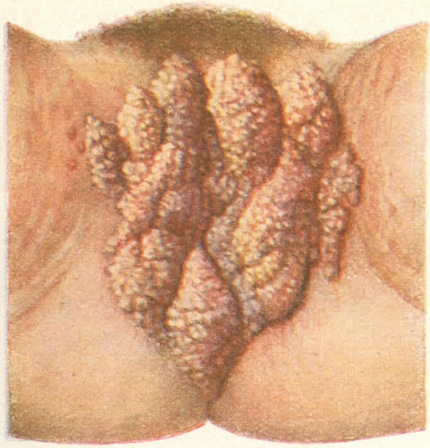

Svorci kod žene.
(Bradavičavi svorci.)

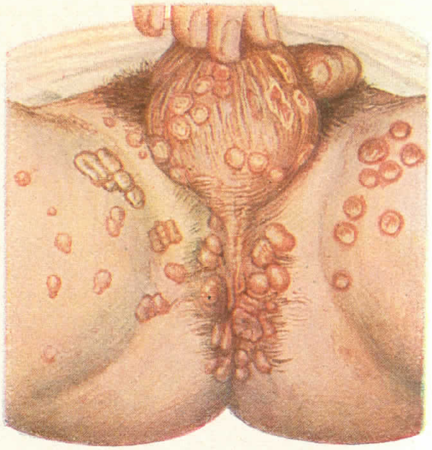

Bujni sifilitični uzlići kod muškarca.

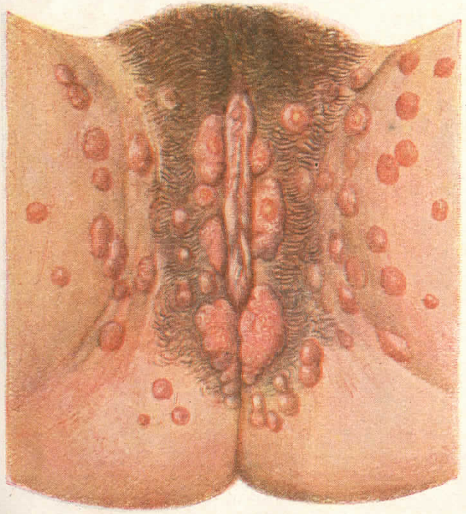

Bujni sifilitični uzlići (čvorovi) kod žene.

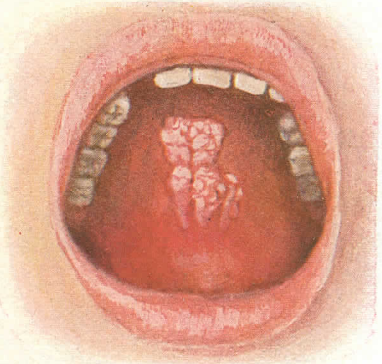

Bujni sifilitični uzlići na tvrdom nepcu.

Ognojeni svorci na jeziku.

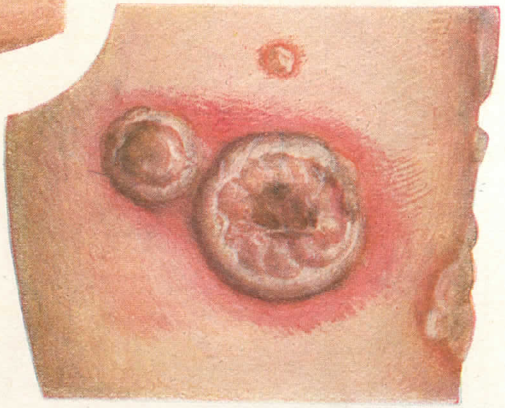

Sifilitične bujevine na dnu sifilitičnih čirova.

Veneričke bolesti.

(Triper i sifilis.)

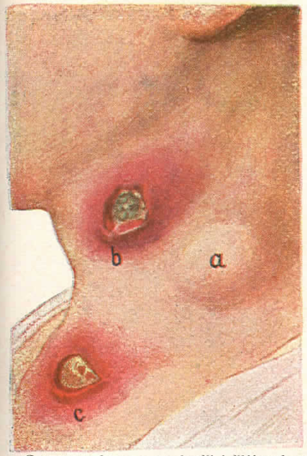

Gumene kvrge na koži i žlijezdama mezgovnicama
b i c čirasto raspadnute.

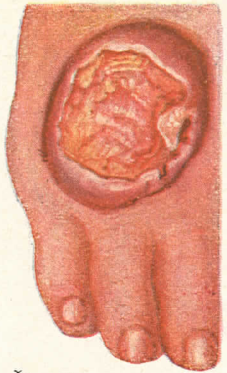

Čirasta gumena kvrga na naplatu noge.

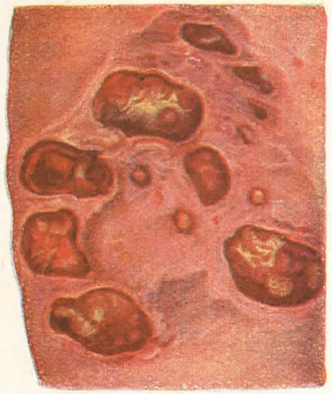

Mnogostruke gumene kvrge na gnjatu, raspadnute u duboke čirove.

Sifilitični kožni osip s mrljama i prištićima.

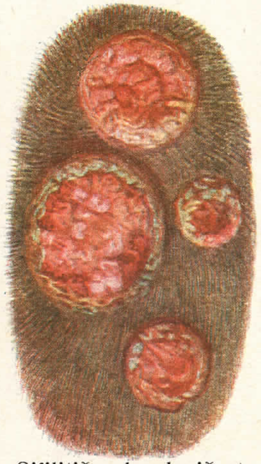

Sifilitične bradavičaste bujevine na dlakavoj koži glave.

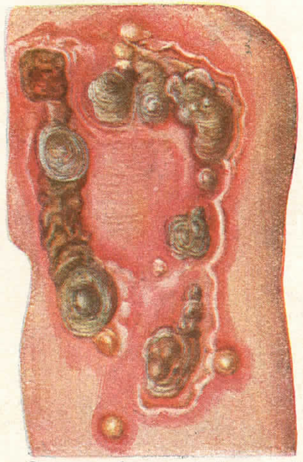

Gumene kvrge, koje se sve to više šire, sa školjkastim čvorovima i krastama.

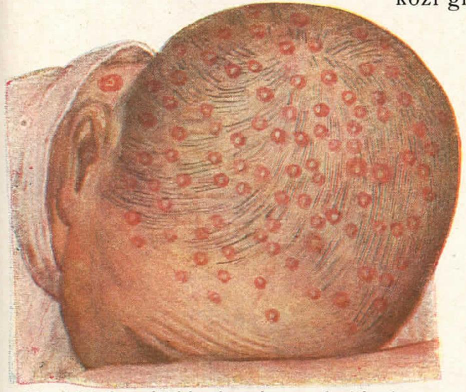

Sifilitični prištićavi osip na koži glave s ispadanjem kose.

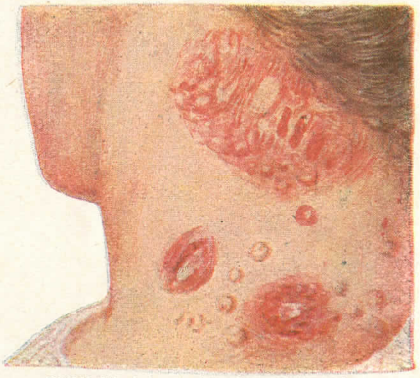

Sifilitični kožni osip s kroničnim odebljanjem kože.

Veneričke bolesti.

(Sifilis.)

anilinska boja, pa tako ostaju blijede. Dok su još u životu, gmižu u zavojitim pravcima amo tamo. Hoće li ih se u mrtvom stanju promatrati, mora ih se umočiti u stanovitu boju ili prekriti kovinskim srebom. Pošto nemaju osobitih znakova, nije se u početku znalo, kamo da ih se uvrsti ili medju najniže biline t. z. cjepogljivice (bakterije) ili medju najniže životinje t. z. protozoe. Da spadaju u bilinski svijet, svjedoči nam njihova sličnost zavojitim bakterijama (spirilima), a u životinjski svijet, opet njihova sličnost tripanozama. Sličnost ova izbija ponajvećma kod liječenja s kemijskim sredstvima, koje jednako djeluje na njih i na tripanozome, dok na cjepogljivice nimalo ne upliva. Pripadnost njihova protozoama zaključuje se još iz tog što se — protivno od naličnih im cjepogljivica i rodjaka njihovih t. z. koma bacila — vrlo teško dadu kultivirati u laboratorijima. Pitanje te pripadnosti nije baš tako sporedno, jer da se je prije znalo, da spadaju u protozoe, možda bi se već davno našlo lijeka sifilisu.

Što se tiče prijenosa, novija istraživanja dokazuju sve više, da je sifilis u svakom stepenu sekundarnog stadija zarazan. Budući da bolesno tijelo sadržaje što više što manje spiroheta, to može iz svakog njegovog dijela, kroz koji protiče krv i mezgra, proisteći bolest. Prijenos zbiva se ili neposredno, s jednog čovjeka na drugog, ili posredno preko različitih predmeta, koji su sifilitičnim otrovom zaraženi.

Najčešći je uzrok zaraze t. j. primarnog afekta kod spolnog općenja i kod cjelivanja. Prema tome se i primarni afekat nalazi na spolnim ustrojima, na usnama i jeziku, na obrazima i na ostalom dijelu lica, na vratu ili grudima. Što je cjelov žarči, to je i pogibao veća, jer se cjelivanjem mogu nanijeti i ozljede. Dojenčad se može zaraziti sekundarnom afekcijom na dojkama svoje dadilje. Ali se veoma često dogadja i obrnuti slučaj naime, da se zdrave dadilje zaraze od sifilitične djece. I kod ritualnoga obrezivanja penisa dogodilo se već, da je operater, koji je slučajno bolovao od sifilisa, zarazio dijete, jer je usnama isisavao krv, kako je to prije bio običaj. U velikoj su pogibelji liječnici i primalje, kad pretražuju bolesnika od sifilisa. Mnogima i mnogima je već na taj način, bez vlastite krivnje, razoren život i sreća njihove porodice.

Sve te zaraze prenose se s čovjeka na čovjeka; nu čovjek se može zaraziti i neživim predmetima, kao na pr. ako jede ili pije iz istoga posudja, iz kojega je jeo ili pio sifilitičar.

Dr. Baer*) ivješćuje o nekome svome pacijentu, oženjenom učitelju, koji je obolio od sifilisa i zarazio cijelu sviju porodicu. Dugo se nije mogao pronaći uzrok zaraze, dok se nije otkrilo, da se je zarazio

---

*) Dr. med. Alfred Baer, Higijena sifilisa

na jednoj kuglani i to od jednog svog suigrača. Taj njevog drug bio je zaražen sifilisom, pa mu je kod igranja pružio svoju lulu, iz koje je nesretnik povukao nekoliko dimova i tako se zarazio. Tako su pogibeljni i glazbeni i kirurški instrumenti, britve, četke i t. d. Sifilis može se prenijeti i cijepljenjem, a to se prije često dešavalo, jer je metoda cijepljenja bila zastarjela. Danas se takove nesreće već ne mogu dešavati, jer se kao cjepivo ne upotrebljava više čovječje nego životinjsko cjepivo.

Što se tiče sifilisa i njegovog liječenja, slijedit ću u glavnom odlično djelo Dr. Bohna u Halle-u (Saale).*)

LIJEČENJE SIFILISA ŽIVOM I SALVARSANOM. Liječenje živom. Proti sifilisu bili su liječnici iz početka nemoćni. Držali su ga nekom vrsti gube (lepra), pa su ga kao kožnu bolest liječili živinom masti, dašto vrlo oprezno poradi opasnog izlučivanja sline. Živa bi se isparila u zasebno ugrijanim prostorijama i onda bi je udisali, al to bi često prouzročilo smrt, jer u koliko je čovjeku koristilo znojenje, u toliko mu je opeta škodila živa. Otrovanja živom sve su više učestala, pa stoga počeše upotrebljavati kao lijek protiv sifilisa gvajak drvo iz Amerike. Tek u 16. vijeku usudiše se liječnici, pristaše liječenja živom t. z. merkurialisti, da opot upotrebljuju živu u obliku rumeničnih pilula.

U toplim krajevima, gdje je izlučivanje znoja jače, može se sifilis izliječiti i bez osobitog liječenja, samo ako se razumno živе. Isto tako pomažu parne kupelji i liječenje biljem. Teorije, na kojima se je temeljila upotreba žive, bile su pustolovne i protuslovne. Jedni su držali, da živa razrjedjuje krv, drugi da ju zgušćuje, a treći opet, da se sifilitički otrov kemijski spaja sa živom. Neutralizirali su dotle, dok ne bi nastalo otrovanje. Dakle sasvim moderno. Jedni su držali, da živa razdražuje, a drugi, da oslabljuje. No sigurno je samo to, da se živa taloži u čovječjem tijelu, pa je i nadjeno kuglica žive u kostima.

Austrijski liječnik Dr. Hermann, koji je bez žive izliječio mnogo tisuća ljudi od sifilisa, napisao je knjigu po naslovom: Nema konštitucionalnoga sifilisa. Utjeha svemu čovječanstvu 7. izdanje. Naklada Hans Hedewig-a nasljednici. On je došao do uvjerenja, da je cio niz bolesti, što su ih držali konštitucionalnim sifilisom, potekao od žive, koja se skupila u ljudskom tijelu. Bijaše to kronično sahnuće

*) Dr. med. Wolfgang Bohn, liječnik u Halle-u (Saale). Živa, salvarsan ili prirodno liječenje? Leipzig, Curt Ronniger 1919. nasljednik Hansa Hedewiga. Dobiva se u nakladnoj knjižari M. O. Groh, Dresden.

od sifilisa. Opažalo se je kroz mnogo godina, da su radnici u rudnicima žive ili u tvornicama zrcala, koji nijesu nikad bolovali od sifilisa, oboljeli od slične bolesti, koja se javlja konstitucionalnim sifilisom. Dokazalo se, da imaju žive u krvi i u mokraći, tako da o njihovu oboljenju nije bilo nikakove sumnje. Uostalom se javljaju slični pojavi u svih ljudi, koji imaju posla sa živom ili je upotrebljavaju. Dr. Hermanu, koji je u bečkoj bolnici Wieden bez žive liječio do 15000 bolesnika od sifilisa, umrlo je samo 15 ljudi, dok ih je u bečkoj općoj bolnici od 20000 ljudi, što su ih liječili živom, umrlo 223. Postotni je dakle omjer bio 1:11, te je liječenje živom tražilo sto puta više žrtava nego li liječenje bez žive. Dr. Desruelles u Parizu, pretraživši do 50000 bolesnika veli, da je kod liječenja živom broj recidivnih bolesnika bio dvostruk.

Salvarsan (Ehrlich-Hata 606). Još godine 1903. ustvrdio je profesor Neißer, koji je tolikim nedoraslim djevočicama iz puka ucijepio sifilis, da je živa najbolji lijek kod sifilisa i da ga se ne može ničim nadoknaditi. Usporedivši sve protivnike svoje sa zločincima oborio se svom silom na njih dokazujući sigurnost svoje teze.

Nu da živa nije nikakav lijek ni specifično sredstvo za liječenje od sifilisa, nego naprotiv ljut otrov, morao je doskora priznati i sam Neißer, a s njime i cio zbor pristaša, kad su stupili u tabor firme Ehrich-Hata.

Salvarsan je veoma ljut arsenov otrov. Sifilis se ne da izliječiti ni sa Salvarsamom niti s Neosalvarsanom, nego samo naravnim metodama liječenja.

Službeno se priznalo, da je svake godine umrlo od prilike 150 ljudi, što su se liječili salvarsanom. Ti su podaci službeni, ali neslužbeno se znade, da je od 100.000 bolesnika, koji su se liječili salvarsanom bilo: 224 kljenuti, 1 oslijepljenje, 620 kožnih bolesti (učac), 61 otrovanje moždjana, 2 posvemašnje gluhoće, 4 gluhoće, 16 sigurnih i 14 vjerojatnih slučajeva smrti.

Uzmemo li još k tomu veliki broj recidivnih bolesnika, tad je izrečena osuda Salvarsanu. Bit će, kako to reče rektor jednog sveučilišta, da to nije bila medicina, nego naprosto trgovina, koju su podupirali ljudi kapitalisti, koji se razumiju u svoj posao.

JODKALIJ. Ni od joda ne može sifilitičar ozdraviti. Jod doduše pomaže, ali priroda liječi. Jod se mora istom prirediti, ako hoćemo da ga upotrijebimo kao lijek. Naši povoji i zamatanja, o kojima ćemo kasnije govoriti, odstranjuju sifilis živu i jod iz našega tijela, i to je jedino spasonosno sredstvo.

LIJEČENJE LJEKOVITIM VRELIMA. Imademo cio niz prirodnih vrela i kupelji, koji liječe od sifilisa, a još više od otrovanja živom. Liječnici po kupatilima i učeni balneolozi doduše još uvijek vjeruju više u liječenje živom, nego li u ljekovitu vodu, pa stoga ju upotrebljuju samo kao pomoćno sredstvo. Ljekovita voda pospješuje ispoljavanje konštitucionalnog sifilisa na koži, i u tom je njezina glavna prednost. Ispoljavanjem kožnih pojava ulazi se prvo u trag naslućenom tek sifilisu, a drugo se tijelo počinje prije čistiti i ozdravljivati, jer vruća voda podražuje kožu na jaču djelatnost i na izlučivanje znoja. Profesor Kisch, glavni zastupnik toga pravca, veli, da vruće kupke mogu izliječiti i zastarjeli već sifilis i odstraniti sve posljedice žive i joda, naročito pak kožne osipe, otekline žlijezda i afekcije zglobova i kosti. Od toplih vrela su najviše na glasu s u m p o r n a i s o l n a vrela. Izgleda da sumpor rastapa živu, premda je vrućina glavni faktor, koji liječi. I rastopine kuhinjske soli djeluju vrlo povoljno na tok liječenja.

Glasovita su lječilišta za liječenje kljenuti osjećajnih i pokretnih organa uslijed sifilisa T e p l i t z i G a s t e i n, a kod nas L i p i k, V a r a ž d i n s k e T o p l i c e i V r a n j s k a B a n j a. Za akutne bolesti vrijede ali više vruća sumporna vrela.

J o d n a v r e l a vrijede naročito, ako se za sekundarnog sifilisa već upotrijebila živa, a za tercijarnog sifilisa kod oboljenja kosti. Na glasu su jodna vrela K r e u z n a c h, H a l l, K r a n k e n h e i l, a u nas L i p i k, I l i d ž e i V a r a ž d i n s k e T o p l i c e.

Za piće vrijede a l k a l i č n e g o r k e v o d e i r a s t o p l j e n e k u h i n j s k e s o l i, jer pospješuju izlučivanje otrova kroz crijeva i bubrege. Najzgodnije doba za posjećivanje kupališta je dakako ljeto; zimi se preporučaju južnija kupališta. U tropskim krajevima sifilitičar ozdravi i bez ikakova liječenja; poznato je, da su nekad u Egiptu liječili sifilis naravnom vrućinom i svježim lanenim uljem.

Jednostavno liječenje sifilisa po metodi Dr. Desruelles-a, Strubeova metoda gladju, bilinska metoda, sarsaparilla metoda, sasafras drvo, Carex Arenaria (pjeskovni šaš), Arctium Lappa (čičak), Saponaria officinalis (sapunjača), Thuja occidentalis (smrekuša), Daphne mezereum (likovac) jesu samo modifikacije l i j e č e n j a s i f i l i s a p o n a r a v n i m i b i o l o š k i m p r i n c i p i m a.

LIJEČENJE SIFILISA BIOLOŠKIM POSTUPKOM. B i o l o š k i p o s t u p a k stoji na čelu svakoga liječenja, jer ne djeluje samo protiv sifilisa u svim stadijima nego i protiv otrovanja živom. Ta ljekovita metoda osniva se na blagotvornoj moći prirode i organskog života, te se ističe svojom osobitom odlikom, što ga ljudi mogu upotrijebiti bez opasnosti po svoj život i zdravlje. B i o l o š k i p o s t u p a k*) po tome spada u bionomski način liječenja, koji odgovara prirodnim zakonima ljudskog života.

Ljudi, koji se liječe po tom postupku, moraju si znati i sami pomoći, bez liječničkoga recepta. To vrijedi osobito kod liječenja s vodom, jer bionomska higijena čuva doduše od šteta, ali ne će uvijek koristiti. Postupak je dakle više individualan t. j. čovjek mora i sam nastojati oko raznih modifikacija liječenja, da postigne ono, što hoće. Pri tome igra i duševna strana veliku ulogu, jer čovjek se mora jačati, da ne bude na milost i nemilost izručen drugima.

UPOTREBA VODE. Bez savjeta neka nitko ne počinje liječenje vodom. Suho liječenje sastoji se u tome, da se tjelesnom tkivu posredstvom raznih žlijezda oduzme što više vode odnosno otrova. Stoga se i daje bolesniku slaba tekuća hrana, povoji, zamatanja, samo da se isparivanje i znojenje što jače pospješuje.

Liječenje počinje time, da se bolesniku s početka daje samo polovica običnog kvantuma pića, kasnije samo jedna trećina i još manje. Hrana mora biti neosoljena i prosta od svih oštrih mirodija. Gladovati bolesnik ne treba; može jesti suhih žemlja koliko hoće, ako mu to ne prija, dobiva kašu ili što drugo. Poslije dan pića mora se dva, tri ili četiri dana suzdržati od svakog pića.

Liječenje mora biti pod nazorom liječnika, a bolesnik mora, da se u svemu pokorava njegovim nalozima. Nema straha, da će od žedje poginuti, jer mokrim zamatanjem tijelo dobiva dosta tekućine, a bez toga je svako liječenje iluzorno.

CIJELO ZAMATANJE TIJELA. Za to trebamo dvije do tri plahte iz grubog platna ili surove svile, te jedan gunjac. Najprije se metne gunjac na krevet, a za tim plahte, namočene u hladnoj ili toploj vodi (za starije ljude). Osim plahta stavi se još jedan ovoj, širok poput ruke za omatanje trbuha. Na to se bolesnik svuče i polegne na krevet, te ga se propisno zamota. (Mjesto plahta može se uzeti i Kneippova košulja, koja se prije upotrebe namoči u ukuhano trinje ili seninje).

Glava ostaje slobodna. Kod bolesnika mora vazda neko biti, da mu bude na pomoći, i da mu briše znoj sa čela. Ovo cijelo zamatanje vrijedi osobito kod zastarjeloga sifilisa, otrovanja živom i salvarsanom. Bolesnici, koji su već izliječeni, dobro će činiti, ako taj biološki postupak barem kroz dvije godine ponove, jer samo tako će moći odstraniti sav otrov iz tijela.

---

*) Novo biološko liječenje. Reformni način liečenja Od dr. med. Kühner, Oranienburg, Wilhelm Möller. Dobiva se u nakladnoj knjižari M. O. Groh, Dresden N. 6.

TRBUŠNO ZAMATANJE. Cijelo zamatanje i trbušno zamatanje je su glavni načini Schroth-ovog liječenja protiv sifilisa, naročito u onim slučajevima, kad je bolest zastarjela. Uzme se ovitak iz platna ili surove svile, pa ga se namoči i prostre na gunj. Bolesnik legne, a ovitak mu se ovije oko trbuha i ledja četverostruko odnosno osmerostruko. Preko toga doga dolazi suhi ovitak, da se bolesnik ne prehladi. Ovitak se može namočiti u hladnoj odnosno toploj vodi, al se mora dobro ižimati, da se suhi ovitak ne namoči.

LIJEČENJE SIFILISA POMOĆU VODE. Što se tiče liječenja sifilisa pomoću vode, treba po biološkom postupku ustanoviti ovo:

1. da se svaki sifilis može izliječiti za dvije — tri godine, ako nije zastario, i ako se nije mnogo radilo sa živom,
2. da je živa baš takav lijek, kao što je i svaki otrov,
3. da živa pripada medju najgore i najškodljivije otrove,
4. da se sifilis može samo pogoršati, ako se liječi živom i da se bez prirodnog načina liječenja ne mogu ukloniti zle posljedice sifilisa i žive,
5. da naglo isčeznuće sifilitičnog osipa nije potpuno ozdravljenje, jer će se bolest doskora povratiti.

LIJEČENJE MEKOGA I TVRDOGA ČANKIRA POMOĆU VODE. Temelj biološkome načinu liječenja je, da se tijelo iznutra i izvana (krv i koža) dobro očisti, jer je to osnov svemu zdravlju. Čim tko sumnja, da je zaražen, treba odmah promijeniti način života. Ne smije se više jesti ni životinjskih tvari, kao što su: meso, jaja i mlijeko, ni previše hranljivih biljnih tvari, kao što su mahunarke i orasi; ne smije se uživati ni alkohola ni duhana ni bilo kojeg razdražujućeg uživala. Hrana neka bude slaba, voće, kruh, juha i variva, a za žedju uvarci od korijena čička, pjeskovnog šaša i sapunjače, svaki dan do tri puta 10—20 grama. Oboljeli dio treba da bude povijen vlažnim ovitkom. Dnevno sjedaća kupelj do 28 stupnjeva Reamura.

LIJEČENJE SEKUNDARNOGA ILI KONŠTITUCIONALNOGA SIFILISA. Po Dr. Hermannovom mnijenju ne postoji konštitucionalni sifilis. Priznaje sifilis kao takav t. j. sifilitične kožna osipe, a za sve sekundarne i tercijarne znakove drži, da su to posljedice liječenja živom. U neke možda imade i pravo, premda iz iskustva znademo, da sifilis imade slabiji i jači stadij. Tako zvanog specifikuma, t. j. posebnog lijeka protiv sifilisa nema. Tuj ne pomažu ni živa, ni rumenica, ni Salvarsan, ni Neosalvarsan, ni arsenovi preparati, ni bilinski

lijekovi. Sva ta sredstva služe samo zato, da se pospješi znojenje, ali se otrov njima ne odstranjuje. Čisto ozdravljenje moguće je samo po biološkoj metodi ili prirodnom liječenju.

Temeljno joj je načelo znojiti se — znojiti se, što se više može. Kako se to znojenje postizava, to je nuzgredno. Imamo zato raznih sredstava kao što su: teški tjelesni rad, znojenje na suncu, parna kupelj i t. d. Kupelji se te mogu uzeti dva tri i do četiri puta na tjedan, a sve ovisi o srcu i o plućima, koliko mogu podnašati. Liječenje se može poduzeti kod kuće prema Schrothovim zamatanjima, iza kojih obično slijedi kratka mlačna kupelj. Uz vodeno liječenje dobro je uzimati uvarke od drva i korijena.

Sponenutom već čaju možemo primiješati i ove dijelove:

1. osladov podanak, bedrenikov korijen, podanak idjirota,
2. drvo od borovice, korijen abdovine i piriku,
3. maćuhicu, pupove omorike, brijestovu koru,
4. bazgov cvijet, brezino lišće, korijen abdovine.

Dnevna je količina 1. ili 2. čaja do 20 grama. Za uvarak uzimlju se jednaki dijelovi dotičnih primjesina. Za promjenu služi još čaj od drva (po njemačkom ljekopisu), sarsaparille, sasafrasa i gvajak drva.

Tko je tako nesretan, te se zarazio, neka ne gupi nade. Neka se oslobodi tjeskobe, jer bolest je izlječiva, samo neka se uzdrži svakog daljneg spolnog općenja, da ne unesreći drugoga — i neka započne novi život, j e r m u j e i d u š a b o l e s n a.